

VZKŘÍŠENÍ

Lev Nikolajevič Tolstoj

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Vzkříšení

Lev Nikolajevič Tolstoj

Přeložila Tatjana Hašková

Znění tohoto textu vychází z díla [Vzkříšení](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Odeon v Praze v roce 1985. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Lev Nikolajevič Tolstoj: Vzkříšení), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 22. 7. 2019.

OBSAH

DÍL PRVNÍ	10
I	12
II	16
III	22
IV	28
V	31
VI	34
VII	38
VIII	41
IX	45
X	50
XI	53
XII	60
XIII	65
XIV	69
XV	73
XVI	77
XVII	80
XVIII	83
XIX	86
XX	89
XXI	93
XXII	98
XXIII	101
XXIV	109
XXV	112
XXVI	114
XXVII	119
XXVIII	124
XXIX	130

XXX.....	134
XXXI	137
XXXII	140
XXXIII	145
XXXIV.....	149
XXXV	154
XXXVI.....	157
XXXVII.....	160
XXXVIII.....	164
XXXIX.....	166
XL	169
XLI	172
XLII.....	177
XLIII.....	181
XLIV	186
XLV	189
XLVI	196
XLVII	199
XLVIII.....	202
XLIX	206
L	209
LI.....	213
LII.....	217
LIII	220
LIV	223
LV	226
LVI	228
LVII.....	231
LVIII.....	236
LIX	239

DÍL DRUHÝ	243
I	244
II	250
III	254
IV	257
V	261
VI	265
VII	271
VIII	275
IX	279
X	286
XI	290
XII	293
XIII	296
XIV	302
XV	308
XVI	314
XVII	318
XVIII	321
XIX	325
XX	331
XXI	335
XXII	339
XXIII	342
XXIV	346
XXV	353
XXVI	358
XXVII	360
XXVIII	366
XXIX	370
XXX	376
XXXI	381

XXXII	384
XXXIII	390
XXXIV.....	394
XXXV	399
XXXVI.....	402
XXXVII.....	407
XXXVIII.....	412
XXXIX.....	416
XL	422
XLI	426
XLII.....	432
DÍL TŘETÍ.....	436
I	437
II	440
III	443
IV.....	446
V	449
VI.....	453
VII.....	457
VIII	460
IX.....	464
X	467
XI.....	469
XII.....	473
XIII	478
XIV	481
XV.....	484
XVI	487
XVII	491
XVIII.....	494
XIX	497
XX.....	502

XXI	505
XXII.....	508
XXIII.....	513
XXIV.....	516
XXV.....	521
XXVI.....	525
XXVII	529
XXVIII	532

DÍL PRVNÍ

*Tedy přistoupiv k němu Petr, řekl: Pane, kolikrát zhřeší proti mně
bratr můj, a odpustím jemu? Do sedmi-likrát?
I dí mu Ježíš: Nepravím tobě až do sedmikrát,
ale až do sedmdesátikrát sedmkrát.
MATOUŠ, KAP. XVIII, VERŠ 21, 22.*

*Kterakž pak vidíš mrvu v oku bratra svého,
a v oku svém břevna neznamenáš?
MATOUŠ, KAP. VII, VERŠ 3.*

*Kdo jest z vás bez hříchu, nejprv hod' na ni kamenem.
JAN, KAP. VIII, VERŠ 7.*

*Nenít' učedlník nad mistra svého, ale dokonalý bude každý,
bude-li jako mistr jeho.
LUKÁŠ, KAP. VI, VERŠ 40.*

I

I když se lidé, shromáždění na malé ploše v počtu několika set tisíc, všemožně snažili zohyzt zemi, na které se tísnili, i když ji rdousili kamením, aby na ní nic nerostlo, i když vytrhávali kdejakou pučící bylinku, i když čadili kamenným uhlím a naftou, oklešťovali stromy a vyháněli zvířata a ptactvo – jaro bylo jarem i v městě. Slunce hřálo, ožívající tráva rostla a zelenala se všude, kde ji nevypleli, nejen na trávnících bulvárů, ale i mezi dlažebními kostkami, a břízy, střemchy a topoly rozvíjely lepkavé vonné listí, lípy nalévaly praskavé pupence; kavky, vrabci a holubi si už v jarní radosti chystali hnízda, mouchy pookřály v slunci a bzučely u zdí. Rostlinám i ptactvu, hmyzu i dětem bylo veselo. Avšak lidé, velcí, dospělí lidé nepřestávali klamat a týrat sami sebe i jeden druhého. Lidé měli za to, že svaté a důležité není to jarní jitro ani krása ladící k míru, svornosti a lásce, ale že je svaté a důležité to, co si sami vymysleli, aby mohli vládnout jeden druhému.

Tak se v kanceláři gubernské věznice nepokládalo za svaté a důležité, že všem zvířatům a lidem byla dána něha a radost jara, nýbrž za svaté a důležité se pokládalo to, že minulého dne došla listina opatřená číslem, razítkem a hlavičkou, aby dnes 28. dubna byli v devět hodin předvedeni z věznice tři vyšetřovanci, dvě ženy a muž. A podle nařízení vstoupil 28. dubna v osm hodin ráno do smrduté, tmavé chodby na ženském oddělení vrchní dozorce. Za ním vešla na chodbu kadeřavá šedovlasá žena s utrápeným obličejem, oblečená do kazajky s rukávy pošítymi prýmký a přepásaná pásem s modrou obrubou. Byla to dozorkyně.

„Chcete Maslovovou?“ tázala se, přistupujíc s dozorcem ve službě k jednomu ze dveří cel, otvírajících se na chodbu.

Železo zařinčelo, dozorce odemkl, otevřel dveře cely, z které číšel vzduch ještě smrdutější, než byl na chodbě, a zavolal: „Maslovová k soudu!“ Pak dveře opět přivřel a čekal.

I na vězeňském dvoře byl čerstvý, živý vzduch z polí, jež vítr zavál do města. Ale na chodbě byl tíživý tyfózní vzduch, nasáklý pachem výkalů, dehtu a hniloby a každého nově příchozího rázem sklíčil a roztesknil. I dozorkyně, ač byla na špatný vzduch zvyklá, to poznala na sobě, když přišla zvenčí. Jakmile vešla na chodbu, padla na ni náhlá únava a chtělo se jí spát.

Na cele byl shon. Ozývaly se tam ženské hlasy a kroky bosých nohou.

„Jářku, Maslovová, hod' sebou!“ křikl vrchní dozorce do dveří cely.

Po chvíli vyšla čilým krokem menší mladá žena s bujnými nadry, rychle se otočila a stoupla si vedle dozorce. Měla šedý plášť přes bílou halenku a bílou sukni, nitěné punčochy, vězeňské střevice a na hlavě bílý šátek, z kterého byly vystrčeny zřejmě úmyslně prstence kučeravých černých vlasů. Celá její tvář se vyznačovala onou zvláštní bělostí, jakou mívají ve tváři lidé, kteří dlouho nebyli venku a která připomíná klíčky brambor ve sklepě. Stejně byly i malé široké ruce a plná bílá šíje, vyhlédající z velkého límce pláště. V této tváři překvapovaly, zvlášť při matové bledosti obličeje, velice černé, jiskrné, poněkud oteklé, avšak velmi bystré oči, z nichž jedno trochu šilhalo. Žena vypínala plnou hrud' a držela se velice zpříma.

Když vyšla na chodbu, mírně pohodila hlavou, pohlédla dozorcí zpříma do očí a zůstala stát, připravena splnit vše, co se od ní bude žádat. Dozorce už chtěl zamknout, když ze dveří vykoukl bledý, přísný vrásčitý obličej prostovlasé šedivé stařeny. Stará Maslovové cosi říkala. Ale dozorce přirazil dveře stařeně před nosem a hlava zmizela. V cele zahlaholil ženský smích. I Maslovová se usmála a otočila se k malému zamřížovanému okénku ve dveřích. Stařena se na ně zevnitř přitiskla a zasípěla:

„Hlavně nic zbytečně nevykládej, stůj na svém a basta.“

„Ale to je jedno, huř už nebude,“ řekla Maslovová a pohodila hlavou.

„Kdepak, to je dvojí,“ pravil vrchní dozorce, jsa jako nadřízený jist vlastní duchaplností. „Za mnou pochodem v chod!“

Stařenino oko zmizelo z okénka a Maslovová se drobnými rychlými kroky ubírala za vrchním dozorcem. Sestoupili po kamenných schodech, minuli cely mužů, ještě smrdutější a hlučnější než cely ženské, všude provázeni zraky ve špehýrkách, až vešli do kanceláře, kde už stáli dva vojáci z eskorty s puškami. Písař, který tam seděl, podal jednomu z vojáků listinu, načpělou tabákovým kouřem, ukázal na Maslovovou a řekl: „Tady je.“ Voják, byl to venkovan od Nižního Novgorodu, chasník se zarudlým obličejem od neštovic, si dal listinu za manžetu u pláště, usmál se a mrkl na druhá, Čuvaše širokých lící, aby ho upozornil na vězněnou. Vojáci a vězněná sestoupili po schodech a zamířili k hlavnímu východu.

U hlavního východu se otevřela branka, vojáci a obviněná překročili práh, vyšli za ohradu a dali se středem dlážděných ulic městem.

Drožkáři, hokynáři, kuchařky, dělníci i úředníci zůstávali stát a zvědavě si prohlíželi vězněnou. Někteří potřásali hlavou a mysleli si své. Prosím, kam vedou špatné mravy, nám zcela cizí. Děti se dívaly na zločinnou ženu plny hrůzy a uklidňovalo je jen to, že jdou za ní vojáci a že teď už nic neprovede. Jakýsi vesničan, který zrovna prodal uhlí a napil se v krčmě čaje, šel k vězněné, pokřižoval se a dal jí kopejku. Zrudla, sklonila hlavu a cosi zašeptala.

Cítila na sobě upřené pohledy, nenápadně, aniž otočila hlavu, šilhala po těch, kdo se na ni dívali, a pozornost, kterou vzbuzovala, ji bavila. Těšil ji i jarní, ve srovnání s vězením čistý vzduch, avšak nohy odvyklé chůzi a obuté do neforemných těžkých vězeňských

střevíců ji bolely, jak šla po dlažbě, a tak se dívala na cestu a snažila se našlapovat co možná lehce. Když míjeli krupařský krámk, před nímž se nerušeně kolébali holubi, málem zašlápla jednoho siváka. Holub poskočil, zamával křídly a přeletěl Maslovové přímo kolem ucha, až ji ovanul vítr. Usmála se a pak těžce vzdychla, když si uvědomila, v jakém je postavení.

II

Příběh obviněné Maslovové byl docela všední. Maslovová byla dcera neprovdané robotnice, která žila se svou matkou, děvečkou od krav, na vsi u dvou sester, slečen statkářek. Tato svobodná žena rodila každým rokem a jak už to na venkově chodí, obvykle dali dítě pokřtít a potom matka nevítané, nežádoucí a v práci překážející děcko nekojila, takže záhy umíralo hladem.

Tak zemřelo pět dětí. Všechny byly pokřtěny, matka je nekojila, a děti umíraly. Šesté dítě, jež měla s potulným cikánem, bylo děvčátko a očekával je stejný osud, ale tu jedna ze dvou starých slečen náhodou přišla do čeledníku vyplísnit děvečky, že smetana je cítit kravinou. V čeledníku ležela rodička s hezkým, zdravým robátkem. Stará slečna vyplísnila děvečky za smetanu i za to, že pustily rodičku do čeledníku, a už chtěla odejít, když vtom spatřila děťátko, byla dojata a nabídla se za kmotru. Dala děvčátko pokřtít, potom z lítosti k své kmotřence posílala matce mléko a peníze a dívka zůstala naživu. Však jí také staré slečny říkaly „zachráněná“.

Dítěti byly tři roky, když mu onemocněla matka a zemřela. Bábě dojičce byla vnučka na obtíž, a proto si staré slečny vzaly děvčátko k sobě. Černooká holčička byla náramně čiperná a roztomilá, a slečny z ní měly radost.

Staré slečny byly dvě: mladší, hodnější, to byla Sofja Ivanovna, dívčina kmotra, a starší, přísnější Marja Ivanovna. Sofja Ivanovna děvče strojila, učila je číst a chtěla z něho mít schovanku. Marja Ivanovna říkala, že z děvčete musí být služebná, dobrá panská, a proto k ní byla náročná, trestala ji, a dokonce ji tloukla, když měla špatnou náladu. Tak mezi dvojím vlivem vyrostla z děvčete zpola panská, zpola schovanka. Říkali jí také jménem uprostřed – ani Kaťko, ani Kátěnko, nýbrž Kaťušo. Šila, uklízela, čistila

křídou svaté obrazy, pražila kávu, mlela ji a uvařenou nosila na stůl, přepírala drobnější prádlo a jindy zas sedávala se slečnami a předčítala jim.

Chodili k ní na námluvy, ale nechtěla nikoho, tušíc, že život mezi těmi dělnými lidmi, kteří se o ni ucházeli, by pro ni byl těžký, neboť byla zhýčkována slastmi panského života.

Tak žila do šestnácti let. Když jí minul šestnáctý rok, přijel k jejím slečnám synovec student, bohatý kníže, a Kaťuša, byť se k tomu neodvážila přiznat jemu ani sobě, se do něho zamilovala. Po dvou letech přijel synovec cestou na vojnu k tetičkám znovu, strávil u nich čtyři dni, v předvečer svého odjezdu svedl Kaťušu, poslední den jí strčil storublovou bankovku a odjel. Za pět měsíců pak najisto poznala, že je těhotná.

Od té doby ji svět netěšil a myslela jen na to, jak ujít hanbě, která ji čekala, a nejenže sloužila tetičkám neochotně a špatně, ale ani sama nevěděla, jak to přišlo, a najednou vybuchla. Byla na slečny hrubá, až ji to později mrzelo, a nakonec dala výpověď.

Slečny se netajily svou nespokojeností a propustily ji. Šla od nich sloužit k policejnímu komisaři, ale vydržela tam jen tři měsíce, poněvadž komisař, padesátiletý dědek, za ní dolézal, a když byl jednou zvlášť dotěrný, rozvzteklila se, nadala mu pitomců a starých bláznů a strčila ho do prsou, až upadl. Vyhnali ji pro hrubé chování. Do služby už nemohla, brzo měla родit, tedy se nastěhovala k venkovské porodní bábě, vdově, obchodující s kořalkou. Porod měla lehký. Jenže bába, která předtím byla při porodu u nemocné ženy ve vsi, nakazila Kaťušu horečkou omladnic a novorozeného chlapce poslali do nalezince, kde – jak vyprávěla stařena, která ho tam vezla – hned po příjezdu zemřel.

Když se Kaťuša nastěhovala k bábě, měla dohromady sto dvacet sedm rublů: sedmadvacet z výdělků a sto rublů, které jí dal její svůdce. Ale když od ní odcházela, zbývalo jí všeho všudy šest rublů. Neuměla šetřit, utrácela na sebe a dávala peníze každému, kdo

ji požádal. Bába si řekla za ubytování, stravu a čaj za dva měsíce čtyřicet rublů, pětadvacet rublů stála přeprava dítěte, čtyřicet vyškemrala bába jako půjčku na krávu, asi dvacet rublů se rozkutálelo všelijak, za šaty, za pamlsky, takže když se Kaťuša zotavila, byla bez peněz a musela shánět místo. Naskytlo se jí u lesního. Lesní byl ženatý, ale stejně jako komisař začal Kaťušu obtěžovat hned od prvního dne. Byl jí odporný a vyhýbala se mu, jak mohla. Jenže lesní byl zkušenější a chytřejší než ona a především byl pánem a směl ji posílat, kam chtěl, a tak vyčíhl příhodný okamžik a zmocnil se jí. Žena na to přišla, a když jednou přistihla muže o samotě s Kaťušou v pokoji, vrhla se na ni a chtěla ji zbít. Kaťuša se nedala a došlo k rvačce, a potom ji vyhnali z domu, aniž jí vyplatili mzdu. Kaťuša jela do města a ubytovala se tam u tety. Tetin muž byl knihař a dřív se mu dobře dařilo, ale poslední dobou poztrácel všechny zákazníky a jenom pil, divže nepropil nos mezi očima.

Teta měla malou prádelnu, z jejíhož výtěžku živila sebe i děti a podporovala nepolepšitelného muže. Navrhla Maslovové, aby k ní šla za pradelnu. Ale když Maslovová viděla, jak těžký život mají pradelny zaměstnané u tety, váhala a hledala si ve zprostředkovačích kancelářích službu. Naskytlo se jí místo u paní, která měla dva syny gymnazisty. Uplynul týden, co Maslovová vstoupila do služby, a starší, už vousatý gymnazista, sextán, nechal učení, obtěžoval Maslovovou a nedal jí pokoje. Matka ze všeho obvinila Maslovovou a dala jí výpověď. Nové místo se nenaskytlo, ale v zprostředkovatelně práce se Maslovová náhodou setkala s paní, která měla buclaté nahé ruce samý prsten a náramek. Když paní zvéděla, jak na tom Maslovová je a že hledá místo, dala jí svou adresu a pozvala ji na návštěvu. Maslovová k ní šla. Paní ji vlídně přijala, nabídla jí koláčky a sladké víno a kamsi poslala panskou s dopisem. Večer vstoupil do pokoje velký muž s dlouhými prošedivělými vlasy a s šedivým vousem. Starý pán si ihned přisedl k Maslovové, s úsměvem si ji prohlížel, blýskal přitom očima a žertoval s ní. Paní si ho zavolala

do druhého pokoje a Maslovová slyšela, jak mu říká: „Je to takové svěží děvčátko z venkova.“

Potom si paní zavolala Maslovovou a řekla jí, že jde o spisovatele, který má hodně peněz a nebude skrblit, jestliže se mu Maslovová zalíbí. Zalíbila se a spisovatel jí dal pětadvacet rublů, při čemž slíbil, že se budou často scházet. Peníze byly brzy spotřebovány na zaplacení útrat tetě a za nové šaty, klobouček a stuhy. Za několik dní poslal pro ni spisovatel podruhé. Dal jí ještě pětadvacet rublů a nabídl jí, aby se přestěhovala do samostatného bytu.

Když Maslovová bydlela v bytě, jež najal spisovatel, zamilovala si veselého kupeckého mládence, který zůstával v témž domě. Oznámila to spisovateli a přestěhovala se do odděleného malého bytu. Ale kupecký mládenec, ačkoli jí slíbil sňatek, ujel bez rozloučení do Nižního, zřejmě ji opustil, a tak zůstala sama. Chtěla bydlet sama v bytě, avšak nebylo jí to povoleno. Přitom jí policejní inspektor řekl, že takto může žít jen tenkrát, dostane-li knížku a podrobí-li se prohlídce. Šla opět k tetě. Když teta viděla, jaké má moderní šaty, pláštík a klobouk, přijala ji uctivě a už se jí neodvážila nabídnout místo pradleny, neboť usoudila, že Maslovová teď dosáhla vyšších životních sfér. Ani pro Maslovovou už teď neexistovala otázka, zda má či nemá jít za pradlenu. Pohlížela útrpně na galejnický život, který vedly v předních místnostech bledé, mnohdy už souchotinářské pradleny s hubenýma rukama, jež praly a žehlily v třicetistupňové mýdlové páře při oknech v zimě v létě otevřených, a hrozila se pomyslení, že by také mohla přijít do té robotárny.

V té době pro Maslovovou zvlášť krušné, neboť se nenaskytl žádný příznivec, vyhledala ji kuplířka, dodávající děvčata do nevěstince.

Maslovová už dávno kouřila, ale v posledním období svého poměru s kupeckým mládcem a po tom, co ji opustil, stále víc a víc zvykala pít. Vodka ji nelákala jen proto, že jí chutnala, lákala ji nejvíc proto, že při ní mohla zapomenout na všechny trampoty,

dodávala jí nenucenosti a sebedůvěry, která jí bez vodky chyběla. Jinak vždycky propadala trdnomyslnosti a ostychu.

Kuplířka uspořádala pro tetu pohoštění. Maslovovou opila a pak jí navrhla, aby šla do dobrého, prvotřídního podniku, a líčila jí všechny výhody a přednosti tohoto místa. Maslovová měla na vybranou: buď ponižující postavení služby, v němž ji najisto očekávalo pronásledování od mužů a tajné, chvilkové smilstvo, anebo zajištěné, klidné, uzákoněné postavení a veřejné, zákonem dovo- lené a dobře placené trvalé smilstvo. Zvolila to druhé. Kromě toho se tím hodlala pomstít svému svůdci i kupeckému mládenci a všem, kdo jí ublížili. Zároveň ji vábilo a bylo jednou z příčin konečného rozhodnutí kuplířčino sdělení, že si může pořídit šaty, na jaké si vzpomene: sametové, tylové, hedvábné, plesové s odhalenými ra- meny a pažemi. A když si Maslovová představila, jak jí budou slu- šet jasně žluté hedvábné šaty s dekoltem a s černými sametovými ozdobami, neodolala a dala kuplířce svůj osobní průkaz. Ještě toho večera najala kuplířka drožku a odvezla Maslovovou do proslulého podniku Kitajevové.

Od té doby nastal Maslovové onen život chronického přestupo- vání božích i lidských příkázání, jaký vedou statisíce žen nejen se svolením, ale přímo pod ochranou vládní moci, pečující o blaho občanů, a který končí pro devět žen z desíti bolestivými chorobami, předčasnou zchátralostí a smrtí.

Ráno a přes den těžký spánek po nočních orgiích. Kolem třetí čtvrté hodiny unavené vstávání ze špinavé postele, sodovka proti kocovině, káva, líné bloumání v peignoirech¹, kabátčích a županech po pokojích, vyhlížení z oken za záclonami, unuděné hádky; potom koupel, natírání a parfémování těla a vlasů, zkoušení šatů, spory o ně s milostivou, prohlížení se v zrcadle, líčení tváře a obočí, tučné sladké jídlo; potom oblékání do nápadných hedvábných šatů, od-

---

1 Župan, negližé. Pozn. red.

halujících tělo; pak vstup do vyzdobeného, jasně ozářeného sálu, příjezd hostů, hudba, tanec, bonbóny, pití, kouření a smilstvo s muži mladými i středních let, zpola dětmi i chátrajícími starci, se svobodnými i ženatými, s obchodníky, příručími, s Armény, Židy, Tata-ry, bohatými, chudými, zdravými, nemocnými, opilými, střízlivými, hrubými i něžnými, s vojáky, s civilisty, s vysokoškoláky, s gymnasty, s muži všech možných stavů, věku a povah. A křik a žerty, rvačky a hudba, kouření a pití, pití a kouření, a hudba od večera do svítání. A teprve ráno vysvobození a těžký spánek. A tak tomu bylo denně, po celý týden. Koncem týdne cesta na úřad, na policii, kde státní úředníci, lékaři, muži nadobro ubíjející stud, daný přírodou na ochranu před hříchem nejen lidem, ale i zvířatům, někdy vážně a přísně, jindy laškovně a vesele prohlíželi tyto ženy a vydávali jim patent na pokračování v hříchu, který páchaly se svými spoluviníky během týdne. A zase takový týden. A tak tomu bylo denně, v zimě v létě, ve všední den i ve svátek.

Maslovová takto žila sedm let. Za tu dobu vystřídala dva podniky a jednou byla v nemocnici. V sedmém roce pobytu v nevěstinci a v osmém roce po jejím pádu, když jí bylo šestadvacet let, přihodila se jí věc, za kterou byla vzata do vazby a nyní po šesti měsících věznění s vražednicemi a zlodějkami vedena k soudu.

III

Zatímco Maslovová, utrmácená dlouhou cestou, docházela se strážnými k budově okresního soudu, onen synovec jejích pěstounek, kníže Dmitrij Ivanovič Něchljudov, který ji kdysi svedl, ještě ležel ve zválené, vysoké pérované posteli s pérovou matrací. Rozepjal si límec u čisté holandské noční košile s nažehlenými záhyby na prsou a kouřil cigaretu. Hleděl strnule před sebe a uvažoval, co má nyní udělat a co bylo včera.

Při vzpomínce na včerejší večer u Korčaginových, bohatých a věhlasných lidí, s jejichž dcerou se podle všeobecné domněnky měl oženit, vzdychl, a odhodiv dokouřenou cigaretu, chtěl si vzít ze stříbrného pouzdra další, ale rozmyslel si to, svěsil hladké bílé nohy z postele, nahmatal jimi trepky, přehodil si přes plná ramena hedvábný župan a rychlým těžkým krokem šel do převlékárny, umístěné vedle ložnice a cele prosycené umělou vůní toaletních přípravků, kolínské vody, pomády a parfému. Tam si zvláštním práškem vyčistil zuby, na mnoha místech plombované, vypláchl si ústa aromatickou vodičkou a pak se začal důkladně umývat a třít několika ručníky. Když si umyl voňavým mýdlem ruce, pečlivě si vyčistil kartáčkem dlouhé nehty a omyl si ve velkém mramorovém umyvadle obličej a tlustý krk, šel ještě do třetí místnosti vedle ložnice, kde měl připravenou sprchu. Opláchl si studenou vodou bílé svalnaté tělo obložené tukem, utřel se osuškou, vzal si čisté vyžehlené prádlo a boty, naleštěné jako zrcadlo, a posadil se k toaletnímu stolku, aby si dvěma kartáči učesal krátký, kadeřavý černý vous a zvlněné, vpředu prořídlé vlasy.

Všechny věci, kterých používal, všechny součásti jeho oděvu – prádlo, šaty, obuv, kravaty, jehlice a knoflíčky – byly nejlepší a nejdražší jakosti, nenápadné, jednoduché, trvanlivé a hodnotné.

Něchljudov si vzal ze spousty kravat a jehlic první, jež se mu nanamula (kdysi mu to bylo nové a bavilo ho to, nyní mu bylo všecko lhostejné), oblékl si vykartáčované šaty, které měl připravené na židli, a byť ne zcela svěží, ale čistý a navoněný vešel do dlouhé jídelny, kde včera tři sluhové vyleštili parkety a kde stál obrovský dubový příborník a stejně velký rozkládací stůl s vyřezávanými, široce roztaženými nožkami v podobě lvích tlap, působící majestátním dojmem. Na stole, pokrytém jemným škrobeným ubrusem s velkými monogramy, stála stříbrná konvice s vonící kávou, stříbrná cukřenka, konvička se svařenou smetanou a košíček s čerstvými houskami, suchary a piškoty. Vedle příboru ležela došlá pošta, noviny a poslední číslo Revue des deux Mondes. Něchljudov se zrovna chtěl pustit do čtení dopisů, když dveřmi z chodby vplula starší tělnatá žena ve smutečních šatech a v krajkovém čepečku, který jí zakrýval rozlezlou pěšinku ve vlasech. Byla to panská nebožky Něchljudovovy matky, nedávno zesnulé v tomto bytě, Agrafena Petrovna, jež teď zůstala u syna jako hospodyně. Strávila s Něchljudovovou matkou porůznu asi deset let v cizině a měla panské vzezření i panské způsoby. Žila u Něchljudovových od dětství a pamatovala Dmitrije Ivanoviče ještě jako Mítěnku.

„Dobré jitro přeji, Dmitriji Ivanoviči.“

„Bud'te zdráva, Agrafeno Petrovno. Co nového?“ otázal se Něchljudov zvesela.

„Přišlo psaní od paní kněžny nebo od princezny, nevím. Panská ho přinesla už dávno. Čeká u mne,“ pravila Agrafena Petrovna s významným úsměvem, podávajíc knížeti dopis.

„Dobře, hned,“ řekl Něchljudov, vzal si dopis, a jelikož zpozoroval úsměv Agrafeny Petrovny, zamračil se.

Úsměv znamenal, že psaní je od princezny Korčaginové, s kterou se podle mínění Agrafeny Petrovny chtěl Něchljudov oženit. Ta domněnka, vyjádřená úsměvem Agrafeny Petrovny, byla Něchljudovovi nepříjemná.

„Tak já jí řeknu, aby počkala...“ Agrafena Petrovna nejdřív uchopila stolní smetáček, ležící na nesprávném místě, dala jej jinam a vyplula z jídelny.

Něchljudov rozlepil navoněný dopis, který mu odevzdala Agrafena Petrovna, a dal se do čtení.

„Konám povinnost, kterou jsem si uložila, že totiž budu Vaší pamětí,“ bylo napsáno na listu tuhého šedého papíru s vroubovanými okraji ostrým, ale rozmáchlým písmem, „a připomínám Vám, že 28. dubna, tj. dnes, máte být u porotního soudu, a tudíž se naprosto nemůžete jet s námi a s Kolosovem podívat na obrazy, jak jste včera s lehkomyšlností Vám vlastní slíbil; à moins que vous ne soyez disposé à payer à la cour d'assises les 300 roubles d'amende, que vous vous refusez pour votre cheval², za to, že jste se nedostavil včas. Vzpomněla jsem si na to včera, sotva jste odešel. Tedy nezapomeňte.

Princezna M. Korčaginová“

Na druhé straně byla douška:

„Maman vous fait dire que votre couvert vous attendra jusqu'à la nuit. Venez absolument à quelle heure que cela soit.³

M.K.“

Něchljudov se zaškaredil. Psaníčko navazovalo na důmyslnou práci, kterou si s ním dávala princezna Korčaginová už dva měsíce a která záležela v tom, že ho s ní spoutávala neviditelnými vlákny stále víc a víc. Ale Něchljudov měl kromě obvyklé nerozhodnosti k ženitbě, jíž trpívají muži už nikoli nejmladší a ne zrovna vášnivě

---

2 Ledaže byste byl ochoten zaplatit soudu 300 rublů pokuty, které si odpíráte na koupi koně.

3 Mamá Vám vzkazuje, že na Vás počkáme s jídlem až do noci. Přijďte jistě, kdykoli.

zamilovaní, ještě jinou vážnou příčinu, pro kterou teď nemohl učinit nabídku k sňatku, i kdyby se byl odhodlal. Ta příčina nevězela v tom, že před desíti lety svedl Kaťušu a opustil ji, na to už dávno zapomněl a nepokládal to za překážku v ženění; příčina byla v tom, že měl v té době poměr s vdanou ženou, jež sice teď přerušil, ale ona jej za přerušený dosud neuznávala.

Něchljudov byl vůči ženám velice plachý, ale právě proto si ho ta vdaná žena zatoužila podmanit. Byla to paní maršálka šlechty v okrese, kam Něchljudov jezdil k volbám. Spoutala Něchljudova svazkem, jenž ho každým dnem strhoval víc a víc a zároveň ho víc a víc odpuzoval. Něchljudov zpočátku nemohl odolat svodům, pak se před ní cítil provinile a nemohl zpřetrhat tento svazek bez jejího souhlasu. Proto se domníval, že nemá právo žádat Korčaginovou o ruku, ani kdyby chtěl.

Na stole zrovna leželo psaní od manžela té ženy. Jakmile Něchljudov spatřil známé písmo a razítko, zrudl a rázem pocítil nával energie, jaký míval vždy, kdykoli se blížilo nebezpečí. Avšak jeho rozčilení bylo zbytečné. Manžel, maršálek šlechty v újezdě, v němž ležely Něchljudovovy hlavní statky, oznamoval, že na konec května bylo svoláno mimořádné zasedání zemstva a že prosí Něchljudova, aby zcela jistě přijel *pour donner un coup d'épaule*⁴ na shromáždění zemstva v nastávajících otázkách školských a komunikačních, při nichž se očekávala silná opozice reakční strany.

Maršálek byl člověk liberální a spolu s některými lidmi stejného smýšlení bojoval proti reakci, nastalé za Alexandra III., byl tímto bojem cele zaujat a o svém nešťastném rodinném životě nic nevěděl.

Něchljudov si vzpomněl na všechny trapné chvíle, jež zažil ve vztahu k tomu člověku. Vzpomněl si, jak se jednou domníval, že muž všechno ví, a chystal se k souboji, v němž hodlal vystřelit do vzduchu, vzpomněl si na hroznou scénu, kterou ztropila ona žena,

---

4 Aby pomohl.

když vyběhla na zahradu a chtěla se utopit v rybníce a on ji běžel hledat. Ted' nemohu nikam jet a nemohu nic podniknout, dokud mi neodpoví, pomyslel si. Napsal jí před týdnem rozhodný dopis, v němž přiznával svou vinu, a byl ochoten vykoupit ji jakýmkoli způsobem, avšak jejich styky, právě pro její dobro, považoval za skončené navždy. Na ten dopis čekal odpověď a ještě ji nedostal. To, že odpověď nepřicházela, bylo zčásti dobré znamení. Kdyby nebyla souhlasila s rozchodem, byla by už dávno napsala, nebo dokonce přijela, jak to dělávala dříve. Něchljudov slyšel, že je tam nyní jakýsi důstojník, který se jí dvoří, a proto byl sžírán žárlivostí a zároveň se kojil nadějí, že bude vysvobozen z mučivé lži.

Druhý dopis byl od správce statku. Správce psal, že Něchljudov nutně musí přijet osobně, aby se ujal dědictví a přitom aby rozhodl, jak se má napříště hospodařit; zda jako za nebožky, či tak, jak správce navrhoval už zesnulé kněžně a nyní navrhuje mladému knížeti, totiž rozmnožit inventář a veškerou půdu, dříve dávanou do pachtu rolníkům, obdělávat samostatně. Správce psal, že takové využitkování pozemků bude mnohem výnosnější. Zároveň se omlouval, že se poněkud opozdil se zásilkou tří set rublů, jež podle rozpočtu měly dojít k prvnímu. Peníze budou odeslány s příští poštou. Se zásilkou se omeškal proto, že nemohl dostat peníze od rolníků, kteří ve své nesvědomitosti zašli tak daleko, že nezbylo než donutit je z moci úřední. Dopis Něchljudova těšil i netěšil. Těšil ho pocit moci nad velkým majetkem a nepříjemné mu bylo to, že v raném mládí byl horlivým stoupencem Herberta Spencera a jako velkostatkář byl zvláště uchvácen jeho tezí v Social statics, že spravedlnost nepřipouští soukromé vlastnictví půdy. S přímočarostí a rozhodností mládí nejenže mluvil o tom, že půda nesmí být v soukromém vlastnictví, a psal o tom na univerzitě pojednání, ale i ve skutečnosti odevzdal tenkrát rolníkům malou část pozemků (nenáležející matce, nýbrž jako dědictví po otci přímo jemu), poněvadž nechtěl proti svému přesvědčení vlastnit půdu. Nyní, když dostal dědictví a stal

se velkostatkářem, musel učinit jedno nebo druhé: buď se vzdát majetku, jak to udělal před deseti lety s dvěma sty děšjatin půdy po otci, anebo s němým souhlasem uznat, že jeho někdejší názory byly mylné.

To první udělat nemohl, protože kromě půdy neměl žádné jiné prostředky k obživě. Jít do zaměstnání nechtěl, ale přitom už si zvykl na přepych, bez něhož by se nemohl obejít, jak se aspoň domníval. Ani to nestálo za to, protože už neměl tak mocné přesvědčení ani rozhodnost, ani ctižádost a touhu vzbudit podiv jako zamlada. To druhé – zříci se jasných, nezvratných důkazů o nezákonnosti pozemkového vlastnictví, jež tenkrát načerpal ze Spencerovy Sociální statiky a jejichž vynikající potvrzení našel potom, až mnohem později, v díle Henryho George – naprosto nemohl.

A proto ho správcův dopis nepotěšil.

IV

Když Něchljudov dopil kávu, šel do pánského pokoje nahlédnout do obsílky, v kolik hodin má být u soudu, a napsat odpověď princezně. Do pánského pokoje se muselo přes ateliér. V ateliéru stál stojan s obráceným rozdělaným obrazem a byly tam rozvěšeny studie. Pohled na obraz, s nímž se mořil už dva roky, na studie a na celý ateliér mu připomněl pocit bezmoci, zvláště ostrý v poslední době, kdy cítil, že není schopen udělat další pokrok v malířství. Vykládal si ten pocit příliš jemně vyvinutým estetickým smyslem, ale přesto nesl to vědomí velice nelibě.

Před sedmi lety opustil vojenskou službu, neboť usoudil, že má vlohy k malířství, a povznesen uměleckou činností, hleděl na jiné obory poněkud opovržlivě. Nyní vycházelo najevo, že k tomu nebyl oprávněn. A proto mu jakákoli vzpomínka na to byla nepříjemná. Sklíčeně pohlédl na celé to přepychové zařízení ateliéru a v pochmurné náladě vešel do pánského pokoje. Byla to veliká místnost s vysokým stropem, s nádherným nábytkem a pohodlím všeho druhu.

Něchljudov snadno našel v zásuvce obrovského stolu v oddíle spěchá obsílku, v níž stálo, že má být u soudu v jedenáct, a pak usedl, aby napsal princezně, že děkuje za pozvání a vynasnaží se přijet k obědu. Ale když dopis napsal, roztrhal jej; byl příliš důvěrný. Napsal druhý. Ten zase byl chladný, téměř urážlivý. Opět dopis roztrhal a stiskl knoflík ve zdi. Vstoupil starší, podmračený lokaj s vyholenou bradou a s licousy, v šedivé plátěné zástěře.

„Pošlete laskavě pro povoz.“

„Prosím, pane.“

„A vyřídte – čeká tu někdo od Korčaginů –, že děkuji a budu hledět přijít.“

„Prosím, pane.“

Je to nezdvořilé, ale nedokáže nic napsat. Stejně ji dnes uvidí. Něchljudov se šel oblékat.

Když ustrojen vyšel před dům, známý povoz s gumami na kolech už ho očekával.

„Jen jste včera odjel od knížete Korčagina,“ řekl drožkář a potočil silný osmahlý krk v bílém límci košile, „a já jsem přijel a vrátný mi povídal, že jste zrovínka odešel.“

I ti drožkáři vědí o mých stycích s Korčaginovými, pomyslel si Něchljudov a nevyřešená otázka, jíž se poslední dobou neustále zabýval – má-li se či nemá oženit s Korčaginovou –, vyvstala před ním a Něchljudov ji, stejně jako většinu tehdejších svých problémů, nedokázal nijak, tak ani onak, rozřešit.

Pro ženitbu vůbec mluvilo kromě půvabů domácího krbu za prvé to, že odstraňovala nepravidelnost pohlavního života a skýtala možnost života mravného; za druhé, a to bylo hlavní, Něchljudov doufal, že rodina, děti naplní smyslem jeho život, až dosud prázdný. To mluvilo pro ženitbu vůbec. Proti ní jako takové svědčil za prvé strach ze ztráty svobody, společný všem starým mládencům, a za druhé podvědomý strach z tajemné ženské podstaty.

Pro ženitbu zvláště a právě s Missi (Korčaginová se jmenovala Marie a jak se to dělá v jistých kruzích ve všech rodinách, dostala přezdívkou) mluvilo za prvé to, že byla urozená a vším, od oděvu až po způsob řeči, chůze a smíchu, se lišila od obyčejných lidí ne snad něčím výjimečným, nýbrž jakousi „slušností“. Jiný výraz pro tu vlastnost nenalézal a cenil si ji velmi vysoko. Za druhé si ho Missi vážila víc než všech ostatních lidí, tedy ho podle jeho představ chápala. A to porozumění, totiž uznání jeho vynikajících předností, bylo Něchljudovovi svědectvím její moudrosti a správného úsudku. Proti ženitbě s Missi pak mluvilo za prvé to, že by velmi pravděpodobně mohl najít dívku, která by měla ještě mnohem více předností než Missi, a proto by ho byla spíš hodna, a za druhé to, že Missi bylo

sedmadvacet let, takže už asi měla dříve nějaké lásky – a to pomýšlení působilo Něchljudovovi muka. Jeho hrdost se nemohla smířit s tím, že by byla, třeba i v minulosti, mohla milovat někoho jiného. Jistě, nemohla tušit, že se setká s ním, jeho však urážela pouhá myšlenka, že mohla mít ráda někoho před ním.

Důvodů pro bylo tedy stejně jako proti; alespoň svou vahou se ty důvody rovnaly a Něchljudov, vysmívaje se sám sobě, říkal si Buridanův osel. A přesto jím zůstával nevěda, pro kterou z dvou otýpek se má rozhodnout.

Koneckonců, dokud nedostal odpověď od Marji Vasiljevny (maršálkovy ženy) a neskoncoval s tím nadobro, stejně nemohl nic dělat.

Vědomí, že může a musí otálet s rozhodnutím, ho blažilo.

To si konečně všechno rozváším až potom, řekl si, když se bryčka už docela nehlučně přihnala k asfaltovému krytému vchodu do soudní budovy.

Ted' musím svědomitě, jak to činím vždy a považuji za náležité, vykonat občanskou povinnost. Kromě toho to často bývá i zajímavé, řekl si a prošel kolem vrátného do předsíně.

V

Když Něchljudov vešel do soudní budovy, bylo už na chodbách velice živo.

Zřízenci rychle přecházeli, někdy dokonce klusali, aniž zvedali nohy od země, jenom jimi mrskali a celí upachtění pobíhali tam a zpět se vzkazy a listinami. Soudní vykonavatelé, advokáti a soudcové přecházeli sem a tam, žalobci nebo obžalovaní v nevazebních věcech se smutně ploužili podle zdí anebo čekali vsedě.

„Kde je okresní soud?“ zeptal se Něchljudov zřízence.

„Který potřebujete? Máme tu civilní oddělení a soudní dvůr.“

„Jsem porotce.“

„Trestní oddělení. To jste měl říct hned. Tady vpravo, pak doleva a druhé dveře.“

Něchljudov šel udaným směrem.

U dveří, které hledal, čekali dva muži. První byl velký, tlustý obchodník, dobrácký člověk, který se zřejmě napil a pojedl a byl v tom nejlepším rozmaru. Druhý byl příručí židovského typu. Rozprávěli o ceně vlny, když k nim přistoupil Něchljudov a tázal se, zda je tu poradní síň.

„Je, pane, je. Taky našinec, porotce?“ ptal se dobrácký obchodník a vesele mrkl. „Tak to si zapracujem společně,“ pokračoval, když Něchljudov přisvědčil. „Obchodník druhé třídy Baklašov,“ řekl, podáváje Něchljudovovi měkkou, širokou, neohebnou ruku. „Bude to ale práce. S kým mám to potěšení?“

Něchljudov se představil a vstoupil dovnitř.

V menší místnosti bylo asi deset lidí různého druhu. Všichni přišli před chvilkou a někteří seděli, jiní přecházeli, prohlíželi se navzájem a seznamovali se. Byl zde penzista v uniformě, ostatní měli svrchníky nebo saka, jen jeden měl ruský krojový kabát.

Ze všech – třebaže mnohé to vytrhlo z práce a tvrdili, že je jim to na obtíž – ze všech vyzařovalo jisté uspokojení, způsobené vědomím, že konají společensky důležitou věc.

Porotci, z nichž někteří se už seznámili, kdežto jiní jen tušili, kdo je kdo, rozmlouvali o počasí, o časném jaru, o nastávajícím soudním řízení. Ti, kdo se s Něchljudovem neznali, pospíšili si, aby se s ním seznámili, což si zřejmě pokládali za obzvláštní čest. Něchljudov jako vždy mezi neznámými lidmi to přijímal jako samozřejmost. Kdyby se ho byl někdo zeptal, proč se vyvyšuje nad většinu lidí, nebyl by mohl odpovědět, poněvadž celý jeho život nevykazoval žádné zvláštní hodnoty. To, že měl dobrou anglickou, francouzskou a německou výslovnost, že měl prádlo, šaty, kravatu i knoflíčky od nej přednějších dodavatelů tohoto zboží, rozhodně nemohlo být důvodem, aby cítil svou převahu. Ale přitom nepochybně tuto svou převahu cítil, projevy úcty přijímal jako samozřejmost a byl dotčen, když se mu jich nedostalo. V poradní síni zrovna musel zakusit onen nemilý pocit z projevené neúcty. Mezi porotci se vyskytl jeho známý. Byl to Petr Gerasimovič (Něchljudov nikdy neznal jeho příjmení, a dokonce si na tom trochu zakládal, že je nezná), bývalý učitel dětí jeho sestry. Tento Petr Gerasimovič vystudoval a učil nyní na gymnáziu. Něchljudov ho nemohl ani vystát pro jeho familiárnost, samolibý smích, vůbec pro jeho „dovolenost“, jak říkala Něchljudovova sestra.

„Ale! Taky jste se dal uvrtat?“ s hlasitým smíchem uvítal teď Petr Gerasimovič Něchljudova. „Nevykroutil jste se?“

„Ani jsem nechtěl,“ stroze a ponuře odušil Něchljudov.

„Tomu říkám občanská statečnost. Jen počkejte, až budete padat hlady a nenechají vás ani vyspat, budete zpívat jinou!“ zahlaholil Petr Gerasimovič ještě víc.

Ten kněžský synáček mi za chvíli začne tykat, pomyslel si Něchljudov a s výrazem takového smutku ve tváři, jaký by byl na místě jen tenkrát, kdyby se byl právě dověděl o úmrtí všech příbuz-

ných, odešel ke skupince, která se utvořila kolem velkého, hladce vyholeného, impozantního pána, jenž cosi živě vykládal. Mluvil o procesu, který teď probíhal před civilním soudem, jako o případu, který dobře znal, a důvěrně jmenoval soudce i slavné advokáty křestním jménem a jménem po otci. Vyprávěl o pozoruhodném obratu, jež v procesu dokázal způsobit slavný advokát a pro který jedna ze stran, stará paní, ač byla zcela v právu, musí pro nic zaplatit odpůrci značnou částku.

„Geniální advokát!“

Naslouchali mu uctivě, tu a tam se někdo snažil cosi poznamenat, avšak impozantní pán každého hned přerušil, jako by jen on mohl všechno vědět dokonale.

Přestože Něchljudov přišel pozdě, museli dlouho čekat. Zdržel je jeden z přísedících, který se dosud nedostavil.

VI

Předseda přijel k soudu brzo. Byl to velký tělnatý muž s dlouhými prošedivělými licousy. Byl ženatý, žil však velmi prostopášně, stejně jako jeho žena. Navzájem si nepřekáželi. Dnes ráno dostal psaníčko od švýcarské vychovatelky, která u nich v létě bydlela a nyní cestovala z jihu do Petrohradu. Psala, že ho bude mezi třetí a šestou hodinou očekávat v hotelu Itálie. Proto by dnešní zasedání rád zahájil a skončil dřív, aby stačil do šesti navštívit rusovlásku Kláru, s kterou loni na letním bytě navázal milostný poměr.

Vstoupil do pracovny, zavřel dveře na zástrčku, vyňal ze skříně na akta z dolní přihrádky dvě činky a udělal dvacet cviků nahoru, kupředu, stranou a dolů, načež třikrát zlehka podřepil s činkami zvednutými nad hlavou.

Nic tak člověka neudrží jako sprchy a tělocvik, pomyslel si a ohmatal si levou rukou se zlatým prstenem na prsteníku napjatý biceps pravice. Zbývalo mu ještě udělat moulinet (před dlouhým sezením u soudu vždy prováděl tyto dva cviky), když vtom někdo zalomcoval dveřmi. Předseda rychle uložil činky na místo a šel otevřít.

„Promiňte,“ řekl.

Vstoupil přisedící ve zlatých brejlích, menší muž s vytaženými rameny a zachmuřeným obličejem.

„Matvej Nikitič tu zase není,“ pravil s nevolí.

„Ještě ne,“ ozval se předseda, oblékaje si uniformu. „Věčně chodí pozdě.“

„Že se nestydí, to nechápu,“ řekl přisedící, rozzlobeně usedl a vytáhl si cigarety.

Tento přisedící, muž velmi přesný, měl dnešního rána nepříjemný výstup s manželkou, poněvadž utratila před určenou lhůtou peníze, které dostala na měsíc. Prosila, aby jí dal napřed, on však prohlásil,

že neustoupí. Byla z toho scéna. Žena mu řekla, že když je to takové, nebude žádný oběd, ať prý si nemyslí, že doma něco dostane. S tím odjel v obavě, že manželka splní svou pohružku, protože od ní se mohl nadít všeho. Pak má člověk vést správný, mravný život, přemýšlel, hledě na zářícího, zdravého, veselého a dobráckého předsedu, jak zeširoka roztahuje lokty a hladí si hezkýma bílýma rukama husté a dlouhé šedivější lícou po obou stranách vyšívaného límce. Ten je vždycky spokojený a veselý, kdežto on je samé trápení.

Vstoupil tajemník a přinesl nějaký spis.

„Děkuji mnohokrát,“ řekl předseda a zapálil si. „Co dáme nejdřív na pořad?“

„Snad to travičství,“ naoko lhostejně odpověděl tajemník.

„Tak dobře, když travičství, tedy travičství,“ prohodil předseda. Uvědomil si, že je to případ, který může ukončit do čtyř hodin a pak odjet. „A Matvej Nikitič tu není?“

„Ještě ne.“

„A Breve je tady?“

„Je,“ odvětil tajemník.

„Tedy mu řekněte, jestli ho uvidíte, že začneme s travičstvím.“

Breve byl náměstek státního zástupce a při tomto líčení měl být žalobcem.

Sotva vyšel tajemník na chodbu, potkal Breveho. Náměstek s rameny vysoko vytaženými, uniformou rozepjatou a s aktovkou pod paží mával volnou rukou tak, že měl dlaň kolmo ke směru chůze; šel rychle, po chodbě málem běžel, podpatky mu jen cvakaly.

„Michail Petrovič se dáva ptát, zda jste připraven,“ otázal se ho tajemník.

„Ovšem, jsem vždy připraven,“ řekl náměstek státního zástupce. „Co je první na pořadu?“

„Travičství.“

„Výborně,“ pravil náměstek, avšak za výborné to zdaleka nepovažoval. Nespál totiž celou noc. Loučili se s kolegou, mnoho pili

a hráli do dvou hodin, pak jeli za děvčaty do podniku, kde ještě před šesti měsíci byla Maslovová, takže zrovna spis o travičství si nestačil přečíst a chtěl si jej nyní prolistovat. Ale tajemník schválně předsedovi poradil, aby vzal tento případ nejdřív, poněvadž věděl, že náměstek spis o travičství nečetl. Tajemník byl člověk liberálního, ba radikálního smýšlení. Breve byl naopak konzervativní, a dokonce byl, jako všichni němečtí úředníci v Rusku, bezmezně oddán pravoslaví, a tajemník ho neměl rád a záviděl mu jeho místo.

„A co bude s těmi sektáři?“ zeptal se tajemník.

„Řekl jsem, že to nejde,“ pravil náměstek státního zástupce. „Nemáme svědky. Tak to také oznámím soudu.“

„Ale vždyť stejně...“

„Nejde to,“ opakoval náměstek, a mávaje rukou jako prve, běžel do své kanceláře.

Odkládal případ sektářů pro nedostatek svědků v té věci zhora bezvýznamných a zbytečných jedině proto, že kdyby ta pře byla vedena před soudem, jehož porotu tvořila inteligence, mohla by skončit zproštěním žaloby. Avšak podle úmluvy s předsedou měl být proces předán soudu v újezdním městě, kde budou většinou rolníci, a proto také větší vyhlídky na odsuzující rozsudek.

Ruch na chodbě stále vzrůstal. Nejvíce lidí bylo kolem jednacích síní civilního soudu, v níž se projednávala věc, o které vykládal porotcům impozantní pán, milovník soudních procesů. O přestávce vyšla ze síně stará paní, kterou geniální advokát dokázal připravit o majetek ve prospěch podvodníka, jenž na ten majetek neměl nejmenší právo. Věděli to i soudcové, a tím spíš žalobce a jeho advokát. Avšak vymysleli si takový postup, že majetek musel být stařence odňat a odevzdán podvodníkovi. Stařenka byla tlustá žena v pěkných šatech a v klobouku s obrovskými květinami. Když vyšla ven, zůstala stát na chodbě před svým advokátem, a lomíc krátkýma tlustýma rukama, neustále opakovala:

„Jak je to možné? Prosím vás! Jak je to možné?“ Advokát se díval na květiny na jejím klobouku a neposlouchal ji, protože myslel na něco jiného.

Za stařenkou vyšel ze síně civilního oddělení advokát. Náprsenka v hlubokém výstřihu vesty mu zrovna svítila a samolibý obličej jen zářil. Byl to onen slavný advokát, jenž způsobil, že stará paní s květinami přišla o všechno, kdežto podvodník, který mu dal deset tisíc rublů, dostal přes sto tisíc. Všechny zraky se upřely na advokáta, a on to věděl a celým svým zjevem říkal: Nechte si své projevy oddanosti – a rychle všechny minul.

VII

Konečně Matvej Nikitič přijel a soudní vykonavatel, hubený muž s dlouhým krkem, chodící nakřivo a vyšpulující rovněž nakřivo dolní ret, vešel do poradní síně.

Soudní vykonavatel byl poctivý člověk s univerzitním vzděláním, ale neudržel se v žádném místě, protože byl kvartální piják. Jistá hraběnka, příznivkyně jeho ženy, mu před třemi měsíci opatřila toto místo. Dosud se v něm držel a měl z toho radost.

„Nuže, pánové, jsme tu všichni?“ ptal se. Nasadil si skřípec a díval se přes něj.

„Zdá se, že všichni,“ ozval se veselý obchodník.

„Hned si to ověříme,“ pravil soudní vykonavatel, vytáhl z kapsy seznam, začal číst jména a při tom se díval na jmenované přes skřípec nebo pro změnu skrz něj.

„Státní rada I. M. Nikiforov.“

„Zde,“ řekl impozantní pán, ten, co měl v malíčku všechny procesy.

„Plukovník ve výslužbě Ivan Semjonovič Ivanov.“

„Tady,“ hlásil se hubený muž v uniformě penzisty.

„Obchodník druhé třídy Petr Baklašov.“

„Prosím,“ usmíval se dobrácký obchodník od ucha k uchu. „Služebník.“

„Gardový poručík kníže Dmitrij Něchljudov.“

„Zde!“

Soudní vykonavatel se podíval přes skřípec a uklonil se zvláště uctivě a přívětivě, snad že tím chtěl Něchljudova odlišit od ostatních.

„Kapitán Jurij Dmitrijevič Dančenko, obchodník Grigorij Jefimovič Kulešov“ atd. atd.

Všichni až na dva se dostavili.

„Ted' račte, pánové, do zasedací síně.“ A vykonavatel vlídně pokynul ke dveřím.

Všichni vykročili, dávali si ve dveřích navzájem přednost, až konečně vyšli na chodbu a odtud do zasedací síně.

Soudní síň byla velká protáhlá místnost. Jeden konec vyplňovalo pódium, na něž vedly tři stupínky. Uprostřed pódia stál stůl potažený zeleným sukem s tmavšími zelenými třásněmi. Za stolem stála tři křesla s vysokánskými vyřezávanými dubovými opěradly a za křesly visela nápadná podobizna ve zlatém rámu, na níž byl v životní velikosti vyobrazen generál v uniformě a s šerpou, poněkud nakročen, ruku na šavli. V pravém rohu visel zasklený obraz Krista s trnovou korunou, stál tam stoleček na evangelium a rovněž vpravo byl stolek státního zástupce. Vlevo proti němu stál v pozadí stolek pro tajemníka a blíž k obecnstvu soustruhovaná dubová přepážka a za ní lavice obžalovaných, dosud neobsazená. Po pravé straně na pódiu byly židle pro porotce, také s vysokými opěradly, a dole stoly pro advokáty. To vše bylo v přední části síně, rozdělené přepážkou. Celý zadní díl zabíraly lavice, stupňovitě zvýšené a jdoucí až k zadní stěně. Vzadu v sále seděly v předních lavicích čtyři ženy, snad tovární dělnice nebo služky, a dva muži, také dělníci, zřejmě ohromení okázalým zařízením síně, protože si mezi sebou jen nesměle šeptali.

Brzo po porotcích se odbelhal soudní vykonavatel doprostřed síně a hlasitě, jako by chtěl přítomné postrašit, zvolal:

„Soud přichází!“

Všichni vstali a na pódium vyšli soudci: předseda se svými svaly a nádhernými licousy; pak zamračený přisedící v zlatých brejlích, který se teď mračil ještě víc, poněvadž zrovna před líčením potkal švagra, kandidáta soudcovské funkce, a ten mu sdělil, že byl u sestry, a ona mu prohlásila, že oběd nebude.

„Takže asi půjdem někam do hospůdky,“ smál se švagr.

„Na tom není nic k smíchu,“ pravil zamračený přisedící a zamračil se ještě víc.

A konečně tu byl další přísedící, onen Matvej Nikitič, který vždýcky chodil pozdě. Byl to vousatý muž s velkýmá dobráckýmá vpadlýmá očima. Trpěl žaludečním katarém a dnešního rána začal na radu lékařovu s novou kúrou, a ta ho teď zdržela doma ještě déle než jindy. Když nyní vystupoval na pódium, tvářil se soustředěně, jelikož měl ve zvyku hledat všemožnými věšteckými způsoby odpovědi na otázky, které si kladl. Nyní si myslel, bude-li počet kroků od dveří kanceláře ke křeslu dělitelný třemi beze zbytku, že ho nová kúra vyléčí z kataru, pakliže nebude dělitelný, tedy mu kúra nepomůže. Bylo to šestadvacet kroků, ale udělal ještě malý krůček a přesně při sedmadvacátém došel ke křeslu.

Předseda i přísedící, jak tak vystoupili ve svých uniformách s límci zlatě vyšíványými na pódium, byli velice úctyhodní. Také si to uvědomovali a všichni tři jakoby v rozpacích nad vlastní velebností rychle a skromně sklopili oči a usedli do svých vyřezávaných křesel ke stolu pokrytému zeleným sukнем, na němž se tyčil třístěnný jehlan s dvouhlavým orlem, stály skleněné misky, do jakých se dávají cukrovinky, kalamář, ležela pera a papír, čistý a běloskvoucí, i čerstvě ořezané tužky různých velikostí. Zároveň se soudci vstoupil i náměstek státního zástupce. Pořád tak rychle, s aktovkou pod paží a stále mávaje rukou, došel na své místo u okna a ihned se zahloubal do čtení a prohlížení spisů, využívaje každé minuty, aby se připravil na líčení. Byl žalobcem teprve počtvrté. Ve své ctižádosti si pevně umínil, že udělá kariéru, a proto pokládal za nezbytné domáhat se odsuzujícího rozsudku ve všech případech, v nichž bude žalobcem. Podstatu travičské aféry znal v hrubých rysech a už si nastínil osnovu řeči, ale ještě potřeboval některé údaje, a ty si teď narychlo vypisoval.

Tajemník seděl na opačném konci pódia, nachystal už všechny spisy, jež by snad později bylo nutno přečíst, a prohlížel si zabavený článek, který sehnal a četl včera. Rád by si o tom článku pohovořil s vousatým přísedícím, sdílejícím jeho názory, a před rozmluvou se chtěl obeznámit s obsahem.

VIII

Předseda si prohlédl spisy, položil několik otázek soudnímu vykonavateli a tajemníkovi, a když dostal kladné odpovědi, dal přivést obžalované. Dveře za přepážkou se ihned otevřely a vešli dva četníci v čepicích a s vytasenými šavlemi a za nimi obžalovaní, ryšavý pihovatý muž a dvě ženy. Muž měl na sobě trestanecký plášť, příliš volný a dlouhý. Jak vcházel do soudní síně, měl ruce pevně připážené a odtahoval palce, kterými si přidržoval padající, příliš dlouhé rukávy. Na soudce a obecnstvo ani nepohlédl, jen se pozorně díval na lavici, kterou obcházel. Když ji obešel, opatrně usedl z kraje, aby ženy měly dost místa, upřel oči na předsedu a pohyboval svaly ve tvářích, jako by cosi šeptal. Po něm vešla starší žena rovněž v trestaneckém plášti. Na hlavě měla trestanecký šátek, obličej měla popelavě bílý, bez řas a bez obočí, oči zarudlé. Vypadala zcela klidně. Když šla na své místo, zachytila za něco pláštěm, pečlivě, pomalu jej vyprostila a sedla si.

Třetí obžalovaná byla Maslovová.

Sotva vstoupila, zraky všech mužů v síni se obrátily k ní a dlouho se nemohly odpoutat od její tváře s jiskrnými očima černými jako trnky a od klenutých řader, vystupujících pod pláštěm. Ani četník, kterého mýjela, z ní nespustil oka, dokud šla a sedala si; když usedla, rychle se odvrátil, jako by si uvědomil své provinění, ošil se a neklidně ulpěl zrakem na okně přímo před sebou.

Předseda vyčkal, dokud obžalovaní nezaujali svá místa, a jakmile se Maslovová posadila, otočil se k tajemníkovi.

Nastala obvyklá procedura: výčet svědků, rozprava o nepřítomných, uložení pokuty, usnesení o těch, co se nedostavili, a doplnění poroty o náhradníky. Potom předseda složil lístky, vložil je do skleněné misky, trochu si vykasal prošívané rukávy uniformy, až

se mu obnažily chlupaté ruce, a pak pohyby kouzelníka začal vy-
tahovat lístky jeden po druhém, rozbaloval je a četl. Potom si stáhl
rukávy a vyzval kněze, aby vzal porotce do přísahy.

Staříčský kněz s odulým, žlutě bledým obličejem, v hnědé kutně,
se zlatým křížem na prsou a ještě nějakým malým řádem připevně-
ným po straně, sotva vlekoucí pod kutnou oteklé nohy, přistoupil
ke stolečku pod svatým obrazem.

Porotci vstali a šli v houfu ke stolku.

„Prosím,“ pravil kněz. Ohmatával si kyprou rukou kříž na prsou
a čekal, až všichni porotci přijdou blíž.

Ten stařec byl knězem šestačtyřicet let a chystal se oslavit za
tři roky jubileum stejně, jako je přednedávnem slavil arcikněz
hlavního chrámu. U okresního soudu sloužil od té doby, co byl
soud zpřístupněn veřejnosti, a byl velice hrdý na to, že vzal do
přísahy desetitisíce lidí a přes svůj pokročilý věk dosud pracuje
pro blaho církve, vlasti a rodiny, jíž zanechá kromě domu kapitál
nejméně třicet tisíc v cenných papírech. Ale že jeho práce u soudu,
záležející v tom, aby bral lidi do přísahy nad evangeliem, jež pří-
sahu výslovně zapovídá, je práce nepěkná, to mu nikdy nepřišlo
na mysl, a nejenže si z toho nedělal těžkou hlavu, ale měl rád to
všední zaměstnání, při němž často poznával znamenité panstvo.
Teď byl značně potěšen, že se mohl seznámit s proslulým ad-
vokátem, který si získal jeho velkou úctu tím, že za jediný proces
stařenky s obrovskými květinami na klobouce dostal deset tisíc
rublů.

Když všichni porotci vystoupili po schůdkách na pódium, schýlil
kněz olysalou šedivou hlavu na stranu, prostrčil ji umaštěným otvo-
rem štóly, přihladil si řídké vlasy a obrátil se k porotcům.

„Zvedněte pravou ruku a prsty složte takto,“ zvolna pravil třa-
slavým hlasem, zdvihl kyprou ruku s dolíčky na každém prstu
a složil prsty do špetky. „Teď opakujte po mně,“ řekl a začal: „Slibu-
ji a přísahám při Bohu všemohoucím, při svatém jeho evangeliu

a svatém kříži Páně, že ve věci, v které..." odříkával s přestávkami za každou větou. „Nedávejte ruku dolů, držte ji takhle,“ obrátil se k mladému muži, který svěřil ruku. „...že ve věci, v které..."

Impozantní pán s licousy, plukovník, obchodník a další drželi ruku se složenými prsty, jak žádal kněz, jako by jim to působilo zvláštní radost, velmi pevně a vysoko, jiní zas jaksi neochotně a váhavě. Jedni opakovali slova přísahy příliš hlasitě, skoro vyzývavě a s výrazem, který pravil „a stejně budu a budu mluvit“, kdežto druzí pouze šeptali, zůstávali za knězem pozadu a pak jakoby v úleku ho v nepravou chvíli doháněli; jedni s vyzývacími gesty svírali prsty pevně, přepevně jako v obavě, že jim něco vypadne, kdežto jiní je povolovali a znova dávali k sobě. Všichni byli nesví, jen staříčký kněz byl nezvratně přesvědčen, že koná něco velmi užitečného a důležitého. Po přísaze vybídl předseda porotce, aby si zvolili porotce hlavního. Porotci vstali a hrnuli se do poradní síně a tam skoro všichni ihned vytáhli cigarety a zapálili si. Kdosi navrhl za hlavního porotce impozantního pána, všichni rázem souhlasili, odhodili a udusili zbytky cigaret a vrátili se do soudní síně. Zvolený hlavní porotce oznámil předsedovi, že byl zvolen, a jeden přes druhého opět usedali ve dvou řadách na židle s vysokými lenochy.

Vše šlo bez průtahů, rychle a mělo dosti slavnostní ráz; plynulost, důslednost a slavnostní ráz, vše zřejmě působilo zúčastněným potěšením, neboť v nich posilovalo vědomí, že konají cosi vážného a společensky významného. Stejný pocit měl i Něchljudov.

Jakmile si porotci sedli, udělal jim předseda projev o jejich právech, povinnostech a odpovědnosti. Při projevu neustále měnil pozici: opíral se hned o levou, hned o pravou ruku, pak zas o lenoch křesla nebo postranní opěradlo, narovnával růžky listiny, hladil nůž na papír nebo omakával tužku.

Jejich práva záležela podle jeho slov v tom, že se mohli předsedovým prostřednictvím dotazovat obžalovaných, směli mít tužku

a papír a směli si prohlédnout věci doličné. Povinnost spočívala v tom, aby nesoudili křivě, nýbrž spravedlivě. Odpovědnost spočívala v tom, že kdyby nezachovali poradní tajemství a nařízení o styku s cizími osobami, podle zákona podléhali trestu.

Všichni naslouchali s uctivou pozorností. Obchodník, šířící kolem sebe lihové výpary, potlačoval hlasité řihání a ke každé větě souhlasně přikyvoval.

IX

Když předseda ukončil svou řeč, obrátil se k obžalovaným.

„Simone Kartinkine, vstaňte!“

Simon nervózně vyskočil. Lícni svaly se mu zahýbaly ještě rychleji.

„Jméno?“

„Simon Petrovič Kartinkin,“ vychrlil křaplavě, zřejmě připraven už předem odpovědět.

„Původem?“

„Rolník.“

„Z které gubernie, který okres?“

„Tulská gubernie, krapivenský okres, kupjanská volost, vesnice Borky.“

„Kolik je vám let?“

„Bude mi čtyřiatřicet, jsem rozený osmnáct set...“

„Náboženské vyznání?“

„Ruské. Pravoslavné.“

„Jste ženat?“

„Prosím ne.“

„Zaměstnání?“

„Sluha v hotelu Mauretanie.“

„Byl jste už někdy před soudem?“

„Nikdy, protože jsem dřív...“

„Dosud jste nikdy nebyl před soudem?“

„Chraň pánbůh, jaktěživo ne.“

„Dostal jste opis žaloby?“

„Ano.“

„Posad'te se. Jevfimie Ivanovno Bočkovová,“ oslovil předseda další obžalovanou.

Avšak Simon dosud stál a zacláněl Bočkovovou.

„Kartinkine, sedněte si!“

Kartinkin stál.

„Kartinkine, sedněte si!“

Ale Kartinkin pořád stál a posadil se, teprve když přiběhl soudní vykonavatel a s hlavou na stranu a očima nemožně vytřeštěnými tragicky zašeptal: „Sednout, sednout!“

Kartinkin usedl stejně rychle, jako prve vstal, přitáhl si plášť a zase tiše pohyboval čelistmi.

„Vaše jméno?“ obrátil se předseda s unaveným povzdechem k další obžalované, aniž na ni pohlédl, a něco si zjišťoval v listině, kterou měl před sebou. Měl celý postup už tak vžitý, že pro urychlení mohl dělat dvě věci najednou.

Bočkovová bylo třiačtyřicet roků, byla z Kolomny, zaměstnáním pokojská rovněž v hotelu Mauretánie. Souzena ani vyšetřována nebyla, opis žaloby dostala. Odpovídala nadmíru směle a takovým tónem, jako by ke každé odpovědi dodávala: „Ano, jsem Jevfimie a jsem Bočkovová, opis jsem dostala a jsem na to pyšná a žádnému nedovolím, aby se mi smál.“ Bočkovová usedla bez vyzvání, hned jak skončil výslech.

„Vaše jméno?“ obrátil se předseda jaksi zvlášť vlídně k třetí obžalované, neboť měl rád ženy. „Musíte vstát,“ dodal jemně a laskavě, když si všiml, že Maslovová sedí.

Maslovová prudce vstala a s výrazem odhodlání, vypínajíc klenutou hrud', hleděla předsedovi svýma usměvavýma, trochu šilhavýma černýma očima přímo do obličeje a neodpovídala.

„Jak se jmenujete?“

„Ljubov,“ odvětila rychle.

Něchljudov si zatím nasadil skřípec a prohlížel si obžalované po řadě, jak byli vyslýcháni. Ale to není možné! myslel si a oka z obžalované nespustil. Ale jak to, že Ljubov, pomyslel si, když uslyšel její odpověď.

Předseda se chtěl dotazovat dále, avšak přisedící v brejlích něco zlostně zašeptal a zarazil ho. Předseda přikývl na znamení souhlasu a obrátil se k obžalované.

„Jak to, Ljubov?“ řekl. „Jste zapsána jinak.“

Obžalovaná mlčela.

„Táži se vás, jaké je vaše pravé jméno.“

„Jak jste křtěna?“ ptal se nazlobený přisedící.

„Dřív mi říkali Katěrina.“

Není možná, opakoval si Něchljudov v duchu, ale přitom už nacisto věděl, že je to ona, nikdo jiný než ta dívka, schovanka a panská, do které byl jednu dobu zamilován, až ji v jakémsi šíleném opojení svedl, pak ji opustil a nikdy si na ni ani nevzpomněl, poněvadž vzpomínka byla příliš trapná, příliš zjevně ho usvědčovala a dokazovala, že může být kdovíjak hrdý na své řádné mravy, a přece nejednal s tou ženou řádně, ba zachoval se k ní přímo ničemně.

Ano, byla to ona. Nyní jasně viděl tu výlučnou, tajemnou svéráznost, jež odlišuje jednoho člověka od druhého, činí ho osobitým, jedinečným, neopakovatelným. Přes nepřirozenou bledost a plnost obličeje byla ta svéráznost, milá a výlučná svéráznost v celé tváři, rtech, v očích trochu šilhavých a především v tom naivním, usměvavém pohledu i v tom odhodlání, zračícím se nejen ve tváři, ale v celé osobnosti.

„To jste měla říci hned,“ opět nezvykle jemně prohodil předseda. „Jak se jmenujete po otci?“

„Já jsem nemanželská.“

„Aspoň jak vám říkali po kmotrovi?“

„Michajlovna.“

Co asi udělala? Něchljudov těžce lapal po dechu.

„Jaké je vaše příjmení, jak se jmenujete dál?“

„Psala jsem se po matce Maslovová.“

„Původem?“

„Měšťanka.“

„Vyznání pravoslavného?“

„Ano.“

„Zaměstnání? Čím jste byla?“

Maslovová mlčela.

„Co jste dělala?“ opakoval předseda.

„Byla jsem v podniku.“

„V jakém podniku?“ přísně se otázal přisedící v brejlích.

„Však vy víte v jakém,“ řekla Maslovová s úsměvem, rychle se otočila a hned zase upřela zrak na předsedu.

Ve výrazu tváře měla cosi tak neobvyklého a něco tak hrozného a žalostného bylo ve významu vyřčených slov, v tom úsměvu i v letmém pohledu, kterým přeběhla síň, že předseda sklopil oči, a v síni se na chvíli rozhostilo naprosté ticho. Ticho bylo přerušeno smíchem z obecnstva. Kdosi zasyčel. Předseda zvedl hlavu a pokračoval ve výslechu.

„Před soudem a ve vyšetřování jste nebyla?“

„Ne,“ tiše prořekla Maslovová a vzdychla.

„Dostala jste opis žaloby?“

„Ano.“

„Sedněte si.“

Obžalovaná si nadzvedla vzadu sukni pohybem, jakým si vyšňořené ženy rovnají vlečku, posadila se, dala malé bílé ruce v rukávech pláště do klína a nespustila oči z předsedy.

Nastal výčet svědků, kteří pak byli posláni ven, usnesení o lékaři, soudním znalci, a jeho předvolání do zasedací síně. Potom vstal tajemník a začal předčítat žalobu. Četl zřetelně a hlasitě, ale tak rychle, že jeho hlas splýval při špatné výslovnosti „l“ a „r“ v jediný nepřetržitý, uspávající hukot. Soudcové se opírali v křesle po jedné i po druhé straně, pak o stůl nebo o lenoch, zavírali oči, zase je otvírali a šeptali si. Jeden četník několikrát potlačil křečovitě zívání, které ho začínalo zmáhat.

Kartinkin bez ustání pohyboval čelistmi. Bočkovová seděla zcela klidně a zpříma, jen se tu a tam poškrábala pod šátkem na hlavě.

Maslovová chvílemi seděla nehybně, poslouchala předčítajícího a dívala se na něho, chvílemi se zachvívala a snad chtěla protestovat, rudla a pak těžce vzdychala, dávala si ruce jinak, ohlížela se a znova upírala zrak na předčítajícího.

Něchljudov seděl v první řadě na vysoké židli druhý z kraje, sundával si skřípec, hleděl na Maslovovou, a odehrával se v něm složitý a mučivý duševní proces.

X

Žaloba zněla:

„Dne 17. ledna 188* v hotelu Mauretánie náhle zemřel host, kurganský obchodník druhé třídy Ferapont Jemeljanovič Smělkov.

Místní policejní lékař čtvrtého obvodu zjistil, že smrt nastala srdeční mrtvicí, způsobenou nadměrným požitím alkoholických nápojů. Smělkovovo tělo bylo pohřbeno.

Za několik dní se vrátil z Petrohradu obchodník Timochin, Smělkovův krajan a přítel, a když se dověděl, za jakých okolností Smělkov skonal, vyslovil podezření, že jmenovaný byl otráven, aby mu mohly být uloupeny peníze, které měl při sobě.

Podezření se potvrdilo při předběžném vyšetřování, kterým bylo zjištěno, že: 1. Smělkov krátce před smrtí obdržel z banky 3800 rublů ve stříbře. Avšak při soupisu majetku zesnulého, provedeném bezpečnostními orgány, bylo nalezeno v hotovosti pouze 312 rublů 16 kopejek. 2. Celý den a celou poslední noc před smrtí strávil Smělkov ve společnosti prostitutky Ljubky (Jekatěřiny Maslovové) v nevěstinci a v hotelu Mauretánie, kam na jeho přání a za jeho nepřítomnosti Jekatěřina Maslovová přijela z nevěstince pro peníze, jež vzala ze Smělkovova kufru, když jej odemkla klíčem, Smělkovem jí daným, a to za přítomnosti zaměstnanců hotelu Mauretánie Jevfimie Bočkovové a Simona Kartinkina. Když Maslovová odmykala Smělkovův kufr, viděl v něm přítomný Kartinkin i Bočkovová svazky bankovek v hodnotě sto rublů. 3. Když se Smělkov vrátil s prostitutkou Ljubkou z nevěstince do hotelu Mauretánie, nechala zmíněná prostitutka Ljubka na radu sluhy Kartinkina Smělkova vypít kalíšek koňaku obsahujícího bílý prášek, který dostala od Kartinkina. 4. Příští den ráno prodala nevěstka Ljubka (Jekatěřina Maslovová) své šéfové, majitelce nevěstince, svědkyni Kitajevové,

Smělkovův brilantový prsten, který jí údajně Smělkov daroval. 5. Pokojská z hotelu Mauretanie Jevfimie Bočkovová vložila druhého dne po Smělkovově úmrtí na svůj běžný účet v místní obchodní bance 1800 rublů ve stříbře.

Soudním lékařským ohledáním, pitvou a chemickým rozbořem Smělkovových vnitřních orgánů bylo nad veškerou pochybnost zjištěno, že v organismu zesnulého se nalézal jed, z čehož plyne, že smrt nastala otravou.

Maslovová, Bočkovová a Kartinkin, proti kterým bylo vzneseno obvinění, se nedoznali. Maslovová uvedla, že ji Smělkov skutečně poslal z nevěstince, kde – jak ona říká – pracuje, do hotelu Mauretanie pro peníze, že tam odemkla svěřeným klíčem obchodníkův kufr, vzala z něho čtyřicet rublů ve stříbře, jak měla uloženo, ale více peněz nevzala, což může dosvědčit Bočkovová i Kartinkin, před nimiž odmykala a zamykala kufr a brala si peníze. Dále vypověděla, že při druhém příchodu do pokoje obchodníka Smělkova mu skutečně, a to z návodu Kartinkinova, dala do koňaku nějaké prášky, jež považovala za uspávací. Chtěla, aby obchodník usnul a co nejdřív ji propustil. Prsten jí daroval sám Smělkov po tom, co ji zbil, ona se rozplakala a chtěla odejít.

Jevfimie Bočkovová vypověděla, že o zmizelých penězích nic neví, že v obchodníkově pokoji ani nebyla, ale že tam hospodařila jen Ljubka, a jestliže bylo obchodníkovi něco odcizeno, tedy to udělala Ljubka, když s jeho klíčem přijela pro peníze.“ Při čtvrté této pasáži sebou Maslovová trhla a s otevřenými ústy se ohlédla po Bočkovové. „Když pak byla Jevfimii Bočkovové předložena stvrzenka z banky, znějící na 1800 rublů ve stříbře,“ pokračoval tajemník, „a Bočkovová byla tážána, odkud má takové peníze, udala, že si je našetřila během dvanácti let společně se Simonem Kartinkinem, za něhož se hodlala provdat. Simon Kartinkin ve své první výpovědi naopak doznal, že společně s Bočkovovou na návod Maslovové, která přijela s klíčem z nevěstince, odcizil peníze a rozdělil se o ně

s Maslovovou a s Bočkovovou.“ Maslovová sebou opět trhla, dokonce povyskočila, zbrunátněla a něco říkala, avšak soudní vykonavatel ji zarazil. „Konečně,“ pokračoval tajemník, „Kartinkin se přiznal, že dal Maslovové prášky, aby obchodníka uspala. Při druhé výpovědi popřel svou účast v odcizení peněz i to, že dal Maslovové prášky, a ze všeho obvinil jen ji. Pokud se týká peněz uložených Bočkovovou do banky, vypověděl shodně s ní, že je vydělali společně za dvanáctiletého zaměstnání v hotelu, kde dostávali od hostů odměny za různé služby.“

Pak v žalobě následoval popis konfrontací, výpovědi svědků, znalecké posudky atd.

Závěr žaloby zněl:

„Vzhledem ke všemu výše uvedenému jsou rolník z Borků Simon Petrovič Kartinkin, 34letý, měšťanka Jevfimie Ivanovna Bočkovová, 43letá, a měšťanka Jekatěrina Michalovna Maslovová, 27letá, žalováni, že dne 17. ledna 188* odcizili po předchozí vzájemné dohodě obchodníku Smělkovovi částku 2500 rublů ve stříbře a prsten, a aby ho usmrtili, dali mu vypít jed, což mělo za následek jeho smrt.

Tento zločin spadá pod § 4 a § 5 článku 1453 trestního zákona. Proto a na základě článku 201 trestního řádu podléhají rolník Simon Kartinkin, Jevfimie Bočková a měšťanka Jekatěrina Maslovová okresnímu soudu za účasti porotců.“

Tím uzavřel tajemník čtení dlouhé žaloby, složil papíry, upravil si oběma rukama dlouhé vlasy a posadil se na místo. Všichni vydechli úlevou, s příjemným vědomím, že už začne výslech, všecko se hned vysvětlí a spravedlnosti bude učiněno zadost. Jediný Něchljudov ten pocit neměl. Byl všecek jat hrůzou z toho, co mohla udělat táž Maslovová, kterou znal před deseti lety jako půvabnou, nevinnou dívku.

XI

Když byla žaloba dočtena, obrátil se předseda po úřadě s přísedícími ke Kartinkinovi s výrazem, jenž zjevně pravil: nyní se už všechno bezpečně dovíme do nejmenších podrobností.

„Rolníku Simone Kartinkine,“ začal, skláněje se nalevo.

Simon Kartinkin vstal, připažil a nachýlil se celým tělem kupředu a pořád tiše pohyboval čelistmi.

„Jste obžalován, že jste 17. ledna roku 188* za spoluúčasti Jevfimie Bočkovové a Jekatěrinu Maslovové odcizil obchodníku Smělkovovi z kufru peníze a pak jste přinesl otrušík a přemluvil jste Jekatěrinu Maslovovou, aby dala Smělkovovi do alkoholu jed, který způsobil jeho smrt. Doznáváte se?“ pravil předseda a sklonil se napravo.

„To vůbec ne, my přeci máme sloužit hostům...“

„To nám řeknete potom. Doznáváte se?“

„Vůbec ne, prosím. Jenom jsem...“

„Potom to řeknete. Doznáváte se?“ klidně, leč pevně opakoval předseda.

„To nemůžu, protože...“

Soudní vykonavatel opět přiskočil k Simonu Kartinkinovi a tragickým šepem ho zarazil.

Předseda, jehož výraz pravil, že tato věc je nyní odbyta, posunul loket ruky, v níž držel listinu, a obrátil se k Jevfimii Bočkovové.

„Jevfimie Bočkovová, jste obžalována, že jste 17. ledna 188* v hotelu Mauretánie společně se Simonem Kartinkinem a Jekatěrinou Maslovovou odcizila obchodníku Smělkovovi z kufru peníze a prsten, pak jste se o lup rozdělili, a abyste zahladili stopy zločinu, dali jste obchodníku Smělkovovi jed, který způsobil jeho smrt. Doznáváte se?“

„Já jsem nic neudělala,“ rázně a pevně začala obžalovaná. „Já jsem ani nebyla v pokoji... Až když tam přišla ta coura, ta to všechno provedla.“

„To nám řeknete potom,“ opět řekl stejně jemně a pevně předseda. „Tedy se nedoznáváte?“

„Já jsem ty peníze nevzala a žádnému jsem nedávala pití, já jsem ani do pokoje nepřišla. Být tam, tak bych ji byla vyhodila.“

„Nedoznáváte se?“

„Nikdy.“

„Velmi dobře.“

„Jekatěrino Maslovová,“ promluvil předseda k třetí obžalované, „jste obžalována, že když jste přijela z nevěstince do hotelu Mau-
retánie s klíčem od kufru obchodníka Smělkova, odcizila jste z toho-
to kufru peníze a prsten,“ odříkával jako naučenou úlohu, skláněje
přitom ucho k přísedícímu po levé straně, který mu sděloval, že
podle seznamu věcí doličných chybí sklenička. „Odcizila jste z kuf-
ru peníze a prsten,“ opakoval předseda, „rozdělili jste si lup mezi
sebou, a když jste opětovně přijela s obchodníkem Smělkovem do
hotelu Mauretánie, nechala jste ho vypít alkohol obsahující jed,
který způsobil jeho smrt. Doznáváte se?“

„Nic jsem neudělala,“ začala rychle. „Jak jsem to říkala už prve,
tak to říkám znova. Nic jsem nevzala, nevzala a nevzala, a ten prsten
mi dal sám...“

„Neuznáváte se vinnou odcizením dvou tisíc pěti set rublů?“ řekl
předseda.

„Povídám, nevzala jsem nic než těch čtyřicet rublů.“

„Nuže, a k tomu, že jste obchodníku Smělkovovi dala do alkoholu
prášek, se doznáváte?“

„To ano. Jenže jsem myslela, jak mi řekli, že je pro spaní, že mu
po něm nic nebude. Nic takového jsem nemyslela a nechtěla. Jako
že je Bůh nade mnou, nechtěla.“

„Tedy se nedoznáváte k tomu, že jste obchodníku Smělkovovi odcizila peníze,“ ozval se předseda. „Ale doznáváte se, že jste mu dala prášek?“

„To ano, jenže jsem myslela, že je pro spaní. Dala jsem mu ho jenom proto, aby usnul. Víc mi o nic nešlo.“

„Velmi dobře,“ pravil předseda, zřejmě spokojen s dosaženými výsledky. „Vyprávějte tedy, jak to bylo,“ řekl, opřel se zády a dal obě ruce na stůl. „Povězte všechno, jak to bylo. Můžete si upřímným doznáním usnadnit své postavení.“

Maslovová stále hleděla zpříma na předsedu a mlčela.

„Vypravujte, jak to bylo.“

„Jak to bylo?“ najednou začala rychle. „Přijela jsem do hotelu, zavedli mě do pokoje, on byl tam a už byl hodně opilý.“ S výrazem nesmírné hrůzy, s vytřeštěnýma očima pronášela slovo *on*. „Chtěla jsem jít pryč, ale nepustil mě.“

Odmlčela se, jako by byla ztratila nit vyprávění anebo si vzpomněla na něco jiného.

„A co bylo potom?“

„Co by bylo? Potom jsem tam nějakou dobu zůstala a pak jsem jela domů.“

V té chvíli se náměstek státního zástupce trochu nadzvedl, křečovitě opřen o loket.

„Přejete si položit otázku?“ řekl předseda, a když náměstek přikývl, dal mu gestem najevo, že mu postupuje právo na otázky.

„Rád bych se zeptal: znala se obžalovaná se Simonem Kartinkinem už dříve?“ pravil náměstek státního zástupce, aniž o Maslovovou okem zavadil.

Po těch slovech stáhl rty a zamračil se.

Předseda opakoval otázku. Maslovová ustrašeně vzhlédla k náměstkovi.

„Se Simonem? Znala,“ řekla.

„Ted' bych ještě rád věděl, jak vypadala tato známost obžalované s Kartinkinem. Stýkali se často?“

„Záměstek? Žádná známost. Posílal pro mne, když tam měli hosty,“ odvětila Maslovová, neklidně těkajíc zrakem z náměstka na předsedu a naopak.

„Rád bych věděl, proč Kartinkin zval k hostům výhradně Maslovovou, a ne jiná děvčata,“ s přimhouřenýma očima, přitom s letmým, mefistofelsky záluďným úsměvem řekl náměstek státního zástupce.

„Nevím. Co já vím?“ ozvala se Maslovová, ulekaně se rozhlédla a na okamžik spočinula pohledem na Něchljudovovi. „Zval, koho chtěl.“

Snad mě nepoznala, pomyslel si Něchljudov s hrůzou a cítil, jak se mu krev hrne do tváře. Ale Maslovová ho od ostatních nerozeznala, hned se zas otočila a opět s ustrašeným výrazem upírala oči na náměstka.

„Obžalovaná tedy popírá, že by byla měla s Kartinkinem nějaké důvěrné styky? Velmi dobře. Dalších otázek nemám.“

A náměstek státního zástupce dal vzápětí loket ze stolku dolů a něco si zapisoval. Ve skutečnosti si nezapisoval nic, jenom obtahoval perem písmenka na lístku, ale viděl, jak to dělávají státní zástupci a advokáti, že totiž si po rafinované otázce vpisují do své řeči poznámku, která má rozdrtit odpůrce.

Předseda se neobrátil k obžalované hned, neboť se mezitím ptal obrýleného přísedícího, zda souhlasí se zněním otázek, jež byly už předem připraveny a vypsány.

„Co bylo dál?“ pokračoval předseda ve výslechu.

„Přijela jsem domů,“ pokračovala Maslovová už směleji a hleděla jen a jen na předsedu. „Dala jsem madam peníze a šla jsem spát. Sotva jsem usnula, vzbudila mě Berta, to je jedna naše slečna, a říkala: ‚Běž, ten tvůj obchodník už je zase tady.‘ Nechtěla jsem, ale madam mi poručila. On...“ Opět s patrnou hrůzou vyslovila zájmeno *on*. „*On* pořád častoval naše děvčata, pak si chtěl ještě objednat pití,

ale došly mu peníze. Madam mu nechtěla dát na úvěr. Tak mě poslal do hotelu. A řek mi, kde jsou peníze a kolik mám s sebou vzít. Jela jsem tam.“

Předseda si v té chvíli šeptal s přisedícím vlevo a neslyšel, co Maslovová říká, ale aby ukázal, že slyšel vše, opakoval její poslední slova.

„Jela jste tam. No a dál?“

„Přijela jsem a udělala všechno, jak mi poručil. Šla jsem do pokoje. Nešla jsem tam sama, ale vzala jsem s sebou taky Simona Michajloviče a ji,“ řekla a ukázala na Bočkovovou.

„Lže, já tam vůbec nebyla...“ užuž spustila Bočkovová, ale zarazili ji.

„Před nimi jsem vzala čtyři desítky,“ pokračovala Maslovová. Mračila se a na Bočkovovou ani nepohlédla.

„No a nevšimla si obžalovaná, když si brala čtyřicet rublů, kolik tam bylo peněz?“ znova se otázel náměstek.

Maslovová sebou trhla, jakmile se k ní obrátil. Nevěděla co a jak, ale tušila, že to s ní myslí zle.

„Já je nepočítala. Viděla jsem, že tam jsou samé stovky.“

„Obžalovaná viděla storublovky. Další otázku nemám.“

„No a co, přivezla jste peníze?“ vyslyšel předseda dál, dívaje se na hodinky.

„Ano.“

„A co potom?“ tázal se předseda.

„A potom mě *on* vzal s sebou,“ řekla Maslovová.

„No a jakpak jste mu dala do nápoje prášek?“ ptal se předseda.

„Jak? Vysypala jsem ho do koňaku a dala jsem mu ho.“

„Pročpak jste mu ho dávala?“

Těžce, zhluboka vzdychla a neodpovídala.

„Pořád mě nechtěl pustit,“ řekla po chvíli. „Bylo s ním hrozné trápení. Šla jsem na chodbu a povídám Simonovi Michajloviči, kdyby mě už pustil, že jsem unavená. A Simon Michajlovič povídal:

„My už ho taky máme dost. Chcem mu dát prášek pro spaní. Usne a pak půjdeš.“ Řekla jsem: „Dobře.“ Myslela jsem, že ten prášek je neškodný. Tak mi dal ten sáček. Šla jsem do pokoje a *on* tam ležel za španělskou stěnou a hned si poručil koňak. Vzala jsem se stolu láhev toho nejlepšího koňaku, nalila do dvou sklenic, sobě a jemu, a jemu jsem do sklenice nasypala prášek a dala mu ji. Copak bych mu ji byla dala, kdybych to tušila?“

„No, a jak jste přišla k tomu prstenu?“ tázal se předseda.

„Prsten mi sám dal.“

„A kdypak vám ho dal?“

„Ale když jsme přijeli do hotelu, chtěla jsem pryč, a on mě uhodil do hlavy, až mi zlomil hřeben. Já jsem se rozzlobila a chtěla jsem odejít. On si sundal prsten a dal mi ho, abych nikam nechodila,“ pravila Maslovová.

V té chvíli se náměstek státního zástupce zase zvedl a pořád s tím líčeně naivním výrazem žádal, aby směl položit ještě několik otázek, a jakmile dostal svolení, schýlil hlavu nad vyšívaným límcem a tázal se:

„Rád bych věděl, jak dlouho se obžalovaná zdržela v pokoji u obchodníka Smělkova.“

Na Maslovovou opět padl strach a neklidně bloudila zrakem od náměstka k předsedovi. „To si nepamatuju,“ řekla chvatně.

„No, a nepamatuje si obžalovaná, zda se někde v hotelu nestavila, když odešla od Smělkova?“

Maslovová se zamyslela.

„Stavila jsem se ve vedlejším pokoji, co nebyl obsazený,“ řekla.

„Proč jste se tam stavila?“ pravil náměstek a v zápalu se obrátil přímo k ní.

„Šla jsem se upravit a čekala jsem tam na drožku.“

„A byl v pokoji s obžalovanou Kartinkin, či nikoli?“

„Taky přišel.“

„A proč přišel?“

„Po obchodníkovi zbyl koňak, tak jsme se spolu napili.“

„Á, napili se spolu. Velmi dobře.“

„A zdalipak obžalovaná mluvila se Simonem a o čem?“

Maslovová se pojednou zamračila, zrudla a rychle řekla:

„Co jsem mluvila? Nic jsem nemluvila. Co bylo, to už jsem řekla a nic víc nevím. Dělejte se mnou, co chcete. Nic jsem neudělala, a dost.“

„Další otázky nemám,“ řekl náměstek předsedovi. Toporně povytáhl ramena a rychle si vpisoval do konceptu své řeči doznání obžalované, že byla se Simonem ve volném pokoji.

Nastalo ticho.

„Chcete ještě něco říci?“

„Už jsem všechno řekla,“ pravila s povzdechem a usedla.

Hned nato si předseda něco zapsal do listiny, vyslechl, co mu šeptem sděloval přísedící vlevo, a pak ohlásil desetiminutovou přestávku, rychle vstal a vyšel ze síně. Předseda a přísedící vlevo, velký vousatý muž s dobráckýma očima, se totiž dohadovali proto, že přísedící byl stížen slabou žaludeční nevolností a rád by si byl provedl masáž a vzal si kapky. To také sdělil předsedovi a na jeho prosbu byla ohlášena přestávka.

Po soudcích vstali i porotci, advokáti a svědci a v blahém vědomí, že už udělali kus důležité práce, začali přecházet sem a tam. Něchljudov šel do poradní síně a sedl si k oknu.

XII

Jistě, byla to Kaťuša.

Jaký vztah měl Něchljudov ke Kaťuše?

Poprvé ji spatřil, když jako posluchač třetího ročníku na univerzitě pracoval na svém spise o pozemkovém vlastnictví a strávil léto u tetiček. Obvykle byl v létě s matkou a sestrou na velkém matčině statku u Moskvy. Avšak sestra se toho roku vdala a matka odjela do ciziny do lázní. Něchljudov musel psát práci, rozhodl se proto strávit léto u tetiček. Na jejich samotě bylo ticho, nic ho tam nerozptylovalo, tetičky svého synovce a dědice dojemně milovaly a on je měl rád, líbila se mu jejich staromódnost a jejich prostý život.

Toho léta prožíval Něchljudov ono nadšení, kdy jinoch poprvé bez cizího návodu, sám poznává všechnu krásu a vážnost života i všechnen význam práce, která je člověku v životě uložena, kdy vidí možnost nekonečného zdokonalování sebe sama i celého světa a oddává se tomu zdokonalování nejen pln naděje, nýbrž také pln jistoty, že dosáhne veškeré dokonalosti, kterou si představuje. Toho roku četl ještě na univerzitě Spencerovu Sociální statiku a Spence-rovy úvahy o vlastnictví půdy na něho zapůsobily mocným dojmem zvláště proto, že sám byl syn velkostatkářky. Otec nebyl zámožný, ale matka dostala věnem asi deset tisíc děsjatin půdy. Něchljudov si tehdy poprvé uvědomil všechnu krutost a nespravedlnost soukromého pozemkového vlastnictví, a poněvadž náležel k lidem, jimž oběť ve jménu mravních požadavků přináší nejvyšší duchovní rozkoš, rozhodl se, že se vlastnického práva vzdá, a už tenkrát odevzdal všechnu půdu po otci rolníkům. Na totéž téma psal svou práci.

Toho roku na vsi u tetiček plynul jeho život takto: vstával velmi časně, někdy už ve tři, před slunce východem se šel koupat do řeky pod kopcem, někdy ještě za jitřní mlhy, a vracel se, když na trávě

a květech ještě ležela rosa. Někdy usedal ráno po snídani k práci nebo si k ní četl prameny, avšak velice často místo čtení a psaní znova odcházel z domu a toulal se po polích a lesích. Před obědem usínal někde na zahradě, potom při obědě obveseloval a bavil tetičky, pak jezdil na koni nebo se projížděl na lodičce a večer zase četl anebo seděl s tetičkami a vykládal si pasiáns. Za nocí, zvláště za nocí měsíčných, často nemohl usnout jen proto, že překypoval nesmírnou, bouřlivou radostí ze života, a někdy místo aby spal, chodil se svými sny a myšlenkami po zahradě až do svítání.

Tak prožil šťastně a klidně u tetiček první měsíc a ani si nevšiml zpola panské, zpola schovanky, svižné černooké Kaťuši.

Něchljudov, vychovaný pod ochrannými mateřskými křídly, byl tehdy ve svých devatenácti letech zcela nevinný jinoch. Snil o ženě jen jako o manželce. Žádná žena, jež podle jeho názoru nemohla být jeho manželkou, nebyla pro něho ženou, nýbrž člověkem. Stalo se však, že toho léta přijela o Nanebevstoupení k tetičkám sousedka s dětmi, dvěma slečnami a gymnazistou, a s mladým malířem původem z vesnice, který byl u nich na návštěvě.

Po svačině si hráli na pokoseném paloučku před domem na honěnou. Pozvali i Kaťušu. Za hry měl Něchljudov nakonec běžet s Kaťušou. Vždycky ji rád viděl, ale ani na mysl mu nepřišlo, že by mezi nimi mohl být nějaký zvláštní vztah.

„No, tyhle teď nechytím ani zanic,“ řekl veselý malíř, který měl zrovna „babu“. Běhal na svých krátkých a křivých, ale silných mužických nohou velice rychle. „Leda by zakopli.“

„Vy abyste nás nechtyl!“

„Ráz, dva, tři!“

Tříkrát tleskli do dlaní. Kaťuša, stěží tutlajíc smích, rychle si vyměnila místo s Něchljudovem, stiskla svou pevnou, drsnou malou rukou jeho velkou ruku a utíkala vlevo, jen jí naškrobená sukně šustila.

Něchljudov běhal rychle a také se nechtěl dát od malíře chytit, proto se rozběhl, jako by za ním hořelo. Když se ohlédl, viděl, jak se malíř žene za Kaťušou, ale ta se nedala a mrštnými drobnými krůčky pružných mladistvých nohou se vzdalovala doleva. Vpředu byl záhon šeríkových keřů, za který nikdo neběhal, ale Kaťuša se ohlédla po Něchljudovovi a pokynula mu na znamení, že se setkají za záhonem. Porozuměl a uháněl za křoví. Tady za křovím však byla stružka zarostlá kopřivami, o které nevěděl. Klopýtl, popálil si v kopřivách ruce a zmácel si je rosou, která už teď k večeru napadala, upadl, ale hned se sám sobě zasmál, vyskočil a běžel na volné prostranství.

Kaťuša, zářící úsměvem a očima, černýma jako mokré borůvky, mu běžela v ústrety. Přiběhli k sobě a vzali se za ruce.

„Vy jste se popálil, vidíte,“ řekla, upravujíc si volnou rukou spadlý cop, těžce oddychovala a usmívala se, hledíc mu přímo do očí.

„Ani jsem nevěděl, že je tu strouha,“ pravil Něchljudov. Také se usmíval a nepustil její ruku.

Přiklonila se k němu, a tu ani sám nevěděl, jak to přišlo, schýlil se k ní obličejem. Neuhnula mu. Stiskl jí ruku pevněji a políbil ji na rty.

„No ne!“ řekla, prudce se mu vytrhla a běžela pryč.

Doběhla k šeríkovému keři, utrhla dvě snítky bílého, už opadávajícího bezu, a šlehajíc se jimi po rozpálené tváři, ohlížela se za Něchljudovem, a hbitě se rozhánějíc rukama, šla zpět k hráčům.

Od té doby se vztah mezi Něchljudovem a Kaťušou změnil a utvořil se onen zvláštní vztah, jaký bývá mezi nevinným mladým mužem a stejně nevinnou dívkou, když se vzájemně přitahují.

Kdykoli vešla Kaťuša do pokoje anebo když Něchljudov zahlédl jen zdálky její bílou zástěru, už bylo pro něho vše naplněno slunečním jasnem, vše bylo rázem zajímavější, veselejší, významnější. Život byl hned radostnější. Totéž cítila i ona. Avšak na Něchljudova nepůsobila takto jen Kaťušina přítomnost a blízkost. Působilo tak na něho už pouhé vědomí, že tato Kaťuša existuje, a na ni zase, že

existuje Něchljudov. Jestliže Něchljudov dostal nepříjemné psaní od matky, jestliže se mu nedařila jeho písemná práce anebo ho přepadl bezdůvodný jinošský smutek, stačilo, aby si vzpomněl, že je na světě Kaťuša, že ji spatří, a už vše minulo.

Kaťuša se musela v domácnosti hodně otáčet, ale všechno stihla a ve volných chvílích četla. Něchljudov jí půjčoval Dostojevského a Turgeněva, jež také zrovna četl. Nejvíc se mu líbilo Zátiší od Turgeněva. Mluvili spolu kuse, jen když se potkali na chodbě, na balkóně či venku a někdy v pokoji staré panské Matrony Pavlovny, s kterou Kaťuša bydlela a k níž Něchljudov občas přicházel do světničky na čaj, který se tu pil přes cukr. A ty rozmluvy v přítomnosti Matrony Pavlovny byly nejhezčí. Když byli sami, mluvilo se jim hůř. Oči rázem začínaly mluvit něco docela jiného, mnohem důležitějšího, než co vyslovovala ústa, rty se svíraly, oběma bylo nějak úzko a kvapně se rozcházel.

Ten vztah mezi Něchljudovem a Kaťušou trval celou dobu, co byl Něchljudov u tetiček poprvé. Tetičky to zpozorovaly, vyděsily se, a dokonce napsaly do ciziny kněžně Jeleně Ivanovně, Něchljudovově matce. Tetinka Marja Ivanovna se obávala, aby Dmitrij nenavázal s Kaťušou poměr. Ale obávala se zbytečně. Něchljudov, aniž sám věděl, miloval Kaťušu, jako milují nevinní lidé, a jeho láska byla hlavní ochranou před pádem pro něho i pro ni. Nejenže si nepřál zmocnit se jí tělesně, ale jí měla ho hrůza při pomýšlení, že by k ní mohl takový vztah mít. Avšak obavy romanticky založené Sofji Ivanovny, že by si Dmitrij se svou ucelenou, rozhodnou povahou usmyslil oženit se s milovanou dívkou bez ohledu na její původ a stav, byly oprávněny daleko spíše.

Kdyby si byl Něchljudov tenkrát jasně uvědomil svou lásku ke Kaťuše a zvláště kdyby ho tehdy byl někdo chtěl přesvědčovat, že naprosto nemůže ani nesmí spojit s takovou dívkou svůj osud, bylo by se mohlo velice snadno stát, že by byl ve své přímočarosti všude a ve všem usoudil, že mu nic nebrání oženit se s dívkou, ať je ta

dívka kdokoli, jen když ji miluje. Avšak tetinky mu o svých obavách nic neřekly a Něchljudov odjel, aniž si svou lásku uvědomil.

Byl si jist, že jeho cit ke Kaťuše je toliko jedním z projevů radostného životního pocitu, jímž tehdy překypovala celá jeho bytost a který sdílelo i to milé, veselé děvče. Ale když odjížděl a Kaťuša, stojící s tetičkami na schůdcích, ho provázela svými černými, uslzenými, trochu šilhavými očima, cítil pojednou, že opouští cosi krásného, vzácného, což už se nikdy nenavráť. A náhle mu bylo tuze smutno.

„Sbohem, Kaťušo, děkuji ti za všechno,“ řekl přes čepec Sofji Ivanovny a nasedl do bryčky.

„Spánembohem, Dmitriji Ivanoviči,“ ozvala se Kaťuša svým příjemným, lahodným hlasem, a potlačujíc slzy, jež jí vhrkly do očí, běžela do síně, kde se mohla dosyta vyplakat.

XIII

Od té doby neviděl Něchljudov Kaťušu tři léta. A setkal se s ní, až když se krátce po svém jmenování důstojníkem zastavil cestou k vojsku u tetiček, a to jako zcela jiný člověk, než jaký byl tenkrát, když u nich strávil léto před třemi roky.

Tehdy to byl poctivý, obětavý jinoch, schopný dát všechny síly pro dobrou věc. Nyní to byl prostopášný, rafinovaný sobec, myslící jen na svůj požitek. Tehdy se mu boží svět jevil jako tajemství, jež se radostně a zaníceně snažil rozluštit. Nyní bylo vše v tomto životě prosté a jasné a bylo určováno životními podmínkami. Tehdy byl pro něho nutný a důležitý styk s přírodou a s lidmi, kteří žili, mysleli a cítili dávno před ním (filozofie, poezie). Nyní pro něho byly nutné a důležité lidské instituce a styk s kamarády. Tehdy se mu žena jevila jako tajemná a čarovná, právě pro onu tajemnost čarovná bytost. Nyní měla žena, každá žena kromě příbuzných a manželek přátel, zcela určitý význam. Žena byla nejlepším nástrojem rozkoše, které už okusil. Tehdy nepotřeboval peníze a neutratil ani třetinu z toho, co mu dávala matka, mohl se vzdát majetku po otci a odevzdat jej rolníkům. Nyní mu už nestačilo patnáct set rublů měsíčně, jež mu dávala matka, a už s ní míval pro peníze nepříjemné rozmluvy. Tehdy pokládal za své pravé *já* svou duchovní podstatu. Nyní se spatřoval ve svém zdravém, bujném, živočišném *já*.

A celá ta strašná změna se s ním udála jen proto, že přestal věřit sobě a začal věřit druhým. Přestal věřit sobě a začal věřit druhým proto, že věřit sobě a podle toho žít bylo příliš těžké. Vždyť věříme-li sobě, musíme každou otázku vždycky řešit nikoli ve prospěch svého živočišného *já*, vyhledávajícího lehkovážné radovánky, ale téměř vždy proti němu. Když pak věřil druhým, nemusel už řešit nic, vše

bylo už dávno rozřešeno, a to vždy proti duchovnímu a ve prospěch živočišného *já*. A nejen to. Věřil-li sobě, vždy ho lidé odsuzovali, věřil-li druhým, dostávalo se mu pochvaly.

Když Něchljudov přemýšlel, četl a mluvil o Bohu, o pravdě, o bohatství a chudobě, považovali to všichni lidé z jeho okolí za nemístné a do jisté míry i směšné a matka a teta mu říkaly s dobromyslnou ironií *notre cher philosophe*⁵. Ale když četl romány, vykládal kluzké anekdoty, chodil do francouzského divadla na komické vaudevilly a vesele o nich vyprávěl, všichni ho chválili a povzbuzovali. Když považoval za nutné uskrovnit se, chodil ve starém plášti a nepil, považovali to všichni za podivínství a jakousi chlubitou originalitu, ale když utrácel velké peníze na honbu anebo na zařízení nádherné, přepychové pracovny, všichni chválili jeho vkus a nosili mu vzácné dary. Když byl panicem a chtěl jím zůstat až do sňatku, obávali se příbuzní o jeho zdraví a ani matka nebyla zarmoucena, ale spíš potěšena, když zvěděla, že se stal skutečným mužem a odloudil svému příteli jakousi francouzskou dámou. Ale na epizodu s Kaťušou, na to, že by ho mohlo napadnout oženit se s ní, nemohla knížecí matka pomyslet bez hrůzy.

A podobně, když Něchljudov, dosáhnuv plnoletosti, odevzdal skrovný majetek po otci rolníkům, poněvadž soukromé vlastnictví půdy považoval za nespravedlnost – matka a všichni příbuzní se zhrozili jeho činu a všichni mu to neustále vyčítali a posmívali se mu. Bez ustání mu vykládali, že rolníci nejen nezbohatli, nýbrž zchudli, když dostali půdu, protože si zřídili tři krčmy a nadobro přestali pracovat. Když pak Něchljudov vstoupil do gardy a utratil a prohrál se svými vznešenými druhy tolik, že Jelena Ivanovna musela vzít peníze z kapitálu, ani nebyla příliš rozladěna, neboť soudila, že je to přirozené a že je dokonce dobře, když si to člověk odbude v mládí a v dobré společnosti.

---

5 Náš milý filozof.

Něchljudov proti tomu zpočátku bojoval, avšak byl to těžký boj, poněvadž vše, co pokládal za dobré, dokud věřil sobě, považovali druzí za špatné, a naopak, co považoval za špatnost, dokud si věřil, bylo všemi lidmi považováno za dobré. A Něchljudov se nakonec vzdal, přestal věřit sobě a uvěřil druhým. První dobu mu to sebezapření bylo nepříjemné, avšak nelibý pocit trval velmi krátce a Něchljudov, který v té době začal kouřit a pít, brzo se toho pocitu zbavil, a dokonce se mu velmi ulevilo.

Něchljudov se svou náruživou povahou se cele oddal tomu novému životu, jež mu všichni schvalovali, a nadobro v sobě udusil hlas, který volal po něčem jiném. Začalo to, když se přestěhoval do Petrohradu, a bylo dovršeno vstupem do vojenské služby.

Vojenská služba sama o sobě vůbec kazí lidi, neboť nechává ty, kdo do ní vstupují, napospas zahálce, to jest nechává je bez jakékoli rozumné a užitečné práce a osvobozuje je od společných lidských povinností, místo nichž vytyčuje toliko pomyslnou čest pluku, uniformy, praporu, a pak – na jedné straně neomezenou moc nad druhými lidmi, a otrockou poslušnost vůči nadřízeným na straně druhé.

Ale když k tomu zhoubnému vlivu vojny vůbec, s její ctí uniformy a praporu, s jejím dovoleným násilím a vraždami, přistoupí ještě zhoubný vliv bohatství a blízkých styků s carskou rodinou, jak se to děje u elitních gardových pluků, u nichž slouží jen bohatí a urození důstojníci, pak vede ten zhoubný vliv až k úplnému šílenství egoismu. A takovému šílenství egoismu propadl Něchljudov od té doby, co se dal na vojnu a začal žít, jak žili jeho kamarádi.

Neměl nic na práci, jen musel v uniformě, bezvadně ušité a vyčištěné nikoli jím, nýbrž jinými lidmi, v přílbě a ve zbrani, kterou rovněž zhotovili, vyčistili a přinesli jiní lidé, jezdit na ušlechtilém, taktéž jinými lidmi vypěstovaném, zaježděném a odchovaném koni na cvičení anebo na přehlídku se stejnými lidmi, jako byl sám, jezdit cvalem, mávat šavlí, střílet a učit tomu druhé. Jiné zaměstnání

neměl a ti nejvznešenější lidé, mladí, staří, car i jeho důvěrníci, nejenže s tím zaměstnáním souhlasili, ale vyslovovali za to dokonce pochvalu a díky. Po tomto zaměstnání se slušelo a bylo důležité scházet se u jídla a zvláště u pití v důstojnických kasinech nebo v nejpřepychovějších restauracích a rozhazovat peníze, neznámo odkud získávané; potom divadla, plesy, ženy a potom zase jízda na koni, mávání šavlí, cval a zase rozhazování peněz a víno, karty a ženy.

Proč působí takový život na vojáky zvláště zhoubně? Vede-li takový život nevoják, neubrání se v hloubi duše studu. Ale vojáci soudí, že je to zcela v pořádku, chlubí se a pyšní takovým životem, zvláště v dobách válečných, jak tomu bylo u Něchljudova, který se dal na vojnu po tom, co byla vypovězena válka Turecku. „Jsme odhodláni obětovat život ve válce, a tedy je u nás takový bezstarostný, veselý život nejen omluvitelný, ale i nevyhnutelný. A proto tak žijeme.“

Tak mlhavě uvažoval Něchljudov v tomto období svého života; celý ten čas pociťoval nadšení, že je zbaven všech mravních zábran, které si stavěl do cesty dříve, a žil ustavičně v chronickém stavu egoistického šílenství.

Takové to s ním bylo, když po třech letech přijel k tetičkám.

XIV

Něchljudov se zastavil u tetiček, protože měl jejich statek při cestě k pluku, který odtáhl napřed, protože ho o to velice prosily, ale především se teď u nich zastavil proto, aby spatřil Kaťušu. Snad už ve skrytu duše choval vůči Kaťuše hanebný úmysl, jež mu našeptával jeho živočišný člověk, kterému teď povolil uzdu, avšak nebyl si toho úmyslu vědom a prostě toužil navštívit místa, kde mu bývalo tak dobře, a uvidět trochu směšné, ale milé, hodné tetičky, jež ho vždy nenápadně zahrnovaly ovzduším lásky a nadšeného obdivu, a chtěl vidět i milou Kaťušu, na kterou měl tak hezké vzpomínky.

Přijel koncem března na Velký pátek, jel rozblácenými cestami, v lijáku, takže přijel zmoklý až na kůži a prokřehlý, ale svěží a rozjařený, jako byl v oné době vždy. Zdalipak ještě u nich bydlí? Na to myslel, když vjížděl do známého dvora, zaneseného sněhem spadlým ze střechy, do starodávného dvora, ohrazeného cihlovou zdí. Očekával, jakmile se ozvou rolničky, že Kaťuša vyběhne ven, ale na schůdky vyšly z čeledníku dvě bosé podkasané vesničanky s vědry; zřejmě drhly podlahu. Kaťuša nebyla ani u hlavního vchodu. Objevil se tam jen lokaj Tichon v zástěře, patrně rovněž uklízel. Do předsíně přišla Sofja Ivanovna v hedvábných šatech a v čepci.

„To je od tebe hezké, žes přijel!“ pravila líbajíc ho. „Mášenka trochu stůně. Je unavená. Byly jsme v kostele u svatého přijímání.“

„Buďte zdráva, teto Soňo,“ řekl Něchljudov a políbil Sofje Ivanovně ruku. „Odpustťte, umácel jsem vás.“

„Jdi do svého pokoje. Jsi celý promoklý. A jaké máš kníry... Kaťušo! Kaťušo! Honem mu přines kávu.“

„Už jdu!“ ozval se z chodby známý líbezný hlas.

Něchljudovovi srdce poskočilo radostí. Je tu! A jako když slunko vyhlédne z mraků. Zvesela se ubíral s Tichonem do svého někdejšího pokoje.

Byl by se Tichona rád zeptal na Kaťušu, co dělá, jak žije, zda se nebude vdávat. Ale Tichon byl tak uctivý a zároveň strohý, tak pevně trval na tom, že sám nalije pánovi ze džbánu vodu na mytí, že se Něchljudov neodvážil na Kaťušu vyptávat a jen se ho zeptal na vnoučata, na starého hřebce Brášku, na hlídacího psa Polkana. Všichni byli živi a zdraví kromě Polkana, který se loni vztekl.

Něchljudov shodil promáčené šaty a sotva se začal oblékat, uslyšel rychlé kroky a tukaní na dveře. Tak chodila a tūkala jen ona.

Přehodil si mokré plášť a šel ke dveřím.

„Dále!“

Byla to ona, Kaťuša. Pořád stejná, ještě milejší než dřív. Usměvavé, naivní, trochu šilhavé černé oči se dívaly stále tak zdola nahoru. Měla stejně jako dřív čistou bílou zástěrku. Přinesla od tetiček kousek voňavého mýdla, čerstvě vybalený, a dva ručníky, velký ruský a třecí. Nedotčené mýdlo s vyraženými písmeny, ručníky i ona sama – vše bylo stejně čisté, svěží, nedotčené, líbezné. Milé, pevné rudé rty se vlnily v nezkrotné radosti stejně jako dříve, kdykoli ho spatřila.

„Pěkně vítám, Dmitriji Ivanoviči!“ vypravila ze sebe namáhavě a tvář jí polil ruměnec.

„Bud’... Bud’te zdráva.“ Nevěděl, zda jí má tykat či vykat, a zarděl se stejně jako ona. „Jak se vám daří?“

„Děkuju za optání... Tady vám paní tetička posílá vaše zamilované růžové mýdlo.“ Dala mýdlo na stůl a ručníky pověsila přes křeslo.

„Pán má svoje,“ hájil Tichon hostovu soběstačnost a hrdě ukázal na Něchljudovův otevřený velký necesér se stříbrnými víčky, se spoustou lahviček, kartáčů, pomád, voňavek a všemožných toaletních potřeb.

„Vyříd'te tetičce, že děkuji. Jsem tak rád, že jsem tady,“ řekl Něchljudov. Zas měl tak slunnou a zjhlou náladu jako kdysi.

Kaťuša se v odpověď jenom usmála a odešla.

Tetičky měly Něchljudova vždycky rády, ale tentokrát ho uvítaly ještě radostněji než jindy. Dmitrij šel do války, kde mohl být raněn nebo zabit. To tetičky dojímal.

Něchljudov si rozvrhl svou cestu tak, že měl u tetiček strávit jen den, ale když uviděl Kaťušu, svolil, že zůstane přes Velikonoce, jež měly být za dva dny, a telegrafoval svému příteli a kolegovi Šenbo-kovi, s nímž se měl setkat v Oděse, aby k tetičkám také přijel.

Od prvního dne, co Něchljudov spatřil Kaťušu, pojal k ní stejný cit jako kdysi. Stejně jako kdysi se neubráníl vzrušení, kdykoli zahlédl Kaťušinu bílou zástěrku, ani radosti, když slyšel její krok, její smích, neubráníl se dojetí, kdykoli jí pohlédl do očí, černých jak orosené borůvky, zvláště když se usmívala, ale především se neubráníl zmatku, když viděl, jak se při setkání zardívá. Cítil, že je zamilován, ale ne jako dříve, kdy ta láska byla pro něho tajemstvím a on sám se neodvážil přiznat, že miluje, a kdy byl přesvědčen, že milovat můžeme jen jednou. Nyní byl zamilován, věděl to a radoval se z toho, a třebaže si to zapíral, věděl nejasně, v čem záleží ta láska a co z ní může vzejít.

V Něchljudovovi stejně jako v každém žili dva lidé. Jeden duchovní, hledající pro sebe jen takové štěstí, jež by bylo štěstím i pro jiné, a druhý – člověk živočišný, hledající štěstí jen pro sebe a ochotný pro ně obětovat štěstí celého světa. V tom období šílenství egoismu, jež v něm probudil petrohradský a vojenský život, ovládal ho živočišný člověk a zcela umlčel člověka duchovního. Ale když Něchljudov spatřil Kaťušu a znovu k ní pojal stejné city jako tenkrát, zvedl duchovní člověk hlavu a hlásil se o svá práva. A v Něchljudovovi neustále po celé ty dva dny před Velikonocemi zuřil podvědomý vnitřní boj.

Ve skrytu duše věděl, že by měl odjet a že teď nemá u tetiček co pohledávat, věděl, že z toho nevzejde nic dobrého, ale bylo mu tak veselo a hezky, že si to neřekl a zůstal.

V sobotu večer před Hodem božím přijel kněz s jáhnem a žal-mistou na Vzkříšení. Vyprávěli, s jakou námahou ujeli na saních loužemi a blátem ty tři versty, dělící kostel od domu tetiček.

Něchljudov s tetičkami a s čeledí zůstal přes celou pobožnost, neustále se dívaje po Kaťuše, která stála u dveří a podávala kadidlo, vyměnil si s knězem a s tetinkami velikonoční políbení a už chtěl jít spát, když zaslechl z chodby, jak se Matrjona Pavlovna, stará panská Marji Ivanovny, chystá s Kaťušou do kostela dát posvětit mazance a paschy. Pojedu taky, řekl si.

Do kostela se nedalo jet ani vozem, ani na saních, a proto Něchljudov, počínaje si u tetiček jako doma, kázal osedlat jezdeckého koně Brášku a místo aby šel spát, oblékl si parádní uniformu s přiléhavými jezdeckými kalhotami, přes ni plášť a rozjel se na vypaseném, těžkopádném hřebci tmou, kalužemi a sněhem ke kostelu.

XV

Ta jitřní mše byla potom Něchljudovovi jednou z nejzářivějších a nejsilnějších vzpomínek po celý život.

Jel čvachtavou vodou v černé tmě, jen tu a tam rozsvícené bělavým sněhem, až konečně hřebec zastříhal ušima, když spatřil světélka kolem kostela, a Něchljudov vjel na kostelní nádvoří. Bohoslužba už začala.

Vesničané poznali synovce Marji Ivanovny, doprovodili ho na místo, kde bylo sucho, aby mohl sesednout, uvázali koně a zavedli Něchljudova do kostela. Ten byl plný svátečně ustrojeného lidu.

Vpravo stáli mužští: staříci v dlouhých kabátech domácí výroby, v lýčených střevících a v čistých bílých onucích a mladí v nových soukenných kabátech s barevnými pásy a v holínkách. Vlevo zase mladice v černých hedvábných šátcích, v bavlněných jupkách s jasně červenými rukávy a modrými, zelenými, červenými, strakatými sukněmi, v botkách s podkůvkami. Skromné stařenky v bílých šátcích a v šedivých kabátcích a starodávných sukních, v botkách anebo nových lýčených střevících stály vzadu za nimi. Mezi starými i mladými stály nastrojené děti s namaštěnými vlasy. Mužští se křížovali a klaněli se a při tom pohazovali kšticemi. Ženy, zvláště stařenky, upíraly vybledlé oči na ikonu se svícemi, pevně tiskly složené prsty na šátek na čele, na ramena a život, cosi šeptaly a vstoje ohýbaly záda nebo padaly na kolena. Děti napodobovaly dospělé, a když se na ně někdo díval, horlivě se modlily. Zlatý oltář zářil svíčkami, věnčícími kolem dokola velké svíce obalené pozlátkem. Lustr byl samá svíce, z kruchty se ozýval hlahol zpěváků s bručivými basy a tenkými diskanty chlapců.

Něchljudov šel dopředu. Uprostřed stála místní smetánka: statkář s chotí a synem v námořnické blůze, policejní komisař, telegrafista, obchodník ve shrnovačkách, starosta s medailí a vpravo od

kazatelny za statkářkou Matrjona Pavlovna v měňavých fialových šatech a bílé šále a Kaťuša v bílých šatech s náběrkami na živůtku, s blankytným pásem a červenou stužkou v černých vlasech.

Vše bylo sváteční, slavnostní, veselé a krásné: kněží ve světlých stříbrných ornátech se zlatými kříži, jáhen a žalmisté ve svátečním stříbrném a zlatém rouchu, vyšňoření dobrovolní zpěváci s namaštěnými vlasy, veselé taneční nápěvy svátečních písní i trojramenné svícny zdobené květy, jimiž kněží neustále žehnali lidu za opětovného volání: „Vstalt' jest z mrtvých! Vstalt' jest z mrtvých!“ Vše bylo krásné, ale nejhezčí byla Kaťuša v bílých šatech s blankytným pásem, s červenou stužkou v černých vlasech a se zářícíma očima.

Něchljudov tušil, že ho vidí, ačkoli se ani neohlédla. Poznal to, když šel blízko kolem ní k oltáři. Neměl, co by jí řekl, ale když ji míjel, něco ho napadlo.

„Tetička říkala, že oslaví konec půstu až po druhé mši.“

Mladá krev – jako vždy při setkání – zaplavila všecku milou tvář a rozesmáté, radostné černé oči, naivně hledící zdola nahoru, utkvěly na Něchljudovovi.

„Já vím,“ řekla s úsměvem.

Žalmista, prodírající se s měděnou konvicí zástupem, přešel v té chvíli kolem Kaťuši, a aniž se na ni podíval, zavadil o ni cípem komže. Zřejmě z úcty k Něchljudovovi se mu chtěl vyhnout a přitom zavadil o Kaťušu. Ale Něchljudov se divil, jak je možné, že ten žalmista nechápe, že všechno, co je tady a vůbec na celém světě, je jen a jen pro Kaťušu a že lze přehlédnout cokoli na světě, jen ji nikoli, poněvadž ona je středem všeho. Pro ni se třpytilo zlato na oltáři a svítily všechny svíce na lustru i ve svícnech, pro ni byly ty radostné zpěvy: „Velká noc Páně, plesejte, lidé...“ A všechno, co bylo na světě hezkého, bylo pro ni. A zdálo se mu, že Kaťuša chápe, že to vše je pro ni. Tak se zdálo Něchljudovovi, když pohlížel na její ladnou postavu v bílých nabíraných šatech a na soustředěný radostný obličej, z jehož výrazu četl, že navlas totéž, co zpívá v duši jemu, zpívá v duši i jí.

V přestávce mezi první a druhou mší vyšel Něchljudov z kostela. Lidé se před ním rozestupovali a zdravili ho. Někteří ho poznali, jiní se ptali, kdo to je. Před vchodem zůstal stát. Obstoupili ho žebráci, rozdal drobné, které měl v tobolce, a sestoupil po schodech dolů.

Už se rozednilo natolik, že bylo vidět, ale slunce dosud nevyšlo. Lidé se usadili na růvcích kolem kostela. Kaťuša byla ještě v kostele. Něchljudov zůstal stát a čekal na ni.

Lidé stále vycházeli, okované boty cvakaly na dlaždicích, všichni šli dolů ze schodů a pak se roztrousili po kostelním dvoře a po hřbitově.

Vetchý stařec s roztřesenou hlavou, cukrář Marji Ivanovny, Něchljudova zastavil, přál mu příjemné svátky a třikrát se s ním políbil a jeho žena, stařenka se svraštělým ohryzkem pod hedvábným šátkem, vyňala z ranečku šafránově žluté vajíčko a dala je Něchljudovovi. Vzápětí přišel mladý, usměvavý, svalnatý venkovan v novém kabátě se zeleným opaskem.

„Vstalt' jest z mrtvých,“ řekl s rozesmátýma očima, přistoupil k Něchljudovovi, ovanul ho zvláštní, příjemnou selskou vůní, zašimral ho kučeravou bradkou a třikrát ho políbil tvrdými svěžími rty přímo doprostřed úst.

Zatímco se Něchljudov zdravil s venkovánem a bral si od něho tmavohnědé vajíčko, ukázaly se měňavé šaty Matrony Pavlovny a milá černovlasá hlavinka s červenou stužkou.

Rázem ho spatřila přes hlavy lidí jdoucích napřed a Něchljudov viděl, jak se celá rozzářila.

Vyšly s Matronou Pavlovnou na schodiště a zůstaly stát. Dávaly žebrákům almužnu. Žebrák, který měl místo nosu narudlý zahojený bolák, přistoupil ke Kaťuše. Cosi vyňala ze šátku, podala mu to a pak se k němu sklonila a bez nejmenší ošklivosti, naopak s očima stále tak radostně zářícíma ho třikrát políbila. A v té chvíli, kdy líbala žebráka, setkaly se její zraky s Něchljudovovým pohledem. Snad se ho tázala, zda jedná správně.

Ano, správně, milá, všechno je to správné a skvělé, mám tě rád.

Sestoupily po schodech a Něchljudov šel k ní. Nechtěl velikonoční políbení, jen jí chtěl být nablízku.

„Vstalt' jest z mrtvých!“ s úsměvem sklánějíc hlavu, řekla Matrjona Pavlovna tónem, který pravil, že dnes jsou si všichni rovni, otřela si ústa svinutým šátkem a nastavila mu rty.

„Vpravdě,“ odpověděl Něchljudov a políbil ji.

Ohlédl se po Kaťuše. Zarděla se a v tu chvíli přistoupila blíž.

„Vstalt' jest z mrtvých, Dmitriji Ivanoviči.“

„Vpravdě vstal z mrtvých,“ řekl Něchljudov. Políbili se dvakrát a nějak se zamysleli, zda se mají políbit ještě, pak si asi řekli, že ano, políbili se potřetí a oba se usmáli.

„Nepojedete k faráři?“ tázal se Něchljudov.

„Ne, Dmitriji Ivanoviči, posedíme tady,“ řekla Kaťuša, těžce, zhluboka oddychujíc jako po radostné námaze, a dívala se mu zpříma do očí těma svýma oddanýma, panenskýma, milujícíma, trochu šilhavýma očima. V lásce mezi mužem a ženou vždy bývají chvíle, kdy láska dosahuje zenitu, kdy v ní není nic vědomého, nic rozumářského a nic smyslného. Takovou chvílí byla Něchljudovo ta noc Kristova zmrtvýchvstání. Když teď vzpomínal na Kaťušu, tu ze všech chvil, kdy se s ní setkal, zastírala tato chvíle všechny ostatní. Černá, hladká, lesklá hlavinka, nabírané bílé šaty, panensky obepínající ladnou postavu a malá ňadra, ten ruměnec i ty něžné, třpytivě černé oči, trochu šilhající po probdělé noci, a v celé její bytosti dva hlavní rysy: panensky čistá láska nejen k němu (to věděl), nýbrž láska ke všem a ke všemu na světě, nejen k tomu, co je hezké, ale i k tomu žebráku, s kterým se políbila.

Věděl, že v ní ta láska žije, poněvadž té noci a toho jitra si ji uvědomoval i v sobě a byl si vědom, že v té lásce splývá s ní.

Ach, kéž by bylo zůstalo při pocitu, který měl oné noci! „Ano, k celé té hrozné věci došlo hned po noci velikonoční!“ přemýšlel nyní, sedě u okna v poradní síni.

XVI

Po návratu z kostela oslavil Něchljudov s tetinkami konec půstu, a jak byl zvyklý z vojny, dal si na posilněnou vodku a víno, pak šel do svého pokoje, ani se neodstrojil a rázem usnul. Vzbudilo ho klepání na dveře. Poznal, že je to ona, a nadzvedl se, protíral si oči a protahoval se.

„Tos ty, Kaťušo? Pojd' dál,“ řekl a vstal.

Pootevřela dveře.

„Máte jít ke stolu,“ pravila.

Měla ještě bílé šaty, ale stuhu si z vlasů vyndala. Pohlédla mu do očí a rozzářila se, jako by mu sdělila přeradostnou novinu.

„Hned,“ odpověděl a vzal hřeben, aby se učesal.

Zdržela se o chvílku déle. Zpozoroval to, a odhodiv hřeben, zamířil k ní. Ale v tom okamžiku se prudce otočila a dala se svým pružným, rychlým krokem po běhounu na chodbě.

Jsem to ale hlupák, řekl si Něchljudov. Proč jsem ji nezadržel?

A úprkem ji na chodbě dohonil.

Sám nevěděl, co od ní chce. Ale myslel si, že když přišla za ním do pokoje, měl učinit cosi, co se při tom vždy dělává, a že to neučinil.

„Kaťušo, počkej.“

Otočila se.

„Prosím?“ Zůstala stát.

„Nic, jenom...“

A tu se přinutil, vzpomněl, jak všichni muži jednájí v takových chvílích, a objal Kaťušu kolem pasu.

Zarazila se a podívala se mu do očí.

„Ne, Dmitriji Ivanoviči, nechte mě!“ Zrudla, až jí vyhrkly slzy, a tvrdou, silnou rukou odstrčila ruku, která ji objímala.

Něchljudov ji pustil a na okamžik mu bylo nejen trapně a hanba, ale cítil k sobě přímo ošklivost. Byl by si měl uvěřit, avšak nepochopil, že ten trapný pocit a stud je to nejlepší v jeho duši, co se dere na povrch; naopak si řekl, že v něm promluvila jeho hloupost a že musí jednat, jako jednají všichni.

Dohonil ji podruhé, znova ji objal a políbil na krk. Byl to teď docela jiný polibek než ty první dva, jeden bezděčný za bezovým křovím a druhý dnešního rána v kostele. Z tohoto polibku šel strach, a ona to vycítila.

„Co to děláte!“ zvolala zoufale, jako by byl nenávratně rozbil cosi bezmezně drahého, a dala se na útěk.

Šel do jídelny. Tetičky ve svátečním, doktor a sousedka stáli u předkrmů. Vše bylo jako obyčejně, avšak v Něchljudovově nitru zuřila bouře. Nechápal nic z toho, co mu říkali, odpovídal nesouvisle a myslel jen na Kaťušu, vzpomínal na příchut' toho posledního polibku, kdy ji dohonil na chodbě. Na nic jiného nemohl myslet. Kdykoli vešla do pokoje, sice na ni ani nepohlédl, ale celou bytostí vnímal její přítomnost a musel se přemáhat, aby se na ni nedíval.

Po obědě šel hned do svého pokoje a v mocném vzrušení dlouho přecházel sem a tam, naslouchal, kde se co v domě šustlo, a čekal, až se ozvou její kroky. Živočišný člověk, který v něm přebýval, nejenže zvedl hlavu, ale zašlápl onoho člověka duchovního, jímž byl Něchljudov za svého prvního pobytu i dnešního rána v kostele, a nyní kraloval v jeho mysli samojediný. Přestože na ni neustále číhal, za celý den se mu nepodařilo zůstat s ní ani chvíli sám. Zřejmě se mu vyhýbala. Až náhoda tomu chtěla, že navečer musela do pokoje sousedícího s jeho pokojem. Doktor zůstal přes noc a Kaťuša mu měla ustlat. Jakmile Něchljudov zaslechl její kroky, se zatajeným dechem se vyplížil ven, jako by se chystal k zločinu, a vešel za ní.

Měla obě ruce zastrčené v čistém povlaku a držela polštář za cípy. Ohlédla se po Něchljudovovi a usmála se, ale už to nebyl veselý a radostný úsměv, nýbrž úsměv polekaný, žalostný. Ten úsměv

jako by mu řekl, že jedná ošklivě. Na okamžik se zarazil. Ještě mohl bojovat. Sice slabě, ale přece se dosud ozýval hlas opravdové lásky, jenž k němu mluvil o *ní*, o *jejích* citech, o *jejím* životě. Avšak druhý hlas pravil: hled', připravíš se o svou rozkoš, o své štěstí. A ten druhý hlas přehlušil první. Něchljudov k ní rázně přikročil. A už se ho zmocnil nezkrotný živočišný pud.

Něchljudov už ji nepustil z náručí. Usadil ji na postel, a protože tušil, že by měl udělat ještě něco, sedl si k ní.

„Dmitriji Ivanoviči, buďte tak hodný, prosím vás, pusťte mě,“ řekla úpěnlivě, „jde sem Matrjona Pavlovna!“ vzkřikla a vytrhla se mu, a ke dveřím opravdu kdosi šel.

„Tak já k tobě přijdu v noci. Bydlíš přece sama?“

„Co vás napadá! Ani za nic! To nejde,“ říkala jen ústy, ale celá její rozbouřená, zmatená bytost mluvila něco jiného.

Ke dveřím se skutečně blížila Matrjona Pavlovna. Vstoupila s pokrývkou přes ruku, vyčítavě pohlédla na Něchljudova a mrzutě pokárala Kaťušu, že vzala jinou přikrývku, než měla.

Něchljudov mlčky odešel. Ani mu nebylo hanba. Viděl na Matrjonně Pavlovně, že ho odsuzuje, a to právem, věděl, že jedná ošklivě, ale živočišný pud už se vymanil z někdejšího citu ušlechtilé lásky, ovládl ho, panoval v něm a ničeho jiného nedbal. Něchljudov teď věděl, co má činit pro ukojení tohoto pocitu, a hledal způsob, jak by to udělal.

Celý večer byl nesvůj. Každou chvíli přišel za tetičkami, pak zase odcházel do svého pokoje nebo před dům a myslel jen na to, jak by ji našel o samotě. Ale vyhýbala se mu a Matrjona Pavlovna ji nepustila z dohledu.

XVII

Tak uběhl celý večer a nastala noc. Doktor šel spát. Tetičky ulehly. Něchljudov věděl, že Matrjona Pavlovna je nyní u tetiček v ložnici a Kaťuša je v čeledníku sama. Opět vyšel před dům. Venku bylo tma, sychravo, teplo a bílá mlha, jež na jaře zahání poslední sněh nebo stoupá nad posledním tajícím sněhem, naplňovala celé ovzduší. Od řeky, sto kroků odtud pod svahem před domem, se ozývaly podivné zvuky. Pukaly ledy.

Něchljudov sestoupil po schůdcích dolů, a kráčeje přes kaluže zledovatělým sněhem, šel k oknu čeledníku. Srdce mu v prsou tak bušilo, že je slyšel; tajil dech, chvílemi se mu vydral těžký povzdech. V čeledníku svítila lampička. Kaťuša seděla v zamyšlení sama u stolu a hleděla před sebe. Něchljudov se ani nehýbal a dlouho ji pozoroval, chtěl vědět, co bude dělat v domnění, že ji nikdo nevidí. Chvilku seděla nehybně, pak zdvihla zrak, usmála se, zavrtěla hlavou, jako by si něco vyčítala, poposedla, prudce dala obě ruce na stůl a upřela zrak před sebe.

Stál a díval se na ni a bezděčně naslouchal tlukotu svého srdce i těm podivným zvukům od řeky. Tam na řece se dala jakási neúnavná, zdlouhavá činnost, cosi tam supělo, praskalo a zas se tříštilo a tenké kry zvonily jako sklo.

Stál, hleděl na zamyšlený Kaťušin obličej, soužený vnitřním bojem, a bylo mu jí líto, jenže ta lítost kupodivu jeho chtíč stupňovala.

Chtíč se ho zmocnil cele.

Zaklepal na okno. Kaťuša se zachvěla po celém těle, jako by jí projela elektrická jiskra, a ve tváři se jí zračila hrůza. Potom vyskočila, šla k oknu a přitiskla k němu obličej. Zastínila si oči dlaněmi, a vtom ho poznala, ale výraz hrůzy jí nezmizel z obličeje ani teď.

Tvář měla nezvykle vážnou, takto ji nikdy neviděl. Usmála se, až když se usmál on, usmála se jen jako na znamení, že se mu podrobuje, ale v její duši úsměv nebyl, byl to jen strach. Pokynul jí, aby šla ven k němu. Ale Kaťuša zavrtěla hlavou, že ne, že nepůjde, a zůstala stát u okna. Ještě jednou přitiskl obličej k oknu a chtěl na ni zavolat, aby šla ven, když vtom se otočila ke dveřím. Asi ji někdo volal. Něchljudov odešel od okna. Mlha byla tak hustá, že stačilo poodejít od domu na pět kroků a už nebylo vidět okna, jen černavou hmotu, z které zářilo rudé, napohled obrovské světlo lampy. Na řece stále to podivné supění, šramot, praskot a zvonící led. Opodál zakokrhával z mlhy na dvoře kohout, nablízku se ozvali další a ze vzdálené vsi zazněl několikrát kohoutí zpěv, navzájem se překřikující a splývající. Ale všude kolem dokola bylo naprosté ticho, jen řeka hučela. Kohouti nyní už kokrhali podruhé.

Něchljudov se prošel za rohem sem a tam, několikrát šlápl do louže a zase šel k oknu čeledníku. Lampa dosud svítila a Kaťuša opět seděla sama u stolu a vypadala nerozhodně. Sotva přistoupil k oknu, pohlédla k němu. Zaklepal. Ani se nepodívala, kdo klepe, rázem vyběhla z čeledníku a Něchljudov slyšel, jak venkovní dveře povolily a pak vrzly. Už na ni čekal před síní a hned ji mlčky objal. Přitiskla se k němu, zvedla hlavu a nastavila mu vlhké rty k polibku. Stáli za rohem síně na roztálem suchém místě a Něchljudov překypoval vášnivou, neukojenou touhou. Náhle venkovní dveře zase tak cvakly a vrzly a ozval se hněvivý hlas Matrjony Pavlovny.

„Kaťušo!“

Vytrhla se mu a vrátila se do čeledníku. Slyšel, jak zapadla zápora. Potom vše ztichlo, rudé oko zmizelo z okna, zbyla jen mlha a lomoz na řece.

Něchljudov šel k oknu. Nikde nikdo. Zaklepal. Žádná odpověď. Vrátil se hlavním vchodem domů, ale neusnul. Zul si boty a vydal se bos chodbou k jejím dveřím vedle světnice Matrjony Pavlovny. Nejprve slyšel, jak Matrjona Pavlovna klidně chrápe, a už chtěl

dovnitř, když se rozkašlala a převrátila se na vrzavé posteli. Ztuhl a zůstal tak dobrých pět minut. Když zase všechno ztichlo a opět se ozvalo pokojné chrápání, vykročil dále a hleděl našlapovat na prkna, která nevrzala, až došel ke Kaťušiným dveřím. Nic se neozývalo. Asi nespala, poněvadž nebylo slyšet, že by oddychovala. Ale sotva zašeptal: „Kaťušo!“ – už vyskočila, šla ke dveřím a hněvivě, jak se mu zdálo, mu začala domlouvat, aby šel pryč.

„Copak to je? To nejde! Vzbudíte slečny!“ říkala její ústa, ale celá bytost pravila: „Jsem tvoje.“

A jen *tomu* Něchljudov rozuměl.

„No, otevři mi na chvilinku. Moc tě prosím,“ blábolil.

Ztichla, pak uslyšel, jak ruka tápe po závoře. Závora cvakla a Něchljudov vklouzl dovnitř.

Uchopil ji do náruče, jak byla, v režné košili bez rukávů, zdvihl ji a nesl odtud.

„Ach! Co děláte?“ šeptala.

Ale nedbal jejích slov a nesl ji do svého pokoje.

„Ach, nechte mě, pusťte mě,“ říkala, ale přitom se k němu tiskla.

Když od něho odešla, rozechvělá a zamlklá, neodpovídajíc ani slovem, vyšel ven na schody a zůstal stát, přemítaje o významu všeho, co se stalo.

Venku se jasnilo. Rachot, dunění a supot ledů dole na řece ještě zmohutněl a k dřívějším zvukům přibylo bublání vody. Mlha už klesla, nad mlžnou clonou vyplul ubývající měsíc a ponuře osvětloval cosi černého a hrozivého.

Co je to? Potkalo mě velké štěstí, či velké neštěstí? tázal se v duchu. Tak je to vždycky, tak to dělají všichni, řekl si a šel spát.

XVIII

Nazítří přijel za Něchljudovem oslňující, veselý Šenbok a dočista tetičky okouzlit svou elegancí, dvorností, veselím, štědrostí i láskou k Dmitrijovi. Jeho štědrost se tetičkám sice tuze zalíbila, ale přece je přivedla do jistých rozpaků, tak byla přemrštěná. Slepým žebrákům dal rubl, na spropitném rozdal služebnictvu patnáct rublů, a když si Suzetka, muflík Sofji Ivanovny, odřela v jeho přítomnosti do krve tlapu, nabídl se, že ji obváže, bez váhání roztrhal ažurový batistový šátek (Sofja Ivanovna věděla, že tucet takových šátků je přinejmenším za patnáct rublů) a udělal z něho pro Suzetku obinadla. Tetinky ještě nikdy nic podobného nezažily a nevěděly, že Šenbok má na dvě stě tisíc dluhů, které – to věděl – nikdy nebudou splaceny, a že je mu jedno, zda má o pětadvacet rublů více či méně.

Šenbok u nich strávil pouze den a příští noci odjel s Něchljudovem. Nemohli se déle zdržet, neboť už to byla poslední lhůta, kdy se měli dostavit k pluku.

Poslední den u tetiček, kdy vzpomínka na noc byla ještě čerstvá, bouřily v Něchljudovově nitru a zápasily mezi sebou dva pocity: žhavé, smyslné vzpomínky na živočišnou lásku, přestože mu zdaleka neposkytla vše, co slibovala, i jistá samolibost nad dosaženým cílem; a pocit druhý, vědomí, že udělal něco velmi hanebného a musí to napravit, a to nikoli pro ni, nýbrž pro sebe.

V onom šílenství egoismu, v němž žil, myslel Něchljudov jen na sebe – na to, zda a do jaké míry bude odsouzen, vyjde-li najevo, jak se k ní zachoval, avšak nemyslel na to, co ona prožívá a co s ní bude.

Myslel na to, že Šenbok tuší jeho poměr ke Kaťuše, a lichotilo to jeho ješitnosti.

„Proto sis tetinky najednou tolik zamiloval,“ řekl mu Šenbok, když poznal Kaťušu, „že jsi u nich zůstal celý týden. Být tebou, taky bych nikam nejel. Rozkošná!“

Myslel i na to, že je sice škoda nyní odjíždět, aniž dokonale užil její lásky, ale naléhavý odjezd má tu výhodu, že rázem přetrhává svazek, který by se dal těžko udržovat. Také myslel na to, že jí musí dát peníze; nikoli pro ni, nikoli proto, že by je mohla potřebovat, ale proto, že se to vždycky dělává a že by byl pokládán za nečestného člověka, kdyby jí byl zneužil a nezaplatil za to. Peníze jí skutečně dal – tolik, kolik považoval za vhodné při svém i při jejím postavení.

Toho dne, kdy odjížděl, počkal si na ni odpoledne v síni. Jakmile ho spatřila, zarděla se a chtěla ho minout, ukazujíc očima na otevřené dveře do čeledníku, ale zadržel ji.

„Chtěl jsem se rozloučit...“ Mačkal v ruce obálku se storublovou bankovkou. „Tady jsem...“

Uhodla, zamračila se, zavrtěla hlavou a odstrčila jeho ruku.

„Ne, vezmi si to,“ zahučel, strčil jí obálku za nádra, a jako by se byl popálil, zaúpěl a s obličejem staženým utíkal do svého pokoje.

A potom dlouho chodil po pokoji a krčil se i poskakoval a hlasitě vzdychal jako fyzickou bolestí, kdykoli si vzpomněl na tu scénu.

Ale co měl dělat? Tak už to na světě chodí. Tak tomu bylo s Šenbokem a s vychovatelkou, o které vyprávěl, tak tomu bylo se strýčkem Gríšou, stejné to bylo i s otcem, když žil na vsi a měl s vesničankou nemanželského syna Mítěnku, který je dosud naživu. A když to dělají všichni, pak je to v pořádku. Takto se utěšoval, avšak utěšit se nemohl. Při vzpomínce ho pátilo svědomí.

V hloubi, v největší hloubi duše věděl, že se zachoval tak ohavně, bídně a krutě, že u vědomí toho činu nejenže nemůže nikoho odsuzovat, ale ani se nesmí podívat lidem do očí, nemluvě ani o tom, že by se mohl považovat za skvělého, ušlechtilého, velkomyslného mladého muže, za jakého se považoval. Ale musel se za něho po-

važovat, aby mohl i nadále radostně a vesele žít. A tu měl jedinou možnost: na nic nemyslet. Podle toho se zařídil.

Život, do něhož vstupoval – nové kraje, kamarádi, válka, vše k tomu přispělo. A čím déle žil, tím spíše zapomínal a nakonec skutečně zapomněl nadobro.

Jen jedenkrát, když po válce přijel k tetičkám v naději, že uvidí Kaťušu, zjistil, že už tam není, že brzy po jeho pobytu odešla родit, že kdesi porodila, a jak tetičky slyšely, docela se zkazila – páchlo ho u srdce. Časově mohlo být dítě, které porodila, jeho dítětem, ale také nemuselo. Tetinky říkaly, že se zkazila a je stejně zvrhlá jako její matka. A ten názor tetiček mu dělal dobře, poněvadž ho jaksi ospravedlňoval. Zprvu přece jen chtěl vyhledat ji i dítě, ale právě proto, že ve skrytu duše na to myslel s bolestí a s hanbou, nepátral dost usilovně a ještě víc zapomněl na svůj hřích a přestal na něj myslet docela.

Až dnes mu podivná náhoda všechno připomněla a nutila ho, aby si přiznal svou bezcitnost, krutost a ničemnost, při nichž mohl těch deset let klidně žít s takovým hříchem. Ale dosud byl toho přiznání dalek a myslel jen na to, aby se teď nic neprozradilo a aby ona či její obhájce všechno nepověděli a veřejně ho nezostudili.

XIX

V takovém duševním stavu byl Něchljudov, když přišel z jednací síně do poradní místnosti. Seděl u okna, poslouchal, co se kolem něho mluví, a bez ustání kouřil.

Veselý obchodník měl zřejmě vřelé porozumění pro to, jak si krátil čas obchodník Smělkov.

„Baže, hochu, ten řádl docela po sibiřsku. Ale uměl v tom chodit. Takovou holku si namluvit!“

Hlavní porotce pronášel jakési úvahy, že vše záleží na dobrozdání znalců. Petr Gerasimovič si říkal vtipy s židovským příručím a dali se něčemu do smíchu. Něchljudov na všechny dotazy odpovídal jednoslabičně a přál si jedině, aby ho nechali na pokoji.

Když kulhavý soudní vykonavatel vyzval porotce, aby se vrátili do síně, padl na Něchljudova strach, jako by nešel soudit, ale sám měl být postaven před soud. V hloubi duše už cítil, že je ničema a měl by se stydět dívat lidem do očí, ale ze zvyku si přesto vedl sebevědomě jako vždy, vystoupil na pódium, sedl si na místo hned vedle hlavního porotce, dal nohy křížem a pohrával si se skřipcem.

I obžalovaní byli kamsi odvedeni a teprve nyní je přivedli zpátky –

V soudní síni se objevily nové tváře, totiž svědci, a Něchljudov si všiml, že Maslovová několikrát vzhledla, jako by mohla oči nechat na vyšňořené tlusté paní, samé hedvábí a samet, ve vysokém klobouku s velkou stuhou a s elegantní kabelkou přes ruku, obnaženou po loket. Paní seděla v první řadě u přepážky. Byla to, jak později zjistil, svědkyně, majitelka nevěstince, v kterém žila Maslovová.

Začal výslech svědků: jméno, náboženské vyznání atd. Strany byly dotazovány, jak chtějí, aby svědci vypovídali, zda pod přísahou či bez ní, načež se zase objevil starý kněz, sotva nohy vlekl, zase

si narovnával kříž na hedvábném životě a zase s takovým klidem a přesvědčením, že koná docela užitečnou a důležitou práci, vzal do přísahy svědky i znalce. Když byla přísaha odbyta, všechny svědky odvedli a zůstala jen Kitajevová, majitelka nevěstince. Tázali se jí, co ví o celém případě. Kitajevová s falešným úsměvem, pokyvujíc hlavou v klobouku při každé větě, s německým přízvukem podrobně a souvisle vyprávěla.

Nejprve k ní přišel do podniku známý sluha Simon a chtěl děvče pro bohatého sibiřského obchodníka. Poslala Ljubašu. Za nějakou dobu se Ljubaša vrátila i s obchodníkem.

„Pan obchodník už byl v ráži,“ vyprávěla Kitajevová s letmým úsměvem, „a u nás pil zas a pobízel slečny. Ale pak mu došel peníze, a tak poslal do svůj pokoj zrovna tuhle Ljubašu, on na něho udělal dojem,“ pravila pohlédnuvši na obžalovanou.

Něchljudovovi se zdálo, že Maslovová se při tom usmála, a ten úsměv mu připadal odporný. Zmocnil se ho zvláštní, neurčitý pocit hnusu, smíšený s útrpností.

„A jaké mínění jste měla o Maslovové?“ s uzarděním a pln ostychu se tázal obhájce ex offio, kandidát soudcovské funkce.

„Ten nejlepší,“ odvětila Kitajevová. „Dívka vzdělaný a chic. On byl vychovaný v dobrý rodina a uměl číst francouzsky. Někdy pil trochu moc, ale nikdy se nezapomněl. Úplně dobrý dívka.“

Kaťuša se dívala na šéfovou, ale pak najedou obrátila zrak k porotcům a upřela jej na Něchljudova a tu její obličej zvažněl, ba zpřísněl. Jedno z těch přísných očí šilhalo. Ty dvě podivně hledící oči se dívaly na Něchljudova dosti dlouho, a přestože ho jala hrůza, nemohl od těch šilhavých očí s jasně bílým bělmem odpoutat pohled. V paměti se mu vynořila ona strašná noc s pukajícími ledy, s mlhou a hlavně s tím ubývajícím, překocným měsícem, který k ránu vyšel a osvětloval cosi černého a hrozivého. Dvě černé oči, hledící na něho i přes něho, mu připomněly to hrozivé černé zjevení.

Poznala ho! Schoulil se, jako by očekával ránu. Avšak nepoznala ho. Klidně vydechla a znovu se dívala na předsedu. Něchljudov rovněž vydechl. Ach, kéž by už bylo po všem! Zakoušel teď podobný pocit jako kdysi na lovu, kdy musel dobíjet postřeleného pernatce, byl v tom hnus, lítost i zlost. Raněný pták se zmítá v brašně, je to odporné i smutné a nejraději byste ho užuž dobili a zapomněli naň. Takové smíšené pocity měl nyní Něchljudov při výslechu svědků.

XX

Avšak líčení se jako naschvál protahovalo. Po výsledku svědků jednoho po druhém, po výsledku znalce a po všech zbytečných, ale s důležitou tváří činěných dotazech náměstka státního zástupce i obhájců vybídl předseda porotce, aby si prohlédli věci doličné, skládající se z obrovského prstenu s brilantovou růžicí, druhdy zřejmě nošeného na tom nejtlustším ukazováku, a z filtru, v kterém byl zkoumán jed. Věci byly zapečetěny a opatřeny nápisy.

Porotci se už chystali prohlédnout si tyto předměty, když náměstek opět vstal a žádal, aby byl ještě před prohlídkou věcí doličných přečten lékařský nález o ohledání mrtvoly.

Předseda, který popoháněl jednání, jak mohl nejvíce, aby se dostal včas ke své Švýcarce, věděl sice velmi dobře, že čtení toho spisu nemůže přinést nic než nudu a oddálení oběda a že náměstek žádá o přečtení jen proto, že ví, že má právo o to žádat, ale přesto odřící nemohl, i vyslovil souhlas. Tajemník vyňal spis a zase tak temně, přičemž zadrhoval při „l“ a „r“, spustil.

„Při vnějším ohledání bylo zjištěno následující:

1. Výška Feraponta Smělkova – 2 ruské lokte 12 palců.“

„Chlap jako hora,“ starostlivě pošeptal obchodník Něchljudovovi do ucha.

„2. Věk odhadnut dle zevnějšku – přibližně kolem 40 let.

3. Mrtvola nadmutá.

4. Plet' barvy nazelenalé, místy posetá tmavými skvrnami.

5. Pokožka na povrchu těla utvořila puchýře různé velikosti, místy pak se sloupala a visí ve velkých cárech.

6. Vlasy temně rusé, husté. Při doteku se snadno oddělují od pokožky.

7. Oči vylezlé z důlků a rohovka zakalená.

8. Z nosních dírek, z obou uší a dutiny ústní vytéká zpěněná tekutina smíšená s krví, ústa jsou pootevřená.

9. Krk následkem opuchnutí obličeje a prsou není téměř znát.“

Na čtyřech stránkách byly takto v sedmadvaceti bodech vypsány všechny podrobnosti vnějšího ohledání hrůzné, obrovské, tlusté a k tomu oteklé, rozkládající se mrtvoly obchodníka, který se ještě nedávno v městě veselil. Pocit nejasné štítivosti, který měl Něchljudov, se při čtení tohoto popisu mrtvoly ještě vystupňoval. Kaťušin život i hnís vytékající z chřípí, oči vylezlé z důlků i jeho skutek vůči ní – vše mu připadalo jako jevy stejné povahy, a ty jevy ho ze všech stran obklopovaly a pohlcovaly. Když byl konečně ohledací spis dočten, předseda těžce vzdychl a zvedl hlavu, doufaje, že už je po všem. Ale tajemník vzápětí začal číst popis vnitřního ohledání.

Předseda opět sklopil hlavu, podepřel si ji a zavřel oči. Obchodník, sedící vedle Něchljudova, stěží přemáhal dřímotu a občas se zakymácel. Obžalovaní i četníci za nimi seděli nehybně.

„Při vnitřním ohledání bylo zjištěno následující:

1. Pokožka lebeční se snadno oddělovala od lebečních kostí a krevní podlitiny nebyly nikde zjištěny.

2. Lebeční kosti průměrně silné a neporušené.

3. Na tvrdé pleně mozkové se nalézají dvě menší pigmentové skvrny zvící čtyř palců, plena pak je bledě matově zbarvena“ atd. atd., ještě třináct bodů.

Potom následovala jména úředních svědků, podpisy a lékařský posudek, z něhož vysvítalo, že změny v žaludku a částečně i ve střevech a v ledvinách, zjištěné při pitvě a zapsané do protokolu, svědčí *s velkou pravděpodobností* o tom, že smrt nastala otravou jedem, který se dostal Smělkovovi do žaludku zároveň s alkoholem. Přesně určit podle daných změn v žaludku a ve střevech, jaký jed se dostal do žaludku, je obtížné. Že se tento jed dostal do žaludku zároveň s alkoholem, dlužno předpokládat proto, že ve Smělkovově žaludku bylo zjištěno velké množství alkoholu.

„Ten musel pít jako duha,“ znova se probral obchodník.

Nicméně čtení tohoto protokolu, trvajících asi hodinu, náměstka neuspokojilo. Když byl protokol dočten, předseda řekl:

„Myslím, že je zbytečné číst záznam o vyšetření vnitřností.“

„Prosil bych, aby byl tento spis přečten,“ přísně pravil náměstek státního zástupce, aniž se na předsedu podíval, a mírně a uctivě se nadzvedl, dávaje zároveň svým tónem najevo, že má právo žádat o přečtení a že odmítnutí by bylo důvodem k zmateční stížnosti.

Přisedící s dlouhým vousem a s dobráckýma vpadlýma očima, trpící katarém, opět pocítil nevolnost a obrátil se k předsedovi:

„Nač to číst? Jenom to zdržují. Tahle nová košťata ne že by zrovna metla dobře, ale zato jim to dlouho trvá...“

Přisedící v zlatých brýlích neřekl nic a zasmušile a odhodlaně se díval před sebe, ježto už neočekával ani od své ženy, ani od života nic dobrého.

Začalo čtení spisu.

„Níže podepsaný dne 15. února 188* z pověření zdravotního oddělení, číslo 638,“ zase spustil tajemník odhodlaně a zvýšeným hlasem, jako by chtěl zahnat spaní, které šlo na všechny přítomné, „v přítomnosti zástupce zdravotního inspektora provedl toto vyšetření vnitřností:

1. Pravé poloviny plic a srdce (šestilibrová skleněná nádoba).
2. Obsahu žaludku (šestilibrová skleněná nádoba).
3. Žaludku (šestilibrová skleněná nádoba).
4. Jater, sleziny a ledvin (třilibrová skleněná nádoba).
5. Střev (šestilibrová hliněná nádoba).“

Jakmile se začalo čtení spisu, naklonil se předseda k jednomu z přisedících a cosi mu pošeptal, pak k druhému, a když dostal kladnou odpověď, na tomto místě čtení přerušil.

„Soud považuje čtení tohoto aktu za nadbytečné,“ pravil.

Tajemník zmlkl a skládal listiny, náměstek státního zástupce si něco zlostně poznamenával.

„Páni porotci si mohou prohlédnout věci doličné,“ oznámil předseda.

Hlavní porotce a ještě někteří porotci se zvedli a plni rozpaků kam s rukama, šli ke stolu a jeden po druhém si prohlédli prsten, skleničku a filtr. Obchodník si prsten dokonce zkusil.

„To byl ale prstíček,“ řekl, když se vrátil na místo. „Jak pořádná okurka,“ dodal, zřejmě zaujat svou představou o zavražděném obchodníkovi, který se mu jevil jako nějaký bájný bohatýr.

XXI

Když bylo po prohlídce věcí doličných, prohlásil předseda průvodní řízení za skončené, ani neudělal přestávku, aby už měl všecko odbyto, a udělil slovo žalobci, doufaje, že je to také člověk a také by si chtěl zakouřit a poobědvat a že s nimi bude mít slitování. Ale náměstek státního zástupce byl velice hloupý od přírody, a nadto měl smůlu, že maturoval na gymnáziu se zlatou medailí a na univerzitě byl vyznamenán za svou práci o služebnostech v římském právu, a proto byl zmíry sebevědomý, samolibý (k čemuž ještě přispíval úspěch, kterému se těšil u dam), a tudíž hloupý neskonale. Když mu bylo uděleno slovo, pomalu vstal, takže předvedl celý svůj graciózní zjev ve vyšívané uniformě, dal obě ruce na stolek, mírně sklonil hlavu, rozhlédl se síní, vyhýbaje se zrakem obžalovaným, a začal.

„Případ, o kterém budete rozhodovat, páni porotci,“ zahájil svou řeč, připravenou za čtení protokolů a žaloby, „je, abychom tak řekli, typický zločin.“

Náměstkova řeč měla podle jeho názoru mít společenský dosah jako slavné řeči proslulých advokátů. Mezi diváky seděly sice jen tři ženy, švadlena, kuchařka a Simonova sestra, a jeden kočí, ale to nic nevadilo. I ony slavné osobnosti takto začínaly. Náměstek státního zástupce byl zásadně vždy pánem situace, totiž vnikal hluboko do psychologického smyslu zločinu a odhaloval společenské zlořády.

„Zde vidíte, páni porotci, typický, abychom tak řekli, zločin konce století, který se vyznačuje tak říkajíc specifickými rysy onoho truchlivého zjevu rozkladu, jemuž v naší době podléhají ty elementy naší společnosti, které jsou tak říkajíc vystaveny zvláště žhavým paprskům tohoto procesu...“

Náměstek mluvil velice dlouho, neboť jednak se snažil rozpo-
menout na všechny duchaplnosti, které ho předtím napadly, jednak

dbal především o to, aby neustal ani na okamžik, aby jeho řeč plynula nepřetržitě hodinu a čtvrt. Jen jednou se zarazil a hodnou chvíli polykal naprázdno, ale hned se zas vzchopil a nahradil zdržení zvýšeným krasořečením. Mluvil něžným, lahodným hlasem, přešlapoval a díval se na porotce, jindy hovořil tichým, věcným tónem, nahlížeje do notesu, nebo zas hlasitě a usvědčivě, obraceje se k obecenstvu i k porotcům. Jen na obžalované, kteří se do něho všichni vpili očima, nepohlédl ani jednou. Jeho řeč obsahovala vše, co tehdy bylo nejnovější módou v jeho kruzích a co tehdy bylo a je dosud považováno za poslední slovo vědecké moudrosti. Byla zde dědičnost i vrozená zločinnost, Lombroso i Tarde, evoluce i boj o život, hypnotismus i sugesce, Charcot i dekadence.

Obchodník Smělkov byl podle náměstkovy definice typem mohutného, nezkaženého ruského člověka s jeho velkorysou povahou, který se pro svou důvěřivost a velkomyslnost stal obětí zpustlých individuí, do jejichž moci upadl.

Simon Kartinkin byl atavistický výplod nevolnictví, člověk ušlápnutý, nemající vzdělání, zásad, ba ani náboženství. Jevfimie byla jeho milenkou a obětí dědičnosti. Měla všechny znaky degenerovaného individua. Ale hlavní hybnou pákou při spáchaném zločinu byla Maslovová, představitelka úpadkové spodiny.

„Této ženě,“ říkal náměstek, aniž o Maslovovou zavadil pohledem, „se dostalo vzdělání. Slyšeli jsme zde před soudem svědeckou výpověď její zaměstnavatelky. Umí nejen číst a psát, umí i francouzsky, ač sirotek, zřejmě nesoucí v sobě zárodky zločinnosti, byla vychována v inteligentní šlechtické rodině a mohla by se živit poctivou prací. Avšak opouští své dobrodince, propadá svým vášním a pro jejich ukájení jde do nevěstince, kde vyniká nad ostatní družky svým vzděláním, a především, jak jste zde slyšeli, páni porotci, od její zaměstnavatelky, schopností působit na hosty onou tajemnou vlastností, jež byla v poslední době vědecky zkoumána zvláště školou Charcotovou a je známa pod jménem sugesce. Dík

této vlastnosti se zmocňuje ruského bohatýra, dobrosrdečného, důvěřivého Sadka-bohatého kupce a zneužívá jeho důvěry k tomu, aby ho nejprve okradla a pak ho bez lítosti připravila o život.“

„No, tohle už myslím přehnal,“ s úsměvem pravil předseda, naklání se k přísnému kolegovi.

„Děsný trouba,“ odtušil přísný kolega.

„Páni porotci,“ pokračoval mezitím náměstek státního zástupce, při čemž se graciózně kroutil v útlých bocích, „ve vaší moci je osud těchto lidí, avšak ve vaší moci je částečně i osud společnosti, na kterou působíte svým rozhodnutím. Uvědomte si smysl tohoto zločinu, nebezpečí, jež hrozí společnosti od takových, abych tak řekl, patologických individuů, jako je Maslovová, a uchraňte ji náказы, ochraňte nevinné, silné elementy této společnosti před nákazou, ba často i zhoubou.“

A náměstek zřejmě u vytržení nad svým proslovem, jako pod tíhou nastávajícího závažného rozhodnutí klesl na židli.

Jeho řeč, necháme-li stranou krasořečnické ozdoby, vyzněla v tom smyslu, že se Maslovová vetřela v obchodníkovu důvěru, zhypnotizovala ho, potom jela s klíčem do hotelu pro peníze a chtěla si všecko vzít sama, ale poněvadž byla přistižena Jevfimií a Simonem, musela se s nimi rozdělit. Aby zahladila stopy zločinu, přijela pak s obchodníkem znovu do hotelu a tam ho otráвила.

Po řeči náměstka státního zástupce vstal v lavici obhájců muž středních let, ve fraku, s širokým půlkruhem naškrobené bílé náprsenky, a plynne pronesl řeč na obhajobu Kartinkina a Bočkovové. Najali si tohoto advokáta za tři sta rublů. Dokazoval nevinu obou a všechnu vinu svaloval na Maslovovou.

Odmítal výpověď Maslovové, že Bočkovová a Kartinkin byli při tom, když si brala peníze, a trval na tom, že je usvědčena z travičství, a proto nelze jejím výpovědím přikládat váhu. Peníze, dva tisíce pět set rublů, říkal advokát, mohli si dva pracovití a poctiví lidé snadno vydělat, neboť dostávali od hostů tři až pět rublů denně. Ale

obchodníkovi odcizila peníze Maslovová a k někomu si je schovala, nebo je dokonce ztratila, poněvadž nebyla střízlivá. Travičství spáchala jedině Maslovová.

Proto žádal porotce, aby Kartinkina a Bočkovovou zprostili, pokud jde o odcizení peněz; a kdyby je uznali vinnými z odcizení peněz, tedy bez spolčení k travičství a bez předchozího úmyslu.

Aby dopálil náměstka, advokát na závěr podotkl, že skvělé úvahy pana náměstka státního zástupce sice vysvětlují otázky dědičnosti, nejsou však namístě, protože rodiče Bočkovové nejsou známi.

Náměstek si vztekle, jako by chtěl kousat, poznamenal cosi na papír a v opovržlivém údivu pokrčil rameny.

Potom vstal obhájce Maslovové a nesměle a zajímavě přednesl svou obhajobu. Nevyvracel, že se Maslovová podílela na odcizení peněz, a trval jen na tom, že neměla v úmyslu Smělkova otrávit a dala mu prášek pouze proto, aby usnul. Chtěl dát k lepšímu trochu krasořečnění, i udělal přehled o tom, jak byla Maslovová vržena do mravní záhuby mužem, který ani nebyl potrestán, kdežto ona musela nést celou tíhu svého pádu, avšak ta dušezpytná exkurze se mu vůbec nezdařila, takže všem bylo trapně. Když blábolil, jak jsou muži krutí a ženy bezmocné, chtěl mu předseda pomoci a vybídl ho, aby se držel věci.

Po tomto obháji opět vstal náměstek státního zástupce a obhájil svou tezi o dědičnosti tím, že i když jsou rodiče Bočkovové neznámi, není tím pravdivost učení o dědičnosti nikterak otřesena, jelikož zákon dědičnosti je vědecky dokázán natolik, že můžeme vyvozovat nejen zločin z dědičnosti, nýbrž i dědičnost ze zločinu. Pokud jde o domněnku obsaženou v obhajobě, že totiž Maslovovou zkazil pomyslný („pomyslný“ řekl zvlášť jedovatě) svůdce, pak všechno spíš nasvědčuje, že ona sama svedla mnoho a mnoho obětí, které jí padly do rukou. Po těchto slovech vítězoslavně usedl.

Potom bylo obžalovaným uděleno poslední slovo.

Jevfimie Bočkovová opakovala, že nic netušila a ničeho se neúčastnila, a tvrdošíjně prohlašovala, že vším je vinna jen a jen Maslovová. Simon jenom několikrát opakoval:

„Jak račte, ale já za nic nemůžu, já s tím nemám nic společného.“

Maslovová neřekla nic. Když ji předseda vybídl, aby řekla vše, co může říci na svou obhajobu, jenom k němu zdvihla zrak, rozhlédla se po všech jako uštvané zvíře a hned zas sklopila oči a dala se do pláče, hlasitě se rozeštkala.

„Co je vám?“ tázal se obchodník, sedící vedle Něchljudova, když zaslechl podivný zvuk, který se náhle Něchljudovovi vydral. Byl to potlačený vzlyk.

Něchljudov si dosud plně neuvědomoval smysl svého nynějšího postavení a tlumený vzlyk i slzy, které mu vhrkly do očí, přičetl na vrub slabých nervů. Nasadil si skřípec, aby slzy zakryl, pak si vytáhl kapesník a začal smrkat.

Strach z hanby, jíž by byl vystaven, kdyby se zde v soudní síni dověděli o jeho přečinu, v něm umlčoval vnitřní boj. Ten strach byl zpočátku nade vše mocnější.

XXII

Po posledním slově obžalovaných a po jednání o formulaci otázek, ještě značně zdlouhavém, byly otázky položeny a předseda zahájil své resumé.

Než rozebral případ, velmi dlouho líbezným, důvěrným tónem vysvětloval porotcům, že loupež je loupež, kdežto krádež je krádež, že krádež vloupáním znamená krádež vloupáním a prostá krádež je prostá krádež. A když to vykládal, obzvlášť často se díval na Něchljudova, jako by si obzvlášť přál vštípit mu tu závažnou okolnost v naději, že ji pochopí a objasní i svým kolegům. Když pak usoudil, že porotci jsou už sdostatek prodchnuti všemi těmi pravdami, jal se rozvíjet pravdu další – o tom, že vraždou jmenujeme takovou činnost, z níž vzejde smrt člověka, že proto i travičství je vražda. Když se domníval, že i tuto pravdu si porotci osvojili, vysvětlil jim, že byla-li spáchána krádež a vražda zároveň, je to zločin krádeže a vraždy.

Ačkoli by už byl rád měl všechno za sebou a Švýcarka už ho očekávala, byl na své povolání tak zvyklý, že kdykoli začal mluvit, nevěděl, kdy má přestat, a proto zevrubně vykládal porotcům, že shledají-li obžalované vinnými, mají právo uznat je vinnými, shledají-li je nevinnými, mají právo uznat je nevinnými; shledají-li je vinnými v jednom a nevinnými v druhém bodě, mohou je uznat vinnými v jednom, avšak nevinnými v druhém bodě. Potom jim ještě objasnil, že sice mají toto právo, ale musí ho užívat rozumně. Chtěl jim ještě vysvětlit, že dají-li na položenou otázku kladnou odpověď, přisvědčí tím ke všemu, co bude v otázce obsaženo, a pakliže nepřisvědčí ke všemu, co bude v otázce, musí uvést výhrady. Ale pohlédl na hodinky, a jelikož zjistil, že už je za pět minut tři, rozhodl se ihned přistoupit k rozboru případu.

„K případu došlo za těchto okolností,“ začal a opakoval vše, co už několikrát řekli jak obhájci, tak náměstek státního zástupce i svědci.

Předseda mluvil a přisedící po jeho boku naslouchali, tvářili se hlubokomyslně a tu a tam pohlédli na hodinky, neboť shledávali, že jeho řeč je sice velmi pěkná, totiž jak se sluší a patří, ale poněkud dlouhá. Téhož názoru byl i náměstek státního zástupce stejně jako všichni soudcové a všichni přítomní. Předseda resumé skončil.

Zdálo by se, že vše už bylo řečeno. Ale předseda se naprosto nedovedl vzdát svého práva mluvit – tak rád naslouchal působivé intonaci svého hlasu – a uznal za nutné podotknout ještě pár slov o závažnosti práva uděleného porotcům i o tom, jak mají s náležitou pozorností a obezřetností užívat toho práva a nezneužívat ho, o tom, že byli vzati do přísahy, že jsou svědomím společnosti, že tajemství poradní síně má být svaté atd. atd.

Od chvíle, kdy předseda začal mluvit, Maslovová z něho oka nespustila jako v obavě, aby jí neušlo jedno jediné slovo, a proto se Něchljudov nebál, že by se jejich zraky setkaly, a bez ustání se na ni díval. A v jeho představách probíhal onen obvyklý jev, kdy tvář milovaného člověka, dávno nespatřená, nás zprvu překvapí vnějšími změnami, jež v ní nastaly za celou tu dobu, ale poznenáhlu začíná být úplně stejná, jako byla před mnoha lety, všechny nastalé změny mizí a před duchovním zrakem vyvstává jen onen hlavní výraz jedinečné, neopakovatelné duchovní tvářnosti.

Tak se nyní dělo Něchljudovovi.

Ano, přestože měla trestanecký plášť, obtloustlé tělo a silnější prsa, spodní část obličeje zbytnělou, na čele a na spáncích vrásky a oči oteklé, byla to zcela jistě Kaťuša, která o Vzkříšení Páně tak nevinně vzhlížela k němu, milovanému člověku, těma svýma milujícíma očima, rozesmátýma radostí a kypícím životem.

A taková zvláštní náhoda! Že ten případ musel přijít, zrovna když on je v porotě, aby ji po deseti letech, co se nesetkali, uviděl zde na

lavici obžalovaných! Jak to všechno dopadne? Už aby bylo po všem, ach, jen aby už bylo po všem!

Dosud se nepoddával kajícnému pocitu, který se v něm ozýval. Viděl v tom náhodu, která ho mine a nenaruší jeho život. Připadal si jako štěně, které natropilo v pokoji neplechu, až ho pán chytil za krk a strká ho čenichem do neřádu, který udělalo. Štěně kňučí, couvá, hledí utéci co nejdál následkům svého činu a zapomenout na ně; ale neúprosný pán je nepustí. Stejně tak Něchljudov tušil už všechnu ohavnost toho, čeho se dopustil, cítil i mocnou ruku pána, avšak dosud nechápal dosah svého přečinu, ani pána neuznával. Dosud by byl nerad věřil, že co má před sebou, je jeho dílo. Ale neúprosná neviditelná ruka ho držela a již tušil, že neunikne. Ještě se kasal, a jak už měl ve zvyku, dal si nohu přes nohu, nedbale si pohrával se skřipcem a v sebevědomé póze seděl na své druhé židli v první řadě. Ale přitom už ve skrytu duše cítil všechnu krutost, ničemnost a nízkost nejen svého činu, nýbrž celého svého jalového, prostopášného, surového a samolibého života a strašlivá clona, jež mu nějakým zázrakem po celou dobu, celých těch dvanáct let, zakrývala jeho zločin i celý další život, už se zachvívala a chvilkami už nahlédl za ni.

XXIII

Konečně uzavřel předseda svůj projev, zvedl graciózním pohybem seznam otázek a podal jej hlavnímu porotci, který k němu přistoupil. Porotci vstali potěšeni, že mohou odejít, a nevědouce, kam s rukama, ubírali se jaksi zahanbeně do poradní síně. Sotva za nimi zapadly dveře, přikročil k nim četník, vytasil šavli, dal si ji přes rameno a zůstal stát u dveří. Soudcové vstali a šli ven. Obžalované také odvedli.

Jakmile porotci vešli do poradní síně, vytáhli si zrovna jako prve cigarety a zapálili si. Nepřirozenost a faleš, kterou víceméně shledávali na své situaci, dokud seděli v soudní síni, zmizela, sotvaže vstoupili do poradní síně a vzali si cigarety, s pocitem úlevy se usadili a ihned se dali živě do řeči.

„Holka za nic nemůže, spadla do toho nevinně,“ řekl dobrácký obchodník. „Zasluguje shovívavost.“

„O tom si teď promluvíme,“ řekl hlavní porotce. „Nesmíme podléhat osobním dojmům.“

„Předseda měl pěkné resumé,“ prohodil plukovník.

„Dejte pokoj! Div jsem neusnul.“

„Hlavní věc, že to služebnictvo nemohlo vědět o penězích, kdyby s nimi Maslovová nebyla spolčená,“ ozval se příručí židovského typu.

„Tak vy myslíte, že je ukradla ona?“ tázal se jeden z porotců.

„Tomu neuvěřím ani za nic!“ rozkřikl se dobrácký obchodník.

„To všechno nadrobila ta prohnaná ženská s těma červenýma očima.“

„Oni jsou všichni stejní,“ řekl plukovník.

„Ale vždyť říká, že vůbec nepřišla do pokoje.“

„Jen jí moc nevěřte. Já bych té mrše nevěřil ani slovo.“

„Když to ale nestačí, že vy byste jí nevěřil,“ podotkl příručí.

„Klíč měla ona.“

„A co na tom?“ namítal obchodník.

„A prsten?“

„Ale vždyť to přece říkala!“ zase křičel obchodník. „Ten obchodník měl tvrdou hlavu a ke všemu byl ožralý, tak jí namlel. No, a pak mu jí, to se ví, přišlo líto. A dal jí prsten, aby už neplakala. Vždyť to bylo kus chlapa! Slyšel jsem, že byl jak hora a vážil osm pudů!“

„O to nejde,“ přerušil ho Petr Gerasimovič. „Jde o to, zda celou věc nastrojila a zosnovala ona anebo služebnictvo.“

„Služebnictvo to samo nemohlo udělat. Klíč měla ona.“

Nesouvislá rozprava trvala dosti dlouho.

„S dovolením, pánové,“ řekl hlavní porotce. „Sedneme si ke stolu a probereme to. Račte,“ pravil a usedl na předsednické místo.

„Ty holky jsou stejně potvory,“ řekl příručí, a aby podepřel svůj názor, že hlavní pachatelkou je Maslovová, vyprávěl, jak jedna taková ženština ukradla jeho kamarádovi na bulváru hodinky.

Plukovník vyrukoval s ještě nemožnějším příběhem o krádeži stříbrného samovaru.

„Pánové, prosím, vezmeme si otázky po řadě,“ pravil hlavní porotce a zatukal tužkou o stůl.

Všichni ztichli.

Otázky zněly:

„1. Je rolník ze vsi Borků v krapivenském okrese, Simon Petrovič Kartinkin, třiatřicetiletý, vinen tím, že dne 17. ledna 188* v městě N. pojal vražedný a loupežný úmysl vůči obchodníku Smělkovovi, dal mu po dohodě s dalšími osobami do koňaku jed, což mělo za následek Smělkovovu smrt, a odcizil mu kolem dvou tisíc pěti set rublů a brilantový prsten?

2. Je vinna zločinem uvedeným v bodě prvním měšťanka Jevfimie Ivanovna Bočkovová, třiačtyřicetiletá?

3. Je vinna zločinem uvedeným v bodě prvním měšťanka Jekaterina Michajlovna Maslovová, sedmadvacetiletá?

4. Není-li obžalovaná Jevfimie Bočkovová vinna podle bodu prvního, zda není vinna tím, že dne 17. ledna 188* v městě N., jsouc zaměstnána v hotelu Mauretánie, tajně odcizila ze zamčeného kufru z pokoje obchodníka Smělkova, v hotelu ubytovaného, dva tisíce pět set rublů, pročez odemkla kufr jiným klíčem, který si k tomu vyhledala a přinesla?“

Hlavní porotce přednesl první otázku.

„Co soudí pánové?“

Tuto otázku zodpověděli velmi rychle. Všichni se shodli na odpovědi „ano, je vinen“ a uznali, že Kartinkin se účastnil travičství i krádeže. Nechtěl ho uznat vinným jen starý výběrčí, který u všech bodů hlasoval pro nevinu.

Hlavní porotce se domníval, že špatně rozuměl, a vyložil mu, že ze všeho nepochybně plyne, že Kartinkin a Bočkovová jsou vinni, avšak výběrčí odpovídal, že rozumí, ale že je přece lépe se slitovat. „My taky nejsme svatí,“ řekl a setrval při svém mínění.

Na druhou otázku, týkající se Bočkovové, odpověděli po dlouhých řečech a výkladech, že je nevinna, jelikož nebylo zjevných důkazů její spoluviny v travičství, což její advokát zvláště zdůrazňoval.

Obchodník chtěl Maslovovou zprostit viny a trval na tom, že hlavní původkyní všeho je Bočkovová. Mnozí porotci s ním souhlasili, ale hlavní porotce, přísně se držící zákona, říkal, že nejsou důkazy, aby byla uznána spoluvinnou v travičství. Po dlouhých sporech názor hlavního porotce zvítězil.

Na čtvrtý bod, týkající se Bočkovové, odpověděli „ano, je vinna“ a na naléhání výběrčího dodali „avšak zasluhuje shovívavost“.

Otázka třetí, týkající se Maslovové, vyvolala rozhořčený spor. Hlavní porotce trval na tom, že je vinna travičstvím i krádeží, obchodník s ním nesouhlasil a stejně tak plukovník, příručí a výběrčí. Ostatní jaksi váhali, avšak názor hlavního porotce nabýval vrchu

zvláště proto, že všichni porotci byli unaveni, a raději se přikláněli k názoru, z něhož kynula naděje na brzkou dohodu, a tedy i na vysvobození.

Ze všeho, co se dělo při přelíčení, i z toho, jak Něchljudov Maslovovou znal, byl přesvědčen, že není vinna ani krádeží, ani travičstvím, a byl si zpočátku jist, že to všichni uznají; ale když viděl, jak po nešikovné obhajobě obchodníkově, zřejmě založené na tom, že Maslovová se mu líbila, čímž se koneckonců nijak netajil, pro odpor hlavního porotce, právě tím vzbuzený a především proto, že všichni byli unaveni, začíná se rozhodnutí klonit k odsuzujícímu rozsudku, chtěl odporovat, ale bál se mluvit ve prospěch Maslovové. Myslel, že všichni rázem poznají, jaký k ní má vztah. Ale přitom cítil, že nemůže věc takto nechat a že by měl odporovat. Červenal se a bledl a už chtěl promluvit, když Petr Gerasimovič, až do té chvíle zamlklý, patrně podrážděn autoritativním tónem hlavního porotce, jal se mu náhle odporovat a říkal totéž, co chtěl říci Něchljudov.

„Dovolte,“ pravil, „vy říkáte, že kradla proto, že měla klíč. Ale nemohla snad pokojská a sluha po jejím odchodu odemknout kufr jiným, hodícím se klíčem?“

„No ano, ano,“ přitakával obchodník.

„Nemohla si přece vzít peníze, protože při svém postavení by je ani neměla kde schovat.“

„Moje řeč,“ přisvědčil obchodník.

„Ale to spíš její příchod vnukl těm dvěma nápad, využili příležitosti a pak všechno svedli na ni.“

Petr Gerasimovič mluvil podrážděně. A jeho podrážděnost se přenesla na hlavního porotce, takže zvlášť urputně hájil své opačné stanovisko, ale Petr Gerasimovič mluvil tak přesvědčivě, že většina byla při něm, a uznali, že se Maslovová nepodílela na krádeži peněz a prstenu, že prsten dostala darem. Když pak přišla řeč na její účast v travičství, řekl její horlivý zastánce obchodník, že musí být zproštěna, poněvadž neměla důvodu, aby Smělkova vraždila. Ale hlavní

porotce prohlásil, že nemohou uznat její nevinu, protože se sama doznala, že dala obchodníkovi prášky.

„Ano, ale myslela, že je to opium,“ pravil obchodník.

„Opium by ho taky byla mohla usmrtit,“ řekl plukovník, který rád odbočoval, a začal při té příležitosti vykládat, jak se jeho švagrová otráвила opiem a byla by zemřela, nebýt nablízku lékaře a včasného zákroku. Plukovník vyprávěl tak působivě, sebevědomě a důstojně, že si ho nikdo netroufal přerušit. Až příručí, nakažen jeho příkladem, odvážil se ho přerušit, aby mohl povědět svou historku.

„Jiní si zase tak zvyknou,“ začal, „že mohou brát až čtyřicet kapek. To můj příbuzný...“

Ale plukovník se přerušit nedal a pokračoval v líčení, jaké následky mělo opium pro jeho švagrovou.

„Vždyť už bude pět hodin, pánové,“ ozval se kdosi z porotců. „Nuže, pánové,“ oslovil je hlavní porotce. „Uznáme ji vinnou, ale bez loupežného úmyslu, a majetek neodcizila. Je to tak?“

Petr Gerasimovič, spokojen svým vítězstvím, přisvědčil.

„Ale zasluhuje shovívavost,“ dodal obchodník.

Všichni souhlasili. Jen výběrčí trval na tom, aby bylo řečeno: „Ne, není vinna.“

„Ale vždyť to stejně tak dopadá,“ vysvětlil hlavní porotce. „Bez loupežného úmyslu, a majetek neodcizila. To znamená, že není vinna.“

„Sfouknem to takhle, a že zasluhuje shovívavost. Čili co zbude, smaže se tím posledním,“ vesele poznamenal obchodník.

Všichni byli tak unavení, tak popletení ze všech sporů, že je nenapadlo připojit doložku: *ano, avšak bez vražedného úmyslu*.

Něchljudov byl tak rozčilen, že si toho také nevšiml. Odpovědi takto formulované byly zapsány a přineseny do soudní síně.

Rabelais píše, jak právník, k němuž přišly sporné strany, uvedl nejprve všechny možné zákony, přečetl dvacet stránek nesmyslné právnické latiny a pak sporným stranám navrhl házet kostkou –

sudá nebo lichá. Padne-li sudá, má pravdu žalobce, padne-li lichá, tedy žalovaný.

Tak tomu bylo i zde. Tento, a ne jiný verdikt nebyl přijat proto, že všichni souhlasili, nýbrž za prvé proto, že předseda, ač měl tak dlouhé resumé, vynechal tentokrát, co vždy říkával, že totiž při odpovědi na otázku mohou prohlásit: „Ano, je vinna, avšak bez vražedného úmyslu.“ Za druhé proto, že plukovník příliš dlouze a nudně vykládal příběh své švagrové. Za třetí proto, že Něchljudov byl tak rozčilen a nepostřehl, že chybí výhrada o tom, že Maslovová neměla vražedného úmyslu, a domníval se, že doložka „bez loupežného úmyslu“ stačí k zproštění viny. Za čtvrté proto, že Petr Gerasimovič nebyl přítomen, šel zrovna ven, když hlavní porotce znova přečetl otázky a odpovědi, a hlavně proto, že všichni byli unaveni, chtěli se co nejdříve uvolnit, a tak raději souhlasili s verdiktem, který by celou věc uspil.

Porotci zazvonili. Četník, stojící s vytasenou šavlí u dveří, vložil ji do pochvy a poodstoupil. Soudcové zaujali svá místa a porotci vešli jeden za druhým.

Hlavní porotce nesl slavnostně seznam otázek. Šel k předsedovi a podal mu jej. Předseda si přečetl odpovědi a zřejmě udiven pokrčil rameny a obrátil se ke kolegům o radu. Divil se, že porotci uvedli první doložku „bez loupežného úmyslu“, avšak neuvedli druhou: „bez vražedného úmyslu“. Podle jejich verdiktu to vypadalo, že Maslovová nekradla, neloupila, ale přitom otráвила člověka zcela bezúčelně.

„Podívejte, na jakém nesmyslu se usnesli,“ řekl předseda přísedícímu vlevo. „Vždyť to znamená Sibiř, a ona přitom není vinna.“

„No, jak to že ne?“ pravil přísný kolega.

„Inu, prostě není. Podle mne spadá ten případ pod paragraf 818.“ (Paragraf 818 praví, že shledá-li soud obvinění nespravedlivým, může zrušit verdikt poroty.)

„Co myslíte?“ obrátil se předseda k hodnému přísedícímu.

Hodný přísedící neodpověděl ihned, podíval se, jaké číslo má listina ležící před ním, a sečetl číslice. Nešlo to dělit třemi. Myslel si, bude-li výsledek dělitelný třemi, pak že přisvědčí, ale ačkoli nebyl, přesto ve své dobrotě souhlasil.

„Také myslím, že bychom to měli udělat,“ řekl.

„A co vy?“ obrátil se předseda k zlostnému přísedícímu.

„Ani za nic,“ zněla rázná odpověď. „Beztak už se v novinách píše, že porota osvobozuje zločince. Co by psaly pak, kdyby je osvobodil soud. Nesouhlasím v žádném případě.“

Předseda pohlédl na hodinky.

„Škoda, ale co se dá dělat!“ Podal hlavnímu porotci seznam otázek, aby jej přečetl.

Všichni vstali a hlavní porotce přešlapoval, odkašlal si a přednesl otázky a odpovědi. Celý soud, tajemník, advokáti, ba i náměstek státního zástupce projevíli údiv.

Obžalovaní seděli naprosto klidně, neboť zřejmě nechápali význam odpovědí. Všichni opět usedli a předseda se otázel náměstka, jaký trest obžalovaným navrhuje.

Náměstek, potěšen nenadálým úspěchem ve věci Maslovové, přičítal tento úspěch své výmluvnosti. Nahlédl do nějakých listin, povstal a řekl:

„Navrhuji, aby Simon Kartinkin byl potrestán podle paragrafu 1452 a 1453, odstavec čtvrtý, Jevfimie Bočkovová podle paragrafu 1659 a Jekatěrina Maslovová podle paragrafu 1454.“

Byly to ty nejvyšší tresty, jaké vůbec mohly být vyměřeny.

„Soud se vzdálí, aby vynesl rozsudek,“ řekl předseda vstávaje.

Všichni vstali s úlevou a s blahým pocitem, že vykonali dobré dílo, začali vycházet ven nebo přecházet síní.

„Vždyť jsme to, pane drahý, nestydatě zkopali,“ řekl Petr Gerasimovič, přistoupiv k Něchljudovovi, jemuž hlavní porotce cosi vykládal. „Vždyť jsme ji poslali na Sibiř.“

„Prosím vás!“ zvolal Něchljudov. V té chvíli vůbec nedbal nepříjemné familiárnosti učitelovy.

„Bodejt’“ pravil Petr Gerasimovič. „Nedali jsme do odpovědi: je vinna, ale bez vražedného úmyslu. Ted’ mi říkal tajemník, že státní zástupce na ni chystá patnáct let nucených prací.“

„Ale vždyť jsme tak rozhodli,“ řekl hlavní porotce.

Petr Gerasimovič se začal hádat, že se rozumělo samo sebou, nevzala-li peníze, že nemohla mít ani vražedný úmysl.

„Ale vždyť jsem četl odpovědi, než jsme odešli,“ bránil se hlavní porotce. „Nikdo neměl připomínky.“

„Byl jsem zrovna venku,“ řekl Petr Gerasimovič. „Ale že to ušlo vám?“

„Vůbec mě to nenapadlo,“ pravil Něchljudov.

„Tak to vidíte.“

„Přece se to dá napravit,“ odpověděl Něchljudov.

„Ba ne, ted’ už je konec.“

Něchljudov pohlédl na obžalované. Ti lidé, o jejichž osudu se rozhodlo, pořád seděli nehybně za přepážkou před vojáky. Maslovová se něčemu usmívala. A v Něchljudovově nitru se ozval nepěkný pocit. Do té chvíle, v předtuše, že bude osvobozena a zůstane v městě, byl na rozpacích, jak se k ní zachovat; a vztah k ní byl svízelný. Ale nucené práce a Sibiř rázem zmařily možnost jakéhokoli vztahu. Nedobitý pták by se přestal zmítat v brašně a už by na sebe neupozorňoval.

XXIV

Domněnka Petra Gerasimoviče byla správná.

Když se předseda vrátil z poradní síně, chopil se listiny a četl:

„Dne 28. dubna 188* se okresní soud, trestní oddělení, podle výnosu Jeho císařského Veličenstva, v důsledku verdiktu pp. porotců a podle paragrafu 771 odstavec tři, podle paragrafu 776 odstavec tři a podle paragrafu 777 trestního řádu usnesl: Rolník Simon Kartinkin, třiatřicetiletý, a měšťanka Jekatěrina Maslovová, sedmadvacetiletá, zbavují se všech občanských práv a odsuzují se k nuceným pracím, a to Kartinkin na 8 let a Maslovová na 4 roky, pro oba s následky podle paragrafu 28 trestního zákona. Měšťanka Jevfimie Bočkovová zbavuje se všech zvláštních, osobně či společenským stavem nabytých práv a výsad a odsuzuje se ke 3 letům vězení s následky podle paragrafu 49 trestního zákona. Soudní výlohy budtež uloženy rovným dílem všem obžalovaným, v případě nedobytnosti uhrazeny ze státní pokladny. Věci doličné budtež prodány, prsten vrácen a skleněné nádoby zničeny.“

Kartinkin stál stejně jako prve, ruce s roztaženými prsty měl připažené a hýbal čelistmi. Bočkovová se tvářila naprosto klidně. Když Maslovová vyslechla rozsudek, zrudla do krve.

„Nic jsem neudělala!“ vykřikla náhle přes celou síň. „To je hřích. Nic jsem neudělala. Nechtěla jsem to udělat, nic takového jsem nemyslela. Říkám pravdu. Pravdu.“ Klesla na lavici a hlasitě zaštkala.

Když Kartinkin a Bočkovová odešli, ještě seděla a plakala, až ji četník musel zatahat za rukáv.

Ne, takhle to nemohu nechat, řekl si Něchljudov v duchu. Už docela zapomněl na onen nepěkný pocit, a sám nevěda proč, pospíšil na chodbu, aby se na ni ještě jednou podíval. Ve dveřích se tlačila

hlučící skupinka vycházejících porotců a advokátů, spokojených s ukončením procesu, takže se Něchljudov o chvílku zdržel. Když vyšel na chodbu, byla už Maslovová daleko. Neuvažoval, že na sebe upozorňuje, a rychlými kroky ji dohonil, předběhl ji a zůstal stát. Už neplakala a jen křečovitě vzlykala, utírajíc si cípem šátku obličej posetý rudými skvrnami. Minula ho, ani se neotočila. Nechal ji přejít a kvapně se vrátil za předsedou, ale ten už byl pryč.

Něchljudov ho dohonil až ve vrátnici.

„Pane předsedo,“ řekl Něchljudov, přicházejí zrovna, když už si předseda oblékl světlý plášť a bral si hůlku se stříbrným knoflíkem, kterou mu vrátný podával. „Mohl bych s vámi mluvit o případu, který se teď projednával? Jsem porotce.“

„Ach ovšem, kníže Něchljudov? Velmi mě těší, my už se známe,“ pravil předseda. Tiskl Něchljudovovi ruku a s potěšením vzpomínal, jak hezky a vesele tančil – lépe než všichni mladíci – tenkrát večer, kdy se setkal s Něchljudovem. „Co je libo?“

„Došlo k nedorozumění v odpovědi týkající se Maslovové. Není vinna travičstvím, a přitom byla odsouzena na Sibiř,“ řekl Něchljudov a urputně se mračil.

„Soud vynesl rozsudek podle odpovědí, které jste sami dali,“ řekl předseda a už mířil k východu. „Ačkoli i soudu se zdálo, že ty odpovědi neodpovídají pravému stavu věcí.“

Vzpomněl si, jak chtěl porotcům vyložit, že nebude-li v odpovědi „ano, vinna“ vyloučen vražedný úmysl, potvrdí tato odpověď úmyslnou vraždu, ale jak to ve spěchu neučinil.

„Ano, ale což se chyba nedá napravit?“

„Důvod ke kasaci se vždycky najde. Musíte se obrátit k advokátům,“ pravil předseda. Nasadil si klobouk poněkud na stranu a vytrvale kráčet k východu.

„Ale vždyť je to hrozné.“

„Víte, Maslovovou čekalo buď jedno, nebo druhé,“ odvětil předseda, zřejmě ve snaze být k Něchljudovovi co nejvlídnější a nej-

uctivější. Přihladil si licousy nad límcem pláště, vzal Něchljudova jemně pod paží a cestou k východu pokračoval: „Jedete přece také?“

„Ano,“ řekl Něchljudov, rychle se oblékl a šel s ním.

Vyšli na jasné, radostné slunce a už museli mluvit hlasitěji, protože kola rachotila na dlažbě.

„Je to, jak ráčíte vidět, zvláštní situace,“ pokračoval předseda zvýšeným hlasem, „protože to s ní, s tou Maslovovou, mohlo dopadnout buď, anebo. Mohla být téměř osvobozena a dostat jen vězení, přičemž by se jí započítalo, co si už odseděla, nebo dokonce jen lehké vězení. Anebo Sibiř, střední cesta neexistuje. Kdybyste byli dodali ,ale bez vražedného úmyslu‘, mohla být osvobozena.“

„Trestuhodně jsem to opominul,“ řekl Něchljudov.

„To je ono,“ s úsměvem prohodil předseda, dívaje se na hodinky.

Zbývalo už jen tři čtvrti hodiny do poslední lhůty, kterou mu určila Klára.

„Chcete-li, obraťte se na advokáta. Musíte si najít důvod ke kasaci. Ten se dá najít vždycky. Šlechtická,“ oznámil drožkáři. „A třicet kopejek, víc nikdy neplatím.“

„Račte, Vaše Excellence.“

„Poroučím se. Mohu-li vám být nějak prospěšný, tedy bydlím v domě u Dvorníkovů, Šlechtická ulice, to si budete snadno pamatovat.“

Přívětivě se uklonil a odjel.

XXV

Rozmluva s předsedou a čistý vzduch, obojí Něchljudova poněkud uklidnilo. Napadlo ho teď, že své pocity přehnal proto, že celé dopoledne strávil v tak nezvyklém ovzduší.

Je to ovšem zvláštní a podivuhodná náhoda! A rozhodně musí udělat vše, co se dá, aby její úděl byl zmírněn, a to co nejrychleji. Ihned. Ano, musí si tady u soudu zjistit, kde bydlí Fanarin nebo Mikišin. Vzpomněl si na dva slavné advokáty.

Vrátil se do soudní budovy, svlékl si kabát a šel nahoru. Hned na první chodbě potkal Fanarina. Zastavil ho a řekl mu, že by s ním chtěl cosi projednat. Fanarin ho znal od vidění i podle jména a prohlásil, že mu milerád vyhoví.

„Jsem sice unaven... Ale když to nebude dlouho trvat, sdělte mi, oč jde. Půjdem semhle.“

Zavedl Něchljudova do jakési místnosti, nejspíš kanceláře některého soudce. Posadili se ke stolu.

„Oč jde, prosím pěkně?“

„Především vás chci požádat,“ začal Něchljudov, „aby se nikdo nedověděl, že se starám o tu věc.“

„Ale to je samozřejmé. Co tedy...“

„Byl jsem teď v porotě a odsoudili jsme na Sibiř nevinnou ženu. Hrozně mě to trápí.“

Něchljudov znenadání zrudl a zarazil se.

Fanarin po něm blýskl očima, pak je zase sklopil a poslouchal. „Prosím,“ řekl pouze.

„Odsoudili jsme nevinnou ženu a já bych si přál, aby byl rozsudek zrušen a celá věc postoupena vyšší instanci.“

„Senátu,“ opravil ho Fanarin.

„A tak vás chci požádat, abyste se toho ujal.“

Něchljudov chtěl mít to nejobtížnější co nejrychleji za sebou, a proto řekl rovnou:

„Odměnu, výlohy s tím spojené беру na sebe. Ať budou jakékoli,“ dodal s uzarděním.

„Však se dohodneme,“ shovívavě se usmál advokát jeho nezkušenosti. „Oč tedy jde?“

Něchljudov mu vše vyložil.

„Dobře, prosím, zítra si vezmu spis a prostuduju ho. A pozítří, ne, ve čtvrtek si ke mně přijedte v šest hodin večer pro odpověď. Tedy ujednáno? Tak půjdeme, ještě tu musím něco vyřídit.“

Něchljudov se rozloučil a odešel.

Rozmluva s advokátem a to, že už zakročil na ochranu Maslovové, ho uklidnilo ještě víc. Vyšel ven. Počasí bylo nádherné, radostně se nadechl jarního vzduchu. Drožkáři mu nabízeli své služby, ale vydal se pěšky a v hlavě mu rázem zavířil celý roj myšlenek a vzpomínek na Kaťušu i na to, jak se k ní zachoval. A bylo mu najednou smutno a viděl všechno černě. Ne, to si rozvážím až pak, řekl si nakonec. Teď se naopak chtěl rozptýlit po všech tíživých dojmech.

Vzpomněl si na oběd u Korčaginů a pohlédl na hodinky. Ještě nebylo pozdě a mohl přijít včas. Kolem zvonila koňka. Rozběhl se a naskočil. Na náměstí vystoupil, vzal si pěknou drožku a za deset minut byl před palácem Korčaginových.

XXVI

„Račte, Vaše Jasnosti, jste očekáván,“ řekl přívětivý tlustý vrátný v Korčaginově paláci, otvíraje dubové dveře u hlavního vchodu, neslyšně se pohybující v anglických závěsech. „Panstvo je u stolu. Smím uvést jenom vás.“

Vrátný šel ke schodišti a zazvonil nahoru.

„Je tam někdo?“ tázal se Něchljudov, když si odkládal.

„Pan Kolosov a Michail Sergejevič. Ale jinak jenom členové rodiny,“ odpověděl vrátný.

Ze schodiště vyhlédl švarný lokaj ve fraku a v bílých rukavičkách.

„Račte laskavě dále, Vaše Jasnosti,“ řekl.

Něchljudov vystoupil po schodech a známým nádherným, prostorným sálem vešel do jídelny. V jídelně seděla u stolu celá rodina kromě matky, kněžny Sofji Vasiljevny, která nikdy nevycházela ze svého salónku. V čele seděl starý Korčagin; vedle něho po levici doktor, z druhé strany host Ivan Ivanovič Kolosov, bývalý gubernský maršálek šlechty, nyní člen správní rady banky, liberální druh Korčaginův; dále po levé straně miss Rederová, vychovatelka Missiny sestřičky, a její svěřenka, čtyřleté děvčátko; vpravo naproti seděl bratr Missi, jediný syn Korčaginových, sextán Péťa, kvůli němuž zůstávala celá rodina v městě, dokud si neodbude zkoušky; dále jeho domácí učitel, vysokoškolák; potom vlevo Katěrina Alexejevna, čtyřicetiletá slečna, slavjanofilka; proti nim seděl Michail Sergejevič neboli Míša Tělegin, Missin bratranec, a na konci stolu sama Missi, vedle níž ležel netknutý příbor.

„Výborně. Posad'te se, jsme teprve u ryby,“ ozval se starý Korčagin, namáhavě a opatrně žvýkající umělým chrupem, a upřel na Něchljudova oči podlité krví a jako bez více. „Stěpane,“ obrátil se s plnými ústy k vznešenému tělnatému sluhovi a ukázal očima na volný příbor.

Ačkoli Něchljudov starého Korčagina dobře znal a viděl ho mnohokrát i při obědě, nyní ho nějak zvlášť nemile zarazil ten rudý obličej s požitkářskými smyslnými rty nad ubrouskem zastrčeným za vestu i tučná šíje, a zejména celá ta vypasená generálská postava.

Něchljudov si bezděčně vzpomněl na to, co věděl o krutosti toho člověka, jenž bezdůvodně – jelikož byl bohatý a urozený a nepotřeboval si u nikoho dělat dobré oko – dával mrskat, a dokonce věšet lidi, když byl správcem v kraji.

„Hned budete obsloužen, Vaše Jasnosti,“ pravil Stěpan, vyňal z příborníku plného stříbra velkou sběračku, pokynul švarnému lokajovi s licousy, a ten ihned začal rovnat nepoužitý příbor vedle Missi, přikrýtý mistrně složeným naškrobeným ubrouskem s vyčnívajícím erbem.

Něchljudov obešel celý stůl a všem stiskl ruku. Všichni kromě starého Korčagina a dam vstávali, když k nim přistupoval. A to obcházení stolu a tisknutí rukou všem přítomným, třebaže s většinou z nich jakživ nepromluvil, mu nyní připadalo zvlášť nepříjemné a směšné. Omluvil se, že se opozdil, a chtěl usednout na volné místo na konci stolu mezi Missi a Katěrinu Alexejevnu, ale starý Korčagin naléhal, když už Něchljudov nepije vodu, že si musí alespoň dát předkrm u stolu, na kterém měli humry, kaviár, sýry a sledě. Něchljudov se ani nenadál, že bude mít takový hlad, ale sotva se pustil do chlebičku se sýrem, nemohl přestat a hltavě jedl.

„Tak co, podrýval jste základy?“ pravil Kolosov, ironicky užívaje výrazu ze zpátečnického listu, který brojil proti porotám.

„Osvobodil jste viníky a odsoudil nevinné, vidíte?“

„Podrýval základy... Podrýval základy,“ se smíchem opakoval starý kníže, chovající bezmeznou důvěru v rozum a učenost svého liberálního přítele a druha.

Něchljudov, ač riskoval, že bude vypadat jako nezdvořák, Kolosovi neodpověděl, usedl k podané kouřící polévce a hleděl si jídla.

„Nechte ho přece najíst,“ s úsměvem řekla Missi, upozorňujíc tímto zájmenem „ho“, jak jsou spolu důvěrní.

Kolosov zatím řízně a hlasitě vyprávěl obsah článku proti porotě, který ho pobouřil. Synovec Michail Sergejevič mu přitakával a pověděl obsah jiného článku z téhož listu.

Missi byla jako vždy velmi půvabná a vkusně, nenápadně vkusně ustrojená.

„Jste asi hrozně unaven a máte hlad,“ řekla Něchljudovovi, když konečně dojedl.

„Ne, nijak zvlášť. A co vy? Byla jste se podívat na obrazy?“ zeptal se.

„Ne, odložili jsme to. Ale byli jsme na lawn-tennisu u Salmatových. Víte, mister Crooks skutečně hraje obdivuhodně...“

Něchljudov sem přišel, aby se rozptýlil, a v té rodině se mu vždy líbilo nejen proto, že zde vládl onen dobrý tón přepychu, který působil libě na jeho pocity, ale i pro to ovzduší lichotné přízně, jíž zde byl nenápadně zahrnován. Ale teď se mu v tom domě kupodivu všechno protivilo, všechno – od vrátného, širokého schodiště, květin, lokajů a výzdoby stolu až po samu Missi, která mu teď připadala nevábna a strojená. Byl mu nepříjemný i ten sebevědomý, nechutný liberální tón Kolosovův, protivil se mu býčí, sebevědomý, smyslný zjev starého Korčagina, nepříjemná mu byla francouzština slavjanofilky Katěrině Alexejevny, nepříjemné mu byly zaražené obličeje vychovatelky a domácího učitele, a zvlášť nelibě nesl to zájmeno „ho“, jímž byl označen... Něchljudov vždy kolísal mezi dvojím vztahem k Missi. Někdy jako přimhouřenýma očima či jako v měsíčním světle viděl na ní to nejkrásnější. Připadala mu svěží a hezká, moudrá i přirozená... Ale pak zase jako v ostré záři sluneční najednou viděl, musel na ní vidět každou chybičku. Teď měl zrovna takový den. Viděl teď všechny vrásky v jejím obličeji, věděl, viděl, jak má načechrané vlasy, viděl její špičaté lokty a hlavně široký nehet u palce, připomínající stejný nehet otcův.

„Je to hrozná nuda,“ vyjádřil se Kolosov o tenisu. „To když jsme hrávali v dětství pasáka, byla to daleko větší švanda.“

„Ne, vy jste to nezkusil. Je to úžasně zajímavé,“ odporovala Missi, zvlášť strojeně vyslovujíc to své „úžasně“, jak se zdálo Něchljudovovi.

Došlo ke sporu a zasáhl do něho i Michail Sergejevič a Katěrina Alexejevna. Jen vychovatelka, učitel a děti mlčeli a patrně se nudili.

„Věčně se hádají!“ řekl starý Korčagin s hlasitým smíchem, vytáhl si z vesty ubrousek a vstávaje od stolu bouchl židlí, kterou lokaj pohotově zachytil. Po něm vstali i všichni ostatní, šli ke stolečku, na němž stály sklenice s teplou aromatickou vodou, a když si vyplachovali ústa, pokračovali v rozhovoru, ač nikoho nebavil.

„Že mám pravdu?“ obrátila se Missi k Něchljudovovi, neboť ho chtěla přimět, aby potvrdil její názor, že v ničem se lidská povaha tak neprojevuje jako ve hře: Viděla, že má v obličeji ten soustředěný a – jak se domnívala – odsuzující výraz, jehož se u něho bála, a přála si zvědět, čím byl vyvolán.

„Opravdu nevím, nikdy jsem o tom nepřemýšlel,“ odvětil Něchljudov.

„Půjdete k mamá?“ tázala se Missi.

„Ano, ano,“ řekl tónem, který zřetelně dával najevo, že by tam šel nerad, a vytáhl si cigaretu.

Mlčky, tázavě na něho pohlédla, až se zastyděl. Skutečně, přijel sem jenom proto, aby ty lidi otrávil! A ve snaze být vlídný řekl, že velice rád půjde, jestliže ho kněžna přijme.

„Ale ano, mamá bude mít radost. Kouřit tam můžete taky. Ivan Ivanovič je taky tam.“

Paní domu, kněžna Sofja Vasiljevna, byla upoutána na lůžko. Už osmý rok v přítomnosti hostů ležela, samá krajka a stuha, uprostřed sametu, pozlátka, slonoviny, bronzu, laku a květin, nikam nevyjížděla a přijímala, jak říkala, jen „své přátele“, totiž každého, kdo podle jejího názoru vynikal nad nízký dav. Něchljudov náležel k těmto

přátelům, protože byl pokládán za inteligentního mladého muže, protože jeho matka byla s rodinou úzce spřátelena, i proto, že by bylo dobře, kdyby se Missi za něho provdala.

Pokoj kněžny Sofji Vasiljevny byl za velkým a malým salónem. Missi kráčející před Něchljudovem se ve velkém salóne rázně zastavila, chytila se lenochu zlacené židličky a pohlédla na Něchljudova.

Velice toužila po vdavkách a Něchljudov byl dobrá partie. Nadto se jí líbil a už si zvykla na myšlenku, že bude její (nikoli že ona bude jeho, nýbrž on její), a vyzbrojena podvědomou, ale houževnatou chytrostí, s jakou se někdy setkáváme u duševně chorých, šla za svým cílem. Ted' se s ním dala do řeči, aby ho přiměla k vyjádření.

„Vidím, že se vám něco stalo,“ pravila. „Co je vám?“

Vzpomněl si na setkání u soudu, zamračil se a zrudl.

„Ano, stalo,“ řekl, poněvadž chtěl mluvit pravdu. „Podivná, neobyčejná a vážná věc.“

„Copak? Nemůžete mi to říci?“

„Ted' ne. Dovolte mi, abych o tom pomlčel. Stalo se něco, co jsem si ještě nemohl dost dobře promyslet,“ řekl a zrudl ještě víc.

„A nepovíte mi to?“ Ve tváři se jí škubl sval a strčila do židličky, které se držela.

„Ne, nemohu,“ opakoval a zároveň cítil, že touto odpovědí odpovídá i sobě a přiznává si, že se mu vskutku přihodila věc velmi závažná.

„Tak tedy půjdeme.“

Pohodila hlavou, jako by zaháněla zbytečné myšlenky, a vykročila kupředu rychleji než jindy.

Zdálo se mu, že křečovitě sevřela rty, aby zadržela slzy. Bylo mu najednou hanba, bylo mu líto, že ji zarmoutil, ale věděl, že sebe-menší slabost ho zničí, to jest zaváže. A toho se nyní bál nejvíce, a proto s ní došel až ke kněžninu salónku mlčky.

XXVII

Kněžna Sofja Vasiljevna byla po obědě, velmi vybraném a velmi vydatném. Jídala vždy o samotě, aby ji nikdo nespatriil při tomto nepoetickém úkonu. Před lehátkem měla stoleček s kávou a kouřila dámskou cigaretu. Kněžna Sofja Vasiljevna byla hubená, vytáhlá bruneta s dlouhými zuby a velkýma černýma očima, a ještě ze sebe dělala mladici.

O jejím poměru s doktorem se mluvily nepěkné věci. Dříve na to Něchljudov zapomínal, ale teď si vzpomněl, a sotva uviděl vedle křesla doktora s jeho napomádaným, rozčísnutým lesklým voussem, dokonce se ho zmocnila příšerná ošklivost.

Vedle Sofji Vasiljevny seděl v nízkém polštářovaném křesle u stolku Kolosov a míchal kávu. Na stolečku stál kalíšek likéru.

Missi vstoupila společně s Něchljudovem k matce, ale v pokoji nezůstala.

„Až bude mamá unavena a vyžene vás, přijďte za mnou,“ pravila ke Kolosovovi a Něchljudovovi, jako by se mezi nimi nebylo nic událo, ve se se usmála a nehlučně našlapujíc na tlustý koberec odešla z pokoje.

„Vítejte, milý příteli, sedněte si a povídejte,“ řekla kněžna Sofja Vasiljevna se svým nacvičeným, strojeným, napohled zcela přirozeným úsměvem, odhalujícím nádherné dlouhé zuby, zmíry dovedně zhotovené, jako pravé. „Prý jste přijel od soudu ve velmi mrzuté náladě. Myslím, že je to velmi zatěžko lidem, kteří mají srdce na pravém místě,“ dodala francouzsky.

„Ano, to je pravda,“ řekl Něchljudov. „Člověk často cítí svou ne... cítí, že nemá právo soudit...“

„Comme c'est vrai,“ zvolala v líčeném úžase nad pravdivostí jeho poznámky, jako vždy obratně lichotíc svému společníku.

---

6 Jak pravdivé.

„No, a co váš obraz, velmi mě zajímá,“ doložila. „Nebýt mé nemoci, už bych se k vám byla dávno podívala.“

„Už jsem toho definitivně nechal,“ odvětil Něchljudov suše, poněvadž neupřímnost její lichotky mu byla teď stejně zřejmá jako to skrývané stáří. Zanic se nemohl donutit, aby se tvářil roztomile.

„To je chyba! Víte, sám Repin mi říkal, že má rozhodně talent,“ obrátila se ke Kolosovovi.

Něchljudov se zamračil. Že se nestydí takhle lhát!

Když se Sofja Vasiljevna přesvědčila, že Něchljudov má špatnou náladu a nedá se zlákat k příjemnému a duchaplnému rozhovoru, obrátila se na Kolosova s dotazem, co soudí o novém dramatu, a to takovým tónem, jako by jeho úsudek měl rozřešit všechny pochyby a každé slovo mělo být uchováno na věčné časy. Kolosov drama odsoudil a přitom vyslovil své názory na umění. Kněžna Sofja Vasiljevna byla oslněna jeho výstižným úsudkem, pokoušela se obhájit autora činohry, ale vzápětí se buď vzdávala, nebo volila střední cestu. Něchljudov se díval a poslouchal, a viděl a slyšel něco docela jiného, než co se před ním odehrávalo.

Jak tak poslouchal Sofju Vasiljevnu a zase Kolosova, viděl za prvé, že Sofje Vasiljevně i Kolosovovi vůbec nezáleží ani na dramatu, ani na sobě navzájem, a mluví-li, pak jen proto, aby ukojili fyziologickou potřebu procvičit po jídle svaly jazykové a krční; za druhé, že Kolosov, který se napil vodky, vína a likéru, je trochu opilý, ne tolik, jako bývají venkovští chlapi, pijící zřídka, ale jako lidé, kterým je pití zvykem. Nevrávorál, nemluvil hlouposti, ale byl v abnormální, povznesené, samolibé náladě. Za třetí Něchljudov viděl, že kněžna Sofja Vasiljevna za řeči neklidně pohlíží na okno, jímž se prodíral šikmý sluneční paprsek, který mohl příliš ostře posvítit na její starobu.

„Máte pravdu,“ řekla Kolosovovi k jakési jeho poznámce a stiskla tlačítko zvonku ve zdi u lehátka.

Doktor mezitím vstal a jakožto člověk patřící do rodiny odešel beze slova. Sofja Vasiljevna ho provázela zrakem, pokračujíc v rozhovoru.

„Filipe, zatáhněte prosím vás tuhle záclonu.“ Ukázala očima na záclonu v okně, jakmile na její zvonění vstoupil sličný lokaj.

„Ne, říkejte si, co chcete, je v něm cosi mystického a bez mystiky není poezie,“ říkala a přitom jedním černým okem hněvivě sledovala pohyby lokaje, který stahoval záclonu.

„Mysticismus bez poezie je pověra a poezie bez mysticismu je próza,“ pokračovala s žalostným úsměvem a oka nespustila z lokaje, který narovnával záclonu.

„Filipe, tuhle záclonu ne! Tu u velkého okna,“ pravila trpitelsky, zřejmě litujíc sama sebe, že musí vynaložit takovou námahu, aby vyřkla ta slova, a rukou pokrytou prsteny rychle zdvihla k ústům aromatickou cigaretu pro uklidnění.

Statný, svalnatý krasavec Filip se lehce, omluvně uklonil, lehce našlapoval silnými nohama s mohutnými lýtky po koberci a poslušně a mlčky přešel k druhému oknu, horlivě se ohlížeje po kněžně, a potom upravoval záclonu tak, aby na kněžnu nemohl dopadnout jediný paprsek. Ale ani teď nevyhověl a ztrápená Sofja Vasiljevna musela opět přerušit rozpravu o mysticismu a poučit nechápavého Filipa, který ji tak nelítostně týral. Filipovi na okamžik vzplanulo v očích světélko.

Ted' si jistě v duchu řekl: čert aby se v tom vyznal, co vlastně chceš, pomyslel si Něchljudov, sledující celý výjev. Ale krasavec a silák Filip vzápětí potlačil hnutí netrpělivosti a klidně konal, co mu poroučela zmořená, vyčerpaná, každým coulem falešná Sofja Vasiljevna.

„V Darwinově učení je ovšem velká dávka pravdy,“ přednášel Kolosov, rozvalen v nízkém křesle, hledě ospalými očima na kněžnu Sofju Vasiljevnu. „Jenže zachází příliš daleko. Tak je to.“

„Věříte v dědičnost?“ otázala se kněžna Něchljudova, znepokojena jeho mlčením.

„V dědičnost?“ opáčil Něchljudov. „Ne, nevěřím,“ řekl, v té chvíli cele zaujat podivnými představami, jež se mu bezděčně vynořily v mysli. Vedle statného krasavce Filipa, kterého si představil jako živý model, viděl Kolosova nahého, s jeho břichem v podobě melounu, s plešatou hlavou a zplihlýma rukama bez svalů. Rovněž si matně představoval i ramena Sofji Vasiljevny, zahalená nyní hedvábím a sametem, jak asi vypadají ve skutečnosti, avšak byla to představa příšerná a hleděl ji raději zapudit.

Sofja Vasiljevna si ho změřila.

„Ale vždyť Missi na vás čeká,“ pravila. „Jděte k ní, chtěla vám přehrát novou skladbu od Schumanna... Je to velice zajímavé.“

Nic mu nechtěla přehrát. Samá lež. Něchljudov vstal a stiskl Sofje Vasiljevny průsvitnou vyzáblou ruku pokrytou prsteny.

V salóne ho uvítala Katěrina Alexejevna a hned se s ním dala do řeči.

„Povinnosti soudního porotce vás asi tíží,“ pravila jako vždy francouzsky.

„Ano, promiňte mi, mám teď špatnou náladu a nemám právo obtěžovat tím druhé lidi,“ řekl Něchljudov.

„Proč máte špatnou náladu?“

„Dovolte mi, abych o tom pomlčel,“ odpověděl a hledal klobouk.

„Ale pamatujete, jak jste říkal, že máme vždycky mluvit pravdu, a jak jste nám tenkrát všem řekl takové kruté pravdy? Pročpak teď nechcete mluvit? Vzpomínáš si, Missi?“ obrátila se Katěrina Alexejevna k Missi, jež právě přišla.

„Protože tenkrát to byla hra,“ odpověděl Něchljudov vážně. „Ve hře to jde. Ale ve skutečnosti jsme tak špatní, totiž aspoň já jsem tak špatný, že pravdu říci nemohu.“

„Neomlouvejte se a raději nám řekněte, proč jsme tak špatní,“ pravila Katěrina Alexejevna. Hrála si se slovy a naoko nedbala Něchljudovy vážnosti.

„Není nic horšího, než si přiznat, že máme špatnou náladu,“ podotkla Missi. „Já si to nikdy nepřiznávám, a proto jsem vždycky v dobré náladě. Inu, co, pojďme ke mně. Přičiníme se, abychom rozptýlily vaši mauvaise humeur⁷.“

Něchljudovi bylo asi jako koni, když ho lidé hladí, aby mu pak mohli navléci uzdu a zapřáhnout ho. Ted' však víc než kdy jindy neměl chuť dělat tahouna. Omluvil se, že musí domů, a začal se loučit. Missi podržela jeho ruku ve své déle než obvykle.

„Mějte na paměti, že na všem, co se dotýká vás, záleží i vašim přátelům,“ řekla. „Přijdete zítra?“

„Sotva,“ pravil Něchljudov a zastyděl se, ani sám nevěděl, zda za sebe či za ni, začervenel se a rychle odešel.

„Co to má znamenat? Comme cela m'intrigue,⁸“ řekla Katěrina Alexejevna, když Něchljudov odešel. „To určitě vypátrám. Asi se to bude týkat ctižádosti; il est très susceptible, notre cher Míťa.⁹“ Spíš se to bude týkat nectných žádostí, chtěla říci Missi, ale neřekla to, jen se dívala před sebe s pohaslým obličejem, docela jinak, než když hleděla na něho, ale ani Katěrině Alexejevně nepověděla tu necudnou slovní hříčku a řekla jí pouze:

„Každý míváme svoje dobré a zlé dny.“

Snad ji neoklame i on? Po tom všem, co bylo, by to od něho bylo hrozně ošklivé.

Kdyby byla Missi měla vysvětlit, co rozumí slovy „po tom všem, co bylo“, nebyla by mohla říci nic určitého, ale přitom najisto věděla, že v ní vzbudil naději, ba téměř jí dal slib. Nebyla to jednoznačná slova, jen pohledy, úsměvy, narážky i odmlky. Ale přesto ho považovala za svého a bolelo by ji, kdyby ho měla ztratit.

---

7 Špatnou náladu.

8 To mě zajímá.

9 Náš milý Míťa je velmi choulostivý.

XXVIII

Hanba a hnus, hnus a hanba, myslel si zatím Něchljudov, vrací se pěšky domů známými ulicemi. Nemohl se zbavit tíživého pocitu, který v něm vyvolala rozmluva s Missi. Cítil, že formálně, můžeme-li se takto vyjádřit, je vůči ní v právu. Vždyť jí neřekl nic, co by ho zavazovalo, neučinil jí nabídku k sňatku, ale ve skutečnosti cítil, že se zavázal, že jí dal slib, a přitom si teď bytostně uvědomil, že se s ní nemůže oženit. Hanba a hnus, hnus a hanba, opakoval si a netýkalo se to jen vztahu k Missi, ale vůbec všeho. Všechno je hnus a hanba, opakoval si, když překročil práh domova.

„Nebudu večeřet,“ pravil Kornejovi, který za ním přišel do jídelny, kde bylo prostřeno. „Můžete jít.“

„Prosím,“ řekl Kornej, avšak neodešel a začal sklízet se stolu. Něchljudov se díval na Korneje a ten v něm budil nelibost. Chtěl mít ode všech pokoj, ale zdálo se mu, že ho všichni jako z udělání, jako naschvál obtěžují. Když Kornej odešel se stolním náčiním, šel Něchljudov k samovaru a už chtěl nasypat do konvičky čaj, ale vtom zaslechl kroky Agraferny Petrovny, a aby se s ní nesetkal, odkvapil do salónu a zavřel za sebou. V tomto salóně zemřela před třemi měsíci jeho matka. Když nyní vstoupil do toho pokoje, osvětleného dvěma lampami pod stínidly, jednou u otcovy podobizny a druhou u podobizny matčiny, vzpomněl si, jaký vztah měl k matce poslední dobu, a ten vztah se mu jevil nepřirozený a odporný. I to byla hanebnost a hnus. Vzpomněl si, jak si v posledním období její nemoci přímo přál její smrt. Namlouval si, že si to přeje proto, aby se zbavila útrap, ale ve skutečnosti si to přál, jen aby sám byl zbaven pohledu na její utrpení.

Zatoužil vyvolat si na ni hezkou vzpomínku a vzhlédl k její podobizně, namalované za pět tisíc proslulým malířem. Byla vyobrazena

v černých sametových šatech s hlubokou dekoltáží. Malíř si zřejmě dal zvlášť záležet, když maloval ňadra, rýhu mezi nimi i oslnivě krásná ramena a šíji. To už bylo docela hanebné a hnusné. V tom vypodobnění matky jako obnažené krásky bylo cosi odporného a rouhačského. Bylo to tím odpornější, že ta žena ležela před třemi měsíci v tomto pokoji jako vyschlá mumie, ale přesto šířila nejen po celém pokoji, ale i po celém domě zoufale těžký pach, který se nedal zapudit. Zdálo se mu, že ten pach dosud cítí. A vtom si vzpomněl, jak den před smrtí vzala jeho silnou bílou ruku do své kostnaté černající ručky, pohlédla mu do očí a řekla: „Neodsuzuj mě, Míto, jestli jsem nejednala správně,“ a do očí vybledlých utrpením jí vhrkly slzy. „Taková ohavnost!“ řekl si ještě jednou, pohlédnuv na odhalenou ženu se skvostnými úbělovými rameny a pažemi a s vítězoslavným úsměvem. Obnažená ňadra na podobizně mu připomněla jinou mladou ženu, kterou v minulých dnech viděl rovněž obnaženou. Byla to Missi. Pod vymyšlenou záminkou si ho večer pozvala, aby se mu ukázala v plesových šatech, v kterých jela na ples. S odporem si vzpomněl na její krásná ramena a paže. A ten hrubý, živočišný otec se svou minulostí, se svou ukrutností i matka, těšící se pochybné pověsti takzvané duchaplné ženy. Všechno to bylo odporné a přitom zahanbující. Hanba a hnus, hnus a hanba.

Ne, ne! Musí se osvobodit, osvobodit se od všech těch falešných vztahů ke Korčaginovým i k Marje Vasiljevně, k dědictví a ke všemu ostatnímu... Ano, volně vydechnout. Odjet do ciziny, do Říma, věnovat se svému obrazu... Vzpomněl si, jak pochyboval o svém talentu. To už je lhostejné. Prostě, aby mohl volně dýchat. Nejdříve do Cařihradu, pak do Říma, jen se musí co nejdříve zbavit povinností soudního porotce. A vyřídit tu věc s advokátem.

A vtom mu vytanula na mysl vězeňkyně s černýma šilhavýma očima jako živá. Jak se rozplakala při posledním slově obžalovaných! Chvatně udusil dokouřenou cigaretu, vmáčkli ji do popelníku, zapálil si další a jal se přecházet sem a tam pokojem. A tu se mu v před-

stavách nořily jedna za druhou chvíle, které s ní strávil. Vzpomněl si na poslední shledání, na živočišnou vášeň, která se ho tenkrát zmocnila, i na zklamání, jež cítil, když vášeň byla ukojena. Vzpomněl si na bílé šaty s blankytnou stuhou, vzpomněl si na Vzkříšení. Vždyť ji oné noci miloval, doopravdy miloval krásnou, čistou láskou, miloval ji už dříve, a což teprve tenkrát, když byl u tetiček poprvé a psal své pojednání! Vzpomněl si, jaký tehdy byl. Ovanula ho ta svěžest, mladost, životní kvas a bylo mu náhle zoufale smutno.

Mezi Něchljudovem tehdejším a dnešním byl obrovský rozdíl, byl stejný, ne-li větší, jako rozdíl mezi Kaťušou v kostele a prostitutkou, která hýřila s obchodníkem a dnes dopoledne stála před soudem. Tenkrát byl svobodný člověk, plný síly, s nedozírnými možnostmi. Dnes cítil, jak byl ze všech stran lapen do tenat hloupého, prázdného, planého, nicotného života, a neviděl nikde úniku, ba většinou ani uniknout nechtěl. Vzpomněl si, jak si kdysi zakládal na své přímočarosti, jak měl kdysi za pravidlo mluvit vždy pravdu a skutečně byl pravdomluvný, a jak nyní tone ve lži – v té nejhroznější lži, kterou všichni lidé z jeho okolí uznávají za pravdu. A z té lži nebylo či alespoň on neviděl úniku. Zabředl do ní, zvykl si, hověl si v ní.

Jak skoncovat s Marjou Vasiljevnou, s jejím mužem tak, aby se mohl bez uzardění dívat do očí jemu i jeho dětem? Jak bez falše rozvázat styky s Missi? Jak vyváznout z toho rozporu mezi přiznáním, že vlastnictví půdy je nezákonné, a převzetím pozůstalosti po matce? Jak odčinit hřích spáchaný na Kaťuše? Vždyť to nesmí jen tak nechat. Nesmí opustit ženu, kterou miloval, a spokojit se tím, že zaplatí advokátovi a zachrání ji před káznicí, kterou si ani nezaslouží, nesmí odčinit vinu penězi jako tenkrát, kdy si myslel, že učinil vše, co se slušelo, když jí dal peníze.

Živě se mu vybavil okamžik, kdy ji dohonil na chodbě, strčil jí peníze a utekl. Och, ty peníze! Vzpomínal na ten okamžik se stejnou hrůzou a odporem jako tehdy. „Ach! Taková ohavnost!“ řekl nahlas stejně jako tehdy. „Jen darebák, jen ničema mohl udělat něco ta-

kového. A ten darebák, ten ničema jsem já, já! Ale jsem opravdu,“ zarazil se v chůzi, „jsem opravdu, jsem skutečně ničema? – Jakpak ne!“ odpověděl sám sobě. „Což zůstalo jen na tom?“ usvědčoval se dále. „Tvé styky s Marjou Vasiljevnou a s jejím mužem, není to ohavnost a nízkost? A tvůj vztah k majetku? Pod záminkou, že jsou to peníze po matce, užívat bohatství, které považuješ za nezákonné. A celý tvůj zahálčivý, bídácký život. A korunou všeho je tvoje chování ke Katuše. Ničemo, padouchu! Oni, lidé, mohou o mně soudit, co jim libo, ty mohu oklamat, ale sám sebe neoklamu.“

A náhle pochopil, že odpor, který poslední dobou choval k lidem, a zejména nyní jak ke knížeti, tak k Sofje Vasiljevně, k Missi i ke Kornejovi, je odpor k vlastní osobě. A v tom přiznání vlastní nízkosti bylo kupodivu cosi bolestného a zároveň radostného a konejšivého.

Něchljudov několikrát prožil něco, čemu říkal očista duše. Očistou duše nazýval duševní stav, v němž si – někdy po dlouhém časovém intervalu – uvědomil opoždování a někdy i ustrnutí vnitřního života a kdy najednou začínal odklízet všechny plevele, který se mu nahromadil v duši a způsobil onu strnulost.

Vždy po takovém probuzení si Něchljudov stanovil pravidla, jimiž se chtěl řídit už navždycky. Psal si deník a začínal nový život, doufal, že už jej nikdy nezmění – turning a new leaf¹⁰, jak si říkal. Ale svody tohoto světa ho pokaždé zvábily, a aniž sám pozoroval, znova klesal, často hlouběji nežli předtím.

Tak se očišťoval a povznášel několikrát; tak se mu dělo poprvé, když přijel na léto k tetinkám. Bylo to nejmocnější, nejvroucnější probuzení. A jeho důsledky trvaly dosti dlouho. Stejně probuzení zažil, když odešel ze státní služby a pln touhy obětovat život, dal se za války na vojnu. Ale tady došlo k zaplevelení velice brzo. Pak nastalo probuzení, když šel do výslužby, odjel do ciziny a věnoval se malířství.

---

10 Obraceje nový list.

Od té doby až podnes uplynulo dlouhé období bez očisty, takže ještě nikdy nedospěl k takové špíně, k takovému rozporu mezi tím, co mu velelo svědomí, a životem, který vedl, a nyní se zhrzil, když spatřil zející propast.

Propast byla tak hluboká, špíny bylo tolik, že v první chvíli pozbyval veškeré naděje v možnost očisty. „Přece ses už pokoušel zdokonalovat a být lepší, ale marně,“ ozýval se v něm hlas pokušitele. „Proč bys to měl zkoušet zase znova? Nejsi sám, všichni jsou stejní, takový už je život,“ mluvil ten hlas. Ale svobodná, duchovní bytost, jež jediná je pravdivá, mocná a věčná, už v Něchljudovovi procitla. A nemohl než jí uvěřit. I když mezi tím, jaký byl a jaký chtěl být, zela obrovská propast – procitlé duchovní bytosti se všechno zdálo uskutečnitelné.

„Stůj co stůj rozetnu lež, která mě poutá, a všechno přiznám, všem řeknu pravdu a budu jednat podle pravdy,“ řekl si odhodlaně nahlas. „Řeknu Missi pravdu, že jsem zhýralec a nemohu se s ní oženit a jen jsem ji zbytečně zneklidňoval. Řeknu všechno Marje Vasiljevně (maršálkově ženě). Jí koneckonců nemám co říkat, povím jejímu muži, že jsem darebák, že jsem ho klamal. S dědictvím naložím tak, aby to bylo v souhlase s pravdou. Řeknu jí, Kaťuše, že jsem ničema, že jsem se na ní provinil, a učiním vše, co bude v mé moci, abych zmírnil její osud. Ano, vyhledám ji a budu ji prosit za odpuštění. Ano, budu prosit za odpuštění, jako prosívají děti.“ Zůstal stát. „Bude-li třeba, ožením se s ní.“

Zůstal stát, sepal ruce, jako to činíval, když byl malý, upřel oči vzhůru a pravil k neznámému: „Panebože, pomoz mi, pouč mě, přijď a usídlíš se ve mně a očistiž mě ode vši skvrny!“

Modlil se, vzýval Boha o pomoc, prosil ho, aby se v něm usídlil a očistil ho, a to, oč prosil, už se zatím stalo. Bůh, který v něm přebýval, procitl v jeho vědomí. Cítil ho v sobě, a proto se nejen cítil svobodně, cítil nejen svěžest a radost ze života, ale i veškerou sílu dobra. Cítil teď, že dokáže vše, všechno to nejlepší, co jen může člověk vykonat.

V očích měl slzy, když si to říkal, slzy dobré i špatné – dobré slzy proto, že to byly slzy vytrysklé radostí nad tím, že se v něm probudila duchovní bytost, která po celá ta léta spala, a špatné slzy proto, že to byly slzy dojetí vlastní osobou, vlastní ctností.

Bylo mu horko. Šel k oknu s vysazenými vnitřními rámy a otevřel je. Vedlo do zahrady. Byla měsíčná, tichá, svěží noc, venku ještě zahrkala kola a pak vše utichlo. Přímo pod oknem se rýsoval stín větví holého vysokého topolu, rozsochatě, výrazně rozložený na písku umeteného prostranství. Vlevo byla střecha kolny, bílá v jasném měsíčním světle. Vpředu se proplétaly haluze stromů, za nimiž se černal stín plotu. Něchljudov hleděl na zahradu ve svitu měsíce, na střechu i na stín topolu a vdechoval živný, čerstvý vzduch.

„Jaká krása! Jaká krása, můj Bože, jaká krása!“ znělo mu v duši.

XXIX

Maslovová se vrátila domů do své cely až v šest večer, utrmácená a s bolavýma nohama, neboť ušla patnáct verst po dlažbě, nejsouc na to zvyklá, vrátila se zdrcena nečekaně přísným rozsudkem a nadto hladová.

Když ještě o přestávce svačili strážci vedle ní chleba a vajíčko natvrdo, sbíhaly se jí sliny v ústech a pocítila hlad, ale zdálo se jí ponížující, aby si jim řekla. Když potom uplynuly další tři hodiny, hlad ji už přešel a cítila jen slabost. V takovém stavu vyslechla nenadálý rozsudek. V první chvíli ji napadlo, že se přeslechla, nemohla hned uvěřit tomu, co slyšela, nedovedla si představit, že by mohla přijít do káznice. Ale jakmile uviděla klidné úřední obličej soudců a porotců, kteří to sdělení přijali jako něco úplně přirozeného, rozhořčila se a vykřikla na celou síň, že je nevinná. Ale když viděla, že i její výkřik byl přijat jako něco samozřejmého a očekávaného, co na věci nic nezmění, rozplakala se, protože cítila, že se musí podrobit kruté, ohromující nespravedlnosti, které se na ní dopustili. Zejména ji překvapovalo, že ji tak krutě odsoudili muži, mladí, nijak staří muži, právě ti muži, kteří na ni vždy pohlíželi tak vlídně. Jednoho z nich – náměstka státního zástupce – vídala v náladě docela jiné. Když seděla v místnosti pro obviněné, čekajíc na přelíčení, i o přestávkách pozorovala, jak se ti muži tvářili, že jdou za něčím jiným, ale přitom chodili kolem dveří nebo vcházeli do místnosti jen proto, aby si ji prohlédli. A najednou ji ti muži pro nic za nic odsoudili do káznice, přestože nebyla vinna tím, z čeho ji obviňovali. Nejdřív se rozplakala, ale pak se utišila a naprosto otupěle seděla v místnosti pro obviněné a čekala, až ji odvedou. Chtěla teď jen jedno: zakouřit si. Takto ji našla Bočkovová a Kartinkin, kteří byli po vynesení rozsudku zavedeni do téže místnosti. Bočkovová se do Maslovové hned pustila a spílala jí kriminálnic.

„Tys to vyhrála! To sis polepšila! Však ses nevykroutila, běhno neřádna. Máš, co ti patří. Však ona tě v káznici ta paráda přejde.“

Maslovová seděla, ruce schované do rukávů pláště a hlavu svěšenou, strnule hleděla dva kroky před sebe na zašlapanou podlahu: „Vždyť vám nic nedělám, tak mě taky nechte. Vždyť já vám nic nedělám,“ opakovala několikrát a potom zmlkla docela. Trochu se vzchopila, až když Kartinkin a Bočkovová byli odvedeni a strážce jí přinesl tři ruble.

„Ty jsi Maslovová?“ zeptal se. „Tu máš, to ti posílá milostpaní,“ řekl a podával jí peníze.

„Jaká milostpaní?“

„Jen si to vem. Co se budu s tebou bavit!“

Peníze poslala Kitajevová, majitelka nevěstince. Než odešla, zeptala se soudního vykonavatele, zda by mohla Maslovové nechat trochu peněz. Soudní vykonavatel přisvědčil. Když tedy dostala svolení, stáhla si z kypré ruky semišovou rukavičku o třech knoflících, vytáhla ze záhybů vzadu na sukni moderní toboleku, vybrala ze značného množství kupónů, čerstvě odstřižených z cenných papírů, které si vydělala ve svém podniku, jeden v ceně dvou rublů padesáti, přidala k němu dva dvacetníky a ještě desetník a odevzdala je vykonavateli. Ten zavolal strážce a před dárkyní mu peníze odevzdal.

„Prosím vás, a ať se mohu spolehnout,“ řekla Karolína Albertovna strážci.

Strážce se urazil, že se mu nedůvěřuje, a proto s Maslovovou jednal tak zlostně.

Maslovová měla z peněz radost, neboť za ně mohla dostat, po čem nyní jedině toužila.

Ted' jenom sehnat cigarety a dát si pár šluků, uvažovala a celou myslí se upjala k tomuto přání. Měla takovou chuť na cigaretu, že lačně nabírala vzduch, kdykoli v něm bylo cítit vůni tabákového kouře vycházejícího na chodbu dveřmi kanceláří. Ale musela ještě dlouho čekat, poněvadž tajemník, který ji měl propustit, na

obžalované zapomněl a dal se do řeči, skoro se pustil s jedním advokátem do hádky o zabaveném článku. Několik mladých i starých mužů se na ni chtělo podívat i po přelíčení a šeptali si mezi sebou. Ale teď už je ani nevnímala.

Kolem páté hodiny byla konečně propuštěna a ozbrojení průvodci, rodák z Nižního a Čuvaš, ji vedli zadními dveřmi ze soudní budovy. Hned na chodbě jim dala dvacet kopejek a prosila, aby jí koupili dva bochánky a cigarety. Čuvaš se zasmál a vzal si peníze.

„Dobrý, koupíme,“ řekl. A vskutku poctivě koupil cigarety i bochánky a dal Maslovové nazpět.

Cestou se kouřit nedalo, takže Maslovová došla k věznici, aniž svou chuť na cigaretu ukojila. Právě když byla dovedena ke dveřím, přivedli od vlaku asi sto trestanců. Srazila se s nimi v průjezdě.

Trestanci, vousatí a bezvousí, staří, mladí, Rusové i lidé jiných národností, někteří s hlavou do polovičky vyholenou, řinčeli okovy na nohou a naplňovali předsíň prachem, lomozem kroků, hovorem a štiplavým pachem potu. Když míjeli Maslovovou, všichni si ji chtivě prohlíželi a někteří s obličejem zkřiveným žádostí šli až k ní a strkali do ní.

„Ty seš pěkná, holka,“ řekl jeden.

„Má poklona, mladá paní,“ ozval se druhý a mrkl na ni.

Jeden trestanec, celý černý, s týlem do modra vyholeným a s kníry přiskočil k ní, div se nezamotal do okovů, a objal ji.

„Hele, nechce se znát k miláčkovi! Jen nedělej drahoty!“ zvolal, vycenil zuby a blýskl očima, když ho odstrčila.

„Co to děláš, lumpe?“ rozkřikl se na něho zástupce velitele, který sem přispěchal odněkud zezadu.

Trestanec se schoulil a honem uskočil. Zástupce se obořil na Maslovovou.

„Co tu chceš?“

Maslovová chtěla říci, že ji přivedli od soudu, ale samou únavou byla líná mluvit.

„Přišla od soudu, Vaše Blahorodí,“ hlásil vrchní strážný. Vystoupil ze zástupu a přiložil ruku k čepici.

„Tak ji předej dozorci. Co je to za pořádek!“

„Rozkaz, Vaše Blahorodí.“

„Sokolove! Pojd' si pro ni!“ křikl zástupce velitele.

Dozorce přišel, zlostně štouchl Maslovovou do ramene, pokynul jí a vedl ji na ženskou chodbu. Tam ji celou ohmatali, prohledali, a když nic nenašli (krabička cigaret byla schována v bochánku), vpustili ji do cely, z které ráno vyšla.

XXX

Cela, v které seděla Maslovová, byla protáhlá místnost, devět ruských loktů dlouhá a sedm široká, o dvou oknech, s vyčnívajícími oprýskanými kamny a s pryčnami z rozeschlých prken, jež zabíraly dvě třetiny plochy. Uprostřed proti dveřím visela tmavá ikona, k té byla přilepena vosková svíčka a pod ní visela zaprášená kytice slaměnek. Vlevo za dveřmi byl kus zčernalé podlahy, kde stál páchnoucí kbelík. Bylo zrovna po nástupu a ženy už byly zamčeny na noc.

Cela měla dohromady patnáct obyvatel: dvanáct žen a tři děti.

Bylo ještě docela světlo a jen dvě ženy ležely na pryčně. První, s pláštěm staženým přes hlavu, byla blbeček. Zavřeli ji, protože neměla doklady. Téměř pořád spala. Druhá, byla to souchotinářka, si odpykávala trest pro krádež. Nespala, jen ležela s pláštěm pod hlavou, s očima široce otevřenýma, a aby nekašlala, namáhavě zadržovala hlen, který ji dráždil v krku a hrnul se jí do úst. Ostatní ženy – všechny prostovlasé a jen v hrubých plátěných košilích – buď seděly na pryčnách a šily, nebo stály u okna a dívaly se na trestance jdoucí přes dvůr. Mezi třemi ženami, jež šily, byla i stařena, která ráno vyprovázela Maslovovou, jménem Korablevová, zamračená, nasupená a vrásčitá, s převislým váčkem kůže pod bradou, velká a statná žena s krátkým cůpkem z rusých, na skráních šedivějících vlasů a s chlupatou bradavicí na tváři. Stará byla odsouzena k nuceným pracím, protože zabila muže sekerou. Zabila ho, poněvadž jí dolézal za dcerou. Byla na cele důvěrnicí a také prodávala kořalku. Při šití měla brejle a ve velkých upracovaných rukou držela jehlu po venkovském způsobu, třemi prsty a špičkou k sobě. Vedle ní seděla a taktéž šila pytle z plachtoviny menší přísnědlá žena s ohrnutým nosem a s malýma černýma očkama, dobromyslná a povídavá. Byla

to traťová hlídačka, odsouzená ke třem měsícům vězení za to, že nepřišla s praporkem k vlaku, takže došlo k vlakové nehodě. Třetí žena u šití byla Fedosja neboli Fenička, jak jí říkaly družky, bílá a růžolíci, s jasnými modrými očima dítěte, s dlouhými plavými copy ovinutými kolem malé hlavy, docela mladá, hezká žena. Byla vězněna proto, že se pokusila otrávit muže. Pokusila se o to hned po svatbě, když byla v šestnácti letech provdána. Během osmi měsíců, kdy propuštěna na záruku očekávala přelíčení, nejenže se s mužem udobřila, ale tolik si ho zamilovala, že když musela před soud, byli už jedno tělo, jedna duše. Přestože muž, tchán a zejména tchyně, která si ji oblíbila, se před soudem ze všech sil snažili, aby byla zproštěna obžaloby, byla vypovězena na Sibiř na nucené práce. Hodná, veselá, usměvavá Fedosja měla pryčnu vedle Maslovové, kterou si zamilovala, a dokonce pokládala za svou povinnost starat se o ni a sloužit jí. Na pryčně ještě seděly nečinně dvě ženy, jedna asi čtyřicetiletá, hubeného, bledého obličeje, druhdy asi velice krásná, nyní hubená a bledá. Měla v náručí dítě a dávala mu dlouhý bílý prs. Její zločin záležel v tom, že když byl od nich ze vsi odvážen rekrut, podle rolníků odvedený neprávem, zadržel lid policejního komisaře a rekruta mu vyrval. Tato žena, teta neprávem odvedeného mladíka, první uchopila za uzdu koně, s kterým rekruta vezli. Dále seděla nečinně na pryčně malá, dobromyslná babička, obličej samou vrásku, šedovlasá a shrbená. Seděla na pryčně u kamen a dělala, že chce chytit čtyřletého, krátce ostríhaného buclatého chlapce, který běhal kolem ní a smál se na celé kolo. Košiláček běhal kolem ní a volal: „Heč, nechytlas mě!“ Stařenka, obžalovaná spolu se synem ze žhářství, snášela vazbu nadmíru klidně a rmoutila se jen pro syna, který byl také ve vězení, ale nejvíc se bála o svého starouška, že bude bez ní docela zavšivený, protože snacha utekla a neměl ho kdo umývat.

Kromě těchto sedmi žen stály ještě čtyři další u jednoho z otevřených oken, držely se za železnou mříž a posunky a voláním se

domlouvaly s trestanci, s nimiž se Maslovová srazila u vchodu. Mezi těmi ženami byla jedna, která si odpykávala trest pro krádež, velká, hřmotná ryšavá žena zplihlého těla, s nažloutle bílým pihovatým obličejem, s pihovatýma rukama a tlustým krkem, vykukujícím z rozvázaného uvolněného límce. Chraptivě pokřikovala z okna neslušná slova. Vedle ní stála osmahlá neforemná trestankyně, malá jako desetileté děvče, s dlouhými zády a docela krátkýma nohama. Měla rudý skvrnitý obličej s černýma, daleko od sebe posazenýma očima a malými tlustými rty, jež nezakrývaly vyčnělé bílé zuby. Vřískavě a trhaně se smála tomu, co se dělo na dvoře. Tato trestankyně, pro svou parádivost zvaná Fešanda, byla souzena pro krádež a žhářství. Za nimi stála uboze vypadající, hubená, žilnatá těhotná žena s obrovským břichem, ve špinavé šedivé košili. Tato žena, souzená pro přechovávání kradených věcí, mlčela a jenom se souhlasně a zjihle usmívala všemu, co se na dvoře dělo. Čtvrtá u okna byla menší podsaditá venkovanka s vypoulenýma očima a dobráckou tváří. Odbývala si trest za pokoutní prodej lihovin. Tato žena, matka klučiny, jenž si hrál se stařenkou, a sedmiletého děvčátka, které také bylo s ní ve vězení, poněvadž je neměla komu svěřit, rovněž vyhlížela oknem, ale přitom neustále pletla punčochu, přivírala oči a nespokojeně se mračila, když slyšela, co mluví trestanci na dvoře. Její dcera, sedmileté děvčátko s rozpuštěnými plavými vlasy, stála jen v košilce vedle zrzky, držela se jí malou ručkou za sukni, s vykulenýma očima poslouchala nadávky, kterými se ženy a trestanci častovali, a šeptem si je opakovala, jako by se jim učila nazpaměť. Dvanáctá vězeňkyně byla dcera žalmisty. Utopila ve studni své dítě. Byla to velká statná dívka s rozcuchanými vlasy, které jí vylézaly z krátkého, tlustého plavého copu, a se strnulýma vypoulenýma očima. Nevšímala si, co se kolem ní děje, jen chodila bosa a v pouhé košili sem a tam po volném prostranství celý, a kdykoli došla ke zdi, prudce a rychle se obrátila.

XXXI

Když zarachotil zámek a Maslovová byla vpuštěna do cely, všechno se otočilo k ní. I žalmistova dcera zůstala na okamžik stát, s vytaženým obočím pohlédla na příchozí, ale neřekla nic a už zase chodila sem a tam dlouhými, ráznými kroky. Korablevová vrazila jehlu do hrubého plátna a tázavě se podívala přes brejle na Maslovovou.

„A jejej! Tak ty ses vrátila. Já jsem přece myslela, že tě pustí,“ řekla tím svým chraplavým, hlubokým, skoro mužským hlasem. „To ti to asi pěkně zavařili.“

Sundala si brejle a odložila šití vedle na pryčnu.

„Říkaly jsme si tu s tetičkou, беруško, že tě třeba hned pustějí. Taky prý se to stává. A ještě člověku dají peníze, když má náhodou štěstí,“ hned nato zpěvavě spustila traťová hlídačka. „A ono zatím tohle. Asi jsme špatně hádaly. Pánbůh si asi dělá, co chce, беруško,“ mluvila bez ustání, vlídně a lahodně.

„Snad tě neodsoudili?“ zeptala se Fedosja, soucitně a něžně hledíc na Maslovovou blankytnýma dětskýma očima, a veselá mladá tvář se jí celá změnila, jako by nabírala k pláči.

Maslovová neodpovídala, mlčky šla na své místo, druhé od kraje, vedle Korablevové, a posadila se na pryčnu.

„Žes ani nejedla?“ řekla Fedosja. Vstala a šla k Maslovové.

Maslovová beze slova dala bochánky do hlav lůžka a začala se odstrojovat. Svlékla si zaprášený plášť, sundala si šátek a usedla.

Hrbatá babička, která si na druhém konci pryčny hrála s klučinou, přišla také a stoupla si proti Maslovové.

„Ts, ts, ts,“ zamlaskala a útrpně zavrtěla hlavou.

I hošík přišel za stařenkou. Vyšpulil horní ret a kulil oči na bochánky, které Maslovová donesla. Když Maslovová viděla ty soucitné tváře po tom všem, co právě zažila, bylo jí do pláče a rty se jí

roztřásl. Ale hleděla se přemoci a přemáhala se, dokud nepřišla stařenka a hošík. Když zaslechla stařenčino dobrácké, soucitné mlaskání a hlavně když její pohled zavadil o hošíka, který upřel vážný zrak na bochánky a pak na ni, už se přemoci nedovedla. Obličejem jí projela křeč a dala se do pláče.

„Říkala jsem ti, že si máš najít pořádného obhájce,“ ozvala se Korablevová. „Je to vyhnanství?“ tázala se.

Maslovová chtěla odpovědět a nemohla, jen zaštkala a vyňala z bochánku krabičku cigaret, na níž byla vyobrazena růžolící načesaná dáma s hlubokým výstřihem do špičky, a podala ji Korablevové. Korablevová se podívala na obrázek, káravě zavrtěla hlavou, zvláště proto, že Maslovová tak hloupě utrácí, vyndala cigaretu, zapálila si o lampu, potáhla a pak strčila cigaretu Maslovové. Maslovová, neustávajíc v pláči, rychle za sebou lačně vdechovala a vydechovala tabákový kouř.

„Káznice,“ vzlykla.

„Že se ty vrahouni, ty psi zatracený Boha nebojejí,“ řekla Korablevová. „Takhle holku nevinně odsoudit.“

Vtom ženy u okna vybuchly smíchem. Děvčátko se smálo také a jeho dětský smích splýval s chraptivým a ječivým smíchem tří žen. To trestanec na dvoře udělal něco, co na ně tak zaúčinkovalo.

„Hele ho, kance! Co dělá,“ řekla zrzka, a kolébajíc celým tučným tělem, přitiskla se obličejem k mříži a křičela nejapná, neslušná slova.

„Co se ta rajda řehtá?“ ozvala se Korablevová, pokynula na zrzavou a pak se opět obrátila k Maslovové. „A kolik?“

„Čtyři,“ řekla Maslovová a z očí se jí řinuly tak hojné slzy, že jedna skanula na cigaretu.

Maslovová cigaretu vztekle zmačkala, odhodila a vzala si jinou.

Hlídačka, ač nekouřila, ihned zbytek cigarety zdvihla a začala ho narovnávat a přitom bez ustání mluvila.

„Už je to tak, beruško,“ říkala. „Kdo chce psa bít, hůl si najde. Dělalí si, co chtějí. Matvejevna povídala, že tě pustí, ale já jí říkala: ba ne, já to tuším, že chudáka holku do toho navezou. A už je to tak,“ říkala, s uspokojením naslouchajíc vlastnímu hlasu.

Tou dobou už všichni trestanci přešli a ženy, které se s nimi bavily, odstoupily od oken a také šly k Maslovové. První přišla okatá krčmářka s děvčátkem.

„Ale cože to vzali tak hrozně přísně?“ Sedla si k Maslovové a dál rychle pletla punčochu.

„Přísně, protože nemá peníze. Kdyby měla peníze a mohla si vzít pořádnýho mazanýho advokáta, jistě by ji pustili,“ řekla Korablevová. „Tamten, jakpak se jmenuje, ten vlasatej a nosatej, ten, holka drahá, každému pomůže z bryndy. Toho kdyby měla!“

„To víš,“ ozvala se Fešanda, která si k nim přisedla, a zazubila se. „Ten pod tisíc nejde, jinak ti nakašle.“

„Ba, ba, to už je asi tvůj osud,“ vložila se stařenka, vězněná pro žhářství. „To není jen tak. Přebere chlapci ženu a pak ho ještě dostane do chládku a mne na stará kolena taky,“ začala už postě vykládat svůj příběh. „Ba, ba, na chudáka si každý troufne.“

„Oni to asi vždycky berou takhle,“ řekla krčmářka. Podívala se děvčátku na hlavu, dala punčochu vedle sebe, přitáhla si děvče mezi kolena a vískala mu hbitými prsty ve vlasech. „Proč prý prodávám kořalku? Ale jak mám uživit děti?“ říkala, pokračujíc v obvyklém zaměstnání.

Při těch slovech si Maslovová vzpomněla na kořalku.

„Napila bych se,“ řekla Korablevové, utřela si rukávem košile slzy a už jen tu a tam vzlykla.

„Dáš si kořalku? Tak pojď,“ vybídla ji Korablevová.

XXXII

Maslovová vyndala z bochánku peníze a podala Korablevové kupón. Korablevová si kupón vzala, prohlédla si jej, číst sice neměla, ale uvěřila vševědoucí Fešandě, že papírek platí dva ruble padesát kopejek, a pak se natáhla do větracího otvoru pro lahvičku s kořalkou, kterou tam měla schovanou. Jakmile to spatřily ženy, jež nebyly jejich sousedkami na pryčně, vzdálily se na svá místa. Maslovová si mezitím vyprášila šátek a plášť, vylezla si na pryčnu a pustila se do bochánku.

„Nechala jsem ti čaj, ale už asi bude studený,“ řekla jí Fedosja a vzala z police plechovou konvičku zabalenou v onuci a hrníček.

Nápoj úplně vychladl a chutnal spíš po plechu než po čaji, ale Maslovová si nalila do hrnku a zapíjela bochánek.

„Tumáš, Finaško!“ zavolala, ulomila kousek bochánku a dala ho chlapci, který se jí díval do úst.

Korablevová jí už podala lahvičku s kořalkou a sklenici. Maslovová nabídla Korablevové a Fešandě. Tyto tři trestankyně byly elitou cely, neboť měly peníze a dělily se spolu o vše, co měly.

Za chvíli Maslovová pookřála a živě líčila, jaké to bylo u soudu, smála se náměstkovi státního zástupce a tomu, co ji tam zvlášť překvapilo. U soudu se na ni všichni dívali se zřejmým zalíbením, vyprávěla, a proto každou chvíli naschvál chodili do místnosti pro trestance.

„I ten voják mi říkal, že se na mne pořád chodí dívat. To třeba některý přišel a sháněl se po nějakém lejstru nebo tak, ale já jsem viděla, že žádné lejstro nepotřebuje, ale že si může oči vykoukat,“ říkala s úsměvem a jako v údivu vrtěla hlavou. „Chlapi prohnání.“

„To se ví,“ přidala se hlídačka, a už se jí zpěvavá řeč jen linula. „Jak vosy na med. K ničemu nejsou, ale tohle na ně platí. Na to se jenom třesou...“

„Však tady taky,“ skočila jí Maslovová do řeči. „Tady jsem to taky zažila. Jen mě přivedli, a zrovna šla parta z nádraží. Dotírali na mě, že jsem nevěděla, jak se jich mám zbavit. Zaplat' pánbůh, že je dozorce zahnal. Jeden se na mě tak lepil, že jsem se ho taktak zbavila.“

„A jak vypadal?“ ptala se Fešanda.

„Takový černý a fousatý.“

„To bude on.“

„Kdo?“

„Ale Ščeglov. Ten, co zrovna šel dole.“

„Kdo je to, ten Ščeglov?“

„Neví, kdo je to Ščeglov! Už dvakrát utekl z káznice. Ted' ho chytili, ale on jim zase uteče. I dozorci se ho bojí,“ vyprávěla Fešanda. Dodávala vězňům motáky a věděla o všem, co se ve vězení děje. „Ten jistě zdrhne.“

„A i kdyby, nás s sebou neveme,“ pravila Korablevová. „Radši mi pověz, co ti říkal advokát. Přece si teďka musíš podat žádost?“

Maslovová řekla, že nic neví.

V té chvíli přišla k popíjející elitě ryšavá žena. Vjela si oběma pihovatýma rukama do zcuchaných hustých vlasů a škrábala se nehty na hlavě.

„Já ti to, Katěrino, povím,“ začala. „Nejdřív ze všeho musíš napsat, že nesouhlasíš s rozsudkem, a pak to musíš podat k státnímu zástupcoví.“

„A co je ti do toho?“ zlostně zabručela Korablevová. „Čucháš kořalku. Nám nebudeš nic vykládat! Však víme i bez tebe, co máme dělat. Žádný se tě neprosí.“

„S tebou žádný nemluví, co se do toho pleteš.“

„Máš chuť na kořalku? Proto sem lezeš.“

„Ale tak jí dej,“ řekla Maslovová. Vždy rozdávala všechno, co měla.

„Já jí dám takovou...“

„No, no!“ spustila zrzka a hrozivě se blížila ke Korablevové. „Já se tě nebojím.“

„Kriminálnice!“

„Jako ty!“

„Smrade!“

„Kdo je u tebe smrad? Kriminálnice, mordýřko!“ rozkřikla se zrzka.

„Jdi ode mě, povídám,“ řekla Korablevová temně.

Ale zrzavá jen víc dorážela a Korablevová ji strčila do silných obnažených prsou. Zrzka jako by čekala jen na to – nenadálým prudkým pohybem vjela jednou rukou Korablevové do vlasů, druhou ji chtěla udeřit do tváře, ale Korablevová ji za ni chytila. Maslovová a Fešanda popadly zrzavou za ruce a snažily se ji odtrhnout, ale ruka zarytá do copu nepovolila. Zrzka na okamžik vlasy pustila, ale jen proto, aby si je omotala kolem zápěstí. Korablevová s hlavou zkroucenou třískala volnou rukou zrzku po těle a lapala jí zuby po ruce. Ženy se shlukly kolem rvoucích se trestankyň, snažily se je roztrhnout a křičely. I kašlavá souchotinářka sem přišla a přihlížela pranicí. Děti se přitulily k sobě a plakaly. Hluk přivolal dozorkyni a dozorce. Roztrhli rvoucí se ženy, Korablevová si rozpustila šedivý cop a vybírala z něho vyškubané chomáče vlasů, zrzavá si přidržovala na prsou košili, celou roztrhanou, a obě křičely, vykládaly a stěžovaly si.

„Vždyť já vím, že to všecko kořalka. Jen počkejte, zítra to povím inspektorovi, ten si to s vámi spraví. Je to tady cítit,“ řekla dozorkyně. „Koukejte všecko uklidit, nebo bude zle! Nemám čas se s vámi bavit. Na místa a mlčet!“

Ale ticho ještě dlouho nenastalo. Ženy se ještě dlouho hádaly, vyprávěly si, jak to začalo a kdo za všecko může. Konečně dozorci odešli a ženy se pomalu utišily a chystaly se k spánku. Babička si stoupla před ikonu a modlila se.

„To se ale sešly dvě kriminálnice,“ najednou se chraptivě ozvala zrzavá na druhém konci pryčén, provázejíc každé slovo pozoruhodně rafinovanými nadávkami.

„Koukej, abys ještě něco neslízla,“ nezůstala jí Korablevová dlužna odpověď a připojila stejné nadávky. A pak obě ztichly.

„Jen kdyby mě nechali, já bych ti vyškrábala oči,“ zase spustila zrzavá, a zase jí to Korablevová hbitě oplátila.

Opět další přestávka a opět nadávky. Přestávky byly stále delší, až nakonec všechno ztichlo.

Všechny ležely, některé začaly chrápat, jen stařenka, která se vždy dlouho modlívala, se dosud klaněla před ikonou a žalmistova dcera, sotvaže dozorkyně odešla, vstala a znova začala přecházet sem tam po cele.

Maslovová nespala a ustavičně myslela na to, že je kriminálnice – už dvakrát se jí dostalo toho názvu, od Bočkovové i od zrzky –, a nemohla si na tu myšlenku zvyknout. Korablevová, ležící zády k ní, se otočila.

„To mě ani ve snu nenapadlo,“ tiše řekla Maslovová. „Lidi si dělají bůhvíco a nic se jim nestane, a já abych pro nic za nic zkoušela.“

„Netrap se, děvče. Na Sibiři se taky dá žít. A ty se ani tam neztratíš,“ těšila ji Korablevová.

„Vím, že se neztratím, ale stejně je mi to líto. Takový osud si nezasloužím, vždyť jsem zvyklá dobře se mít.“

„Proti vůli boží nic nezmůžeš,“ řekla Korablevová s povzdechem. „Proti tý nic nezmůžeš.“

„To vím, teta, ale stejně jsem z toho nešťastná.“

Chvilí mlčely.

„Slyšíš? Naše kraválistka,“ upozornila Korablevová Maslovovou na podivné zvuky na druhém konci.

Zrzka tlumeně naříkala. Plakala, že jí teď vynadaly, natloukly jí a ani jí nedaly kořalku, na kterou měla takovou chuť. Plakala i proto, že za celý život nepoznala nic než nadávky, výsměch, urážky a bití.

Chtěla se utěšit vzpomínkou na svou první lásku dělníka Fed'ku, ale při té vzpomínce si vzpomněla i na to, jak láska skončila. Ta láska skončila tím, že ji Fed'ka v podroušeném stavu namazal pro švandu na nejchoulostivějším místě vitriolem a pak se s kamarády prohýbal smíchy, když viděl, jak se svíjí bolestí. Vzpomněla si na to, bylo jí najednou líto sebe samé a v domnění, že ji nikdo neslyší, dala se do pláče a plakala jako dítě, kvílela, popotahovala a polykala slané slzy.

„Je mi jí líto,“ řekla Maslovová.

„To se ví, mně taky, ale ať sem neleze.“

XXXIII

Prvním Něchljudovovým pocitem, když se druhého dne probudil, bylo vědomí, že se s ním něco stalo, ale nežli si vzpomněl, co to bylo, věděl už, že se přihodilo něco významného a pěkného. Kaťuša, soud. Ano, a musí přestat lhát a říci plnou pravdu. A podivuhodnou náhodou přišlo konečně téhož rána dávno očekávané psaní od Marji Vasiljevny, ženy maršálkovy, psaní, které nyní zvlášť potřeboval. Dávala mu naprostou volnost a přála mu štěstí k zamýšlenému sňatku.

„Sňatek!“ řekl si ironicky. „Jak je mi to dnes vzdáleno!“

Vzpomněl si na svůj včerejší úmysl, že se přizná jejímu muži, odprosí ho a nabídne mu jakékoli zadostučinění. Jenže dnes ráno už mu to nepřípadalo tak snadné jako včera. A pak, nač činit člověka nešťastným, když nic neví? Zeptá-li se, pak ano, řekne mu vše. Ale schválně mu to říkat? Ne, to je zbytečné.

Stejně těžké se mu dnes ráno zdálo, že by měl povědět plnou pravdu Missi. Zase nemohl promluvit, neboť by to bylo urážlivé. Jako často v denním životě, i zde muselo zůstat cosi nevysloveného. Jen jedno si dnešního rána umínil: nebude k nim chodit a řekne jim pravdu, bude-li tázán.

Zato v jeho vztahu ke Kaťuše nesmělo zůstat nic nedořešeného.

Pojede do věznice a všechno jí poví, bude ji prosit, aby mu odpustila. A třeba, ano, třeba se s ní ožení.

Pomyšlení, že pro mravní zadostučinění obětuje vše a ožení se s ní, ho dnešního rána zvláště dojímal.

Už dávno nevzkročil do nového dne s takovou energií. Když přišla Agrafena Petrovna, ihned jí oznámil s rozhodností, které se u sebe ani sám nenadál, že už nepotřebuje tento byt ani jejích služeb. Za tichého souhlasu bylo stanoveno, že si drží ten velký, drahý byt

k tomu, aby si do něho přivedl ženu. Výpověď z bytu měla tedy zvláštní význam. Agrafena Petrovna na Něchljudova překvapeně pohlédla.

„Jsem vám velice vděčen, Agrafeno Petrovno, za všechnu vaši péči, ale teď už nebudu potřebovat tak velký byt ani všechno služebnictvo. Chcete-li mi pomoci, buďte tak laskava a postarejte se o mé věci, zatím je někam uklid'te, jako se to dělávalo za mamá. A až přijde Nataša, ona to zařídí.“ (Nataša byla Něchljudovova sestra.)

Agrafena Petrovna zavrtěla hlavou.

„Ale co mám zařídit? Vždyť je ještě budete potřebovat.“

„Ne, nebudu, Agrafeno Petrovno, určitě nebudu,“ odpověděl jí Něchljudov na to, co vyjádřila vrtěním hlavy. „Řekněte, prosím vás, taky Kornejovi, že mu vyplatím mzdu za dva měsíce předem, ale že už ho nebudu potřebovat.“

„To byste neměl dělat,“ vypravila ze sebe. „I kdybyste jel do ciziny, stejně budete potřebovat byt.“

„Mýlíte se, Agrafeno Petrovno. Nejedu do ciziny. A když pojedu, tedy docela jinam.“

Náhle zrudl.

Ano, musí jí to říci. Nesmí nic tajit. Musí říci všechno a všem.

„Včera se mi přihodila prazvláštní a závažná věc. Pamatujete se na Kaťušu od tetičky Marji Ivanovny?“

„Jakkak ne, vždyť jsem ji učila šít.“

„No, tak včera ta Kaťuša stála před soudem a já byl v porotě.“

„Božíčku, to je ale zoufalé!“ řekla Agrafena Petrovna. „A proč byla souzena?“

„Pro vraždu, a to všechno jsem zavinil já.“

„Jak jste to mohl zavinit? Mluvíte tak hrozně divně,“ pravila Agrafena Petrovna a v starých očích jí zajiskřila laškovná světélka.

Zнала historii s Kaťušou.

„Ano, já jsem to všechno způsobil. A to změnilo všechny mé plány.“

„Jakou změnu by to pro vás mohlo znamenat?“ řekla Agrafena Petrovna, potlačujíc úsměv.

„Ale takovou. Když jsem způsobil, že se dala touhle cestou, musím udělat vše, co je v mých silách, abych jí pomohl.“

„To je vaše dobrá vůle, jenže na tom nemáte žádnou zvláštní vinu. Stává se to kdekomu, a když jsou lidé rozumní, všechno se urovná a zapomene a klidně si žijí,“ pravila Agrafena Petrovna přísně a vážně, „a vy si vůbec nemáte co vyčítat. Už dřív jsem slyšela, že se dostala na scestí, ale kdopak za to může?“

„Já. A tak to chci napravit.“

„No, to už půjde těžko napravit.“

„To je má věc. Ale myslíte-li na sebe, tedy všechno, co si přála mamá...“

„Na sebe nemyslím. Nebožka paní mi prokázala tolik dobrodiní, že už si nic nepřeju. Lízinka (byla to její provdaná neteř) mě zve k sobě, tak k ní pojedu, až mě nebudete potřebovat. Jenže byste si to neměl tak brát k srdci, to se stává kdekomu.“

„I ne, dívám se na to jinak. A přece jenom vás prosím, abyste mi pomohla se stěhováním. A nehněvejte se na mne. Jsem vám za všechno moc a moc vděčen.“

Zvláštní věc! Od chvíle, co si Něchljudov uvědomil, že je špatný a sám sobě odporný, přestali být druzí odporní jemu. Cítil naopak k Agrafeně Petrovně i Kornejovi něhu a úctu. Nejraději by byl i Korneje odprosil, ale ten se tvářil tak bezmezně uctivě, že se Něchljudov neodhodlal.

Když Něchljudov ujížděl stejnou drožkou týmiž ulicemi k soudu, sám sobě se divil, nakolik se teď cítí úplně jiným člověkem.

Sňatek s Missi, ještě včera zdánlivě tak blízký, jevil se mu nyní zhola nemožný. Včera chápal své postavení tak, že nemohlo být nejmenších pochyb, jak bude šťastna, až se za něho provdá. Nyní cítil, že není hoden nejen se s ní oženit, ale že se s ní nesmí ani stýkat. „Kdyby věděla, co jsem zač, ani za nic by se se mnou nestý-

kala. A to jsem jí ještě vyčítal, že koketovala s tamtím pánem. Ba ne, i kdyby si mě teď vzala, což bych mohl být, neříkám šťastný, ale klidný, věda, že ta druhá je tady ve vězení a dnes nebo zítra ji poženou na Sibiř? Ona, žena, kterou mám na svědomí, půjde na Sibiř, a já abych tu přijímal gratulace a chodil s novomanželkou po návštěvách? Nebo abych s maršálkem, kterého jeho žena se mnou nestoudně klamala, sečítal na schůzi hlasy pro a proti chystané zemské inspekci škol a podobně, a pak abych si dával dostaveníčko s jeho ženou (té hanebnosti!). Nebo budu dál malovat obraz, který patrně nebude nikdy dokončen, poněvadž se ani nesmím zabývat takovými hloupostmi a nic takového teď nemohu dělat," říkal si a bez přestání se těšil z niterné změny, kterou prožíval.

Nyní musí především vyhledat advokáta a zjistit, jak se rozhodl, a potom... potom vyhledat ve vězení ji, trestankyni z včerejška, a všechno jí povědět.

A při pouhé představě, jak se s ní setká, jak jí všechno řekne, přizná svou vinu a oznámí jí, že učiní vše, co bude v jeho moci, že se s ní ožení, aby svou vinu napravil – při té představě se ho zmocňovalo podivné vytržení a slzy se mu hrnuly do očí.

XXXIV

Když Něchljudov přijel k soudu, potkal hned na chodbě soudního vykonavatele, jehož znal od včerejška, a vyptal se ho, kde jsou umístění vězňové už odsouzení a kdo v takových případech povoluje návštěvy. Vykonavatel mu objasnil, že vězňové jsou umístění porůznu, a pokud nebyl vyhlášen rozsudek s konečnou platností, povoluje návštěvy státní zástupce.

„Po přelíčení vám řeknu a doprovodím vás. Státní zástupce tu stejně ještě není. Až po přelíčení. A teď raďte do síně. Už se začíná.“

Něchljudov poděkoval vykonavateli, který mu dnes připadal zvlášť ubohý, za laskavost a šel do poradní síně.

Zatímco se ubíral k poradní síni, porotci už vycházeli. Mířili do soudní síně. Obchodník byl zase tak veselý, pojedl i popil stejně jako včera a pozdravil Něchljudova jako dávného přítele. Ani Petr Gerasimovič už v Něchljudovovi nebudil nelibost svou familiárností a hlasitým smíchem.

Něchljudov by byl rád řekl i všem porotcům, jaký vztah má k včerejší obžalované. Vlastně už včera, přemýšlel, jsem měl při přelíčení vstát a veřejně se vyznat ze své viny. Ale když vstoupil s porotci do soudní síně a začala stejná procedura jako včera, zase „soud přichází“, zase na pódiu ti tři s těmi límcí, zase mlčení, zase to usazování porotců na židle s vysokými lenochy, četníci, podobizny, kněz – cítil, že to sice měl opravdu udělat, avšak nebyl by ani včera s to narušit slavnostní ráz.

Přípravy k líčení byly stejné jako včera (s tou výjimkou, že porotci už nebyli bráni do přísahy a předseda k nim neměl žádnou řeč).

Dnes šlo o případ krádeže vloupáním. Obžalovaný, střežený dvěma četníky s vytasenými šavlemi, byl hubený, útlý dvacetiletý chlapec v šedivém plášti, s popelavým nedokrevným obličejem. Se-

děl sám na lavici obžalovaných a úkosem si měřil příchozí. Chlapec byl obžalován, že spolu s kamarádem vypáčil zámek u kůlny a odcizil staré rohožky v ceně tří rublů sedmašedesáti kopejek. Z obžaloby vyplývalo, že strážník zadržel hocha ve chvíli, kdy odcházel s kamarádem, který nesl rohožky na zádech. Hoch i jeho kamarád se ihned přiznali a byli oba vzati do vazby. Hochův kamarád, zámečník, ve vězení zemřel, a tak nyní chlapec stál před soudem sám. Staré rohožky ležely na stole jako věci doličné.

Líčení probíhalo docela stejně jako včera, s celým arzenálem důkazů, usvědčení, svědků, jejich přísahy, výsledků, dobrozdání a křížových otázek. Svědčící strážník na otázky předsedovy, žalobcovy i obhájcovy vždy netečně utrousil „prosím ano“, „nevím“ a zase „prosím ano“, ale přes jeho vojáckou otupělost a mechaničnost bylo znát, že hocha lituje a nerad vypovídá, jak ho dopadl.

Druhý svědek, poškozený dědeček, majitel domu a vlastník rohožek, zřejmě člověk žlučovitý, na otázku, zda rohožky poznává, přiznal se k svému majetku velice nerad. Když se ho pak náměstek státního zástupce začal vyptávat, k čemu chtěl rohožek použít, a zda je nutně potřeboval, stařík se rozlítil.

„I hrom aby do nich, do těch rohožek, co s nima! Vědět, že s tím bude taková patálie, vůbec bych se po nich nesháněl a ještě bych přidal desítku nebo i dvě, jenom aby mě netahali k výsledku. Už jsem projezdil dobře pět rublů. A jsem nemocný člověk. Mám pruh a revma.“

Tak mluvili svědci, kdežto obžalovaný se ke všemu doznával, nechápavě se rozhlížel jako lapené zvířátko a trhaně vykládal, jak to všechno bylo.

Věc byla jasná, ale náměstek státního zástupce stejně jako včera vytahoval ramena a kladl zapeklité otázky, jež měly usvědčit zchytřalého zločince.

Ve své řeči dokazoval, že krádež byla spáchána v obytné místnosti a vloupáním a že tedy má chlapce stihnout co nejvyšší trest.

Obhájce ex offio však dokazoval, že krádež nebyla spáchána v obytné místnosti, a proto, i když trestný čin nelze popřít, není pachatel přece jen lidské společnosti tak nebezpečný, jak tvrdí náměstek.

Předseda si stejně jako včera hrál na vtělenou nezaumatost a spravedlnost a podrobně vykládal a vštěpoval porotcům, co bez-toho věděli. Stejně jako včera se dělaly přestávky, zas se kouřilo, soudní vykonavatel zase provolával „soud přichází“ a dva četníci, přemáhající ospalost, zas seděli s vytasenou zbraní, jíž vyhrožovali zločinci.

Z líčení vyšlo najevo, že obžalovaný byl jako malý hoch dán ot-cem do tabákové továrny, kde strávil pět roků. Když letos došlo k neshodám mezi šéfem a dělníky, byl chlapec propuštěn, bez práce pak bloudil nečinně po městě a propíjel to poslední, co měl na sobě. V krčmě se spráhl se zámečnickem, který už dříve rovněž přišel o místo a nyní hodně pil, až v noci, oba opilí, vypáchili zámek a vzali, co jim první padlo do ruky. Byli dopadeni. Přiznali se ke všemu. Byli vzati do vazby, a než došlo k líčení, zámečnick tam zemřel. Chlapec byl nyní souzen jako nebezpečné individuum, před kterým je nutno chránit lidskou společnost.

Individuum stejně nebezpečné jako ta pachatelka včera, myslel si Něchljudov, když tak naslouchal, co se před ním děje. Oni jsou ne-bezpeční, a my nejsme! Já, zvrhlík, zástěrkář, svůdce, a my všichni, všichni ti, kdo mě sice znali takového, jaký jsem, a nejenže mnou nepohrdali, ale dokonce si mě vážili? Ale i kdyby byl ten chlapec ze všech, jak tu sedíme, lidské společnosti nejnebezpečnější, co – rozumně uváženo – se má udělat, když byl chycen?

Vždyť je zjevné, že ten hoch není žádný výjimečný zlosyn, ný-brž – to každý vidí – docela obyčejný člověk, a tím, čím je, se stal jediné proto, že žil v poměrech, které plodí takové lidi. A aby nebylo takových chlapců, je snad jasné, že se musíme snažit vymýtit nelid-ské poměry, v kterých se rodí takoví nešťastní tvorové.

Co vlastně děláme? Chytíme jednoho takového chlapce, který nám náhodou padl do rukou, třebaže velmi dobře víme, že tisíce jich zůstává nedopadeno, vsadíme ho do vězení, kde žije v naprosté zahálce anebo v té nejnezdavější a nejtupější práci, mezi lidmi stejně ochablými a životně zbloudilými, načež ho pošleme na státní útraty mezi ty nejzkaženější lidi z Moskevské gubernie do Irkutské.

Avšak pro vymýcení poměrů, v kterých se takoví lidé rodí, nejenže nic neděláme, ale ještě podporujeme instituce, v nichž se utvářejí. Ty instituce známe. Jsou to továrny, závody, dílny, hospody, krčmy, nevěstince. A my ty instituce nerušíme, ale dokonce je máme za nezbytné a ještě je podporujeme a řídíme.

Takto si vychováme ne jednoho, ale milióny lidí, a pak jednoho chytíme a myslíme si, že jsme něco vykonali, že jsme se uchránili a víc už se po nás nemůže chtít, vždyť jsme ho poslali z Moskevské gubernie do Irkutské, uvažoval Něchljudov nesmírně bystře a jasně, jak tak seděl na své židli vedle plukovníka a naslouchal různě zabarveným hlasům, ať už mluvil obhájce, státní zástupce či předseda, a pozoroval jejich sebevědomá gesta. Ale co námahy, a jaké námahy dá celé to pokrytectví, přemýšlel Něchljudov dále a hleděl na rozlehlou síň, na podobizny, lampy, křesla a uniformy, na tlusté zdi i na okna a vzpomínal, jak obrovská je to budova, jak ještě obrovitější je samo zřízení, a představoval si celou armádu úředníků, písařů, dozorců a poslíčků nejen zde, ale po celém Rusku, z nichž všichni dostávají plat za tu komedii, o kterou nikdo nestojí. Což kdybychom alespoň setinu té námahy věnovali tomu, abychom pomáhali odstrčeným tvorům, v nichž dnes vidíme pouze ruce a těla, nezbytná pro náš klid a pohodlí? Vždyť stačilo, aby se našel člověk – přemýšlel Něchljudov, hledě na neduživý, ustrašený chlapcův obličej –, který by ho byl politoval už tenkrát, kdy ho z nouze posílali z venkova do města, a který by mu byl v té nouzi pomohl. Nebo když už ho v městě svedli kamarádi a on šel po dvanáctihodinové práci do krčmy, kdyby se byl tehdy našel člověk, který by mu řekl: Nechod'

tam, Váňo, neděláš dobře. Chlapec by byl nešel, nebyl by se zkazil a nic špatného by nebyl provedl.

Ale za celou tu dobu, co jako zvířátko prožíval v městě svá učednická léta a s těmi svými nakrátko ostríhanými vlasy, aby se do něho nedaly vši, běhal mistrům na nákup, za celou dobu se nenašel člověk, který by ho byl politoval. Naopak, od chvíle, co přišel do města, stále slyšel od mistrů i od kamarádů, že šikovný je ten, kdo podvádí, kdo pije, kdo umí vynadat a nabít, kdo je zpustlík.

A když se ten hoch, nemocný a zničený nezdravou prací, pitím a neřestmi, zpitomělý a omámený bez cíle potloukal městem, z hlouposti vlezl do nějaké kůlny a vytáhl odtamtud naprosto bezcenné rohožky, tu se nikdo z nás majetných, bohatých, vzdělaných lidí nepostaral, aby byly odstraněny příčiny, jež toho chlapce dostaly tam, kde je dnes, a ještě chceme napravit věc tím, že ho pranýřujeme.

Děsné! Člověk neví, čeho je tu víc, zda krutosti, či nejapnosti. Ale zřejmě je obé vystupňováno na nejvyšší míru.

Něchljudov přemýšlel o tom všem a už ani neposlouchal, co se před ním děje. A hrozil se, co všechno se mu odhalovalo. Žasl, že to neviděl dříve a že to nevidí ostatní.

XXXV

Hned o první přestávce Něchljudov vstal a šel na chodbu s úmyslem, že už se na líčení nevrátí. Ať si s ním dělají, co chtějí, ale už se nemůže podílet na té strašné, hanebné hlouposti.

Zjistil si, kde má kancelář státní zástupce, a vydal se k němu. Zřízenec ho nechtěl pustit. Hlásil, že státní zástupce je zrovna zaměstnán. Ale Něchljudov ho neposlouchal, šel dovnitř a obrátil se k úředníkovi s prosbou, aby státnímu zástupci ohlásil, že je porotce a musí s ním mluvit ve velmi vážné věci. Knížecí titul a pěkné šaty Něchljudovovi pomohly. Úředník ho ohlásil a pustil ho k státnímu zástupci. Ten ho uvítal vstoje, s patrnou nelibostí, že Něchljudov se tak umíněně domáhá slyšení.

„Co si přejete?“ otázal se přísně.

„Jsem porotce, Něchljudov, a nutně musím mluvit s obžalovanou Maslovovou,“ řekl Něchljudov celý rudý, ale rychle a rázně, poněvadž tušil, že přikročí k činu, který významně ovlivní jeho život.

Státní zástupce byl menší snědý muž s krátkými šedivějícími vlasy, s jiskrnýma bystrýma očima a hustým přistřiženým vousem na vystouplé dolní čelisti.

„S Maslovovou? Ovšem, vím. Byla obžalována z travičství,“ řekl klidně. „A proč s ní potřebujete mluvit?“ Nato dodal o něco mírněji: „Nemohu vám to povolit, když nebudu znát důvod.“

„Mám pro to důvod velice závažný,“ odpověděl Něchljudov a všecek se zapálil.

„M-no,“ řekl státní zástupce, zdvihl zrak a pozorně si Něchljudova prohlédl. „Už se s ní konalo přelíčení nebo ještě ne?“

„Včera byla souzena a odsouzena ke čtyřem rokům káznice na-prosto nespravedlivě. Je nevinna.“

„M-no. Jestliže byla odsouzena teprve včera,“ řekl státní zástupce, nedbaje Něchljudovovy poznámky o nevině Maslovové, „tedy než rozsudek nabude právní moci, musí být ve vyšetřovací věznici. Návštěvy tam jsou povoleny jenom v určité dny. Doporučuji vám, abyste se obrátil přímo tam.“

„Ale já ji musím vidět co nejdříve,“ vyhrkl Něchljudov a dolní čelist se mu třásla. Cítil, že se blíží rozhodující okamžik.

„Ale proč?“ zeptal se státní zástupce poněkud zneklidněně.

„Protože je nevinna, a přitom byla odsouzena do káznice. A vším jsem vinen já,“ řekl Něchljudov třesoucím se hlasem, ač přitom cítil, že mluví, co by neměl.

„Jak to?“ tázal se státní zástupce.

„Poněvadž jsem ji svedl a vehnal ji do situace, v které se teď octla. Kdyby nebyla tím, k čemu jsem ji dohnal, ani by nemohla být nařčena z něčeho takového.“

„Přesto nechápu, jak to souvisí s návštěvou.“

„Ale tak, že ji chci všude následovat... a oženit se s ní,“ vypravil ze sebe Něchljudov. A jako vždy, kdykoli o tom začal, vhrkly mu slzy do očí.

„Ale? Vida!“ řekl státní zástupce. „To je vskutku úplně výjimečný případ. Jste, tuším, členem krasnoperského zemstva?“ otázel se, jako by se rozpomínal, že už dříve slýchal o tomto Něchljudovovi, jenž mu právě sdělil tak podivné rozhodnutí.

„Promiňte, nemyslím, že by to nějak souviselo s mou prosbou.“ Něchljudov vzplanul hněvem.

„Jistěže nikoli,“ s nenápadným úsměvem a bez nejmenších rozpaků řekl státní zástupce, „jenže vaše přání je tak neobvyklé a natolik se vymyká běžným formám...“

„Mohu tedy dostat povolení?“

„Povolení? Ano, hned vám dám propustku. Račte se posadit.“

Šel ke stolu, usedl a dal se do psaní.

„Posad'te se, prosím.“

Něchljudov zůstal stát.

Státní zástupce napsal propustku, podal lístek Něchljudovovi a zvědavě si ho prohlížel.

„Ještě vám musím oznámit,“ pravil Něchljudov, „že už nemohu zasedat v porotě.“

„Jak víte, je třeba uvést soudnímu dvoru závažné příčiny.“

„Příčina je v tom, že považuji každý soud nejen za zbytečný, ale i za nemorální.“

„M-no,“ řekl státní zástupce stále s tím mírným úsměvem, jímž jaksi naznačoval, že taková prohlášení jsou mu známa a náležejí do jisté žertovné kategorie. „M-no, ale zajisté chápete, že jako státní zástupce s vámi nemohu souhlasit. A proto vám doporučuji, abyste to oznámil soudu, a ten vaše důvody uzná nebo neuzná, a v tom druhém případě vám uloží pokutu. Obrátte se k soudu.“

„Ohlásil jsem to a nikam už nepůjdu,“ odsekl Něchljudov.

„Moje úcta,“ řekl státní zástupce a sklonil hlavu. Zřejmě se chtěl co nejrychleji zbýt podivného návštěvníka.

„Kdo to byl?“ tázal se přisedící, který hned po Něchljudovovi vešel do kanceláře.

„Něchljudov, víte, ten, co už v krasnoperském újezdě prohlašoval v zemstvu všelijaké divné věci. Jen si představte, on je v porotě a teď se mezi obžalovanými objevila žena nebo dívka, která byla odsouzena do káznice. Prý ji kdysi svedl a teď se s ní chce oženit.“

„Není možná!“

„Sám mi to řekl... Byl nějak hrozně rozčilený.“

„Dnešní mladí lidé v sobě skutečně mají cosi nenormálního.“

„Ale on už není tak moc mladý.“

„No, ale víte, příteli, toho vašeho slavného Ivašenkova už mám dost. Chce nás umořit. Mluví a mluví, konce to nemá.“

„Musí se prostě přerušit. Vždyť jsou to hotoví obstrukčníci.“

XXXVI

Od státního zástupce jel Něchljudov rovnou do vyšetřovací věznice. Vyšlo však najevo, že tam žádnou Maslovovou nemají, a inspektor Něchljudovovi vysvětlil, že asi bude ve staré etapové věznici. Něchljudov jel tam.

Jekatěrina Maslovová tam opravdu byla. Státní zástupce zapomněl, že před šesti měsíci vyvolalo četnictvo politickou aféru a ještě ji nemožně zveličilo, takže vězení pro vyšetřovací vazbu byla do posledního místečka obsazena vysokoškoláky, lékaři, dělníky, studentkami a ošetřovatelkami.

Od věznice vyšetřovaných k etapové věznici to byla obrovská dálka a Něchljudov tam dojel až navečer. Chtěl jít ke dveřím obrovské ponuré budovy, ale strážný ho nepustil a jenom zazvonil. Na zazvonění přišel dozorce. Něchljudov mu předložil propustku, dozorce však řekl, že bez inspektora vědomí ho nemůže pustit. Něchljudov se vydal za inspektorem. Už když stoupal do schodů, slyšel za dveřmi tóny složité bravurní skladby, kterou hrál kdosi na piano. Když mu přišla otevřít mrzutá služka se zavázaným okem, vyrazily tóny z pokoje a omráčily jeho sluch. Byla to otřelá Lisztova rapsódie, přednášená skvěle, ale jen k určitému místu. Jakmile hra došla až sem, začínalo všecko od začátku. Něchljudov se tázal obvázané služky, zda je inspektor doma.

Služebná sdělila, že nikoli.

„Přijde brzo?“

Rapsódie znova ustala a znova se oslnivě a hlučně opakovala až k začarovanému místu.

„Půjdu se zeptat.“

Služebná odešla.

„Řekni mu, že není doma a že nepřijde. Šel na návštěvu, co ti lidé obtěžují,“ ozval se ženský hlas za dveřmi a znova se ozvala rapsódie, ale zase ustala, a vtom zahřmotila odstrkovaná židle. Rozhněvaná klavíristka nejspíš chtěla sama vyčinit dotěrnému návštěvníkovi, přicházejícímu po úředních hodinách.

„Tatínek není doma,“ nevrle řekla bledá, uboze vypadající dívka s načechranými vlasy a s modrými kruhy pod unylýma očima, která přišla z pokoje. Když spatřila mladého muže v pěkném plášti, obměkčila se. „Pojďte dál, prosím... Co si přejete?“

„Musím mluvit s jednou vězněnou.“

„Je politická?“

„Ne, politická ne. Mám povolení od státního zástupce.“

„No, já nevím, tatínek je pryč. Ale račte dále, prosím,“ opět ho pobízela z předsínky. „Nebo se obraťte na zástupce, ten je teď v kanceláři, tak si s ním promluvte. Jaké je ctěné jméno?“

„Děkuji vám,“ pravil Něchljudov, aniž odpověděl na otázku, a odešel.

Sotva za ním zapadly dveře, už znova zazněly bujně, veselé tóny, jež tak málo slušely místu, kde byly vyluzovány, i tváři ubohého děvčete, které je tak vytrvale nacvičovalo. Venku potkal Něchljudov mladého důstojníka se zježenými načepýřenými kníry a ptal se ho na zástupce inspektora. Byl to sám zástupce. Vzal si propustku, prohlédl si ji a řekl, že na propustku do budovy vyšetřovacích vazeb se ho neodvažuje pustit sem. A mimoto už je pozdě...

„Račte přijít zítra. Zítra v deset hodin jsou návštěvy dovoleny všem. Přijďte, a taky pan inspektor bude doma. Můžete se setkat v hovorně, a když pan inspektor dovolí, třeba i v kanceláři.“

Něchljudov tedy šel domů s nepořízenou. Rozechvěn vědomím, že ji uvidí, krácel ulicemi a teď už nevzpomínal na přelíčení, ale na to, jak mluvil se státním zástupcem a s inspektory. To, že usiloval o setkání, že oznámil svůj úmysl státnímu zástupci a byl ve dvou věznicích, aby ji spatřil, to vše ho tak rozrušilo, že se dlouho nemohl

uklidnit. Sotvaže přišel domů, vyhrabal dávno odložené deníky, přečetl si několik pasáží a vepsal: „Dva roky jsem si nepsal deník a už jsem myslel, že se k takovému dětinství nikdy nevrátím. Ale nebylo to dětinství, nýbrž rozmlouvání se sebou samým, s oním pravdivým božským já, které žije v každém člověku. Po celou dobu to *já* spalo a neměl jsem s kým rozprávět. Probudila je neuvěřitelná událost dne 28. dubna u soudu, kde jsem byl porotcem. Spatřil jsem na lavici obžalovaných Kaťušu v trestaneckém plášti, Kaťušu, kterou jsem kdysi svedl. Zvláštním nedopatřením, a protože jsem se dopustil chyby, byla odsouzena na Sibiř. Byl jsem teď u státního zástupce a ve věznici. Nepustili mě k ní, ale jsem rozhodnut učinit vše, abych ji spatřil, odprosil ji a napravil svou vinu alespoň ženitbou. Panebože, pomoz mi! Mám hezký, radostný pocit.“

XXXVII

Maslovová tu noc ještě dlouho a dlouho nemohla usnout, ležela s otevřenýma očima, dívala se na dveře, jež zacláněla žalmistova dcera, chodící sem a tam, poslouchala, jak supí zrzka, a přemýšlela.

Přemýšlela o tom, že se ani za nic neprovdá za kárance na Sachalinu, ale zařídí si to nějak jinak. S nějakým nadřízeným, s písařem nebo třeba s dozorcem, třeba se zástupcem. Na to je všecy užije. Jenom aby nezhubla. To by byl konec. A vzpomněla si, jak se na ni díval obhájce, jak se díval předseda i lidé u soudu, kteří ji potkávali nebo jí schválně nadbíhali. Vzpomněla si, jak ji ve věznici navštívila Berta a vyprávěla, že onen student, kterého měla ráda, když bydlela u Kitajeové, byl u nich, ptal se na ni a tuze ji litoval. Vzpomínala na rvačku se zrzkou a litovala ji. Vzpomínala na pekaře, který jí poslal o bochánek víc. Vzpomínala na mnoho lidí, jen na Něchljudova ne. Na dětství a mládí, a zvlášť na lásku k Něchljudovovi nevzpomínala nikdy. Bylo to příliš bolestné. Ty vzpomínky ležely nedotčeny kdesi hluboko v duši. Ani ve spaní se jí o Něchljudovovi nikdy nezdálo. Nyní ho u soudu nepoznala ani ne tak proto, že ho viděla naposledy jako vojáka s malými knírky a krátkými sice, avšak hustými kadeřavými vlasy, kdežto nyní to byl postarší vousatý muž. Nepoznala ho spíš proto, že na něho nikdy nemyslela. Všecky vzpomínky na minulost s ním spojené pohřbila oné hrozné temné noci, kdy jel z vojny a nezastavil se u tetiček.

Až do té noci, dokud doufala, že přijede, nijak si nezoufala pro dítě, které nosila pod srdcem, a často v údivu až jihla nad jemnými a někdy prudkými pohyby, jak je v sobě cítila. Ale od té noci se všecko změnilo. A očekávané dítě se stalo jen přítěží.

Tetičky se na Něchljudova těšily, chtěly, aby přijel, on však telegrafoval, že přijet nemůže, poněvadž musí být včas v Petrohradě.

Jakmile se to Kaťuša dověděla, rozhodla se, že půjde na stanici, aby ho viděla. Vlak měl projíždět ve dvě hodiny v noci. Kaťuša uložila slečny spát, přemluvila kuchařčinu dcerku Mášku, aby šla s ní, obula si staré botky, přehodila si šátek, vykasala sukni a utíkala na nádraží.

Byla tmavá, deštivá, větrná podzimní noc. Déšť chvílemi šplíchal velké teplé kapky, chvílemi ustával. V polích nebylo ani pořádně vidět na cestu, v lese tma jako v pytli, a třebaže Kaťuša cestu dobře znala, zabloudila v lese a k nádražíčku, kde vlak stál tři minuty, nedošla zavčas, jak počítala, nýbrž až po druhém zvonění. Vběhla na nástupiště a ve voze první třídy ho rázem uviděla. V tom voze bylo zvlášť jasné světlo. Na plyšových sedadlech seděli proti sobě dva důstojníci bez kabátů a hráli karty. Na stolku u okna hořely stékající tlusté svíce. Něchljudov v přiléhavých jezdeckých kalhotách a v bílé košili seděl na opěradle křesla, loket opřený o lenoch, a něčemu se smál. Jakmile ho poznala, zaklepala zkrehlou rukou na okno. Ale v tom okamžení zazvonili potřetí a vlak se dal pomalu do pohybu, nejprve dozadu a pak se jeden po druhém hnuly vozy kupředu a narážely o sebe. Jeden z hráčů vstal s kartami v ruce a zadíval se do okna. Kaťuša zaklepala ještě jednou a přitiskla tvář na okenní tabuli. V té chvíli sebou trhl i vůz, u kterého stála, a rozjel se. Šla za ním, hledíc do okna. Důstojník chtěl okno stáhnout, ale nedařilo se mu to. Něchljudov vstal, odstrčil ho a začal okno stahovat sám. Vlak přidal rychlost. Kaťuša hbitě kráčela, aby nezůstala pozadu, ale vlak stále a stále přidával a v okamžiku, kdy okno spadlo, průvodčí ji odstrčil a naskočil do vozu. Kaťuša zůstala pozadu, ale přesto běžela dál po vlhkých prknech nástupiště. Pak nástupiště končilo a Kaťuša se taktak zachytila, aby neupadla, když běžela po schůdcích dolů. Běžela, ale vůz první třídy byl už daleko vpředu. Vozy druhé třídy kolem ní ubíhaly, potom se ještě rychleji přehnaly vozy třetí třídy, ale Kaťuša přesto běžela. Když přešel poslední vagón se světlem vzadu, byla už za čerpadlem na nechráněném místě a vítr se do ní

opřel, strhával jí šátek z hlavy a po jedné straně jí lepil šaty na nohy. Shodil jí šátek, ale pořád běžela dál.

„Tetičko Michajlovno!“ volalo děvčátko, které jí sotva stačilo. „Ztratila jste šátek!“

On si sedí v osvětleném voze na plyšovém sedadle, žertuje, popíjí, a ona tady stojí v blátě, ve tmě, v dešti a větru, a pláče. Kaťuša zůstala stát, zvrátila hlavu, chytila se za ni a zaštkala.

„Odjel!“ vykřikla.

Děvčátko se polekalo a objalo ji přes mokré šaty.

„Teti, půjdem domů.“

Až zas pojede vlak, skočím pod vagón a bude konec, myslela si mezitím Kaťuša a neodpovídala děvčátku.

Rozhodla se, že tak učiní. Ale vzápětí, jak to vždy bývá v prvním okamžiku klidu po přestálém rozčilení, dítě, jeho dítě, které nosila pod srdcem, se náhle pohnulo, trhlo sebou, pomalu se protáhlo a zase ťukalo něčím tenkým, něžným a ostrým. A náhle vše, co ji před chvílí tak trápilo, až si myslela, že nemůže žít, všechna zloba i touha pomstít se mu alespoň vlastní smrtí, to vše náhle pominulo. Uklidnila se, vzchopila, zahalila se do šátku a chvátala domů.

Zmučená, promoklá a špinavá se vrátila domů, a od toho dne v ní nastal duševní přelom, který ji dohnal tam, kde byla dnes. Od té strašné noci přestala věřit v dobro. Dříve věřila v dobro i že lidé v ně věří, ale této noci se přesvědčila, že tomu nikdo nevěří a že vše, co se říká o Bohu a o dobru, vše to se dělá jen proto, aby lidé byli klamáni. Ten, jehož milovala a jenž miloval ji – to věděla –, se jí nabažil, pošlapal její city a opustil ji. A přitom byl nejlepší z lidí, které znala. Všichni ostatní byli ještě horší. Vše, co se jí stalo, ji v tom na každém kroku utvrzovalo. Jeho tety, bohabojné stařenky, ji vyhnaly, jakmile jim už nemohla sloužit jako dřív. A stejně všichni lidé, s kterými se setkávala. Ženy na ní měly peníze, muži od starého policejního komisaře až po vězeňské dozorce v ní viděli předmět rozkoše. A pro žádného neexistovalo na světě nic než rozkoš, právě tahle rozkoš.

V tom ji ještě víc utvrdil starý spisovatel, s kterým navázala poměr v druhém roce svého života na svobodě. Říkal jí rovnou, že v tom – jmenoval to poezií a estétstvím – je jediné štěstí.

Každý žil jen pro sebe, pro svou rozkoš a všechna slova o Bohu a o dobru byla klam. Jestliže se někdy vynořily otázky, proč je na světě všechno zařízeno tak špatně, že všichni si navzájem ubližují a všichni trpí, nesměla na to myslet. Když jí bylo smutno, zakouřila si, napila se anebo, což bylo nejlepší, pomilovala se s mužem a všechno přešlo.

XXXVIII

Nazítří v neděli v pět ráno, kdy na ženské chodbě zazněla obvyklá píšťalka, Korablevová už nespala a vzbudila Maslovovou.

Sibiř, pomyslela si Maslovová s hrůzou. Mnula si oči, bezděky vdechujíc vzduch, po ránu nemožně smrdutý, chtěla zase usnout, odejít do říše podvědomí, ale zakořeněný strach přemohl spánek, takže se zvedla, skrčila nohy a usedla, rozhlížeje se kolem. Ženy už vstaly, jen děti ještě spaly. Krčmářka s vypoulenýma očima opatrně, aby je nevzbudila, vytahovala plášť, který měly pod sebou. Rebelantka rozvěšovala nad kamny hadry, sloužící za plenky, zatímco dítě křičelo z plna hrdla v náručí modrooké Fedosji, která je houpala a něžně chlácholila. Souchotinářka se držela za prsa a s obličejem podlitým krví odkašlávala a mezitím vzdychala a naříkala. Zrzavá už také byla vzhůru. Ležela naznak, tlusté nohy skrčené, a hlasitě a vesele vyprávěla, co se jí zdálo. Stařenka žhářka už opět stála před svatým obrazem a šeptajíc stále stejná slova, žehnala se křížem a klaněla se. Žalmistova dcera seděla nehybně na pryčně a ospale, tupě zírala před sebe. Fešanda si natáčela na prst mastné, tvrdé černé vlasy.

Venku zapleskaly střevíce, zámek zarachotil a vstoupili dva chodbaři v halenách a krátkých šedivých kalhotách nad kotníky, s vážnou, zlostnou tváří vyzvedli na vahadlo páchnoucí kbelík a odnesli jej z cely. Ženy se šly umýt na chodbu pod vodovod. U vodovodu se strhla hádka mezi zrzavou a ženou z vedlejší cely. Zase nadávky, křik a nářky.

„Chcete na samotku?“ rozkřikl se dozorce a pleskl zrzavou po tučných nahých zádech, jen to mlasklo na celou chodbu. „Už ať tě neslyším.“

„Hele, dědek špásuje,“ řekla zrzka, pokládajíc toto jednání za projev přízně.

„Tak hybaj. Dělejte, půjdete na mši.“

Než se Maslovová učesala, přišel inspektor s družinou.

„Nástup!“ křičel dozorce.

Z druhé cely vyšly ostatní vězeňkyně a všechny si stouply na chodbě do dvou řad, přičemž ženy v druhé řadě musely dát ruce na ramena ženám v první řadě. Všechny je přepočítali.

Po nástupu přišla dozorkyně a vedla trestankyně do kostela. Maslovová a Fedosja byly uprostřed kolony, kterou tvořilo přes sto žen ze všech cel. Všechny měly bílé šátky, blůzy a sukně a jen tu a tam se mezi nimi vyskytly ženy ve vlastních barevných šatech. Byly to ženy s dětmi, následující své muže. Průvod zaplnil celé schodiště. Ozýval se měkký dusot nohou, obutých do trestaneckých střevíců, hovor, občas smích. V zatáčce uviděla Maslovová zlobný obličej své nepřítelkyně Bočkovové, krácející vpředu, a upozornila na ni Fedosju. Když ženy sestoupily dolů, ztichly, žehnaly se křížem a klaněly se, vcházejíce otevřenými dveřmi do kostela, třpytícího se zlatem a dosud prázdného. Měly vykázano místo vpravo. Tlačily se, strkaly do sebe, až se konečně rozmístily. Za ženami vešli vypovězenci v šedivých pláštích, odpykávající si trest vypovězení z rozsudku obcí, a za hlasitého pokašlávání stanuli v hustém zastupu vlevo a uprostřed kostela. Nahoře na kůru už stáli trestanci přivedení dříve, po jedné straně káraci s hlavami do polovičky vyholenými, prozrazující svou přítomnost řinkotem řetězů, a na druhé straně vyšetřovanci, neoholení a bez pout.

Vězeňský kostel byl nově vystavěn a vyzdoben bohatým obchodníkem, který na to věnoval hezkých pár tisíc rublů. Celý kostel svítil jasnými barvami a zlatem.

Nějakou chvíli panovalo v kostele ticho a bylo slyšet jen smrkání, kašel, křik dětí a tu a tam řinčení řetězů. Ale už trestanci stojící uprostřed couvli, namačkali se na sebe, aby uprostřed udělali cestu, a po té cestě přišel inspektor a stoupl si do čela uprostřed kostela.

XXXIX

Začala bohoslužba.

Bohoslužba spočívala v tom, že kněz v prapodivném a nanejvýš nepohodlném rouše krájel a rozkládal kousky chleba na misku a pak je dával do kalichu s vínem, pronášeje při tom rozličná jména a modlitby. Neúnavný žalmista mezitím zprvu odříkával a potom střídavě s trestaneckým sborem zpíval rozmanité církevněslovanské písně, samy o sobě málo srozumitelné a při rychlém přednesu a zpěvu ještě nesrozumitelnější. Obsahem modliteb byly převážně prosby, aby Bůh požehnal mocnáři a jeho rodině. Za to se říkaly motlitby mnohokrát, zároveň s jinými modlitbami i zvlášť, a to vkleče. Kromě toho přednesl žalmista několik veršů ze Skutků svatých apoštolů tak zvláštním, křečovitým způsobem, že se tomu vůbec nedalo rozumět, kdežto kněz velice zřetelně přečetl ono místo z evangelia svatého Marka, v němž se líčí, kterak Kristus, vstav z mrtvých, dříve než vstoupil na nebesa a usedl po pravici otce svého, ukázal se nejprve Maří Magdaléně, z níž byl vyvrhl sedm ďáblů, a potom jedenácti učedníkům a kterak jim řekl, aby kázali evangelium všemu stvoření, přičemž prohlásil, že kdo neuvěří, bude zatracen, kdož uvěří a nechá se pokřtít, spasen bude a nadto bude ďábly vymítati, na nemocné bude ruce vkládati, jazyky novými mluvit, hady bráti, a jestliže by ten člověk co jedovatého pil, nikoli nezemře, ale zdrav zůstane.

Podstatou bohoslužby byla domněnka, že kousky chleba, knězem vykrojené a dané do vína, se za určitých manipulací a modliteb proměňují v tělo a krev Páně. Manipulace záležely v tom, že kněz, třebaže mu překážel navlečený brokátový pytel, stejnoměrně zvedal obě ruce a držel je ve vzduchu, načež poklekával a líbal stůl a vše, co na něm bylo. Nejdůležitější úkon nastal, když kněz vzal do obou rukou ubrousek a stejnoměrně a plynule jím mával nad miskou a zlatým kalichem.

Předpokládalo se, že právě v té chvíli se chléb a víno proměňují v tělo a krev, a proto byla tato část bohoslužby vybavena obzvlášť slavnostně.

„Zvláště za nejsvětější, přečistou, přeblahoslavenou Matku boží!“ zvolal pak hlasitě kněz za přepážkou a sbor slavnostně zanotoval, že je tuze pěkné velebit Pannu Marii, jež porodila Krista, aniž bylo její panenství porušeno, a náleží jí větší úcta než nějakým cherubínům větší sláva než nějakým serafínům. Potom se mělo za to, že proměna byla dokonána, a kněz sňal ubrousek s misky, rozčtvrtil poslední kousek a dal jej nejprve do vína a pak do úst. Předpokládalo se, že snědl kousíček těla božího a vypil doušek boží krve. Potom kněz odhrnul závěs, otevřel prostřední dveře, a chopiv se zlaceného kalichu, vešel s ním do prostředních dveří a vyzval zájemce, aby rovněž požili těla a krve boží z kalichu.

Zájemci byly samé děti.

Kněz se jich napřed zeptal, jak se jmenují, a opatrně nabíraje z kalichu lžičkou, po řadě jim strkal do úst kousky chleba ve víně, zatímco žalmista jim utíral ústa a vesele prozpěvoval, že děti jedí tělo Páně a pijí jeho krev. Nato odnesl kněz kalich za přepážku, vypil tam všechnu zbývající krev a snědl všechny kousíčky těla Páně, pečlivě si olízl kníry, otřel si ústa i kalich a v nejlepším rozmaru vyšel bujarým krokem ven a tenké podrážky vysokých bot z teletiny mu vrzaly ažaž.

Tím skončila hlavní křesťanská bohoslužba. Ale kněz toužil utěšit nešťastné vězně, i přidal k obvyklé mši ještě zvláštní. Ten zvláštní obřad spočíval v tom, že si kněz stoupl před tepaný zlacený obraz (s černým obličejem a černýma rukama) onoho domnělého Boha, kterého jedl, ozářený spoustou voskovic, a začal divně a falešně napůl zpívat, napůl odříkávat:

„Ježíši milostiplný, apoštolů slávo, Ježíši můj, chloubu mučedníků, Pane všemohoucí, Ježíši, spasiž mě, Ježíši, spasiteli můj, Ježíši můj nejjasnější, k tobě se utíkám, spasiteli Ježíši, smiluj se nade mnou, pro přímluvu rodičky tvé, Ježíši, všech tvých svatých i proroků všech, spasiteli můj Ježíši, a dopřej mi radostí ráje, Ježíši lidumilný!“

Tady se zarazil, nabral dechu, pokřižoval se, uklonil se po pás a všichni to učinili po něm. Klaněl se inspektor, dozorci, trestanci a nahoře co chvíli zařinčely okovy.

„Andělů stvořiteli a pane zástupů nebeských, Ježíši přezáračný, andělů udivení, Ježíši přemocný, prarodičů vykoupení, Ježíši milostiplný, patriarchů velebo, Ježíši přeslavný, oporo králů, Ježíši dobrotivý, proroků naplnění, Ježíši divotvorný, tvrzi mučedníků, Ježíši přetichý, radosti mnichů, Ježíši přemilostivý, slasti kněží, Ježíši milosrdný, střídmosti postících se, Ježíši nejsladší, světců plesání, Ježíši přečistý, neposkvrněných čistoto, Ježíši odevěký, hříšníků spáso, Ježíši, Synu boží, smiluj se nade mnou!“ Stále a stále sípavěji opakoval slovo „Ježíši“, až se konečně dostal k pomlce, přidržel si ornát s hedvábnou podšívkou, poklekl na jedno koleno, hluboko se uklonil a sbor zanotoval poslední slova:

„Ježíši, Synu boží, smiluj se nade mnou.“

A věžňové klesali a vztyčovali se, pohazující vlasy zbylými na polovině hlavy, a řinčely okovy, které jim dřely hubené nohy.

Trvalo to velice dlouho. Nejdřív tu byly chvalozpěvy končící slovem „aleluja“. A věžňové se křižovali, klaněli se, padali na kolena. Zpočátku se klaněli při každé přestávce, ale pak už se začali klanět ob jednu nebo i ob dvě a všichni byli velice rádi, když všechny chvalozpěvy skončily, kněz si s úlevou oddechl, sklapl knížečku a odešel za přepážku. Zbýval poslední akt, záležející v tom, že kněz vzal z velkého stolu pozlacený kříž s emailovými medailónky na hrotech a vstoupil s ním doprostřed kostela. Nejprve přistoupil ke knězi a kříž políbil nejdříve inspektor, potom zástupce, pak dozorci a potom v tlačenici a za šeptaných nadávek začali přistupovat věžňové. Kněz rozmlouval s inspektorem a přitom strkal kříž a ruku přistupujícím věžňům do úst nebo i do nosu, zatímco věžňové hleděli políbit jak kříž, tak i ruku knězi. Tím skončila křesťanská bohoslužba, konaná pro útěchu a poučení zbloudilým bratřím.

XL

A nikoho z přítomných od kněze a inspektora až po Maslovovou nenapadlo, že týž Ježíš, jehož jméno opakoval kněz, velebící ho všelijakými podivnými slovy, že tento Ježíš výslovně zapověděl vše, co se tu dělo. Zapověděl nejen to nesmyslné krasořečnění a rouhačské čáry kněží-učitelů nad chlebem a vínem, nýbrž zapověděl co nejdůrazněji, aby se jedni lidé nazývali učiteli druhých lidí, zapověděl modlitby v chrámech a kázal, aby se každý modlil o samotě, zapověděl i chrámy, řka, že je přišel rozbořit a že modlit se nemáme v chrámech, nýbrž v duchu a v pravdě. Ale především zapověděl nejen soudit lidi a věznit je, hanobit a mučit, jak se to dalo zde, nýbrž zakázal i jakékoli násilí na lidech řka, že přišel vysvobodit zajatých.

Nikoho z přítomných nenapadlo, že vše, co se zde provádí, je nejhorší rouhání a výsměch Kristovi, v jehož jménu se to dalo. Nikoho nenapadlo, že pozlacený kříž s emailovými medailónky na hrotech, jež kněz přinesl a dával lidem líbat, není než obrazem šibenice, na níž byl umučen Kristus právě proto, že zapověděl vše, co se teď v jeho jménu zde provádělo. Nikoho nenapadlo, že kněží, kteří si myslí, že pod způsobou chleba a vína jedí tělo a pijí krev Kristovu, vskutku jedí jeho tělo a pijí jeho krev, avšak nikoli v krajíčkách a ve víně, nýbrž tím, že nejenom pokoušejí „maličkých těchto“, s nimiž se Kristus ztotožňoval, ale také je připravují o nejvyšší blaho a vystavují je nejkrutějším mukám, když před lidmi skrývají onu blahozvěst, kterou jim Kristus přinesl.

Kněz to vše činil s klidným svědomím, neboť byl od dětství vychován v přesvědčení, že je to jediná pravá víra, kterou vyznávali všichni světci už za dávných dob a kterou nyní vyznává duchovní i světská vrchnost. Nevěřil, že z chleba se stalo tělo, že duši prospívá

záplava slov, ani že opravdu snědl kousíček Boha (tomu věřit nelze), avšak věřil, že je nutno vyznávat tuto víru. A zejména ho v té víře utvrzovalo, že za vykonávání církevních obřadů již osmnáct let pobíral důchod, z něhož živil rodinu, vydržoval syna na gymnáziu a dceru v klášterní škole. Stejně, ba ještě pevněji věřil i žalmista, poněvadž nadobro zapomněl na dogmatickou podstatu té víry a věděl jenom, že na teplé víno, na zádušní modlitby, na hodinky, na pobožnost obyčejnou a pobožnost s chvalozpěvem, na vše je předepsána určitá cena, kterou praví křesťané rádi platí, a proto vykřikoval své „smiluj se, smiluj se“, zpíval a odříkával, co se patřilo, zrovna tak klidně a přesvědčen o nezbytnosti celé věci, jako se prodává dříví, mouka nebo brambory. Velitel věznice a dozorcí sice nikdy nevěděli ani nepátrali, v čem spočívají dogmata víry a co znamená to vše, co se provádí v kostele, přesto však věřili, že je nezbytně nutno vyznávat tuto víru, poněvadž vrchnost i sám car ji vyznává. Nadto, byť matně (zanic by nedokázali vysvětlit, jak to přijde), tušili, že ta víra ospravedlňuje jejich krutý úřad. Bez té víry by pro ně bylo nejen obtížnější, ale snad vůbec nemožné vynakládat všechny síly k tomu, aby týrali lidi, jak to dělali nyní bez nejmenších výčitek svědomí. Inspektor byl taková dobrá duše, že by takhle vůbec nemohl žít, kdyby neměl ve víře oporu. A proto stál nehybně a zpříma, horlivě se klaněl a křížoval, snažil se být dojat, když se zpíval cherubínský chorál; a když šly děti k přijímání, postoupil kupředu, vlastnoručně zvedl hošíka, jemuž byla udílena svátost, a podržel ho.

Až na několik málo vězňů, kteří prohlédli celý podvod páchaný na lidech té víry a v duchu se jí smáli, většina jich věřila, že ve zlacených obrazech, svících, kališích, ornátech, křížích i v opakování nesrozumitelných slov „Ježíši milostiplný“ a „smiluj se“ tkví tajemná moc, jejímž prostřednictvím je možno získat větší výhody v nynějším i v budoucím životě. Ačkoli se většina z nich několikrát pokusila nabýt výhod v nynějším životě pomocí modliteb, pobožností a svěc,

ale nenabyli jich, neboť modlitby zůstaly nevyslyšeny, přece byl každý pevně přesvědčen, že je to náhodný nezdar a že toto zřízení, schvalované učenými lidmi a metropolity, je přece jen zřízením důležitým a nezbytným, ne-li pro tento, tedy pro posmrtný život.

Stejně věřila i Maslovová. Stejně jako ostatní měla při bohoslužbě smíšený pocit zbožné úcty a nudy. Stála zpočátku uprostřed zástupu a viděla jen na své družky. Ale když začalo přijímání a Maslovová postoupila s Fedosjou kupředu, uviděla inspektora a za ním mezi dozorci venkovana se světlou bradkou a plavými vlasy, Fedosjina muže, který se upřeně díval na ženu. Při chvalozpěvu si ho Maslovová prohlížela, šeptala si s Fedosjou a křížovala se a ukláněla, jen když to dělali ostatní.

XLI

Něchljudov jel z domova časně. Postranní uličkou ještě ujížděl venkovan a podivně znějícím hlasem vyvolával:

„Mlíko, mlíko, mlíko!“

Minulého dne spadl první teplý jarní déšť. Všude, kde nebyla dlažba, se pojednou zazelenala tráva. Břízy v sadech se obalily zeleným chmýřím, střemchy a topoly rozvíjely dlouhé vonné listy a v domech i v krámech vysazovali a natírali okna. Na vetešnickém trhu, přes který měl Něchljudov cestu, se hemžilo u seřazených bud spousta lidu a přecházeli tam otrhanci s holínkami pod paží a s nažehlenými kalhotami a vestami přes rameno.

Před hospodami už se tlačili muži v čistých přiléhavých kabátech a naleštěných botách, kteří nakrátko utekli tovární dřině, a ženy v pestrých hedvábných šátcích a v pláštích se skleněnými korálky. Strážníci se žlutými šňůrami u pistolí vyhlíželi ze svých stanovišť, zda nedojde k nějakému porušení pořádku, které by je rozptýlilo ve smrtelné nudě. Po pěšinkách na bulváru a po zeleném, čerstvě zbarveném trávníku běhaly děti a hrály si se psy a veselé chůvičky na lavičkách si povídaly.

Po ulicích, vlevo ve stínu ještě chladných a vlhkých, veprořed uschlých, bez ustání rachotily po dlažbě těžké nákladní vozy, hrkaly kočáry a zvonila koňka. Vzduch se kolem dokola zachvíval různorodým hlaholem a duněním zvonů vybízejících lid k účasti na bohoslužbách, jaké se právě konaly i ve věznici. A nastrojení lidé se rozcházeli do svých farních kostelů.

Drožkář nedovezl Něchljudova až k věznici, nýbrž k zatáčce. Několik mužů a žen, většinou s ranečky, stálo asi sto kroků od věznice. Vpravo byla menší dřevěná stavení, vlevo jednopatrový dům s vývěsním štítem. Obrovská zděná budova věznice byla o kus dále

a návštěvníky k ní nepouštěli. Voják na stráži chodil s puškou sem a tam a přísně okřikoval každého, kdo chtěl kolem něho proklouznout.

U vrátek při dřevěném stavení seděl vpravo proti strážci dozorce v uniformě s prýmký. Měl zápisník, návštěvníci chodili k němu, říkali jména těch, koho chtějí navštívit, a on si je zapisoval. Také Něchljudov k němu přistoupil a jmenoval Jekatěrinu Maslovovou. Dozorce s prýmký si to poznamenal.

„Proč se ještě nepouští?“ tázal se Něchljudov.

„Ted'ka mají mši. Až bude po mši, tak vás pustí.“

Něchljudov poodešel k hloučku čekajících. Z hloučku vystoupil muž v otrhaných šatech a zprohýbaném klobouku, v křápech naboso, s červenými pruhy přes celý obličej a zamířil k trestnici.

„Kam sem lezeš?“ křikl na něho voják s puškou.

„A co řveš?“ ozval se otrhanec, nijak nepřiveden z míry tím křikem, a vrátil se. „Když mě nechceš pustit, však já počkám. Nemusíš hned křičet jak generál.“

V hloučku se uznale rozesmáli. Návštěvníci byli většinou lidé chatrně oblečení, ba otrhaní, ale našli se tu i muži a ženy slušného zevnějšku. Vedle Něchljudova stál pěkně ošacený, hladce oholený a silný růžolící muž držící raneček, asi s prádlem. Něchljudov se ho zeptal, zda je tu poprvé. Muž s ranečkem odpověděl, že sem chodí každou neděli, a dali se do řeči. Byl to vrátný z banky. Přišel za bratrem souzeným pro podvod. Dobromyslný muž pověděl Něchljudovovi celý svůj příběh a také se ho chtěl vyptávat, když jejich pozornost upoutal kočár s gumovými obručemi, tažený statným vraníkem ušlechtilého plemene, a v kočáře vysokoškolský student s dámou zahalenou závojem. Student nesl velký ranec. Šel k Něchljudovovi a zeptal se ho, zda by mohl odevzdat milodar, totiž pečivo, které přivezl, a jak to má provést.

„Je to na přání mé snoubenky. To je má snoubenka. Její rodiče nám poradili, abychom to dovezli vězňům.“

„Jsem zde také poprvé a nevím, ale myslím, že byste se měl zeptat tady toho muže,“ pravil Něchljudov a ukázal na oprýmkovaného dozorce, sedícího se zápisníkem napravo.

Zatímco Něchljudov hovořil se studentem, otevřela se velká železná vrata věznice s okénkem uprostřed a vyšel důstojník v uniformě a další dozorce, načež dozorce se zápisníkem oznámil, že už se pouští dovnitř. Strážný ustoupil z cesty a všichni návštěvníci, jen aby nezmeškali, rychlým krokem a někteří i klusem se hrnuli k vratům věznice. Stál tam dozorce a hlasitě počítal vcházející návštěvníky: „Šestnáct, sedmnáct“ atd. Jiný dozorce, už v budově, sahal na každého návštěvníka, neboť je rovněž počítal, když vstupovali do dalších dveří. Při zpáteční cestě měl být počet ověřen, aby žádný návštěvník nezůstal ve vězení a žádný vězeň nebyl puštěn ven. Dozorce se nedíval, koho má před sebou, a plácl Něchljudova přes záda a Něchljudov byl v první chvíli tím dotykem ruky uražen, ale vzápětí si připomněl, proč sem přišel, a zastyděl se za svou neľibost a nedůtklivost.

První místnost za dveřmi byl velký klenutý pokoj s malými zamřížovanými okny. V tomto pokoji, zvaném shromáždistiště, spatřil Něchljudov ve výklenku velký obraz Ukřižovaného. Toho se nenadál.

K čemu to? Mimoděk si v duchu spojil obraz Kristův s lidmi osvobozenými, nikoli s vězňenými.

Něchljudov kráčel zvolna, pouštěľ chvátající návštěvníky napřed a zakoušel smíšený pocit hrůzy ze zlosynů, kteří tu byli zavřeni, soucitu s nevinnými, jako byl ten chlapec včera a Kaťuša, kteří zde museli být, a plachosti a dojetí ze shledání, které měl před sebou. Když vycházeli z první místnosti, dozorce na druhém konci cosi řekl. Ale Něchljudov, zahloubán do myšlenek, si toho nevšiml a ubíral se dále tam, kam šla většina návštěvníků, totiž na mužské, a nikoli na ženské oddělení, kam měl jít.

Pustil spěchající návštěvníky napřed a jako poslední vešel do místnosti určené pro návštěvy. Sotvaže otevřel dveře a vstoupil, zarazil ho ohlušující křik mnoha a mnoha hrdel, splývající v jednolité hukot. Teprve když přistoupil blíž k lidem, jako mouchy na cukr přilepeným k drátěné síti dělící pokoj vedví, pochopil, oč jde. Pokoj s okny vzadu nebyl rozdělen vedví jednou, nýbrž dvěma drátěnými sítěmi, sahajícími od země až ke stropu. Mezi sítěmi chodili dozorci. Na jedné straně za sítí byli vězňové, na druhé návštěvníci. Mezi sebou měli dvě sítě a vzdálenost asi tři lokte, takže se nejen nedalo nic podat, ale ani nebylo možné rozeznat obličeje, zvláště byli-li člověk krátkozraký. I mluvit se dalo těžko a lidé museli křičet, co jim síly stačily, aby se navzájem slyšeli. Z obou stran se tiskly k síti obličeje žen, mužů, otců, matek a dětí. Všichni chtěli na sebe vidět a všechno si říci. Ale poněvadž se každý snažil mluvit tak, aby ho ten druhý slyšel, a sousedé to chtěli také, jejich hlasy si navzájem překážely a každý hleděl překřičet ostatní. Odtud ten hukot, přerušovaný křikem, který Něchljudova omráčil hned na prahu. Rozumět bylo zcela nemožné. Jen z tváří se dalo usoudit, o čem lidé mluví a jaký k sobě mají vztah. Poblíž Něchljudova se tiskla k síti stařenka v šátku a až se jí brada třásla, když cosi volala na bledého mladého muže s hlavou dopola vyholenou. Trestanec ji s vytaženým obočím a svrstělým čelem pozorně poslouchal. Vedle stařenky byl mladý muž v krojovém kabátě. Nastavil ucho, potřásl hlavou a poslouchal, co mu říká trestanec se zmučenou tváří a šedivějším vousem. Oba si byli podobní. Kousek dále stál otrhanec. Mával, cosi křičel a smál se. A vedle něho seděla na zemi žena s dítětem, v pěkném vlněném šátku, a usedavě plakala, protože zřejmě poprvé uviděla onoho šedovlasého muže v trestanecké kazajce, s oholenou hlavou a v okovech, který byl na druhé straně. Nad ženou stál vrátný, s nímž Něchljudov předtím hovořil, a křičel ze všech sil na lysého trestance s jiskrnými očima. Když si Něchljudov uvědomil, že bude nucen rozmlouvat takto, vzedmulo se v něm rozhořčení na lidi, kteří si

mohli vymyslet a dodržovat něco takového. Divil se, že něco tak hrozného, takový výsměch lidským citům nikoho neuráží. Vojáci i dozorce, návštěvníci i vězňové patrně uznávali, že jinak to být nemůže.

Něchljudov strávil v místnosti pět minut, pln zvláštního pocitu smutku, vědomí vlastní bezmoci a rozchodu s celým světem. Zmocnila se ho mravní nevolnost, jako bývá nevolno člověku, když se s ním houpá loď.

XLII

Nic naplat, musím za tím, proč jsem přišel, řekl si, aby si dodal odvahy. Jak to provést?

Začal pátrat po nějaké úřední osobě, a když uviděl menšího, hubeného kníratého muže s důstojnickými nárameníky, jenž přecházel vzadu za lidmi, obrátil se k němu.

„Mohl byste mi, vážený pane, říci,“ pravil s obzvláště vybranou zdvořilostí, „kde jsou umístěny ženy a kde jsou u nich povoleny návštěvy?“

„Copak vy chcete na ženské oddělení?“

„Ano, rád bych mluvil s jednou trestankyní,“ stejně vybraně zdvořile odpověděl Něchljudov.

„Tak to jste měl říct hned na shromaždišti. S kým potřebujete mluvit?“

„Potřebuji mluvit s Jekatěrinou Maslovovou.“

„Je politická?“ zeptal se inspektorův zástupce.

„Není, je prostě...“

„Byla odsouzena?“

„Ano, byla odsouzena předevcírem,“ poslušně odpovídal Něchljudov v obavě, aby nějak nezkalil náladu dohlážiteli, který snad pro něho jevil pochopení.

„Na ženské, tak to račte tudy,“ řekl dohlázelec, patrně usoudiv z Něchljudovova zevnějšku, že je hoden pozornosti. „Sidorove,“ obrátil se k vousatému poddůstojníkovi s medailemi, „doprovod' pána do ženské hovorny.“

„Rozkaz.“

Vtom se u sítě ozval srdcervoucí nářek.

Všechno připadalo Něchljudovovi podivné a nejvíce to, že musel děkovat a cítit se zavázán inspektorovi a vrchnímu dozorcí, lidem, kteří páchali všechny krutosti, jež se dály v tomto domě.

Dozorce zavedl Něchljudova z mužské hovorny na chodbu, pak otevřel protější dveře a uvedl ho do hovorny pro ženy.

I tato místnost byla stejně jako mužská hovorna rozdělena sítěmi na tři části, byla však mnohem menší, bylo zde méně návštěvníků i méně vězňů, ale křiku a rámusu stejně jako v mužské hovorně. Mezi sítěmi rovněž chodila vrchnost. Tady to byla dozorkyně v uniformě s prýmký na rukávech, s modrými portami a stejným opaskem, jako měli dozorcí. A stejně jako v mužské hovorně se zde lidé z obou stran lepili na síť. Po jedné straně měšťané v rozmanitém oděvu, z druhé strany vězeňkyně, některé v bílých, jiné ve vlastních šatech. Lidé stáli u sítě jeden na druhém. Někteří vystupovali na špičky, aby je bylo slyšet přes hlavy ostatních, jiní seděli na zemi a domlouvali se.

Mezi trestankyněmi byla nejnápadnější jak nemožným křikem, tak vzhledem hubená, střapatá cikánka s šátkem svezlým z kudrnatých vlasů. Stála téměř uprostřed místnosti u sloupu za sítí a s prudkými gesty cosi křičela na cikána v modrém kabátě, nízko a ztuha přepásaném. Vedle cikána si podřepil voják, který rozmlouval s trestankyní, a stál zde přitisknut k síti mladý sedláček v lýčených střevících, se světlým vousem a zrudlým obličejem. Zřejmě stěží přemáhal pláč. Mluvila s ním hezká plavovlasá trestankyně, hledící na něho světlýma modrýma očima. Byla to Fedosja a její muž. Vedle nich stál otrhanec, hovořící s rozcuchanou ženou širokých lící. Pak tu byly dvě ženy, muž a další žena. Proti každému stála trestankyně. Maslovová mezi nimi nebyla. Avšak na druhé straně za trestankyněmi stála ještě jedna žena a Něchljudov rázem poznal, že je to ona, a rázem cítil, jak se mu rozbušilo srdce a zarazil se v něm dech. Rozhodný okamžik se blížil. Něchljudov šel k síti a poznal ji. Stála za modrookou Fedosjou a s úsměvem poslouchala, co Fedosja říká. Neměla plášť jako předevčírem, ale bílou blůzku pevně staženou páskem a vysoko vzdušnou na prsou. Z šátku jí stejně jako posledně u soudu vykukovaly kadeřavé černé vlasy.

Ted' se to rozhodne. Jak má na ni zavolat? Nebo snad přijde sama? Ale Maslovová sama nepřišla. Čekala Kláru a ani ji nenapadlo, že ten muž jde za ní.

„Koho si přejete?“ K Něchljudovovi přistoupila dozorkyně, která chodila mezi sítěmi.

„Jekatěrinu Maslovovou,“ stěží ze sebe vypravil Něchljudov.

„Maslovová, máš tu návštěvu!“ zavolala dozorkyně.

Maslovová se rozhlédla a s hlavou vztyčenou a s vypjatým poprsím, s tím svým odhodlaným, Něchljudovovi známým výrazem, protlačila se mezi dvě trestankyně, přistoupila k síti a udiveně a tázavě upřela zrak na Něchljudova, neboť ho nepoznala.

Ale když zjistila podle šatu, že jde o bohatého člověka, usmála se.

„Jdete za mnou?“ řekla a přitiskla k síti usměvavý obličej s šilhavými očima.

„Chtěl jsem mluvit s...“ Něchljudov nevěděl, zda má říci „s vámi“ či „s tebou“, a nakonec se rozhodl pro vykání. „Chtěl jsem s vámi mluvit... Já...“

„Jenom mě nebulíkuj!“ křičel vedle něho otrhanec. „Vzalas to, nebo ne?“

„Povídám, že umírá, co ještě chceš!“ volal kdosi z druhé strany.

Maslovová Něchljudova neslyšela, ale výraz, který měl v obličeji, když mluvil, jí ho připomněl. Ale nevěřila si. Nicméně jí úsměv zmizel z tváře a trpitelsky svraštila čelo.

„Neslyším, co říkáte!“ zvolala. Mhouřila oči a vraštila čelo víc a víc.

„Přišel jsem...“

Ano, jednáám správně, činím pokání, myslel si Něchljudov. A sotvaže na to pomyslel, vhrkly mu slzy do očí, stoupaly mu k hrdlu, a tu se křečovitě chytil sítě a umkl, přemáhaje se, aby nevypukl v pláč.

„Povídám, co se cpeš, kam nemáš!“ volali z jedné strany.

„Já nic nevím, namouduši,“ křičela trestankyně ze strany druhé.

Když Maslovová viděla jeho rozčilení, poznala ho.

„Jste mi povědomý, ale nemůžu si honem vzpomenout,“ zavolala, ale ani na něho nepohlédla, náhle zrudla a ještě víc se zamračila.

„Přišel jsem tě prosit za odpuštění,“ zvolal hlasitě a bezbarvě jako naučenou úlohu.

Po těch slovech se zastyděl a ohlédl se. Ale vzápětí ho napadlo, že stydí-li se, tím lépe, poněvadž musí snášet hanbu. A hlasitě pokračoval.

„Odpust' mi, hrozně jsem se na tobě provinil,“ zavolal ještě. Stála nehybně a nespustila z něho šilhavé oči.

Nemohl dále mluvit. Ustoupil od sítě a snažil se potlačit vzlyky, které jím lomcovaly.

Dohlížitel, jenž Něchljudova poslal na ženské oddělení a patrně se o něho zajímal, přišel do hovorny, a když viděl, že Něchljudov nestojí u sítě, tázal se ho, proč nemluví s tou, za kterou přišel. Něchljudov se vysmrkal, vzchopil se, snažil se vypadat klidně a odpověděl:

„Nemohu mluvit přes síť, není nic slyšet.“

Dohlížitel se zamyslel.

„No, mohli bychom ji na chvílku přivést sem.“

„Marjo Karlovno!“ obrátil se k dozorkyni. „Vyved'te Maslovovou ven.“

XLIII

Maslovová za chvílku přišla postranními dveřmi. Došla půvabným krokem až k Něchljudovovi, zůstala stát a úkosem na něho pohlédla. Prstýnky černých vlasů jí vykukovaly pod šátkem jako předevcírem, obličej, nezdravý, odulý a bílý, vypadal roztomile a zcela klidně. Jen třpytivé šilhavé černé oči se pod naběhlými víčky podivně leskly.

„Můžete mluvit tady,“ pravil dohlížitel a poodešel.

Něchljudov zamířil k lavici u zdi.

Maslovová tázavě pohlédla na inspektorova zástupce, pak jako v údivu pokrčila rameny, šla za Něchljudovem k lavici, narovнала si sukni a posadila se vedle něho.

„Vím, že mi těžko můžete odpustit,“ začal Něchljudov, ale opět se zarazil. Cítil, že mu brání slzy. „Ale když už nemohu napravit, co minulo, nyní učiním vše, co budu moci. Řekněte...“

„Jak jste mě vlastně našel?“ zeptala se, aniž mu odpověděla na otázku, a šilhavýma očima se na něho dívala i nedívala.

Můj Bože! Pomož mi! Nauč mě, co mám dělat! říkal si Něchljudov při pohledu na její změněnou, nyní nehezkou tvář.

„Předevcírem jsem zasedal v porotě,“ řekl, „když jste stála před soudem. Vy jste mě nepoznala?“

„Ne, nepoznala. Neměla jsem na to kdy. Ani jsem se nedívala,“ řekla Maslovová.

„Měla jste přece dítě?“ zeptal se a cítil, jak se začervenál.

„Hned tenkrát umřelo, zaplat’ pánbůh,“ odpověděla úsečně a zlostně, uhýbajíc jeho zrakům.

„A co mu bylo?“

„Já jsem taky byla nemocná, málem jsem umřela,“ pravila se sklopenýma očima.

„Ale že vás tetičky propustily?“

„Kdo by si nechal panskou s děckem? Jak na to přišly, hned mě vyhnaly. Ale nač o tom mluvit. Už o ničem nevím. Na všechno jsem zapomněla. To už je všechno odbyto.“

„Ne, není. Nemohu to takhle nechat. Chci alespoň teď odčinit svůj hřích.“

„Co byste odčiňoval. Co bylo, bylo, a je to pryč,“ řekla, a čeho se vůbec nenadál, pojednou k němu vzhledla a trpce, svůdně a bolestně se usmála.

Maslovová se nenadála, že by se s ním mohla setkat, zvláště nyní a zde, a proto ji v prvním okamžiku jeho příchod ohromil a přiměl ji, že si vzpomněla, nač nevzpomínala nikdy. V prvním okamžiku se nejasně rozpomenula na onen nový, čarovný svět citů a myšlenek, jež jí otevřel půvabný jinoch, milující a milovaný, a potom si vzpomněla na jeho nepochopitelnou krutost a na celý řetěz ponížení a utrpení, které následovalo za tím pohádkovým štěstím a z něhož pramenilo. A to ji zabolelo. Ale nemohla se ve všem vyznat, a proto i nyní jednala, jako jednala vždycky. Zapudila vzpomínky a hleděla je zastřít zvláštní mlhou prostopášného života. Totéž učinila i nyní. V prvním okamžiku si spojila muže, který teď před ní seděl, s oním jinochem, kterého kdysi milovala, ale když pak viděla, že je to příliš bolestné, už je neztotožňovala. Ten upravený, pěstěný pán s navoněným vousem už pro ni nebyl oním Něchljudovem, kterého milovala, ale pouze jedním z mužů, kteří podle potřeby užívali takových stvoření, jako byla ona, a jichž měly bytosti jejího druhu využít co nejvíce ve svůj prospěch. A proto se na něho svůdně usmála. Chvilí mlčela a přemýšlela, jak by z něho mohla těžit.

„To už je všechno pryč,“ řekla potom. „Teď jsem dostala Sibiř.“

Rty se jí zachvěly, když vyřkla to strašné slovo.

„Věděl jsem, byl jsem přesvědčen, že jste nevinna,“ pravil Něchljudov.

„To víte, že ano. Copak jsem nějaká zlodějka? Prý všechno záleží na advokátovi,“ pokračovala. „Prý si mám podat žádost. Jenže to prý moc stojí...“

„Ano, určitě,“ řekl Něchljudov. „Už jsem byl u advokáta.“

„Nesmíte litovat peněz. Sežeňte nějakého dobrého.“

„Udělám vše, co bude možné.“

Nastalo mlčení.

Opět se tak usmála.

„A ještě bych vás chtěla poprosit... o peníze, jestli můžete. Moc ne... deset rublů, víc nepotřebuju,“ řekla náhle.

„Ano, ano,“ rozpačitě odpověděl Něchljudov a sáhl po náprsní tašce.

Rychle pohlédla na dohlížitele, který přecházel místností sem a tam.

„Před ním mi nic nedávejte, až když se nebude dívat, nebo by mi to sebrali.“

Jakmile se dohlížitel otočil zády, vyňal Něchljudov náprsní tašku, ale než dal Maslovové desetirublovou bankovku, dohlížitel se znovu obrátil čelem k nim. Něchljudov sevřel peníze v hrsti.

Vždyť je to mrtvá žena, přemýšlel, vida tu tvář, kdysi milou, nyní poskvřenou a naběhlou, a ten nepěkný svítivý lesk šilhavých černých očí, slídících po dohlížiteli i po jeho ruce se zmačkanou bankovkou. A na chvíli zaváhal.

Pokušitel, jenž se ozval včera v noci, opět v Něchljudovovi promluvil a jako vždy se ho snažil odvést od otázky, co je třeba učinit, k otázce, co z jeho činů povstane a co je prospěšné.

„Nic s tou ženou nesvedeš,“ pravil hlas. „Jenom si uvážeš břemeno, které tě potopí a zabrání ti, abys mohl být užitečný jiným. Což dát jí peníze, všechno, co máš, rozloučit se s ní a skoncovat s tím provždy?“

Ale vzápětí si Něchljudov uvědomil, že teď, v té chvíli, se v něm děje cosi nesmírně významného, že jeho vnitřní život je v té chví-

li jako na kolísavých vahách, a ty se mohou při nepatrném úsilí převážít na tu či onu stranu. Vynaložil to úsilí, vzýváje Boha, jehož si včera v sobě uvědomil, a Bůh se v něm rázem ozval. Něchljudov se rozhodl, že jí hned všechno řekne.

„Katušo! Přišel jsem tě odprosit, ale tys mi neodpověděla, zda jsi mi odpustila, zda mi někdy odpustíš,“ najednou jí začal tykat.

Neposlouchala ho, dívala se střídavě na jeho ruku a na dohlížitele. Když se dohlížitel otočil zády, hbitě vztáhla ruku k Něchljudovovi, popadla bankovku a schovala si ji za pás.

„Říkáte takové divné věci,“ pravila s úsměvem, který mu připadal pohrdavý.

Něchljudov cítil, že je v ní něco přímo nepřátelského, co ji obhajuje v její nynější podobě a uzavírá mu její srdce.

Ale kupodivu ho to neodpuzovalo, naopak ho to k ní vábilo ještě více jakousi podivnou, novou mocí. Cítil, že ji musí duchovně probudit, že je to hrozně těžké. Ale právě ta obtížnost ho lákala. Nyní k ní choval cit, jaký nikdy neměl ani k ní, ani ke komukoli jinému, cit prostý všeho osobního. Nic od ní pro sebe nežádal, přál si jen, aby už nebyla taková jako nyní, aby procitla a byla zase taková jako dříve.

„Katušo, proč tak mluvíš? Přece tě znám, pamatuju si, jaká jsi byla tenkrát v Panově...“

„Co tam, to tam,“ řekla suše.

„Já na to vzpomínám proto, abych napravil, odčinil svou vinu, Katušo,“ začal a už jí chtěl říci, že se s ní ožení, když narazil na její pohled a vyčetl z něho cosi tak hrozného a drsného, odpuzujícího, že nebyl s to domluvit.

V té chvíli se návštěvy začaly rozcházet. Dohlížitel přistoupil k Něchljudovovi a oznámil mu, že je konec návštěv. Maslovová vstala a pokorně vyčkávala, kdy bude propuštěna.

„Buďte sbohem, ještě vám toho musím hodně říci, ale jak vidíte, teď to nejde,“ a Něchljudov jí podal ruku. „Přijdu ještě.“

„Snad jste už všechno řekl...“

Přijala podávanou ruku, ale nestiskla ji.

„Ne, přičiním se, abych se s vámi ještě setkal někde, kde bychom si mohli promluvit, a pak vám řeknu velice důležitou věc, kterou vám musím říci,“ pravil Něchljudov.

„Proč ne, jen přijďte,“ odpověděla s úsměvem, jakým se usmívala na muže, když se jim chtěla líbit.

„Záleží mi na vás víc než na vlastní sestře,“ řekl Něchljudov.

„Mluvíte tak divně,“ opakovala, zavrtěla hlavou a odešla za síť.

XLIV

Něchljudov očekával, že jakmile ho Kaťuša spatří a pochopí, že jí chce sloužit, že činí pokání, zaraduje se už při prvním shledání, bude pohnuta a stane se opět Kaťušou, ale ke své hrůze zjistil, že Kaťuša už není, že je tu jen Maslovová. To ho překvapilo a poděsilo.

Zejména mu bylo divné, že se Maslovová nejen nestydí za svůj stav – nikoli že je ve vězení (za to se styděla), nýbrž za své povolání prostitutky –, ale že je snad dokonce spokojená, téměř hrdá. Ale při tom ani nemohlo být jinak. Aby člověk mohl něco dělat, nezbytně musí považovat svou činnost za důležitou a správnou. A proto ať je člověk v jakémkoli postavení, zcela jistě si utvoří takový názor na lidský život vůbec, aby se mu jeho činnost jevila důležitou a správnou.

Obvykle se mívá za to, že zloděj, vrah, špión či prostitutka uznávají své zaměstnání za špatné, a proto se za ně mají hanbit. Avšak je tomu právě naopak. Lidé osudem i vlastními chybami a vadami vržení do určitých poměrů, byť sebemimořádnějších, utvářejí si takový názor na život vůbec, že jejich vlastní život jim připadá dobrý a hodný úcty. Aby se lidé v tom názoru utvrdili, pudově lnou ke kruhům, v nichž se uznává jejich pojetí života i místa, jež v něm člověk zaujímá. Divíme se tomu, jde-li o zloděje chlubící se svou prohnaností, o prostitutky, které se chvástají zpustlými mravy, o vrahy, kteří se holedbají svou krutostí. Ale divíme se tomu pouze proto, že okruh, sféra těch lidí je omezena, a zejména proto, že stojíme mimo ně. Avšak neděje se totéž mezi boháči, kteří se chlubí svým bohatstvím čili lupičstvím, mezi vojenskými pány, kteří se chlubí svými vítězstvími, to jest vraždami, mezi vládci, kteří se chlubí svou mocí, to jest násilím? Nevidíme, že ti lidé mají zvrácený názor na život, na dobro a zlo, aby ospravedlnili své postavení, nevidíme to

jen proto, že okruh lidí s takovými zvrácenými názory je širší a my sami k němu náležíme.

Takový názor na vlastní život a na své místo ve světě si utvořila i Maslovová. Byla prostitutkou odsouzenou do káznice, a přesto si utvořila životní názor, při němž mohla být spokojena sama se sebou, a dokonce se před lidmi pyšnit svým postavením.

Ten životní názor záležel v přesvědčení, že nejvyšší blaho pro všechny muže, pro všechny bez výjimky – staré, mladé, gymnazisty, generály, vzdělance i nevzdělance – tkví v pohlavním obcování s půvabnými ženami, že tedy všichni muži, i když předstírají, že mají jiné starosti, přejí si ve skutečnosti jen a jen tohle. A ona, půvabná žena, může a nemusí jejich touhy ukojit, a proto je důležitou a nezbytnou osobou. Celý její minulý i nynější život jí správnost toho názoru potvrzoval.

Po deset let, ať byla kdekoli, ať šlo o Něchljudova a starého komisaře či o vězeňské dozorce, všude viděla, že všichni muži ji potřebují. Muže, kteří ji nepotřebovali, neviděla a nevnímala. A proto se jí celý svět jevil jako shluk lidí posedlých chtíčem, kteří na ni číhali na každém kroku a všemi prostředky, ať už podvodem, násilím, koupí či lstí se jí snažili zmocnit.

Tak chápala Maslovová život a při takovém pojetí života nebyla posledním, ale naopak velmi důležitým člověkem. Vážila si této životní zásady, nemohla si jí nevážit, poněvadž kdyby ji změnila, ztratila by význam, kterého jí ta zásada dodávala mezi lidmi. A aby nepozbyla svého významu v životě, pudově lnula k okruhu lidí, kteří se na život dívali stejně jako ona. Když vytušila, že Něchljudov ji chce uvést do jiného světa, vzpírala se, neboť předvíдалa, že ve světě, pro který ji chtěl získat, by ztratila v životě své místo, jež jí dávalo jistotu a sebevědomí. Proto také odháněla i vzpomínky na rané mládí a na první styky s Něchljudovem. Ty vzpomínky byly v rozporu s jejím dnešním životním názorem, proto je zcela vyškrtla z paměti či spíše je kdesi hluboko v paměti ukrývala nedotčené, ale byly uzamčeny,

zatemleny, jako když včely zalepují hnízda červíkům, kteří by mohli zničit celé včelí dílo. Nebylo k nim přístupu. A proto dnešní Něchljudov pro ni nebyl člověkem, jehož kdysi milovala čistou láskou, ale jen a jen bohatým pánem, kterého bylo možno a nutno využít a ke kterému mohla mít jen takový vztah jako ke všem ostatním mužům.

Ne, k tomu hlavnímu jsem se nedostal, přemýšlel Něchljudov, když mířil s ostatními k východu. Neřekl jí, že si ji vezme. Neřekl, ale udělá to.

U dveří stáli dozorci propouštějící návštěvníky a zase je svorně počítali, aby někdo nevyšel neoprávněně ven nebo nezůstal ve věznici. Něchljudova už neuráželo, když ho teď pleskli přes záda, ani to nevnímal.

XLV

Něchljudov by byl rád změnil svůj životní styl, chtěl pronajmout svůj velký byt, rozpustit služebnictvo a přestěhovat se do penziónu. Ale Agrafena Petrovna ho ujistila, že než nastane zima, nemá smysl cokoli měnit na dosavadním způsobu života. V létě si byt nikdo nenajme, ale přitom se někde bydlet musí a je třeba mít někde nábytek a šatstvo. A tak všechna Něchljudovova snaha změnit životní styl (chtěl se zařídit prostě, po studentsku) nevedla k ničemu. Nejenže vše zůstalo při starém, ale ještě v bytě nastal ruch a shon. Větraly se, rozvěšovaly se a vyklepávaly všelijaké vlněné a kožišnové kusy a domovník i jeho pomocník, kuchařka i Kornej měli plné ruce práce. Nejdříve vynášeli a rozvěšovali na šňůry jakési uniformy a roztodivné kožišiny, kterých se jaktěživo nepoužilo. Potom začali vynášet koberce a nábytek, domovník a pomocník si vykasali rukávy na svalnatých rukou a horlivě vyklepávali do taktu všechny ty kousky, až se do všech pokojů šířil zápach naftalínu. Kdykoli šel Něchljudov přes dvůr nebo se díval oknem, divil se, kolik toho všeho je a jak je to všechno nesporně zbytečné. Těch věcí se používalo jen k tomu a jejich účel spočíval jen v tom, aby Agrafena Petrovna, Kornej, domovník, jeho pomocník a kuchařka měli příležitost protáhnout si svaly.

Nemá smysl měnit životní formy nyní, kdy případ Maslovová není vyřešen. A je to i příliš těžké. Stejně se všechno změní samo od sebe, až ji propustí nebo pošlou na Sibiř a on pojedje za ní.

Ve stanovený den přijel Něchljudov k advokátovi Fanarinovi. Vstoupil do nádherného bytu ve vlastním domě advokátově, plném obrovských rostlin, se skvostnými záclonami v oknech a vůbec s celým tím přepychovým zařízením, svědčícím o hříšných, totiž bezpracně nabytých penězích, s přepychem, s jakým se setkáváme

jen u zbohatlíků. V čekárně spatřil klienty, čekající jako u lékaře, kdy na ně dojde řada, a trdnomyslně sedící kolem stolků s ilustrovanými časopisy, které je měly zabavit. Koncipient, který tu seděl u vysokého psacího stolu, Něchljudova poznal, šel k němu, pozdravil a řekl, že ho ihned ohlásí šéfovi. Ale než došel ke dveřím pracovny, otevřely se samy a ozval se hlasitý, živý hovor mezi Fanarinem a starším rozložitým mužem s červeným obličejem, s hustým knírem a v šatech zbrusu nových. Oba se tvářili jako lidé, kteří si dojednali výhodný, ale nepřiliš kalý obchod.

„To je vaše vina, milý pane,“ s úsměvem pravil Fanarin.

„Já bych milerád, ale když to nende.“

„Nono, to známe.“

A oba se nuceně zasmáli.

„Á, kníže! Račte dále,“ pravil Fanarin, když zočil Něchljudova, ještě jednou pokynul odcházejícímu obchodníkovi a uvedl Něchljudova do své pracovny, zařízené ve strohém slohu. „Zapalte si, prosím,“ řekl a usedl proti Něchljudovovi. Ale jen stěží potlačoval úsměv nad zdarem předchozího jednání.

„Děkuji. Přicházím ve věci Maslovové.“

„Ano, ano, hned to bude. Uf, tihle zazobanci jsou mazaní!“ řekl advokát. „Viděl jste toho chlapíka? Má kapitál dobrých dvanáct miliónů. A přitom říká: nende to. Ale kdyby z vás mohl vytáhnout pětku, ruku vám utrhne.“

On říká nende, a ty říkáš pětku, myslel si Něchljudov. Cítil nepřekonatelný odpor k tomu familiárnímu člověku, jenž chtěl svým tónem dát najevo, že oni dva patří k jednomu, kdežto klienti a ostatní k druhému, cizímu táboru.

„Docela mě uondal. Hrozný lump. Musel jsem si ulevit,“ řekl advokát jako na omluvu, že nemluví k věci. „Ted' k vašemu případu... Pročetl jsem pozorně celý spis a ,obsah téhož neschválil', jak praví Turgeněv. Pan kolega byl totiž pořádný nešika a všechny důvody k zmateční stížnosti si dal ujit.“

„Jak jste se tedy rozhodl?“

„Okamžik. Řekněte mu,“ obrátil se ke koncipientovi, který vešel do pracovny, „že platí, co jsem řekl. Když může, dobře, ne-li, nevadí.“

„Ale on nechce.“

„No, tak nemusí,“ řekl advokát a jeho radostný a dobromyslný obličej se náhle změnil, byl zamračený a zlý.

„Prosím, advokáti prý dostávají peníze zadarmo,“ řekl a opět nasadil roztomilý výraz. „Vytáhl jsem jednoho insolventního dlužníka z úplně mylného obvinění, a teď za mnou všichni lezou. A přitom každý takový případ dá obrovskou práci. Vždyť my také, jak řekl jakýsi spisovatel, necháváme v kalamári kousíček masa. Tak prosím, tedy váš případ či případ, o který se zajímáte, byl veden špatně, pořádné důvody k zmateční stížnosti zde nejsou, ale přesto se můžeme pokusit, a tak jsem sepsal toto.“

Vzal popsaný arch papíru a dal se do čtení, přičemž nezajímavá formální slova rychle polykal a jiná pronášel zvlášť výrazně.

„Trestnímu kasačnímu odboru a tak dále, tam a tam a tak dále, stížnost. Rozsudkem vyneseným a tak dále, výrokem a tak dále, byla uznána ta a ta Maslovová vinnou, že přivodila jedem smrt obchodníka Smělkova a podle paragrafu 1454 trestního zákona odsouzená k a tak dále, k nuceným pracím a tak dále.“

Odmlčel se. Přes dlouholetý zvyk zřejmě rád poslouchal svůj výtvor.

„Tento rozsudek jest výsledkem natolik závažných procesních přehmatů a omylů, že musí být zrušen. Za prvé bylo čtení znaleckého posudku Smělkovových vnitřností během líčení hned na počátku přerušeno předsedou, to za prvé.“

„Ale vždyť to čtení si vyžádal žalobce,“ s údivem řekl Něchljudov.

„To je jedno, obhájce mohl důvodně žádat totéž.“

„Ale vždyť to bylo úplně k ničemu.“

„Přece je to důvod. Za druhé byl obhájce Maslovové,“ pokračoval advokát, „přerušen ve své řeči předsedou, když chtěl charakte-

rizovat osobnost Maslovové a dotkl se vnitřních příčin jejího pádu, kteréžto přerušení odůvodnil předseda tím, že obhájcová slova se nevztahují přímo k věci, ačkoli v trestních procesech, jak bylo mnohokrát poukázáno senátem, má objasnění povahy a vůbec mravního profilu obžalovaného rozhodující význam, přinejmenším pro správné řešení otázky zavinění. To za druhé," řekl, pohlédnuv na Něchljudova.

„Ale vždyť on mluvil tak bídne, že si z toho žádný nic nevybral," se vzrůstajícím údivem pravil Něchljudov.

„Ten hoch byl úplně hloupý a samo sebou nemohl říci nic kloudného," se smíchem řekl Fanarin. „Ale přece je to důvod. Teď dále, prosím. Za třetí, předseda ve své závěrečné řeči přes kategorický požadavek paragrafu 801 odstavec 1 trestního zákona nevysvětlil porotcům, jaké právní znaky tvoří pojem zavinění, a neřekl jim, že sice mohou uznat za prokázaný fakt, že Maslovová dala Smělkovovi jed, že však mají právo neuznat ji tímto skutkem vinnou, jelikož nejednala v úmyslu Smělkova usmrtit, a tak ji mohou uznat vinnou nikoli zločinem, nýbrž pouze přestupkem spáchaným z nedbalosti, která měla za následek obchodníkovu, Maslovovou nezamýšlenou smrt. To je to hlavní.“

„Ale my jsme to měli pochopit sami. Je to naše chyba.“

„A konečně za čtvrté," pokračoval advokát. „Na otázku soudu o vině Maslovové dali porotci odpověď tak formulovanou, že obsahovala zjevný rozpor. Maslovová byla obžalována z úmyslné vraždy, porotci však ve své odpovědi popřeli loupežný úmysl i účast Maslovové v odcizení hodnot, z čehož je patrné, že hodlali popřít i vražedný úmysl obžalované, a jen nedopatřením, způsobeným nedostačující závěrečnou řečí předsedovou, nevyslovili to náležitě ve své odpovědi, pročez mělo být přihlédnuto k paragrafům 816 a 808 trestního zákona, to jest předseda měl porotcům vysvětlit jejich omyl, porotci pak se měli odebrat k nové poradě a sestavit novou odpověď na otázku zavinění," četl Fanarin.

„Tak proč to předseda neudělal?“

„To bych také rád věděl,“ řekl Fanarin se smíchem.

„Senát tedy chybu napraví?“

„Záleží na tom, kdo z těch staroušků zrovna bude zasedat.“

„Jak to, staroušků?“

„Staroušků ze starobince. No, tak prosím. Dále píšu: Tento výrok neopravňoval soud k tomu,“ pokračoval rychle, „aby Maslovové uložil soudní trest a použil proti ní paragrafu 771, článek 3 trestního zákona, což je hrubým, vážným porušením základních ustanovení našeho trestního řízení. Z těchto důvodů si dovoluji žádat a tak dále a tak dále, o zrušení rozsudku podle paragrafu 912 a 928 článek 909, 910 a 2, paragrafu 912 a 928 trestního zákona a tak dále a tak dále, a o postoupení tohoto případu jinému oddělení téhož soudu k přešetření. Tak prosím, vše, co bylo možné, jsem udělal. Ale upřímně řečeno, úspěch je málo pravděpodobný. Všechno koneckonců záleží na složení departmentu senátu. Máte-li nějaké známosti, jděte za tím.“

„Někoho bych znal.“

„Ale hodně brzo, nebo si všichni pojedou léčit hemoroidy a pak bychom museli čekat tři měsíce... No, a kdybychom nepořídili, můžeme ještě podat žádost k Jeho Veličenstvu. To také závisí na zákulisním jednání. I v tom jsem vám k službám, totiž nikoli v zákulisní činnosti, ale v sepsání žádosti.“

„Děkuji vám – a palmáře¹¹...“

„Tajemník vám dá čistopis stížnosti a řekne vám.“

„Ještě bych se rád na něco zeptal. Státní zástupce mi dal propustku do věznice k té ženě, ale ve věznici mi řekli, že ještě musím mít od gubernátora povolení k návštěvám mimo stanovené dny a mimo určené místo. Musím je mít?“

---

11 Advokátní odměna za právní služby. Pozn. red.

„Myslím, že ano. Jenže gubernátor je teď pryč a zastupuje ho náměstek. Ale to je tak strašný pitomec, že s ním není žádná řeč.“

„To je Maslennikov?“

„Ano.“

„Toho znám,“ řekl Něchljudov, vstal a měl se k odchodu.

Vtom do pokoje prudce vletěla maličká, strašně ohyzdná, vyzáblá žlutá žena s tupým nosem, advokátova manželka. Zřejmě si ze své šerednosti pranic nedělala. Nejenže byla náramně originálně nastrojená – byla omotána čímsi ze sametu i z hedvábí, ostře žlutého i zeleného –, ale i řídké vlasy měla nakadeřeně a vítězoslavně vletěla do předpokoje, provázena vytáhlým usměvavým mužem popelavé pleti, v kabátě s hedvábnými výložkami a s bílým nákrčníkem. Byl to spisovatel. Něchljudov ho znal od vidění.

„Anatole,“ pravila žena, otvírajíc dveře, „půjdem do mého pokoje. Tady Semjon Ivanovič slíbil, že přednese svou báseň, a ty určitě musíš přednášet o Garšinovi.“

Něchljudov chtěl odejít. Ale advokátova žena se šeptem domlouvala s mužem a pak se hned obrátila k Něchljudovovi.

„Prosím, Jasnosti, znám vás a představování pokládám za zbytečnost, navštivte naše literární matiné. Bude to ohromně zajímavé. Anatol báječně recituje.“

„Vidíte, jak jsem všestranně zapřažen,“ pravil Anatol rozkládaje rukama a s úsměvem pokynul na ženu, což mělo znamenat, že tak okouzující bytosti nelze odepřít.

Něchljudov se smutnou a přísnou tváří a nanejvýš zdvořile poděkoval advokátově ženě za prokázanou čest, omluvil se nedostatkem času a šel do čekárny.

„Kašpar!“ prohlásila o něm advokátova žena, jakmile odešel.

V čekárně odevzdal koncipient Něchljudovovi vyhotovenou zmatečnou stížnost a na otázku o palmáře sdělil, že Anatolij Petrovič je stanovil na tisíc rublů. Přitom mu vysvětlil, že Anatolij

Petrovič se takovými případy vlastně nezabývá, ale že to dělá jen pro něho.

„A kdo má tu stížnost podepsat?“ zeptal se Něchljudov.

„Může ji podepsat sama obžalovaná, a kdyby s tím byly potíže, tedy i Anatolij Petrovič, ale musí mít od ní plnou moc.“

„Ne, já tam zajedu a opatřím si podpis od ní,“ řekl Něchljudov potěšen, že má příležitost setkat se s ní ještě před stanoveným dnem.

XLVI

V obvyklou hodinu hvízdly na chodbách věznice píšťaly dozorců. Dveře chodeb a cel se otevřely, až železo rachotilo, zapleskaly bosé nohy i podpatky, chodbami přešli uklízeči s kbelíky, které naplnily vzduch odporným zápachem. Trestanci a trestankyně se umyli, oblékli se, nastoupili na chodbě a po nástupu se vydali pro vařící vodu na čaj.

Dnes se při snídani ve všech vězeňských celách nemluvalo o ničem jiném než o tom, že dnes mají být zmrskáni dva trestanci. Jeden z nich byl mladý muž, dobře obeznalý v písmě i čtení, příručí Vasiljev, který v záchvatu žárlivosti zabil svou milenku. Kamarádi na cele ho měli rádi pro jeho veselou povahu, štědrost a neústupnost vůči vrchnosti. Vyznal se v zákonech a žádal, aby byly zachováány. Proto ho představení neměli v lásce. Před třemi týdny udeřil dozorce chodbaře za to, že mu polil polévkou novou uniformu. Vasiljev se chodbaře zastal a uváděl, že zákon nedovoluje bít trestance. „Já ti dám zákon!“ řekl dozorce a vynadal Vasiljevovi. Ten mu to oplatil. Dozorce ho chtěl udeřit, ale Vasiljev ho chytil za ruce, chvíli ho podržel, otočil jím a vyrazil ho ze dveří. Dozorce si stěžoval a inspektor nařídil, aby Vasiljeva zavřeli do samovazby.

Cely pro samovazbu, to byla řada tmavých kobek, uzavíraných zven-čí na závoru. V temné studené kobce nebylo ani lůžko, ani stůl, ani židle, takže vězeň seděl nebo i ležel na špinavé podlaze, kde kolem něho i přes něho běhaly krysy, kterých bylo v kobce spousta a které byly tak drzé, že potmě se člověk nedohlídal chleba. Rvaly jej vězňům z rukou, a dokonce přepadávaly i vězně, jestliže se přestali hýbat. Vasiljev prohlásil, že do samovazby nepůjde, protože nic neudělal. Vedli ho tam násilím. Bránil se a dva trestanci mu pomohli, takže se dozorcům vytrhl. Sběhli se dozorci a mezi nimi

Petrov, proslulý svou silou. Přemohli trestance a strčili je do kobek. Gubernátorovi bylo neprodleně hlášeno, že došlo téměř ke vzpouře. Přišel rozkaz, že dva hlavní viníci, Vasiljev a tulák Bezejmenný, mají dostat každý třicet ran.

Trest se měl odbyvat v ženské hovorně.

Navečer už to věděli všichni trestanci a na celách se živě rokovalo o nastávající exekuci.

Korablevová, Fešanda, Fedosja a Maslovová seděly ve svém koutě a celé červené a rozjařené, protože už se napily vodky, které teď Maslovová měla habaděj a štědře jí uctívala své družky, popíjely čaj a také o ničem jiném nemluvily.

„Copak nějak řádl, nebo co?“ říkala Korablevová, ukusujíc silnými zuby drobné kousíčky cukru, „jenom se zastal kamaráda. Za to ho nesmějí mlátit.“

„Je prý to dobrý hoch,“ dodala prostovlasá Fedosja s dlouhými copy, sedící na špalku proti pryčně, na které stála konvice.

„Měla bys to říct jemu, Michajlovno,“ obrátila se hlídačka k Maslovové. Tím „jemu“ mínila Něchljudova.

„Já mu to řeknu. Ten pro mne udělá všecko,“ s úsměvem odpověděla Maslovová a pohodila hlavou.

„Ale když on přijde kdoví kdy a oni prý už pro ně šli,“ řekla Fedosja. „Hrůza!“ dodala s povzdechem.

„Jednou jsem u nás na venku viděla, jak u soudu řezali sedláka. Tchán mě poslal ke starostovi, tak tam přijdu, a on vám...“ začala hlídačka dlouhou historií.

Vyprávění bylo přerušeno hlasy a kroky na hořejší chodbě.

Ženy ztichly a poslouchaly.

„Už je ti lumpové odtáhli,“ řekla Fešanda. „Oni ho teď umlátí. Dozorci mají na něho hrozný vztek, že jim nic nesleví.“

Nahoře vše utichlo a hlídačka dopověděla svůj příběh, jak se u vesnického soudu hrozně lekla, když tam v kůlně mrskali sedláčka, a jak z toho byla celá pryč. Fešanda pak vykládala, jak Ščeglova

bili karabáčem, a on nevydal ani hlásku. Potom Fedosja uklidila čaj, Korablevová a hlídačka se daly do šití a Maslovová se posadila na pryčnu a objala si kolena. Trápila ji dlouhá chvíle. Už si chtěla lehnout a spát, když ji zavolala dozorkyně, že má v kanceláři návštěvu.

„Určitě mu pověz o nás,“ prosila stará Meňšovová, zatímco Maslovová si narovnávala šátek před oprýskaným zrcadlem. „My jsme nezapálili, ale on sám, ten darebák, a čeledín to viděl, ten nás v tom nenechá. Řekni mu, ať si nechá zavolat Mitrije. Ten mu všechno vyloží jak na dlani. Kdo to jakživ slyšel, nás zavřeli, a my s tím nic neměli, ale ten darebák si tam lebedí s cizí ženskou a vysedává si v hospodě.“

„To není žádná spravedlnost!“ přisvědčila Korablevová.

„Jistě mu to řeknu,“ odpověděla Maslovová. „Že bych se ještě napila na kuráž?“ dodala a mrkla na Korablevovou.

Korablevová jí nalila půl skleničky. Maslovová se napila, utřela si rty a ve výtečné náladě, opakujíc si slova „na kuráž“ a vrtíc hlavou, s úsměvem vykročila za dozorkyní po chodbě.

XLVII

Něchljudov už dávno čekal v předsíni.

Když přijel k trestnici, zazvonil u vchodu a dal dozorci propustku od státního zástupce.

„Koho si přejete?“

„Chtěl bych vidět trestankyni Maslovovou.“

„Ted' to nejde. Pan inspektor je zaneprázdněn.“

„Je v kanceláři?“ tázal se Něchljudov.

„Ne, tady v hovorně,“ odpověděl dozorce rozpačitě, jak se zdálo Něchljudovovi.

„Copak jsou ted' návštěvy?“

„Ne, to je mimořádný případ,“ odtušil dozorce.

„Jak bych ho tedy sehnal?“

„Až půjde ven, tak si mu řekněte. Posečkejte.“

V té chvíli vyšel postranními dveřmi šikovatel s oslňujícími prýmký, s lesklým mastným obličejem a s kníry nasáklými tabákovým kouřem a přísně se obrátil k dozorci:

„Co sem pouštíte lidi? Měl jste do kanceláře...“

„Bylo mi řečeno, že pan inspektor je zde,“ řekl Něchljudov udiven, že i na šikovateli je znát neklid.

Vtom se otevřely vnitřní dveře a vstoupil zpocený, uhřátý Petrov.

„Tohle si bude pamatovat,“ řekl k šikovateli.

Šikovatel ukázal očima na Něchljudova a Petrov umlkl, zamračil se a odešel zadními dveřmi.

Co si kdo bude pamatovat? Proč jsou všichni tak zaražení? Proč dával šikovatel znamení?

„Tady nemůžete čekat, račte do kanceláře,“ znova se obrátil šikovatel k Něchljudovovi, a ten už chtěl odejít, když zadními dveřmi vyšel inspektor, ještě zaraženější než jeho podřízení. Neustále

vzdychal. Když spatřil Něchljudova, obrátil se k dozorci. „Fedotove, Maslovovou z páte ženské do kanceláře!“

„Račte,“ obrátil se k Něchljudovovi. Přišli po příkrých schodech do malého pokojíku o jednom okně, s psacím stolem a několika židlemi. Inspektor se posadil.

„Jsou to tady těžké, hrozně těžké povinnosti. Člověk jim chce ulehčit jejich osud, a je to ještě horší. Myslím jenom na to, jak bych se odtud dostal. Jsou to těžké, hrozně těžké povinnosti.“

Něchljudov nevěděl, co inspektorovi působí nesnáze, ale pozoroval teď na něm zvláštní, politováníhodnou, skleslou a beznadějnou náladu.

„Ano, myslím, že jsou velice těžké,“ pravil. „Ale proč tedy ten úřad zastáváte?“

„Nemám prostředky a musím živit rodinu.“

„Ale když je vám to zatěžko?“

„Inu, řeknu vám, člověk je přece jen podle možnosti prospěšný, přece jenom, co mohu, to jim usnadním. Žádný jiný na mém místě by to nedělal. Copak je to maličkost, přes dva tisíce lidí, a jakých lidí. Musí se to s nimi umět. Jsou to taky lidi, člověku je jich líto. Ale nemohu si je nechat přerůst přes hlavu.“

Inspektor vyprávěl o nedávné rvačce mezi trestanci, která skončila vraždou.

Jeho vyprávění bylo přerušeno příchodem Maslovové. Před ní kráčel dozorce.

Něchljudov ji spatřil ve dveřích, když ještě neviděla inspektora. Byla v obličeji celá rozpálená. Šla svižně za dozorcem, neustále se usmívala a pohazovala hlavou. Sotvaže spatřila inspektora, zděšeně na něho vytřeštila zrak, ale hned se zas vzpamatovala a čile a vesele oslovila Něchljudova.

„Dobrý den,“ protáhla zpěvavě, usmála se a prudce, ne jako posledně, mu potřásla rukou.

„Tady jsem vám přinesl k podpisu zmáteční stížnost,“ řekl Něchljudov poněkud udiven, že ho dnes přivítala tak bouřlivě. „Advokát sepsal stížnost, vy ji musíte podepsat a pak ji pošleme do Petrohradu.“

„Proč ne, to by šlo. Všechno jde!“ Přimhouřila jedno oko a usmála se.

Něchljudov vytáhl z kapsy složenou listinu a přistoupil ke stolu.

„Můžeme to podepsat tady?“ zeptal se inspektora.

„Pojď si sednout,“ řekl inspektor. „Tady máš pero. Umíš psát?“

„Kdysi jsem uměla,“ řekla, narovnala si sukni a rukáv blůzy, s úsměvem se posadila ke stolu, neobratně vzala do energické malé ruky pero a se smíchem se otočila k Něchljudovovi.

Ukázal jí, kde co má napsat.

Pečlivě namočila pero, sklepla je a napsala své jméno.

„Už nic?“ otázala se, hledíc na Něchljudova a zase na inspektora a odkládajíc pero na kalamář a zase na spisy.

„Musím vám něco říci,“ pravil Něchljudov a vzal jí pero z ruky.

„Co by ne, jen mluvte,“ řekla a najednou zvažněla, jako by se nad něčím zamyslela nebo se jí chtělo spát.

Inspektor vstal a šel ven a Něchljudov s ní zůstal mezi čtyřma očima.

XLVIII

Dozorce, jenž Maslovovou přivedl, usedl na okno opodál stolu. Něchljudovovi nadešel rozhodující okamžik. Stále si vyčítal, že jí při první schůzce neřekl to hlavní, že se s ní hodlá oženit, a nyní si pevně umínil, že jí to řekne. Seděla po jedné straně stolu a Něchljudov si sedl naproti. V místnosti bylo světlo a Něchljudov jí poprvé za tu dobu viděl jasně a zblízka do obličeje, viděl vrásky kolem očí a úst i to, jak má oči napuchlé. A bylo mu jí ještě víc líto než dříve.

Opřel se lokty o stůl tak, aby ho dozorce, muž židovského typu a s šedivějšími licousy, nemohl od okna slyšet, ale aby ho slyšela jen ona, a začal:

„Kdyby tahle stížnost nepomohla, podáme žádost k Jeho Veličenstvu. Uděláme všechno, co bude možné.“

„Kdybych tak byla měla dobrého advokáta hned na začátku...“ přerušila ho. „Ale ten můj obhájce byl učiněný blbeček, jenom mi pořád dělal poklony,“ zasmála se. „Kdyby tenkrát věděli, že se s vámi znám, mohlo to být jiné. Ale takhle? Každý si myslí, že jsem zlodějka.“

Je dnes taková divná, pomyslel si Něchljudov a zrovna chtěl promluvit, když Maslovová začala znovu.

„Něco bych vám chtěla. Máme u nás jednu babičku, víte, každý se až diví. Taková náramná babička, a vidíte to, sedí pro nic za nic, ona i její syn. A každý to ví, že nic neudělali, ale byli obžalovaní, že jsou žháři, a tak je zavřeli. Víte, když slyšela, že s vámi znám,“ řekla Maslovová, kroutíc hlavou a dívajíc se na něho, „prosila mě, abych vám to pověděla a abyste si nechal zavolat jejího syna, že vám to všechno vyloží. Jmenujou se Meňšovovi. Uděláte to? Víte, ta babička je náramná. Člověk hned pozná, že za nic nemůže. Buďte tak moc

hodný, udělejte v tom něco.“ Vzhlédla k němu, pak zase sklopila oči a usmívala se.

„Dobře, udělám, zeptám se na to,“ řekl Něchljudov a stále víc a víc žasl nad jejím nenuceným chováním. „Ale chtěl jsem si s vámi promluvit o své záležitosti. Pamatujete si, co jsem vám minule říkal?“

„Říkal jste toho moc a moc. Co jste říkal minule?“ opáčila a stále se usmívala a kroutila hlavou.

„Říkal jsem, že jsem vás přišel prosit, abyste mi odpustila.“

„Ale co, pořád abych odpustila, odpustila, co s tím... Kdybyste radši...“

„Že chci smazat svou vinu,“ pokračoval Něchljudov, „a to nikoli slovy, ale skutkem. Rozhodl jsem se, že se s vámi ožením.“

V tváři se jí náhle zračil úlek. Šilhavé oči strnuly a dívaly se na něho a zase uhýbaly.

„Co jste si to zas vzpomněl?“ řekla a zlostně se zakabonila.

„Cítím se povinován před Bohem udělat to.“

„Co sem pletete Boha? To jsou samé zbytečné řeči. Před Bohem? Před jakým Bohem? Měl jste na něho myslet tenkrát.“ A zarazila se s otevřenými ústy.

Teprve nyní ucítil Něchljudov silný pach kořalky a pochopil, proč je Maslovová tak rozohněná.

„Uklidněte se,“ řekl.

„Co bych se uklidňovala? Myslíš, že jsem opilá? Jsem, ale vím, co mluvím,“ vybuchla znenadání a celá zbrunátněla. „Já jsem kriminálnice, kurva, ale vy jste pán, tak co by ses se mnou špinil. Běž si za svýma princezničkama, za mě se platí deset rublů.“

„Kdybys mluvila sebekrutěji, nemůžeš vyslovit, co cítím,“ tiše pravil Něchljudov všecek rozechvěn. „Neumíš si představit, jak strašně si uvědomuji vinu, které jsem se na tobě dopustil!“

„Uvědomuji vinu,“ posmívala se mu zlostně. „Tenkrát sis to neuvědomoval, ale vrazilš mi sto rublů. Tumaš, za víc nestojíš...“

„Vím, vím, ale co teď mám dělat?“ přerušil ji Něchljudov. „Teď jsem si umínil, že tě neopustím,“ opakoval, „a co jsem řekl, to udělám.“

„A já ti říkám, že ne!“ Maslovová se hlasitě rozesmála.

„Kaťušo!“ začal a vzal ji za ruku.

„Jdi ode mne. Já jsem kriminálnice a ty kníže, a nemáš tu co dělat!“ vykřikla bez sebe hněvem a vytrhla mu ruku. „Já tě mám zachránit,“ pokračovala, jen aby honem vypověděla vše, čím překypovalo její nitro. „Užíval sis se mnou v tomhle životě, a ještě by ses mnou chtěl spasit i na onom světě! Hnušíš se mi, i ty tvoje brejle a celá ta tvoje vypasená, mizerná huba. Jdi pryč, jdi pryč, ty!“ rozkřikla se a prudce vyskočila.

Dozorce šel k nim.

„Co děláš kravál? Copak je to?“

„Nechte ji, prosím vás,“ ozval se Něchljudov.

„Aby si nedovolovala,“ řekl dozorce.

„Ne, počkejte, prosím vás.“

Dozorce zase ustoupil k oknu.

Maslovová opět usedla, sklopila oči a pevně zaklesla prsty malých rukou do sebe.

Něchljudov stál nad ní, nevěda, co počít.

„Ty mi nevěříš,“ řekl.

„Že si mě chcete vzít! To se nikdy nestane. Radši se oběsím! Abyste věděli.“

„Ale stejně ti budu sloužit.“

„No, to už je vaše věc. Jenomže od vás nic nechci. Věřte mi. Proč jenom jsem tenkrát neumřela?“ dodala a usedavě se rozplakala.

Něchljudov nemohl mluvit, nakazil se jejím pláčem.

Zdvihla zrak, pohlédla na něho, zatvářila se udiveně a začala si utírat šátkem slzy, které jí kanuly po tvářích.

Dozorce k nim znova přistoupil a upozornil je, že už je čas k rozchodu. Maslovová vstala.

„Jste teď rozčilená. Bude-li to možné, přijedu zítra. A vy si zatím všecko rozmyslete,“ řekl Něchljudov.

Neodpověděla, ani pohledem o něho nezavadila a šla za dozorcem.

„No holka, teď se budeš mít,“ říkala Korablevová, když se Maslovová vrátila na celu. „To je vidět, že je do tebe celý blázen. Nebud' hloupá, dokavad' sem chodí. Ten tě z toho dostane. Kdo má peníze, dokáže všecko.“

„To je jisté,“ zpěvavě řekla hlídačka. „Na chudého všade teče, ale boháč má, nač si vzpomene. U nás, берушко, jeden nóbl pán udělal takovou věc...“

„Říkalas mu o mně?“ zeptala se stařenka.

Avšak Maslovová družkám neodpovídala, lehla si na pryčnu, upřela šilhavé oči do kouta a ležela tak až do večera. Prožívala trýznivý duševní zápas. To, co jí řekl Něchljudov, ji volalo do světa, v kterém trpěla a z kterého odešla, který nepochopila a na který zanevřela. Nyní už vybědla ze zapomnění, v kterém žila, ale jasně si vzpomínat, co bylo, a přitom žít, to byla přílišná trýzeň. Večer si zase koupila kořalku a opila se s družkami.

XLIX

Ano, takové to tedy je. Takhle to vypadá, přemýšlel Něchljudov na odchodu z věznice, a teprve nyní si uvědomoval svou vinu v plném rozsahu. Kdyby se nebyl pokusil napravit, vykoupit svůj čin, nikdy by si nebyl plně uvědomil jeho trestuhodnost. Nejen to, ani ona by si neuvědomovala, jak jí ublížil. Teprve nyní se všechno projevilo v celé hrůze. Teprve nyní viděl, co udělal s duší té ženy, a uviděla to i ona a pochopila, co na ní bylo spácháno. Dříve si Něchljudov pohrával se svými pocity, zálibně pozoroval sám sebe a své pokání. Nyní šel na něho prostě strach. Opustit ji – to cítil – už nemohl, ale přitom si neuměl představit, jak jejich vztah dopadne.

Už u východu k němu přistoupil dozorce s kříží a medailemi a s nepřijemným, úlisným obličejem a tajuplně mu odevzdal psaníčko.

„Tady někdo posílá Vaší Jasnosti psaníčko...“ podával Něchljudovovi obálku.

„Kdo?“

„Až si to přečtete, uvidíte. Je to jedna politická. Mám u nich službu. Tak mě požádala. Sice to není dovoleno, ale z lidskosti...“ strojeně říkal dozorce.

Něchljudov se divil, že dozorce přidělený k politickým vězňům odevzdává motáky přímo v trestnici, takřka veřejně. Tenkrát ještě nevěděl, že je to dozorce a policejní agent v jedné osobě. Vzal si psaníčko, a když odcházel z trestnice, přečetl si je. Bylo v něm napsáno tužkou energickým písmem a zjednodušeným pravopisem:

„Dověděla jsem se, že chodíte do věznice, jelikož se zajímáte o jistou osobu odsouzenou pro zločin, a ráda bych se s vámi setkala. Žádejte o schůzku se mnou. Bude vám povolena a já vám sdělím leccos, co bude důležité pro vaši chráněnkou i pro naši skupinu. S díky Věra Bogoduchovská.“

Věra Bogoduchovská byla učitelkou v zapadlé vsi Novgorodské gubernie, kam si Něchljudov kdysi zajel s druhy na lov medvědů. Učitelka se na Něchljudova obrátila s prosbou o peníze, aby mohla na studie. Něchljudov jí poskytl peníze a zapomněl na ni. Nyní vyšlo najevo, že ta slečna má na svědomí politické delikty a sedí ve vězení, kde se patrně dověděla o jeho případu, a teď mu nabízí své služby. Jak bylo tenkrát všechno snadné a jednoduché! A jak je to dnes těžké a složité. Něchljudov si živě a radostně vybavil ony časy a své seznámení s Bogoduchovskou. Bylo to před masopustem, v zapadlé končině dobrých šedesát verst od dráhy. Na lovu měli štěstí, střelili dva medvědy a už se chystali k odjezdu a zrovna obědvali, když přišel majitel chalupy, v které meškali, a oznámil, že je tu jáhnova dcera a chce mluvit s knížetem Něchljudovem.

„Je hezká?“ ptal se kdosi.

„No tak!“ řekl Něchljudov, s vážnou tváří vstal od stolu, utřel si ústa a pln údivu, co mu jáhnova dcera chce, odebral se do hospodářovy světnice.

Ve světnici čekala statná dívka v plstěném klobouku a v kožíšku, s nehezkým hubeným obličejem, v kterém byly pěkné jen oči s klenutým obočím.

„Tak si s ním promluv, Věro Jefremovno,“ řekla stará hospodyně. „To je on, kníže. A já půjdu.“

„Co byste si přála?“

„Já... Já... Víte, vy jste bohatý, rozhazujete peníze na zbytečnosti, na hony, však vím,“ začala dívka v hrozných rozpacích. „Ale já chci jen jedno, chci být lidem užitečná, a nic nedokážu, protože nic neumím.“

Měla poctivé, dobrotivé oči a celý ten výraz odhodlání i ostychu byl tak dojímavý, že Něchljudov, jak se mu to občas stávalo, se náhle vžil do její situace, pochopil ji a slitoval se nad ní.

„A co bych pro vás mohl udělat?“

„Jsem učitelka, ale chtěla bych studovat dál, a nechtějí mě pustit. Totiž to ne, oni by mě pustili, ale nemám prostředky. Půjčte mi, a až dostuduju, vrátím vám to. Tak si říkám: Boháči chodí na medvědy, opíjejí sedláky, a to je všechno ošklivé. Proč by nemohli vykonat dobrý skutek? Stačilo by mi osmdesát rublů. Ale když nechcete, je mi to jedno,“ uzavřela hněvivě.

„Naopak, jsem vám velmi vděčen, že jste mi poskytla příležitost... Hned vám přinesu...“ pravil Něchljudov.

Vyšel do předsíně a přistihl tam kamaráda, který poslouchal za dveřmi. Něchljudov nedbal jeho vtipů, vyňal z brašny peníze a odnesl je děvčeti.

Něchljudov si teď na to vše rád vzpomněl. Těšila ho vzpomínka, jak se málem pohádal s důstojníkem, který z toho chtěl udělat nechutný žert, jak se k němu jiný kamarád přidal, až se potom ještě víc spřátelili, jak i celý lov dopadl šťastně a vesele a jak mu bylo hezky, když se v noci vraceli na stanici. Řada saní v párech za sebou ujížděla mírnou rychlostí po úzké cestě přes lesy vysoké i nízké, kolem smrčků obalených hustými chuchvalci sněhu. Tu a tam si někdo zapálil vonnou cigaretu a rudý ohníček svítil ve tmě. Honec Osip přebíhal po kolena ve sněhu od jedné saně k druhé, uveleboval se a vyprávěl o losech, kteří se teď brodí hlubokým sněhem a ohlodávají osikovou kůru, o medvědech, jak teď leží ve svých tmavých brložích a zadýchávají otvory teplým dechem.

Něchljudov si vzpomněl na to všechno a nejvíc na blahé vědomí zdraví, síly a bezstarostnosti. Plíce vdechují mrazivý vzduch, až se kožíšek napíná, do tváře se vám sype sníh z větví, o které zavadil oblouk nad chomoutem, po těle se rozlévá teplo, do tváře věje chládek a mysl je prostá výčitek, starostí, obav i žádostivosti. Jak to bylo krásné! Ale dnes? Můj bože, jak je všechno bolestné a těžké!

Věra Jefremovna byla patrně revolucionářka a teď se pro revoluční činnost octla ve vězení. Musí ji vyhledat, zvláště proto, že mu slíbila radu, jak pomoci Maslovové.

L

Když se Něchljudov druhý den ráno vzbudil, vzpomněl si, co všechno bylo včera, a přepadl ho strach.

Ale i přes ten strach si pevněji než kdy předtím umínil, že se nevzdá. U vědomí té povinnosti vyrazil z domu a jel požádat Maslennikova, aby mu kromě Maslovové dovolil navštívit ve věznici i stařenku Meňšovovou a jejího syna, za něž se Maslovová přimlouvala. Kromě toho chtěl požádat o schůzku s Bogoduchovskou, která mohla být prospěšná Maslovové.

Něchljudov znal Maslennikova ještě z vojny. Maslennikov byl tenkrát u pluku náčelníkem finančního hospodářství. Byl to ten nejdobromyslnější, nejsvědomitější důstojník, který neznal ani nechťel znát nic než pluk a carskou rodinu. Nyní se s ním Něchljudov setkal jako s úředníkem, jenž zaměnil pluk za gubernii a gubernskou správu. Oženil se s bohatou ráznou vdovou. Ta ho také přiměla, aby odešel z vojenské služby do civilu.

Škádčila ho a mazlila se s ním jako s ochočeným zvířetem. Něchljudov byl minulou zimu jednou u nich, ale dvojice mu připadala tak nezáživná, že už tam nešel.

Maslennikov se všecek rozzářil, jakmile Něchljudova spatřil. Měl stejně vykrmený a červený obličej, korpulentní postavu a nádherné šaty jako kdysi na vojně. Tam to byla uniforma nebo vojenská blůza, vždy čistá a dle poslední módy obepínající ramena a hrud'. Nyní to byl civilní oblek, dle nejnovější módy, rovněž přiléhající na vypasené tělo a vypínající široká prsa. Maslennikov měl úřednický frak. Přes věkový rozdíl (Maslennikovovi táhla čtyřicítka) si s Něchljudovem tykali.

„To je ohromné, díky, žeš přijel. Půjdem k manželce. Zrovna mám před schůzí volných deset minut. Šéf je totiž pryč. Já spravuju gubernii,“ řekl s uspokojením, které nedovedl utajit.

„Jdu za tebou úředně.“

„Copak?“ Maslennikov byl najednou ve střehu a vyslovil to polekaně a trochu přísně.

„Ve věznici je někdo, o koho se velice zajímám (při slově věznice Maslennikovova tvář zpřísněla ještě víc) a s kým bych rád mluvil ne ve společné hovorně, ale v kanceláři, a nejen ve stanovené dny, ale častěji. Bylo mi řečeno, že to záleží na tobě.“

„Ovšemže, příteli, jsem ochoten udělat pro tebe vše,“ řekl Maslennikov a dal mu obě ruce na kolena, jako by chtěl zmírnit svou vznešenost. „Je to možné, jenže víš, já jsem jenom dočasný vládce.“

„Můžeš mi tedy napsat papírek, abych se s ní mohl scházet?“

„To je žena?“

„Ano.“

„A proč ji zavřeli?“

„Pro travičství. Ale byla odsouzena nevinně.“

„Ano, to máš ten spravedlivý soud, ils n'en font point d'autre,¹²“ napadlo ho říci francouzsky. „Vím, že se mnou nesouhlasíš, ale nemohu si pomoci, c'est mon opinion bien arrêtée,¹³“ dodal, vyjádřiv takto názor, o němž po celý rok v různých obměnách četl ve zpátečnickém, konzervativním listě. „Já vím, ty jsi liberál.“

„Nevím, zda jsem liberál nebo něco jiného,“ řekl Něchljudov s úsměvem, neboť se vždy divil, že ho všichni počítají k jakési straně a říkají mu liberál jen proto, že měl-li posoudit člověka, tvrdil, že ho musí nejprve vyslechnout, že před soudem jsou si všichni rovni, že nesmíme týrat a bít lidi vůbec, a zvláště ne ty, kdo nebyli odsouzeni. „Nevím, zda jsem liberál či nikoli, ale vím, že dnešní soudy, i když jsou špatné, jsou přece lepší než dřívější.“

„A kterého advokáta sis vzal?“

„Obrátil jsem se na Fanarina.“

---

12 Nedělají nic jiného.

13 Jsem o tom pevně přesvědčen.

„Ach, Fanarin!“ Maslennikov se zaškaredil při vzpomínce, jak ho tento Fanarin loni vyslýchal před soudem jako svědka a s nejvyšší úctou si z něho dobré půl hodiny tropil blázný. „Toho bych ti neradil. Fanarin est un homme taré.¹⁴“

„A ještě mám k tobě prosbu,“ řekl Něchljudov, jako by neslyšel jeho poznámku. „Kdysi dávno jsem se znal s jistou dívkou, byla to učitelka. Je to přeubohé stvoření a teď je taky ve vězení, a ráda by se se mnou setkala. Můžeš mi k ní taky dát propustku?“

Maslennikov schýlil hlavu trochu na stranu a zamyslel se.

„Je politická?“

„Prý ano.“

„Víš, návštěvy politických vězňů se povolují jen příbuzným, ale tobě bych dal celkovou propustku. Je sais que vous n'abuserez pas...¹⁵ Jak se ta tvoje protégée¹⁶ jmenuje? Bogoduchovská? Elle est jolie?¹⁷“

„Hideuse.¹⁸“

Maslennikov káravě zavrtěl hlavou, přistoupil ke stolu a rázně napsal na papír s předtištěnou hlavičkou: „Doručiteli tohoto listu knížeti Dmitriji Ivanoviči Něchljudovovi povolují schůzku v kanceláři s vězněnou měšťankou Maslovovou, jakož i s ošetřovatelkou Bogoduchovskou.“ Dopsal a připojil rozmáchlý podpis s kudrlinkami.

„Aspoň uvidíš, jaký tam máme pořádek. A přitom se tam velice těžko udržuje, protože věznice je přeplněná, hlavně vyhnanci. Ale já na to přece přísně dohlížím a mám tuhle práci rád. Však uvidíš, že je jim tam velice dobře a že jsou spokojení. Jenom se s nimi musí

---

14 Je člověk nevalné pověsti.

15 Víím, že toho nezneužiješ.

16 Chráněnka.

17 Je hezká?

18 Ošklivá.

umět zacházet. Onehdy tam došlo k nepříjemnosti. Odepřeli poslušnost. Jiný by to pokládal za vzpouru a udělal by mnoho lidí nešťastnými. Ale u nás to všechno dopadlo moc dobře. Potřebují jednak péči, jednak mít nad sebou pevnou ruku," sevřel kyprou bílou pěst s tyrkysovým prstenem, vyčnívající z tuhého bílého rukávu košile se zlatým knoflíčkem. „Péči a pevnou ruku.“

„No, to nevím," pravil Něchljudov. „Byl jsem tam dvakrát a pokaždé to na mne působilo hrozně tíživě.“

„Víš co? Měl by ses seznámit s hraběnkou Passekovou," pokračoval Maslennikov v návalu výmluvnosti. „Ta se tomu cele věnuje. Elle fait beaucoup de bien.¹⁹ Díky ní a možná i díky mně, to mohu říci bez falešné skromnosti, se podařilo všechno změnit do té míry, že už se tam nedějí ty hrůzy jako dříve, ale je tam těm lidem docela dobře. Však uvidíš. Ale Fanarin, já ho osobně neznám a při mém společenském postavení ani nemáme spolu co činit, ale je to vyloženě špatný člověk a přitom si dovoluje mít u soudu takové řeči, takové řeči..."

„Tak ti děkuji," řekl Něchljudov. Vzal si papírek, ani bývalého kolegu nevyslechl a rozloučil se s ním.

„A nepůjdeš se podívat k manželce?"

„Ne, promiň mi, nemám teď kdy.“

„Kdepak, ona mi to neodpustí," řekl Maslennikov, vyprovázeje někdejšího kolegu jen k prvnímu odpočívadlu na schodech, jak obvykle vyprovázel lidi nikoli prvního, nýbrž druhého řádu, k nimž počítal Něchljudova. „Ne, prosím tě, pojd' aspoň na chvílku.“

Ale Něchljudov byl neoblomný, a když k němu přiskočil lokaj a vrátný, když mu pomáhali do kabátu, podávali mu hůl a otvírali dveře, prohlásil, že se teď naprosto nemůže zdržet.

„Tak tedy ve čtvrtek, prosím tě. Je to její přijímací den. Řeknu jí to!" zavolal na něho Maslennikov ze schodů.

---

19 Koná mnoho dobra.

LI

Téhož dne jel Něchljudov rovnou od Maslennikova do věznice a zamířil k známému inspektorovu bytu. Opět se tu stejně jako posledně rozléhaly zvuky bídneho klavíru, ale už to nebyla rapsódie, nýbrž etudy Clementiho, hrané rovněž nadmíru řízně, výrazně a živě. Služebná s obvázaným okem přišla otevřít, sdělila, že pan kapitán je doma a uvedla Něchljudova do malého salónu, kde byla pohovka, stůl a na vlněné háčkované pokrývce velká lampa s růžovým papírovým stínidlem, z jedné strany připáleným. Přišel vrchní inspektor se ztrápeným, smutným obličejem.

„Co si rače přát, prosím uctivě?“ otázal se, zapínaje si prostřední knoflík na uniformě.

„Byl jsem teď u náměstka gubernátora a tady jsem dostal povolení,“ řekl Něchljudov a podal inspektorovi lístek. „Chtěl bych mluvit s Maslovovou.“

„Markovovou?“ ptal se inspektor, jelikož se pro hudbu přeslechl.

„S Maslovovou.“

„Ach ano, ano!“

Inspektor vstal a šel ke dveřím, za nimiž se ozývaly Clementiho rulády.

„Marusjo, počkej aspoň chvilku,“ řekl tónem, z kterého bylo zřejmé, že má věčně s tou hudbou kříž. „Není slyšet slova.“

Klavír se odmlčel, ozvaly se nespokojené kroky a kdosi nahlédl do dveří.

Inspektorovi se nejspíš ulevilo, že v hudbě nastala přestávka, zapálil si tlustou cigaretu ze slabého tabáku a nabídl Něchljudovovi. Ten odmítl.

„Tedy bych rád viděl Maslovovou.“

„Ted' to zrovna nepůjde,“ řekl inspektor.

„Pročpak?“

„Inu, je to vaše vina,“ pravil inspektor a pousmál se. „Vaše Jasnosti, nedávejte jí peníze do ruky. Chcete-li, dávejte je mně. O nic nepřijde. Ale včera jste jí asi dal peníze, ona si sehnala pití – tenhle nešvar nemůžeme vymýt – a dnes se tak opila, že dokonce dělala výtržnosti.“

„Opravdu?“

„Jistě, dokonce jsem musel přísně zakročit. Dal jsem ji na jinou celu. Jinak je to mírná ženská, ale peníze jí prosím vás nedávejte. To vám jsou takoví lidé...“

Něchljudov si živě vybavil, co bylo včera, a opět ho pojala úzkost.

„A mohl bych vidět Bogoduchovskou? To je politická,“ ozval se po chvilce mlčení.

„Proč ne, to můžete,“ pravil inspektor. „No, copak chceš?“ obrátil se k dívce asi pětileté nebo šestileté, která přišla do pokoje a s hlavou otočenou tak, že nespustila oči z Něchljudova, mířila k otci. „Vidíš to, upadneš,“ řekl inspektor a s úsměvem pozoroval, jak se děvčátko nedívá na cestu, až zakoplo o kobereček a pak přiběhlo k otci.

„Tak jestli je to možné, šel bych tam.“

„Ano, prosím,“ řekl inspektor, objal děvčátko, stále hledící na Něchljudova, vstal, jemně je odstrčil a vyšel do předsíně.

Inspektor si ještě ani neoblékl kabát, který mu podala služka s obvázaným okem, ani ještě nevyšel ze dveří, a už se opět linuly výrazné Clementiho rulády.

„Byla na konzervatoři, ale tam je hrozný zmatek. Ale má velké nadání,“ pravil inspektor, když šli se schodů. „Chce pořádat koncerty.“

Inspektor a Něchljudov došli k věznici. Sotva se inspektor objevil, branka se ihned otevřela. Dozorci zasalutovali a zrakem ho provázeli. V předsíni potkal Něchljudov a inspektor čtyři muže s hlavami do poloviny vyholenými. Nesli nějaké kbelíky, a když uviděli inspektora, celí se schoulili. Zvlášť jeden se přikrčil a nevraživě se zamračil, blýskáje černýma očima.

„Talent se ovšem musí zdokonalovat, nemá se ubíjet, jenže v malém bytě je to potíží,“ pokračoval inspektor a trestanců si ani nevšiml. Unaveně vlácel nohy, až přišel v doprovodu Něchljudova do shromažďovací síně.

„Koho si přejete vidět?“ otázal se.

„Bogoduchovskou.“

„Ta je ve věži. Musíte chvíli počkat,“ obrátil se k Něchljudovovi.

„A nemohl bych zatím promluvit s trestanci Meňšovovými? Je to matka se synem, byli obžalováni ze žhářství.“

„To je cela jedenadvacet. Proč ne, můžeme si je dát předvolat.“

„A nemohl bych se s Meňšovem setkat na jeho cele?“

„Tady to budete mít pohodlnější.“

„I ne, mne by to zajímalo.“

„To vás má co zajímat.“

V té chvíli vyšel z postranních dveří švihácký důstojník, zástupce inspektora.

„Doveďte tady Jeho Jasnost na celu k Meňšovovi. Číslo jedenadvacet,“ řekl inspektor k zástupci, „a potom do kanceláře. Dám tu ženu zavolat. Jak se jmenuje?“

„Věra Bogoduchovská,“ řekl Něchljudov.

Inspektorův zástupce byl mladý plavovlasý důstojník s načerněnými kníry, šířící kolem sebe květinovou vůni kolínské vody.

„Račte,“ obrátil se s líbezným úsměvem k Něchljudovovi. „Zajímáte se o náš ústav?“

„Ano, a zajímám se o člověka, který se sem, jak mi bylo řečeno, dostal úplně nevinně.“

Zástupce pokrčil rameny.

„Ano, to se stává,“ řekl klidně a uctivě pustil hosta napřed do páchnoucí široké chodby. „Ale taky někdy lžou. Račte.“

Dveře do cely byly otevřeny a několik trestanců bylo na chodbě. Zástupce nedbale kynul dozorcům a pohrdavě si měřil trestance, kteří se drželi při zdi a ubírali se do svých cel anebo zůstali stát

v pozoru u dveří a jako vojáci provázeli představeného pohledem. Důstojník vedl Něchljudova přes jednu chodbu a zavedl ho k další chodbě vlevo, uzavřené železnými dveřmi.

Tato chodba byla užší, temnější a páchla ještě víc nežli první. Z obou stran sem vedly dveře zavřené na zámek. Ve dveřích byly otvůrky, tak zvané špehýrky, půl palce v průměru. Na chodbě bylo prázdno, dlel tady jen staříčkový dozorce se smutným vrásčitým obličejem.

„Na které cele je Meňšov?“ zeptal se ho zástupce.

„Osmá vlevo.“

LII

„Smím se podívat?“ otázal se Něchljudov.

„Ó prosím,“ s líbezným úsměvem řekl inspektorův zástupce a začal se dozorce na něco vyptávat. Něchljudov nahlédl jedním otvorem. Urostlý mladý muž s černou bradkou přecházel v pouhém prádle sem tam. Jakmile zaslechl šramot u dveří, vzhlédl k nim, zamračil se a zase chodil dál.

Něchljudov nahlédl dalším otvorem. Jeho oko narazilo na jiné, vyděšené oko, zírající špehýrkou. Rychle ucouvl. Když pak nahlédl do třetího otvoru, spatřil drobného človíčka, který spal schoulen na lůžku, plášť přes hlavu. Ve čtvrté cele seděl s hlavou svěšenou a s lokty v klíně bledý mladý muž široké tváře. Když uslyšel kroky, zdvihl hlavu a podíval se. V celém obličejí, zvláště ve velkých očích, se zračil beznadějný stesk. Muže zřejmě nezajímalo, kdo se dívá k němu do cely. Ať by se díval kdokoli, muž zřejmě od nikoho nečekal nic dobrého. Něchljudova se zmocnila úzkost. Už nikam nenahlížel a přistoupil k Meňšovově jedenadvacáté cele. Dozorce odemkl a otevřel dveře. Svalnatý mladý muž s dlouhým krkem, s dobráckýma kulatýma očima a s malou bradkou stál u lůžka, narychlo si oblékal plášť a polekaně hleděl na příchozí. Něchljudova zvláště ohromily ty kulaté dobrácké oči, tázavě a polekaně těkající z něho na dozorce, na zástupce a zase nazpět.

„Tady pán se chce zeptat na tvůj případ.“

„Děkuju uctivě.“

„Ano, slyšel jsem o vašem případě,“ řekl Něchljudov, šel dovnitř a stoupl si ke špinavému zamřížovanému oknu. „A rád bych to slyšel přímo od vás.“

Meňšov šel rovněž k oknu a ihned začal vykládat, zprvu pokoušel nesměle po důstojníkovi, pak mluvil stále směleji, a když

zástupce odešel na chodbu udělit nějaké rozkazy, nabyl odvahy docela. Jazykem i podáním to bylo vyprávění toho nejprostšího, nejhodnějšího chasníka a Něchljudovovi připadalo zvlášť divné, že slyší takové vyprávění z úst trestance v potupném oděvu a v žaláři. Poslouchal a přitom si prohlížel nízký kavalec se slamníkem i okno s tlustou železnou mříží, špinavé, zvlhlé a zamazané zdi i žalostnou tvář a postavu nešťastného, zbědovaného sedláčka v trestaneckých střevících a v plášti, a bylo mu čím dál smutněji. Nechtěl věřit, že by bylo pravda, co mu ten dobromyslný člověk vyprávěl, tak hrozné bylo pomyšlení, že lidé mohli člověka zatknout pro nic za nic, jen proto, že mu sami ukřivdili, ho obléknout do trestaneckého šatu a vsadit na to místo hrůzy. Ale ještě hroznější bylo pomyšlení, že by ten pravdivý příběh, vyprávěný s tou dobráckou tvář, byl klam a výmysl. V příběhu šlo o to, že hostinský mu záhy po svatbě odloudil ženu. Meňšov se všude domáhal spravedlnosti. Hostinský si všude podplácel úřady a ty ho ospravedlnily. Jednou si Meňšov odvedl ženu násilím, ale druhý den mu utekla. Šel si pro ni. Hostinský mu řekl, že u něho není (ale Meňšov ji viděl, když tam vcházel), a poručil mu, aby odešel. Meňšov nešel. Hostinský a čeledín ho ztloukli do krve a příští den u hostinského hořelo. Meňšov a jeho matka byli obviněni, že zapálili, avšak on nezapálil, nýbrž byl v té době u kmotra.

„A opravdu jsi nezapálil?“

„Nic takového mě ani nenapadlo, milostpane. Ale to ten darebák, co mě má na svědomí, asi zapálil sám. Prý se dal zrovna pojistit. A na mě a na matku svedli, že jsme tam byli a že jsme mu vyhrožovali. To je pravda, tenkrát jsem mu vynadal, už mi to nedalo. Ale nezapálil jsem, kdepak. Ani jsem tam nebyl, když začalo hořet. Ale to on schválně narařil na ten den, kdy jsme tam byli s mámou. Sám si zapálil, aby dostal pojistné, a pak to svedl na nás.“

„Opravdu?“

„Namouduši, milostpane, jako je Bůh nade mnou. Ujměte se mě. Do nejdelší smrti vám to nezapomenu!“ Chtěl se hluboko uklonit a Něchljudov ho stěží zadržel. „Dostaňte mě z toho. Vždyť takhle zajdu pro nic za nic,“ pokračoval.

A vtom mu v tvářích škublo, dal se do pláče, vykasal si rukáv pláště a utíral si oči špinavým rukávem košile.

„Už jste domluvili?“ zeptal se inspektorův zástupce.

„Ano. Tak nezoufejte, uděláme, co bude možné,“ řekl Něchljudov a vyšel ven. Meňšov stál u dveří, takže dozorce jimi do něho vrazil, když zavíral. Zatímco dozorce zamykal, díval se Meňšov otvorem ve dveřích.

LIII

Když se Něchljudov ubíral širokou chodbou zpátky (byla hodina oběda a cely byly odemčeny) mezi lidmi ve světle žlutých pláštích, krátkých širokých kalhotách a vězeňských střevících, když šel mezi těmi lidmi, měl zvláštní pocity. Jímala ho soustrast s lidmi, kteří byli zavřeni, i hrůza a úžas nad těmi, kdo je zavřeli a drží je zde, jímala ho i stud, že k tomu všemu tak klidně přihlíží.

Na jedné chodbě zapleskaly střevíce, jak kdosi proběhl dveřmi cely, a pak odtamtud vyšli nějací lidé, zastoupili Něchljudovovi cestu a klaněli se mu.

„Poručte, Vaše Blahorodí, nevím, jak vám říkají, ať už to s náma nějak provedou.“

„Já tu nejsem nadřízený, nic nevím.“

„To máte jedno, řekněte to třeba nahoře,“ ozval se rozhorlený hlas. „Nic jsme neudělali a už tu zkoušíme druhý měsíc.“

„Jak to? Proč?“ otázal se Něchljudov.

„No, zavřeli nás. Už tu sedíme druhý měsíc a sami nevíme proč.“

„Věru to je taková náhoda,“ pravil inspektorův zástupce. „Ti lidé byli zatčeni, protože neměli papíry v pořádku, a měli být posláni do svojí gubernie, jenže tam věznice vyhořela a gubernská správa nás požádala, abychom jim je neposílali. Všecky z ostatních gubernií jsme poslali pryč, ale tyhle máme tady.“

„Cože, jen proto?“ zeptal se Něchljudov a zůstal stát ve dveřích.

Houf asi čtyřiceti lidí, všichni v trestaneckých pláštích, obklíčil Něchljudova a zástupce. Několik hlasů spustilo najednou. Zástupce je okřikl.

„Mluvte jen jeden.“

Z houfu vystoupil velký, ušlechtilě vypadající venkovan asi padesátiletý. Vložil Něchljudovovi, že byli všichni vypovězeni

a vsazení do vězení, protože neměli osobní doklady. Vlastně je měli, jenže si je nedali včas prodloužit, zmeškali o čtrnáct dní. Každoročně je mívali takto prošlé a nikdo je netrestal, a teď je najednou sebrali a už druhý měsíc je vězní jako nějaké zločince.

„Jsme tu samí kameníci. Všichni z jednoho družstva. V gubernii prý vyhořel žalář. Za to my přece nemůžem. Buďte té dobroty.“

Něchljudov poslouchal a téměř nechápal, co starý muž ušlechtilého zevnějšku říká, poněvadž jeho pozornost cele upoutávala velká tmavošedá veš o mnoha nohách, která lezla ušlechtilému kameníkovi mezi vousy po tváři.

„Jak je to možné? Jen proto?“ obrátil se Něchljudov k zástupci.

„Ano, nahoře udělali chybu. Měli být posláni do domovské obce,“ vysvětloval inspektorův zástupce.

Sotva domluvil, probral se zástupem malý človíček, rovněž v trestaneckém plášti. Podivně kroutil ústy a vykládal, že je tu bezdůvodně týrají.

„Nakládají s náma hůř než se psy...“ začal.

„Nono, jen žádné řeči, buď ticho, nebo víš...“

„Co mám vědět?“ odvážně chrtil človíček. „Copak jsme něco provedli?“

„Ticho!“ okřikl ho představený, a človíček ztichl.

Co to je, říkal si Něchljudov, vycházeje z cel, jako hnán uličkou mnoha a mnoha očí vyhlízejících ze dveří i zraků těch, které potkával.

„Opravdu tu vězníte docela nevinné lidi?“ ozval se, když vyšli z chodby.

„Ale co máme dělat? Jenže oni taky moc lžou. Jak je tak posloucháte, všichni jsou nevinní,“ řekl inspektorův zástupce.

„Ale vždyť tihle nic neudělali.“

„Ti ne, dejme tomu. Jenže ten lid je hrozně zkažený. Musí se na ně přísně. Najdou se mezi nimi takové hrozné zjevy, to aby si člověk na ně dal pozor. Včera jsme zrovna museli dva potrestat.“

„Jak potrestat?“ otázal se Něchljudov.

„Zmrskat podle předpisu...“

„Ale vždyť tělesné tresty byly zrušeny.“

„Ne pro osoby zbavené práv. Ty jim podléhají.“

Něchljudov si vzpomněl, co všechno viděl včera, když čekal v předsíni, pochopil, že trest byl vykonán právě v době, kdy tam čekal, a tu se ho zvláště prudce zmocnil smíšený pocit zvědavosti, stesku, rozpaků a mravní nevolnosti, jež téměř přecházela v nevolnost fyzickou, pocit, který míval i dříve, jenž ho však ještě nikdy neovládl tak mocně.

Už neposlouchal inspektorova zástupce, ani se nedíval kolem sebe a rychle vyšel z chodby a zamířil do kanceláře. Inspektor byl na chodbě, a jsa zaměstnán něčím jiným, zapomněl na Bogoduchovskou. Vzpomněl si na svůj slib, že ji dá zavolat, až když Něchljudov vstoupil do kanceláře.

„Hned pro ni pošlu, posadte se zatím.“

LIV

Kancelář se skládala ze dvou místností. V první, kde byla velká, vyčnívající oprýskaná kamna a dvě špinavá okna, stála v jednom rohu černá míra na měření výšky trestanců a v druhém rohu visel jako obvyklá nezbytná součást každé mučírny, jako výsměch jeho učení – velký obraz Kristův. V prvním pokoji stálo několik dozorců. V druhém sedělo podle zdí v jednotlivých hloučcích nebo ve dvojicích nějakých dvacet mužů a žen a tiše rozprávěli. U okna stál psací stůl. Inspektor usedl ke stolu a nabídl Něchljudovovi židli, stojící vedle. Něchljudov se posadil a prohlížel si přítomné.

Především upoutal jeho pozornost mladý muž příjemného obličeje v krátkém žaketu. Stál před starší ženou s černým obočím a cosi jí zaníceně vykládal, provázeje svá slova posunky. Vedle něho seděl starý muž s modrými brýlemi a strnule naslouchal mladé ženě v trestaneckém obleku, kterou držel za ruku. Chlapec, žák reálky, hleděl s ustrnulým zděšeným výrazem na starého a oka z něho nespustil. Nablízku seděla v koutě milenecká dvojice. Ona byla světlovlasá, krátce ostříhaná půvabná mladičká dívka energické tváře a v moderních šatech. On byl hezký kadeřavý hoch s jemnými rysy obličeje, v gutaperčové haleně. Seděli v koutečku a šeptali si. Zřejmě ve své lásce zapomněli na celý svět. Nejbliž ke stolu seděla šedovlasá žena v černém, patrně matka. Dychtivě hleděla na mladého muže souchotinářského vzhledu, ve stejné haleně, a chtěla mu cosi říci, ale pro pláč nemohla mluvit. Znovu a znovu začínala a zase umlkala. Mladík držel bankovku, a zřejmě nevěda, co má dělat, s hněvivým výrazem ji ohýbal a muchlal. Vedle nich seděla silná, hezká různolící dívka s vypoulenýma očima, ta měla šedivé šaty a pláštěnku. Seděla vedle plačící matky a něžně ji hladila po rameni. Vše bylo na té dívce hezké: velké bílé ruce i nakrátko ostříhané vlnité vlasy,

silný nos i rty. Ale nejkouzelnější byly hnědé, beránčí, dobrotivé, upřímné oči. Její krásné zraky se odpoutaly od matčina obličeje ve chvíli, kdy vstoupil Něchljudov, a setkaly se s jeho pohledem. Ale vzápětí se odvrátila a něco říkala matce. Poblíž dvojice milenců seděl rozježený černý muž a cosi zlostně vykládal bezvousému návštěvníkovi, vypadajícímu na sektáře. Něchljudov se posadil vedle inspektora a napjatě a zvědavě se rozhlížel. Vyrušil ho malý, hladce ostříhaný chlapec, který k němu přišel a ptal se tenkým hláskem:

„Na koho čekáte?“

Něchljudov se podívil té otázce, ale když se na chlapce podíval a spatřil vážný oduševnělý obličej s pozornýma, bystrýma očima, odpověděl mu vážně, že čeká na jednu známou.

„To je vaše sestra?“ tázal se hošík.

„Ne, sestra ne,“ s údivem odpověděl Něchljudov. „A s kým pak jsi tady ty?“ zeptal se chlapce.

„S maminkou. Ona je politická,“ hrdě řekl chlapec.

„Marjo Pavlovno, vezměte si Kolju k sobě,“ ozval se inspektor, neboť asi shledal, že Něchljudovova rozmluva s chlapcem je protizákonná.

Marja Pavlovna, ona krásná dívka s beránčíma očima, jež upoutala Něchljudovovu pozornost, vstala v celé své výšce a pevným, dlouhým, takřka mužským krokem přišla k Něchljudovovi a k chlapci.

„Copak, vyptává se vás, kdo jste?“ otázala se Něchljudova s mírným úsměvem a důvěřivě se mu dívala do očí, tak prostě, jako by nemohlo být pochyb, že měla, má a musí mít ke všem lidem prostý, laskavý sesterský vztah. „Ten musí všechno vědět,“ řekla a zešířila se na hošíka usmála tak dobrácky a mile, že hošík i Něchljudov, oba ten úsměv bezděčně opětovali.

„Ano, ptal se mě, za kým jdu.“

„Marjo Pavlovno, nesmíte mluvit s cizími lidmi. Vždyť to víte,“ řekl inspektor.

„Dobře, dobře,“ pravila, velkou bílou rukou uchopila za ručku Kolju, který z ní oka nespustil, a vrátila se k matce souchotinářovi.

„Čípak je ten chlapec?“ zeptal se Něchljudov tentokrát inspektora.

„Jedné politické. Narodil se ve vězení,“ řekl inspektor s jistým potěšením, jako by předváděl raritu svého ústavu.

„Opravdu?“

„Ano. Teď jde s matkou na Sibiř.“

„A co to děvče?“

„Na to vám nemohu odpovědět.“ Inspektor pokrčil rameny.
„A tady máte Bogoduchovskou.“

LV

Zadními dveřmi křepce vešla malá, krátce ostříhaná, hubená a žlutá Věra Jefremovna s obrovskými dobráckými očima.

„To jste hodný, že jste přišel,“ pravila a stiskla Něchljudovovi ruku. „Pamatujete se na mne? Posadme se.“

„Toho jsem se nenadál, že vás takto najdu.“

„Ó, daří se mi výborně! Tak dobře, tak dobře, že si nic lepšího nemohu přát,“ řekla Věra Jefremovna, jako vždy polekaně pohleděla obrovskými dobráckými kulatými očima na Něchljudova, a kroutila přetenkým žilnatým žlutým krkem, vyčnívajícím z ošumělého, pomačkaného špinavého límečku blůzy.

Něchljudov se jí vyptával, jak se dostala do vězení. Vylíčila mu velice živě svou práci. Její řeč se hemžila cizími slovy o propagandě, i dezorganizaci, o skupinách, sekcích a podsekcích a zřejmě byla pevně přesvědčena, že o nich každý ví, Něchljudov však o nich jakživ neslyšel.

Vykládala mu to, zřejmě pevně přesvědčena, že ho bude velice zajímat a těšit, když se doví všechna tajemství narodovolců. Něchljudov však pozoroval její ubohoučký krk a zcuchané řídké vlasy a divil se, proč to všechno dělá a vykládá. Bylo mu jí líto, ale úplně jinak, než mu bylo líto venkovana Meňšova, který se zcela bez viny octl ve smrdutém žaláři. Nejvíc vzbuzovala lítost zjevným zmatkem, který měla v hlavě. Zřejmě se pokládala za hrdinku, připravenou nasadit život pro zdar věci, ale přitom by byla stěží dokázala vysvětlit, oč v té věci jde a v čem záleží její zdar.

V případě, o kterém si Věra Jefremovna chtěla promluvit s Něchljudovem, šlo o to, že jedna její družka, jistá Šustovová, třebaže ani nenáležela k jejich podskupině, jak tomu Bogoduchovská říkala, byla před pěti měsíci zatčena zároveň s ní a vsazena do Pet-

ropavlovské pevnosti jen proto, že u ní byly nalezeny knihy a listiny svěřené jí do úschovy. Věra Jefremovna si zčásti kladla její uvěznění za vinu, a jelikož Něchljudov měl styky, zapřísahala ho, aby učinil podle možnosti vše pro její osvobození. V druhém případě, za který se Bogoduchovská přimlouvala, šlo o to, aby vymohl pro Gurkeviče, vězněného na Petropavlovské pevnosti, povolení ke schůzce s rodiči a k vypůjčení odborných knih, jež potřeboval k své vědecké práci.

Něchljudov slíbil, že se pokusí učinit podle možnosti vše, až bude v Petrohradě.

Ve svém příběhu pověděla Věra Jefremovna, jak prošla porodnickými kurzy, poznala stranu narodovolců a pracovala s nimi. Zprvu šlo všechno dobře, psali provolání, dělali propagandu v továrnách, až potom byla zatčena jedna vynikající osobnost, papíry byly zabaveny a všichni pozatýkáni.

„Sebrali mě taky a teď mě posílají do vyhnanství,“ uzavřela příběh. „Ale to nevadí, mám božskou náladu,“ usmála se tklivě.

Něchljudov se zeptal na dívku s beráncíma očima. Věra Jefremovna mu pověděla, že je to dcera generála, že už dávno náleží k revoluční straně a byla zatčena proto, že vzala na sebe výstřel na četníka. Bydlela v ilegálním bytě, kde měli tiskárnu. Když přišla v noci prohlídka, rozhodli se obyvatelé bytu, že se budou bránit, zhasili světlo a začali ničit usvědčující materiál. Policie vtrhla dovnitř, a tu jeden ze spiklenců vystřelil a smrtelně zranil četníka. Když začali vyslýchat, kdo vypálil ránu, dívka se přihlásila, ačkoli nikdy neměla revolver v ruce a neublížila by ani kuřeti. Při tom zůstalo. A teď jde na Sibiř.

„Altruistická, dobrá bytost,“ řekla Věra Jefremovna uznale.

Třetí bod, o kterém chtěla mluvit, se týkal Maslovové. Poněvadž v žaláři se o všem vědělo, znala Věra Jefremovna příběh Maslovové, věděla o jejím vztahu k Něchljudovovi a radila mu, aby se ji snažil dostat mezi politické nebo aspoň za ošetřovatelku do nemocnice, kde mají nyní zvláště mnoho pacientů a hledají pracovní síly. Něchljudov poděkoval za radu a řekl, že se bude hledět podle ní zařídit.

LVI

Z rozmluvy je vyrušil inspektor, který se zvedl a oznámil, že je konec návštěv a čas k rozchodu. Něchljudov vstal, rozloučil se s Věrou Jefremovnou a šel ke dveřím, kde zůstal stát a pozoroval, co se kolem děje.

„Dámy a pánové, už musíme jít,“ říkal inspektor, vstával a znova usedal.

Inspektorův požadavek vzbudil mezi přítomnými vězni i návštěvníky toliko zvláštní ruch, ale na rozchod nikdo ani nepomyslel. Někteří lidé vstali a rozmlouvali vstoje. Někteří zůstali sedět a hovořili dál. Někteří se začali loučit a plakali. Zvláště dojímavý pohled byl na matku se souchotinářským synem. Mladý muž pořád mačkal bankovku a vyhlížel čím dál zlostněji, tolik námahy mu dalo, aby nepodlehl stejné náladě jako matka. Když pak matka uslyšela, že se musí rozloučit, klesla mu hlavou na rameno a zaštkala, potahujíc nosem. Dívka s beráncíma očima, kterou Něchljudov mimoděk pozoroval, stála před naříkající matkou a chlácholila ji. Starý pán v modrých brýlích stál před dcerou, držel ji za ruku a přikyvoval tomu, co říkala. Mladiství milenci vstali a drželi se za ruce, mlčky si hledíce do očí.

„Ti jediní mají dobrou náladu,“ pravil mladý muž v krátkém žaketu a ukázal na zamilovanou dvojici. Stál vedle Něchljudova a rovněž se díval na lidi, kteří se loučili.

Milenci, mladý muž v gutaperčové haleně a půvabná světlolásk, ucítili na sobě Něchljudovův a mladíkův pohled, natáhli ruce, za které se drželi, prohnuli se a se smíchem se roztančili.

„Dneska večer se berou tady ve vězení a ona jde za ním na Sibiř,“ sděloval mladý muž.

„Co je s ním?“

„Jde na nucené práce. Aspoň že oni budou veselejší, jinak je to k zoufání,“ dodal mladý muž v žaketu, když slyšel, jak naříká souchotinářova matka.

„Dámy a pánové! Prosím vás! Nenuťte mě, abych musel použít přísných opatření,“ opakoval inspektor několikrát jedno a totéž. „Prosím vás, tak prosím přece!“ říkal mdle a nejistě. „To nejde! Už jste měli dávno skončit. Říkám vám to naposled,“ opakoval sklesle, zapaloval si marylandskou cigaretu a zase ji zhasínal.

Ať už byly důvody dovolující lidem ubližovat jiným a necítit přitom odpovědnost sebedůmyslnější, sebestarší a všednější, inspektor se zřejmě neubránil vědomí, že se podílí na všem zármutku, který se tu projevoval, a zřejmě ho to skličovalo.

Konečně se vězňové a návštěvníci začali rozcházet, jedni do vnitřních, druhí do venkovních dveří. Přešli zde muži, ti v gutaperčových halenách, souchotinář i černý rozježenec. Odešla i Marja Pavlovna s hošíkem narozeným ve vězení.

Odcházeli i návštěvníci. Stařec v modrých brýlích těžce vykročil, za ním se ubíral i Něchljudov.

„Jsou to prapodivné poměry, to vám povím,“ řekl hovorný mladík k Něchljudovovi, když šli dolů po schodech, jako by pokračoval v přerušené rozmluvě. „Ještě že kapitán je dobrák a nelpí na pravidlech. Všichni se mohou vypovídat a ulevit si.“

„Copak v jiných věznicích takové návštěvy nejsou?“

„Kdepak! Ani nápad. Jak by se vám to líbilo, každý zvlášť, a k tomu přes síť?“

Když Něchljudov za rozmluvy s Medyncevem, jak se hovorný mladík představil, sešel dolů do předsíně, přistoupil k nim inspektor. Vypadal unaveně.

„Když tedy chcete vidět Maslovovou, račte přijet zítra,“ řekl v patrné snaze jednat s Něchljudovem zdvořile.

„Výborně,“ pravil Něchljudov a pospíšil odtud.

Nezaviněné utrpení Meňšovovo bylo zřejmě hrozné, ani ne tak utrpením fyzickým, jako tím úžasem, tou nevírou v dobro i v Boha, která se ho jistě zmocnila, když viděl krutost lidí, kteří ho bezdůvodně týrají. Hrozná byla potupa a muka, jimž bylo vystaveno sta a sta naprosto nevinných lidí jen proto, že na papíře bylo něco jiného. Hrozní byli otrlí dozorci, trápící své bratry v přesvědčení, že konají správnou a důležitou věc. Avšak nejhroživější mu připadal stárnoucí, neduživý a hodný inspektor, který byl nucen odlučovat matku od syna, otce od dcery, zrovna takové lidi, jako byl on sám a jeho děti.

„Proč to tak musí být?“ tázal se v duchu Něchljudov, pln pocitu mravní nevolnosti, přecházející v nevolnost fyzickou, pocitu, který vždy míval ve vězení, a nenalézal odpovědi.

LVII

Nazítří jel Něchljudov k advokátovi, vyložil mu případ Meňšovových a prosil ho, aby se ujal obhajoby. Advokát ho vyslechl a sdělil, že se na věc podívá, a má-li se vše tak, jak Něchljudov říká, což je velmi pravděpodobné, pak se ujme obhajoby docela zdarma. Něchljudov se advokátovi zmínil o sto třiceti lidech nedopatřením vězněných a zeptal se, kdo o tom rozhoduje, čím je to vina. Advokát chvíli mlčel, neboť zřejmě chtěl odpovědět přesně.

„Čím je to vina? Ničím,“ prohlásil rázně. „Když to oznámíte státnímu zástupci, řekne, že za to může gubernátor, a kdybyste to oznámil gubernátorovi, řekne, že za to může státní zástupce. Nikdo za nic nemůže.“

„Pojeďu teď k Maslennikovovi a řeknu mu to.“

„Hm, to nebude nic platné,“ s úsměvem namítl advokát. „Je to, s dovolením – není snad váš příbuzný nebo kamarád? – takové nemehlo a přitom chlap prohnáný.“

Něchljudov si vzpomněl, co říkal Maslennikov o advokátovi. Bez odpovědi se rozloučil a jel k Maslennikovovi.

Měl k němu dvojí prosbu: aby byla Maslovová přeložena do nemocnice a aby se něco udělalo pro sto třicet nevinně zavřených lidí bez průkazů. I když mu bylo zatěžko prosit člověka, jehož si nevážil, byl to jediný způsob, jak dojít cíle; musel se tedy přemoci.

Když Něchljudov přijížděl k Maslennikovovu domu, spatřil u vchodu několik povozů, bryčky, kolesky a kočáry, až se rozpomněl, že Maslennikovova žena má právě přijímací den, na který byl zván. Zatímco dojížděl k budově, stál jeden kočár před krytým vchodem a lokaj v klobouku s kokardou a v peleríně pomáhal nastoupit dámě, která si zvedla vlečku a odhalila střevíčky a jemné kotníky pod černými punčochami. Mezi povozy už stojícími poznal

Něchljudov krytý landaur Korčaginových. Šedovlasý, růžolící kočí uctivě a přívětivě smekl, jako před pánem, jehož zvlášť dobře znal. Než se Něchljudov zeptal vrátného, kde je Michail Ivanovič (Maslennikov), objevil se domácí pán na schodišti vystlaném koberci, neboť vyprovázel hosta veleváženého, jednoho z těch, jež nedo-
provázel jen na schody, nýbrž až dolů. Tento velevážený host ve vojenském mluvil cestou o tombole ve prospěch několika sirotčinců zřizovaných v městě, přičemž mínil, že je to dobré zaměstnání pro dámy. „Pobaví se a přitom vyberou peníze.“

„Qu’elles s’amusent et que le bon Dieu les bénisse...²⁰ Á, Něchljudov! Bud’te zdráv! Cože vás není vůbec vidět?“ přivítal Něchljudova. „Allez présenter vos devoirs à madame.²¹ Korčaginovi jsou tu taky. Et Nadine Bukshevden. Toutes les jolies femmes de la ville,²²“ pravil a povytáhl vojenská ramena, jež nastavil pod plášť, podávaný mu vlastním velkolepým lokajem se zlatým premováním. „Au revoir, mon cher!²³“ Stiskl ještě ruku Maslennikovovi.

„No, tak půjdeme nahoru, to mám radost!“ rozjařen prohlásil Maslennikov, chytil Něchljudova pod paží, a jako by mu ani tloušťka nevadila, rychle ho táhl nahoru.

Maslennikov překypoval radostným vzrušením, ježto mu významná osobnost prokázala pozornost. Zdálo by se, že Maslennikov, který sloužíval u gardového pluku, majícího styky s carskou rodinou, měl by už na podobné styky být zvyklý, avšak nízkost nejspíše roste s opakováním, a každá taková pozornost budila v Maslennikovovi stejné nadšení jako v lísavém psíkovi, když ho pán pohladí, poplácá či poškrábe za uchem. Psík vrtí prutem, krčí se a kroutí, chlípí slechy a točí se dokolečka jako divý. Málem totéž

---

20 At’ se baví a dobrý Bůh at’ jim požehná.

21 Jděte pozdravit paní domu.

22 A Naďa Bukševdenová. Všechny místní krásky.

23 Na shledanou, můj milý!

dělal Maslennikov. Nevšímal si, že Něchljudov se tváří vážně, neposlouchal ho a nezadržitelně ho vlekl do salónu, takže se Něchljudov nemohl vzepřít a šel za ním.

„Úřední věci až potom. Udělám všechno, co poručíš,“ řekl Maslennikov, procházející s Něchljudovem sálem. „Ohlaste paní generálové knížete Něchljudova,“ řekl v chůzi lokajovi. Lokaj je skokem předešel a kvapil napřed. „Vous n’avez qu’a ordonner.²⁴ Ale rozhodně se musíš jít podívat na manželku. Beztak jsem posledně dostal, že jsem tě nepřivedl.“

Než vstoupili, lokaj už hosta ohlásil a Anna Ignatjevna, paní vicegubernátorová neboli paní generálová, jak si říkala, už Něchljudovovi se zářícím úsměvem kynula přes kloboučky a hlavy, které ji obklopovaly u pohovky. Na druhém konci salónu seděly u stolu s čajem dámy, stáli tam muži, vojáci i civilisté, a ozýval se neutuchající hlahol mužských a ženských hlasů.

„Enfin!²⁵ Už se k nám pomalu nechcete znát! Copak jsme vám udělali?“

Těmi slovy, naznačujícími vzájemnou důvěrnost, které nikdy nebylo, uvítala Anna Ignatjevna příchozího.

„Znáte se? Znáte se? Madame Bělavská, Michail Ivanovič Černov. Posad’te se k nám.“

„Missi, venez done á notre table. On vous apportera votre thé...²⁶ A vy...“ obrátila se k důstojníkovi rozmlouvajícímu s Missi, jehož jméno si patrně nepamatovala. „Račte sem taky. Budete si přát čaj, Jasnosti?“

„Ne, kdepak, vůbec s vámi nesouhlasím. Ona ho prostě neměla ráda,“ zněl ženský hlas.

„Ale měla ráda koláčky.“

---

24 Jen poroučej.

25 Konečně!

26 Missi, pojďte přece k našemu stolu. Čaj vám přinesou...

„Věčně ty hloupé vtipy,“ se smíchem se vložila jiná dáma ve vysokém klobouku, oslňující hedvábím, zlatem a drahokamy.

„C'est excellent,²⁷ tyhle oplatky jsou docela lehké. Podejte mi sem ještě.“

„Už brzo pojedete ven?“

„Dnes jsme tu poslední den. Proto jsme přijeli.“

„Takové úchvatné jaro! Venku je teď nádherně!“

Missi v klobouku a v jakýchsi tmavých pruhovaných šatech, obepí-
najících bez jediného záhybu její útlý pas, jako by se byla v těch šatech
narodila, byla velice hezká. Když spatřila Něchljudova, zarděla se.

„Myslela jsem, že jste jel pryč,“ řekla mu.

„Málem. Zdržuje mě různé vyřizování. I tady jsem úředně.“

„Přijďte se podívat na mamá. Velice ráda by vás viděla,“ řekla
Missi a u vědomí, že lže a on to ví, zarděla se ještě více.

„Sotva budu mít kdy,“ odvětil Něchljudov mrzutě a snažil se
vzbudit zdání, že nezapozoroval, jak se začervenala.

Missi se zlostně zamračila, pokrčila rameny a obrátila se
k elegantnímu důstojníkovi, který jí vzal z rukou prázdný šálek,
a chytaje se šavlí za křesla, chrabře jej přenesl na druhý stůl.

„Musíte taky něco věnovat na sirotčinec.“

„Vždyť nic nenamítám, jenže si chci svou štědrost nechat až na
tombolu. Tam se plně projevím.“

„Dejte si pozor!“ Ozval se nápadně neupřímný smích.

Přijímací den dopadl skvostně a Anna Ignat'jevna byla bez sebe
nadšením.

„Mika mi říkal, že se zajímáte o věznice. To moc dobře chápu,“
říkala Něchljudovovi. „Mika (to byl její tlustý muž, Maslennikov)
snad má jiné chyby, ale víte přece, jak je hodný. Všichni ti nebozí
vězňové jsou mu dětmi. Jinak se na ně nedívá. Il est d'une bonté...²⁸“

---

27 Znamenité.

28 Je tak dobrý.

Zarazila se, nenalézajíc slov, jimiž by vyjádřila *bonté* svého muže, na jehož rozkaz byli lidé mrskáni, a vzápětí se úsměvně obrátila ke vstupující vrásčité stařeně, okrášlené fialovými stuhami.

Něchljudov porozprávěl jen tolik, co bylo nutno, stejně planě, nakolik vyžadovala slušnost, a pak vstal a šel za Maslennikovem.

„Prosím tě, mohl bys mě tedy vyslechnout?“

„Ach ano! Proč ne? Půjdeme semhle.“

Vstoupili do malého japonského salónku a posadili se k oknu.

LVIII

„Prosím, jsem ti k službám. Budeš kouřit? Okamžik, abychom tu nenasykali popel,“ řekl a donesl popelník. „Prosím.“

„Mám k tobě dvě prosby.“

„Hm.“

Maslennikov se zatvářil ponuře a malomyslně. Rozjařenost psíka, kterého pán poškrábal za uchem, zmizela beze stopy. Ze salónu se ozývaly hlasy. Ženský hlas brebentil „jamais, jamais je ne croirais²⁹“, zatímco na druhém konci něco vykládal hlas mužský a soustavně opakoval „la comtesse Voronzoff“ a „Victor Apraksine“. Ze třetí strany bylo slyšet jen hukot hlasů a smích. Maslennikov naslouchal, co se děje v salóně, a přitom poslouchal i Něchljudova.

„Přišel jsem zase kvůli té ženě,“ začal Něchljudov.

„To je ta nevině odsouzená. Víím, víím.“

„Chtěl jsem tě požádat, aby byla přeložena jako ošetřovatelka do nemocnice. Prý to jde.“

Maslennikov sevřel rty a zamyslel se.

„Sotva,“ řekl. „Ale já se poradím a zítra bych ti zatelegrafoval.“

„Bylo mi řečeno, že tam mají mnoho pacientů a potřebují pomocné síly.“

„No ano, ano. V každém případě ti dám vědět.“

„Buď tak laskav.“

Ze salónu zahlaholil svorný, dokonce upřímný smích.

„To zase Viktor,“ prohodil Maslennikov s úsměvem. „Když je v kondici, bývá úžasně vtipný.“

„A ještě něco,“ pokračoval Něchljudov. „Ve vězení teď sedí sto třicet lidí jenom proto, že mají prošlé průkazy. Už je tam drží měsíc.“

---

29 Nikdy neuvěřím.

Pověděl, proč je nechtějí pustit.

„Odkud to víš?“ otázal se Maslennikov a náhle bylo na něm znát nelibost a neklid.

„Byl jsem za jedním obžalovaným a ti lidé mě na chodbě obstoupili a prosili mě...“

„Za jakým obžalovaným?“

„Je to rolník, který byl nevinně obžalován a kterému jsem opatřil obhájce. Ale o to teď nejde. Opravdu jsou ti naprosto nevinní lidé ve vězení jen proto, že si nedali prodloužit průkazy?“

„To je věc státního zástupce,“ nevrle ho přerušil Maslennikov. „Vidíš, ty říkáš: rychlý a spravedlivý soud. Náměstek státního zástupce je povinen navštěvovat vězení a zjišťovat, zda jsou tam lidé vězněni právem. Nedělají nic. Jenom hrají karty.“

„Tedy nemůžeš nic udělat?“ řekl Něchljudov temně, vzpomínaje na advokátova slova, že gubernátor bude všechno svádět na státního zástupce.

„Ne, zařídím to. Hned se na to informuji.“

„Tím hůř pro ni. C'est une souffre-douleur,³⁰“ zazníval ze salónu hlas ženy, zřejmě naprosto lhostejné k tomu, co mluvila.

„Tím lépe, vezmu si ji taky,“ zazníval z opačné strany laškovný hlas muže a laškovný smích ženy, která mu cosi odpírala.

„Ne, ne, ani zanic,“ pravil ženský hlas.

„Nuže, udělám všechno,“ opakoval Maslennikov. „A teď půjdeme k dámám.“

„Počkej, ještě něco,“ řekl Něchljudov. Zůstal stát u dveří a nešel do salónu. „Včera prý byli vězňové podrobeni tělesnému trestu. Je to pravda?“

Maslennikov zrudl.

„Ach, tohle? Ne, hochu, tebe by tam rozhodně neměli pouštět. Do všeho se pleteš. Půjdem, půjdem. Anette nás volá,“ řekl a vzal

---

30 Je to trpitelka.

ho pod paží. I nyní byl rozechvřen, stejně jako když mu významná osobnost věnovala pozornost, ale už to nebylo radostné rozechvění, nýbrž nepokoj.

Něchljudov mu vytrhl ruku a bez pozdravu, beze slova a zamračen prošel salómem, sálem a kolem lokajů, kteří se honem vyřítili, šel do předsíně a ven.

„Co je mu? Cos mu udělal?“ zeptala se Annette muže.

„To je à la française³¹“, poznamenal kdosi.

„Jaképak à la française, to je à la zoulou³².“

„On byl vždycky takový.“

Kdosi se měl k odchodu, kdosi zas přijel a šveholilo se vesele dál. Společnost využila epizody s Něchljudovem jako vhodného námětu pro tento jour fixe³³.

Druhý den po návštěvě u Maslennikova dostal od něho Něchljudov dopis na tuhém křídovém papíře s erbem a s pečetěmi, napsaný nádherným pevným písmem a obsahující sdělení, že napsal o přerážení Maslovové do nemocnice lékaři a že jeho žádosti bude pravděpodobně vyhověno. Dopis byl podepsán „Tvůj oddaný starší kamarád“ a k podpisu byla připojena obdivuhodně umná, dlouhá, pevně načrtnutá vlnovka.

„Pitomec!“ neodpustil si Něchljudov, zejména proto, že za slovem kamarád tušil, jak se k němu Maslennikov shovívavě sklání, a třebaže zastává mravně nejšpinavější a nejhanebnější úřad, přece se pokládá za velevýznamného člověka a chce mu ne-li zalichotit, tedy ukázat, že není na svou vznešenost tak pyšný, a proto se nazývá jeho kamarádem.

---

31 Po francouzsku.

32 Po zulukafersku.

33 Přijímací den.

LIX

Jednou z nejběžnějších a nejrozšířenějších pověr je, že každý člověk má své určité vlastnosti, že je dobrý, zlý, chytrý, hloupý, energický, apatický atd. Avšak lidé nejsou takoví. Můžeme o člověku prohlásit, že bývá častěji hodný než zlý, častěji chytrý než hloupý, častěji energický než apatický a naopak. Ale nebude pravda, řekneme-li o jednom člověku, že je hodný nebo chytrý, kdežto o druhém, že je zlý anebo hloupý. Přitom si lidi vždy takto třídíme. A to není správné. Lidé jsou jako řeky. V každé je voda stejná a pořád je to voda, ale každá řeka je někdy úzká, bystrá, jindy široká a klidná, jednou je čistá, chladná, jindy kalná a teplá.

Stejně je tomu u lidí. Každý člověk nese v sobě zárodky všech lidských vlastností a někdy se v něm projevují ty, jindy zas ony a člověk často bývá nepodoben sám sobě, ač je to pořád on a zůstává sám sebou. U některých lidí bývají proměny zvlášť nápadné. K takovým lidem patřil i Něchljudov. Proměny se v něm daly z příčin jak fyzických, tak duševních. Taková proměna se v něm udála i nyní.

Slavnostní pocit, radostný pocit obrody, který se ho zmocnil po soudním líčení a po prvním shledání s Katušou, nadobro pominul a byl po onom posledním setkání vystřídán strachem, ba odporem ke Katuše. Něchljudov si předsevzal, že ji neopustí, že nezmění svůj úmysl oženit se s ní, bude-li si to ona přát. Ale tížilo ho to a trápilo.

Druhý den po návštěvě u Maslennikova se za ní opět vydal.

Inspektor mu povolil schůzku, ale nikoli v kanceláři ani v místnosti pro obhájce, nýbrž v hovorně. Přes svou dobrotu byl k Něchljudovovi upjatější než předtím. Rozmluvy s Maslennikovem zřejmě způsobily, že byl dán rozkaz k větší obezřetnosti před tímto návštěvníkem.

„Setkat se můžete,“ oznámil inspektor. „Ale co se týče peněz, buďte tak laskav, jak jsem vám říkal... Co se týče jejího přeražení do nemocnice, jak psala Jeho Excellence, to bude možné a lékař taky svoluje. Jenže ona sama nechce, že prý se o to neprosí, vynášet nočníky po nějakých všivácích... Vždyť to jsou, Jasnosti, nemožní lidé,“ dodal.

Něchljudov neodpovídal a žádal o schůzku. Inspektor poslal dozorce a Něchljudov vešel za ním do prázdné hovorny.

Maslovová už tam byla a objevila se před sítí tiše a nesměle. Přistoupila blízko k Něchljudovovi, a dívajíc se jinam, řekla tiše:

„Odpusťte mi, Dmitriji Ivanoviči. Mluvila jsem předevcírem ošklivě.“

„Já vám nemám co odpouštět,“ začal Něchljudov.

„Ale přece mě radši nechte,“ dodala, hrozivě zašilhala, a jak na něho pohlédla, zase jí četl v očích napjatý a zlostný výraz.

„Proč bych vás měl nechat?“

„Ale tak.“

Pohlédla na něho zase tak zle, jak se mu zdálo.

„No, tak podívejte. Nechte mě, to myslím vážně. Nemůžu. Vůbec toho nechte.“ Rty se jí třásly a odmlčela se. „Vážně. Radši se oběsím.“

Něchljudov cítil, že v tom odmítnutí je nenávist k němu, neodpuštěná křivda, ale že tu je i něco jiného, dobrého a důležitého. To odmítnutí, opakované ve stavu zcela střízlivém, rázem zbavilo Něchljudova všech pochyb a vrátilo mu dřívější vážnou, slavnostní a zjhlou náladu.

„Kaťušo, opakuji znovu, co jsem ti už řekl,“ začal obzvláště vážně. „Prosím tě, aby sis mě vzala. Když nechceš, a dokud nechceš, budu stejně jako dosud tam, kde budeš ty, a pojedu tam, kam povevou tebe.“

„To je vaše věc, já už o tom nebudu mluvit,“ řekla a rty se jí znovu roztráslly.

Mlčel také, nemohl promluvit.

„Jedu teď na venkov a pak pojedu do Petrohradu,“ řekl, když se konečně vzpamatoval. „Půjdu za vaší, za naší věcí a snad dá pánbůh, že rozsudek bude zrušen.“

„A i kdyby ne, je to jedno. Stejně mi to patří. Když ne za tohle, tak za to ostatní,“ pravila a Něchljudov viděl, jak stěží zadržuje pláč. „Tak co, mluvili jste s Meňšovem?“ zeptala se náhle, aby zakryla rozčilení. „Že jsou nevinní, vidíte?“

„Myslím, že ano.“

„Ta babička je přece náramná,“ řekla Maslovová.

Vyprávěl jí vše, co se dověděl od Meňšova, a ptal se jí, zda něco nepotřebuje. Odpověděla, že nepotřebuje nic.

Chvilí zase mlčeli.

„No, a s tou nemocnicí,“ ozvala se pojednou a zašilhala po něm. „Jestli si přejete, tak tam půjdu a pít už taky nebudu...“

Něchljudov jí mlčky pohlédl do očí. Usmívaly se.

„To je moc hezké,“ vypravil ze sebe a rozloučil se.

Ano, je z ní docela jiný člověk. Po někdejších pochybnostech měl Něchljudov pocit jistoty, že láska je nepřemožitelná, naprosto nový pocit, jaký dosud nepoznal.

Když se Maslovová vrátila po schůzce do páchnoucí cely, svlékla si plášť, usedla na své místo na pryčně a dala ruce do klína. Na cele byla jen vladimirská souchotinářka s nemluvnětem, babička Meňšovová a hlídačka s dvěma dětmi. Žalmistova dcera byla včera uznána za choromyslnou a dopravena do nemocnice. Všechny ostatní ženy praly. Stařenka ležela na pryčně a spala. Děti byly na chodbě, kam byly otevřeny dveře. Vladimirská rodačka s děckem v náručí a hlídačka s punčochou, kterou bez ustání pletla hbitými prsty, obě přistoupily k Maslovové.

„Tak co, sešli jste se?“

Maslovová neodpovídala, seděla tu na vysoké pryčně a klátila nohama, jimiž nedosáhla na zem.

„Co fňukáš?“ řekla hlídačka. „Jenom hlavu vzhůru. No, Katušo! No tak!“ domlouvala a prsty se jí jen kmitaly.

Maslovová neodpovídala.

„Naše ženské šly prát. Prý dneska hodně dostanou. Je prý tam toho hromada,“ ozvala se žena z Vladimíru.

„Finaško!“ zavolala hlídačka. „Kam se ten uličník poděl?“

Vytáhla jehlici, zabodla ji do klubka a do punčochy a šla ven na chodbu.

Vtom se na chodbě ozvaly kroky a ženské hlasy a do cely vstoupily vězeňkyně v trestaneckých střevících naboso, každá si nesla bochánek a některá i dva. Fedosja ihned zamířila k Maslovové.

„Copak, stalo se něco?“ otázala se Fedosja, jasnýma modrýma očima láskyplně hledíc na Maslovovou. „Tady máme k čaji.“ Ukládala bocháňky na poličku.

„Copak, rozmyslel si to s tou svatbou?“ vyzvídala Korablevová.

„Ne, nerozmyslel, ale já nechci,“ řekla Maslovová.

„Ty jsi husa!“ zabručela Korablevová.

„Ale co! Když nemůžou být spolu, co by se brali?“ mínila Fedosja.

„Ale ten tvůj přece jde za tebou,“ řekla hlídačka.

„No co, my jsme svoji,“ odvětila Fedosja. „Ale nač by se tamten ženil, když spolu nemůžou být?“

„Ty hloupá! Nač? Kdyby si ji vzal, snese jí modré z nebe.“

„Říkal mi: kdyby tě poslali nevím kam, pojedu za tebou,“ vykládala Maslovová. „Když pojedete, dobře. A když ne, taky dobře. Já se ho prosit nebudu. Teď jede kvůli tomu do Petrohradu. On si tam tyká se všemi ministry,“ pokračovala. „Ale já ho stejně nechci.“

„Bodejt!“ znenadání přisvědčila Korablevová. Hrabala se v ranci a zřejmě myslela na něco jiného. „Nedáme si kořaličku?“

„Já nebudu,“ odpověděla Maslovová. „Pijte si samy.“

DÍL DRUHÝ

I

Za čtrnáct dní měl být případ Maslovové projednáván před senátem. Něchljudov hodlal jet mezitím do Petrohradu, a kdyby se věc setkala v senátě s nezdarem, podat žádost k carovi, jak mu radil advokát, který ji sepsal. Kdyby zmateční stížnost neprošla, což podle advokátova mínění nebylo vyloučeno, ježto kasační důvody byly velmi chabé, mohla být skupina trestanců, do níž patřila Maslovová, transportována počátkem června, a aby se Něchljudov vypravil na cestu za Maslovovou na Sibiř, jak byl pevně rozhodnut, musel ještě teď odjet na své statky a všecko tam obstarat.

Nejprve jel do Kuzminského, na své nejbližší velké panství, oplývající úrodnou půdou, z které mu plynul největší důchod. Bydlíval na tom statku jako dítě i jako jinoch, pak tam byl dvakrát už v dospělém věku a jednou tam na matčinu prosbu dovezl německého správce a revidoval s ním hospodářství, takže dávno věděl, v jakém je statek stavu i v jakém poměru jsou rolníci ke kanceláři, to jest k majiteli. Rolníci byli ke statkáři v takovém poměru, že byli mírně řečeno úplně závislí na kanceláři, a řečeno jednoduše, byli jí zotročeni. Nebylo to zrovna otroctví, jaké bylo zrušeno roku jednadesátého, zotročení určitých osob pánem, ale všeobecné otročení všech bezzemků nebo drobných rolníků velkostatkářům vůbec a zvláště, někdy i výhradně těm, mezi nimiž rolníci žili. Něchljudov to věděl, nemohl to nevědět, takže hospodářství bylo založeno na tomto otroctví a on zřízení tohoto hospodářství napomáhal. Ale nejen to, věděl také, že je to nespravedlivost a krutost, věděl to už od studentských let, kdy vyznával a hlásal učení Henryho George a podle toho učení odevzdal půdu po otci rolníkům, jelikož pokládal pozemkové vlastnictví za stejný zlořád pro naši dobu, jako bylo před padesáti lety nevolnictví. Po vojenské službě, kdy si zvykl

utrácet na dvacet tisíc ročně, přestaly ovšem všechny ty znalosti být pro něho životně závazné, upadly v zapomenutí, už si nikdy nekládl otázku, jaký vztah má k vlastnictví a odkud se berou peníze, které mu dává matka, ba raději na to nemyslel. Avšak matčino úmrtí, dědictví a nutnost dispozice majetkem, totiž pozemky, to vše v něm opět vyvolalo otázku, jaký vztah má k vlastnictví půdy. Ještě před měsícem by si byl Něchljudov řekl, že není v jeho moci změnit daný řád, že on statek nespravuje, a byl by se víceméně upokojil, byl by žil daleko od statku a pobíral z něho peníze. Ale nyní usoudil, že i když má před sebou cestu na Sibiř a složitý a obtížný styk s žalárním světem, k němuž potřebuje peníze, přece jen nemůže zanechat věci v dosavadním stavu, nýbrž jej musí k vlastní škodě změnit. Proto se rozhodl, že nebude hospodařit samostatně, ale dá půdu rolníkům, a tak jim umožní, aby byli nezávislí na statkáři vůbec. Kdykoli si Něchljudov srovnával postavení držitele půdy a majitele nevolníků, přirovnával odevzdání půdy rolníkům, kdy už nebyla obdělávána čeledí, k tomu, co dělali otrokáři, když proměňovali robotu v poplatky. Nebylo to řešení otázky, avšak byl to krok k němu. Byl to přechod od hrubší formy násilí k formě méně hrubé. To také měl v úmyslu.

Něchljudov přijel do Kuzminského k poledni. Protože hleděl ve všem zjednodušit svůj život, ani neposlal telegram, ale najal si na stanici vozík s párem koní. Vozka byl mladý hoch v nankinovém krojovém kabátě, nabraném a přepásaném pod dlouhým živůtkem, kočíroval pootočen na kozlíku a rozprávěl s pánem tím ochotněji, že za jejich hovoru mohl sešlý, kulhavý náruční bělouš a vychrtlý, ztrhaný podsední jít krokem, což bylo vždy jejich touhou.

Vozka vyprávěl o správci v Kuzminském, nevěda, že veze pána. Něchljudov mu to schválně neřekl.

„Němec, elegán,“ vykládal vozka, který žil svého času v městě a četl romány. Seděl pootočen k cestujícímu, chytaje se zdola i shora dlouhého bičičště, a zřejmě se blýskal svou učeností. „Pořídil si

trojku žemláků, a když si tak s paničkou vyjede, to vám je něco!“ pokračoval. „V zimě měli o Vánocích v panském domě slavnost. Taky jsem tam vezl hosty. Stromek měl světýlka na elektriku. To se neuvidí ani ve městě! A nahrabal si fůru peněz. Co mu chybí? Dělá si, co chce. Prý si dokonce koupil pěkný statek.“

Něchljudov se domníval, že je mu zcela lhostejné, jak Němec hospodaří na jeho statku a jak ho využívá. Ale vyprávění mladého vozky ho mrzelo. Těšil se z krásného dne, z hustých tmavnocích mraků, jež chvílemi zastíraly slunce, z jařin, po nichž všude chodili za pluhem rolníci, přeorávající oves, těšil se z porostů, sytě zelených, nad nimiž se vznášeli skřiváci, i z lesů, až na pozdní duby už obalených svěží zelení, z luk, na nichž se pestřila stáda skotu a koně, i z polí, na kterých bylo vidět orače, a přece ho občas napadlo cosi nepříjemného, a když se v duchu tázal, co to je, uvědomil si, že je to vozkovo vyprávění, jak Němec hospodaří v Kuzminském.

Když přijel do Kuzminského a pustil se do práce, zapomněl na ten pocit.

Prohlídka účetních knih a rozmluva se správcem, který naivně zdůrazňoval výhody plynoucí drobným rolníkům z toho, že mají všude kolem dokola panské pozemky, obojí Něchljudova ještě víc utvrdilo v úmyslu, že zanechá hospodářství a postoupí všechnu půdu rolníkům. Z účetních knih a za řeči se správcem zjistil, že dvě třetiny nejlepší orné půdy obdělávají stejně jako kdysi čeledíni zdokonaleným nářadím, kdežto zbývající třetinu pozemků obdělávají rolníci za mzdu pět rublů z děsjatiny, což znamenalo, že rolník byl povinen za pět rublů třikrát zorat, třikrát zvláčet a třikrát osít děsjatinu, pak obilí posekat, svázat nebo shrabat a svézt do stodoly, to jest vykonat práce, jež by při soukromém námezdním poměru i při nízké mzdě byly nejméně za deset rublů na děsjatinu. Přitom rolníci za vše, co potřebovali od kanceláře, platili nejvyšší ceny. Pracovali za trávu, za dříví, za bramborovou nať a skoro všichni byli v kanceláři zadlužení. Tak se u odlehlých pozemků, propach-

tovaných rolníkům, bralo za desjetinu čtyřikrát tolik, než mohla vynést při pětiprocentním úročení.

To vše věděl Něchljudov už dříve, ale nyní to poznával jako něco nového a jen se divil, jak mohl a jak mohou všichni, kteří jsou na tom stejně jako on, nevidět celou nenormálnost takových poměrů. Správcovy důvody, že při odevzdání půdy rolníkům přijde veškerý inventář nazmar, že jej nebude možné prodat ani za čtvrtinu ceny, že rolníci zkazí půdu, a vůbec že Něchljudov přijde zkrátka, všechno Něchljudova jen utvrdilo, že učiní dobře, postoupí-li půdu rolníkům a vzdá se většiny příjmu. Rozhodl se vypořádat s celou věcí naráz, hned za svého pobytu. Sklidit a prodat zaseté obilí, rozprodat inventář a zbytečné hospodářské budovy, to vše měl obstarat správce až po jeho odjezdu. Zatím ho Něchljudov požádal, aby na zítřek svolal rolníky ze tří vesnic ležících uprostřed kuzminských pozemků, a hodlal jim oznámit svůj záměr a dohodnout se o přejímací ceně.

S příjemným vědomím, že se nedal zviklat správcovými argumenty, že je odhodlán přinést rolníkům oběť, vyšel Něchljudov z kanceláře, a zabrán do úvah o nadcházejícím jednání, obešel dům, zahradu, letos zanedbanou (byla proti správcovu domku), i tenisové hřiště zarostlé čekankou a prošel se lipovou alejí, kam si kdysi chodíval vykourit doutník a kde s ním před třemi lety koke-tovala hezounká Kirimovová, dlící návštěvou u matky. Něchljudov si sestavil stručný projev na zítřejší schůzi s mužiky, pak šel za správcem, ještě jednou s ním projednal při čaji otázku, jak likvidovat celé hospodářství, a dokonale po této stránce uklidněn, vstoupil do připraveného hostinského pokoje v panském domě.

V menším čistém pokoji s obrázky Benátek a se zrcadlem mezi dvěma okny stála čistá pérovaná postel a stolek s lahví vody, sirkami a dusítkem. Na velkém stole u zrcadla měl otevřený kufr, z kterého vykukoval necesér a knihy, jež si vzal s sebou: ruská o zkušenostech ve výzkumu principů zločinnosti a německá a anglická kniha na totéž téma. Chtěl si je číst ve volných chvílích cestou po vsích, jenže

ted' už neměl kdy a chystal se ke spánku, aby se zítra mohl hodně časně připravit na rozpravu s rolníky.

V pokoji stálo v koutě starodávné křeslo z červeného vykládaného dřeva. Pohled na to křeslo, jež si Něchljudov pamatoval z matčiny ložnice, v něm znenadání probudil zcela netušenou náladu. Najednou mu bylo líto domu, který se rozpadne, i té zahrady, která zpusťne, lesů, jež budou vykáceny, i všech těch chlívů, koníren, kůlen na nářadí, strojů, koní i krav, všeho, co sice sám nepořídil ani neopatroval, ale co dalo – to věděl – tolik práce. Předtím považoval za snadné vzdát se všeho, ale ted' mu přišlo líto i půdy a poloviny příjmu, který se nyní mohl tak dobře hodit. A už se v něm pohotově vynořily námitky, že jedná nerozvázně, že by neměl dávat půdu rolníkům a ničit své hospodářství.

„Nesmím vlastnit půdu. A nebudu-li vlastnit půdu, nemohu udržovat celé to hospodářství. Kromě toho pojedu ted' na Sibiř, a proto nepotřebuji ani dům, ani statek,“ pravil jeden hlas. „To je všechno pravda,“ ozýval se druhý. „Jenže za prvé nebudeš na Sibiři věčně. Oženíš-li se, budeš možná mít děti. A když jsi dostal statek v pořádku, musíš ho zrovna v takovém pořádku odevzdat. K půdě máme určité povinnosti. Snadno se jí vzdáš, všechno se velmi snadno zničí, ale přetěžko se pořizuje. A především musíš myslet na svůj život, rozhodnout se, co budeš dělat, a podle toho se svým majetkem naložit. Je vůbec tvé rozhodnutí pevné? A potom – jednáš vskutku upřímně podle svého svědomí, nebo to děláš kvůli lidem, aby ses měl čím pochlubit?“ tázal se Něchljudov sám sebe a chtěl nechtě přiznat, že to, jak se o něm bude mluvit, mělo vliv na jeho rozhodnutí. A čím déle přemýšlel, tím víc a víc otázek se vynořovalo a byly tím neřešitelnější. Aby se těch myšlenek zbavil, uleh do chladivé postele a chtěl usnout, aby zítra se svěží mysli vyřešil otázky, do nichž ted' zabředl. Ale usnout dlouho nemohl. Otevřenými okny proudil čerstvý vzduch, linulo se měsíční světlo a vnikalo sem žabí kvákání, přerušované tlukotem a klokotem slavičím. Několik slavíků

se ozývalo daleko v parku a jeden blízko pod okny, v křoví rozkvétajícího bezu. Jak tak Něchljudov poslouchal slavičky i žáby, vzpomněl si na hudební produkci inspektorovy dcery. Při vzpomínce na inspektora si vzpomněl i na Maslovovou, jak se jí chvěly rty jako ten žabí skřehot, když říkala: „Vůbec toho nechte.“ Pak začal německý správce sestupovat mezi žáby. Něchljudov ho měl zadržet, avšak správce nejenže slezl dolů, ale proměnil se v Maslovovou a začal mu vyčítat: „Já jsem kriminálnice, a vy jste kníže.“ Ne, nevzdám se, řekl si Něchljudov a probral se s otázkou: Jednám dobře či špatně? Nevím, ale je mi to jedno. Jedno. Teď jenom usnout. A začal se rovněž propadávat někam, kudy lezl správce a Maslovová, a pak už bylo po všem.

II

Nazítří Něchljudov procitl v devět hodin ráno. Mladý kancelista, jenž byl pánovi k ruce, zaslechl, že Něchljudov je vzhůru, přinesl mu boty, vyleštěné jako nikdy dřív, donesl mu studenou, křišťálovou pramenitou vodu a oznámil, že rolníci se už scházejí. Něchljudov vyskočil z lože a honem se probíral. Po včerejší lítosti, že se vzdává půdy a maří hospodářství, nebylo ani stopy. Nyní na to vzpomínal s údivem. Nyní se těšil z chystaného díla a bezděčně si na něm zakládal. Z okna byla vyhlídka na tenisové hřiště zarostlé čekankou, na němž se podle pokynu správceva shromažďovali rolníci. Žáby zvečera darmo nekuňkaly. Bylo pod mrakem. Zrána spadl za bezvětří mírný, vlahý deštík a krůpěje visely na listí, na větvích i v trávě. Oknem se linula vůně kvítí i vůně prsti, žíznící po dešti. Něchljudov při oblékání několikrát vyhlédl ven a pozoroval, jak se rolníci shromažďují na hřišti. Přicházeli jeden po druhém, smekali před sebou čepice a opření o hole se stavěli do kruhu. Správce, zavalitý, svalnatý, silný mladý muž v krátkém kabátě se stojatým límcem a s obrovskými knoflíky přišel Něchljudovovi říci, že už se všichni sešli, ale že počkají, jen ať si Něchljudov nejdříve vypije kávu nebo čaj, že obojí je připraveno.

„Ne, raději půjdu hned k nim,“ pravil Něchljudov a znenadání se ho zmocnila nesmělost a ostych, když si představil, že teď musí mluvit k rolníkům.

Šel jim splnit přání, na jehož splnění se neodvážili ani pomyslet, dát jim lacino půdu, to jest šel jim prokázat dobrodiní, ale přece se v něm ozývalo svědomí. Když došel ke shromážděným rolníkům, když se obnažily rusovlasé, kadeřavé, plešaté a šedivé hlavy, byl tak zmaten, že se dlouho nezmohl na slovo. Stále poprchávalo a drobné kapky zůstávaly rolníkům viset na vlasech, ve vousech i na huňatých kabátech. Vesničané se dívali na pána a čekali, co

jim poví, ale byl tak zmaten, že nemohl promluvit. Trapné mlčení přerušil klidný, sebejistý německý správce, který se pokládal za znalce ruského mužika a skvěle, bezvadně mluvil rusky. Ten statný, vypasený muž stejně jako Něchljudov podivuhodně kontrastoval s hubenými svrasklými tvářemi mužiků a s jejich hubenými lopatkami, vysedlými pod kabáty.

„Tady Jeho Jasnost vám chce prokázat dobrý skutek, dát vám půdu, jenže vy si to nezasloužíte,“ řekl správce.

„Jápak nezasloužíme, Vasiliji Karlyči, copak jsme pro tě nedělali? Byli jsme moc spokojení s nebožkou paní, dej jí pánbůh nebe, a zaplať pánbůh, mladý kníže pán na nás taky nezapomene,“ spustil nazrzlý chlap, dobře známý svou vyřídilkou.

„Dal jsem vás svolat proto, že vám chci, budete-li si přát, nechat všechnu půdu,“ vypravil ze sebe Něchljudov.

Vesničané mlčeli, snad že nerozuměli anebo nevěřili.

„A jak to myslíte: nechat půdu?“ ozval se muž středních let, v krojovém kabátě.

„Chci vám ji propachtovat, abyste jí mohli užívat za nízké pachtovné.“

„Dobrá věc,“ řekl jeden děda.

„Jenom aby to nepřišlo moc draho,“ ozval se jiný.

„Co bysme nevzali půdu!“

„My jsme zvyklí dělat. Vždyť ta hrouda nás živí.“

„Vy to taky budete mít lepší, jenom budete dostávat penízky. Takhle je s tím mrzutostí!“ ozvaly se hlasy.

„Mrzutosti děláte vy,“ řekl Němec. „Kdybyste pracovali a zachovávali pořádek...“

„Našinec je na tom zle, Vasiliji Karlyči,“ začal hubený stařec se špičatým nosem. „Ty říkáš, proč jsem pustil koně do pole, ale kdo ho tam pustil? Já jsem se od slunka do slunka něco naoháněl kosou a v noci jsem usnul na pastvě, kůň ti vešel do ovsu, a ty bys ze mne hned sedřel kůži...“

„Jen kdybyste zachovávali pořádek.“

„Tobě se to řekne, ale když my to všechno nezastanem,“ namítl velký, černovlasý, zarostlý, ještě mladý rolník.

„Neříkal jsem vám, že si máte udělat ohrady?“

„Tak nám přenechej dříví,“ zasáhl nevzhledný sedláček v pozadí. „Chtěl jsem si loni vystavět plot, a tys mě šoupl na tři měsíce do šatlavy. Takhle to dopadlo.“

„Copak to říká?“ otázal se Něchljudov správce.

„Největší zloděj ze vsi,“ řekl správce německy. „Rok co rok ho přistihneme v lese. Jen se nauč mít úctu k cizímu majetku,“ obrátil se k sedláčkovi.

„A copak k tobě nemáme úctu?“ řekl děda. „My ji musíme mít, protože nás máš v hrsti. Ty si na nás můžeš dříví stípat.“

„No, hochu, však vy se nedáte. Spíš byste sami ublížili.“

„Tobě tak někdo ublíží! Loni jsi mi rozbil hubu, a nic. S bohatým aby si člověk nic nezačínal, už je to tak.“

„A ty se chovej podle zákona.“

Zřejmě se tu rozpoutalo slovní klání, jehož účastníci dost dobře nevěděli, proč a co mluví. Jen bylo znát na jedné straně zatrpklost, tlumenou strachem, a na druhé straně vědomí převahy a moci. Něchljudov poslouchal s těžkým srdcem, a proto se honem hleděl vrátit k věci: stanovit výši pachtovného a platební lhůty...

„Tak jak to bude s půdou? Chcete ji? A jakou cenu si určíte, když vám dám všechnu půdu?“

„Zboží je vaše, tak si řekněte.“

Něchljudov oznámil cenu. Ačkoli cena, kterou určil, byla mnohem nižší než všude jinde, začali rolníci jako vždy smlouvat a pokládali ji za vysokou. Něchljudov očekával, že jeho návrh bude uvítán radostně, ale projevy spokojenosti nikde nepozoroval. Že jeho návrh je pro ně výhodný, mohl usoudit, až když přišla řeč na to, kdo půdu převezme, zda obec či družstvo. Ted' nastal urputný spor mezi rolníky, kteří chtěli z podílu vyloučit neschopné a špatné

poplatníky, a těmi, kdo měli být vyloučeni. Konečně se na zásah správcův dohodli na ceně a platebních lhůtách, rolníci pak šli za hlasitého hovoru dolů ke vsi a Něchljudov zamířil do kanceláře, aby tam se správcem sestavili návrh smlouvy.

Vše dopadlo, jak si Něchljudov přál a očekával. Rolníci dostali půdu o dobrých třicet procent levněji, než byla všude v okolí. Jeho vlastní pozemkový důchod se zmenšil téměř o polovinu, ale stačilo mu to, ba ještě mu přebývalo, připočetl-li částku, kterou získal za prodané dříví a kterou měl stržit za inventář. Zdálo by se, že je vše v pořádku, ale Něchljudova ustavičně pálilo svědomí. Viděl, že někteří rolníci mu sice pronášeli slova díků, ale přece jen byli nespokojeni a čekali něco víc. Vypadalo to, že sám se vzdal mnohého, ale pro rolníky neudělal, co očekávali.

Příští den byla soukromá smlouva podepsána a Něchljudov, vyprovázen zvolenými staršími, nasedl s nemilým dojmem něčeho nedořešeného do elegantního, jak říkal vozka ze stanice, správcova kočáru s trojspřežím, rozloučil se s rolníky, kteří nechápavě a nespokojeně vrtěli hlavou, a jel na nádraží. Byl nespokojen sám se sebou. Proč byl nespokojen, nevěděl, ale pořád mu bylo nějak smutno i trapně.

III

Z Kuzminského jel Něchljudov na statek zděděný po tetičkách, statek, kde poznal Kaťušu. I zde chtěl naložit s půdou stejně jako v Kuzminském. Chtěl si také zjistit vše, co se ještě dalo zjistit o Kaťušě a o jejich dítěti, dovědět se, zda je pravda, že zemřelo a jak zemřelo. Přijel do Panova časně ráno, a sotvaže vjel do dvora, překvapilo ho, jak zanedbané a sešlé jsou všechny budovy, a zvláště obytný dům. Plechová, kdysi zelená, dávno nenatíraná střecha byla červená rzí a několik plátů se ohnulo nahoru asi za bouřky. Prkna, kterými byl dům obložen, lidé místy vytrhali, neboť si je brali všude, kde mohli snadno ulámat rezavé hřeby. Oboje kryté schody – hlavní i ty u zadního vchodu, pro něho zvlášť památné – ztrouchnivěly, byly rozbité a zbývaly z nich jen pilířky. Některá okna bez tabulek byla zabeďněna a správcův domek, kuchyně i stáje, vše bylo chatrné a nevzhledné. Jen zahrada nezašla, naopak se rozbujela, vzrostla a byla teď samý květ. Za plotem vyhlížela bílá oblaka kvetoucích třešní, jabloní a švestek. Šeříkový plot kvetl stejně jako tenkrát před čtrnácti lety, kdy si za ním hrál Něchljudov s osmnáctiletou Kaťušou na honěnou a popálil se při pádu o kopřivy. Z modřínu, který dala Sofja Ivanovna zasadit před domem a který byl tenkrát hotová tyčka, byl nyní mohutný strom, dobrý na kulatinu, celý obalený žlutozeleným, nadýchaným hebkým jehličím. Řeka plynula mezi břehy a hučela na mlýnských stavidlech. Na louce za řekou se páslo strakaté stádo z vesnice. Správce, nedostudovaný seminarista, s úsměvem přivítal Něchljudova na dvoře, stejně úsměvně ho pozval do kanceláře, a stále se usmívaje, jako by tím úsměvem sliboval něco výjimečného, odešel za přepážku. Ozval se tam šepot a pak umlkl. Vozka dostal spropitné, a když odjel za cinkotu rolniček ze dvora, nastalo úplné ticho. Po chvíli přeběhlo pod oknem bosé

děvče ve vyšívané halence a s náušnicemi, za děvčetem běžel nějaký chlapík a cvočky tlustých vysokých bot jenjen klapaly po udusané pěšině.

Něchljudov usedl k oknu, díval se do zahrady a naslouchal. Malým dvoukřídlovým oknem vanul čerstvý jarní vzduch s vůní zkyprné ornice, vánek čechral Něchljudovovi vlasy nad zpoceným čelem a obracel papírky na podokenním prkně, rozrytém nožem. U řeky o překot bouchaly tlouky pradlen – tra-pa-tap, tra-pa-tap – a ty zvuky se rozbíhaly po širé hladině přehrazené řeky, lesklé v slunci, u mlýna šuměla pravidelně dopadající voda, Něchljudovovi přeletěla kolem ucha moucha a polekaně, hlasitě zabzučela.

A tu si Něchljudov vzpomněl, že kdysi dávno, kdy byl ještě mladý a nezkažený, také slyšel zde u řeky ten klapot tlouků o mokré prádlo a do toho pravidelně hučel mlýn, že jarní vítr mu také čechral vlasy nad zpoceným čelem a obracel papírky na rozrytém okně, že mu tenkrát také přeletěla kolem ucha vyplašená moucha, a třebaže se nevrátil v duchu do jinošských let, kdy mu bylo osmnáct, přesto cítil, že je stejně svěží, jako býval, poctivý a pln nejkrásnějších nadějí do budoucna – a jak se nám často děje ve snu, věděl zároveň, že vše je ztraceno, a padl na něho bezmezný smutek.

„Kdy si budete přát jíst?“ ptal se ho usměvavý správce.

„Jak se vám to hodí. Nemám hlad. Půjdu se projít do vsi.“

„Nebo jestli si přejete prohlédnout dům. Uvnitř mám všechno v pořádku. Račte se podívat, jestli snad zvenčí...“

„Ne, až potom, ale teď mi, prosím vás, řekněte: bydlí tu Matrjona Charinová?“ Byla to Kaťušina teta.

„To víte, že ano. Bydlí ve vsi. Nevím si s ní rady. Ona má kořalnu. Vím to, vždycky ji přistihnu a vytýkám jí to, ale nerad bych ji udával. Je mi jí líto, už je stará, má vnoučata...“ řekl správce se svým věčným úsměvem, v němž bylo přání zavděčit se pánovi i jistota, že Něchljudov smýšlí o různých věcech shodně s ním.

„Kde bydlí? Chtěl bych se jít na ni podívat.“

„Na konci dědiny, třetí chalupa od konce. Po levé straně je zděný domek a hned za ním má tu svou chaloupku. Ale já vás tam radši dovedu,“ řekl správce s radostným úsměvem.

„Ne, díky, však to nějak najdu, a vy dejte laskavě oznámit rolníkům, aby se shromáždili. Musím si s nimi promluvit o pozemcích,“ řekl Něchljudov, maje v úmyslu dohodnout se tu s rolníky stejně jako v Kuzminském, a to pokud možno ještě dnes večer.

IV

Když Něchljudov vyšel ze vrat, potkal na udusané pěšince, na výběhu porostlém jitrocelem a penízky, vesnické děvče ve strakatém šátku a s náušnicemi, hbitě capající na tlustých bosých nohou. Už šla zase zpátky. Rychle klátila levou rukou před sebou a pravicí si pevně tiskla na břicho černého kohouta. Kohout s rozkývaným červeným hřebínkem se tvářil docela klidně a jenom obracel oči v sloup, střídavě natahoval nebo zvedal černou nohu a chytal děvče drápy za šátek. Když se dívka blížila k pánovi, zvolnila nejdříve krok a už neutíkala, jakmile došla až k němu, zůstala stát, prudce hodila, hlavou dozadu a pak se mu uklonila, a teprve když ji minul, šla dále. Cestou dolů ke studni potkal Něchljudov ještě stařenku ve špinavé plátěné košili, nesoucí na shrbených zádech váhy s plnými, těžkými vědry. Stařena dala vědra opatrně na zem, také hodila hlavou dozadu a uklonila se mu.

Za studní začínala ves. Byl jasný parný den a už v deset hodin bylo dusno, kupily se mraky, ale zastíraly slunce jen občas. Po celé návsi se šířil ostrý, štiplavý, ale celkem příjemný pach hnoje, táhnoucí z vozů, které se vlekly po hladké uježděné cestě, a především z rozkydaných hnojišť ve dvorech, kolem jejichž otevřených vrat se Něchljudov ubíral. Vesničané kráčejíci do kopce za vozy, bosky a v kalhotách a v košilích od močůvky, ohlíželi se po svém velkém tlustém pánovi, jak v šedivém klobouku, svítícím v slunci hedvábnou stuhou, kráčí nahoru do vsi a jak při každém druhém kroku ťuká do země hlazenou bambusovou hůlkou s lesklým knoflíkem. Rolníci, kteří se právě vraceli z pole na kodrcavých prázdných vozech, seděli na kozlíku, smekali a v údivu sledovali prapodivného muže, jdoucího po návsi. Ženské vycházely před vrata a na zápraží, ukazovaly si ho a dívaly se za ním.

U čtvrtých vrat, kolem kterých se ubíral, musel zůstat stát, protože ze dvora vyjížděly skřípající vozy, vysoko naložené uplácáným

hnojem a s rohožkou k sezení nahoře. Šestiletý klučina šel za vozem, rozechvřen v očekávání projížd'ky. Mladý rolník v lýčených střevících se rozkračoval ze široka a pobízel koně před vrata. Nohaté sivé hříbě vyrazilo ze vrat, ale polekalo se Něchljudova, přitisklo se k vozu a až si potlouklo nohy o kola, jak honem dohánělo svou matku, která táhla ze vrat těžký vůz a znepokojena tiše zaržála. Dalšího koně vyváděl čilý hubený děda s vysedlými lopatkami, byl také bos, měl pruhované kalhoty a špinavou halenu.

Když se koně dostali na uježděnou cestu, posetou šedými, jako spálenými chuchvalci hnoje, vrátil se staroch k vratům a pozdravil Něchljudova.

„Pán je synovec od našich milostslečen?“

„Ano, jsem jejich synovec.“

„Pěkně vítám. To se pán na nás přijel podívat?“ začal hovorný děda.

„Ano, ano. Tak co, jak si tu žijete?“ pravil Něchljudov v rozpacích, co říci.

„Jak si žijem! Prachmizerně,“ skoro s požitkem, zpěvavě protáhl hovorný stařík.

„Pročpak to?“ zeptal se Něchljudov, vcházeje do vrat.

„Copak je tohle za živobyť? Máme se prachmizerně,“ opakoval starý a šel za Něchljudovem na umetené prostranství pod stříškou.

Něchljudov vešel do kolny za ním.

„Tady mám na starosti dvanáct krků,“ pokračoval starý a ukázal na dvě zpoceně podkasané ženy, do půl nahých lýtek umazané od hnojůvky a se svezlými šátky. Stály s vidlemi na kupě mrvy dosud nevyvezené. „Každý měsíc abysem kupoval šest pytlů, ale kde na ně vzít?“

„Ale cožpak nevyjdeš s tím, co máš?“

„Co mám?!“ s pohrdavým úšklebkem řekl děda. „Já mám půdy pro tři lidi, a níčko jsme sklídili všehovšudy osm panáků. Nevystačili jsme s tím ani do Vánoc.“

„A jak to tedy děláte?“

„No jak. Jednoho jsem dal sloužit a pak jsem si ještě vydlužil od Vaší Milosti. Ještě před ostatkami jsme si všechno vybrali a daně nemáme zaplacený.“

„A kolik platíte?“

„Inu, z mojí chalupy to dělá takových sedmnáct rublů za čtyry měsíce. Och můj ty bože, to je život, kolikrát se divím, že vůbec vyjdem!“

„A mohl bych se podívat k vám do chalupy?“ Něchljudov postoupil přes dvorek dál a z vyklizeného prostranství šlápl na šafránově žluté, pronikavě páchnoucí vrstvy hnoje, ještě netknuté a rozhrabané vidlemi.

„Co by ne, jen pojdte,“ řekl starý, rychlými kroky bosých nohou s hnojůvkou mezi prsty předběhl Něchljudova a otevřel mu dveře do chalupy.

Ženské si narovnaly šátky, spustily si sukně a zvědavě, užasle se dívaly na pěkně oblečeného pána, jdoucího k nim.

Z chalupy vyběhla dvě děvčátka v košíkách. Něchljudov se shýbl, dal si dolů klobouk a vešel do síně a odtud do špinavé, těsné světnice, čpící zkysaným jídlem a zaplněné dvěma stavy. U pece stála stařena s vykasanými rukávy na hubených, osmahlých žilnatých rukou.

„Tady náš milostpán se na nás přišel podívat,“ řekl staroch.

„Pěkně vítám,“ přívětivě se ozvala stařena a shrnula si vysoukané rukávy.

„Chtěl jsem se podívat, jak bydlíte,“ pravil Něchljudov.

„Však to vidíte. Chalupa na spadnutí, ještě to jednou někoho přizabije. A starý říká: zaplat' pánbůh za ni. Tak si tu žijem jak milostpáni,“ vykládala čiperná stařena, nervózně šubajíc hlavou. „Teď zrovna chystám oběd. Musím dát našim pracantům najíst.“

„A co budete mít k obědu?“

„Co budu mít? My máme dobrou zdravu. Nejdřív chleba a kvas a pro změnu kvas a chleba,“ řekla stará, ceníc vyžrané zuby.

„Ne vážně, ukažte mi, co budete jíst.“

„Jíst?“ opáčil děda se smíchem. „Nic zvláštního. Pochlub se, stará.“ Babka potřásla hlavou.

„Rád byste viděl, jak se u nás na venku jí? Vy jste ale zvědavý, milostpane, jak tak na vás koukám. Všecinko musíte vědět. Už jsem řekla: chleba a kvas, a pak ještě polívku, ženské včera donesly bršlici, tak bude polívka. A po ní přijdou brambory.“

„A víc nic?“

„Co ještě? Přidáme navrch trochu mlíka,“ řekla stará s potutelným úsměvem a dívala se na dveře.

Ty byly otevřené a v sínce spousta lidí. Chlapci, děvčátka i ženy s nemluvnaty se tlačili ve dveřích a hleděli na divného pána, který si prohlížel selské jídlo. Stará byla zřejmě pyšná, jak to s pánem umí.

„Ba, milostpane, máme se bídň, darmo mluvit,“ řekl staroch. „Kam to sem lezete!“ okřikl zvědavce ve dveřích.

„Tak spánembohem,“ loučil se Něchljudov všecek nesvůj a zahánben, aniž si uvědomoval proč.

„Děkujem pěkně za návštěvu,“ řekl starý.

Lidé v sínce se stlačili, aby Něchljudov mohl projít. Vyšel ven a zamířil přes náves nahoru. Hned za ním vyšli ze síňky dva bosí chlapci, jeden, ten starší, měl špinavou, kdysi bílou košili a druhý chatrnou, vybledlou růžovou. Něchljudov se za nimi ohlédl.

„A kam pudeš teďka?“ ptal se hošík v bílé košili.

„K Matrjoně Charinové. Znáte ji?“

Malý hošík v růžové košili se něčemu zasmál, kdežto starší se otázel vážně:

„Která to má být? Ta stará?“

„Ano.“

„Ó já,“ protáhl chlapec. „To je Semjonovna, ta bydlí na konci vesnice. My tě tam dovedem. Poběž, Fed’ko, pudem ho doprovodit.“

„A co koně?“

„Ale, však je žádnéj neukradne!“

Fed’ka svolil a vydali se ve třech vesnicí nahoru.

V

Něchljudovovi bylo lépe s chlapci než mezi dospělými a dal se s nimi cestou do řeci. Maličký v růžové košili se už nesmál a mluvil stejně moudře a rozšafně jako starší hoch.

„No a kdo je tady u vás nejchudší?“ zeptal se Něchljudov.

„Kdo je chudý? Michajla je chudý, Semjon Makarov, pak taky Marfa je moc chudá.“

„Ale Anisja, ta je ještě chudší. Anisja nemá ani krávu. Chodí po žebrotě,“ řekl malý Fed'ka.

„Nemá krávu, ale zato jsou jenom tři, ale Marfa má na starosti čtyry krky,“ namítal starší hoch.

„Ale když tamta je vdova,“ hájil hošík v růžovém Anisju.

„Ty povídáš, že Anisja je vdova, ale Marfa je na tom stejně,“ pokračoval starší chlapec. „Stejně nemá muže.“

„A kde ho má?“ tázal se Něchljudov.

„Ten sedí v chládku,“ užil starší hoch běžného výrazu.

„Loni si v panském lese uřízl dvě břízky, a tak ho zavřeli,“ pospíšil si maličký v růžovém. „Už sedí čtvrtý měsíc a ženská chodí po žebrotě, jsou tu tři děcka a chudák babička,“ vykládal rozšafně.

„Kdepak bydlí?“ zeptal se Něchljudov.

„To je zrovna tahleta chalupa,“ řekl hošík a ukázal na domek, před nímž na pěšině, po které kráčel Něchljudov, stálo malinké bělohlavé dítě. Kymácelo se a sotva se drželo na křivých nohou, v kolenou prohnutých.

„Vasko, kam jsi zas utek, ty uličníku?“ rozkřikla se žena v šedivé košili jako poprášené popelem, vyběhla z chalupy, se zděšeným výrazem skočila před Něchljudova, popadla dítě a odnesla je do chalupy, jako by se bála, že Něchljudov jejímu malému něco udělá.

Byla to žena, jejíž muž seděl pro břízky z Něchljudovova lesa ve vězení.

„No, a co Matrjona? Je chudá?“ otázal se Něchljudov, když už se blížili k Matrjonině chaloupce.

„Kdepak! Ta prodává kořalku,“ rozhodně prohlásil hubený růžový hošík.

Když Něchljudov došel k Matrjonině chaloupce, poslal hochy pryč a vstoupil do síňky a pak do světnice. Chýše staré Matrjony měřila šest loket, takže na posteli za pecí se větší člověk nemohl ani natáhnout. Tady na té posteli, pomyslel si Něchljudov, rodila a pak stonala Kaťuša. Skoro celou světnici zabíral stav, a právě když Něchljudov vstoupil, naraziv hlavou o nízké dveře, stařena s nejstarší vnučkou na stavu něco seřizovala. Další dvě vnoučata horempádem vletěla za pánem do světnice, chytila se zárubně a zůstala stát za ním ve dveřích.

„Co si pán přeje?“ zeptala se stará nevrle, poněvadž měla špatnou náladu, že nemůže seřídít stav. Kromě toho se bála každého neznámého, jelikož prodávala pokoutně kořalku.

„Jsem zdejší statkář. Rád bych si s vámi promluvil.“

Stará chvílku mlčela a pozorně si ho prohlížela, pak najednou jako by ji vyměnil.

„Ty můj holečku, já hloupá tě nepoznala. Myslela jsem, že je to nějaký pocestný,“ začala se strojenou vlídností. „Ty náš znejmilejší...“

„Chtěl bych s vámi mluvit mezi čtyřma očima,“ řekl Něchljudov a pohlédl na otevřené dveře, v kterých stály děti a za nimi hubená žena s přepadlým, ale stále se usmívajícím, nemocí pobledlým děťátkem v karkulce z klůcků.

„Co koukáte, já vám dám! Kdepak mám hůl?“ křikla bába mezi dveře. „Koukej zavřít!“

Děti odešly, žena s dítětem zavřela.

„Tak jsem si říkala, kdopak to k nám jde. A on milostpán, náš milý zlatý, jako malovaný!“ rozkládala stařena. „A žes přišel! Nestydíš se za nás. Ty moje potěšení! Posad’ se tady, Jasnosti, tady na lavičku,“ pravila, utírajíc lavici šátkem. „A já si říkala, koho to čert nese, a ona to Jeho Jasnost, náš hodný pán, dobrodinec a živitel. Já stará husa, odpusť mi, už špatně vidím.“

Něchljudov usedl, stařena si stoupla před něho, podepřela si pravou rukou tvář, levou rukou se chytila za špičatý loket pravice a spustila zpěvavě:

„Ale už jsi taky starší, Jasnosti. Bývával jsi jako květ, ale teďka! Asi máš taky svoje starosti.“

„Jdu se na něco zeptat. Pamatuješ se na Kaťušu Maslovovou?“

„Na Katěrinu? Bodejť ne, je to moje neteř... Bodejť ne. Co jsem se pro ni naplakala! Vždyť všechno vím. Kdopak, milostpane, proti Bohu nezhřešil, na caru se neprovinil? To víš, mladá krev, to bylo samé kafování a čajování, až ji ďábel obloudil. Však on to dovede. Co se dá dělat? Kdybys ji býval nechal jen tak, ale ty ses jí přece odměnil, a jak! Vysolil jsi jí sto rublů. Ale co ona? Měla mít rozum. Kdyby mě byla poslouchala, mohla se mít dobře. Ale třeba je z přízně, řeknu rovnou, že holka je k ničemu. Vždyť jsem jí pak obstarala takové pěkné místo. Nechtěla poslouchat a pánovi vynadala. Copak se smí nadávat panstvu? To se ví, že ji vyhodili. Pak mohla být u lesního, ale zase nechtěla.“

„Chtěl jsem se zeptat na dítě. Přece rodila u vás. Kde je dítě?“

„Vzácný pane, dětátko jsem tenkrát dobře opatřila. Ona byla moc špatná, už jsem myslela, že nevstane. Dala jsem chlapečka pokřtít, jak se sluší, a poslala ho do nalezince. To se ví, nač trápit andělskou dušičku, když matka umírá. Jiné to dělají tak, že děcko nechají být a nekojí ho, až umře. Ale já si řekla, že to tak nenechám, že si radši dám tu práci a pošlu ho do nalezince. Peníze jsme měly, tak jsme ho tam daly odvézt.“

„A měl číslo?“

„Měl, jenže brzičko umřel. Ona říkala, že zhasnul hned, jak s ním přijela.“

„Kdo ona?“

„Ale ta ženská. Ostávala ve Skorodném. Ta se tím zabývala. Jmenovala se Malaňja, už je nebožka. Rozumná ženská, ta to uměla! To jí přinesli děcko a ona si ho vzala k sobě, nechala si ho doma a přikrmovala ho. A tak ho přikrmovala, vzácný pane, dokavad se jí jich nesešlo víc. A když se jí sešly tři nebo čtyry, už je vezla do nalezince. Měla to tak chytře zařízené, takovou velkou kolíbkou asi jako postel pro dva, že je mohla dávat na obě strany. A ta kolíbka měla držátko. Tak je tam uložila všecky čtyry, hlavičkama od sebe, aby do sebe nevrážely, nožičkama k sobě, a vezla všecky čtyry najednou. Dala jim dumlíky a milánkové byli hezky ticho.“

„No, a co dál?“

„No, takhle taky vezla její děcko. Jenže ho měla u sebe sotva čtrnáct dní. Už doma jí začalo stonat.“

„A bylo to hezké dítě?“ otázal se Něchljudov.

„To bylo děťátko, takové aby pohledal. Jako když ti z oka vypadne,“ doložila stařena, mrkajíc starobným okem.

„Pročpak zesláblo? Asi ho špatně živili?“

„Jakápak výživa! To jenom aby se neřeklo. Však to známe, jak to chodí s cizím děckem. Mohla být ráda, že jí neumřelo po cestě. Povídala, že ho taktak dovezla do Moskvy, a pak hned zhaslo. Přivezla taky vysvědčení. Všecko jak se patří. Rozumná ženská.“

To bylo vše, co se Něchljudov dověděl o svém dítěti.

VI

Něchljudov ještě jednou narazil hlavou o dveře ve světnici i v síňce a vyšel ven. Chlapci, umouněný bílý i růžový, na něho čekali. Přidali se k nim ještě další. Čekali zde i několik žen s nemluvnaty, mezi nimi i hubená žena, která opatrně chovala nedokrevné robátko v karkulce z klůcků. Dítě pořád kroutilo křečovitě zkroucenými prsty a bez ustání se podivně usmívalo celým zestárlým obličejem. Něchljudov věděl, že je to úsměv trpitelný. Zeptal se, kdo je ta žena.

„Anisja, co jsem ti o ní povídal,“ řekl starší hoch.

Něchljudov se obrátil k Anisje.

„Jak žiješ?“ tázal se. „Z čeho jsi živa?“

„Z čeho? Chodím po žebrotě,“ řekla Anisja a dala se do pláče.

Zestárlé dítě se rozplynulo v úsměvu a kroutilo nožkami, tenkým jako hůlky.

Něchljudov vytáhl náprsní tašku a dal ženě deset rublů. Sotva udělal pár kroků, dohonila ho jiná žena s dítětem, pak stařena, potom zas jiné ženy. Všechny mluvily o své bídě a prosily ho o přispění. Něchljudov rozdál šedesát rublů drobných, které měl při sobě, a se srdcem plným strašného žalu se vrátil domů, totiž do správceva domku. Usměvavý správce ho přivítal sdělením, že rolníci se shromáždí večer. Něchljudov mu poděkoval, do pokoje nešel a vydal se na procházku po zahradě, kde chodil po zarostlých stezkách, zavátých bílými plátky jablonových květů, a přemýšlel o všem, co viděl.

Zprvu bylo kolem domku ticho, ale potom uslyšel Něchljudov od správceva bytu dva rozhořčené, překřikující se ženské hlasy, do nichž se jen tu a tam ozval klidný hlas usměvavého správce. Něchljudov pozorně naslouchal.

„Já už nemůžu. Ty vůbec nemáš svědomí!“ ozýval se rozhořčený ženský hlas.

„Však se jenom zaběhla,“ říkal druhý hlas. „Povídám, dej mi ji zpátky. Co týráš dobytče i děcka! Mají snad zůstat kvůli tomu bez mlíka?“

„Zaplať, nebo si to odpracuj,“ odpovídal klidný hlas správce.

Něchljudov odešel ze zahrady a ubíral se ke vchodu, kde stály dvě rozcuchané vesničanky, z nichž jedna byla zřejmě v nejvyšším stupni těhotenství. Na schůdcích stál správce, ruce v kapsách plátěného kabátu. Jakmile ženy zahlédly pána, ztichly a narovnávaly si svezlé šátky, kdežto správce dal ruce z kapes a hned byl samý úsměv.

Šlo o to, že rolníci, jak tvrdil správce, naschvál pouštěli telata i krávy na panskou louku. A teď byly dvě krávy z hospodářství těchto žen chyceny a přihnány do panského dvora. Správce žádal, aby ženy zaplatily po třiceti kopejkách za krávu nebo odpracovaly dva dny. Ženy však tvrdily, že za prvé se krávy jenom zatoulaly, za druhé, že peníze nemají, za třetí byly ochotny slíbit, že si pokutu odpracují, ale žádaly, aby jim správce neprodleně vydal krávy, které od rána stály bez píce na slunci a žalostně bučely.

„Kolikrát jsem vám říkal po dobrém,“ pravil úsměvný správce, otáčeje se po Něchljudovovi, jako by se dovolával jeho svědectví, „že si máte dobytek hlídat, když ženete v poledne na pastvu.“

„Jenom jsem si odskočila k malému, a ony se zaběhly.“

„Nemáš nikam chodit, když sis je vzala na starost.“

„A kdo mi nakrmí malého? Ty mu pít nedáš.“

„Kdyby doopravdy nadělala škodu, tak nic neřeknu, ale když se jenom zaběhla,“ prohodila druhá.

„Všecky louky nám zničili,“ obrátil se správce k Něchljudovovi. „Když je nebudeme trestat, bude po seně.“

„Heleď, kdybys tak hříšně nemluvil!“ rozkřikla se ta těhotná. „Moje žádný jakživo nechtyl.“

„No, a teď ano. Zaplať, nebo si to odpracuj.“

„Tak já to odpracuju, ale vrať mi krávu, nenechej nás o hladu!“ křičela hněvivě. „Beztak nemá člověk pokoj ve dne ani v noci. Tchyňi mám nemocnou. Muž je kdovíkde. Jsem na všechno sama a už nemůžu. Jen si sežer tu tvou pokutu.“

Něchljudov požádal správce, aby krávy vydal, a vrátil se do zahrady k svému rozjímání, jenže už neměl o čem rozjímat. Vše mu teď bylo tak jasné, že se nemohl dost vynadivit, jak je možné, že lidé nevidí a že ani on dlouho neviděl, co je tak naprosto jasné.

Lid vymírá, už si na to vymírání zvykl, zrodily se mezi ním životní úkazy, které jsou vymírání vlastní: dětská úmrtnost, práce žen přesahující jejich síly, nedostatek potravy pro všechny, zvláště pro přestárlé. A tím lid poznenáhlu docházel k tomu, že dnes ani nevidí, jaká je to hrůza, ani si nestěžuje. A proto se domníváme i my, že takový stav je přirozený a že jinak nemůže být. Nyní mu bylo nad slunce jasnější, že hlavní příčinou bídy lidu, příčinou, kterou si sám lid uvědomoval a vždy zdůrazňoval, je to, že mu statkáři odňali půdu, jež ho jediná mohla uživit. A přitom je úplně jasné, že děti a staří lidé umírají, protože nedostávají mléko, a mléko nedostávají proto, že nemají pozemky, na kterých by se pásal dobytek a z kterých by se sklízelo obilí a svázelo seno. Je úplně jasné, že všechny útrapy lidu nebo alespoň hlavní, nejzávažnější příčina těch útrap záleží v tom, že půda, která ho živí, není v jeho rukou, nýbrž v rukou lidí, kteří užívají tohoto práva na půdu a žijí z práce lidu. A půdu, kterou lid potřebuje tak nezbytně, že bez ní lidé umírají, tuto půdu obdělávají zase ti lidé, uvržení do nejhorší bídy, obdělávají ji, aby se sklizené obilí prodávalo do ciziny a aby si statkáři mohli kupovat klobouky, hole, kočáry, umělecké bronzové předměty a podobně. To mu teď bylo stejně jasné jako to, že koně zavření v ohradě, kde si spásli pod nohama všechnu trávu, budou vychrtlí a zajdou hladu, dokud nedostanou možnost užívat pozemků, na kterých by si našli potravu... A to je strašné a nemůže, nesmí to tak zůstat. A je nutné

nalézt nějaký způsob, aby se to už nedělo, nebo alespoň sám už s tím nesmí nic mít. Jistě ten způsob najdu, přemýšlel, když chodil sem tam nejbližší březovou alejí. V učených společnostech, ve vládních úřadech i v novinách uvažujeme, co je příčinou bídy lidu a jak jej pozvednout, jenom neuvažujeme o jediném neomylném prostředku, který dozajista lid pozvedne a který záleží v tom, že už mu nebudeme brát půdu, kterou nezbytně potřebuje. Živě si vzpomněl na základní teze Henryho George, i jak pro něj horoval, a divil se, jak na to všechno mohl zapomenout. Půda nesmí být vlastnictvím, nesmí být objektem koupě a prodeje zrovna jako voda, jako vzduch, jako sluneční paprsky. Všichni mají stejné právo na půdu a na všechny výhody, jež lidem poskytuje. Nyní pochopil, proč s takovým studem vzpomínal na opatření, která provedl v Kuzminském. Klamal sám sebe. Ačkoli věděl, že člověk nemůže mít právo na půdu, přece si to právo přisvojil a dal rolníkům část toho, nač právo neměl, jak si uvědomoval v hloubi duše. Nyní to už neudělá a změní, co učinil v Kuzminském. Sestavil si v hlavě plán, záležející v tom, že chtěl rolníkům propachtovat pozemky za rentu a prohlásit tuto rentu za majetek rolníků s podmínkou, že budou ty peníze platit a upotřebí je na daně a na veřejné zájmy. Nebylo to single-tax³⁴, avšak za daných okolností to byla nejschůdnější cesta, jak se mu přiblížit. Především šlo o to, že se vůbec vzdával práva na vlastnictví půdy. Když přišel do stavení, správce mu s úsměvem obzvláště radostným nabídl oběd, přičemž vyslovil obavu, zda se pohoštění připravené jeho ženou za pomoci dívky s náušnicemi nepřevažilo a nepřesmažilo.

Na stole byl prostřen plátěný ubrus, místo ubrousku měli vyšívaný ručník a na stole v polévkové míse z míšeňského porcelánu s uraženým uchem byla bramborová polévka s tamtím kohoutem, co ještě nedávno hrabal svýma černýma nohama a teď byl rozkrá-

---

34 Daň z pozemku.

jen, ba rozsekán na kousky, na mnoha místech pokryté peřím. Po polévce přišel zase ten kohout s připáleným peřím a tvarohové koláčky se spoustou másla a cukru. Třebaže to vůbec nebylo dobré, Něchljudov jedl a nevnímal, co jí, tak byl zaujat svou myšlenkou, jež naráz zahнала smutek, s kterým se vrátil ze vsi.

Správcova žena nahlížela do dveří, zatímco vystrašené děvče s náušnicemi předkládalo jídlo a správce, pyšný na manželčino kuchařské umění, se usmíval stále a stále radostněji.

Po obědě Něchljudov s námahou přiměl správce, aby se posadil, a aby vyzkoušel sám sebe a zároveň aby někomu vyložil, co ho tak zaujalo, vyložil mu svůj plán na odevzdání půdy rolníkům a ptal se ho, jaký má na to názor. Správce se usmíval, dělal, že už na to také dávno myslel a že to rád slyší, ale ve skutečnosti nechápal ani zbla, patrně nikoli proto, že by se Něchljudov nesrozumitelně vyjadřoval, nýbrž proto, že z celého plánu vysvítalo, že se Něchljudov vzdává vlastního prospěchu ve prospěch druhých, kdežto životní pravda, že se každý stará jen o svůj vlastní prospěch i na úkor druhých, byla ve správcově mysli hluboce zakořeněna, a tedy se domníval, že asi špatně rozumí, když Něchljudov mluvil o tom, že všechen pozemkový důchod má plynout do společného kapitálu rolníků.

„Chápu. Budete tedy dostávat z toho kapitálu úroky?“ pravil a jen zářil.

„Ale ne. Rozumějte, půda nesmí být vlastnictvím jednotlivců.“

„Máte pravdu!“

„A proto všechno, co půda poskytuje, náleží všem.“

„Tak to už nebudete pobírat důchod?“ zeptal se správce a už se neusmíval.

„Však se ho taky vzdávám.“

Správce těžce vzdychl a pak se opět začal usmívat. Ted' už pochopil. Pochopil, že Něchljudov není zcela při rozumu, a vzápětí začal pátrat, zda v plánu tohoto Něchljudova vzdávajícího se půdy

nenajde nějakou možnost osobního prospěchu, a rozhodně chtěl pojímat plán tak, aby mohl postoupené půdy využít.

Když poznal, že ani to není možné, byl rozladěn, přestal se o plán zajímat a usmíval se dál jen proto, aby se pánovi zavděčil. Něchljudov viděl, že mu správce nerozumí, tedy ho propustil, načež usedl k poškrábanému a pokaňkanému stolu a jal se přenášet svůj plán na papír. Slunce už kleslo za lípy nedávno rozpučelé a komáři létali v celých rojích do světnice a štípali. Když byl Něchljudov hotov s poznámkami a v téže chvíli uslyšel ze vsi bučení stáda, skřípot otvíraných vrat a hovor rolníků jdoucích na schůzi, oznámil správci, že není třeba zvát je do kanceláře, ale že půjde sám do vsi k chalupě, kde se sejdou. Vypil narychlo sklenici čaje, který mu nabídl správce, a šel do vsi.

VII

Ze zástupu u starostova domu se ozýval hovor, ale sotvaže se Něchljudov přiblížil, hovor utichl a rolníci stejně jako v Kuzminském všichni jeden po druhém dali čepice dolů. Venkované v tomto kraji byli daleko nepohlednější než v Kuzminském. Děvčata i ženské nosily laciné náušnice, mužští chodili skoro všichni v lýčených střevících a v halenách a dlouhých kabátech vlastní výroby. Někteří byli bosi a jen v košili, jak přišli z práce.

Něchljudov si dodal odvahy a v úvodu své řeči oznámil rolníkům, že jim hodlá přenechat veškerou půdu. Mlčeli a tvářili se stále stejně.

„Protože myslím,“ říkal Něchljudov s uzarděním, „že půda nemá patřit tomu, kdo na ní nepracuje, a že každý má právo půdy užívat.“

„Jistá věc. Svatá pravda,“ ozvaly se hlasy.

Něchljudov mluvil dále, jak má být pozemkový důchod rozdělen mezi všechny, a že jim proto navrhuje, aby převzali půdu a částku, kterou si za ni sami určí, platili do společného kapitálu, který bude patřit zase jim. Ještě se ozývaly projevy uznání a souhlasu, avšak vážné tváře rolníků vážněly víc a více a oči, předtím upřené na pána, byly teď sklopeny, jako by ho nechtěly zahanbit, že jeho úskok všichni prohlédli a že nikoho neoklame.

Něchljudov mluvil dosti srozumitelně a rolníci byli chápaví. Ale nerozuměli mu ani rozumět nemohli z téhož důvodu, pro který mu tak dlouho nerozuměl správce. Byli nezvratně přesvědčeni, že každému člověku je vrozeno dbát o vlastní prospěch. O statkářích už dlouho ze zkušenosti několika pokolení věděli, že statkář dbá o vlastní prospěch na úkor rolníků. A svolává-li je statkář a navrhuje jim nějaké novoty, je to nejspíš proto, aby na ně vyzrál nějak ještě chytřejí.

„Co tedy myslíte, na kolik byste půdu zdanili?“

„Co bysme zdaňovali? To my nemůžem. Půda je vaše, tak od toho jste tu vy,“ odpovídali ze zástupu.

„Ale ne, vždyť přece budete sami užívat těch peněz na obecní potřeby.“

„Tohle my nemůžem. Obec je obec a peníze jsou peníze.“

„Chápejte,“ vložil se usměvavý správce, který přišel po Něchljudovovi a chtěl celou věc vysvětlit. „Jeho Jasnost vám postupuje půdu za peníze a ty půdou zas do vašeho kapitálu. Případnou obci.“

„To my moc dobře chápem,“ se sklopenýma očima pravil zlostný bezzubý stařík. „Jako když má člověk peníze v bance, jenom musíme vždycky včas platit. Nechcem to, už je nám beztak zle, a takhle přijdem docela na buben.“

„Nemá to cenu. My radši postaru,“ spustily nespokojené i drsné hlasy.

Zvlášť vášnivě začali odporovat, když se Něchljudov zmínil, že sepíše smlouvu, kterou podepíše a kterou musí podepsat i oni.

„Co se budem podepisovat? Budem dělat, jako jsme dělali dosavad. Ale na co tohle? Na to jsme hloupí.“

„Nechcem, je to taková divná věc. Jen ať zůstane, jak bylo. Jen s tím osevem by nám to měli prominout,“ ozvaly se hlasy.

Prominout znamenalo, že až dosud museli rolníci na pozemcích propachtovaných za polovinu úrody sít ze svého, kdežto oni žádali, aby jim osivo dávali ze statku.

„Vy tedy odmítáte? Nechcete půdu?“ zeptal se Něchljudov a obrátil se k bosému, ještě dost mladému rolníkovi se zářícím obličejem a v odraném kabátě, třímajícímu roztrhanou čepici v ohnuté levé ruce nápadně rovně, jako držívali čepice vojáci, když je na povel sejmou.

„Poslušně hlásím, ano,“ řekl rolník, který se zřejmě ještě nevyprostil z hypnotického vlivu vojny.

„Máte tedy půdy dost?“ ptal se Něchljudov.

„Prosím ne,“ líčeně vesele odpověděl bývalý voják a pečlivě držel před sebou roztrhanou čepici, jako by ji nabízel každému, kdo by si chtěl posloužit.

„No, ale přece jen si rozmyslete, co jsem vám tu řekl,“ pravil Něchljudov a opětoval svůj návrh.

„Nic si nebudem rozmyšlet. Už jsme řekli a při tom zůstanem,“ zlostně poznamenal zamračený bezzubý stařík.

„Zítra tu budu přes celý den. Kdybyste si to rozmysleli, přijďte mi to říci.“

Rolníci neodpověděli.

Něchljudov šel s nepořízenou zpět do kanceláře.

„Něco vám řeknu, Jasnosti,“ začal správce, když se vrátili domů. „S nimi se nedohodnete. Jsou to paličáci. A když přijdou na schůzi, postaví si hlavu a nehnete s nimi. Protože mají ze všeho strach. Vždyť oni ti muzici, třeba ten šedivý nebo ten černý, co nesouhlasil, jsou chytrí chlapi. Když vám takový mužik přijde do kanceláře, pozvete ho na čaj,“ vykládal správce s úsměvem, „a dáte se s ním do řeči, mohl by rozum prodávat, hotový ministr. Všechno náležitě uváží. Ale na schůzi jako když je vymění, pořád vedou svou...“

„Což abychom si tedy pozvali ty nejrozumnější, několik lidí,“ řekl Něchljudov. „Všechno bych jim podrobně vyložil.“

„Proč ne,“ řekl usměvavý správce.

„Tedy je laskavě pozvete na zítřek.“

„Prosím, pozvu je,“ řekl správce a usmál se ještě radostněji.

„Ten je chytrý!“ Černý chlap s rozježeným, nečesaným vousem, klátící se na vypasené klisně, promluvil takto k starému hubenému venkovanovi v potrhaném kabátě, jedoucímu vedle něho na koni, jemuž břinkaly železné spěnky na nohou.

Jeli napást přes noc koně při silnici a tajně v panském lese.

„Že nám dá pole zadarmo, jenom ať to podepíšem. Jako kdyby už našince stokrát nenapálili. Kdepak, na nás si nepřijde, my už

taky nejsme dnešní," dodal a zavolal na jednoroční hříbě, které mu uteklo. „Pojď sem, malej!“ křičel, zadržel koně a ohlížel se dozadu, ale hříbátko nebylo za ním, nýbrž po straně. Uteklo na louku.

„Hele ho, neřáda, má spadeno na panské," prohodil rozježený černý vousáč, když uslyšel, jak křupe koňský šťovík, přes který uhánělo ze zarosených luk, příjemně vonících bažinou, řehtající zaběhlé hříbě.

„Poslouchej, luka nám zarůstají, musíme v neděli poslat ženské na louku, co máme s pánem napolovic, ať to tam vyplejou," řekl ten hubený v děravém kabátě. „Nebo si ztrháme kosy.“

„Ať prý podepíšem," pokračoval rozježenec v úvaze o pánově návrhu. „Ať to podepíšem, a on nás pak spolkne zaživa.“

„To se ví," odvětil starý.

A už nemluvili. Bylo slyšet jen koňský dusot na upěchované cestě.

VIII

Když se Něchljudov vrátil domů, našel v kanceláři, kterou mu upravili na ložnici, vysoko nastlanou postel s duchnami, s dvěma polštáři a s vínově červenou tuhou hedvábnou pokrývkou pro dva, prošívanou jemným vzorkem, nejspíš z výbavy paní správcové. Správce Něchljudovovi nabídl zbytky od oběda, ale Něchljudov odmítl a správce se ještě omluvil za nevalné pohoštění i zařízení a pak zmizel, zanechav Něchljudova o samotě.

Zamítavá odpověď rolníků Něchljudova nijak nezarazila. Naopak, přestože v Kuzminském na jeho návrh přistoupili a ustavičně mu děkovali, kdežto zde mu dali najevo nedůvěru, ba nevraživost, přece byl klidný a veselý. V kanceláři bylo dusno a plno špíny. Něchljudov vyšel ven a chtěl jít do zahrady, ale vzpomněl si na onu noc, na okno čeledníku, na schůdky u zadního vchodu – a už by nerad chodil místy, která byla znesvěcena zločinnými vzpomínkami. Usedl opět na schůdky, vdechoval prudkou vůni mladého březového listí, vznášející se v teplém vzduchu, dlouho se díval na zšeřelou zahradu a poslouchal, jak klace mlýn, jak tlučou slavíci a ještě nějaký jiný pták zpívá v křoví zrovna u schůdků. U správců zhasli, na východě nad kůlnou vzplanula zář vycházejícího měsíce, blýskalo se na časy a stále a stále jasnější světlo ozařovalo zarostlou kvetoucí zahradu i chátrající dům, v dálce zahřmělo a třetinu oblohy zatahlo černé mračno. Slavíci a ostatní ptáci ztichli. Do hukotu vody ve mlýně se ozvalo kejhání hus a potom spustili ve vsi i ve správcově dvoře časní kohouti, jak už to dělávají za horkých nocí před bouřkou. Máme pořekadlo, že předčasný kohoutí zpěv znamená veselou noc. Pro Něchljudova byla ta noc víc než veselá. Pro něho to byla noc plná radosti a štěstí. Obraznost křísila dojmy z toho šťastného léta, které zde strávil jako nezkažený jinoch,

a bylo mu nyní stejně jako tenkrát i za všech nejhezčích chvil jeho života. Nebyla to pouhá vzpomínka, byl vskutku zase takový jako tenkrát, kdy se jako čtrnáctiletý hoch modlil k Bohu, aby mu zjevil pravdu, kdy jako malé dítě plakal matce na klíně, když se s ní loučil a sliboval jí, že bude vždy hodný a nikdy ji nezarmoutí. Cítil, že je zase takový, jaký byl, když si s Nikoleňkou Irtěňovem slibovali, že se vždy budou navzájem posilovat v poctivém životě a přičiní se, aby všichni lidé byli šťastni.

Vzpomněl si nyní, jak se ho v Kuzminském zmocnilo pokušení, jak mu bylo najednou líto domu i lesa, hospodářství a půdy, a nyní se tázal sám sebe, zda ještě lituje. A bylo mu až divné, že mohl litovat. Vzpomněl si na vše, co dnes viděl: na ženu s dětmi, které zavřeli muže za pych v jeho, Něchljudovském lese, i na tu hroznou Matrjonu, jež se domnívala nebo alespoň tvrdila, že ženy z jejích vrstev mají být milenkami pánů. Vzpomněl si na její vztah k dětem, na způsob, jak jsou odváženy do nalezince, vzpomněl si na to nešťastné usměvavé dítě v karkulce, jež umíralo podvýživou. Vzpomněl si na těhotnou slabou ženu, která musela být donucena, aby na něho pracovala za to, že zmořena dřinou neuhlídala svou hladovou krávu. A hned si vzpomněl i na vězení, na vyholené hlavy, cely, odporný puch, řetězy a vedle toho si představil šílený přepych svého vlastního a celého městského, panského života v hlavních městech. Vše bylo dokonale jasné a jisté.

Světlý měsíc skoro v úplňku vyšel nad kolnou, na dvůr padly černé stíny a plech na střeše chatrného domu se zaleskl.

Slavík, ač předtím umlkl, najednou zatloukl a zaklokotal ze zahrady, jako by si nechtěl dát to světlo ujít.

Něchljudov si vzpomněl, jak v Kuzminském přemýšlel o svém životě, jak řešil otázky, co a jak bude dělat, a vzpomněl si, jak do těch otázek zabředl a nemohl je rozřešit, tolik hledisek bylo při každé otázce. Položil si ty otázky nyní a až se divil, jak je vše jednoduché. Bylo to jednoduché, poněvadž už teď neuvažoval, co se s ním stane,

ani ho to nezajímalo, ale myslel jen na to, co má vykonat. A kupodivu nedovedl rozhodnout, co by měl udělat pro sebe, ale co má činit pro jiné, věděl najisto. Věděl teď najisto, že musí odevzdat půdu rolníkům, protože nechat si ji by byla špatnost. Věděl najisto, že nesmí opustit Katušu, že jí musí pomáhat, že musí být připraven na vše, aby odčinil svou vinu. Věděl najisto, že si musí prostudovat, prozkoumat, ujasnit si a pochopit vše, co se týká soudů a trestů, o nichž tušil, že v nich vidí, co jiní lidé nevidí. Jak to všechno dopadne, nevěděl. Ale věděl najisto, že to první, druhé i třetí nezbytně musí vykonat. A ta pevná jistota ho těšila.

Už se přihnál černý mrak a nebylo už vidět blýskavice, ale blesky, které ozařovaly celý dvůr i chatrný dům s rozbitými schůdky, a hrom už mu zaduněl přímo nad hlavou. Ptactvo ztichlo, ale zato se rozšumělo listí a vítr narazil na schůdky, na nichž seděl Něchljudov, a čečral mu vlasy. Spadla kapka, spadla druhá, zabubnovaly na lopusí, na plech střechy a všechen vzduch jasně vzplanul. Vše utichlo, a než by deset napočítal, cosi strašlivě prásklo Něchljudovovi přímo nad hlavou a zaburácelo oblohou.

Něchljudov šel do stavení.

Ano. Věci, které se stávají naším životem, všechny ty věci, celý jejich smysl nechápeme, ani pochopit nemůžeme. Proč a nač byly tetičky? Proč Nikoleňka Irtěnov zemřel, kdežto on zůstal naživu? Proč a nač byla Katuša? A jeho šílenství? Proč byla ta válka? A celý jeho zhýralý život potom? Pochopit to vše, pochopit celé dílo Hospodinovo není v jeho moci. Ale vykonávat jeho vůli, jak ji má napsánu ve svém svědomí, to v jeho moci je a on to ví najisto. A když ji vykonává, je najisto klidný.

Už lilo jako z konve a déšť bublal a stékal ze střech do kádě. Blesků, ozařujících dvůr i dům, ubývalo. Něchljudov se vrátil do světnice, odstrojil se a ulehl s jistými obavami, že tu jsou štěnice, neboť roztrhané a špinavé tapety vypadaly podezřele.

Ano, nebýt pánem, ale sluhou, myslel si a radoval se z toho pomyslení...

Jeho obavy se splnily. Sotva zhasil svíci, hmyz už se na něho hrnul a štípal ho.

Odevzdat půdu, jet na Sibiř. Blechy, štěnice, nečistota... Inu, když už to musí snášet, vydrží. Ale při nejlepší vůli nevydržel, posadil se k otevřenému oknu a těšil se pohledem na mizející mrak a na měsíc, který opět vyplul.

IX

Něchljudov usnul až k ránu, a proto se druhý den vzbudil pozdě.

V poledne přišlo na správcovo pozvání osm zvolených rolníků do jabloňového sadu, kde měl správce stolek a lavičky na kůlech vražených do země. Dalo jim dost práce, než rolníky přemluvili, aby si nasadili čepice a sedli si. Zvlášť urputně, podle předpisu jako o vojenském pohřbu, držel před sebou čepici bývalý voják. Dnes měl čisté onuce a lýčené střevíce. Když si konečně jeden z nich, rozložitý, ctihodný kmet s prokvetlým kučeravým vousem jako Michelangelův Mojžíš, a s hustými, vlnitými šedivými vlasy nad osmahlým, vysokým hnědým čelem, nasadil velkou čepici, přitáhl si nový, podomácku vyrobený kabát, došoural se k lavici a posadil se, následovali ostatní jeho příkladu.

Jakmile se všichni usadili, sedl si Něchljudov proti nim, opřel se loktem o stůl, sklonil se nad papírem, kde měl náčrt plánu, a začal s výkladem.

Snad proto, že rolníků bylo méně, či proto, že nebyl zaujat sám sebou, nýbrž důležitým jednáním, nepřišel Něchljudov tentokrát do rozpaků. Bezděčně se obracel hlavně k rozložitému kmetu s bílým kučeravým vousem, od něhož čekal souhlas či námitky. Jenže představa, kterou si o něm Něchljudov vytvořil, byla mylná. Velebný kmet sice uznale přikyvoval svou krásnou patriarchální hlavou anebo jí zamračen vrtěl, kdykoli druzí odporovali, ale zřejmě jen s velkými obtížemi chápal, co Něchljudov říká, a to teprve potom, když mu to ve své řeči opakovali ostatní rolníci. Daleko lépe rozuměl Něchljudovovi stařeček, sedící vedle patriarchálního kmeta. Byl to malý, na jedno oko slepý, téměř bezvousý dědeček v záplatovaném nankinovém kabátě a ve starých sešmaťhaných vysokých botách, kamnář, jak se Něchljudov posléze dověděl. Tento

muž rychle kroutil obočím, jak napínal pozornost, a ihned opakoval svými slovy, co říkal Něchljudov. Stejně bystře chápal menší rozložitý děda s bílým vousem a chytrýma jiskrnýma očima, jenž si nedal ujít žádnou příležitost, aby si nepřisadil žertovnou, ironickou poznámku na účet Něchljudova, a patrně se tím blýskal. I od staré vojny se dalo očekávat, že by mohl chápat, oč jde, kdyby nebyl býval zpitomělý vojančinou a nemátl se v navyklé, nesmyslné vojácké mluvě. Ze všech nejvážněji se k projednáváné věci stavěl velký muž s malou bradkou a s dlouhýmnosem. Hovořil sytým hlubokým hlasem. Měl čisté venkovské šaty a nové lýčené střevíce. Tento muž vše chápal a mluvil jen tenkrát, když bylo třeba. Ostatní dva starci, onen bezzubý, jenž včera na schůzi křiklavě a rozhodně odmítal všechny Něchljudovovy návrhy, a druhý, velký, bělovlasý kulhavý stařec dobráckého obličej, hubené nohy v nízkých střevících pevně omotané bílými onucemi, oba téměř po celou dobu mlčeli, třebaže pozorně poslouchali.

Něchljudov nejprve vyložil svůj názor na pozemkové vlastnictví.

„Domnívám se,“ řekl, „že půda se nemá ani prodávat, ani kupovat, protože když se smí prodávat, pak ji ti, kdo mají peníze, všechnu skoupí a budou chtít po těch, kdo pozemky nemají, za právo užívat půdy vše, co si zámánou. Budou chtít peníze za to, že člověk smí stát na pozemku,“ dodal, užívaje argumentu Spencerova.

„Jediná možnost, přivázat si křídla a létat,“ řekl děda s rozesmátýma očima a bílým vousem.

„Pravda pravdoucí,“ dodal sytým hlubokým hlasem nosáč.

„Zcela správně,“ ozval se bývalý voják.

„Ženská si natrhala pro kravičku trochu trávy. Chytli ji a zavřeli,“ řekl dobrácký kulhavý stařík.

„Já mám pole pět verst odsud, ale zpachtovat si nemůžu. Chtějí nekřesťanské peníze, že to člověk neunes,“ doložil bezzubý stařík. „Dřou z nás řemeny, jak chtějí, je to horší než za roboty.“

„Dívám se na to stejně jak vy,“ řekl Něchljudov, „a vlastnictví půdy považuji za špatnost. A tak vám ji chci postoupit.“

„Co by ne, to je dobrá věc,“ pravil kmet s mojžíšovským vousem patrně v domněnání, že Něchljudov chce půdu propachtovat.

„Však jsem proto přijel. Nechci už mít půdu pro sebe. Ale teď si musíme rozvážit, jak to s ní provedeme.“

„Tak ji dejte sedlákům, a máte to!“ řekl zlostný bezzubý stařík.

Něchljudov v první chvíli upadl do rozpaků, protože vycítil z jeho slov pochybnost, že to myslí upřímně. Ale hned se zase vzpamatoval a chopil se té poznámky, aby mohl vyslovit, co měl na srdci.

„Dal bych ji rád,“ řekl. „Ale komu a jak? Kterým sedlákům? Proč zrovna vaší obci, a ne Děminskému?“ (Byla to sousední ves s nuzáckým pozemkovým přidělem.)

Všichni mlčeli. Jen bývalý voják řekl:

„Zcela správně.“

„Tedy mi řekněte,“ pokračoval Něchljudov, „kdyby car prohlásil, že půda se má vzít statkářům a rozdat rolníkům...“

„To se něco proslýchá?“ otázal se zlostný stařík.

„Ne, od cara nic nepřišlo. Říkám to jen tak. Kdyby car řekl, že půda se má vzít statkářům a dát rolníkům, jak byste to udělali?“

„Jak? Každý by dostal stejně, sedlák jako pán,“ řekl kamnář a rychle vytahoval a stahoval obočí.

„To se ví. Každý stejně,“ přitakal dobromyslný kulhavý děda s bílými onucemi.

Všichni schválili toto řešení, neboť je pokládali za vyhovující.

„Jak to, každému stejně?“ ptal se Něchljudov. „Panská čeled' by také dostala?“

„To prosím ne,“ řekl bývalý voják a usilovně se snažil vypadat vesele a čile.

Ale velký rozvážný rolník s ním nesouhlasil.

„Když dělit, tak každému stejně,“ ozval se po krátké úvaze jeho šťavnatý hlas.

„To nejde,“ měl Něchljudov námitku připravenou už předem. „Kdybychom půdu rozdělili mezi všechny rovným dílem, pak všichni, kdo sami nepracují, neořou, to jest panstvo, lokajové, kuchaři, úředníci, písaři, všichni lidé z města seberou své podíly a prodají je boháčům. A půda se zase nahromadí v rukou boháčů. A ti, co zůstanou při svém podílu, budou mít děti, ale půda už bude rozebraná. Boháči zase ovládnou ty, kdo půdu potřebují.“

„Zcela správně,“ pohotově přisvědčil voják.

„Musí se zakázat, aby se prodávala. Ať ji má jenom ten, kdo na ní pracuje,“ hněvivě přerušil vojáka kamnář.

Proti tomu Něchljudov namítl, že se nelze dohlídat, zda někdo bude pracovat na poli pro sebe či pro jiného.

Rozvážný dlouhán pak navrhl, aby všichni obdělávali půdu společně jako družstvo!

„A kdo bude dělat, dostane podíl. Kdo ne, nedostane nic,“ houkl rázně.

I proti tomu komunistickému návrhu měl Něchljudov argumenty pohotově a namítl, že k tomu je třeba, aby všichni měli pluhu a stejně dobré koně, aby jedni nezaostávali za těmi druhými, nebo aby všechno – koně i pluhu, mlátičky a celé hospodářství – bylo společné, jenže má-li se něco takového zavést, je nutno, aby s tím všichni souhlasili.

„Naši lidi pro to nebudou za živý svět,“ řekl zlostný stařík.

„To by si vjeli do vlasů,“ ozval se děda s bílým vousem a rozesmátýma očima. „Ženské si vyškrábou oči.“

„A pak, jak rozdělit půdu podle jakosti,“ řekl Něchljudov. „Jedni dostanou černoze, a jak k tomu přijdou ostatní, co budou mít samý jíl a písek?“

„Tak by se udělaly dílce, aby na tom byl každý stejně,“ pravil kamnář.

Proti tomu Něchljudov namítl, že nejde o dělení půdy v jedné obci, nýbrž o dělení půdy vůbec v různých guberniích. Kdyby měla

být půda zdarma postoupena rolníkům, proč by jedni měli mít půdu dobrou, kdežto jiní špatnou? Každý by chtěl dobrou.

„Zcela správně,“ podotkl voják. Ostatní mlčeli.

„Takže věc není tak jednoduchá, jak vypadá,“ řekl Něchljudov. „A nepřemýšlíme o tom jen my, ale mnoho lidí. To vám je jeden Američan, jmenuje se George, a ten na něco přišel. A já s ním souhlasím.“

„Ale jste přece pán, tak nám ji dejte. Co vám to udělá? Je to na vás,“ řekl zlostný stařík.

Přerušení Něchljudova zmátlo, ale k své radosti zpozoroval, že ta poznámka nevadila jen jemu.

„Počkej, strýčku Semjone, nech pána, ať nám to vyloží,“ pravil svým působivým basem rozvážný dlouhán.

To Něchljudova povzbudilo a jal se jim vysvětlovat návrh jednotné daně podle Henryho Georgea.

„Země nepatří nikomu, je od Boha,“ začal.

„Svatá pravda. Je to tak,“ ozvaly se hlasy.

„Všechna půda patří všem. Všichni na ni mají stejné právo. Jenže máme půdu lepší a horší. A každý by chtěl tu dobrou. Jak to udělat, aby se to vyrovnalo? Inu tak, že kdo má dobrou půdu, bude platit těm, kdo půdu nevlastní, tolik, co jeho půda stojí,“ odpověděl si Něchljudov. „Ale protože se dá těžko určit, kdo má komu platit, a protože je třeba vybírat peníze na obecní potřeby, musí se to udělat tak, aby ten, kdo má půdu, platil do obecní pokladny tolik, zač je jeho půda. Tak to bude spravedlivé pro všechny. Když chceš půdu, plat' za dobrou víc, za špatnou méně. A když ji nechceš, neplatíš nic a daň na obecní potřeby za tebe budou platit ti, kdo vlastní půdu.“

„To je správné,“ řekl kamnář a vytahoval obočí. „Kdo má lepší pozemky, ať platí víc.“

„Ten Žorža byl hlava otevřená,“ prohodil důstojný kmet s kadeřavým vousem.

„Jenom abysme to placení utáhli,“ zahučel dlouhán, který už zřejmě tušil, co z toho bude.

„Poplatky nesmějí být ani vysoké, ani nízké... Kdyby to bylo drahé, lidi nezaplatí a budou ztráty, a kdyby zas to přišlo lacino, začnou všichni kupovat jeden od druhého, budou obchodovat s půdou. Tak jsem to tedy chtěl udělat u vás.“

„Správně. Tohle bude nejjistější. Co by ne, to by šlo,“ říkali rolníci.

„Hlava otevřená,“ opakoval rozložitý stařec s kučeravým vousem. „Žorža! Ten na to vyzrál.“

„A co kdybych chtěl také půdu?“ s úsměvem řekl správce.

„Je-li volný pozemek, prosím, vezměte si ho a pracujte na něm,“ řekl Něchljudov.

„Ty ho tak potřebuješ! Máš se beztak dobře,“ ozval se děda s rozesmátýma očima.

Tím porada skončila.

Něchljudov znovu opakoval svůj návrh, nežádal však okamžitou odpověď a doporučil rolníkům, aby se nejprve dohodli s obcí a pak k němu přišli s odpovědí.

Rolníci řekli, že se s obcí domluví a pak přinesou odpověď, rozloučili se a v povznesené náladě odešli. Na cestě se dlouho ozýval hlasitý vzdalující se hovor. A hlasy hučely dlouho do večera a rozléhaly se po řece od vsi.

Nazítří rolníci nepracovali, nýbrž rokovali o pánově návrhu. Obec se rozdělila na dva tábory. Jeden pokládal pánův návrh za výhodný a nezáludný, druhý v tom viděl úskok, jemuž nemohl přijít na kloub, a proto se ho zvláště obával. Nicméně se třetího dne všichni shodli, že přistoupí na navrhované podmínky, a šli Něchljudovovi oznámit rozhodnutí celé obce. Na souhlas měl vliv výrok jedné stařenky, přijatý všemi starými lidmi a vylučující jakékoli obavy, že budou oklamáni. Stařenka totiž vykládala pánův skutek tím, že pán už myslí na spásu duše. Pro tento výklad mluvily i velké peněžité milo-

dary, které Něchljudov uděloval za svého pobytu v Panově. Peněžité milodary zde uděloval proto, že zde poprvé poznal, v jaké bídě se rolníci octli, jak krutý život mají, byl tou bídou ohromen, a třebaže věděl, že je to nerozum, nemohl než rozdávat peníze, kterých se mu teď sešlo mnoho, protože dostal za dříví z Kuzminského, prodané už loni, a k tomu zálohu na inventář.

Sotva se rozneslo, že pán dává prosebníkům peníze, už se k němu hrnuly zástupy lidu, zejména žen, a škemraly o výpomoc. Nevěděl si s nimi rady, nevěděl, čím se má řídit, komu a kolik dát. Cítil, že prosícím a zřejmě chudým lidem nesmí odepřít peníze, jichž měl hodně. Ale dávat je náhodně každému prosebníkovi nemělo smysl. Jediným východiskem byl odjezd. Proto pospíšil odtud.

Poslední den v Panově šel Něchljudov do panského domu a probíral se tam zbylými věcmi. V dolejší zásuvce starého bachratého tetiččina prádelníku z červeného dřeva, s bronzovými kroužky ve lvích tlamách, objevil mnoho dopisů a mezi nimi fotografii, na které byla skupinka: Sofja Ivanovna, Marja Ivanovna, on jako student a Kaťuša, panenská, svěží, hezká a plná radosti ze života. Z celého domu si Něchljudov vzal jen dopisy a tento obrázek. Všechno ostatní nechal mlynáři, který na přímluvu usměvavého správce koupil za desetinu ceny všechn panovský nábytek i dům, který hodlal zbourat.

Když se teď Něchljudov rozpomínal, jak v Kuzminském litoval ztraceného majetku, divil se, odkud se v něm ten pocit vzal. Nyní ho neopouštěla radost z osvobození a pocit novosti, jaký asi zakouší cestovatel, objevující nové země.

X

Město tentokrát zapůsobilo na Něchljudova zvlášť podivně a nově. Už svítily lucerny, když večer přijel z nádraží do svého bytu. Ve všech pokojích bylo dosud cítit naftalín a Agrafena Petrovna i Kornej byli vyčerpaní a rozmrzelí, dokonce se pohádali při úklidu věcí, jichž se užívalo snad jen k tomu, aby byly rozvěšovány, sušeny a ukládány. V Něchljudovově pokoji bylo volno, ale nebyl uklizen a pro kufry se k němu nemohlo, takže Něchljudovův příjezd patrně vadil všem pracím, jež byly v tomto bytě konány s jakousi podivnou setrvačností. Všecko to bylo svou zjevnou nesmyslností, na níž se kdysi podílel, Něchljudovovi po dojmech z vesnické bídy tak proti myslí, že se rozhodl hned zítra přestěhovat do penzionu a nechat na Agrafeně Petrovně, aby uklízela, jak za vhodné uzná, než přijde sestra a definitivně rozhodne o všem, co je v domácnosti.

Zrána vyšel Něchljudov z domova, vybral si v nejbližším, velmi nenáročném a dosti špinavém penzionu nedaleko věznice dva pokoje, nařídil, aby mu tam převezli z domova připravené věci, a šel k advokátovi.

Venku bylo zima. Po bouřkách a deštích nastala chladna, jaká zpravidla bývají na jaře. Byla taková zima a tak pronikavý vítr, že Něchljudov v lehkém svrchníku mrzl a stále přidával do kroku, aby se zahřál.

Ve vzpomínkách před ním ožívali lidé z vesnice, ženy, děti, starci, bída a vysílení, jež jako by teď byl spatřil poprvé, zvlášť to usměvavé zestárlé dítě, kroutící hubenýma nožkami – a bezděky s nimi srovnával, co viděl v městě. Když míjel řeznické krámy, obchody s rybami a konfekci, ohromila ho – jako by to viděl poprvé – spousta dobře živených obchodníků, vymydlených a tlustých, jako nebyl žádný člověk na vsi. Zřejmě byli pevně přesvědčeni, že jejich úsilí

ošidit lidi, kteří se nevyznají ve zboží, není marné, nýbrž užitečné zaměstnání. Zrovna tak vykrmení byli kočí s velikánskými zadky a s knoflíky na hřbetě, portýři v čepicích s prýmkou, nakadeřené komorné v zástěrkách a zejména lepší drožkáři s vyholenými krky, kteří se rozvalovali ve svých bryčkách a pohrdavě a nestoudně si měřili chodce. Ve všech nyní bezděčně viděl lidi z vesnice, zbavené půdy a tím vyhnané do města. Někteří z nich dovedli využít městských poměrů, byli teď jako jejich páni a měli radost, jak jsou na tom dobře. Ale jiní se v městě octli v poměrech ještě horších než na venkově a byli ještě ubožejší. Tak ubozí připadali Něchljudovovi ševci, které viděl pracovat v okně sklepní místnosti. Stejně na tom byly hubené, bledé, rozcuchané pradleny, žehlící hubenýma obnaženýma rukama při otevřených oknech, z nichž se valila mýdlová pára. Stejně na tom byli dva natěrači v zástěrách, v křápech naboso a od hlavy až k patě postříkaní barvou, které Něchljudov potkal. Měli rukávy vykasané po loket, v snědých žilnatých tenkých rukou nesli kbelík s barvou a v jednom kuse si nadávali. Vypadali zmořeně a hněvivě. Stejně vypadali i zaprášení povozníci s popelavými obličejí, kteří se kodrcali na valnících. Stejně vypadali otrhaní, oteklí muži a ženy, stojící s dětmi na nárožích a žebrající. Stejně tváře bylo vidět otevřenými okny hospody, kolem níž měl Něchljudov cestu. U špinavých stolků, na kterých stálo plno lahví a nádobí a mezi nimiž klátivě pobíhali číšníci, seděli zpocení, zčervenalí lidé s otupělým výrazem a křičeli a zpívali. Jeden muž seděl u okna a s vyšpulenými rty se díval před sebe, jako by si na něco usilovně vzpomínal.

„Proč jenom se tu všichni sešli?“ přemýšlel Něchljudov a zároveň s prachem, jež proti němu zdvíhal studený vítr, vdechoval bezděčně i pach žluklého oleje z čerstvého nátěru, šířící se kolem.

V jedné z ulic potkal řadu nákladních vozů, které vezly nějaké železo a tak hrozně rachotily na hrbolaté dlažbě, až ho hlava i uši brněly. Přidal do kroku, aby vozy předběhl, když zaslechl v tom

hluku své jméno. Zůstal stát a uviděl kousek před sebou důstojníka se špičatými navoskovanými kníry a se zářícím lesklým obličejem. Důstojník seděl v drožce tažené klusáky, kynul mu na pozdrav a odhaloval v úsměvu neuvěřitelně bílé zuby.

„Něchljudove! Jsi to ty?“

Prvním Něchljudovým pocitem byla radost.

„Ach! Šenboku!“ vyhrkl potěšen, ale vzápětí si uvědomil, že na-prosto nemá důvod k radosti.

Byl to onen Šenbok, který tenkrát navštívil tetičky. Něchljudov ho dávno ztratil z očí, ale slyšel, že po odchodu z pluku zůstal u jízdy a přes své dluhy se dosud záhadným způsobem drží ve světě boháčů. Jeho spokojená, veselá tvář to potvrzovala.

„To mám štěstí, že jsem se s tebou srazil! Vždyť on nikdo není v městě. Hochu, hochu, ty jsi ale zestárnul,“ řekl Šenbok. Vystoupil z drožky a narovnal se v zádech. „Poznal jsem tě jenom podle chůze. Tak co, půjdeme spolu na oběd, ne? Kde se tu u vás slušně jí?“

„Nevím, jestli to stihnu,“ odpověděl Něchljudov, který myslel jen na to, jak se kamaráda zbýt a přitom ho neurazit. „Co tu děláš?“

„Ale jsem tu úředně, chlapče. Opatrovnické záležitosti. Jsem totiž opatrovník. Zastupuji Samanova. Víš, toho boháče. Je poněkud mdlého rozumu. Ale má čtyřiapadesát tisíc děsatin pozemků,“ řekl Šenbok s obzvláštní pýchou, jako by všechny ty děsjatiny byly jeho vlastním dílem. „Všechno bylo v hrozném stavu. Všechnu půdu měli rolníci. Nic neplatili a nedoplatků bylo přes osmdesát tisíc. Já jsem během jednoho roku všechno předělal a odevzdal jsem poručenské radě o sedmdesát procent víc. Co tomu říkáš?“ tázal se hrdě.

Něchljudov si vzpomněl, že slyšel, jak Šenbok právě proto, že utratil celé své jmění a nadělal nedobytné dluhy, byl z jakési mimořádné protekce ustanoven za opatrovníka jmění starého marnotratného boháče, a nyní byl zřejmě z toho opatrovnictví živ.

Jak se ho mám zbavit, aby se neurazil? přemýšlel Něchljudov, jak se tak díval na lesklý, plný obličej a poslouchal dobromyslné

kamarádké tlachy o tom, kde se dobře jí, i chvástání, jak Šenbok opatruje cizí majetek.

„Tak kam půjdeme?“

„Ale já nemám kdy,“ řekl Něchljudov, dívaje se na hodinky.

„Tak podívej. Odpoledne jsou dostihy. Přijdeš?“

„Ne, nepřijdu.“

„Přijď. Já už vlastní koně nemám. Ale sázím na Gríšovy. Pamatuješ se na něho? Má krásnou stáj. Tak přijed' a půjdeme na večeri.“

„Ani na večeri nemohu,“ s úsměvem řekl Něchljudov.

„Ale jdi! Kam máš teď namířeno? Chceš, dovezu tě.“

„Jdu k advokátovi. To je hned za rohem,“ pravil Něchljudov.

„Ach ano, vždyť ty máš něco s věznicí? Děláš ochránce vězňů? Říkali mi Korčaginovi,“ smál se Šenbok. „Už odjeli. A oč jde? Povídej!“

„Ano, ano, je to všechno pravda,“ odvětil Něchljudov. „Co ti budu vykládat na ulici!“

„No ano, byls odjakživa divný. Tak přijdeš na ty dostihy?“

„Ale ne. Nemohu ani nechci. Nezlob se, prosím tě.“

„Co bych se zlobil! Kde bydlíš?“ otázal se Šenbok a jeho tvář pojednou zvážněla, oči mu ustrnuly a vytáhl obočí. Zřejmě si chtěl na něco vzpomenout a Něchljudov u něho spatřil zrovna takový tupý výraz, jaký měl muž s vytaženým obočím a vyšpulenými rty, ten výraz, který ho zarazil v okně hospody.

„Br, to je zima! Vid’?“

„Ano, ano.“

„Máš ty balíčky?“ obrátil se Šenbok k drožkáři. „Tak se měj hezky, moc a moc rád jsem tě viděl,“ řekl, pevně stiskl Něchljudovovi ruku a naskočil do bryčky, mávaje před lesklým obličejem širokou rukou v nové bílé semišové rukavičce, a ze zvyku se usmíval svými neuvěřitelně bílými zuby.

Byl jsem opravdu takový? uvažoval Něchljudov na další cestě k advokátovi. Ano, i když ne docela, ale chtěl jsem takový být a myslel jsem, že takhle strávím celý život.

XI

Advokát přijal Něchljudova mimo pořadí a ihned se rozhovořil o případu Meňšovových, který prostudoval. Byl neopodstatněným obviněním pobouřen.

„To už přestává všecko! Je velmi pravděpodobné, že oheň založil sám majitel, aby dostal pojistné, jenže tady jde o to, že Meňšovovým vůbec nebyla vina dokázána. Nejsou žádné důkazy. Je to mimořádná horlivost vyšetřujícího soudce a nedbalost náměstka státního zástupce. Jen aby soudní řízení nebylo v okrese, ale zde, a ručím za to, že to vyhraje, a nechci žádný honorář. A teď další věc. Fedosja Birjukovová, žádost o milost k Jeho Veličenstvu. Tu jsem napsal. Kdybyste jel do Petrohradu, vezměte ji s sebou, podejte ji osobně a přimluvejte se. Nebo se dotáží na ministerstvu spravedlnosti a odtud odpoví tak, aby to měli rychle z krku, to jest zamítavě, a nic z toho nebude. Ale vy se hleďte dostat k nejvyšším orgánům.“

„K carovi?“ zeptal se Něchljudov.

Advokát se dal do smíchu.

„To už je opravdu nejvyšší, ta nejvyšší instance. Ale jinak nejvyšší znamená tajemníka apelační komise nebo šéfa. Tak, je to už všecko?“

„Ne, tady mi ještě píšou sektáři.“ A Něchljudov vytáhl z kapsy dopis. „Je to zvláštní případ, je-li všechno tak, jak píšou. Budu se teď snažit s nimi sejít a zjistit, oč běží.“

„Vidím, že jste se stal trychtýřem, hrdlem, kterým plynou všechny stížnosti vězňů,“ s úsměvem prohodil advokát. „Je už toho na vás moc. Nezvládnete to.“

„Ne, tohle je zarážející případ,“ řekl Něchljudov a stručně pověděl, oč jde. Lidé na vsi se chystali, že si budou číst z evangelia, přišla vrchnost a rozehnala je. Příští neděli se zase shromáždili,

a nato byl povolán strážmistr, sepsán protokol a lidé byli pohnáni před soud. Vyšetřující soudce vyslychal, náměstek státního zástupce sepsal žalobu, soudní dvůr ji schválil a lidé byli postaveni před soud. Náměstek státního zástupce byl žalobcem, na stole ležely věci doličné, totiž evangelium, a sektáři byli odsouzeni do vyhnanství. „To je něco hrozného,“ pravil Něchljudov. „Je to možné?“

„Co vás na tom překvapuje?“

„Ale všechno. No, chápal bych strážmistra, který dostal rozkaz, ale náměstek, který sepisoval žalobu, je přece vzdělaný člověk.“

„To je právě chyba, že jsme zvyklí se domnívat, že státní zástupci a vůbec páni od soudu jsou nějakí noví, liberální lidé. Kdysi jimi skutečně byli, ale dnes už je to docela jiné. Jsou to ouřadové, kteří myslí jenom na to, kdy už bude dvacátého. Dostává plat, rád by víc, a tím končí všechny jeho zásady. Takový člověk vás obžaluje, bude soudit a odsoudí každého, koho bude chtít.“

„Ale cožpak existují zákony, podle kterých je možné poslat člověka do vyhnanství za to, že si s jinými lidmi čte evangelium?“

„Nejen do vyhnanství, ale i do káznice, jen bude-li dokázáno, že si při četbě evangelia dovolili vykládat je ostatním jinak, než je předepsáno, čili zavrhlí výklad církevní. Veřejná potupa pravoslavné víry se trestá vyhnanstvím.“

„Není možná.“

„Věřte mi. Vždycky říkám pánům od soudu,“ pokračoval advokát, „že kdykoli je vidím, nemohu se ubránit pocitu vděčnosti, protože nejsem-li ve vězení a vy zrovna tak, my všichni, můžeme za to děkovat jenom jejich dobrotě. Ale nastrojit věc tak, aby kdokoli z nás byl zbaven občanských práv a poslán do vyhnanství, to je pro ně hračka.“

„Ale když je tomu tak a všechno podléhá zvůli státního zástupce a osob, které se mohou a nemusí řídit zákonem, k čemu je potom soud?“

Advokát se vesele rozesmál.

„Vy máte otázky! Holenku, tohle je všechno filozofie. Proč ne, i o tom si můžeme podebatovat. Jen přijďte v sobotu. Najdete u mne vědce, literáty, malíře. Pak si pohovoříme o všeobecných problémech.“ Advokát vyřkl slova „všeobecné problémy“ s ironickým patosem. „S manželkou se znáte. Přijďte.“

„Ano, vynasnažím se,“ řekl Něchljudov, ale cítil přitom, že nemluví pravdu. Bude-li se snažit, pak jen o to, aby večer nebyl u advokáta mezi vědci, literáty a malíři, kteří se tam scházejí.

Smích, kterým advokát odpověděl na Něchljudovovu poznámku, že soud nemá význam, mohou-li se soudcové podle své libovůle řídit či neřídit zákonem, a tón, jakého užil u slov „filozofie“ a „všeobecné problémy“, obojí Něchljudovovi ukázalo, jak zcela rozdílně se dívá na věci on a advokát, a patrně i přátelé advokátovi a jak přes to, že nyní opustil své druhy typu Šenbokova, přece má k advokátovi a k lidem jeho kruhů ještě dál.

XII

K věznici bylo daleko a už se připozdilo, proto si Něchljudov vzal drožku. V jedné ulici se drožkář, muž středních let, rozumného, dobromyslného obličeje, otočil k Něchljudovovi a upozornil ho na obrovský rozestavěný dům.

„To je barák. Jak stodola!“ řekl, jako by byl původcem stavby a byl na ni hrdý.

Rozestavěný dům byl vskutku obrovský a stavěli ho v jakémsi složitém, nezvyklém slohu. Bytelné lešení z velkých sosnových klád, spojené železnými svorami, obklopovalo rostoucí stavbu a oddělovalo ji od ulice prkennou ohradou. Zedníci postříkaní vápnem se hemžili na lešení jako mravenci. Jedni zdili, jiní přitesávali kámen, další nosili nůše a škopíky, nahoru s nákladem a dolů prázdné.

Tlustý, skvostně oblečený pán, nejspíš architekt, stál u lešení, ukazoval nahoru a cosi říkal vladimirskému polírovi, který uctivě poslušal. Kolem architekta a políra vyjížděly prázdné a vjížděly plné vozy.

A jak jsou všichni přesvědčeni – ti, kdo pracují, i ti, kdo je nutí do práce –, že je všechno v pořádku. Že zatímco se doma jejich samodruhé ženy dřou do úmoru a jejich děti v karkulkách hrabou nožkami a stařecky se usmívají před brzkou smrtí hladem, musí oni stavět ten hloupý, zbytečný palác pro nějakého hloupého, zbytečného člověka, jednoho z těch, kdo je ožebračují a okrádají, myslel si Něchljudov při pohledu na dům.

„Ano, je to hloupý dům,“ vyslovil svou myšlenku nahlas.

„Proč hloupý?“ odporoval drožkář dotčeně. „Zaplat' pánbůh, že lidi mají práci, tak není hloupý.“

„Ale vždyť ta práce není k ničemu.“

„Asi k něčemu bude, když se to staví,“ namítl drožkář. „Lidi aspoň mají chleba.“

Něchljudov umlkl tím spíš, že pro rachot kol se dalo těžko mluvit. Poblíž věznice zahnul drožkář z dlažby na silnici, takže se mluvit dalo, a znova se obrátil k Něchljudovovi.

„To se vám teď do města hrne lidí! Pytel se s nima roztrh!“ Otočil se na kozlíku a ukázal Něchljudovovi na partu venkovských dělníků s pilami, sekýrami, kožíšky a ranci na zádech.

„Je jich snad víc než minulá léta?“ ptal se Něchljudov.

„No jejej! Dneska se všude tak cpou do místa, darmo mluvit. Zaměstnavatelé už nad nima ohrnujou nos. Všude je plno.“

„A čím to?“

„Je jich moc. Kam by se poděli.“

„A co na tom, že jich je moc? Proč tedy nezůstanou na venkově?“

„Na venkově nemají co dělat. Nemají ani kousínek pole.“

Něchljudovovi bylo asi tak, jako když jste se uhodili a zdá se vám, že jako naschvál každou chvíli narazíte bolavým místem, což je ovšem pouze tím, že jen rány do bolavého místa cítíte.

Skutečně je to všude stejné? Začal se drožkáře vyptávat, kolik mají u nich na vsi půdy, kolik má on a proč žije ve městě.

„Pole máme, milostpane, děsatinu na hlavu. My máme pro tři. Já mám doma tatů a bratra, ten druhý vojančí. Stačí na to. Co by nestačili. Bratr chtěl beztak do Moskvy.“

„A nemůžete si něco propachtovat?“

„Kde by to dneska šlo? Milostpáni, co byli, ti svoje pozemky prošťurovali. Všecko shráblí obchodníci. A na těch si nic nevemem, oni si hospodaří pro sebe. My máme nad sebou Francouze. Koupil statek od bývalého panstva. Nechce nám nic propachtovat, a basta fidli.“

„Jakého Francouze?“

„Francouz Dufart, možná jste slyšel. Dělá ve Velkém divadle paruky pro herečky. To vynáší, a tak si pomoh. Koupil od naší

milostslečny celý statek. Ted'ka je náš pán. Vozí se po nás, jak chce. On je celkem hodný člověk, zaplat' pánbůh. Ale ženu má Rusku a ta je ras, pánbůh s námi a zlý pryč. Ta okrádá lidi. Darmo mluvit. Tak, tady máme trestnici. Chcete až ke vchodu? Ale asi se tam nepouští.“

XIII

Se srdcem trnoucím a s hrůzou z pomyšlení, v jakém stavu teď najde Maslovovou, i z tajemství, jímž pro něho byla ona i společenství lidí ve věznici, zazvonil Něchljudov u hlavního vchodu, a když přišel dozorce, zeptal se ho na Maslovovou. Dozorce se šel přeptat a sdělil, že Maslovová je v nemocnici. Něchljudov se vydal do nemocnice. Dobromyslný dědeček, nemocniční hlídač, ho ihned pustil, a když slyšel, koho Něchljudov hledá, poslal ho na dětské oddělení.

Mladý lékař, prosáklý karbolovou kyselinou, přišel na chodbu k Něchljudovovi a přísně se ho otázel, co si přeje. Tento lékař všemožně nadržoval trestancům, a proto měl ustavičně nemilé srážky s představenstvem věznice i s vrchním lékařem. V obavě, aby od něho Něchljudov nežádal něco nedovoleného, a také proto, že chtěl ukázat, že pro nikoho nedělá žádné výjimky, tvářil se zlostně.

„Tady nejsou ženy. To je dětské oddělení,“ řekl.

„Vím, ale je tu služka, která sem byla přeřazena z věznice.“

„Ano, máme tu dvě. Co si tedy přejete?“

„Jedna z nich, Maslovová, je moje známá,“ řekl Něchljudov, „a rád bych s ní mluvil. Jedu do Petrohradu podat zmatečnou stížnost v její věci. A chtěl jsem jí odevzdat tohle. Je to jenom fotografie.“ Něchljudov vyňal z kapsy obálku.

„Prosím, to můžete,“ obměkčil se doktor, obrátil se k stařence v bílém šátku a řekl jí, aby zavolala služku, trestankyni Maslovovou. „Nechcete se posadit? Že byste aspoň šel do čekárny?“

„Děkuji vám,“ řekl Něchljudov. Využil příznivé změny v doktorově chování a zeptal se, jak jsou s Maslovovou v nemocnici spokojeni.

„Jde to, pracuje docela slušně, uvážíme-li, v jakém žila prostředí,“ pravil lékař. „Ostatně už je tady.“

Z jedněch dveří vyšla stará ošetřovatelka a za ní Maslovová. Měla přes pruhované šaty bílou zástěru a na hlavě šátek, zakrývající vlasy. Jakmile spatřila Něchljudova, zapálila se, zůstala jako v rozpacích stát, pak se zamračila, sklopila oči a rychlým krokem zamířila přes běhoun na chodbě k němu. Když došla k Něchljudovovi, zprvu mu nechtěla podat ruku, pak mu ji podala a začervenala se ještě víc. Něchljudov se s ní nesetkal od oné rozmluvy, kdy se omlouvala za svou prchlivost, a nyní očekával, že bude zase taková jako tehdy. Ale byla teď naprosto jiná, ve výrazu tváře měla cosi nového, jakousi zdrženlivost, ostych a Něchljudovovi se zdálo, že je zde i zaujatost. Řekl jí totéž, co říkal doktorovi, že jede do Petrohradu, a dal jí obálku s fotografií, kterou přivezl z Panova.

„Tohle jsem našel v Panově, je to stará fotografie, snad vás potěší. Vezměte si ji.“

Maslovová povytáhla černé obočí, udiveně na něho pohlédla šilhavýma očima, jako by se tážala, k čemu to, mlčky si vzala obálku a strčila si ji za zástěru.

„Mluvil jsem s vaší tetou,“ pravil Něchljudov.

„Ano?“ ozvala se lhostejně.

„Daří se vám tu dobře?“ ptal se.

„Docela dobře.“

„Není ta práce těžká?“

„Ani ne. Ještě jsem si nezvykla.“

„Jsem velmi rád, že jste tady. Přece je to lepší než tam.“

„Kde *tam*?“ řekla a tvář jí polil ruměnec.

„Tam, ve věznici,“ honem řekl Něchljudov.

„Proč myslíte?“

„Myslím, že lidé jsou tady lepší. Nejsou takoví jako tam.“

„Tam je hodně dobrých lidí.“

„Co se týče Meňšovových, už jsem za tím šel a doufám, že budou osvobozeni,“ řekl Něchljudov.

„Kéž by pánbůh dal. Je to taková náramná babička,“ opakovala Maslovová svou charakteristiku a pousmála se.

„Jedu teď do Petrohradu. Váš případ bude brzo projednáván a doufám, že rozsudek bude zrušen.“

„Atsi bude nebo ne, teď je to jedno.“

„Proč teď?“

„Tak,“ řekla a letmo mu pohlédla tázavě do obličeje.

Něchljudov si to slovo a pohled vyložil tak, že by chtěla vědět, zda zůstal při svém rozhodnutí či přijal její zamítavou odpověď a své rozhodnutí změnil.

„Nevím, proč je to jedno vám. Ale mně je skutečně jedno, zda vás zprostí žaloby či nikoli. V každém případě jsem připraven učinit, co jsem řekl,“ pravil rozhodně.

Vztyčila hlavu, šilhavé černé oči se upřely na jeho obličej i stranou a celá tvář se jí rozzářila radostí. Ale řekla něco jiného, než co mluvily její oči.

„To nemáte říkat.“

„Říkám to proto, abyste to věděla.“

„Už jsme si to řekli a nemusíme o tom mluvit,“ odvětila, stěžej potlačujíc úsměv.

V nemocničním pokoji nastal hluk. Ozval se dětský pláč. „Myslím, že mě volají,“ řekla Maslovová a znepokojeně se ohlédla.

„Tak tedy sbohem,“ pravil.

Tvářila se, že nevidí podávanou ruku, nestiskla mu ji, otočila se, a aby neprozradila svůj triumf, rychle odešla po běhounech z chodby.

Co se s ní děje? Co si myslí? Co cítí? Chce ho zkoušet, anebo mu doopravdy nemůže odpustit? Nemůže vyslovit vše, co si myslí a cítí, anebo nechce? Obměkčila se, či zanevřela? Něchljudov nenalézal odpovědi. Věděl jen jedno: že se změnila, že se v ní děje změna,

závažná pro její duševní život, a že tato proměna ho spojuje nejen s ní, ale i s tím, v jehož jménu se děje. A to spojení ho přivádělo do nálady radostně vzrušené a zjhlé.

Když se Maslovová vrátila do pokoje, kde stálo osm dětských postýlek, začala na rozkaz sestry přestýlat postel, ale příliš se s prostěradlem přehnula, uklouzla a málem upadla. Uzdravující se hošík s obvázaným krkem se na ni díval a zasmál se, ani Maslovové už to nedalo, sedla si na postel a rozesmála se na celé kolo tak hlasitě a nakažlivě, že i několik dětí se dalo do smíchu, ale sestra ji hněvivě okřikla:

„Co se řehtáš? Myslíš si, žeš tam, odkud jsi přišla? Dojdi pro jídlo.“

Maslovová ztichla, vzala nádobí a šla, kam ji poslali, ale ještě mrkla na obvázaného hošíka, který měl zakázáno se smát, a opět vyprskla. Kdykoli během dne zůstala sama, povytáhla fotografii z obálky a zálibně si ji prohlížela. Ale teprve večer, když po službě zůstala sama v pokoji, kde s druhou služkou spaly, vytáhla fotografii z obálky docela a dlouho, bez hnutí se dívala na vybledlý zažloutlý obrázek, laskajíc očima každou podrobnost tváří i šatu, balkónových schodů i křoví, jež bylo pozadím tváři jeho i její a tetiček, a nemohla se dost vynadívát zvláště na sebe, na svůj hezký mladistvý obličej s kadeřavými vlasy nad čelem. Byla tak zahleděna, že nepozorovala, jak její družka vstoupila do pokoje.

„Co to máš? To je od něho?“ zeptala se tlustá dobrácká služka, sklánějíc se nad fotografií. „Snad to nejsi ty?“

„A kdo by to byl?“ s úsměvem pravila Maslovová, hledíc kamarádce do obličeje.

„A kdo je tohle? To je on? A tohle je jeho matka?“

„Teta. Ale copak bys mě nepoznala?“

„Kdepak! Zaboha ne. Vypadáš teď docela jináč. Však je to hádám už dobrých deset let!“

„Kdyby let. Je to už celý život,“ řekla Maslovová a všechna její dobrá nálada byla rázem tatam. Obličej se zasmušil a mezi obočí se jí vryla vráska.

„Copak? *Tam* musí být lehký život.“

„Bodejt', lehký,“ opakovala Maslovová se zavřenýma očima a potřásala hlavou. „Horší než v káznici.“

„Jak to?“

„Ale takto. Od osmi večer do čtyř do rána. Každý den.“

„A proč z toho žádná neuteče?“

„Rády by, ale nejde to. Ale nač o tom mluvit!“ vybuchla Maslovová, vyskočila, hodila fotografii do zásuvky stolu, stěží potlačujíc zlostný pláč, vyběhla na chodbu a praskla za sebou dveřmi. Při pohledu na fotografii si připadala stejná, jako byla na ní, snila o tom, jak byla tenkrát šťastná a mohla by ještě být šťastná s ním i nyní. Kamarádčina slova jí připomněla, čím je teď i čím byla tam, připomněla jí všechno děs onoho života, který tehdy nejasně tušila, ale nechtěla si ho přiznat. Teprve teď si živě vzpomněla na všechny hrůzné noci a zejména na jednu v masopustě, kdy očekávala studenta, který slíbil, že ji vykoupí. Vzpomněla si, jak měla červené hedvábné dekoltované šaty polité vínem, ve zčuchaných vlasech červenou stuhu, jak ke druhé hodině v noci vyprovodila hosty a utrmácená, zesláblá a opilá si přisedla v přestávce mezi tancem k hubené, kostnaté, trudovité klavíristce a stěžovala si jí na svůj těžký život, jak klavíristka také říkala, že ji to zaměstnání mrzí a že chce z něho odejít, jak k nim přišla Klára a jak si najednou všechny tři řekly, že toho nechají. Myslely, že už je pro dnešek konec, a chtěly se rozejít, když vtom se z předsíně ozvalo hulákání opilých hostů. Houslista zahrál ritornel a klavíristka mlátila do piana doprovod k bujně ruské písničky z první čtverylkové figury. Malý, škytající zpocený človíček, z kterého táhla kořalka, v bílém nákrčníku a fraku, jež si při druhé figurě svlékl, ji popadl a druhý, tloušťk s plnovousem a rovněž ve fraku (přijeli z nějakého plesu), popadl Kláru a dlouho se motali, křepčili, výskali a popíjeli... A tak to chodilo rok, dva, tři. Jaký div, že se změnila! A za všechno mohl on. Opět v ní vzkypěla někdejší zloba, chtěla by mu spílat, dělat mu výčitky. Litovala, že si dnes dala ujit

příležitost, kdy mu mohla ještě jednou říci, že ho zná a že se mu nepodrobí, nedovolí, aby z ní učinil objekt své velkomyslnosti. A aby nějak utlumila ten trýznivý pocit lítosti k sobě samé a marných výčitek jemu, dostala chuť na kořalku. A byla by nedostála slovu a napila se, kdyby bývala byla ve vězení. Ale tady se dala kořalka sehnat jen u felčara, a toho se bála, protože ji obtěžoval. Styk s muži se jí protivil. Chvilku seděla na chodbě na lavičce, pak se vrátila do komůrky, a neodpovídajíc kamarádce ani slovem, dlouho plakala nad svým zmařeným životem.

XIV

Něchljudov měl v Petrohradě vyřídit tři věci: zmateční stížnost Maslovové v senátě, věc Fedosji Birjukovové v apelační komisi a na prosbu Věry Bogoduchovské zákrok na četnickém velitelství nebo v třetím oddělení, týkající se osvobození Šustovové a schůzky matky se synem vězněným na pevnosti, o čemž ho Věra Bogoduchovská zpravila písemně. Obě poslední záležitosti považoval za věc jedinou, třetí. A čtvrtým úkolem byla záležitost sektářů, posílaných pryč od rodin na Kavkaz za to, že četli a vykládali evangelium. Slíbil ne tak jim jako sobě, že učiní pro osvětlení celého případu vše, co bude možné.

Po své poslední návštěvě u Maslennikova a zejména po své cestě na venkov pojal Něchljudov nikoli rozumový, ale přímo bytostný odpor k prostředí, v němž dosud žil, k prostředí, v němž všechno utrpení, kterému byly vystaveny milióny lidí, aby menšina měla zajištěno své pohodlí a požitky, je ukryto tak pečlivě, že lidé z tohoto prostředí nevidí ani nemohou to utrpení vidět, a nevidí proto, jak bezohledně a zločinně žijí. Něchljudov se už nyní nemohl s lidmi z tohoto prostředí stýkat, aniž měl trapný pocit a dělal si výčitky. Ale přitom ho k němu táhly dřívější zvyky, lákaly ho tam i příbuzenské a přátelské vztahy; nadto aby mohl splnit, co ho teď jediné zajímalo, totiž pomoci Maslovové i všem trpícím, jimž pomoci chtěl, pak musel prosit o příspěvní a různé služby lidi z toho prostředí, kterých si nejen nevážil, ale kteří v něm často budili nevoli a opovržení.

Něchljudov se v Petrohradě ubytoval u tety z matčiny strany, hraběnky Čarské, choti bývalého ministra, čímž se rázem octl přímo v ohnisku aristokratické společnosti, nyní mu tolik cizí. Příčilo se mu to, ale nemohl jinak. Ubytovat se v hotelu a nikoli u tetičky znamenalo urazit ji a přitom měla tetička velké styky a mohla mu být nanejvýš prospěšná ve všech záležitostech, které hodlal vyřizovat.

„No ne, co jsem se to o tobě doslechla? Hotové divy,“ říkala mu hraběnka Katěrina Ivanovna, častujíc ho kávou, sotva přijel. „Vous posez pour un Howard!³⁵ Pomáháš zločincům a jezdíš po věznicích. Chceš je napravovat.“

„Ale ne, vůbec ne.“

„No proč, vždyť je to hezké. Ale je v tom nějaká románová historie. Jen povídej.“

Něchljudov vyprávěl o svém vztahu k Maslovové vše, jak to bylo.

„Vzpomínám si, chudák Hélène mi něco říkala tenkrát, když jsi byl u těch bábinek. Chtěly tě tuším oženit se svou schovankou (hraběnka Katěrina Ivanovna vždy pohrdala Něchljudovovými tetami z otcovy strany). Tak to je ona? Elle est encore jolie?³⁶“

Tetička Katěrina Ivanovna byla zdravá, veselá, energická povídavá šedesátnice. Byla velká a hodně silná a nad horním rtem měla znát černý knírek. Něchljudov ji měl rád a už od dětství si bral příklad z její energie a veselosti.

„Ne, ma tante³⁷, s tím už je konec. Jen jsem jí chtěl pomoci především proto, že byla nevinně odsouzena, je to má vina, i celý její osud jsem zavinil. Pokládám za svou povinnost udělat pro ni vše, co je v mé moci.“

„Ale já jsem slyšela, že se s ní chceš oženit?“

„Chtěl jsem, ale ona nechce.“

Katěrina Ivanovna napjala čelo, sklopila oči a pak udiveně, mlčky pohlédla na synovce. Náhle se její obličej změnil a zračilo se v něm uspokojení.

„Inu, ona má víc rozumu než ty. Ty jsi ale blázen! A ty by sis ji vzal?“

„Rozhodně.“

---

35 Děláš ze sebe nějakého Howarda.

36 Ještě je hezká?

37 Tetičko.

„Po tom, čím byla?“

„Tím spíš. Vždyť je to všechno má vina.“

„Ne, ty jsi prostě popleta,“ řekla tetička a stěží se ubránila úsměvu. „Hrozný popleta, ale právě proto tě mám ráda, že jsi takový hrozný popleta,“ opakovala, neboť zřejmě našla zalíbení ve slově, jež podle ní plně vystihovalo duševní a mravní úroveň jejího synovce. „Víš, že se to zrovna hodí?“ pokračovala. „Aline má báječný útulek pro magdalény. Byla jsem tam jednou. Jsou strašně protivné. Pak jsem se pořád myla. Ale Aline je tomu oddána corps et âme³⁸. Takže bychom k ní dali tu tvou. Jestli ji někdo napraví, bude to jen Aline.“

„Ale vždyť byla odsouzena do káznice. Přijel jsem žádat o zrušení rozsudku. To je první věc, s kterou se chci na vás obrátit.“

„Vida! A kde se ta její věc projednává?“

„V senátě.“

„V senátě? Ano, můj milovaný bratránek Ljovuška působí v senátě. Jenže on je v tom hloupém heraldickém oddělení. No, a ze skutečných členů neznám nikoho. Bůhví, co je to tam zač, buď Němci Gé, Ef, Dé, tout l'alphabet³⁹, nebo je to samý Ivanov, Semjonov, Nikitin anebo zas Ivanenko, Simonenko, Nikitenko pour varier. Des gens de l'autre monde.⁴⁰ No, ale stejně muži řeknu. Ten je zná. On zná leckoho. Já mu řeknu. A ty mu všechno vylož, protože mi nikdy nerozumí. Ať říkám, co říkám, vždycky tvrdí, že ničemu nerozumí. C'est un parti pris.⁴¹ Všichni rozumějí, jen on ne.“

Lokaj v punčochách přinesl v té chvíli na stříbrném podnose dopis.

„Zrovna mi píše Aline. Vidíš, tak to uslyšíš Kiesewettera.“

„Kdo je to Kiesewetter?“

---

38 Tělem i duší.

39 Celá abeceda.

40 Pro změnu. Lidé z celého světa.

41 To už si vzal do hlavy.

„Kiesewetter? To se dnes musíš přijít podívat. Aspoň poznáš, kdo to je. Umí tak mluvit, že i ti nejzavilejší zločinci padají na kolena a pláčou a činí pokání.“

Hraběnka Katěrina Ivanovna, ačkoli to bylo podivné a nikterak se to nesrovnávalo s její povahou, byla horlivou stoupenkyní učení, podle něhož je podstatou křesťanství víra ve vykoupení. Chodila na shromáždění, na nichž bylo hlásáno toto učení, tehdy moderní, a také doma pořádala schůzky věřících. Přestože to učení zavrhovalo nejen všechny obřady a svaté obrazy, nýbrž i svátosti, měla hraběnka Katěrina Ivanovna svaté obrazy ve všech pokojích i nad svým ložem a plnila vše, co žádá církev, aniž v tom viděla nějaký rozpor.

„Jen kdyby si ho tvá magdaléna poslechla. Obrátila by se,“ řekla hraběnka. „Určitě buď večer doma. Uslyšíš ho. Je to úžasný člověk.“

„Mne to nezajímá, ma tante.“

„A já ti říkám, že tě to bude zajímat. Určitě přijď. Tak povídej, co máš ještě na srdci. Videz votre sac.⁴²“

„Ještě mám něco na pevnosti.“

„Na pevnosti? No, to bych ti mohla dát dopis pro barona Krigsmuta. C'est un très brave homme.⁴³ Však ho znáš. Kamarádil s tvým otcem. Zabývá se spiritismem. Ale to nevadí. Je hodný. A co to tam máš?“

„Musím požádat, aby povolili schůzku matky se synem, který je tam vězněn. Ale slyšel jsem, že to nedělá Krigsmut, ale Červanskij.“

„Červjanského nemám ráda, ale je to přece muž Mariette. Můžeme ji poprosit. Udělá to pro mne. Je velice milá.“

„Pak se ještě musíme přimluvit za jednu ženu. Je zavřená už kolik měsíců a nikdo neví proč.“

„To zas ne, ona to jistě dobře ví. Ony to vědí moc dobře. A patří jim to, těm okudlaným nihilistkám.“

---

42 Všechno vyklop.

43 Je to velice hodný člověk.

„Nevíme, zda jim to patří či ne. Ale ony trpí. Jste přece křesťanka a vyznáváte evangelium, a přitom jste tak krutá.“

„To s tím nemá co dělat. Evangelium je evangelium, ale co je odporné, to je odporné. Horší by bylo, kdybych se tvářila, že mám ráda nihilisty a hlavně ty okudlané nihilistky, když je nemohu ani vystát.“

„A proč je nemůžete ani vystát?“

„Po prvním březnu se mě ještě ptáš proč?“

„Ale všechny se přece neúčastnily prvního března.“

„To máš jedno, proč se pletou do věcí, do kterých jim nic není. To není pro ženy.“

„No, a Mariette schvalujete, že je veřejně činná,“ namítl Něchljudov.

„Mariette? To je ovšem Mariette. Ale tadyhle si ledajaká Vozembuchová myslí, že může každého poučovat.“

„Ne poučovat, ale prostě chtějí pomoci lidu.“

„I bez nich se ví, kdo potřebuje pomoci a kdo ne.“

„Ale vždyť lid strádá. Právě jsem byl na venkově. Cožpak je nutné, aby sedláci pracovali do úpadu a přitom se ani dosyta nenajedli, a my abychom žili v nemožném přepychu?“ řekl Něchljudov. Tetina dobromyslnost ho mimoděk pudila k tomu, že si přál sdělit jí vše, co si myslí.

„Snad bys nechtěl, abych pracovala a nic nejedla?“

„Nikoli, nechci, abyste vy nic nejedla,“ s bezděčným úsměvem odvětil Něchljudov. „Ale chci jenom, abychom všichni pracovali a všichni jedli.“

Tetička opět vypjala čelo, sklopila oči a zvědavě, upřeně se na něho podívala.

„Mon cher, vous finirez mal,⁴⁴“ řekla.

„Ale proč?“

---

44 Můj milý, ty špatně skončíš.

V té chvíli vstoupil do pokoje velký ramenatý generál. Byl to muž hraběnky Čarské, ministr ve výslužbě.

„Á, Dmitrij! Bud' zdrav,“ řekl a nastavil Něchljudovovi čerstvě oholenou tvář. „Kdypak jsi přijel?“

Mlčky políbil ženu na čelo.

„Non, il est impayable,⁴⁵“ obrátila se hraběnka Katěrina Ivanovna k muži. „Tady mi káže, že mám jít k vodě máchat prádlo a jíst jenom brambory. Je strašně hloupý, ale přece pro něho udělej, oč tě bude prosit. Hrozný popleta,“ opravila se. „Slyšel jsi?“ otočila se k muži. „Kamenská si prý tak zoufá, že jsou obavy o její život. Měl bys k ní zajet.“

„Ano, je to strašné,“ řekl muž.

„No, tak si to jděte povědět a já musím psát dopisy.“ Sotva Něchljudov vstoupil do pokoje vedle salónu, volala za ním:

„Tak mám napsat Mariette?“

„Buďte tak hodná, ma tante.“

„Nechám tedy en blanc⁴⁶, co má být s tou ostříhanou, a ona už svému muži řekne. A on to udělá. Jen si nemysli, že jsem zlá. Všechny ty tvoje protégées⁴⁷ jsou nemožně protivné, ale je ne leur veux pas de mal⁴⁸. Vem to nešť. Tak běž. Ale večer ať jsi určitě doma. Uslyšíš Kiesewettera. A pomodlíme se. A když se nebudeš vzpouzet, ça vous fera beaucoup de bien⁴⁹. Vždyť já vím, že Hélène byla a vy všichni jste v tomhle hodně zanedbaní. Tak na shledanou.“

---

45 Ne, on je ohromný.

46 Mezeru.

47 Chráněnký.

48 Nepřeji jim nic zlého.

49 Bude ti to velmi prospěšné.

XV

Hrabě Ivan Michajlovič byl ministr ve výslužbě a muž nadmíru pevných názorů.

V čem záležely už od mládí názory hraběte Ivana Michajloviče? Jako je ptáku vrozeno žít se ponravami, odívat se peřím a chmýřím a létat ve vzduchu, tak je zas jemu vrozeno žít se vzácnými pokrmy, jež připravují draze placení kuchaři, odívat se do nejpohodlnějších a nejdražších šatů, jezdit nejpohodlnějšími a nejrychlejšími kočáry, takže to vše musí být k jeho službám. Kromě toho se hrabě Ivan Michajlovič domníval, že čím více všemožných platů bude pobírat ze státní pokladny, čím víc bude mít řádů včetně jakýchsi brilantových odznaků a čím častěji se bude scházet a rozmlouvat s čelnými osobnostmi obojího pohlaví, tím lépe. Ve srovnání s těmi základními dogmaty považoval hrabě Ivan Michajlovič vše ostatní za nicotné a nezajímavé. Vše ostatní mohlo být tak či zcela naopak. V té víře hrabě Ivan Michajlovič žil a působil v Petrohradě po čtyřicet let, a když těch čtyřicet let uplynulo, dosáhl hodnosti ministra.

Hlavní vlastnosti, jimiž toho hrabě Ivan Michajlovič dosáhl, spočívaly za prvé v tom, že dovedl pochopit smysl napsaných listin a zákonů a uměl sepisovat listiny sice kostrbatým slohem, ale přitom srozumitelně a bez pravopisných chyb; za druhé vypadal velmi reprezentativně, a kde bylo třeba, mohl se tvářit nejen hrdě, ale i nepřístupně a vznešeně, a bylo-li třeba, uměl být podlézavý až náruživě a mrzce; za třetí neměl žádných všeobecných zásad ani pravidel, ať už osobně mravních či politických, a proto mohl podle potřeby se všemi souhlasit anebo nesouhlasit s nikým. Ve svém jednání dbal o to, aby byl zachován dobrý tón a aby sám sobě zjevně neodporoval. Ale k tomu, zda jsou činy samy o sobě mravné

či nemravné, zda z nich vzejde nejvyšší blaho či největší újma ruské říši anebo celému světu, k tomu byl úplně lhostejný.

Když se stal ministrem, tu nejen lidé na něm závislí (a záviselo na něm mnoho lidí i důvěrných přátel), ale i všichni cizí lidé byli přesvědčeni stejně jako on sám, že je velice moudrý muž státnického ducha. Ale když uplynula jistá doba a hrabě nic nevykonával, nic nedokázal, a když ho podle zákona boje o život vytlačili úředníci stejně jako on reprezentativní a bezzásadoví, kteří se naučili sestavovat spisy a rozumět jim, když musel do výslužby, všem bylo najednou jasné, že to nebyl jen člověk nepřiliš moudrý ani hlubokomyslný, nýbrž člověk značně omezený a polovzdělaný, zato však velký domýšlivec, který se svými názory taktak vyrovnal úvodníkům z těch nejbanálnějších konzervativních listů. Vyšlo najevo, že se nijak neliší od jiných polovzdělaných, domýšlivých úředníků, kteří ho vytlačili, a také si to uvědomil, ale nijak to neotřásl jeho přesvědčením, že musí každoročně dostávat vysokou částku ze státní pokladny a nové ozdoby na parádní uniformu. Přesvědčení bylo tak mocné, že se mu to nikdo neodvážil odepřít, takže každým rokem dostával dílem jako penzi, dílem jako odměnu za členství v nejvyšším státním úřadě a za předsednictví v různých komisích a výborech desetitisíce rublů a nadto měl rok co rok právo, jehož si vysoce vážil, že si totiž mohl dát přišít nové prýmký na ramena nebo na kalhoty a přišpendlit si nové stužky a emailové hvězdičky. Proto měl hrabě Ivan Michajlovič mnoho vlivných známostí.

Hrabě vyslechl Něchljudova, jako kdysi poslouchal hlášení přednostů, a pak řekl, že mu dá dva dopisy, z toho jeden pro senátora z kasačního oddělení.

„Říká se o něm všelicos, ale dans tout les cas c'est un homme très comme il faut,⁵⁰“ pravil. „A je mi zavázán a udělá, co jen bude moci.“

---

50 V každém případě je to velmi slušný člověk.

Druhý dopis napsal hrabě Ivan Michajlovič vlivné osobnosti z apelační komise. Příklad Fedosji Birjukovové, jak mu jej Něchljudov vyprávěl, ho velmi zaujal. Když mu Něchljudov sdělil, že chtěl napsat císařovně, řekl, že je to případ vsutku velmi dojemný a že by se to příležitostně mohlo povědět u dvora. Avšak slíbit nemohl. Ať se při žádosti zachová instanční postup. Ale příležitostně, myslel si, bude-li pozván na čtvrtetní petit comité⁵¹, snad se o tom zmíní.

Jakmile Něchljudov dostal oba dopisy od hraběte i dopis pro Mariette od tetičky, hned se vydal za adresáty.

Nejdříve se vypravil k Mariette. Pamatoval ji jako odrostlé děvče z nezámožné aristokratické rodiny, věděl, že se provdala za člověka dělajícího kariéru, o němž slyšel nepěkné věci, především o jeho bezcitnosti k těm statisícům politických vězňů, jež týrat bylo jeho zvláštním úkolem. A Něchljudova bolestně skličovalo, že pro pomoc utlačovaným se musí postavit na stranu utlačovatelů, jako by jejich činnost uznával za zákonnou, když se k nim obracel s prosbami, aby se trochu, alespoň pokud šlo o určité osoby, zdrželi svých obvyklých ukrutností, které si snad ani neuvědomovali. Pak byl vždy vnitřně rozhárán, nespokojen sám se sebou a váhal, zda má či nemá prosit, ale nakonec se vždy rozhodl, že prosit bude. Vždyť šlo o to, že u té Mariette a jejího muže sice bude nesvůj, bude mu hanba, bude mu to odporné, ale zato snad bude nešťastná žena trýzněná v samovazbě propuštěna a už se nebude trápit ani ona, ani její příbuzní. Cítil také, jak falešná je jeho role prosebníka mezi lidmi, k nimž se už nechtěl hlásit, ale kteří ho přitom považovali za svého člověka, cítil v té společnosti, že se vrací do starých vyježděných kolejí a bezděčně propadá lehkovážnému a nemravnému tónu, který vládl v těchto kruzích. Poznal to již u tetičky Katěrině Ivanovny. Už dnešního rána, ač s ní mluvil o těch nejvážnějších věcech, upadal do rozmarného tónu.

---

51 Užší kroužek.

Petrohrad, kde už dlouho nebyl, na něho celkem působil obvyklým fyzicky povzbudivým a mravně otupujícím dojmem. Vše je tak čistě, tak pohodlně, pěkně zařízeno a hlavně lidé jsou mravně tak nenároční, že vám život připadá nesmírně lehký.

Skvělý, čistý, uctivý drožkář ho vezl kolem skvělých, uctivých, čistých strážníků po skvělé, čistě spláchnuté dlažbě kolem skvělých, čistých domů až k domu u průplavu, kde bydlela Mariette.

U vchodu stál kočár s párem anglických koní s klapkami na očích a premovaný kočí s licousy do půl tváří, vypadající jako Angličan, seděl s bičem a s hrdým výrazem na kozlíku.

Vrátný v neuvěřitelně čisté livreji otevřel dveře do předsíně, kde stál kočárový lokaj v ještě čistší livreji s prýmký, s licousy velkolepě přičísnutými a dozorčí ordonanc v nové čisté uniformě a s bodákem.

„Pan generál nepřijímá. Paní generálová taky ne. Ráčí jet pryč.“

Něchljudov odevzdal psaní od Katěrině Ivanovny, vyňal vizitku, přistoupil ke stolku s knihou hostí a dal se do psaní, jak velice lituje, že nikoho nezastihl doma, když vtom lokaj popošel ke schodišti, vrátný šel k východu a zavolal „připravit!“, kdežto ordonanc ztuhl v pozoru a vítal i doprovázel zrakem menší štíhlou dámu, která sestoupila po schodech tak rychle, že to neodpovídalo její důstojnosti.

Mariette měla velký klobouk s perem a černé šaty, černou pláštěnku a nové černé rukavičky. Tvář zahalenou závojem.

Když spatřila Něchljudova, odhrnula si závoj, pod nímž se objevila přesličná tvář s jiskrnými očima, a tázavě na něho pohlédla.

„Ach, kníže Dmitrij Ivanovič!“ vesele řekla příjemným hlasem. „Poznala bych vás...“

„Jakže, vy si dokonce pamatujete, jak se jmenuji?“

„Jak by ne, vždyť jsme se sestrou dokonce byly do vás zamilovány,“ pravila francouzsky. „Ale změnil jste se! Ach, to je škoda, že

odjíždím. Ale co, pojd'te, vrátíme se," řekla a zůstala nerozhodně stát.

Pohlédla na nástěnné hodiny.

„Ne, nejde to. Musím na panychidu ke Kamenské. Je hrozně zdrcena.“

„Kdo je ta Kamenská?“

„Neslyšel jste? Syn jí padl v souboji. Bil se s Pozenem. Jediný syn. Je to strašné. Matka je tak zdrcena.“

„Ano, slyšel jsem o tom.“

„Ne, raději pojedu a vy přijd'te zítra nebo dnes večer," řekla a rychlým, svižným krokem zamířila k východu.

„Dnes večer nemohu," odpověděl a vyšel s ní před dům. „Ale musím s vámi o něčem mluvit," pokračoval, dívaje se na pár ryzáků přijíždějících ke krytému vchodu.

„Copak?“

„Tady vám tetička o tom píše." Podal jí podlouhlou obálku s velkým monogramem. „Z toho se všechno dovíte.“

„Vím. Hraběnka Katěrina Ivanovna se domnívá, že mám na muže vliv v úředních záležitostech. To je omyl. Nic nezmohu a nechci se přimlouvát. Ale pro hraběnku a pro vás jsem ovšem ochotna porušit svou zásadu. Oč vlastně jde?" řekla, marně hledajíc malou rukou v černé rukavičce, kde má kapsu.

„Jistá dívka byla uvězněna na pevnosti, a přitom je nemocná a ničeho se neúčastnila.“

„Jak se jmenuje?“

„Šustovová. Lydie Šustovová. V dopise to je.“

„Dobrá, pokusím se," pravila, svižně nastoupila do polštářovaného kočáru, jehož lakované blatníky se třpytily v slunci, a rozevřela si slunečník. Lokaj usedl na kozlík a dal kočímu znamení k odjezdu. Kočár se rozjel, ale Mariette postrčila kočího slunečníkem do zad, a krasavice jemné srsti, klisny s přistřiženými hřívami a ohony, sklonily hezké hlavy přitažené udidlem, zůstaly stát a hrabaly štíhlýma nohama.

„Jen přijďte, ale nezištně, prosím,“ řekla s úsměvem, jehož moci si byla dobře vědoma, a jako po skončeném představení spustila oponu, totiž zahalila se závojem. „Tak pojedeme.“ Opět postrčila kočího slunečníkem.

Něchljudov smekl. Rezavé čistokrevné klisny zafrkaly, zadusaly kopyty o dlažbu a kočár rychle uháněl a jen tu a tam měkce nadskočil na nových obručích po nerovné cestě.

XVI

Při vzpomínce na úsměv, který si vyměnili s Mariette, kroutil Něchljudov hlavou sám nad sebou.

Než se naděješ, zase zapadneš do toho života, pomyslel si, duševně rozpolcen a pln pochybností jako vždy, kdykoli byl nucen poklonkovat lidem, kterých si nevážil. Rozvážil si, kam má jet nejdřív a kam potom, aby se nemusel vracet, a vydal se nejprve do senátu. Byl uveden do kanceláře, kde spatřil v přepychové místnosti obrovské množství nadmíru uctivých a vymydlených úředníků.

Úředníci Něchljudovovi sdělili, že stížnost Maslovové došla a byla postoupena k přezkoumání a referátu senátorovi Volfovi, pro něhož měl Něchljudov dopis od strýce.

„Senát bude zasedat tento týden, ale případ Maslovové se sotva dostane na pořad. Ale kdybyste o to požádal, pak by ho doufejme vzali i tento týden ve středu,“ řekl jeden z přítomných úředníků.

Zatímco Něchljudov čekal v kanceláři senátu na žádané informace, opět slyšel rozmluvu o souboji a zevrubné vyprávění, jak padl mladý Kamenskij. Zde se poprvé dověděl podrobnosti příběhu, o který se zajímal celý Petrohrad. Začalo to tím, že důstojníci jedli v hospůdce ústřice a jako vždy hodně pili. Jeden se nepříznivě vyjádřil o pluku, u kterého sloužil Kamenskij. Kamenskij mu řekl, že je lhář. Důstojník Kamenského udeřil. Příští den se bili, Kamenského zasáhla střela do břicha a za dvě hodiny zemřel. Vrah i sekundanti byli zatčeni, ale třeba jsou ve vězení, mají prý být za čtrnáct dní propuštění.

Z kanceláře senátu jel Něchljudov na apelační komisi za vlivným úředníkem baronem Vorobjovem, který měl v erárním domě nádherný byt. Vrátný a lokaj Něchljudovovi stroze sdělili, že mimo návštěvní dny s baronem mluvit nemůže, ten že je právě u Jeho

Veličenstva a zítra má zase podávat zprávu. Něchljudov odevzdal dopis a jel k senátorovi Volfovi.

Volf před chvílí posvačil a jako obvykle podporoval trávení kouřením doutníku a procházkou po pokoji, když Něchljudova přijal. Vladimír Vasiljevič Volf byl vpravdě un homme très comme il faut, kteroužto vlastnost stavěl nade vše, z její výše pohlížel na ostatní a ani nemohl jinak, neboť jedině touto vlastností dosáhl skvělé kariéry, po jaké vždy toužil. Sňatkem totiž získal majetek vynášející osmnáct tisíc příjmu, kdežto svou pílí místo senátora. Měl se nejen za un homme très comme il faut, nýbrž i za muže rytířsky poctivého. Poctivostí rozuměl to, že nepřijímal tajně od soukromých osob úplatky. Ale že mámil ze státní pokladny všelijaké cestovné, stěhovací výlohy a nájemné a pak za to otrocky plnil vše, cokoli žádala vláda, to za nepoctivé nepovažoval. A zničit, ožebračit, poslat do vyhnanství a uvěznit sta a sta nevinných lidí za to, že byli oddáni svému lidu a víře otců, jako to učinil, když byl gubernátorem v jedné gubernii Království polského, to vůbec nepokládal za nepoctivost, naopak v tom viděl čin ušlechtilý, zmužilý a vlastenecký. Nepokládal za nepoctivost ani to, že okradl manželku, která do něho byla zamilována, a svou švagrovou. Naopak se domníval, že tím si rozumně upravil rodinný život.

Rodinný život Vladimíra Vasiljeviče tvořila jeho bezvýrazná manželka, švagrová, jejíž majetek si také přisvojil, neboť prodal její statek a uložil peníze na své jméno, a konečně tichá, zakřiknutá, nehezká dcera, která žila osaměle a krušně a jen v poslední době nalezla rozptýlení v evangelizaci, ve schůzkách u Aline a u hraběnky Katěřiny Ivanovny.

Syn Vladimíra Vasiljeviče, dobromyslný hoch, už v patnácti letech zarostlý vousem, v těžé době začal pít a vést prostopášný život, což prováděl až do dvaceti let, kdy byl vyhnán z domova, poněvadž nikde nedostudoval, jen se pohyboval ve špatné společnosti a dělal dluhy, takže kompromitoval otce. Otec jednou zaplatil za syna dvě

stě třicet rublů dluhů, zaplatil i podruhé šest set. Prohlásil však synovi, že je to naposledy a nepolepší-li se, že ho vyžene z domu a přeruší s ním styky. Syn se nepolepšil, ale udělal ještě tisíc rublů dluhu a dovolil si otci říci, že život doma je mu beztak mukou. Vladimír Vasiljevič prohlásil, že si může jít kam chce, že ho nezná. Od té doby se Vladimír Vasiljevič tvářil, že nemá syna, nikdo doma se před ním nesměl o synovi zmínit a Vladimír Vasiljevič si byl zcela jist, že si zařídil rodinný život tím nejlepším způsobem.

Volf s vlídným a trochu pohrdavým úsměvem (měl to ve zvyku dávat najevo vědomí vlastní „komilfótní“ nadřazenosti nad většinu lidí) přerušil svou procházku pracovní, pozdravil Něchljudova a přečetl si dopis.

„Posad'te se, prosím pěkně, a mne omluvte. Budu chodit, když dovolíte,“ řekl. Dal ruce do kapes kabátu a svižně a měkce šlapal napříč velké stylové pracovny. „Velice mě těší, že vás poznávám, a samozřejmě milerád vyhovím hraběti Ivanovi Michajloviči,“ řekl, vypouštíje vonný modravý kouř, a opatrně dal doutník do úst, aby neshodil popel.

„Jenom bych chtěl poprosit, aby byl případ projednáván co nejdříve, protože bude-li obžalovaná nucena jet na Sibiř, tedy musí co nejdříve jet,“ pravil Něchljudov.

„Ano, ovšem, jakmile pojedou první parníky z Nižního, vím,“ řekl Volf se svým shovívavým úsměvem, jelikož vždy věděl předem vše, co mu někdo teprve začal říkat. „Jak se obžalovaná jmenuje?“

„Maslovová...“

Volf šel ke stolu a nahlédl do spisu, ležícího na deskách s akty.

„Tak, tak, Maslovová. Dobře, řeknu kolegům. Projednáme to ve středu.“

„Mohu to telegrafovat advokátovi?“

„Vy máte advokáta? K čemu to? No, ale když si přejete, budiž.“

„Kasační důvody mohou být nedostačující,“ řekl Něchljudov. „Ale myslím, že z celé věci vysvítá, že k obvinění došlo nedopatřením.“

„Ano, ovšem, to je možné, jenže senát nemůže zkoumat podstatu věci,“ řekl Vladimír Vasiljevič přísně a zíral přitom na popel. „Senát pouze dbá o to, aby byl zákon správně aplikován a správně vyložen.“

„Myslím, že toto je mimořádný případ.“

„Vím, vím. Všechny případy jsou mimořádné. Uděláme, co je třeba. A hotovo.“ Popel se ještě držel, ale už měl trhlinu a byl v nebezpečí. „Vy jezdíte málokdy do Petrohradu, vidíte?“ pokračoval Volf. Držel teď doutník tak, aby nespádl popel. Ale ten se přesto zavlhl a Volf dal doutník opatrně nad popelník, do kterého se popel sesul. „To je strašný případ, s tím Kamenským. Výtečný mladý muž, jediný syn. Představte si, jak je asi matce,“ opakoval takřka doslova vše, co se tehdy v Petrohradě všeobecně říkalo o Kamenském.

Vladimír Vasiljevič ještě porozprávěl o hraběnce Katěrině Ivanovně a o jejím zaujetí pro nový náboženský směr, které neodsuzoval ani neschvaloval, ale při své „komilfótnosti“ zřejmě pokládal za zbytečnost, a nakonec zazvonil.

Něchljudov se odporoučel.

„Bude-li se vám to hodit, přijďte s námi poobědvat,“ řekl Volf a podal mu ruku. „Dejme tomu ve středu. A už bych vám dal konečnou odpověď.“

Bylo už pozdě a Něchljudov jel domů, totiž k tetičce.

XVII

U hraběnky Katěřiny Ivanovny se obědvalo o půl osmé a oběd se podával novým způsobem, jaký Něchljudov dosud neviděl. Lokajové dali jídlo na stůl a ihned odešli, takže si stolovníci brali jídlo sami. Muži dbali, aby se dámy neunavovaly zbytečnými pohyby, a jakožto silné pohlaví statečně nesli veškerou tíhu spojenou s nakládáním pokrmů dámám i sobě a s naléváním nápojů. Když byl jeden chod sněden, stiskla hraběnka ve stole knoflík elektrického zvonku, lokajové nehlučně vstoupili, rychle sklízeli, vyměnili příbory a donesli další chod. Oběd byl vybraný stejně jako vína. Ve velké světlé kuchyni se činil francouzský šéfkuchař a dva pomocníci v bílém. Ke stolu bylo šest osob. Hrabě a hraběnka, jejich syn (zasmušilý gardový důstojník, dávající lokty na stůl), Něchljudov, francouzská společnice a hraběcí vrchní správce, který přijel z venkova.

I zde se hovořilo o souboji. Přetřásalo se, co tomu řekl panovník. Bylo známo, že panovník velice lituje matku, a tak ji všichni litovali. Ale ježto bylo známo, že panovník sice cítí s matkou, avšak nechce být přísný k vrahovi, který hájil čest uniformy, byli všichni shovívaví k vrahovi, který hájil čest uniformy. Jen hraběnka ve své lehkovážné svobodomyslnosti vraha odsoudila.

„Ještě se budou opíjet a vraždit slušné mladé muže! To bych neodpouštěla ani zanic,“ prohlásila.

„Nechápu,“ řekl hrabě.

„Vím, že nikdy nechápeš, co říkám,“ spustila hraběnka, obracejíc se k Něchljudovovi. „Všichni chápou, jen muž ne. Říkám, že je mi líto matky a že nechci, aby někdo zabil a ještě aby tím získal.“

Syn, který až dosud mlčel, se vraha zastal, obořil se na matku a dosti drsně jí dokazoval, že důstojník nemohl jednat jinak, nebo by ho důstojnickým soudem vyloučili z pluku. Něchljudov do

rozmluvy nezasáhl, jen poslouchal a jako bývalý důstojník chápal důvody Čarského mladšího, i když je neuznával, ale přitom s tím důstojníkem, který zabil člověka, bezděčně srovnával hezkého mladého trestance, jehož viděl ve vězení a jenž byl odsouzen do káznice pro vraždu ve rvačce. Oba se stali vrahy v opilství. Venkován zabil v okamžitém rozčilení a byl odloučen od ženy, od rodiny a příbuzných, spoután okovy a jde s hlavou vyholenou na Sibiř, kdežto ten druhý sedí v pěkném pokoji na strážnici, pojídá dobrý oběd, popíjí dobré víno, čte si a dnes nebo zítra bude propuštěn a bude žít jako předtím, jen bude mnohem zajímavější než dřív.

Něchljudov řekl, co si myslel. Hraběnka Katěrina Ivanovna dala zpočátku synovci za pravdu, ale pak se odmlčela. Něchljudov stejně jako všichni cítil, že se tím vyprávěním dopustil téměř neslušnosti.

Večer brzo po obědě se ve velkém sále, kde byly jako na nějaké přednášce dány do řad židle s vysokými vyřezávanými lenochy a před stolem křeslo a stoleček s karafou vody pro kazatele, začali scházet na shromáždění, na němž měl pohostinsky kázat Kiesewetter.

Před domem stály přepychové kočáry. V sále přepychově vyzdobeném seděly dámy samé hedvábí, samet a krajka, s falešnými vlasy a s přeštípnutými falešnými tajlemi. Mezi dámami seděli muži, vojáci i civilisté a pět mužů z lidu, dva domovníci, hokynář, lokaj a kočí.

Kiesewetter, statný prošedivělý muž, mluvil anglicky a hubená mladá dívka se skřipcem plynne a správně překládala.

Mluvil o tom, že naše hříchy jsou tak velké, trest za ně tak velký a nevyhnutelný, že v očekávání tohoto trestu nelze žít.

„Zamyslemež se, drazí bratří a sestry, nad sebou, nad svým životem, nad tím, co činíme, jak žijeme, jak popouzíme láskyplného Boha ke hněvu, jak pro nás musí trpět Kristus, a pochopíme, že pro nás není odpuštění, není východiska, není spasení, že všichni jsme odsouzeni ke zkáze. Strašlivá zkáza, věčná muka nás očekávají,“ říkal třaslavě a plačtivě. „Kterak se zachránit? Kterak se

spasit, bratří, před tím strašlivým požárem? Zachvátil už dům a není úniku.“

Odmlčel se a nefalšované slzy se mu řinuly po tvářích. Už dobrých osm let, kdykoli došel k tomuto místu ve svém proslovu, který se mu velice líbil, pokaždé ucítil křeč v hrdle, šimralo ho v nose a z očí mu kanuly slzy. Nikdy neselhal a ty slzy ho dojímaly ještě víc. V pokoji se ozvaly vzlyky. Hraběnka Katěrina Ivanovna seděla s hlavou v dlaních u mozaikového stolku a tlustá ramena se jí zachvívala. Kočí se udiveně a ustrašeně díval na Němce, jako by měl na něho najet ojí a Němec přitom nechtěl uhnout. Většina přítomných seděla ve stejné póze jako hraběnka Katěrina Ivanovna. Dcera Volfova, podobná otci, klečela ve svých moderních šatech a zastírala si tvář.

Vtom řečník zdvihl obličej, vykouzlil na něm úsměv, takřka nelíčený, jako když herci chtějí znázornit radost, a promluvil teď sladce a něžně.

„Avšak spása jest. Tu jest, útěšná a radostná. Spásou touto je krev jednorozeného Syna božího, za nás prolitá, Syna božího, jenž pro nás podstoupil muka. Jeho muka, jeho krev nás spasí. Bratří a sestry,“ pokračoval a opět se mu v hlase třásly slzy, „vzdejme díky Bohu, jenž obětoval jednorozeného syna pro vykoupení člověčenstva. Svatá jeho krev...“

Něchljudova se zmocnila tak strašná ošklivost, že nenápadně vstal a zamračen, divže nezaúpěl studem, vyšel po špičkách ven a šel do svého pokoje.

XVIII

Sotva se Něchljudov nazítří oblékl a už chtěl jít dolů, přinesl mu lokaj vizitku moskevského advokáta. Advokát si přijel něco vyřídit a zároveň hodlal být při projednávání případu Maslovové v senátě, kdyby to bylo brzo. Telegram poslaný Něchljudovem ho minul. Když se advokát od Něchljudova dověděl, kdy bude případ Maslovové projednáván a kdo jsou senátoři, usmál se.

„Zrovna všechny tři typy senátorů,“ pravil. „Volf je petrohradský úředník, Skovorodnikov právník vědec a B. – právník praktik, a proto je z nich nejživotnější. V něho skládám největší naděje. A jak to vypadá s apelační komisí?“

„Zrovna se chystám k baronovi Vorobjovovi. Včera jsem se nedomohl audience.“

„Víte, odkud se vzal ten baron Vorobjov?“ řekl advokát, čímž reagoval na poněkud komický tón, kterým Něchljudov vyslovil cizí titul ve spojení s příjmením tak ryze ruským. „To Pavel za něco vyznamenal jeho dědečka, tuším komorníka, tímhle titulem. On se mu nějak moc zavděčil. Tedy si vzal do hlavy, že mu udělí titul. Tak se stal z Vorobjova baron. On si na tom moc zakládá. Ale přitom je všemi mastmi mazaný.“

„Zrovna k němu jedu,“ řekl Něchljudov.

„Výborně, pojedeme spolu. Svezu vás.“

Než Něchljudov odjel, už v předsíni ho zastavil lokaj a dal mu psaní od Mariette:

„Pour vous faire plaisir, j'ai agi tout à fait contre mes principes, et j'ai intercédé auprès de mon mari pour votre protégée. Il se trouve que cette personne peut être relâchée immédiatement.“

Mon mari a écrit au commandant. Venez donc nezištně. Je vous attend. M.⁵²

„Co tomu říkáte?“ pravil Něchljudov advokátovi. „Vždyť to je něco hrozného. Najednou se přijde na to, že žena, kterou sedm měsíců drží v samovazbě, je úplně nevinná, a aby byla propuštěna, stačilo slovo.“

„To je vždycky takhle. Ale aspoň jste dosáhl, co jste chtěl.“

„Ano, jenže ten úspěch mě roztrpčuje. Jak to tam podle toho musí vypadat? Proč ji vlastně věznili?“

„No, o tom raději neuvažujme. Tak já vás svezu,“ řekl advokát, když vyšli před dům a krásný nájemný kočár, který si advokát objednal, předjel ke vchodu. „Chcete přece k baronovi?“

Advokát řekl kočímu, kam má jet, a pěkní koně brzo dovezli Něchljudova k domu, kde baron bydlel. Baron byl doma. V předpokojí byl mladý úředník ve stejnokroji, s neuvěřitelně dlouhým krkem, vystouplým ohryzkem a neobyčejně svižným krokem, a dvě dámy.

„Vaše jméno?“ zeptal se mladý úředník s ohryzkem, neobyčejně svižně a graciózně přecházeje od dam k Něchljudovovi.

Něchljudov řekl své jméno.

„Pan baron o vás mluvil. Okamžik!“

Mladý úředník šel za zavřené dveře a vyvedl odtamtud uplakanou dámu ve smutku. Dáma si stahovala vyzáblými prsty zmuchlaný závoj, aby zakryla slzy.

„Račte,“ obrátil se mladý úředník k Něchljudovovi, svižným krokem přistoupil ke dveřím pracovny, otevřel je a zůstal stát.

Když Něchljudov vešel do pracovny, octl se před menším, zavalitým, krátce ostříhaným mužem v dlouhém vycházkovém kabátě. Muž seděl v křesle za velkým psacím stolem a vesele se díval před

---

52 Abych Vás potěšila, jednala jsem zcela proti svým zásadám a přimluvila se u muže za Vaši chráněnkou. Jak je vidět, může být tato osoba okamžitě propuštěna. Muž napsal veliteli. Přijďte tedy nezištně. Očekávám vás. M.

sebe. V dobráckém obličejí, zvlášť nápadným svým svěžím ruměncem, s bílými kníry a vousy na bradě, se objevil přívětivý úsměv, jakmile Něchljudov vstoupil.

„Velice mě těší, že vás vidím. Byli jsme s vaší paní matinkou staří známí a přátelé. Pamatuji vás jako malého chlapce i jako důstojníka. Tak se posad'te, povídejte, co byste rád. Ano, ano,“ opakoval a pokyvoval ostrříhanou šedivou hlavou, když Něchljudov vykládal Fedosjin příběh. „Jen mluvte, všechno je mi jasné. Ano, ano, je to opravdu dojemné, opravdu. A podal jste už žádost?“

„Mám ji připravenou,“ řekl Něchljudov a vytáhl žádost z kapsy. „Ale chtěl jsem vás poprosit, doufal jsem, že tomu bude věnována zvláštní pozornost.“

„A dobře jste udělal. Určitě o tom budu sám referovat,“ řekl baron, přičemž jeho veselý obličej vyjadřoval soucit zcela nezdařile. „Velmi dojemné. Zřejmě byla ještě dítě, muž k ní byl hrubý, to ji odpudilo, a pak přišel čas a zamilovali se do sebe... Ano, budu o tom referovat.“

„Hrabě Ivan Michajlovič říkal, že chce poprosit Její Veličenstvo.“
Než Něchljudov dořekl, baron už se tvářil jinak.

„Koneckonců, podejte žádost v kanceláři a já udělám, co budu moci,“ řekl Něchljudovovi.

V té chvíli vstoupil do pokoje mladý úředník, zjevně vystavující svou chůzi na odiv.

„Ta dáma prosí, aby ještě mohla říci několik slov.“

„Tak ji zavolejte. Ach mon cher, co slz tu člověk vidí, kéž by je mohl všecky setřít. Člověk dělá, co může.“

Dáma vstoupila.

„Zapomněla jsem požádat, aby mu v žádném případě nebyla vrácena dcera, protože on je schopen...“

„Přece jsem už řekl, že to udělám.“

„Pane barone, proboha vás prosím, zachráníte matku.“

Chytila ho za ruku a začala mu ji líbat.

„Všecko uděláme.“

Když dáma odešla, Něchljudov se také poroučel.

„Uděláme, co bude možné. Spojíme se s ministerstvem spravedlnosti. Oni nám pošlou odpověď a pak uděláme, co bude možné.“

Něchljudov vyšel z pokoje a ubíral se do kanceláře. Opět zde, podobně jako v senátě, našel ve skvělé místnosti skvělé úředníky, vymydlené, uctivé a korektní v oděvu i v řeči, přesné a přísné.

Co jich je! Je jich taková strašná spousta a jak jsou dobře živení, jaké mají všichni čisté košile a ruce, jak pěkně mají všichni naleštěné holínky, a kdo to všecko dělá? A jak jsou na tom všichni dobře nejen ve srovnání s trestanci, ale i s vesničany, opět bezděčně přemýšlel Něchljudov.

XIX

Člověk, na němž záleželo, aby byl zmírněn osud petrohradských vězňů, byl muž ověšený řády, které s výjimkou bílého kříže v knoflíkové dírce nenosil, starý generál z rodu německých baronů, muž zasloužilý, ale prý už senilní. Sloužíval na Kavkaze, kde dostal kříž (který mu zvláště lichotil) za to, že ruští mužici, ostříhaní, oblečení do uniforem a ozbrojení puškami s bodly, pobili tenkrát pod jeho vedením přes tisíc lidí, kteří hájili svobodu, své domovy a rodiny. Potom sloužil v Polsku, kde rovněž nutil ruské rolníky k mnoha zločinům, začež také dostal řády a nové ozdoby na uniformu. Potom byl ještě kdesi a nyní už jako zchátralý stařec získal místo, jež mu skýtalo pěkný byt, plat i úctu a jež zastával dosud. Úzkostlivě dodržoval předpisy shora a velice na tom lpěl. Předpisům shora přikládal mimořádný význam a soudil, že cokoli na světě lze změnit, jen tyto předpisy nikoli. Měl za úkol věznit v kasematech, v samovazbách politické delikventy obojího pohlaví, a to věznit tak, že během deseti let jich polovina hynula, buď zešléli, umírali na souchotiny, anebo končili sebevraždou. Někdo se usmrtil hladem, jiný si přeřezal žíly sklem, jeden se oběsil, jiný se upálil.

Starý generál to všechno věděl, to vše se dalo před jeho zraky, ale takové případy nehnuly jeho svědomím, stejně jako nehnuly jeho svědomím nehody způsobené bouřkou, povodněmi atd. Ty případy se děly proto, že byly ve jménu Jeho císařského Veličenstva dodržovány předpisy shora. Předpisy však bylo nezbytně nutno dodržovat, a proto bylo naprosto zbytečné uvažovat o jejich následcích. Starý generál si ani nedovolil přemýšlet o něčem takovém, neboť měl za svou vlasteneckou a vojenskou povinnost nemyslet, aby neochabl v plnění svých, podle jeho mínění velice závažných úkolů.

Jednou týdně obcházel starý generál ze služební povinnosti všechny kasematy a ptal se vězňů, zda si něco nepřejí. Vězňové se na něho obraceli s různými prosbami. Záhadně mlčel, klidně je vyslechl a nikdy nic nesplnil, protože všechny prosby byly proti zákonným ustanovením.

Zatímco Něchljudov přijížděl k obydlí starého generála, přehrály jemné zvonky vězního orloje Když slaven Bůh a pak odbily dvě. Když Něchljudov poslouchal orloj, vzpomněl si na zápisky děkabristů, v nichž četl, jak ta líbezná hudba, opakující se každou hodinu, působí na duševní stav lidí věčně věků uvězněných.

Ve chvíli, kdy Něchljudov přijel před dům, seděl starý generál v tmavém salónu u vykládaného stolku a společně s mladým malířem, bratrem jednoho ze svých podřízených, otáčel talířkem na archu papíru. Jemné, vlhké, štíhlé prsty umělcovy byly zaklesnuty do drsných, svraskalých prstů starého generála, neohebných v kloubech, a spojené ruce se trhaně pohybovaly i s překlopeným talířkem po papíře, na kterém byla napsána celá abeceda. Talířek zodpovídal generálovu otázku, jak se duše po smrti navzájem poznají.

Ve chvíli, kdy jeden z důstojnických sluhů, zastávající službu komorníka, vstoupil s Něchljudovovou vizitkou, mluvil prostřednictvím talířku duch Panny orleánské. Duch Panny orleánské už řekl podle písmen „poznají se navzájem“, což bylo zapsáno. Právě když přišel sluha, zůstal talířek stát u „p“, pak u „o“ a zmítal se sem a tam. Zmítal se proto, že podle generálova názoru mělo následovat písmeno „s“, jelikož Panna orleánská měla podle jeho názoru sdělit, že duše se navzájem poznají až *po svém* očištění od všeho pozemského nebo něco v tom smyslu, a proto musí následovat „s“, kdežto malíř se domníval, že následuje písmeno „d“, neboť duch sdělí, že duše se navzájem poznají *podle* světla, které se bude linout z jejich éterické tělesné schránky. Generál posupně stáhl husté šedivé obočí, upřeně zíral na ruce a v představě, že talířek se hýbe sám od sebe, táhl jej k „s“. Nedokrevný mladý umělec s řídkými vlasy sčesanými

za uši hleděl netečnými modrými očima do tmavého kouta salónu, nervózně pohyboval rty a táhl jej k „d“. Generál se zaškaredil, že je vyrušován, a po chvilce mlčení si vzal vizitku, nasadil si skřípec, zahekal bolestí v kříži, vztyčil se v celé své mohutné výši a mnul si zdřevěnělé prsty.

„Uved' pána do pracovny.“

„Dovolíte, Excellence, dokončil bych to sám,“ pravil malíř vstávaje. „Cítím, že duch je přítomen.“

„Dobře, dokončete to,“ rázně a přísně řekl generál a ubíral se dlouhým, rázným, odměřeným krokem rovných nohou do pracovny. „Těší mě,“ řekl Něchljudovovi hrubým hlasem slova vlídnosti a pokynul na křeslo u psacího stolu. „Už jste dlouho v Petrohradě?“

Něchljudov řekl, že tu není dlouho.

„Paní kněžna, vaše paní matka, je zdráva?“

„Matka zemřela.“

„Promiňte, upřímnou soustrast. Syn mi říkal, že vás potkal.“

Generálův syn dělal stejnou kariéru jako jeho otec, po absolvování vojenské akademie sloužil ve zpravodajském oddělení a byl tuze hrdý na úkoly, které mu tam byly svěřeny. Úkoly záležely v tom, že měl na starosti špióny.

„Ba, ba, sloužili jsme spolu s vaším panem otcem. Byli jsme přátelé, kamarádi. A co vy, sloužíte na vojně?“

„Nikoli, nesloužím.“

Generál káravě schýlil hlavu.

„Mám k vám prosbu, pane generále,“ začal Něchljudov.

„Milerá-ád. Co byste si přál?“

„Je-li má prosba nemístná, pak prosím odpusťte. Ale musím ji vyřídit.“

„Oč jde?“

„Máte ve vězení jistého Gurkeviče. Jeho matka prosí, aby se s ním mohla sejít nebo aby mu alespoň mohla posílat knihy.“

Generál nedal při Něchljudovově dotazu najevo ani libost, ani nelibost, nýbrž sklonil hlavu na stranu a zamhouřil oči, jako by přemýšlel. Vlastně nepřemýšlel o ničem a ani se o Něchljudovovu otázku nezajímal, příliš dobře věda, že mu odpoví podle zákona. Prostě na nic nemyslel a duševně odpočíval.

„Víte, o tom já nerozhoduji,“ pravil, když si trochu odpočinul. „O návštěvách máme nařízení schválené Jeho Veličenstvem, a co je tam povoleno, to také povolujeme. Pokud jde o knihy, máme knihovnu a dostávají ty, které jsou povoleny.“

„Ano, jenže on potřebuje odborné knihy. Chce studovat.“

„Tomu nevěřte.“ Generál chvíli mlčel. „To není kvůli studiu. Ale tak, jenom aby obtěžoval.“

„Ale jak to, přece si nějak musí krátit čas v takové těžké situaci,“ řekl Něchljudov.

„Oni si věčně stěžují,“ pravil generál. „Však je známe.“ Mluvil vůbec o vězních jako o nějaké zvláštní, nekalé odrůdě lidí. „Přitom tu mají takové pohodlí, jaké se v jiných věznicích hned tak nenajde.“

A jako na svou omluvu začal obšírně líčit veškeré pohodlí skýtané vězňům, jako by hlavním účelem tohoto zařízení bylo zpříjemnit vězňům pobyt.

„Dřív se to skutečně bralo dost zostra, ale dnes se mají výborně. Dostávají tři jídla, z toho vždy jedno masité. Karbanátky nebo kotlety. V neděli mají ještě čtvrtý chod, moučník. Kdyby se každý Rus mohl takhle najíst!“

Jakmile se generál jednou dostal na to, co už uměl nazpaměť, pak zřejmě (jak už mají starí lidé ve zvyku) pokaždé říkal vše, co nesčetněkrát opakoval na důkaz, jak jsou vězňové nároční a nevďeční.

„Dostávají knihy náboženského obsahu a staré časopisy. Máme knihovnu ze samých náležitých knih. Jenže oni málokdy čtou. Nejdřív se zdá, že by měli zájem, ale nakonec zůstávají nové knihy z polovice nerozřezané a staré ani neprolistují. Dokonce jsme to zkoušeli,“ pravil generál s nepatrným náznakem úsměvu. „Schválně

jsme do knihy vložili bankovku. Žádný ji nevyndal. V psaní jim taky nikdo nebrání," pokračoval. „Dostanou břídicovou tabulku a pisátko a mohou si psát pro ukrácení chvíle. Mohou tabulku smazat a zase psát. Ale psát taky nechtějí. Ne, oni velice brzo začínají být klidní. To jenom ze začátku jsou podráždění, ale pak dokonce tloustnou a jsou velmi mírní," řekl generál.

Něchljudov naslouchal sípavému stařeckému hlasu, hleděl na ty zdřevěnělé údy, na vyhaslé oči pod šedivým obočím, na zplhlé, vyholené stařecké tváře s vysedlými kostmi, podepřené límcem uniformy, na bílý kříž, jímž se ten člověk pyšnil zvláště proto, že jej dostal za mimořádně kruté a mnohonásobné vraždění – a chápal, že odporovat, vysvětlovat mu význam jeho slov je marné. Ale přesto se opanoval a zeptal se ještě na druhou věc, na vězeňkyni Šustovovou, o níž dnes dostal zprávu, že byl dán rozkaz, aby byla propuštěna.

„Šustovová? Šustovová... Nepamatuji si je všechny podle jména. Vždyť je jich tolik," řekl generál s patrnou výčitkou, že je jich taková spousta. Zazvonil a poslal pro tajemníka.

Než tajemník přišel, domlouval generál Něchljudovovi, aby se dal na vojnu, jelikož poctivé a ušlechtilé lidi, mezi něž počítal ovšem i sebe, car zvláště potřebuje. Car... „a vlast," dodal, patrně jako pouhou řečnickou ozdobu.

„Vidíte, já jsem starý, ale přece sloužím, pokud mi síly stačí."

Tajemník, hubený šlachovitý muž s těkavými moudrými očima, přišel s hlášením, že Šustovová je vězněna v jakémsi podivném pevnostním objektu a že o ní nic nedošlo.

„Až dostaneme rozkaz, hned ten den ji propustíme. My je tu nedržíme a o jejich návštěvu nijak zvlášť nestojíme," řekl generál a opět se pokusil o laškovný úsměv, ale v jeho starém obličejí to byl jen škleb.

Něchljudov vstal. Měl co dělat, aby nedal najevo smíšený pocit odporu a útrpnosti, který měl vůči tomu hroznému starému člověku. Starý pán si zase myslel, že nesmí být tuze přísný k lehk-

myslnému a zřejmě bloudícímu synovi svého kamaráda a pustit ho bez ponaučení.

„Sbohem, milý příteli, ale nic ve zlém, myslím to s vámi dobře. Nespolčujte se s lidmi, kteří jsou u nás ve vězení. Žádný z nich není nevinný. A jsou to lidé nanejvýš nemravní. My je dobře známe,“ řekl tónem nepřipouštějícím pochyb. A vskutku nepochyboval. Nikoli proto, že tomu tak bylo, ale proto, že kdyby tomu tak nebylo, musel by si přiznat, že není úctyhodný hrdina, důstojně dožívající spravedlivý život, ale padouch, který prodal své svědomí a ještě je prodává na stará kolena. „A nejlépe uděláte, když budete sloužit ve vojsku,“ pokračoval. „Poctivé lidi car potřebuje... i vlast,“ dodal. „Jak by to vypadalo, kdybych já a kdyby všichni ostatní nesloužili, jako nesloužíte vy? Kdo by pak zbýval? Odsuzujeme nynější poměry, ale přitom pomáhat vládě nechceme.“

Něchljudov zhluboka vzdychl, hluboce se uklonil, stiskl velkou vyzáblou ruku, blahovonně mu podanou, a odešel z pokoje.

Generál káravě zavrtěl hlavou, pohladil si hřbet a ubíral se zpět do salónu, kde ho očekával malíř, jenž už mezitím zapsal odpověď, kterou dostal od ducha Panny orleánské. Generál si nasadil skřípec a četl: „Poznají se navzájem podle světla, které se bude linout z jejich éterické tělesné schránky.“

„Ahá,“ řekl generál uznale a zavřel oči. „Ale jak se to pozná, když všichni budou to světlo mít stejné?“ otázal se, usedl ke stolku a znova si spojili prsty.

Něchljudovův drožkář vjel do brány.

„Je tu ale smutno, milostpane,“ řekl Něchljudovovi. „Už jsem si říkal, že nebudu čekat a pojeďu.“

„Ano, je tu smutno,“ přisvědčil Něchljudov, vydechl z plných plic a uspokojen spočinul zrakem na kouřových mračnech plujících po obloze i na třpytivé Něvě, zbrázděné lodkami a parníky.

XX

Nazítří se mělo jednat o případu Maslovové a Něchljudov jel do senátu. Advokát se s ním sešel před majestátním krytým vchodem do senátní budovy, kde už stálo několik kočárů. Vystoupili po skvostném, slavnostně vyzdobeném schodišti do prvního patra a advokát, poněvadž se tu dobře vyznal, zamířil doleva ke dveřím, na kterých byl letopočet roku, kdy byl zaveden soudní statut. V dlouhém předpokoji si Fanarin odložil svrchník, a když si u vrátného zjistil, že už se všichni senátoři sešli a zrovna před chvílí tudy šel poslední, pln veselé jistoty vstoupil ve svém fraku s bílým nákrčníkem nad bílou náprsenkou do vedlejší místnosti. Stála tam vpravo velká skříň, pak stůl a vlevo byly točité schody, po kterých právě sestupoval elegantní úředník v uniformovém fraku a s aktovkou pod paží. V místnosti vzbuzoval pozornost stařeček patriarchálního vzezření s dlouhými bílými vlasy, v kabátku a v šedivých kalhotách. Vedle něho stáli zvlášť uctivě dva sluhové.

Stařeček s bílými vlasy zmizel ve skříni. Fanarin zatím zahlédl kolegu, rovněž advokáta s bílým nákrčníkem a ve fraku, a hned se s ním dal živě do řeči. Něchljudov se rozhlížel po přítomných. Bylo zde asi patnáct lidí, z toho dvě dámy, jedna mladá se skřipcem a druhá šedovlasá. Právě se měl projednávat případ urážky tiskem, a proto se sešlo víc obecnstva než jindy, převážně z novinářských kruhů.

Soudní vykonavatel, hezký růžolící muž v nádherné uniformě, přistoupil s papírkem v ruce k Fanarinovi, tázal se ho, v jaké je tu věci, a když zjistil, že jde o případ Maslovové, něco si zapsal a odešel. V té chvíli se otevřela skříň a vystoupil z ní onen starý pán, ale už ne v kabátku, nýbrž v úboru pošitým prýmky a s lesklými plíšky na prsou, v kterémžto oděvu vypadal jako nějaký pták.

Ten směšný háv zřejmě působil i stařečkovi rozpaky, proto rychleji, než obvykle chodíval, pospíšil ze dveří proti vchodu.

„To je B., sluvutný muž,“ pravil Fanarin k Něchljudovovi, seznámil ho se svým kolegou a vyprávěl o při, která se zrovna měla projednávat a podle jeho názoru byla velice zajímavá.

Jednání brzo začalo a Něchljudov vstoupil zároveň s obecnstvem do zasedací síně. Všichni, i Fanarin, šli za přepážku na místa vyhrazená obecnstvu. Jen petrohradský advokát šel dopředu ke stolku před přepážkou.

Zasedací síň v senátě byla menší než síň okresního soudu, byla jednodušeji zařízena a vyznačovala se jen tím, že stůl, za kterým seděli senátoři, nebyl pokryt zeleným sukem, nýbrž vínovým sametem zlatě lemovaným, avšak ustálené atributy soudních místností byly stejné: trojhran s orlem, ikona, podobizna carova. Vykonavatel tu zrovna tak slavnostně hlásil: „Soud přichází.“ Všichni zrovna tak vstávali, senátoři ve svých stejnokrojích zrovna tak vcházeli, usedali do křesel a snažili se tvářit nenuceně.

Senátoři byli čtyři. Předsedající Nikitin, hladce vyholený muž úzkého obličejce a ocelových zraků. Volf, rty významně sevřené, listoval ve spise. Dále Skovorodnikov, tlustý, těžkopádný, podobaný muž, právník vědec, a konečně B., onen patriarchální stařeček, který přišel poslední. Zároveň se objevil vrchní tajemník a náměstek prezidenta, hubený vyholený mladý muž střední postavy, snědé pleť a se smutnými černými očima. Přestože měl podivný stejnokroj a že ho Něchljudov dobrých šest let neviděl, poznal v něm jednoho ze svých nejlepších přátel ze studentských dob.

„Náměstek prezidenta je Selenin?“ zeptal se advokáta.

„Ano, a co má být?“

„Já ho dobře znám, je to výborný člověk.“

„A zdatný náměstek prezidenta, spolehlivý pracovník. Tomu bychom měli říci,“ pravil Fanarin.

„On bude rozhodně jednat podle svědomí,“ mínil Něchljudov. Vzpomínal na důvěrné přátelství se Seleninem a na jeho milé vlastnosti, ryzost, poctivost, řádnost v tom nejlepším slova smyslu.

„Ted' už ani není čas,“ zašeptal Fanarin a oddal se poslechu referátu, který byl právě zahájen.

Začalo jednání o stížnosti proti rozsudku soudního dvora, který nechal beze změny rozhodnutí okresního soudu.

Něchljudov naslouchal a snažil se pochopit, co se před ním děje, ale stejně jako u okresního soudu byla hlavní obtíž v tom, že se nemluvilo o věci skutečně hlavní, nýbrž o něčem naprosto vedlejší. Šlo o novinářský článek, odhalující čachry jistého předsedy akciové společnosti. Řeklo by se, že důležité mohlo být pouze to, zda předseda akciové společnosti vskutku okrádá své klienty a jak to udělat, aby je už neokrádal. Avšak o tom nepadla ani zmínka. Mluvilo se jen o tom, zda vydavatel měl či neměl podle zákona právo otisknout fejtonistův příspěvek a jakého trestného činu se jeho otištěním dopustil, zda utrhání na cti či urážky, a jak utrhání na cti obsahuje urážku či urážka utrhání na cti, a ještě cosi o různých článcích a usneseních jakéhosi ústředního departmentu, což obyčejný smrtelník těžko chápal.

Něchljudov pochopil jen to, že Volf, který právě referoval, mu sice včera důtklivě vykládal, že senát nemůže zkoumat podstatu věci, ale v daném případě zřejmě referoval zaujatě pro zrušení rozsudku soudního dvora a že Selenin, ač to naprosto odporovalo jeho zdrženlivé povaze, nad očekávání ohnivě vyslovil opačné stanovisko. Vznětlivost, jíž se Něchljudov od Selenina, vždy zdrženlivého, nenadál, byla způsobena tím, že Selenin znal předsedu akciové společnosti jako člověka v peněžních záležitostech špinavého, ale přitom se náhodou dověděl, že Volf byl takřka v předvečer líčení u toho čachráře na hostině. A když ted' Volf, byť velmi opatrně, ale zjevně jednostranně referoval o případu, Selenin se rozhorlil a na obyčejnou věc příliš nervózně vyjádřil své mínění. Volf byl jeho řečí

dotčen. Červenal se, trhal sebou, činil gesta němého úžasu a s výrazem velice důstojným a uraženým se odebral s ostatními senátory do poradní síně. „V jaké jste tu vlastně věci?“ otázal se Fanarina soudní vykonavatel, sotva senátoři odešli.

„Už jsem vám říkal, že ve věci Maslovové.“

„To je tak. Příklad teď bude projednáván. Jenže...“

„Copak?“ zeptal se advokát.

„Račte rozumět, předpokládalo se, že jednání bude probíhat beze stran, takže páni senátoři po vyhlášení rozsudku sotva přijdou. Ale ohlásím to...“

„Totiž, jak to?“

„Já to ohlásím, ohlásím to.“ Soudní vykonavatel si cosi poznamenal na papírek.

Senátoři opravdu měli v úmyslu oznámit rozhodnutí týkající se urážky na cti a pak už zůstat v poradní síni a ostatní případy, mezi nimi i věc Maslovové, vyřídit při čaji a cigaretách.

XXI

Jakmile senátoři usedli v poradní síni ke stolu, jal se Volf velice živě uvádět motivy, pro něž má být rozsudek zrušen.

Předseda, člověk beztak nevrlý, měl dnes špatnou náladu. Když vyslechl věc při zasedání, už si utvořil vlastní názor, a teď tu seděl pohřížen do svých myšlenek a ani Volfa neposlouchal. V myšlenkách se vracel k tomu, co si včera napsal do memoárů, když byl Viljanov, a nikoli on, dosazen na významný úřad, po kterém předseda už dávno toužil. Předseda Nikitin byl zcela upřímně přesvědčen, že výroky o různých úřednících dvou nejvyšších tříd, s nimiž se služebně stýkal, jsou velevýznamným historickým materiálem. Včera napsal kapitolu, v které dostali někteří úředníci dvou nejvyšších tříd co proto, jelikož mu zabránili (dle jeho formulace) uchránit Rusko zkázy, do níž je hnali nynější vládcové, ve skutečnosti však jen proto, že mu zabránili, aby dostal větší plat, než měl nyní, a teď tu přemítal, jak potomstvo bude vidět celou situaci v naprosto jiném světle.

„Ano, jistěže,“ řekl, když ho oslovil Volf, ač ho neposlouchal.

B. zase poslouchal Volfa s truchlivým výrazem a kreslil si girlandy na papír, který měl před sebou. B. byl liberál nejpoctivějšího zrna. Svatě střežil tradice let šedesátých, a pokud se odchýlil od přísné nestrannosti, tedy jen ve prospěch liberálnosti. Tak v daném případě kromě toho, že akcionářský čachrář, který podal žalobu pro urážku na cti, byl špinavec, byl B. pro zamítnutí stížnosti také proto, že obvinít žurnalistu z urážky na cti znamenalo omezovat svobodu tisku. Když Volf domluvil, nechal B. girlandu nedokreslenou a smutně – bylo mu smutno, že musí dokazovat věci tak banální – mírným, příjemným hlasem, stručně, prostě a přesvědčivě poukázal na to, že stížnost je bezpředmětná, sklonil bělovlasou hlavu a dokresloval girlandu.

Skovorodnikov, který seděl proti Volfovi a celou dobu si strkal tlustými prsty vous a kníry do úst, přestal žmoulat vous, jakmile B. domluvil, a hlasitě, křaplavě prohlásil, že předseda akciové společnosti je sice notný padouch, že by však přesto byl pro zrušení rozsudku, kdyby pro to byly oprávněné důvody, ale jelikož nejsou, připojuje se k názoru Ivana Semjonoviče (B.); řekl to s potěšením, že mohl trochu rýpnout do Volfa. Předseda se připojil ke Skovorodnikovovu názoru a stížnost byla zamítnuta.

Volf byl nespokojen zejména proto, že byl takřka usvědčen z nepoctivé zaujatosti, ale tvářil se lhostejně, otevřel další spis, týkající se Maslovové, a zahloubal se do něho. Senátoři mezitím zazvonili, objednali si čaj a rozhovořili se o události, která v té době zároveň se soubojem Kamenského zajímala všechny Petrohradany.

Byl to případ ředitele departmentu, přistiženého a usvědčeného z trestného činu podle paragrafu 995.

„Taková ohavnost,“ s ošklivostí řekl B.

„A co je na tom špatného? Najdu vám v odborné literatuře návrh jednoho německého autora, který přímo doporučuje, aby se to nepokládalo za trestný čin a aby byly povolovány sňatky mezi muži,“ pravil Skovorodnikov, dychtivě, srkavě si potáhl ze sežmolené cigarety, kterou držel hluboko mezi prsty až u dlaně, a hlasitě se rozesmál.

„Ale není možná,“ ozval se B.

„Dokážu vám to,“ řekl Skovorodnikov a přesně citoval název spisu i rok a místo vydání.

„Prý byl jmenován gubernátorem někam na Sibiř,“ pravil Nikitin.

„Výborně. Biskup mu na uvítanou požehná. Měli by tam mít taky takového biskupa. Já bych jim mohl jednoho doporučit,“ řekl Skovorodnikov. Odhodil nedopalek cigarety na talířek, strčil si do úst vous a kníry, co mohl nejvíce a žmoulal je.

V té chvíli přišel vykonavatel a oznámil, že advokát a Něchljudov si přejí být při tom, až se bude projednávat případ Maslovové.

„Tohle je ale případ,“ řekl Volf. „Hotový román.“ Vyprávěl, co věděl o Něchljudovově vztahu k Maslovové.

Senátoři si o tom porozprávěli, dokouřili, dopili čaj a šli do zasedací síně, kde oznámili rozhodnutí o předešlé věci a přistoupili k záležitosti Maslovové.

Volf svým tenkým hlasem velmi zevrubně vyložil zmatečnou stížnost Maslovové, a to zase ne zcela nezaujatě, nýbrž s očividnou snahou, aby byl soudní rozsudek zrušen.

„Přejete si něco dodat?“ obrátil se předseda k Fanarinovi.

Fanarin vstal, vypjal mohutnou bílou hrud' a bod za bodem znamenitě, přesvědčivě a přesně dokázal, v čem soud porušil šest bodů litery zákona, a nadto si dovolil, byť stručně, zmínit se i o podstatě věci samé a do nebe volající nespravedlnosti rozsudku. Fanarina stručná, ale působivá řeč vyzněla v tom smyslu: omlouvá se, že naléhá na to, co páni senátoři ve své prozíravosti a právnické moudrosti vidí a chápou lépe nežli on, ale činí tak pouze proto, že to žádá povinnost, v kterou se byl uvázal. Zdálo se, že po Fanarinově řeči nemůže být nejmenších pochyb, že senát musí rozsudek zrušit. Když Fanarin domluvil, vítězoslavně se usmál. Při pohledu na advokáta a na jeho úsměv si byl Něchljudov jist, že mají vyhráno. Ale pak se podíval na senátory a zjistil, že se usmívá a jásá jen Fanarin. Senátoři a náměstek prezidenta se neusmívali ani nejásali, ale tvářili se jako lidé, kteří se nudí a říkají: „Takových už bylo! Ale na nás to neplatí.“ Zřejmě byli všichni spokojeni teprve, když advokát domluvil a přestal je zbytečně zdržovat. Ihned po advokátově řeči se předseda obrátil k náměstkovi prezidenta. Selenin se krátce, ale jasně a přesně vyslovil pro to, aby byl rozsudek ponechán beze změny, shledávaje všechny důvody k zrušení nedostatečnými. Senátoři pak vstali a odebrali se k poradě. V poradní síni se hlasy rozdělily. Volf byl pro zrušení. B. pochopil, oč jde, a rovněž velmi horlivě prosazoval zrušení rozsudku a živě kolegům vylíčil celý soud i nedopatření porotců, jak to zcela správně pochopil. Nikitin,

jako vždy trvající na přísnosti vůbec i na přísném zachování formalit, byl proti. Vše měl rozhodnout hlas Skovorodnikovův. A ten se přidal k zamítavé odpovědi převážně proto, že Něchljudovovo rozhodnutí oženit se s tou dívkou ve jménu mravních požadavků se mu nanejvýš přičilo.

Skovorodnikov byl materialista, darwinista, a každý projev abstraktní mravnosti nebo – což bylo ještě horší – nábožnosti pokládal nejen za nesmysl hodný opovržení, nýbrž přímo za osobní urážku. Všechny ty cavyky s prostitutkou a to, že slavný advokát, který ji hájil, i sám Něchljudov byli zde v senátě, obojí se mu z té duše protivilo. Strkal si vous do úst, pitvořil se a tuze věrohodně předstíral, že o té věci neví nic než to, že důvody k zrušení rozsudku jsou nedostačující, a proto souhlasil s předsedou, že rozsudek má být ponechán beze změny.

Stížnost byla zamítnuta.

XXII

„To je hrozné,“ řekl Něchljudov, když vyšli do čekárny a advokát si rovnal aktovku. „V té nejjasnější věci se chytanou formalit a zamítnou ji. Hrozné!“

„Všecko se zkazilo u soudu,“ pravil advokát.

„A Selenin taky hlasoval pro zamítnutí. To je hrozné, hrozné!“ opakoval Něchljudov. „Co teď budeme dělat?“

„Podáme žádost k Jeho Veličenstvu. Podejte ji osobně, dokud jste tady. Sepíšu vám ji.“

Maličký Volf, stejnokroj samou hvězdu, vstoupil v té chvíli do čekárny a šel k Něchljudovovi.

„Co se dá dělat, Jasnosti. Nebylo dostatečných důvodů,“ řekl se zavřenýma očima, pokrčil rameny a šel po svých.

Hned po Volfovi přišel i Selenin, neboť se od senátorů dověděl, že jeho bývalý přítel Něchljudov je zde.

„Toho bych se byl nenadál, že se tu s tebou setkám,“ řekl, když přistoupil k Něchljudovovi, ale usmíval se jen rty, kdežto jeho oči zůstaly smutné. „Ani jsem netušil, že jsi v Petrohradě.“

„A já jsem zas netušil, že jsi prezident...“

„Náměstek,“ opravil ho Selenin. „A kde se tu vlastně bereš?“ otázal se a smutně a ponuře se díval na přítele. „Věděl jsem, že jsi v Petrohradě. Ale jak ses octl tady?“

„Protože jsem doufal, že tu najdu spravedlnost a zachráním nevinně odsouzenou ženu.“

„Jakou ženu?“

„Ten případ, o kterém jste právě rozhodli.“

„Á, případ Maslovové,“ vzpomněl si Selenin. „Zcela bezpodstatná stížnost.“

„Nejde o stížnost, ale o ženu, která je nevinna, a přitom má být potrestána.“

Selenin vzdychl.

„Snad, ale...“

„Ne snad, ale určitě.“

„Odkud to víš?“

„Protože jsem byl porotcem. Víím, v čem jsme udělali chybu.“

Selenin se zamyslel.

„Tos měl hlásit hned tenkrát,“ řekl.

„Hlásil jsem to.“

„Mělo se to zaprotokolovat. Kdyby to bylo ve stížnosti...“ Selenin, věčně zaměstnaný, zřídka chodil do společnosti a o Něchljudovově milostném příběhu zřejmě neslyšel. Když to Něchljudov zpozoroval, usoudil, že mu o svém vztahu k Maslovové ani nemusí nic říkat.

„Ano, ale vždyť i teď bylo jasné, že ten rozsudek je nehorázný.“

„Senát nemá právo prohlásit něco takového. Kdyby si senát dovoľoval rušit soudní rozsudky podle vlastního názoru o spravedlivosti těchto rozsudků, nemluvě ani o tom, že by senát ztratil jakýkoli opěrný bod a spíše by se octl v nebezpečí, že spravedlnost poruší, než jí učiní zadost,“ řekl Selenin, vzpomínaje na projednávanou věc, „nemluvě ani o tom, pozbyly by výroky porotců jakéhokoli významu.“

„Vím jenom, že ta žena je úplně nevinná a že poslední naděje, že bude zachráněna před nezaslouženým trestem, je ztracena. Vyšší instance schválila naprosté bezpráví.“

„Neschválila, poněvadž nezkoumala ani nemůže zkoumat celý případ,“ řekl Selenin s přimhouřenýma očima. „Ty asi bydlíš u te-tičky, vid’?“ dodal zřejmě ve snaze obrátit řeč jinam. „Včera jsem se od ní dověděl, že jsi tady. Hraběnka mě zvala, abych s tebou přišel na pohostinské vystoupení nějakého kazatele,“ usmívaje se pouze ústy, řekl Selenin.

„Ano, byl jsem tam, ale odešel jsem zhnusen,“ odtušil Něchljudov zlostně, poněvadž se mrzel na Selenina, že obrací řeč jinam.

„No, pročpak zhnusen? Vždyť je to přece jen projev náboženského cítění, třeba jednostranný, sektářský,“ odpověděl Selenin.

„Je to nějaký bláznivý nesmysl.“

„Ba ne. Jenom je zvláštní, že známe učení naší církve tak špatně, že vlastní základní dogmata považujeme za nějaké zjevení,“ pravil Selenin, jako by chtěl honem honem sdělit bývalému příteli své názory, pro něho nové.

Něchljudov udiveně a pozorně pohlédl na Selenina. Selenin ne-sklopil oči a v nich se mu teď nezračil jen smutek, ale i nevraživost.

„Ty snad věříš v církevní dogmata?“ otázal se Něchljudov.

„Ovšemže věřím,“ odpověděl Selenin a zpříma a bezvýrazně hleděl Něchljudovovi do očí.

Něchljudov vzdychl.

„To je divné.“

„Však si to potom povíme,“ řekl Selenin. „Už jdu,“ obrátil se k vykonavateli, který k němu uctivě přistoupil. „Určitě se musíme sejít,“ dodal s povzdechem. „Jenom jestli tě zastihnu? Mne zastihneš kdykoli v sedm, kolem oběda. Naděždinská ulice.“ Řekl číslo. „Už od těch dob uteklo hodně vody,“ dodal na odchodu a zas se usmíval jen rty.

„Jestli budu mít čas, přijdu,“ řekl Něchljudov. Cítil, že Selenin, člověk kdysi blízký a milovaný, je mu teď po té krátké rozmluvě najednou cizí, vzdálený a nepochopitelný, ne-li nepřátelský.

XXIII

Když znal Něchljudov Selenina jako vysokoškoláka, byl to vzorný syn, věrný kamarád a na svůj věk velmi vzdělaný muž vybraných způsobů, jemného taktu, vždy elegantní a hezký, a přitom neskonale upřímný a poctivý. Studoval výborně, bez zvláštní námahy a bez nejmenšího pedantství a dostával za písemné práce zlaté medaile.

Nejen slovy, ale i ve skutečnosti si vytkl za cíl svého mladého života sloužit lidem. Tu službu si nedovedl představit jinak než jako službu státní, a proto si po skončeném studiu systematicky rozebral všechny obory, jimž mohl věnovat své síly, usoudil, že bude nejužitečnější v druhém oddělení osobní kanceláře, v níž byly sestavovány zákony, a nastoupil tam. Ale přestože vykonával co nejpřesněji a nejsvědomitěji vše, co od něho bylo žádáno, neukojil v tom místě svou potřebu být prospěšný a nedokázal v sobě vzbudit vědomí, že jeho činnost je žádoucí. Neuspokojenost po srážce s nejbližším, velice malicherným a ctižádostivým představeným tak vzrostla, že z druhého oddělení odešel a přestoupil k senátu. V senátě mu bylo lépe, ale pocit neuspokojenosti ho pronásledoval i nadále.

Neustále cítil, že to vůbec není to, co očekával a co by mělo být. Když už byl v senátě, vymohli mu příbuzní jmenování kamerjunkerem, a pak musel ve vyšívané uniformě, v bílé plátěné zástěře jet kočárem děkovat všemožným lidem za to, že mu byla udělena lokajská hodnost. Ať dělal, co dělal, nemohl pro ni najít rozumný výklad. A ještě víc než v úřadě cítil, že to „není ono“, ale jednak se nemohl toho jmenování vzdát, aby nezarmoutil ty, kdo byli přesvědčeni, že mu tím působí velké potěšení, jednak to lichotilo nižším vlastnostem jeho povahy a těšilo ho, když se v zrcadle viděl ve vyšívané zlaté uniformě a když požíval úcty, kterou to jmenování budilo v některých lidech.

Stejně se mu vedlo i v manželství. Byl mu zprostředkován sňatek z hlediska společenského skvělý. A oženil se rovněž zejména proto, že odmítnutím by urazil a zranil jak nevěstu, která po tom sňatku toužila, tak lidi, kteří sňatek zprostředkovali, a dále proto, že sňatek s mladou, půvabnou urozenou dívkou lichotil jeho samolibosti a těšil ho. Avšak záhy se ukázalo, že sňatek je ještě méně „ono“, než byl úřad a dvorní hodnost. Po prvním dítěti už si žena nepřála děti a začala vést honosný společenský život, kterého se musel volky nevolky účastnit. Nebyla nijak zvlášť krásná, byla mu věrná, a třebaže se zdálo, že z toho života nemá nic než hroznou námahu a únavu, nemluvě ani o tom, že tím otravovala život muži, přece takový život horlivě vedla. Všechny jeho pokusy změnit ten život narážely jako na kamennou hradbu na její všemi příbuznými a známými podporované přesvědčení, že to tak musí být.

Dítě, děvčátko s nazlátlými dlouhými lokny a nahýma nohama, bylo stvoření otci úplně cizí zejména proto, že bylo vedeno docela jinak, než si přál. Mezi manžely zavládlo obvyklé nepochopení, ba nedostatek dobré vůle k vzájemnému pochopení a tichý, němý zápas, skrývaný před cizími lidmi a mírněný pravidly slušnosti, a ten mu život doma velice ztěžoval. Rodinný život byl tedy ještě daleko méně „ono“ než úřad a dvorní hodnost.

Ale nejméně ze všeho byl „ono“ jeho poměr k náboženství. Jako všichni lidé jeho kruhů a té doby bez nejmenšího úsilí zpřetrhal svým rozumovým růstem pouta náboženských pověr, v kterých byl vychován, a ani sám nevěděl, kdy se vlastně osvobodil. Jako člověk vážný a poctivý se v raném mládí, za studií a přátelství s Něchljudovem netajil tím, že se zbavil předsudků oficiálního náboženství. Avšak s lety, se služebním postupem a zvláště za konzervativní reakce, jež v té době nastala ve společnosti, začala mu duchovní svoboda vadit. Nemluvě o poměrech doma, zvláště při otcově úmrtí, při zádušních mších, nemluvě ani o tom, že si matka přála, aby chodil ke zpovědi, a že to zčásti vyžadovalo veřejné mínění,

musel se z úřední povinnosti neustále účastnit pobožností, svěcení, děkovných a jiných mší. Málokterý den minul, aniž přišel do styku s vnějšími formami náboženství, jimž se nemohl vyhnout. Když se těch mší účastnil, měl na vybranou: buď předstírat, že věří v to, več nevěřil (což při své upřímné povaze nikdy nedokázal), anebo si zařídil život tak, aby nebyl nucen účastnit se toho, co považoval za lež. Ale k tomu, aby dokázal věc napohled tak nepatrnou, bylo zapotřebí velmi mnoho. Musel by vést ustavičný boj se všemi blízkými lidmi, musel by změnit i své postavení, opustit úřad a obětovat užitek, který se domníval přinášet ve svém úřadě lidem už nyní a který jim chtěl ještě zvýšenou měrou přinášet v budoucnu. A aby to udělal, musel být pevně přesvědčen, že má pravdu. Byl vskutku pevně přesvědčen, že pravdu má, jako musí být přesvědčen o správnosti zdravého úsudku každý vzdělaný člověk naší doby, který trochu zná dějiny, zná původ náboženství vůbec a ví o původu a rozkladu náboženství církevně křesťanského. Nemohl nevědět, že má pravdu, neuznává-li církevní učení za správné.

Ale pod tlakem životních poměrů se ten poctivý člověk dopustil maličké lži, když si řekl: abych mohl prohlašovat nerozumné věci za nerozumné, musím si ty nerozumné věci nejprve prostudovat. Byla to malá lež, ale zavedla ho do velké lži, v které teď tonul.

Když si položil otázku, zda je správné ono pravoslaví, v kterém se narodil a byl vychován, které od něho vyžaduje celé okolí, pravoslaví, jež musí uznávat, aby mohl pokračovat ve své činnosti, užitečné lidem – měl ji rozřešenou už předem. A proto si pro ujasnění otázky nevzal Voltaira, Schopenhauera, Spencera ani Comta, nýbrž filozofické knihy Hegelovy a náboženské spisy Vinetovy a Chomjakovovy a samo sebou v nich našel, co potřeboval: něco jako uklidnění a ospravedlnění náboženského učení, v němž byl vychován a které jeho rozum už dávno nepřipouštěl, ale bez něhož se celý život hemžil nepříjemnostmi, kdežto uznal-li je, všechny nepříjemnosti rázem mizely. Osvojil si tedy všechna obvyklá sofizmata,

že jednotlivec nemůže svým rozumem poznat pravdu, že pravda se zjevuje pouze lidskému celku, že jedinou cestou k poznání je zjevení, že zjevení je chráněno církví apod. A od té doby už si neuvědomoval lež, které se dopouštěl, a klidně se mohl účastnit všech pobožností, zádušních mší a bohoslužeb, mohl chodit ke zpovědi a křížovat se před svatými obrazy, mohl pokračovat v úřední činnosti, která mu skýtala vědomí, že je prospěšný, i útěchu v neradostném rodinném životě. Domníval se, že věří, ale přitom si víc než kdy jindy bytostně uvědomoval, že jeho víra zdaleka „není ono“.

A proto měl vždy smutné oči. A proto si při setkání s Něchljudovem, jehož znal v dobách, kdy se v něm všechny ty lži ještě nezakořenily, vzpomněl, jaký byl tenkrát; a zvláště po tom, co si pospíšil s narážkou na své náboženské názory, cítil silněji než kdy jindy, že to všecko „není ono“, a bylo mu smutno k zoufání. Totéž – po prvním radostném dojmu ze shledání s dávným přítelem – cítil i Něchljudov.

A proto žádný z nich, ač si navzájem slíbili, že se setkají, o setkání neusiloval a už se za Něchljudovova pobytu v Petrohradě nesešli.

XXIV

Něchljudov a advokát odešli ze senátu a vykročili po chodníku. Advokát nařídil kočímu, aby jel za ním, a začal Něchljudovovi vyprávět historku onoho ředitele departmentu, o němž senátoři vykládali, jak byl usvědčen a jak místo nucených prací, které by mu podle zákona patřily, dostal jmenování gubernátorem na Sibiř. Advokát dopověděl historku v celé její nechutnosti, pak s mimořádným požitkem vykládal, jak různé čelné osobnosti ukradly peníze vybrané na dosud nedostavěný pomník, kolem kterého dnes ráno jeli, dále líčil, jak si milenka toho a toho přišla na burze na pěkných pár miliónů, jak ten a ten prodal a ten a ten si zase koupil ženu, načež začal vyprávět o podvodech a všelijakých trestných činech vysokých hodnostářů, kteří nesedí ve vězení, nýbrž na vedoucích místech v různých státních úřadech. Příběhy, jejichž zásoba byla zřejmě nevyčerpatelná, působily advokátovi velkou rozkoš, neboť přesvědčivě dokazovaly, že vydělává peníze zcela poctivě a bezúhonně ve srovnání s prostředky, jichž k témuž účelu užívali i vysocí petrohradští hodnostáři. A proto byl advokát velice překvapen, když Něchljudov nevyslechl do konce jeho poslední vyprávění o trestných činech hodnostářů, rozloučil se s ním, najal si drožku a jel domů na nábreží.

Něchljudovovi bylo strašně smutno. Byl smutný především proto, že zamítavá odpověď senátu schválila nesmyslnou krutost spáchanou na nevinné Maslovové, i proto, že ještě víc ztěžovala jeho nezvratné rozhodnutí spojit s Maslovovou svůj osud. Smutek ještě vzrostl, když advokát tak radostně vykládal strašné historie o panství zla, a nadto Něchljudov stále a stále vzpomínal, jak nehezky, chladně a odpudivě se tvářil Selenin, kdysi milý, upřímný a šlechetný.

Když se vrátil domů, odevzdal mu vrátný s jistou dávkou pohrdání dopis, který prý napsala ve vrátnici nějaká ženská, jak se vyjádřil. Dopis byl od matky Šustovové. Psala, že chtěla poděkovat dobrodinci, dceřinu zachránci, a že ho snažně prosí, aby přijel k nim na Vasiljevský ostrov, Pátá ulice, číslo to a to. Psala mu, že je to nanejvýš nutné kvůli Věře Jefremovně. Nemusí se obávat, že bude obtěžován projevy díků. Nebudou s ním o vděčnosti mluvit, ale prostě je bude těšit, když ho uvidí. Ať přijede podle možnosti zítra dopoledne.

Druhý dopis byl od bývalého Něchljudovova kamaráda, křídelního pobočníka Bogatyrjova, jehož Něchljudov požádal, aby osobně odevzdal připravenou žádost sektářů panovníkovi. Bogatyrjov psal svým velkým rázným písmem, že žádost odevzdá carovi přímo do rukou, jak slíbil, ale že ho napadlo, že by snad měl Něchljudov nejprve požádat člověka, který v tom rozhoduje.

Po dojmech z posledních dnů v Petrohradě se Něchljudova zmocnila naprostá beznaděj. Nevěřil, že by ještě něco dokázal. Plány, které si dělal v Moskvě, mu teď připadaly jako nějaké jinošské sny, v kterých se lidé neodvratně zklamou, jakmile vstoupí do života. Nicméně považoval za svou povinnost vykonat v Petrohradě vše, co si předsevzal, a umínil si, že hned zítra se staví u Bogatyrjova a pak pojedje za člověkem, na kterém závisí osud sektářů.

Právě si vyndal z aktovky jejich žádost a znova si ji četl, když zaklepal lokaj hraběnky Katěřiny Ivanovny a vyřizoval mu, aby ráčil nahoru na čaj.

Něchljudov vzkázal, že hned přijde, uložil spisy do aktovky a šel k tetičce. Cestou nahoru vyhlédl ven z okna, spatřil pár Mariettiných ryzáků, a už měl veselou náladu a div nezářil.

Mariette měla klobouk, ale už nikoli černé, nýbrž nějaké světlé pestré šaty, seděla s šálkem v ruce u hraběnčina křesla a šveholila, blýskajíc hezkýma smavýma očima. Ve chvíli, kdy Něchljudov vstupoval do pokoje, zrovna dala k lepšímu nějaký vtip, neslušný

vtip (to Něchljudov poznal podle smíchu), až se dobrácká vousatá hraběnka Katěrina Ivanovna smíchy prohýbala a natřásala celým tlustým tělem, kdežto Mariette trochu zkřivila usměvavá ústa, sklonila veselou energickou tvář na stranu a se zvláštním laškovným výrazem hleděla na svou společnici. Něchljudov uhodl, že mluví o druhé petrohradské novince toho času, o epizodě novopečeného sibiřského gubernátora, a že Mariette k tomu podotkla něco, co bylo tak k smíchu, že hraběnka dlouho nemohla přijít k sobě. „Ne, já umřu!“ řekla a až se zakuckala.

Něchljudov pozdravil a sedl si k nim. A sotva chtěl Mariette vytknout lehkomyslnost, už postřehla jeho vážný a trochu nespokojený výraz, a aby se mu zalíbila (po tom zatoužila od chvíle, kdy ho spatřila), změnila se nejen ve tváři, ale i duševně se naladila jinak. Pojednou zvážněla, byla nespokojena se svým životem, cosi hledala, po něčem dychtila a ani se nepřetvařovala, ale vskutku se vžila do nálady – třebaže by nebyla dokázala vyjádřit slovy, co vlastně za tím je – do nálady navlas stejné, jakou měl v tom okamžiku Něchljudov.

Zeptala se ho, jak pořídil. Vyprávěl jí o nezdaru v senátě i o setkání se Seleninem.

„Ach! To je taková ryzí povaha! Pravý chevalier sans peur et sans reproche⁵³. Ryzí povaha,“ uplatnily obě dámy onen stálý přívlastek, pod nímž byl Selenin znám ve společnosti.

„Jakou má ženu?“ zeptal se Něchljudov.

„Jakou má ženu? No, nerada bych pomlouvala. Ale ona mu nerozumí. Prosím vás, a on skutečně byl pro zamítnutí?“ otázala se s upřímným pochopením. „To je hrozné. Je mi jí tak líto,“ dodala s povzdechem.

Zamračil se a aby obrátil řeč jinam, začal o Šustovové, která byla vězněna na pevnosti a na její přímluvu propuštěna. Poděkoval jí, že se přimluvila u muže, a chtěl říci, jak hrozné je pomyšlení, že ta

---

53 Rytíř bez bázně a hany.

žena a celá její rodina trpěla jen proto, že na ně nikdo neupozornil, ale nedala mu domluvit a sama dala najevo rozhořčení.

„Ani mi nemluvte,“ pravila. „Hned jak mi muž řekl, že může být propuštěna, napadlo mě to a přímo jsem se zhrozila. Proč ji tedy věznili, když není vinna?“ vyřkla, co chtěl říci Něchljudov. „To přestává všecko!“

Hraběnka Katěrina Ivanovna viděla, že Mariette koketuje s jejím synovcem, a to ji bavilo.

„Víš co?“ řekla, když se odmlčeli. „Přijď zítra večer k Aline. Bude tam Kiesewetter. A ty přijď taky,“ obrátila se hraběnka k Mariette.

„Il vous a remarqué,⁵⁴“ pravila k synovci. „A povídal, že všecko, cos říkal – já jsem mu to vykládala – je dobré znamení a že se jistojistě obrátíš ke Kristu. Určitě přijď. Řekni mu, Mariette, ať přijde. A přijď taky.“

„Milosti, za prvé nemám nejmenší právo Jeho Jasnosti cokoli radit,“ namítla Mariette. Dívala se na Něchljudova a ten pohled vyjadřoval naprostou vzájemnou shodu v názorech, ať už šlo o hraběnčina slova či evangelizaci vůbec. „A za druhé víte, že příliš nemiluju...“

„Ale ty děláš vždycky všecko obráceně a musíš mít svou hlavu.“

„Jak to? Věřím jako ta nejprostší venkovská ženská,“ řekla Mariette s úsměvem. „A za třetí,“ pokračovala, „jdu zítra do francouzského divadla...“

„Ach! Viděl jsi tu... no, jakpak se jmenuje?“ tázala se hraběnka Katěrina Ivanovna.

Mariette jí napověděla jméno proslulé francouzské herečky.

„Na to určitě jdi! Je to úžasné.“

„Tak na koho se vlastně mám jít dřív podívat, ma tante, na herečku, nebo na kazatele?“ prohodil Něchljudov s úsměvem.

„Jenom mě, prosím tě, nechytej za slovo.“

---

54 Všíml si tě.

„Myslím, že bych se měl jít nejdřív podívat na kazatele a pak na francouzskou herečku, nebo by mě vůbec mohla přejít chuť na kázání,“ pravil Něchljudov.

„Ne, raději začněte francouzským divadlem a pak můžete činit pokání,“ ozvala se Mariette.

„Jen si dělejte dobrý den! Kazatel je kazatel a divadlo je divadlo. Když se chce někdo spasit, nemusí se tvářit jako sedm drahých let a pořád plakat. Musíme věřit a pak nám bude veselo.“

„Vy, ma tante, kážete líp než lecjaký kazatel.“

„Ale víte co,“ pravila Mariette přemýšlivě. „Přijďte zítra k nám do lože.“

„Obávám se, že nebudu mít kdy...“

Z rozmluvy je vytrhl lokaj, ohlašující návštěvu. Přišel tajemník dobročinného spolku, kde byla hraběnka předsedkyní.

„Och, s tímhle pánem je hrozná nuda. Radši ho přijmu tam. A pak přijdu za vámi. Nalijte mu čaj, Mariette,“ řekla hraběnka a rychlým, houpavým krokem zamířila do sálu.

Mariette si stáhla rukavičku a obnažila energickou, dosti ploskou ruku, prsteník měl samý prsten.

„Přejete si čaj?“

Uchopila stříbrnou konvici na lihovém vařiči a přitom nějak divně odtahovala malíček.

Zvážněla a posmutněla.

„Je mi vždycky strašně líto, když pomyslím, že lidé, na jejichž mínění mi záleží, mě ztotožňují s mým společenským postavením.“

Při posledních slovech se málem dala do pláče. A třebaže ta slova, kdybychom je podrobili rozboru, neměla žádný či jen velmi neurčitý smysl, viděl v nich Něchljudov bezmeznou hloubku, upřímnost a dobrotu. Tolik ho vábil pohled jiskřivých očí, který provázel slova mladé, krásné a hezky oblečené ženy.

Něchljudov mlčel a mohl na ní oči nechat.

„Vy si myslíte, že vás nechápu a že nevím, jak vám je. Vždyť přece každý ví, co jste udělal. Je to veřejné tajemství. Jsem nadšena a schvaluji vám to.“

„To opravdu nemusíte. Zatím jsem dokázal pramálo.“

„To máte jedno. Chápu váš cit a chápu i ji... No dobře, dobře, už o tom nebudu mluvit,“ zarazila se, když na něm zpozorovala nelihost. „Ale chápu, když jste viděl všechno to utrpení, ty hrůzy, které se dějí ve věznicích,“ mluvila Mariette, vedena jen a jen touhou, aby ho upoutala, a uhadujíc ženským pudem vše, co pro něho mělo význam a bylo mu drahé, „že chcete pomoci lidem, kteří trpí, tak strašně trpí lidskou lhostejností a krutostí... Chápu, že člověk za to může dát život, a sama bych ho obětovala. Ale každý máme svůj osud...“

„Vy snad nejste spokojena se svým osudem?“

„Já?“ tázala se jako ohromena, že se může takto ptát. „*Musím* být spokojena, a proto *jsem* spokojena. Ale občas se v člověku probudí hlodavý červ...“

„Ano, a nesmíte ho nechat usnout, musíte věřit tomu hlasu,“ řekl Něchljudov. Zcela podlehl jejímu klamu.

Něchljudov potom mnohokrát vzpomínal s hanbou na celý ten rozhovor. Vzpomínal na slova ani ne tak lživá, jako spíš nastrojená, vzpomínal, jak nasadila zjihlý a pozorný výraz, když jí líčil hrůzy vězení a své dojmy z vesnice.

Když se vrátila hraběnka, rozprávěli už nejen jako starí přátelé, ale jako přátelé výjimeční, kteří si jediní rozumějí uprostřed davu, jenž nerozumí jim.

Hovořili o nespravedlivé vládě, o utrpení nešťastníků, o bídě lidu, ale jejich oči se za rozmluvy dívaly potají na sebe, neustále se vyptávaly „můžeš mě milovat?“ a odpovídaly „mohu“ a pohlavní pud, rozvinutý do té nejslibnější a zcela nenadálé podoby, je přitahoval k sobě.

Na odchodu mu řekla, že je mu vždy k službám, a prosila ho, aby zítra jistě přijel za ní na okamžik do divadla, že s ním ještě musí mluvit o něčem důležitém.

„Beztať kdo ví, kdy vás zase uvidím,“ dodala s povzdechem a opatrně si navlékla rukavičku na ruku plnou prstenů. „Tak řekněte, že přijdete.“

Něchljudov slíbil.

Když té noci osaměl ve svém pokoji, uleh a zhasil svíci, dlouho nemohl usnout. Při vzpomínkách na Maslovovou, na výrok senátu, na rozhodnutí jet přes všechno za ní, na to, jak se vzdal práva na půdu, při tom všem se mu pojednou jako odpověď na otázky zjevila tvář Mariette, její povzdech a pohled, když řekla „kdo ví, kdy vás zase uvidím,“ i její úsměv tak živě, jako by ji měl před sebou, a také se usmál. Bude to správné, když pojedete na Sibiř? A bude správné, když se vzdá bohatství?

Odpovědi na ty otázky, jak mu vytanuly za jasné petrohradské noci, která se rýsovala za volně spuštěnou záclonou, byly neurčité. Všecko se mu v hlavě zmátlo. Vyvolal v sobě prvotní náladu a vybavil si dřívější sled myšlenek. Ale myšlenky už nebyly tak přesvědčivé.

Co když je to všechno smyšlenka a nedokáže takto žít? Co když bude litovat, že jednal správně? Nedovedl si odpovědět, a vtom na něho padla taková tíseň a zoufalství, jaké nezažil už dávno. Zanic se nemohl v těch otázkách vyznat a usnul těžkým spánkem, jako kdysi usínal po velké prohře v kartách.

XXV

Když se Něchljudov druhý den ráno vzbudil, měl v první chvíli pocit, že včera provedl nějakou hanebnost.

Vzpomínal. Žádnou hanebnost neprovedl, špatnosti se nedopustil, ale měl myšlenky, ošklivé myšlenky, že všechny jeho nynější úmysly oženit se s Kaťušou a postoupit půdu rolníkům, vše to jsou jen neuskutečnitelné sny, že v té zkoušce neobstojí, že je to všechno umělé, nepřirozené a že musí žít, jak žil.

Špatnosti se nedopustil, ale bylo tu něco daleko horšího než ošklivý čin, byly tu myšlenky, z nichž vzchází všechny ošklivé činy. Ošklivý čin nemusíme opakovat a můžeme ho litovat, ale ošklivé myšlenky plodí všechny ošklivé činy.

Ošklivý čin jenom dláždí cestu k ošklivým činům. Ale ošklivé myšlenky nás nezadržitelně vláčejí po té cestě.

Něchljudov si v duchu zopakoval včerejší myšlenky a podivil se, jak jim mohl, byť na okamžik, uvěřit. Ať byl zamýšlený skutek sebenovější a sebetěžší, věděl, že je to dnes pro něho jediný možný život, ať byl návrat k dřívějšímu sebesnazší a navyklejší, věděl, že je to smrt. Včerejší pokušení se mu dnes jevilo tak, jako bývá člověku, když se rozespí a rád by se ještě aspoň chvíli provaloval a pohověl si v posteli, třebaže ví, že musí vstávat, že ho čeká důležitá a radostná práce.

Ten poslední den v Petrohradě jel zrána k Šustovové na Vasiljevský ostrov.

Šustovová bydlela v prvním patře. Něchljudov se zeptal domovníka a vchodem pro služebnictvo přišel po rovném a příkrém schodišti rovnou do přetopené kuchyně prosycené výpary z jídel. U plotny stála starší žena s vykasanými rukávy, v zástěře a v brejlích a cosi míchala v kastrolu, ze kterého se kouřilo.

„Koho hledáte?“ otázala se přísně, hledíc přes brejle na příchozího.

Sotva se Něchljudov představil, žena se najednou zatvářila polekaně i radostně.

„Ach Vaše Jasnosti!“ zvolala, utírajíc si ruce do zástěry. „Ale pročpak jdete zadním vchodem? Náš milý dobrodinče! Jsem její matka. Vždyť by děvče málem zničili. Jste náš zachránce,“ říkala, chytla Něchljudova za ruku a chtěla mu ji políbit. „Byla jsem včera u vás. Sestra mě moc prosila. Je zrovna u nás. Račte sem, sem za mnou.“ Matka Šustovová vedla Něchljudova úzkými dveřmi a přes tmavou chodbičku a cestou si neustále rovnala podkasané šaty a přihlazovala vlasy. „Moje sestra je Kornilovová, jistě jste o ní slyšel,“ dodala šepem a zůstala stát u dveří. „Byla zapletena do politických procesů. Je to náramně chytrá žena.“

Stará Šustovová otevřela dveře z chodby a zavedla Něchljudova do malého pokojíku, kde seděla na pohovce u stolu menší silná dívka v pruhované kartounové blůzce. Vlnité plavé vlasy jí lemovaly kulatý, velice bledý obličej, podobný obličejí matčinu. Proti ní seděl zkroucen v křesle mladý muž s černým knírkem a bradkou, a v ruské košili s vyšívaným límcem. Oba byli zřejmě tak zabrání do rozhovoru, že se ohlédli, teprve když Něchljudov vstoupil.

„Lído, Jeho Jasnost kníže Něchljudov...“

Bledá dívka nervózně vyskočila, sčesala si za ucho vyklouzlou kadeř a polekaně upřela velké šedé oči na příchozího.

„Tak vy jste ta nebezpečná žena, za kterou se přimlouvala Věra Jefremovna?“ řekl Něchljudov s úsměvem a podal jí ruku.

„Ano, já,“ odvětila Lydie a odhalila v bezelstném dětském úsměvu řadu nádherných zubů. „Teta si vás hrozně přála vidět. Teto!“ zavolala ke dveřím příjemným něžným hlasem.

„Věra Jefremovna byla tuze nešťastná, když vás zatkli,“ řekl Něchljudov.

„Pojďte si sednout sem, nebo radši sem,“ Lydie ukázala na rozbité vycpané křeslo, z kterého zrovna vstal mladý muž. „Můj bratranec Zacharov,“ řekla, když zpozorovala, jak si Něchljudov mladého muže prohlíží.

Mladý muž se usmál stejně srdečně jako Lydie, pozdravil hosta, a když se Něchljudov posadil na jeho místo, vzal si od okna židli a sedl si k němu. Druhými dveřmi přišel ještě plavovlasý gymnasta asi šestnáctiletý a mlčky usedl na okno.

„Věra Jefremovna je s tetou velká přítelkyně, ale já ji skoro ani neznám,“ řekla Lydie.

V té chvíli přišla z vedlejšího pokoje žena v bílé halence přepásané koženým páskem. Měla velice příjemný, inteligentní obličej.

„Dobrý den, to jste hodný, že jste přišel,“ začala, jakmile usedla na pohovku vedle Lydie. „Co Věročka? Viděl jste ji? Jak to snáší?“

„Nestěžuje si,“ odpověděl Něchljudov. „Říká, že má božskou náladu.“

„Ach, to je celá Věročka,“ řekla teta s úsměvem a potřásla hlavou. „Člověk ji musí znát. Úžasná bytost. Všecko pro jiné, pro sebe nic.“

„Ano, pro sebe nic nechtěla, jenom měla starost o vaši neter. Hlavně ji trápilo, že byla zatčena, jak říkala, docela nevinně.“

„To je pravda,“ řekla teta. „Je to hrozná věc! Trpěla vlastně pro mne.“

„Ale vůbec ne, teto!“ ozvala se Lydie. „Stejně bych byla ty papíry vzala k sobě.“

„Nezlob se, ale vím to líp než ty,“ pokračovala teta. „Víte,“ obrátila se k Něchljudovovi, „všecko vzniklo z toho, že mě jistá osoba požádala, aby si u mne mohla načas schovat nějaké písemnosti, ale já jsem byla zrovna bez bytu a odnesla jsem je Lydii. A pak k nim hned tu noc přišla prohlídka, sebrali papíry a ji taky a drželi ji tam až dosud, chtěli, aby řekla, od koho je má.“

„Ale já jsem to neřekla,“ vyhrkla Lydie a nervózně se škubala za kadeř, ač jí ani nepřekážela.

„Však taky netvrdím, žeš něco řekla,“ namítla teta.

„Jestli zatkli Mitina, já za to nemohu,“ řekla Lydie, zrudla a nepokojně se rozhlížela kolem sebe.

„Tak už o tom nemluv, Lidočko,“ napomenula ji matka.

„Proč ne? Chci říct, jak to bylo!“ Lydie se už neusmívala, ale červenala se, už si neupravovala kadeř, ale natáčela si ji na prst a neustále se ohlížela.

„Víš, jak to dopadlo včera, když jsi o tom začala mluvit.“

„To nic... Nechte mě, maminko. Nic jsem neřekla, jenom jsem mlčela. Když se mě dvakrát vyptával na tetu a na Mitina, neřekla jsem nic a prohlásila jsem mu, že nebudu odpovídat. A pak ten... Petrov...“

„Petrov je tajný. Četník a hrozný ničema,“ poznamenala teta na vysvětlenou Něchljudovovi.

„Pak mě,“ pokračovala Lydie rozčileně a překotně, „začal přemlouvat. Že prý nic, co mu řeknu, nemůže žádnému uškodit, ale naopak... Jestli prý všechno řeknu, budou osvobozeni nevinní lidé, které tam možná pro nic za nic trápí. Ale já jsem mu stejně řekla, že nic nepovím. A on na to: ‚Tak dobře, neříkejte nic, jenom nepopírejte, co řeknu já.‘ Začal jmenovat a jmenoval Mitina.“

„Tak o tom nemluv,“ pravila teta.

„Ale nechte mě, teto...“ Lydie se bez ustání škubala za kadeř a pořád se ohlížela. „A představte si, najednou se druhý den dovím – vytukali mi to na zeď –, že Mitina sebrali. Myslela jsem si, že jsem ho prozradila. A to mě začalo tak trápit, tak hrozně trápit, že jsem div nepřišla o rozum.“

„A pak se zjistilo, že jsi za to vůbec nemohla,“ řekla teta.

„Ale když já jsem to nevěděla. Pořád jsem myslela, že jsem ho zradila. Chodím a chodím ode zdi ke zdi a pořád na to musím myslet. Říkám si: zradila jsem ho. Lehnu si, přikryju se, a najednou jako když mi někdo šeptá do ucha: zradilas Mitina, zradilas Mitina. Věděla jsem, že je to halucinace, ale pořád jsem to slyšela. Chci usnout, a nemohu. Nechci myslet, a taky to nejde. Tohle bylo strašné!“ říkala

Lydie stále a stále ve větším rozčilení, navíjela si kadeř na prst, opět ji rozmotávala a ustavičně se ohlížela.

„Lidočko, uklidni se,“ opakovala matka a jemně ji vzala za rameno.

Avšak Lidočka se nedala zadržet.

„Je to strašné proto,“ začala ještě, ale nedomluvila, vzlykla, vyskočila z pohovky, div nezakopla o křeslo, a vyběhla z pokoje. Matka šla za ní.

„Ti lumpové zaslouží pověsit,“ ozval se gymnazista, sedící na okně.

„Co říkáš?“ tázala se matka.

„Nic... Jen tak,“ odpověděl gymnazista, popadl ze stolu cigaretu a zapálil si.

XXVI

„Ano, pro mladé lidi je samovazba hrozná,“ řekla teta, potřásajíc hlavou, a také si zapálila.

„Já myslím, že pro každého,“ pravil Něchljudov.

„Ne, pro každého ne,“ odpověděla teta. „Slyšela jsem, že pro skutečné revolucionáře je to odpočinek a uklidnění. Ilegální pracovník žije ve věčném neklidu a v hmotném nedostatku, ve strachu o sebe, o jiné a o společnou věc, ale když ho nakonec zavřou, všechno končí, je zbaven veškeré odpovědnosti. Může sedět a odpočívat. Slyšela jsem, že mají přímo radost, když jsou zatčeni. No, ale pro mladé lidi, kteří jsou nevinní – oni vždycky nejdřív zatýkají nevinné, jako je Lidočka –, pro ty je první otřes hrozný. Nejde ani tak o to, že vás zbaví svobody, že se s vámi hrubě zachází, že tam máte špatnou stravu, špatný vzduch a vůbec jste vystaven všemožnému strádání. To všechno by nic nebylo. I kdyby těch útrap bylo třikrát tolik, všechno by se lehko sneslo, nebýt mravního otřesu, který utrpí každý, když jim poprvé padne do rukou.“

„Vy jste to zažila?“

„Já? Byla jsem zavřena dvakrát,“ řekla teta s milým, smutným úsměvem. „Když mě zavřeli poprvé, a to nevinně,“ pokračovala, „bylo mi dvaadvacet, měla jsem dítě a byla jsem v jiném stavu. I když jsem tenkrát těžce nesla ztrátu svobody, odloučení od dítěte a od muže, byla to všechno maličkost ve srovnání s tím, jak mi bylo, když jsem poznala, že už nejsem člověk, ale věc. Chci se rozloučit s dcerou, ale řeknou mi, abych šla nasednout do drožky. Ptám se, kam mě vezou, ale odpovědí mi, že se to dovím, až tam budeme. Ptám se, z čeho jsem obviněna, ale nikdo mi neodpovídá. Když mě po výslechu svlékli, dali mi očíslované vězeňské šaty, zavedli mě na chodbu, odemkli dveře, strčili mě dovnitř, zamkli mě a odešli a zů-

stal tam jen strážný s puškou, který mlčky přecházel a občas nahlédl špehýrkou ve dveřích – padla na mne hrozná tíseň. Pamatuji se, že nejvíc mě dorazilo, když mi důstojník četnictva nabídl u výslechu cigaretu. Musí tedy vědět, jak lidé rádi kouří, a taky asi ví, jak lidé milují svobodu a světlo, a ví, jak matky milují děti a děti matku. Proč mě tedy tak nemilosrdně oloupili o vše, co mi bylo drahé, a zavřeli mě jako divoké zvíře? To se nemůže trpět beztrestně. Jestli někdo věřil v Boha a v lidi, v to, že lidé se mají navzájem rádi, po tomhle věřit přestane. Tenkrát jsem přestala věřit v lidi a zahořkla jsem,“ domluvila a usmála se.

Do dveří, za kterými zmizela Lydie, vstoupila její matka a oznámila, že Lidočka je velmi rozrušena a už nepřijde.

„Proč jenom byl zničen mladý život?“ řekla teta. „Nejvíc mě trápí, že já jsem to bezděčně zavinila.“

„Snad dá pánbůh, že se na venkovském vzduchu zotaví,“ ozvala se matka. „Pošleme ji k otci.“

„Ano, nebýt vás, byla by ztracena,“ řekla teta. „Děkuji vám. Chtěla jsem se s vámi setkat a poprosit vás, abyste vzal dopis pro Věru Jefremovnu.“ Vyňala dopis z kapsy. „Není zalepený, můžete si ho přecíst a roztrhat ho nebo odevzdat, jak uznáte za vhodné. Není v něm nic kompromitujícího.“

Něchljudov vzal dopis, slíbil, že ho odevzdá, vstal, rozloučil se a vyšel ven.

Dopis nečetl, zalepil ho a rozhodl se, že ho odevzdá na místo určení.

XXVII

Něchljudova ještě zdržela v Petrohradě záležitost sektářů, jejichž žádost k carovi hodlal podat prostřednictvím bývalého kamaráda z vojny křidelního pobočníka Bogatyrjova. Přijel k němu po ránu a ještě ho stihl doma u snídaně, i když už na odchodu. Bogatyrjov byl menší sporý muž, nadaný vzácnou fyzickou silou (ohýbal podkovy), hodný, poctivý, přímý, až liberální člověk. Přes tyto vlastnosti měl přístup ke dvoru, miloval cara i jeho rodinu a nějakým pozoruhodným způsobem dovedl žít ve vyšších kruzích a přitom na nich vidět jen dobré stránky a neúčastnit se žádné špatnosti a nepoctivosti. Nikdy neodsuzoval ani lidi, ani učiněná opatření, ale buď mlčel, nebo mluvil směle a hlasitě, téměř vykřikoval, co chtěl říci, a přitom se často smál stejně hlasitě. Ale nebyla to od něho politika. Měl už takovou povahu.

„To je báječné, žeš přišel. Nechceš posnídat? Sedni si. Ten biftek je výborný. Vždycky vycházím z podstaty a končím podstatou. Chachachá! Aspoň si dej víno!“ křičel a ukázal na láhev s červeným vínem. „Myslel jsem na tebe. Žádost podám. Odevzdám ji do vlastních rukou, jistě. Jenže mě napadlo, jestli by ses neměl předtím stavět u Toporova.“

Při zmínce o Toporovovi se Něchljudov zakabonil.

„On o tom rozhoduje. Stejně se dotáží jeho. A možná že ti rovnou vyhoví.“

„Když mi to radíš, tak se za ním rozjedu.“

„Výborně. A co, jak na tebe působí Pitěř?“ rozkřikl se Bogatyrjov. „Povídej!“

„Připadám si tu jako v hypnóze,“ řekl Něchljudov.

„V hypnóze?“ opáčil Bogatyrjov a hlasitě se rozesmál. „No, jak myslíš.“ Otřel si ubrouskem kníry. „Tak tam pojeděš, vid’? Jestli nic

neudělá, nech to na mně, odevzdám to hned zítra," vykřikl, vstal od stolu, rozmáchle se požehnal křížem, patrně stejně podvědomě, jako si utřel ústa, a připínal si šavli. „Ale teď se s tebou musím rozloučit. Musím už jet.“

„Půjdeme společně," řekl Něchljudov, potěšen stiskl Bogatyrjovovi silnou, širokou ruku a před domem se s ním rozloučil. Měl z něho jako vždy příjemný dojem něčeho zdravého, pudového, svěžího.

Ačkoli si od své cesty nic nesliboval, přesto jel na Bogatyrjovovu radu k Toporovovi, na němž záležel případ sektářů.

Toporov zastával úřad, svým určením obsahující vnitřní rozpor, který mohl nevidět jen člověk tupý a prostý mravního citu. Toporov obě ty záporné vlastnosti měl. Rozpor, vězící v jeho hodnotě, záležel v tom, že úřad měl podporovat a hájit vnějšími prostředky, ani násilí nevyjímaje, onu církev, která podle vlastní definice byla založena samým Bohem a kterou nemohou otřást ani brány pekelné, ani jakékoli snahy lidské. A to neotřesné božské zřízení mělo být podporováno a hájeno oním zřízením lidským, v jehož čele stál Toporov se svými úředníky. Toporov ten rozpor neviděl anebo ho vidět nechtěl, a proto se velice vážně staral, aby nějaký katolický kněz, pastor či sektář nerozbil církev, kterou nemohou přemoci brány pekelné. Jako všichni lidé postrádající základního náboženského citění, vědomí lidské rovnosti a bratrství byl Toporov pevně přesvědčen, že lid se skládá z bytostí zcela jiných, než je on, a že nezbytně potřebuje, bez čeho se on velmi dobře obejde. Sám v hloubi duše v nic nevěřil a shledával, že je to velice pohodlné a příjemné, ale obával se, aby lid na to nepřišel také, a říkal, že považuje za svou nejsvětější povinnost lid před tím chránit.

Stejně jako se v jedné kuchařské knize praví, že raci se musí vařit zaživa, byl pevně přesvědčen – a nemínil to v přeneseném smyslu, jak je tomu v kuchařské knize, nýbrž doslova – myslel si a říkal, že lid musí být pověřivý.

K náboženství, jež podporoval, měl asi takový poměr, jaký má chovatel slepic k padavkám, kterými krmí slepice. Padavky jsou tuze nechutné, ale slepice je mají rády a zobou je, proto musí být krmeny padavkami.

Všecky ty Iverské, Kazaňské a Smolenské Matky boží jsou ovšem modlářství nejhrubšího zrna, avšak lid to má rád a věří tomu, proto musíme takové pověry udržovat. Tak soudil Toporov, aniž uvážil svůj dojem, že lid miluje pověry jen proto, že vždy byli a dosud jsou krutí lidé, jako je on, Toporov, kteří jsou sice vzdělaní, ale neuplatňují svou vzdělanost, kde by ji uplatňovat měli, totiž v pomoci lidu, který se prodírá z temna nevědomosti, nýbrž jen k tomu, aby jej v temnu udrželi.

Když Něchljudov vstoupil do čekárny, rozmlouval Toporov ve své pracovně s abatýší, ráznou aristokratkou, která šířila a podporovala pravoslaví v západních krajích mezi uniáty, násilně do pravoslaví vehnanými.

Úředník pro zvláštní úkoly, mající v čekárně službu, se Něchljudova vyptal, oč mu jde, a když zjistil, že Něchljudov si vzal na starost žádost sektářů k carovi, otázal se ho, zda mu ji nemůže ukázat. Něchljudov mu ji dal a úředník s ní šel do pracovny. Jeptiška v čepci, s rozevlátým závojem a táhnoucí se černou vlečkou, třímajíc v sepjatých rukou s pěstěnými nehty topasový růženec, vyšla z pracovny a zamířila k východu. Něchljudov dosud nebyl vyzván, aby vstoupil. Toporov si četl žádost a kroutil hlavou. Byl nemile překvapen, že má před sebou žádost jasně a působivě napsanou.

Kdyby to přišlo do rukou Jeho Veličenstvu, mohou z toho být nepříjemné dotazy a různá nedorozumění, napadlo ho, když žádost dočetl. Odložil ji na stůl, zazvonil a dal si zavolat Něchljudova.

Na případ sektářů se pamatoval, měl už jejich žádost u sebe. Šlo o to, že křesťané odpadlí od pravoslaví byli napomenuti a pak byli pohnáni před soud, ale ten je zprostil. Pak se biskup a gubernátor dohodli, že sektářské sňatky jsou neplatné, a proto chtěli poslat

muže, ženy a děti do vyhnanství, každého jinam. A nyní ti otcové a ženy prosili, aby nebyli rozlučováni. Toporov si vzpomněl, jak se k němu ta záležitost dostala poprvé. Už tenkrát váhal, zda ji nemá likvidovat. Ale kdyby schválil nařízení, aby členové vesnických rodin byli vypovězeni do různých končin, nemohla z toho vzejít žádná škoda. Kdyby byli ponecháni na dosavadním místě, mohlo to mít špatné následky pro ostatní obyvatelstvo, že by totiž odpadlo od pravoslaví, a kromě toho svědčilo učiněné opatření i o horlivosti biskupově, ponechal tedy celou věc tak, jak byla zaměřena.

Dnes ovšem, s takovým ochráncem, jako byl Něchljudov, který měl v Petrohradě vlivné známosti, mohla být celá věc předložena carovi jako doklad ukrutnosti anebo přijít do zahraničních novin, a proto pojal Toporov nenadálé rozhodnutí.

„Dobrý den,“ pravil s výrazem člověka nanejvýš zaneprázdněného. Vítal Něchljudova vstojе a neprodleně přistoupil k věci.

„Ten případ znám. Hned jak jsem se podíval na jména, vzpomněl jsem si na ten nešťastný případ,“ vzal žádost a ukázal ji Něchljudovovi. „A jsem vám velice povděčen, že jste mi ho připomněl. Gubernské úřady projevily přílišnou horlivost...“ Něchljudov mlčel, jen se s nelibým pocitem díval na strnulou masku bledého obličeje. „Zařídím, aby to opatření bylo zrušeno a lidé vráceni do původního bydliště.“

„Takže nemusím tu žádost postupovat dál?“

„Naprosto ne. Já vám to slibuji,“ řekl Toporov se zvláštním důrazem na slově „já“, zřejmě skálopevně přesvědčen, že jeho čest, *jeho* slovo je nejlepší zárukou. „Ale nejlépe bude, když vám to hned napíšu. Posad'te se laskavě.“

Šel ke stolu a dal se do psaní. Něchljudov si nesedl. Díval se shora na úzkou plešatou lebku, na ruku s tlustými modrými žilami, jak se rychle ohání perem, a divil se, proč to ten člověk, zřejmě ke všemu lhostejný, vlastně všechno dělá. Proč?

„Tak prosím,“ řekl Toporov a zalepil obálku. „Můžete to oznámit svým *klientům*,“ dodal a sevřel rty, což mělo znamenat úsměv.

„Proč tedy ti lidé trpěli?“ řekl Něchljudov, když si bral obálku.

Toporov vztyčil hlavu a pobaveně se usmál.

„To vám nemohu říci. Mohu vám říci jen to, že zájmy lidu námi strážené jsou natolik důležité, že přílišná horlivost v otázkách víry není tak strašná ani škodlivá jako přílišná lhostejnost, která se šíří poslední dobou.“

„Ale jak je možné, že jsou ve jménu náboženství porušovány nejzákladnější požadavky dobra, že jsou rozlučovány rodiny...“

Toporov se pořád tak shovívavě usmíval, patrně shledával roztomilým, co Něchljudov říkal. Ať by byl Něchljudov řekl cokoli, Toporov by byl všechno považoval za roztomilé z výše onoho širšího (jak se domníval) státního hlediska, které zastával.

„Ze stanoviska osoby soukromé se to může jevit takto,“ řekl, „ale z hlediska státního to vypadá poněkud jinak. Ostatně, moje úcta!“ Toporov nachýlil hlavu a podával Něchljudovovi ruku.

Něchljudov mu ji stiskl a mlčky pospíšil pryč, jen si vyčítal, že tu ruku stiskl.

Zájmy lidu! opakoval si Toporovova slova. Tvé zájmy, jen a jen tvé, myslel si na odchodu.

V duchu si představil všechny lidi, na nichž se uplatňovala činnost úřadů, vykonávajících spravedlnost, podporujících víru a vychovávajících lid – od ženy trestané pro černý obchod s pálenkou, chlapce trestaného pro krádež, tuláka pro potulku, žháře pro žhářství i bankéře pro zpronevěru až po nešťastnou Lydii, která pykala jen za to, že od ní mohly být získány potřebné údaje, až po sektáře trestané za podrývání pravoslavi a Gurkeviče, který se provinil tím, že si přál konstituci – a nadmíru jasně si uvědomil, že všichni ti lidé vůbec nebyli zatýkáni, zavíráni a vypovídáni proto, že by přestupovali zákony a dopouštěli se bezpráví, nýbrž jedině proto, že překáželi úředníkům a boháčům, aby vlastnili bohatství, vydřené na lidu.

Překážela v tom i žena obchodující na černo, zloděj potloukající se městem i Lydie s letáky, sektáři, kteří bourali pověry, i Gurkevič s konstitucí. A proto se Něchljudovovi zdálo zcela jasné, že všichni ti úředníci od manžela jeho tety, senátorů a Toporova až po všechny nepatrné, čisté a korektní pány, kteří seděli za stoly v ministerstvech, si nikterak nelámou hlavu tím, že lidé nevinně trpí, ale starají se jen o to, jak by odstranili každého, kdo je škodlivý.

Tak zde nebylo dbáno zásady, podle níž odpouštíme deseti viníkům, jen aby nebyl obviněn nevinný. Naopak. Chceme-li vyříznout, co je shnilé, musíme říznout i do zdravého, a tak i zde bylo trestáno a tím odstraňováno deset lidí neškodných, aby byl odstraněn jediný člověk vskutku škodlivý.

Takový výklad pro vše, co se dělo, připadal Něchljudovovi velmi prostý a jasný, ale právě pro tu jednoduchost a jasnost váhal a nemohl jej přijmout. Není možné, aby se jev tak složitý dal vysvětlit tak prostě a strašlivě, není možné, že by všechna slova o spravedlnosti, dobru, zákonu, víře, Bohu a podobně byla pouhými slovy a zastírala nejsprostší hamižnost a krutost.

XXVIII

Něchljudov by byl odjel ještě téhož večera, slíbil však Mariette, že za ní přijde do divadla, a třebaže věděl, by to neměl dělat, nalhával si, že je vázán daným slovem, a rozjel se tam.

Dovedu čelit svodům? přemýšlel ne zcela upřímně. Zkusím to naposledy.

Převlékl se do fraku a přijel na druhé jednání věčné Dame aux camélias⁵⁵, v níž hostující herečka dalším novým způsobem předváděla, jak umírají souchotinářky.

V divadle bylo plno a Něchljudovovi ihned ukázali lóži Mariette, přičemž mu vzdali náležitou úctu jako člověku, který se na ni ptá.

Na chodbě stál premovaný lokaj, uklonil se mu jako známému a otevřel mu dveře.

Všecky řady protějších lóží s postavami sedícími i stojícími za nimi, záda poblíž i šedivé, prošedivělé, olysalé, plešaté, napomádované a nakadešené hlavy v přízemí – všichni diváci soustředěně zírali na hubenou, kostnatou, vyšňořenou herečku, která byla samá krajka a hedvábí, pitvořila se a křečovitě odříkávala monolog. Jakmile se otevřely dveře, kdosi zasyčel a dvojí proud chladného a teplého vzduchu přeběhl Něchljudovovi po tváři.

V lóži seděla Mariette, neznámá dáma v červené pláštěnce a s vysokým těžkým účesem a dva muži: generál, choť Mariette, hezký muž přísného, nevyzpytatelného obličej s orlím nosem a s klenutým vojenským hrudníkem vycpaným vatou a krejčovským plátnem, a olysalý plavý muž, mající vyholenou bradu s důlkem mezi honosnými licousy. Mariette se svými oblými svalnatými rameny, spadajícími svisle od šíje, mezi níž a rameny se černalo mateřské

---

55 Dámy s kaméliemi.

znamínko, graciózní, štíhlá, elegantní, dekoltovaná, se ihned otočila, pokynula Něchljudovovi vějířem na židli za sebou a na pozdrav se na něho vděčně, a jak se mu zdálo, významně usmála. Její muž klidně, jako dělal vše, pohlédl na Něchljudova a uklonil se. Z jeho pózy, z pohledu, který si vyměnil se ženou, ze všeho bylo znát pána, vlastníka krásné ženy.

Když monolog skončil, divadlo zaburácelo potleskem. Mariette vstala, a přidržujíc si šustivou hedvábnou sukni, šla dozadu a představila muži Něchljudova. Generál se neustále usmíval očima, pravil, že ho velice těší, a pak se klidně a nevyzpytatelně odmlčel.

„Musím už jet, ale když jsem vám slíbil...“ obrátil se Něchljudov k Mariette.

„Když nechcete vidět mne, aspoň uvidíte ohromnou herečku,“ odpověděla Mariette na význam ukrytý za jeho slovy. „Vid', že byla v poslední scéně výborná?“ obrátila se k muži.

Muž přikývl.

„Mne to nedojímá,“ řekl Něchljudov. „Viděl jsem za poslední dobu tolik opravdového neštěstí, že...“

„Tak se posad'te a povídejte.“

Muž naslouchal a stále víc a víc se ironicky usmíval očima.

„Byl jsem u té ženy, která byla propuštěna, která byla tak dlouho vězněna. Je to nadobro zničené stvoření.“

„To je ta žena, co jsem ti o ní říkala,“ pravila Mariette k muži.

„Ano, byl jsem velice rád, že mohla být propuštěna,“ řekl generál klidně, přikyvoval a Něchljudovovi se zdálo, že se usmívá pod vousy už zcela nepokrytě. „Půjdu si zakouřit.“

Něchljudov seděl v očekávání, že Mariette mu řekne to něco, co mu chtěla říci, ale neřekla nic, ani se nesnažila, jen žertovala a mluvila o činohře, o níž se domnívala, že by měla Něchljudova zvlášť dojmout.

Něchljudov viděl, že mu nechtěla sdělit naprosto nic, jen se mu chtěla ukázat v plné nádheře své večerní toalety, se svými rameny a mateřským znamínkem, a bylo mu to milé i odporné zároveň.

Rouška půvabu, jež dříve ležela na tom všem, nebyla teď sice pro Něchljudova sňata, avšak viděl, co je za ní. Hleděl na Mariette se zalíbením, věděl však, že je lhářka, která žije s mužem zakládajícím svou kariéru na slzách a životě mnoha set lidí, že je jí to docela jedno, že včera mluvila samou nepravdu, ale že by ho ráda přiměla – nevěděl proč a ani ona sama to nevěděla –, aby se do ní zamiloval. A to ho vábilo i odpuzovalo. Několikrát se měl k odchodu, sahal po klobouku a zase zůstával. Ale když se manžel s vůní tabáku v hustých knírech konečně vrátil do lóže a blahosklonně i opovržlivě pohlédl na Něchljudova, jako by ho nepoznával, nenechal ho Něchljudov ani zavřít dveře, vyšel na chodbu, vyhledal svůj svrchník a odešel z divadla.

Když se vracel přes Něvskou domů, bezděčně si před sebou všiml velké, pěkně rostlé a nápadně krásně oblečené ženy, která se klidně ubírala po asfaltu širokého chodníku. V tváři i v celé postavě se jí zračilo vědomí mrzké vlastní moci. Každý, kdo tu ženu potkal nebo ji předběhl, se za ní otáčel. Něchljudov šel rychleji než ona a také jí maně pohlédl do tváře. Tvář, patrně nalíčená, byla krásná a žena blýskla po Něchljudovovi očima a usmála se na něho. A Něchljudov si kupodivu rázem vzpomněl na Mariette, neboť zase cítil touhu i odpor jako v divadle. Kvapem ženu předešel a pln zlosti sám na sebe zahrnul do Námořní, vyšel na nábreží a k údivu strážníka se jal přecházet sem a tam.

Ta v divadle se na něho usmála zrovna tak, když vstoupil, a obojí úsměv měl týž význam. Rozdíl je pouze v tom, že tato mluví prostě a přímo: „Potřebuješ-li mě, vezmi si mě. Když ne, jdi si po svých.“ Ta druhá předstírá, že na to nemyslí, že žije nějakým vznešenějším, zjemnělým citům, ale v zásadě je to stejné. Tahle je alespoň pravdivá, kdežto tamta lže. A co víc, tuhle ženu donutila bída, ale tamta si hraje, baví se úchvatnou, hanebnou a hroznou vášní. Ta lehká žena, toť páchnoucí kalná voda, která se nabízí těm, jejichž žízeň je palčivější než odpor. Žena z divadla, toť jed, nenápadně otravující

vše, kam pronikne. Něchljudov si vzpomněl na svůj poměr s maršálkovou ženou a zaplavily ho potupné vzpomínky. Živočišnost v člověku je hnusná, ale objeví-li se v nezastřené podobě, pak ji z výše svého duchovního života vidíme, opovrhujeme jí, a ať už padneme, či odoláme, zůstaneme, čím jsme byli. Ale když se ta živočišnost ukrývá pod pláštík domněle estetický a romantický a žádá si obdivnou úctu, pak si ji zbožníme a jsme jí cele pohlceni, aniž už dovedeme rozeznat, co je dobré a co špatné. Pak je to strašlivé.

Něchljudov to nyní viděl stejně jasně, jako viděl jasně paláce, strážné, pevnost, řeku, loďky, burzu.

A jako noc nedala zemi konejšivou tmou, skýtající odpočinek, ale nejasné, neveselé, nepřirozené světlo beze zdroje, tak ani v Něchljudovově nitru už nebylo tmy nevědomosti, jež také skýtá odpočinek. Vše bylo jasné. Bylo jasné, že vše, co je pokládáno za významné a správné, je nicotné anebo ohavné a že celý ten lesk a přepych zastírá dávné, už zevšednělé zločiny, nejen beztrestné, nýbrž triumfující a zkrášlené veškerou nádherou, jakou si lidé vůbec dovedou vymyslet.

Něchljudov by byl rád zapomněl, aby nic neviděl, ale to už nemohl. Ačkoli neviděl zdroj světla, které mu všechno odhalovalo, stejně jako neviděl zdroj světla linoucího se nad Petrohradem, a třebaže mu to světlo připadalo nejasné, neveselé a nepřirozené, musel vidět, co se mu v něm odhalovalo, a pociťoval radost i úzkost najednou.

XXIX

Po příjezdu do Moskvy jel Něchljudov nejprve do vězeňské nemocnice za Maslovovou, aby jí oznámil smutnou zprávu, že senát schválil soudní rozsudek, takže se musí chystat na Sibiř.

V žádost k carovi, kterou mu sepsal advokát a kterou teď vezl do věznice Maslovové k podpisu, vkládal málo nadějí. A kupodivu teď o úspěch ani nedbal. Vžil se do myšlenky na cestu na Sibiř, na život mezi vyhnanci a trestanci a už si mohl stěží představit, jak by upravit život svůj a život Maslovové, kdyby byla bývala zproštěna. Vzpomínal na slova amerického spisovatele Thoreaua, jenž za otroctví v Americe říkal, že jediným místem příslušejícím poctivému občanu ve státě, v kterém je uzákoněno a chráněno otroctví, je vězení. Stejně smýšlel i Něchljudov, zvláště po svém pobytu v Petrohradě a po všem, co tam poznal.

Ano, jediným místem příslušejícím poctivému člověku v Rusku je dnes vězení! Dokonce to bezprostředně cítil, když dojížděl k věznici a vcházel do jejích zdí.

Vrátný v nemocnici Něchljudova poznal a hned mu sdělil, že Maslovová už u nich není.

„A kde je?“

„Ale zase v trestnici.“

„A proč ji tam dali?“ zeptal se Něchljudov.

„Když to vám je takový pronárod, Vaše Jasnosti,“ řekl vrátný s pohrdavým úsměvem. „Začala si techtle mechtle s felčarem, tak ji vrchní lékař poslal pryč.“

Něchljudov ani netušil, že mu na Maslovové tolik záleží a že by si mohl její duševní stav brát tolik k srdci. Zpráva ho omráčila. Zachvátil ho pocit, jaký se nás zmocňuje při zprávě o nenadálém velkém neštěstí. Bylo to nesmírně bolestné. Jeho prvním pocitem byl stud.

Zejména byl sám sobě směšný se svou radostnou představou, že její duševní svět se mění. Všechna slova, jimiž odmítala jeho obět, její výčitky a slzy – to vše byla, pomyslel si, jen lest zvrhlé ženy, která ho chtěla co nejvíc využít. Napadlo ho teď, že za minulé návštěvy na ní pozoroval známky nepolepšitelnosti, která se nyní projevila. To mu prolétlo hlavou, když si mechanicky nasadil klobouk a odcházel z nemocnice.

Ale co teď má dělat? Je k ní vázán? Neosvobodilo ho snad právě to, jak se zachovala? Tak se tázal sám sebe.

Ale sotva si tu otázku položil, rázem si uvědomil, že kdyby se měl za volného a opustil ji, nepotrestá ji, jak by si přál, nýbrž sebe, a tu se ho zmocnil strach.

Ne! Co se stalo, nemůže otrást jeho rozhodnutím, spíš ho v něm utvrdí. Ať si dělá, co vyplývá z jejího duševního stavu. Když techtle mechtle s felčarem, tak techtle mechtle s felčarem. Je to její věc... Ale na něm je, aby jednal podle svého svědomí. A svědomí mu káže, aby pro vykoupení hříchu obětoval svoji svobodu, a jeho rozhodnutí, že se s ní ožení třeba jen fiktivně a bude ji následovat všude, ať ji pošlou kamkoli, to rozhodnutí zůstává nezměněno. Tak si řekl v zlobné umíněnosti, a když vyšel z nemocnice, rázně zamířil k vězeňské bráně.

U brány požádal dozorčího, aby inspektorovi ohlásil, že by rád mluvil s Maslovovou. Dozorčí Něchljudova znal a pověděl mu jako starému známému důležitou vězeňskou novinu. Kapitán byl propuštěn a na jeho místo přišel nový, přísný představený.

„Ted' se to bere přísně až hrůza,“ řekl dozorčí. „Je ted' tady, hned mu to ohlásíme.“

Inspektor byl skutečně ve věznici a vbrzku přišel za Něchljudovem. Nový inspektor byl velký vyzábělý muž s nápadnými váčky pod očima, pohyboval se velice zvolna a jen se mračil.

„Návštěvy jsou povoleny v určité dny v hovorně,“ řekl, aniž o Něchljudova pohledem zavadil.

„Ale já jí musím dát podepsat žádost k Jeho Veličenstvu.“

„Můžete ji dát mně.“

„Musím trestankyni vidět. Dřív mi to bylo vždycky povoleno.“

„To bylo dřív,“ pravil inspektor a letmo se podíval na Něchljudova.

„Mám povolení od gubernátora,“ trval na svém Něchljudov a vytáhl náprsní tašku.

„S dovolením,“ řekl inspektor, ale dosud se Něchljudovovi nepodíval do očí. Dlouhými, hubenými bílými prsty se zlatým prstenem na ukazováčku se chopil listiny, kterou mu Něchljudov podal, a zvolna si ji přečetl. „Račte do kanceláře.“

V kanceláři bylo tentokrát prázdné. Inspektor usedl ke stolu a probíral se v papírech, zřejmě máje v úmyslu být při Něchljudovově schůzce s Maslovovou. Když se Něchljudov zeptal, zda by mohl vidět politickou vězeňkyni Bogoduchovskou, inspektor mu stručně odpověděl, že to nejde.

„Návštěvy politických vězňů nejsou dovoleny,“ řekl a opět se zahloubal do spisů.

Něchljudov si s dopisem pro Bogoduchovskou v kapse připadal jako provinilec, jehož záměry byly prohlédnuty a zmařeny.

Když Maslovová vstoupila do kanceláře, zvedl inspektor hlavu, nepodíval se na Maslovovou, nepodíval se na Něchljudova a řekl pouze:

„Prosím!“ Pak se dál zabýval svými listinami.

Maslovová měla na sobě bílou halenku, sukni a šátek jako dříve. Jakmile došla k Něchljudovovi a spatřila jeho chladný a hněvivý výraz, zrudla, sklopila oči a hrála si s cípem haleny. Její rozpaky Něchljudovovi potvrdily, že nemocniční vrátný mluvil pravdu.

Chtěl s ní jednat jako dříve, ale *nemohl* jí podat ruku, ač chtěl. Byla mu teď odporná.

„Nesu vám špatnou zprávu,“ řekl vyrovnaným hlasem, aniž na ni pohlédl, aniž jí podal ruku. „Senát stížnost zamítl.“

„To se dalo čekat,“ pravila divným hlasem, jako by se dusila.

Dříve by se jí byl Něchljudov zeptal, proč říká, že se to dalo čekat. Nyní se na ni jen podíval. Měla oči plné slz.

Ale to ho neobměkčilo, naopak ještě víc proti ní popudilo.

Inspektor vstal a přecházel sem tam pokojem.

Přes odpor, který teď Něchljudov choval k Maslovové, uznal za nutné vyslovit jí politování, že senát stížnost zamítl.

„Nezoufejte. Žádost k Jeho Veličenstvu může dobře dopadnout a doufám, že...“

„Ale o to mi nejde...“ řekla a lítostivě se na něho dívala zarosenýma šilhavýma očima.

„A o co?“

„Byl jste v nemocnici a asi vám tam o mně řekli...“

„Co na tom, to je vaše věc,“ odušil Něchljudov chladně a zamračil se.

Drsný pocit uražené hrdosti, který se mezitím utišil, v něm propukl s novou silou, jakmile se zmínila o nemocnici. On, muž ze společnosti, za něhož by se provdala kterákoli dívka z vyšších kruhů a pokládala by to za štěstí, on nabídl té ženě manželství, a ona nemohla počkat a začala si s felčarem – říkal si a hleděl na ni nenávistně.

„Podepište tady tu žádost.“ Vyňal z kapsy velkou obálku a dal ji na stůl. Maslovová si utřela slzy cípem šátku, posadila se ke stolu a tázala se, kde co má napsat.

Ukázal jí, kde co má napsat, Maslovová se usadila a levicí si narovnávala rukáv na pravé ruce. Stál nad ní, mlčky se jí díval na záda, ohnutá nad stolem a tu a tam se zachvívajících tlumenými vzlyky, a v jeho duši bojovaly dva city, zlý a dobrý: uražená hrdost a soucit s jejím utrpením, až druhý cit zvítězil.

Co přišlo nejdříve, zda se nejdříve nad ní slitoval ve svém srdci či vzpomněl si na sebe, na své poklesky, na svou ničemnost právě v tom, co měl za zlé jí, to už si nepamatoval. Ale najednou si uvědomil svou vinu a přišlo mu Maslovové líto.

Když podepsala žádost a otřela si umazaný prst o sukni, vstala a pohlédla na Něchljudova.

„Ať to dopadne, jak chce, ať se děje, co se děje, nic nezmění mé rozhodnutí,“ řekl.

Pomyšlením, že jí odpouští, v něm rostl soucit i něha a byl by ji rád potěšil.

„Udělám, co jsem slíbil. Ať vás pošlou kamkoli, budu s vámi.“

„To ne,“ přerušila ho chvatně a jen zářila.

„Vzpomeňte si, co budete potřebovat na cestu.“

„Myslím, že celkem nic. Děkuju vám.“

Inspektor k nim přistoupil a Něchljudov už nečekal na jeho upozornění, rozloučil se s ní a odešel, pln dosud nepoznané tiché radosti, klidu a lásky ke všem lidem. Něchljudova těšilo a povznášelo k nepoznané výši vědomí, že žádné skutky Maslovové nemohou zvrátit jeho lásku k ní. Ať si má techtle mechtle s felčarem, je to její věc. Něchljudov ji nemiluje pro sebe, ale pro ni a kvůli Bohu.

Ale přitom techtle mechtle s felčarem, za které byla Maslovová vyhnána z nemocnice a v jejichž existenci Něchljudov věřil, spočívaly jen v tom, že Maslovová šla na rozkaz ošetřovatelky pro prsní čaj do lékárny, umístěné na konci chodby, kde zastihla jen felčara, velkého trudovitého Ustinova, který ji už dávno obtěžoval svou dotěrností, a když se mu chtěla vytrhnout, odstrčila ho tak prudce, že narazil na polici a z té spadly dvě lahvičky a rozbily se.

Vrchní lékař šel zrovna po chodbě, uslyšel, jak břinkly rozbité nádobky, a když uviděl, jak Maslovová celá rudá vyběhla ven, zlostně ji okřikl:

„Poslyš, má milá, jestli tu budeš pěstovat nějaké techtle mechtle, vyhodím tě. Co se tu děje?“ obrátil se k felčarovi a přísně se na něho díval přes brejle.

Felčar byl samý úsměv a začal se ospravedlňovat. Doktor ho nevyslechl až do konce, zvedl hlavu, takže se zas díval skrz brejle, odebral se do nemocničních pokojů a téhož dne řekl inspektorovi,

aby místo Maslovové poslali jinou, solidnější pomocnici. To byly celé její techtle mechtle s felčarem. Vyhoštění z nemocnice pod zámkou milostných pletek Maslovovou rmoutilo zvláště proto, že styky s muži se jí už dávno zprotivily a po setkání s Něchljudovem jí byly zvlášť odporné. A když všichni usuzovali z její minulosti i přítomnosti a každý, i ten trudovitý felčar, se cítil oprávněn urážet ji a divil se, když ho odbyla, hrozně ji to mrzelo, až litovala sama sebe a bylo jí do pláče. Když teď přišla za Něchljudovem, chtěla se před ním ospravedlnit z nařčení, které asi uslyší. Ale sotva se začala omlouvat, vytušila, že nevěří, že její omluvy ho jen utvrzují v podezření, a vtom jí slzy stouply k hrdlu a odmlčela se.

Maslovová si ještě myslela a stále se ujišťovala, že mu neodpustila a že ho nenávidí, jak mu to řekla při druhém setkání, ale už dávno ho opět milovala, milovala ho tak, že bezděčně plnila vše, co si od ní přál. Přestala pít a kouřit, nechala koketérie a šla do nemocnice za služku. Vše dělala proto, že věděla, že on si to přeje. Jestliže při každé jeho zmínce o sňatku tu oběť rázně odmítala, činila tak proto, aby mohla opakovat hrdá slova, která mu řekla už jednou, ale především věděla, že sňatek s ní bude jeho neštěstím. Pevně si umínila, že jeho oběť nepřijme, ale přitom ji bolelo pomyšlení, že jí opovrhne a domnívá se, že je pořád, jako bývala, a že nevidí, jak se změnila. Když pomyslela, že Něchljudov se teď možná domnívá, že provedla v nemocnici nějakou špatnost, soužilo ji to víc než zpráva, že je neodvolatelně odsouzena do káznice.

XXX

Maslovová mohla být transportována už s první skupinou, a proto se Něchljudov chystal k odjezdu. Ale ještě měl vyřídit spoustu věcí a cítil, že kdyby měl sebevíc volného času, nikdy by nevyřídil všecko. Byl to pravý opak dřívějšíka. Dříve si musel vymýšlet, co má dělat, a předmět jeho zájmu byl vždy týž: Dmitrij Ivanovič Něchljudov. Ale přestože se tehdy všechny životní zájmy točily kolem Dmitrije Ivanoviče, nic ho nebavilo. Nyní se všechny záležitosti týkaly jiných lidí, nikoli Dmitrije Ivanoviče, ale všechny byly opravdu zajímavé a strhující a bylo jich spousta.

A nejen to. Kdykoli se dříve musel starat o Dmitrije Ivanoviče, vždycky byl mrzutý a podrážděný. Ale starosti o cizí lidi v něm většinou budily radostnou náladu.

Věci, o něž se Něchljudov v té době staral, byly rozděleny do tří oddílů. Sám si je takto puntičkářsky dělil a podle toho je roztrídil do tří přihrádek.

Za prvé šlo o Maslovovou a o to, jak jí pomoci. Nyní se měl starat o podporu žádosti k carovi a o přípravu k cestě na Sibiř.

Za druhé to bylo uspořádání statků. V Panově byla půda postoupena rolníkům, kteří měli splácet rentu na společné obecní potřeby. Aby však byla dohoda uzákoněna, měla být sepsána a podepsána smlouva a závět'. V Kuzminském zatím zůstávalo při tom, co sám zařídil, že totiž peníze z půdy měl dostávat on, jen bylo třeba stanovit lhůty a určit, kolik si má brát z těch peněz na živobytí a kolik nechá rolníkům. Poněvadž nevěděl, jaké výdaje bude mít s cestou na Sibiř, ještě se neodvážil vzdát se celého důchodu, i když jej zkrátil o polovinu.

Za třetí šlo o pomoc trestancům, kteří se k němu obraceli stále a stále častěji.

Kdykoli se zpočátku setkal s trestanci, kteří ho žádali o přispění, nemeškal a staral se o ně ve snaze, aby jejich úděl byl zmírněn. Ale později bylo prosebníků tolik, že si uvědomil, jak nemožné je pomoci každému, a to ho bezděčně přivedlo k čtvrtému bodu, který ho poslední dobu nad jiné zaujal.

Tím čtvrtým bodem bylo řešení otázky, co je, k čemu a odkud se vzalo prapodivné zřízení zvané trestní soud, jehož výsledkem byla trestnice, s jejímiž obyvateli se Něchljudov částečně seznámil, i všechna vězení od Petropavlovské pevnosti k Sachalinu, kde nevinně úpěly statisíce obětí toho zarážejícího trestního zákona.

Z osobních styků s vězni, dotazy u advokáta, vězeňského kněze a inspektora, jakož i ze seznamu vězňů dospěl Něchljudov k závěru, že trestanci, takzvaní zločinci, se dělí úhrnem na pět skupin.

První skupinu tvořili lidé naprosto nevinní, oběti justičních omylů jako domnělý žhář Meňšov, jako Maslovová a jiní. V této skupině jich nebylo mnoho, dle pozorování kněze asi sedm procent, ale jejich osud byl zvlášť zajímavý.

Do druhé skupiny patřili lidé odsouzení za činy spáchané za mimořádných okolností, v návalu hněvu, ze žárlivosti, v opilosti a podobně, tedy za činy, které by takřka určitě spáchal za stejných okolností každý, kdo soudil a trestal. Podle Něchljudovova odhadu tvořila tato skupina málem přes polovinu všech zločinců.

Do třetí skupiny patřili lidé trestaní za činy podle jejich představ zcela obvyklé, ba správné, které však podle představ cizích lidí píšících zákony byly považovány za trestné činy. Do této skupiny náleželi lidé pokoutně obchodující s kořalkou, pašeráci a lidé, kteří žali travu a sbírali dříví ve velkých panských a státních lesích. Náleželi k nim i zbojníci horalé a bezvěrci, loupící po kostelích.

Ke čtvrté skupině patřili lidé zařazení mezi zločince jen proto, že mravně převyšovali průměrnou úroveň společnosti. Byli to sektáři, byli to Poláci i Čerkesové, kteří se vzbouřili za svou nezávislost, byli to i političtí vězňové, socialisté a stávkující, odsouzení za to, že se

protivili úřadům. Procento těch lidí, nejlepších představitelů lidské společnosti, bylo podle Něchljudovova odhadu značně vysoké.

A konečně k páté skupině patřili lidé, na nichž se společnost provinila daleko více než oni proti společnosti. Byli to lidé odstrčení, otupělí stálým útlakem a pokušením, jako ten chlapec s rohožkami a sta a sta jiných lidí, jež Něchljudov viděl v trestnici i mimo ni, lidí, jež životní podmínky takřka systematicky dohánějí k nevyhnutelnému činu, kterému se říká zločin. Jak Něchljudov pozoroval, náleželo k nim velmi mnoho zlodějů a vrahů, s některými přišel v té době do styku. Když ty lidi poznal blíž, přiřadil k nim i zpustlé, zkažené lidi, které nová škola označuje za zločinecký typ a jejichž existence je ve společnosti uznávána za hlavní důvod, proč je nezbytný trestní zákon i tresty. Tyto takzvané zkažené, zločinecké, nenormální typy nebyly podle Něchljudovova názoru nic jiného než zrovna takoví lidé jako ti, na kterých se společnost provinila víc než oni proti společnosti, na nichž se však neprovinila bezprostředně a právě teď, nýbrž provinila se už dříve na jejich rodičích a předcích.

Mezi těmi lidmi ho po této stránce zvlášť zaujal zloděj, recidivista Ochotin, nemanželský syn prostitutky, odchovanec noclehárny, který se zřejmě až do třiceti let nikdy nesetkal s lidmi vyšší mravní úrovně, než jakou se vyznačují strážníci, a už v mládí upadl mezi bandu zlodějů. Měl velký komický talent, kterým si získával lidi. Prosil Něchljudova, aby se ho ujal, ale přitom si tropil šašky ze sebe i ze soudců, z vězení i ze všech zákonů, nejen trestních, ale i božích. Druhý byl krasavec Fjodorov, vůdce bandy, s kterou zabil a oloupil starého úředníka. Byl to venkovan, jeho otci zcela nezákonně sebrali chalupu, potom byl na vojně a tam pykal za to, že se zamiloval do milenky důstojníka. Byla to okouzlující, vášnivá povaha, člověk, který chtěl stůj co stůj užívat rozkoší, který jakživ neviděl, že by se někdo pro cokoli rozkoše vzdal, a jakživ neslyšel ani slůvka, že by životním cílem bylo něco jiného než rozkoš. Něchljudov jasně viděl, že oba jsou nevšední povahy, jen jsou zanedbaní a zmrzačení,

jako bývají zanedbány a znetvořeny opuštěné rostliny. Viděl i tuláka a ženu, odpuzující svou tupostí a snad i surovostí, ale rozhodně v nich nemohl vidět zločinecký typ, o kterém mluví italská škola, nýbrž jen lidi, kteří byli jemu osobně protivní, lidi přesně takové, jaké vídal na svobodě, třeba měli fraky, epolety a krajky.

Zkoumání otázky, proč byli všichni ti různorodí lidé vsazeni do vězení, kdežto jiní zrovna takoví lidé chodí na svobodě, a dokonce soudí ony vězně, to byla čtvrtá věc, kterou se Něchljudov tehdy zabýval.

Něchljudov zprvu doufal, že nalezne odpověď v knihách, a skoupiil vše, co o tom pojednávalo. Koupil si Lombrosa, Garofala, Ferriho i Lista, Maudsleye i Tarda a pozorně četl. Ale čím dál četl, tím větší bylo jeho zklamání. Stalo se mu, co se vždy stává lidem, kteří se neobracejí k vědě, aby v ní hráli nějakou úlohu, aby psali, vedli spory a poučovali, ale jdou za ní s přímými, prostými životními otázkami. Věda mu zodpovídala tisíce všemožných složitých a zapeklých otázek, jen ne tu, na kterou hledal odpověď. Ptal se na věc velmi jednoduchou. Ptal se, proč a jakým právem jedni lidé zavřeli, mučí, vypovídají, tlučou a zabíjejí druhé lidi, když sami jsou docela stejní jako ti, koho mučí, tlučou a zabíjejí. Odpovědí mu byly úvahy, má-li člověk či nemá svobodnou vůli. Lze usoudit z měření lebky atd., že člověk je zločinec, či nikoli? Jakou úlohu v zločinnosti hraje dědičnost? Existuje vrozená nemravnost? Co je mravnost? Co je šílenství? Co je degenerace? Co je letora? Jaký vliv na zločinnost má podnebí, strava, nevědomost, nápodoba, hypnotismus, vášně? Co je společnost? Jaké má povinnosti? Atd. atd.

Ty úvahy Něchljudovovi připomněly odpověď, kterou kdysi dostal od malého školáka. Něchljudov se chlapce zeptal, zda umí slabikovat.

„Umím,“ odpověděl hoch.

„Tak mi slabikuj slovo tlapa.“

„A jaká to je tlapa? Psí?“ s lišáckým výrazem se ozval chlapec.

Na svou jedinou zásadní otázku nalézal Něchljudov ve vědeckých knihách zrovna takové odpovědi v podobě otázek.

Bylo zde hodně moudrostí, učeností a zajímavostí, ale chyběla odpověď na hlavní otázku: jakým právem trestají lidé jiné lidi? Odpověď chyběla a nadto mířily všechny úvahy k objasnění a zdůvodnění trestů, jejichž nezbytnost byla uznávána za axióma. Něchljudov četl hodně, ale jen po kouscích, a na vrub povrchnímu studiu připisoval, že nenašel odpověď. Doufal, že ji nalezne později, a proto se ještě neodvážil věřit ve správnost jiné odpovědi, která mu poslední dobou stále a stále častěji tanula na mysli.

XXXI

Skupina, s kterou odcházela Maslovová, měla být vypravena 5. července. Něchljudov se přichystal, že odjede za ní téhož dne. Den před jeho odjezdem přijela do města Něchljudovova sestra s mužem, aby se s bratrem ještě setkala.

Něchljudovova sestra Natalja Ivanovna Ragožinská byla o deset let starší než bratr. Vyrůstal zčásti pod jejím vlivem. Měla ho velmi ráda jako malého chlapce a později, krátce před jejím sňatkem, už se sblížili téměř jako rovný s rovným, ona – pětadvacetiletá dívka, on – patnáctiletý hoch. Byla tenkrát zamilována do jeho zesnulého přítele Nikoleňky Irtěňova. Oba měli rádi Nikoleňku a milovali v něm i v sobě, co v nich bylo dobrého a co sjednocovalo všechny lidi.

Od těch časů oba mravně klesli. On na vojně, špatným životem, ona v manželství s mužem, kterého si zamilovala smyslnou láskou, který však nejen nemiloval, co kdysi bylo jí i Dmitrijovi svaté a drahé, ale ani nechápal, co to je, a všechny snahy, jimiž druhdy žila, snahy o mravní zdokonalení a sloužení lidem, přičítal jen vypjaté samolibosti a touze blýsknout se před lidmi, jinak si to vyložit neuměl. Neměl jméno ani majetek, ale byl chytrý, jevil úřední horlivost, obratně kličkoval mezi liberalismem a konzervatismem, využívaje, směru, který mu v dané chvíli a v daném případě sliboval lepší výsledek pro jeho životní dráhu, zejména však měl v sobě cosi zvláštního, co se líbilo ženám, a tak dosáhl celkem skvělé soudcovské kariéry. Už jako člověk ne právě nejmladší se v cizině seznámil s Něchljudovými, okouzlit Natašu, dívku už rovněž starší, a oženil se s ní takřka proti vůli její matky, která pohlížela na ten sňatek jako na mezalianci. Něchljudov si to sice nepřiznal, sice se tomu bránil, ale švagra nenáviděl. Byl mu nesympatický vulgárností citů, samolibou

omezeností a především mu byl protivný kvůli sestře, která mohla tak vášnivě, sobecky, smyslně milovat tu ubohou náтуру, a aby se muži zavděčila, dokázala v sobě potlačit všechny dobré vlastnosti. Něchljudov si vždy až zoufal, bolelo ho, když pomyslel, že Nataša je ženou toho sebejistého zarostlého člověka s lesklou lysinou. Nedovedl ani přemoci odpor k jeho dětem. A pokaždé když se dovídal, že Nataša bude matkou, cítil cosi jako soustrast, že se opět nakazila něčím ošklivým od toho člověka, který jim všem byl cizí.

Ragožinských přijeli sami, bez dětí (měli dvě děti, chlapce a děvčátko) a ubytovali se v nejlepším pokoji nejlepšího hotelu. Natalja Ivanovna se neprodleně vydala do starého matčina bytu, ale bratra tam nenašla, a když se od Agrafeny Petrovny dověděla, že se přestěhoval do penziónu, rozjela se tam. V tmavé páchnoucí chodbě, kde se svítilo i ve dne, ji uvítal špinavý podomek a hlásil, že Jeho Jasnost není doma.

Natalja Ivanovna žádala, aby ji pustil do bratrova pokoje, kde mu chtěla nechat psaní. Sloužící ji tam zavedl.

Když Natalja Ivanovna vstoupila, pozorně si prohlédla dva malé pokojíky. Na všem shledala povědomou čistotu a pořádek, ale viděla, jak skromné je celé zařízení, a to ji překvapilo, bylo to něco nového. Na psacím stole zahlédla známé těžítko s bronzovým psíkem. Se známou pečlivostí byly rozloženy i desky a papíry, psací náčiní i svazky trestního zákoníku, anglická kniha od Henryho George i francouzská kniha Tardova s vloženým známým velkým zakřiveným nožem ze slonoviny.

Natalja Ivanovna usedla ke stolu, napsala dopis, v němž bratra prosila, aby k ní určitě hned přišel, a v údivu vrtíc hlavou nad vším, co tu spatřila, vrátila se do hotelu.

Pokud šlo o bratra, zajímaly teď Natalju Ivanovnu dvě věci: jeho ženitba s Katušou, jak to slyšela u nich v městě, neboť o tom mluvili všichni, a pak odevzdání půdy rolníkům, o němž se také všude vědělo a jež mnozí lidé považovali za skutek politický a nebezpečný.

Ženitba s Katušou se Natalje Ivanovně po jisté stránce zamlouvala. Obdivovala se bratrově rozhodnosti, poznávala v tom jeho i sebe, jací oba byli za těch hezkých časů, než se provdala, ale zároveň se děsila, že si bere takovou hroznou ženu. Druhý pocit měl vrch, a proto si předsevzala, že bratrovi promluví do duše a odvrátí ho od jeho úmyslu, třebaže věděla, jak to bude obtížné.

Druhá věc, postoupení půdy rolníkům, jí na srdci tolik neležela. Ale manžel se nad tím velmi rozhořčoval a žádal, aby na bratra zapůsobila. Ignatij Nikiforovič říkal, že takový čin je vrcholem nerozvážnosti, lehkomyšlnosti a pýchy, že jej lze vysvětlit, pokud se vůbec něco takového vysvětlit dá, jen a jen touhou vyniknout, pochlubit se, aby se o člověku mluvilo.

„Jaký to má smysl, odevzdat rolníkům půdu, když budou platit sami sobě?“ říkal. „Když už to chtěl mermomocí udělat, mohl jim pozemky prodat přes rolnickou banku. To by mělo smysl. Vůbec je to čin hraničící s bláznovstvím,“ řečnil Ignatij Nikiforovič, neboť už myslel na poručenství, a žádal ženu, aby s bratrem o jeho podivném nápadu vážně promluvila.

XXXII

Když se Něchljudov vrátil domů a našel na stole dopis od sestry, ihned se k ní vydal. Bylo to večer. Ignatij Nikiforovič odpočíval v druhém pokoji a Natalja Ivanovna přivítala bratra sama. Měla přiléhavé hedvábné černé šaty, na živůtku červenou stuhu a černé vlasy načechrané a učesané podle módy. Zřejmě se pečlivě dělala mladší kvůli muži, který byl stejně starý. Jakmile uviděla bratra, vyskočila z pohovky a rychle, až jí hedvábná sukně šustila, mu vykročila v ústrety. Políbili se a úsměvně se na sebe podívali. Došlo k tajemné, nevyslovitelné, významné výměně pohledů, v níž vše bylo pravda, a pak už nastala výměna slov, v které už té pravdy tolik nebylo. Nesetkali se od matčiny smrti.

„Spravila ses a omládla jsi,“ řekl.

Radostně sešpulila rty.

„Ale ty jsi zhubl.“

„Co Ignatij Nikiforovič?“

„Odpočívá. Celou noc nespál.“

Měli si toho hodně říci, ale slova nic neřekla, jen pohledy pravily, že co by mělo být řečeno, vysloveno nebylo.

„Byla jsem u tebe.“

„Ano, vím. Odstěhoval jsem se z domova. Je to tam na mne moc velké, připadal jsem si opuštěný a bylo mi smutno. Nic z toho nepotřebuju, tak si to všechno vezmi, totiž nábytek a všechny věci.“

„Ano, už mi říkala Agrafera Petrovna. Byla jsem tam. Moc ti děkuji. Ale...“

Vtom přinesl hotelový číšník stříbrný čajový příbor.

Mlčeli, zatímco prostíral. Natalja Ivanovna si přesedla do křesla u stolku a mlčky nasypala čaj do konvičky. Něchljudov mlčel.

„Vždyť já všechno vím, Dmitriji,“ rozhodně řekla Nataša a pohlédla na něho.

„No ovšem, jsem moc rád, že to víš.“

„Můžeš snad doufat, prosím tě, že ji po takovém životě napravíš?“

Něchljudov se ani neopřel, seděl zpříma na židličce a pozorně sestru poslouchal, aby jí dobře rozuměl a také dobře odpověděl. Nálada, kterou v něm vyvolalo poslední setkání s Maslovovou, ho dosud naplňovala klidnou radostí a přízní ke všem lidem.

„Nechci napravit ji, chci se napravit sám,“ odvětil.

Natalja Ivanovna vzdychla.

„Jsou také jiné prostředky než sňatek.“

„Myslím, že tenhle je nejlepší. Kromě toho se octnu ve světě, kde mohu být prospěšný.“

„Nemyslím,“ prohodila Natalja Ivanovna, „že budeš šťasten.“

„Nejde o mé štěstí.“

„Ovšem. Ale ona, jestli má srdce, nemůže být šťastna, nemůže to ani chtít.“

„Však taky nechce.“

„Chápu, jenže život...“

„Co život?“

„Žádá si něco jiného.“

„Nežádá si nic, než abychom činili, co činit máme,“ řekl Něchljudov a díval se jí do obličeje dosud hezkého, třeba byl kolem očí a úst pokryt drobnými vráskami.

„Nechápu,“ pravila s povzdechem.

Nebohá, milá sestra! Jak se mohla tak změnit? Něchljudov vzpomínal, jaká byla Nataša za svobodna, a zaplavil ho něžný cit, spředený z nespočetných vzpomínek na dětství.

V té chvíli vstoupil Ignatij Nikiforovič, hlavu jako vždy vysoko vztyčenou, široká prsa vypjatá, našlapoval měkce a lehce, usmíval se a černý knír, lysina a brejle mu jen svítily.

„Bud'te zdrav, vítám vás.“ Vědomě mluvil se strojeným přízvukem.

(Ačkoli si první dobu po Ragožinského svatbě chtěli začít tykat, zůstali při vykání.)

Stiskli si ruce a Ignatij Nikiforovič se zlehka snesl do křesla.

„Nevyrušuji?“

„Ne! Já před nikým neskrývám, co mluvím ani co dělám.“

Jakmile Něchljudov spatřil ten obličej a zarostlé ruce, sotva zaslechl ten sebejistý protektorský tón, bylo rázem veta po mírumilovné náladě.

„Ano, mluvili jsme o tom, co zamýšlí,“ pravila Natalja Ivanovna. „Mám ti nalít?“ dodala a uchopila konvici.

„Chci jet na Sibiř se skupinou trestanců, v které je žena, před níž se cítím vinen,“ vypravil ze sebe Něchljudov.

„Slyšel jsem, že nejde jen o doprovod, ale o víc.“

„Ano, chci si ji vzít, jen bude-li chtít ona.“

„Vida! Ale jestli vám to nevadí, vyložte mi, co vás k tomu přimělo. Nechápu to.“

„Přimělo mě to, že ta žena... že její první krok na scestí...“ Něchljudov měl na sebe zlost, že se neumí vyjádřit. „Přimělo mě k tomu to, že já jsem viník, ale potrestána byla ona.“

„Byla-li potrestána, patrně také není bez viny.“

„Je úplně nevinna.“

A Něchljudov zbytečně rozčilen vyprávěl celý případ.

„Ano. Předseda opominul důležitou věc, a proto dali porotci neuváženou odpověď. Ale od toho máme senát.“

„Senát stížnost zamítl.“

„A když ji zamítl, tak asi nebyly podstatné zmateční důvody,“ řekl Ignatij Nikiforovič, zřejmě sdílející známý názor, že pravda je produktem soudní pře. „Senát nemůže zkoumat podstatu věci. Jestliže soud opravdu udělal chybu, musíte žádat Jeho Veličenstvo.“

„Žádost mám podanou, ale úspěch je nepravděpodobný. Dotáží se na ministerstvu, z ministerstva se budou ptát v senátě, ten zůstane při svém rozhodnutí a nevinný člověk bude potrestán jako obyčejně.“

„Za prvé se ministerstvo nebude ptát v senátě,“ podotkl Ignatij Nikiforovič se shovívavým úsměvem, „ale vyžádá si původní akta od soudu, a shledá-li chybu, předloží dobrozdání v tom smyslu, a za druhé nebývají nevinní lidé nikdy trestáni, leda ve zcela výjimečných případech. Trestáni jsou jenom viníci,“ zvolna, se samolibým úsměvem vykládal Ignatij Nikiforovič.

„Já zas jsem se přesvědčil o opaku,“ začal Něchljudov, popuzen na švagra. „Přesvědčil jsem se, že nadpoloviční většina odsouzených je nevinná.“

„Jak to?“

„Prostě jsou nevinni v pravém slova smyslu, jako není ta žena vinna travičstvím, jako není venkovan, kterého jsem nedávno poznal, vinen vraždou, kterou nespáchal. Jako matka a syn nejsou vinni žhářstvím, kterého se dopustil sám majitel, a přece byli málem odsouzeni.“

„Ano, zajisté, justiční omyly vždycky byly a budou. Lidské zřízení nemůže být dokonalé.“

„A pak je obrovský počet nevinných proto, že byli vychováni v určitém prostředí, a tedy nepokládají své činy za trestné.“

„Promiňte, ale to není pravda. Každý zloděj ví, že krádež je špatnost a že krást se nemá, že krádež je nemrav,“ řekl Ignatij Nikiforovič s tím svým klidným, poněkud opovržlivým, sebejistým úsměvem, který Něchljudova zvláště dráždil.

„Ne, neví. Říká se mu, že nemá krást, jenže on vidí a ví, že továrníci kradou jeho práci tím, že mu srážejí ze mzdy a že vláda se svými úředníky ho na daních okrádá neustále.“

„To už je dokonce anarchismus,“ klidně definoval Ignatij Nikiforovič význam švagrových slov.

„Nevím, co je to, ale říkám, co skutečně je,“ pokračoval Něchljudov. „Víš, že vláda ho okrádá. Víš, že my statkáři jsme ho okradli už dávno, protože jsme mu vzali půdu, která má být společným majetkem, a když si pak na tom kradeném pozemku nasbírá trochu chraští, aby si mohl zatopit, zavíráme ho do vězení a chceme ho přesvědčit, že je zloděj. Vždyť přece dobře ví, že zloděj není on, ale ten, kdo mu ukradl půdu, a že je povinen všemožně odškodňovat svou rodinu za to, co mu bylo ukradeno.“

„Nechápu, a pokud chápu, nesouhlasím. Půda nutně musí být něčí vlastnictví. Když ji rozdělíte,“ začal Ignatij Nikiforovič s klidnou a pevnou jistotou, že Něchljudov je socialista a že teorie socialismu žádá, aby veškerá půda byla rozdělena rovným dílem, kteréhožto dělení je velice hloupé, a proto je může snadno potříť, „když ji dnes rozdělíte rovným dílem, už zítra přejde zase do rukou těch pracovitějších a schopnějších.“

„Nikoho také nenapadlo dělit půdu rovným dílem. Půda nesmí být ničí vlastnictví, nesmí být objektem koupě a prodeje nebo půjčky.“

„Vlastnické právo je člověku vrozeno. Bez vlastnického práva nebude mít nikdo zájem na obdělávání půdy. Zrušte vlastnické právo, a vrátíme se k divošskému stavu,“ prohlásil Ignatij Nikiforovič autoritativně. Opakoval jen běžný argument pro soukromé pozemkové vlastnictví, který je pokládán za nezvratný a jehož smyslem je, že chtivost pozemkového vlastnictví je známkou jeho nezbytnosti.

„Naopak, teprve pak nebude půda ležet ladem jako nyní, kdy statkáři jako pes na seně odpírají půdu těm, kdo na ní dovedou pracovat, zatímco sami ji neumějí využít.“

„Poslyšte, Dmitriji Ivanoviči, vždyť je to hotový nerozum! Což je v naší době možné zrušit pozemkové vlastnictví? Vím, je to váš starý koníček. Ale dovolte mi, řeknu vám rovnou...“ Ignatij Nikiforovič zbledl a hlas se mu zatřásl. Zřejmě se ho otázka citelně dotýkala.

„Radil bych vám, abyste si celou věc důkladně rozmyslel, než ji provedete v praxi.“

„Míníte mé soukromé záležitosti?“

„Ano. Mám za to, že my všichni, kdo zaujímáme jisté postavení, musíme plnit povinnosti, které z něho plynou. Musíme chránit životní prostředí, v kterém jsme se narodili a které jsme zdědili po předcích, abychom je odevzdali potomkům.“

„Pokládám za svou povinnost...“

„Dovolte,“ nedal se Ignatij Nikiforovič přerušit. „Nemluvím za sebe ani za své děti. O děti mám postaráno a vydělávám tolik, že žijeme slušně, a doufám, že i děti se budou mít slušně, takže můj protest proti vašim činům, s prominutím poněkud neuváženým, neplyne z osobních zájmů, ale nemohu s vámi souhlasit zásadně. A radil bych vám, abyste si všechno lépe rozmyslel, něco si k tomu přečtete...“

„To už nechte na mně, abych si rozhodoval sám o svých záležitostech a věděl, co mám číst a co ne,“ řekl Něchljudov. Zbledl, a poněvadž cítil, jak se mu chvějí ruce a že už se neovládá, odmlčel se a pil čaj.

XXXIII

„A co děti?“ zeptal se Něchljudov sestry, jakmile se trochu uklidnil.

Sestra pověděla, že zůstaly u babičky, mužovy matky, a rozradostněna, že hádka skončila, začala vyprávět, jak si její děti hrají na cestovatele zrovna tak, jako si kdysi hrával Něchljudov s dvěma loutkami, s černým mouřenínem a s panenkou, zvanou Francouzka.

„Ty se na to pamatuješ?“ ozval se Něchljudov s úsměvem.

„Představ si, oni si hrají docela stejně.“

Nemilý rozhovor skončil. Nataša se uklidnila, ale nechtěla před mužem mluvit o věcech, kterým rozuměl jen bratr, a aby se mohlo mluvit všeobecně, začala o petrohradské novince, která se dostala až sem, o zármutku matky Kamenské, jež ztratila v souboji jediného syna.

Ignatij Nikiforovič se vyslovil proti řádu, který vylučuje vraždu v souboji z ostatních zločinů.

Poznámka vyvolala Něchljudovovu námitku a znovu se rozpoutal spor na toto téma, kdy nic nebylo dořečeno, žádný z obou besedníků se nevyslovil úplně a každý zůstal při svém názoru, potírajícím názor druhého.

Ignatij Nikiforovič tušil, že ho Něchljudov odsuzuje a pohrdá jeho činností, a byl by mu rád dokázal, jak se mýlí. Když už nemluvíme o tom, jakou měl Něchljudov zlost, že se mu švagr plete do jeho pozemkových záležitostí (v hloubi duše cítil, že švagr, sestra i jejich děti mají na to jako dědicové právo), hněval se v duchu, že ten omezený člověk s naprostou jistotou a klidem stále ještě pokládá za správné a zákonné to, co se teď jemu bezpečně jevílo jako něco nesmyslného a zločinného. Švagrova jistota Něchljudova rozčilovala.

„A co by udělal soud?“ zeptal se Něchljudov.

„Jednoho z obou duelantů by odsoudil jako obyčejného vraha do káznice.“

Něchljudovovi se opět roztrásl ruce a řekl se zápallem:

„No, a co z toho?“

„Bylo by to spravedlivé.“

„Jako by účelem soudu byla spravedlnost!“ řekl Něchljudov.

„A co jiného?“

„Podpora stavovských zájmů. Myslím, že soud je pouhý administrativní prostředek na ochranu trvajícího pořádku, který je výhodný pro náš společenský stav.“

„Docela nový názor,“ s klidným úsměvem odtušil Ignatij Nikiforovič. „Zpravidla se soudu připisuje poněkud jiné poslání.“

„Teoreticky, ale ne v praxi, jak jsem poznal. Soud má jediný úkol. Zachovat společnost, jaká je, a proto pronásleduje a pranýřuje lidi, kteří převyšují obecnou úroveň a chtěli by ji povznést, což jsou takzvaní političtí zločinci, i ty, kdo jsou pod úrovní, takzvané typy zločinecké.“

„Za prvé nemohu souhlasit, že by takzvaní političtí zločinci byli trestáni proto, že převyšují průměrnou úroveň. Většinou jsou to vyvrhelové společnosti, neméně zvrhlí, i když trochu jiným způsobem než zločinecké typy, o kterých říkáte, že jsou pod průměrnou úrovní.“

„Ale já znám lidi, kteří mají daleko vyšší mravní hodnoty než jejich soudcové. Všichni sektáři jsou mravní lidé, neochvějní...“

Ale Ignatij Nikiforovič nebyl zvyklý, aby ho někdo přerušoval, když mluvil, proto Něchljudova neposlouchal a mluvil dál současně s ním, čímž ho zvlášť rozčiloval.

„Nemohu souhlasit ani s tím, že soud má za úkol podporovat stávající řád. Soud plní svůj účel, ať už jde o nápravu...“

„Pěkná náprava, vězení!“ skočil mu do řeči Něchljudov.

„... či odstranění,“ vytrvale pokračoval Ignatij Nikiforovič, „z nemravných a bestiálních lidí, kteří ohrožují společnost.“

„V tom je ten háček, že nedělá ani to, ani ono. Společnost k tomu nemá vhodné prostředky.“

„Jak to myslíte? Nerozumím,“ s křečovitým úsměvem se otázal Ignatij Nikiforovič.

„Chci říci, že vlastně máme jen dva rozumné tresty, kterých se užívalo za starých časů, totiž tělesný trest a trest smrti, ovšem při zjemnění mravů se jich užívá stále méně,“ řekl Něchljudov.

„Tohle je mi novina! Žasnu, že to slyším zrovna od vás.“

„Ano, je rozumné způsobit člověku bolest, aby napříště nedělal, zač mu byla bolest způsobena, a také je naprosto rozumné utít hlavu škodlivému člověku, nebezpečnému společnosti. Obojí trest má smysl. Ale jaký má smysl, když člověka svedeného zahálkou a špatným příkladem zavřeme do vězení, kde žije zaopatřen, v povinné zahálce a pohromadě s nejzkaženějšími lidmi? Nebo když ho najednou převezeme na státní útraty – každý přijde víc než na pět set rublů – z Tulské gubernie do Irkutské anebo z Kurské...“

„Ale lidé přece jenom mají strach z toho cestování na státní útraty, a nebýt těch cest a věznic, neseseděli bychom tu spolu, jako právě sedíme.“

„Věznice nám nemohou zaručit bezpečnost, poněvadž ti lidé tam nesedí věčně a nakonec jsou propuštěni. Naopak, ty ústavy jen stupňují neřesti a mravní zkázu, čili zvyšují nebezpečí.“

„Chcete říci, že vězeňský systém by měl být zdokonalen.“

„Nemůže být zdokonalen. Zdokonalené věznice by přišly draž, než kolik se vydává na lidovou osvětu, a dolehly by jako nové břímě zase jen na lid.“

„Ale vady ve vězeňském systému nijak nevyřazují z činnosti soud,“ opět pokračoval Ignatij Nikiforovič, aniž švagra poslouchal.

„Ty vady nelze napravit.“ Něchljudov zvýšil hlas.

„Co tedy? Máme zabíjet? Nebo jak doporučoval jeden státník, vylupovat lidem oči?“ Ignatij Nikiforovič se vítězoslavně usmál.

„Ano. Bylo by to kruté, ale účelné. Ale co se děje nyní, je kruté, a nejenže to není účelné, ale je to natolik hloupé, že člověk nechápe, jak se mohou duševně zdraví lidé účastnit něčeho tak nejpříšernějšího a surovějšího, jako je trestní soud.“

„A vidíte, já se toho účastním,“ řekl Ignatij Nikiforovič a zbledl.

„To je vaše věc. Ale já to nechápu.“

„Myslím, že nechápete mnoho věcí,“ pravil Ignatij Nikiforovič třesoucím se hlasem.

„Viděl jsem u soudu, jak se náměstek státního zástupce usilovně snaží odsoudit nešťastného chlapce, který mohl v každém normálním člověku vzbudit jen útrpnost. Vím, jak jiný státní zástupce vyslýchal sektáře a jak narazil čtení z Písma na paragraf trestního zákona. A vůbec se celá činnost soudů skládá jen z takových neohrůzností a ukrutností.“

„Nesloužil bych tam, kdybych smýšlel takto,“ pravil Ignatij Nikiforovič a vstal.

Něchljudov spatřil pod švagrovými brýlemi zvláštní lesk. Snad to nejsou slzy? napadlo ho. A vskutku to byly slzy urážky. Ignatij Nikiforovič šel k oknu, vytáhl šátek, odkašlal si, utřel si brýle a pak si je sundal a utřel si i oči. Nakonec se vrátil k pohovce, zapálil si doutník a už nepromluvil ani slovo. Něchljudova teď mrzelo a styděl se, že tolik rozladil švagra a sestru, zejména proto, že měl zítra odjet a už se s nimi neměl shledat. Pln rozpaků se s nimi rozloučil a jel domů.

Je docela možné, že jsem měl pravdu, on mi aspoň nic nenamítal. Ale neměl jsem mluvit takhle. To jsem se moc nezměnil, když jsem se dal tak strhnout nevraživostí a tolik jsem ho urazil a zarmoutil chuděrku Natašu, myslel si.

XXXIV

Skupina, v které byla Maslovová, měla vyjet z nádraží ve tři hodiny. Něchljudov chtěl vidět, jak trestanci vycházejí z věznice, a dojít s nimi až na nádraží, proto hodlal přijet do věznice před dvanáctou.

Když balil věci a papíry, zdržel se u svého deníku a pročetl si některá místa i poslední zápis. Naposledy si před odjezdem do Petrohradu napsal:

„Katuša nechce mou obět, chce se sama obětovat. Zvítězila, i já jsem zvítězil. Mám radost z duševní změny, která v ní snad – bojím se uvěřit – probíhá. Bojím se uvěřit, ale myslím, že ožívá...” Hned za tím bylo: „Potkala mě velká svízeľ a velká radost. Dověděl jsem se, že se v nemocnici špatně chovala. Najednou mě to hrozně zbolelo. Netušil jsem, že to může tak bolet. Mluvil jsem s ní pln odporu a nenávisti, až jsem si znenadání připomněl, jaký jsem, jak jsem se mnohokrát i nyní – třeba jen v myšlenkách – prohřešil tím, zač jsem ji nenáviděl, najednou jsem byl odporný sám sobě, a přitom mi ji přišlo líto, a bylo mi krásně. Jen kdybychom vždycky včas znamenali břevno v oku svém, oč bychom byli lepší!“ Pod dnešní datum si napsal: „Byl jsem u Nataši a právě ze samé spokojenosti s vlastní osobou jsem byl špatný, zlý a zbyl ve mně skličující pocit. Co naplat! Zítřka mi začne nový život. Sbohem, starý živote, sbohem navždy! Nakupilo se mi mnoho dojmů, ale ještě si je neumím srovnat.“

Když se Něchljudov příštího rána vzbudil, přepadla ho lítost nad tím, jak se zachoval u švagra.

Takhle nemůže odjet. Musí jít k nim a napravit to.

Ale pohlédl na hodinky a viděl, že už teď nemá kdy a že si musí pospíšet, aby nezmeškal odchod trestanců. Nakvap se vypravil, poslal vrátného a Fedosjina muže Tarase, který jel s ním, se zavazadly rovnou na nádraží, vzal si první drožku a rozjel se k věznici.

Trestanecký vlak odjížděl o dvě hodiny dříve než poštovní, kterým jel Něchljudov. Proto vyrovnal Něchljudov v penziónu všechny účty, neboť se už nemínil vrátit.

Byla dusná červencová vedra. Uliční dlažba, kámen domů ani plechová krytina na střechách, nic za parné noci nevychladlo a sálalo teď do horkého, nehybného vzduchu. Bylo bezvětří, a i když se zvedl vítr, přinášel jen čpící horký vzduch, prosycený prachem a puchem z olejové barvy. Na ulicích bylo málo lidí, a kdo tu byl, držel se ve stínu domů. Jen dlaždiči, venkované v lýčených střevících, osmahlí do tmava, seděli uprostřed ulic a tloukli kladivy do dlažebních kostek, které zasazovali do žhavého písku, pochmurní strážníci v nebílených kabátech a s oranžovými šňůrkami u revolverů malomyslně přešlapovali vprostřed ulic a koňské tramvaje, chráněné z jedné strany proti slunci záclonami a tažené koňmi v bílých čepcích, z kterých čouhaly uši, vyzváněly a projížděly ulicemi sem a tam.

Když Něchljudov přijel k věznici, trestanci ještě nevycházeli a ve věznici se dosud horečně pracovalo, předávali a přejímali odvážené trestance už od čtyř hodin ráno. V transportu bylo šest set třiačtyřicet mužů a čtyřiašedesát žen. Všichni museli být zjištěni podle podrobných seznamů, nemocní a zesláblí měli být zaregistrováni a odevzdáni eskortě. Nový inspektor, jeho dva pomocníci, lékař, felčar, důstojník a písař seděli na dvoře u stolu plného listin a kancelářských potřeb, který dali do stínu ke zdi, volali předstupující trestance jednoho po druhém, prohledávali je, vyslyšali a zapisovali.

Sluneční paprsky už pražily do poloviny stolu. Začínalo být horko a zvláště dusno, poněvadž bylo bezvětří a všecko zadýchali trestanci, kteří tu stáli vedle v zástupu.

„Bude to vůbec mít konec?“ říkal velký, tlustý, zarudlý velitel eskorty s vytaženými rameny a krátkýma rukama, kouřil přitom

jednu cigaretu za druhou, vtahoval kouř a foukal si jej do knírů, jež mu zakrývaly ústa. „To by člověka zničilo. Kde jste jich tolik nabrali? Je toho ještě moc?“

Písař se podíval.

„Ještě čtyřadvacet a pak ženy.“

„Co stojíte? Pojd'te sem!“ křikl voják z eskorty na trestance, kteří ještě nebyli zapsáni a tlačili se jeden na druhého.

Trestanci už stáli seřazení přes tři hodiny, a to nikoli ve stínu, ale na slunci, a čekali, kdy na ně dojde řada.

Ruch byl uvnitř věznice, kdežto venku u brány stál jako obyčejně strážný s puškou, asi dvacet nákladních vozů na zavazadla trestanců a pro zesláblé a na rohu byl hlouček příbuzných a přátel, kteří čekali, až trestanci půjdou, aby je naposled viděli a podle možnosti si s nimi promluvili a dali jim něco na cestu. K hloučku se přidal i Něchljudov.

Stál zde asi hodinu. Na sklonku hodiny se za bránou ozvalo řinčení okovů, kroky, velitelské hlasy, pokašlávání a tlumený hovor velkého zástupu. Trvalo to asi pět minut, zatímco brankou vcházeli a vycházeli dozorci. Konečně se ozval povel.

Brána se s rachotem otevřela, řinčení řetězů zmohutnělo, na ulici vyšli vojáci z eskorty v bílých blůzách a s puškami a zřejmě už podle známého a obvyklého manévru si stoupli před bránou do širokého pravidelného půlkruhu. Když se rozestavili, ozval se další povel, a už vycházeli v párech trestanci v placatých čepicích na vyholených hlavách a s ranci na zádech, vlekli spoutané nohy, rozháněli se volnou rukou a druhou si přidržovali na zádech ranec. Nejdříve šli káraci, všichni ve stejných šedivých kalhotách a pláštích a s našitým kosočtvercem na zádech. Všichni – mladí, staří, hubení, tlustí, bledí, červení, černí, kníratí, bradatí, bezvousí, Rusové, Tataři, židé – šli, až jim okovy řinčely, čile se rozháněli rukama, jako by chtěli jít někam daleko, ale sotva ušli deset kroků, zůstávali stát a poslušně se rozmístili do čtyřstupů za sebou. Za nimi se va-

lili z brány lidé ve stejném obleku, rovněž s vyholenými hlavami. Neměli na nohou okovy, avšak byli navzájem spoutáni řetězy na ruku. Byli to vyhnanci... Vycházeli stejně čile, zůstávali stát a také se stavěli do čtyřstupů. Pak šli vypovězení členové obcí, pak ženy, rovněž po pořádku, nejdříve kárankyně v šedivých vězeňských kabátech a šátcích, potom ženy vypovězené a dobrovolně následující své muže, jež měly vlastní městské či venkovské šaty. Některé nesly pod kabáty nemluvnata.

S ženami šly pěšky děti, chlapci i děvčátka. Tlačily se mezi trestankyněmi jako hříbata ve stádě. Muži zůstávali stát mlčky, jen tu a tam si někdo odkašlal anebo něco úsečně prohodil. Zato ženy si stále povídaly. Něchljudovovi se zdálo, že poznal Maslovovou, když vycházela. Ale pak se mu v té spoustě ztratila a viděl jen zástup šedivých bytostí, které byly docela zbaveny lidských, zejména ženských rysů. Stavěly se s dětmi a s ranci za muže.

Ačkoli byli všichni trestanci přepočítáni už ve vězení, začali je vojáci z eskorty přepočítávat znovu, aby si ověřili, že počet je správný. Trvalo to dlouho, zvláště proto, že někteří trestanci nepostáli na místě, přecházeli sem a tam, a tím vojáky mátlí v počtu. Vojáci jim spílali, postrkovali je, trestanci se bez odporu, avšak zlostně podrobovali a vojáci zase počítali. Když byli všichni znovu přepočítáni, důstojník z eskorty cosi zavelel a v zástupu nastal poplach. Neduživí muži, ženy a děti se hnali jeden přes druhého k povozům, dávali na ně rance a pak vylézali nahoru. Na vozy lezly a usazovaly se ženy s křičícími nemluvnaty, rozpustilé děti se hádaly o místo a byli tu i zasmušilí, podmračení trestanci.

Několik trestanců smeklo čepice, šli za důstojníkem a o něco ho prosili. Jak se Něchljudov později dověděl, prosili, aby směli na vůz. Něchljudov viděl, jak si důstojník mlčky potahoval z cigarety, aniž na prosebníky pohlédl, jak se potom znenadání rozpráhl krátkou rukou na trestance, jak trestanec vtáhl vyholenou hlavu mezi ramena, a očekávaje ránu, uskočil.

„Já ti dám takovou přes, že na to budeš pamatovat! Dojdeš pěšky!“ rozkřikl se důstojník.

Jen vrávorajícího vytáhlého dědu s pouty na nohou pustil důstojník na vůz a Něchljudov viděl, jak děda smekl placatou čepici a cestou k povozům se křížoval a jak potom dlouho nemohl vylézt, poněvadž okovy mu vadily, nemohl zvednout slabou, spoutanou starou nohu, až mu nakonec pomohla ženská sedící na voze, která ho vytáhla za ruku.

Když byly všechny vozy naloženy ranci a na ty usedli, kdo to měli dovoleno, sundal si důstojník čepici, otřel si šátkem čelo, lysinu a tlustý červený krk a pokřížoval se.

„Skupino, na můj povel pochodem v chod!“ zavelel.

Vojáci cvakli ručnicemi, trestanci smekli a žehnali se křížem, někteří i levou rukou, provázející cosi zavolali, v odpověď cosi zavolali i trestanci, mezi ženami propukl nářek a skupina obklopená vojáky v bílých blůzách se dala do pohybu, až prach vířil pod nohama, spoutanýma řetězy. Vpředu šli vojáci, za nimi ve čtyřstupu vězňové v řinčících okovech, za nimi vyhnanci, potom vypovězenci z obcí, vždy dva a dva připoutaní za ruce, potom ženy. Pak už jely vozy naložené ranci a vězni neschopnými chůze, vysoko na jednom voze seděla zahalená žena a ustavičně vřískala a vzlykala.

XXXV

Průvod byl tak dlouhý, že vozy s ranci a zesláblými vězni se daly do pohybu, teprve když přední řady zmizely z dohledu. Když se vozy rozjely, nasedl Něchljudov do drožky, která na něho čekala, a poručil drožkáři, aby skupinu předjel, protože se chtěl podívat, zda mezi muži nenajde známé trestance, a mezi ženami chtěl vyhledat Maslovovou a zeptat se jí, zda dostala věci, které jí poslal. Nastalo velké horko. Bylo bezvětrí a prach zvířený tisícerýma nohama se bez ustání vznášel nad trestanci jdoucími prostředkem ulice. Trestanci šli rychle a pomalý drožkářský koník, který vezl Něchljudova, je předjížděl jen zvolna. Neznámí tvorové podivného a strašného vzhledu šli v nekonečných řadách, kráčely tu tisíce stejně obutých nohou a všichni ti lidé si povzbudivě mávali volnýma rukama do kroku. Bylo jich tolik, byli tak stejní a všichni se octli v tak zvláštní, podivné situaci, až se Něchljudovovi zdálo, že to nejsou lidé, ale nějakí zvláštní, hrozní tvorové. Překonal ten dojem teprve, když poznal v davu káránců vraha Fjodorova a mezi vyhnanci šprýmaře Ochotina a tuláka, který ho svého času prosil o pomoc. Skoro všichni trestanci se ohlíželi a šilhali po bryčce, která je předjížděla, i po pánovi, který v ní seděl. Fjodorov pohodil hlavou na znamení, že Něchljudova poznal. Ochotin na něho mrkl. Ale ani jeden, ani druhý ho nepozdravil v domnění, že se to nesmí. Jakmile Něchljudov dohonil ženy, rázem spatřil Maslovovou. Šla v druhé řadě. Na kraji šla určená, ohyzdná černoooká žena s krátkýma nohama, plášť měla podkasaný a zastrčený za pás. Byla to Fešanda. Vedle ní šla těhotná žena, stěží vláčející nohy, a třetí byla Maslovová. Nesla na ramenou ranec a dívala se přímo před sebe. Vypadala klidně a odhodlaně. Čtvrtá v řadě byla hezká, svižně kráčející mladá žena v krátkém plášti a v šátku uvázaném, jako nosí vdané ženy. Byla to Fedosja.

Něchljudov vystoupil z bryčky a šel k postupujícím ženám. Chtěl se Maslovové zeptat na věci a jak se jí daří, ale poddůstojník z eskorty, jdoucí po této straně, ho ihned zpozoroval a běžel k němu.

„Pane, nesmíte chodit k trestancům, to se nesmí!“ volal v běhu.

Když přiběhl blíž a poznal Něchljudova (ve věznicích ho už znali všichni), zasalutoval, stoupl si k němu a řekl:

„Teď to nejde. Až na nádraží, ale tady se to nesmí. Nezdržovat, pochodem v chod!“ okřikl trestance, a aby ukázal, jak je i v tom vedru čiperný, odklusal ve svých šviháckých nových botách na místo.

Něchljudov se vrátil na chodník, kázal drožkáři, aby jel za ním, a vykročil podle trestanecké skupiny. Ať šli trestanci kdekoli, všude budili pozornost, smíšenou se soucitem a hrůzou. Lidé vyhlíželi z kočárů a dívali se za trestanci, dokud jim nezmizeli z očí. Chodci zůstávali stát a udiveně a zděšeně hleděli na hrozné divadlo. Někteří přistupovali blíž a dávali almužnu. Almužnu přijímali vojáci z eskorty. Někteří lidé šli jako v hypnóze za trestanci, ale pak zůstávali stát, potřásali hlavami a už je jenom sledovali zrakem. Z průjezdu a ze vrat vybíhali lidé, volali na sebe, vykláněli se z oken a strnule a mlčky hleděli na hrozný průvod. Na jedné křižovatce zastavila skupina přepychový kočár. Na kozlíku seděl kočí s lesklým obličejem, s tlustým zadkem a s řadou knoflíků na hřbetě, vzadu v kočáře seděli manželé, bledá hubená žena v světlém klobouku a s pestrým slunečníkem a muž v cylindru a ve světlém elegantním svrchníku. Vpředu proti nim seděly jejich děti, nastrojené děvčátko s rozpuštěnými vlasy, svěží jako kytička, také s pestrým slunečníkem, a osmiletý hoch s dlouhým hubeným krkem a vysedlými klíčovými kostmi, v námořnické čapce zdobené dlouhými stuhami. Otec kočímu hněvivě vyčítal, že včas nepředjel trestance, kteří je teď zdrželi, zatímco matka štitivě mhouřila oči, mračila se a zakrývala se před sluncem a prachem slunečníkem, který si přitiskla až na obličej. Podsaditý kočí se hněvivě škaredil, když poslouchal nespravedlivé výtky, neboť měl přímo od pána rozkaz jet po téhle ulici, a stěží teď

udržel zpocené vraníky, zpěněné pod ohlávkou a na šíji a nechtějící stát.

Strážník by byl milerád vyhověl majiteli přepychového kočáru, zadržel trestance a uvolnil kočáru cestu, ale cítil, že ten průvod má v sobě cosi truchlivě slavnostního, co nelze narušit ani pro takového bohatého pána. Jenom přiložil ruku ke štítku na znamení úcty k bohatství a přísně zíral na trestance jako s příslibem, že osazenstvo kočáru před nimi dozajista ochrání. Kočár tedy musel počkat, dokud celý průvod nepřešel, a rozjel se, teprve když kolem zahrkal poslední vůz s ranci a trestankyněmi, mezi nimiž byla i hysterická žena, která už se zatím ztišila, ale sotva zahlédla přepychový kočár, spustila nanovo vrískot a nářek. Teprve pak trhl kočí slabě opatěmi, vraní klusáci zazvonili podkovami o dlažbu a unášeli kočár, měkce nadskakující na gumových obručích, unášeli jej na letní byt, kam jeli za zábavou manželé, děvčátko i chlapec s tenkým krkem a vysedlými klíčními kostmi.

Otec ani matka nevysvětlili děvčátku ani chlapci, co viděli. Děti si proto musely samy odpovédět, co ta podívaná znamená.

Děvčátko si všimlo, jak se otec a matka tváří, a usoudilo, že jsou to docela jiní lidé než rodiče a jejich známí, že jsou to lidé špatní, a proto se s nimi musí jednat, jak se s nimi jednalo. A proto měla dívka jen strach a byla ráda, když ti lidé zmizeli z dohledu.

Ale chlapec s dlouhým hubeným krkem se upřeně díval na průvod trestanců a oka z nich nespustil, a nakonec usoudil jinak. Věděl najisto a nepochybně, věděl přímo od Boha, že jsou to docela stejní lidé jako on, jako všichni, a že jim tedy kdosi ublížil, a to že se nemá. Bylo mu jich líto a jíkala ho hrůza před lidmi, kteří byli spoutáni a měli vyholené hlavy, i před těmi, kdo je dali spoutat a oholit. A proto pořád nadouval rty a dalo mu velkou námahu, aby se nerozplakal, neboť si myslel, že plakat v takových případech je hanba.

XXXVI

Něchljudov krácel stejně rychle jako trestanci, ale přestože byl nalehko, v tenkém plášti, bylo mu hrozné vedro a hlavně dusno z prachu a nehybného vzduchu v ulicích. Ušel asi čtvrt versty, až nakonec vsedl do drožky a jel napřed, ale pak se mu zdálo, že v bryčce uprostřed ulice je horko ještě větší. Chtěl si vybavit včerejší rozmluvu se švagrem, ale teď už ho ta vzpomínka nerozčilovala jako ráno. Byla zatlačena dojmy, které zažil, když trestanci vycházeli z věznice a dali se na pochod. Ale především bylo úmorné vedro. U plotu ve stínu stromů stáli dva malí prostovlasí studenti reálky nad zmrzlinářem, který si před nimi podřepl. Jeden chlapec už si pochutnával a olizoval lžičku z želvoviny, druhý čekal, až dostane skleničku vrchovatě naloženou žlutou hmotou.

„Kde bych se tu mohl napít?“ zeptal se Něchljudov drožkáře. Zatoužil po občerstvení.

„Tady je dobrý hostinec,“ řekl drožkář, zahnul za roh a dovezl Něchljudova k domu s velkým vývěsním štítem.

Baculatý vrchní v haleně, který stál za nálevním pultem, i sklepníci v šatech kdysi bílých, sedící pro nepřítomnost hostů u stolů, všichni si zvědavě prohlédli nezvyklého návštěvníka a nabídli mu své služby. Něchljudov si objednal sodovku a sedl si dál od okna k malému stolku se špinavým ubrusem.

U stolu s čajovým příborem a lahví z bílého skla seděli dva muži, stírali si pot z čela a cosi pokojně projednávali. Jeden byl černý a plešatý a měl zrovna takový věneček černých vlasů jako Ignatij Nikiforovič. Ten dojem Něchljudovovi opět připomněl včerejší rozmluvu se švagrem i to, jak se chtěl s ním a se sestrou ještě před odjezdem setkat. Než pojede vlak, sotva by to stihl. Raději napíše. Požádal o papír, obálku a známku, a jak tak usrkával čerstvou šu-

mivou vodu, přemýšlel, co napíše. Ale myšlenky se mu rozbíhaly a zanic nemohl dát psaní dohromady.

„Milá Natašo, nemohu jen tak odjet, tíží mě dojem z včerejší rozmluvy s Ignatijem Nikiforovičem,“ začal. Ale co dál? Má snad prosit, aby mu odpustil, co včera řekl? Vždyť řekl, co si myslel. A on by se domníval, že to odvolává. A pak to jeho zasahování do Něchljudovových záležitostí... Ne, nejde to... Znovu v něm vzkypěla nenávist k tomu cizímu sebevědomému člověku, který ho nechápal. Dal si nedopsaný dopis do kapsy, zaplatil, vyšel ven a rychle se rozjel za trestaneckou skupinou.

Horko ještě stouplo. Zdi a kameny zrovna sálaly žhavý vzduch. Nohy se málem mohly popálit o horkou dlažbu, a když se Něchljudov dotkl rukou blatníku bryčky, jako by mu ji sežehl.

Malátný kůň mírně klusal, stejnoměrně dusal podkovami o zaprášenou hrbolatou dlažbu a nakonec už se ulicemi taktak vlekl. Něchljudov seděl a na nic nemyslel, jen se lhostejně díval před sebe. Na svahu ulice proti vratům velkého domu stál houf lidí a voják z eskorty s puškou. Něchljudov dal zastavit.

„Co je?“ zeptal se domovníka.

„Jednomu trestanci se něco stalo.“

Něchljudov vystoupil a šel k hloučku. Na hrbolaté dlažbě svažující se u chodníku ležel, hlavu níž než nohy, statný, už starší trestanec s ryšavým vousem, červeným obličejem a rozpláclym nosem, v šedém plášti a šedých kalhotách. Ležel naznak, pihovaté ruce měl dlaněmi dolů, mohutná klenutá hrud' se mu stejnoměrně zachvívala a trestanec hleděl strnulýma očima podlitýma krví – k obloze a trhaně vzlykal. Stál nad ním zachmuřený strážník, podomní obchodník, listonoš, kupecký mládenec, stará žena se slunečníkem a ostrříhaný chlapec s prázdným košíkem.

„Jsou celí zesláblí, jak seděli ve vězení, a oni je vedou zrovna v tomhle hicu,“ reptal na kohosi kupecký mládenec, obraceje se k Něchljudovovi, který právě přišel.

„Asi umře,“ plačtivě se ozvala žena se slunečníkem.

„Musí se mu rozvázat košile,“ pravil listonoš.

Strážník začal třesoucími se tlustými prsty neobratně rozvazovat tkanice na žilnatém červeném krku. Byl patrně rozčilen a zmaten, ale přesto považoval za nutné zakročit.

„Co jste se sem nahrnuli? Beztak je horko. Ani sem nemůže vzduch.“

„Má je prohlídnout doktor. A ty slabé mají nechat. Ale oni ho vedou, třeba má duši na jazyku,“ řekl kupecký mládenec. Zřejmě se chtěl pochlubit, jak se vyzná.

Strážník rozvázal trestanci tkanice u košile, narovnal se a rozhlédl se.

„Povídám, rozejděte se. Není to vaše věc. Co tady uvidíte?“ Čekal, že Něchljudov bude mít porozumění, ale když se u něho s porozuměním nesetkal, ohlédl se po vojákovi z eskorty.

Jenže voják stál stranou, prohlížel si sešmaťhaný podpatek a byl naprosto lhostejný, že strážník je v nesnázích.

„Kdo se má o to starat, ten se nepostará. Copak to jde, takhle lidi tejrát?“

„Trestanec netrestanec, je to taky člověk,“ ozývalo se v houfu.

„Dejte mu hlavu výš a dejte mu napít,“ řekl Něchljudov.

„Už šli pro vodu,“ ozval se strážník, uchopil trestance v podpaždí a namáhavě mu zvedl trup o něco výš.

„Co je to tu za shromáždění?“ náhle se ozvalo řízně a velitelsky a k hloučku kolem trestance rychle přikročil policejní inspektor v oslnivě čisté blůze a v holínkách ještě oslnivějších. „Rozchod! Nemáte tu co dělat!“ rozkřikl se, ježto dosud neviděl, proč ten shluk.

Když potom došel až k nim a spatřil umírajícího trestance, blahovolně přikývl, jako by nic jiného nečekal, a obrátil se k strážníkovi:

„Co se stalo?“

Strážník hlásil, že tudy šla skupina trestanců, tenhle upadl a důstojník z eskorty rozkázal, aby ho nechali tady.

„Co s ním? Musí na komisařství. Sežeňte drožku.“

„Domovník už pro ni běžel,“ řekl strážník a zasalutoval.

Mládenec cosi začal o tom, jaké je vedro.

„Je to tvá věc? No? Jdi si po svých,“ prohlásil inspektor a podíval se na něho tak přísně, že mládenec už ani nemukl.

„Musíme mu dát napít,“ pravil Něchljudov.

Inspektor pohlédl přísně i na Něchljudova, ale neřekl nic. Když pak domovník přinesl hrnek vody, rozkázal inspektor strážníkovi, aby ji dal trestanci. Strážník zvedl zvrácenou hlavu a pokoušel se vlít vodu trestanci do úst, ale trestanec ji nepolkl. Rozlévala se mu po vousu a smáčela mu kazajku na prsou i zaprášenou konopnou košili.

„Polij mu hlavu!“ rozkázal inspektor, a strážník sundal trestanci placatou čepici a vylil mu vodu na kadeřavý ryšavý vous i na holou lebku.

Trestanec ještě víc rozevřel oči jako leknutím, ale zůstal, jak byl. Po tváři mu tekly stružky špinavé prachem, ale ústa pořád pravidelně vzlykala a celé tělo se třáslo.

„A co tenhle? Vezměte si tohohle.“ Policejní inspektor ukázal strážníkovi na Něchljudovova drožkáře. „Hej ty, pojed' sem!“

„Obsazeno,“ ponuře se ozval drožkář, aniž zvedl zrak.

„To je moje drožka,“ řekl Něchljudov, „ale vezměte si ji. Zaplatím to,“ dodal k drožkáři.

„Tak co stojíte?“ vykřikl inspektor. „Zvedněte ho!“

Strážníci, domovník a voják zdvihli umírajícího, donesli ho k bryčce a posadili na sedadlo. Ale nemohl se udržet. Hlava mu padala dozadu a celé tělo sklouzávalo dolů.

„Položte ho!“ zavelel inspektor.

„To nevádí, Vaše Blahorodí, dovezu ho takhle,“ řekl strážník, pevně dosedl na sedátko vedle umírajícího a chytil ho silnou pravicí pod paží.

Voják mu zvedl nohy bez onucí, jen v trestaneckých botách, narovnal mu je a natáhl pod kozlík.

Policejní inspektor se otočil, a když spatřil na dlažbě trestancovu placatou čepici, zvedl ji a narazil na zvrácenou mokrou hlavu.

„Jed'!“ rozkázal.

Drožkář se zlostně otočil, zavrtěl hlavou, a provázen vojákem z eskorty, jel krokem zpátky k policejnímu komisařství. Strážník vedle trestance neustále zachycoval klesající tělo s hlavou klátící se na všechny strany. Voják, jdoucí vedle vozu, narovnával trestanci nohy. Něchljudov se vydal za nimi.

XXXVII

Bryčka minula požární hlídku, vjela do dvora policejního komisařství a zastavila u jednoho z krytých vchodů.

Na dvoře hlasitě rozprávěli a smáli se hasiči. Měli vykasané rukávy a umývali jakýsi valník.

Jakmile bryčka zastavila, obklopilo ji několik strážníků, uchopili bezvládné trestancovo tělo pod paží a za nohy a táhli je z bryčky, až pod ním zavržala.

Strážník, jenž trestance přivezl, vystoupil, zamával zdřevěnělou rukou, smekl čepici a pokřižoval se. Mrtvého vnesli dovnitř a pak ho nesli po schodech nahoru. Něchljudov šel za ním. V menším špinavém pokoji, kam mrtvého odnesli, byla čtyři lůžka. Na dvou seděli dva pacienti v pláštích, jeden měl ústa nakřivo a obvázaný krk, druhý byl souchotinář. Dvě lůžka byla volná. Na jedno z nich položili trestance. Malý človíček s blýskajícima očima a pohyblivým obočím, pouze v prádle a v ponožkách, došel plynulým hbitým krokem k mrtvému trestanci, pohlédl na něho, pak na Něchljudova a dal se do hlasitého smíchu. Byl to blázen, ošetřovaný v ambulanci.

„Chtějí mě postrašit. Ale to se jim nepovede.“

Za strážníky, kteří přinesli mrtvého, vstoupil inspektor a felčar.

Felčar šel k mrtvému trestanci, ohmatal mu nažloutlou, pihovatou, dosud měkkou, ale už mrtvolně bledou ruku, chvíli ji podržel a pak ji pustil. Bezvládně upadla mrtvému na břicho.

„Už je po něm.“

Felčar pohodil hlavou, nicméně asi pro pořádek rozhalil mrtvole hrubou mokrou košili, shrnul si kadeřavé vlasy dozadu a přitiskl ucho k nažloutlé, nehybné, klenuté trestancově hrudi. Všichni mlčeli. Felčar se vztyčil, zase potřásl hlavou a sáhl prstem nejdřív na

jedno, pak na druhé víčko nad strnulýma, otevřenýma modrýma očima.

„Já se nebojím, já se nebojím,“ drmolil blázen a neúnavně plival směrem k felčarovi.

„Co s ním?“ ptal se policejní inspektor.

„Co s ním?“ opáčil felčar. „Musíme ho dát do márnice.“

„Poslyšte, abyste se nemýlil,“ řekl inspektor.

„To přece poznám,“ odvětil felčar a maně zahalil mrtvému rozhalená prsa. „Konečně, pošlu pro Matveje Ivanoviče, ať se na něho podívá. Petrove, dojdi tam,“ řekl a ustoupil od trestancovy mrtvoly.

„Odnést do márnice,“ nařídil inspektor. „A ty potom přijď do kanceláře. Podepíšeš mi protokol,“ dodal k vojákovi z eskorty, který se od trestance ani nehnu. „Rozkaz,“ odpověděl voják.

Strážníci zvedli mrtvolu a zase ji nesli po schodech dolů. Něchljudov chtěl za nimi, ale blázen ho zdržel.

„Vy přece s nima nejste spiknutý, tak mi dejte cigárko,“ řekl.

Něchljudov vyňal pouzdro a dal mu cigaretu. Blázen kroutil obočím a překotně vykládal, jak ho tu trápí, jak mu chtějí něco vsugerovat.

„Vždyť oni jsou všichni proti mně, posílají na mne svoje média a takhle mě trápí a týrají...“

„Promiňte,“ řekl Něchljudov, už ho neposlouchal a šel si ven zjistit, kam odnesou nebožtíka.

Strážníci už přešli se svým břemenem celý dvůr a mířili ke sklepu. Něchljudov chtěl jít k nim, ale policejní inspektor ho zadržel.

„Co si přejete?“

„Nic,“ odpověděl Něchljudov.

„Když nic, tak jděte pryč.“

Něchljudov poslechl a šel k své drožce. Drožkař klímal. Něchljudov ho vzbudil a jel zase na nádraží.

Sotva ujel sto kroků, potkali nákladní vůz, opět provázený vojáky s puškou. Na voze ležel jiný, patrně už mrtvý trestanec. Ležel

naznak a vyholená hlava s černou bradkou, pokrytá placatou čepicí, sklouzlou do obličeje až na nos, se třásla a házela sebou při každém nárazu. Kočí v tlustých holínkách šel vedle vozu a řídil koně. Vzadu šel strážník. Něchljudov vzal drožkáře za rameno.

„Vidíte to!“ řekl drožkář, když zastavil.

Něchljudov vystoupil z bryčky a ubíral se za nákladním vozem, opět minul požární hlídku a vešel na dvůr policejního komisařství. Hasiči už umyli valník a teď tam stál hubený velitel s modrým okolkem na čepici, ruce v kapsách, a přísně se díval na plavého hřebce, kterého před ním prováděl hasič. Hřebec kulhal na přední nohu a velitel hasičů cosi zlostně vykládal zvěrolékaři, který tu byl také.

I policejní inspektor tu byl. Jakmile uviděl dalšího nebožtíka, šel k vozu.

„Kde jste ho sebrali?“ otázal se a s nevolí zavrtěl hlavou.

„Ve Staré Gorbatovské,“ odpověděl strážník.

„Trestanec?“ zeptal se velitel hasičů.

„Prosím ano.“

„To už je dneska druhý,“ řekl policejní inspektor.

„Pěkné poměry! A to horko k tomu,“ řekl velitel hasičů a zavolal na hasiče, který odváděl zchromlého plaváka: „Dej ho do stání na roh! Já ti dám, dobytku! Abys mi mrzačil koně, co má větší cenu jak ty, zmetku.“

Strážníci zdvihli nebožtíka stejně jako předešlého a nesli ho do ambulančního pokoje. Něchljudov kráčel jako ve snách za nimi.

„Co račte?“ ptal se ho jeden ze strážníků.

Něchljudov neodpověděl a šel, kam nesli mrtvolu.

Blázen seděl na lůžku a dychtivě kouřil cigaretu, kterou mu dal Něchljudov.

„Hele, vy už jste zase tady!“ řekl a dal se do smíchu. Když uviděl mrtvolu, zamračil se. „Už zas! To už mě nebaví, přece nejsem malé dítě, ne?“ obrátil se s tázavým úsměvem k Něchljudovovi.

Něchljudov se zatím díval na nebožtíka, kterého už teď nikdo nezacláněl, takže mu bylo vidět celý obličej, předtím zakrytý čepicí. Byl-li onen první trestanec ošklivý, měl druhý neobyčejně hezkou postavu i obličej. Byl to člověk v plném rozkvětu sil. Přestože měl polovinu hlavy zohyzděnou, vyholenou, bylo nepříliš vysoké klenu-té čelo s výstupky nad černýma, nyní mrtvýma očima velice hezké a právě tak nevelký, nepatrně zahnutý nos nad tenkými černými kníry. Sinající rty se usmívaly. Malá bradka pouze lemovala spodní část obličeje a na vyholené straně lebky bylo vidět malé, silné a hezké ucho. Tvář měla klidný a zároveň přísný i dobrácký výraz. Nemluvíme-li o tom, že na tváři bylo znát, jaké možnosti duchovní-ho života byly v tom člověku ubity, bylo znát na jemných kostech rukou a spoutaných nohou i na silných svalech všech souměrných údů, jaký to byl nádherný, silný, obratný lidský tvor, tvor svým způsobem mnohem dokonalejší než plavý hřbec, pro jehož úraz se velitel hasičů tak zlobil. Ale přitom ho ubili a nikdo ho nelitoval nejen jako člověka, nikdo ho nelitoval ani jako tažné zvíře, které zbytečně zhynulo. Jeho smrt vyvolala ve všech lidech jediný pocit, totiž zlost, že s ním mají starosti, že nutně musí odstranit jeho tělo hrozící rozkladem.

Do ambulančního pokoje vstoupil lékař a policejní komisař. Lékař byl zavalitý sporý muž v šantungovém saku a v úzkých šantungo-vých kalhotách, které mu obepínaly svalnatá stehna. Komisař byl malý tloušťák s kulatým červeným obličejem, který se kulatil ještě víc, protože komisař měl ve zvyku nadouvat tváře, a pak vzduch pomalu vyfukoval. Lékař si sedl na lůžko k mrtvému, stejně jako to dělal felčar, ohmatal mu ruce, poslouchal, zda srdce pracuje, pak vstal a popotáhl si kalhoty.

„Toho už nic nebolí,“ prohlásil.

Komisař se nadechl a pomalu vyfoukl vzduch.

„Z které je věznice?“ obrátil se k vojákovvi.

Voják odpověděl a zmínil se o poutech, která měl zesnulý na nohou.

„Dám mu je sundat. Kováře chvála bohu máme,“ pravil komisař, opět nadmul tváře, zvolna odfukoval a zamířil ke dveřím.

„Jak je to možné?“ oslovil Něchljudov lékaře.

Lékař na něho pohlédl přes brýle.

„Co jak je možné? Že umírají na sluneční úpal? To máte tak. Celou zimu sedí, nemají pohyb a nepřijdou na světlo, a pak najednou musí na slunce, ke všemu když je takový den jako dnes. K tomu jdou v zástupu, kde není dostatečný přístup vzduchu. A z toho dostanou úpal.“

„Ale proč je tedy posílají?“

„To se zeptejte jich. Ale kdo vlastně jste?“

„Nepatřím sem.“

„Ach ták! Poroučím se, nemám kdy,“ řekl doktor, zlostně si popotáhl kalhoty a zamířil k lůžkům s pacienty.

„Tak co, jak se ti daří?“ obrátil se k bledému muži s ústy nakřivo a s obvázaným krkem.

Blázen přitom seděl na lůžku, nechal kouření a plival směrem k lékaři.

Něchljudov sestoupil dolů na dvůr, minul hasičské koně, slepice i hlídku v měděné helmě, prošel bránou, vzbudil drožkáře a jel na nádraží.

XXXVIII

Když Něchljudov přijel na nádraží, všichni trestanci už seděli ve vagónech za zamřížovanými okny. Na nástupišti stálo několik lidí, kteří se přišli rozloučit. K vagónům je nepustili. Vojáci z eskorty teď měli plno starostí. Cestou od věznice k nádraží klesli a zemřeli na úžeh kromě oněch dvou mužů, jež viděl Něchljudov, ještě tři další. Jednoho odvezli jako oba první na nejbližší policejní komisařství, kdežto dva se zhroutili až zde na nádraží.⁵⁶ Vojáci z eskorty si nelámali hlavu, že za jejich dozoru zemřelo pět lidí, kteří mohli zůstat naživu. O to se nestarali, záleželo jim jen na tom, aby dodrželi všechny předpisy. Museli předat mrtvé, jejich doklady a věci příslušnému úřadu a vyškrtnout je ze seznamu těch, jež měli odvézt do Nižního Novgorodu, a to byla velká námaha, zvláště v takovém vedru.

Vojáci tedy měli plné ruce práce, a dokud nebyli se vším hotovi, nechtěli pustit Něchljudova ani ostatní, kdo o to prosili, blíž k vozům. Něchljudova nakonec přece pustili, poněvadž dal peníze poddůstojníkovi z eskorty. Poddůstojník nechal Něchljudova projít a jen ho prosil, aby dlouho nemluvil a odešel co nejdřív, jinak by to mohl vidět velitel. Vlak měl dohromady osmnáct vozů a kromě důstojnického vagónu byly všechny přecpány trestanci. Když Něchljudov míjel okna vagónů, naslouchal, co se děje uvnitř. Ze všech vozů se ozývalo řinčení řetězů, šum, hovor kořeněný nesmyslnými nadávkami, ale nikde se nemluvalo o kamarádech, kteří se zhroutili cestou, ač to Něchljudov očekával. Ponejvíce se mluvílo o rancích, o pitné

---

56 Počátkem let osmdesátých zemřelo na sluneční úpal v jediném dni pět trestanců, když byli převáženi z Butyrské věznice na nádraží nižněnovgorodské dráhy. *Pozn. autora.*

vodě a o místech ve voze. Něchljudov nahlédl oknem a v chodbičce uprostřed vozu spatřil vojáky, jak snímají trestancům z rukou pouta. Trestanci natahovali ruce, voják odemykal klíčem zámek u pout a sundával je. Druhý voják je sbíral. Něchljudov přešel kolem všech vozů pro muže, až se dostal k vozům pro ženy; Z druhého vagónu se ozýval monotónní ženský nářek a křik: „Óch jezuskote! Och! Jezuskote!“

Něchljudov přešel kolem a podle informace, kterou mu dal poddůstojník, přistoupil k oknu třetího vozu. Sotva se dostal blíž, ovanul mu hlavu horký vzduch, prosycený dusným pachem lidských výparů, a zřetelně se ozvaly vrískavé ženské hlasy. Na všech lavicích seděly uhráté, zpocené ženy v pláštích a v blůzách a halasně se domlouvaly. Jak Něchljudov přitiskl obličej k mříži, upoutalo to jejich pozornost. Ty nejbližší ztichly a nahýbaly se k němu. Maslovová, jen v blůze a bez šátku, seděla u protějšího okna. Blíž k Něchljudovovi seděla usměvavá bílá Fedosja. Jakmile ho poznala, strčila do Maslovové a ukázala na okno. Maslovová kvapně vstala, přehodila si přes černé vlasy šátek, s rozveselenou, zarudlou, zpocenou usměvavou tváří šla k oknu a chytila se mříže.

„To je horko,“ řekla a radostně se usmívala.

„Dostala jste balíček?“

„Ano, děkuju.“

„Nepotřebujete něco?“ zeptal se Něchljudov. Cítil, jak z rozpáleného vagónu sálá horko jako z pece.

„Ne, děkuju, nic.“

„Kdybychom se mohly napít,“ ozvala se Fedosja.

„Ano, napít,“ opakovala Maslovová.

„Ale copak tam nemáte vodu?“

„Dostaly jsme, ale už jsme všechno vypily.“

„Hned,“ pravil Něchljudov. „Řeknu někomu z eskorty. Ted' se až do Nižního neuvidíme.“

„A vy vážně jedete?“ ptala se Maslovová, jako by to nevěděla, a radostně pohlédla na Něchljudova.

„Jedu příštím vlakem.“

Maslovová neřekla nic, jenom po chvíli hluboce vzdychla.

„Milostpane, je to pravda, že oddělali dvanáct trestanců?“ ozvala se drsným chlapským hlasem stará nevlídná trestankyně.

Byla to Korablevová.

„To jsem neslyšel, že dvanáct. Viděl jsem dva,“ pravil Něchljudov.

„Prý jich bylo dvanáct. Copak se jim za to nic nestane? Holomci!“

„A z žen se nerozstonala žádná?“ otázal se Něchljudov.

„Ženská víc vydrží,“ se smíchem pravila jiná, maličká trestankyně.

„Jenom si jedna vzpomněla, že bude rodit. Slyšíte ji, jak běduje.“ Ukázala na sousední vůz, z něhož se pořád ozýval zoufalý nářek.

„Ptáte se, jestli něco nepotřebuju,“ řekla Maslovová a stěž si ubránila radostnému úsměvu. „Kdyby to šlo, nechat tu ženu tady, aby se netrápila. Kdybyste to řekl veliteli.“

„Ano, řeknu.“

„A ještě něco. Nemohla by vidět muže, Tarase?“ dodala, ukazujíc očima na usměvavou Fedosju. „On přece jede s vámi.“

„Pane, s trestanci se nesmí mluvit,“ ozval se poddůstojník z eskorty. Nebyl to ten, který Něchljudova pustil.

Něchljudov se vzdálil a šel hledat velitele, u něhož se chtěl přimluvit za rodičku a za Tarase, ale dlouho ho nemohl najít ani dostat od vojáků kloudnou odpověď. Byli v jednom kole. Jedni kamsi vedli jakéhosi trestance, druzí si běželi pro jídlo na cestu a ukládali si zavazadla do vozů, jiní obsluhovali dámu jedoucí s důstojníkem a Něchljudovovi odpovídali nevrle.

Něchljudov zahlédl důstojníka až po druhém zvonění. Důstojník si hladil krátkou rukou knír, jenž mu zakrýval ústa, povytáhl rame-na a huboval šikovatele.

„Co si vlastně přejete?“ zeptal se Něchljudova.

„Rodí tu ve voze žena, proto jsem myslel, že by...“

„Aťsi rodí. Pak se uvidí,“ řekl důstojník a šel do svého vozu, hbitě se rozháněje krátkýma rukama.

Vtom přešel kolem průvodčí s píšťalou. Ozvalo se poslední zvonění, hvízdnutí a mezi lidmi na nástupišti a v ženském vagóně zazněl pláč a nářek. Něchljudov stál s Tarasem na nástupišti a pozoroval, jak ho jeden po druhém míjejí vozy se zamřížovanými okny, za nimiž bylo vidět vyholené mužské hlavy. Potom jel kolem nich první vůz s ženami, v jehož okně bylo vidět ženské hlavy, prostovlasé i v šátcích. Pak druhý vůz, z kterého se stále ozýval ženský nářek, potom vůz, v kterém jela Maslovová. Stála s ostatními u okna, dívala se na Něchljudova a bolestně se na něho usmívala.

XXXIX

Osobní vlak, kterým jel Něchljudov, odjížděl za dvě hodiny. Něchljudov se nejprve chtěl v té časové přestávce ještě podívat k sestře, ale po všech dopoledních zážitcích cítil, jak je rozrušen a zmožen, usedl v restauraci první třídy na pohovku, a vtom ho docela nečekaně přepadla taková ospalost, že se převalil na bok, dal si ruku pod tvář a rázem usnul.

Vzbudil ho číšník ve fraku, s odznakem a ubrouskem.

„Pane, neračte být kníže Něchljudov? Hledá vás nějaká paní.“

Něchljudov vyskočil, mnul si oči, až si vzpomněl, kde je a co se všechno stalo dnes dopoledne.

Ve vzpomínkách mu vytanul průvod trestanců, mrtvů, zamřížované vozy a zavřené ženy, z nichž jedna rodí v bolestech a bez pomoci, zatímco druhá se na něho bolestně usmívá za železnou mříží. Ve skutečnosti měl před sebou něco docela jiného. Stůl prohýbající se pod lahvemi, mísami, svícny a příbory. Mrštní číšníci pobíhají kolem stolu. U kredence vzadu v sále – za mísami s ovocem a za lahvemi – prodavač a záda cestujících, kteří šli k pultu.

Zatímco se Něchljudov narovnával, aby se zase posadil, a pohněhl se probíral, všiml si, že všichni přítomní zvědavě hledí ke dveřím. Podíval se také a spatřil procesí, nesoucí v křesle dámu, která měla hlavu zahalenou vzdušným závojem. Nosič vpředu byl lokaj a zdál se Něchljudovovi povědomý. Vzadu šel rovněž povědomý vrátný v čepici s prýmkem. Za křeslem šla elegantní nakadeřená panská v zástěrce a nesla raneček, něco kulatého v koženém pouzdře a slunečníky. Ještě dále šel kníže Korčagin se svými odulými pysky a apoplektickou šíjí, v cestovní čepici, prsa vypjatá, a ještě kousek vzadu – Missi, bratránek Míša a Něchljudovův známý diplomat Osten s dlouhým krkem, s ohryzkem a vždy veselou tvář

i náladou. V chůzi cosi důrazně, ač šlo patrně o nějakou šaškovinu, vykládal usměvavé Missi. Vzadu šel mrzutý doktor s cigaretou.

Korčaginovi se stěhovali ze svého statku poblíž města ke kněžni ně sestře na statek u nižněnovgorodské trati.

Procesí nosičů s panskou a doktorem se odebralo do pokoje pro dámy, budíc zvědavost i úctu ve všech přítomných. Starý kníže se posadil ke stolu, ihned si zavolal číšníka a něco si objednával. Missi a Osten také zůstali v restauraci a už se chtěli posadit, když zahlédli ve dveřích známou a šli jí naproti. Byla to Natalja Ivanovna. Vstupovala v doprovodu Agrafeny Petrovny do restaurace a rozhlížela se na všechny strany. Zahlédla Missi i bratra téměř zároveň. Šla nejprve k Missi a Něchljudovovi jen pokynula. Ale sotva se s Missi políbila, už se obrátila k němu.

„Konečně jsem tě našla,“ řekla.

Něchljudov vstal, pozdravil Missi, Míšu i Ostena a zůstal stát; dali se do řeči. Missi vyprávěla, jak jim vyhořel dům na vsi, takže se teď musí stěhovat k tetě. Osten začal při té příležitosti vykládat veselou anekdotu o požáru.

Něchljudov ho neposlouchal a obrátil se k sestře.

„Mám takovou radost, žes přijela.“

„Jsem tady už dlouho,“ řekla. „Jsme tu s Agrafenou Petrovnou.“ Ukázala na Agrafenu Petrovnu, která měla klobouk i letní plášť. Agrafena Petrovna se Něchljudovovi přívětivě, důstojně i rozpačitě uklonila jen zdálky, neboť nechtěla rušit. „Všude jsme tě sháněly.“

„A já jsem tady usnul. Mám takovou radost, žes přijela,“ opakoval Něchljudov. „Začal jsem ti psát dopis.“

„Opravdu?“ řekla polekaně. „A co v něm bylo?“

Když Missi zpozorovala, že bratr a sestra mají spolu důvěrný rozhovor, poodešla se svými společníky stranou. Něchljudov a jeho sestra usedli k oknu na plyšovou pohovku vedle nějakých věcí, plédu a krabice na klobouky.

„Když jsem od vás včera odešel, chtěl jsem se vrátit a odprosit, ale nevěděl jsem, jak by to přijal,“ řekl Něchljudov. „Mluvil jsem s tvým mužem nepěkně a pak mě to trápilo.“

„Věděla jsem, byla jsem přesvědčena,“ odpověděla sestra, „žes to tak nemyslel. Vždyť přece víš...“

Do očí jí vhrkly slzy a dotkla se jeho ruky. Věta byla nejasná, ale rozuměl jí dokonale a byl pohnut tím, co vyjadřovala. Její slova vyjadřovala, že kromě lásky, která ji ovládá cele, lásky k muži, má pro ni důležitost a cenu i láska k němu, k bratrovi, a že každá rozmíška s ním je pro ni těžkým utrpením.

„Děkuji, děkuji ti... Bože, co jsem dnes viděl!“ řekl při náhlé vzpomínce na druhého zemřelého trestance. „Zabili dva trestance.“

„Jak to, zabili?“

„Tak, zabili. Vedli je v tomhle vedru. A dva zemřeli na úpal.“

„To není možné! Jak to? Dnes? Ted’?“

„Ano, ted’. Viděl jsem jejich mrtvoly.“

„Ale proč je zabili? A kdo je zabil?“ ptala se Natalja Ivanovna.

„Zabili je ti, kdo je násilím vedli,“ řekl Něchljudov podrážděně, protože tušil, že sestra se dívá i na tento případ očima svého muže.

„Ach bože!“ pravila Agrafena Petrovna, která přišla za nimi.

„Ano, nemáme nejmenší potuchy, jak se s těmi ubožáky zachází, ale měli bychom to vědět,“ dodal Něchljudov a díval se na starého knížete, který seděl s uvázaným ubrouskem za stolem u bowle a právě se ohlédl po Něchljudovovi.

„Něchljudove,“ zavolal. „Chcete se osvěžit? Na cestu je to výborné!“

Něchljudov odmítl a odvrátil se.

„Ale co budeš dělat?“ pokračovala Natalja Ivanovna.

„Co budu moci. Nevím, ale cítím, že musím něco udělat. A udělám, co mohu.“

„Ano, ano, to chápu. No, a tady s těmi,“ pravila s úsměvem a ukázala očima na Korčagina, „je skutečně nadobro konec?“

„Nadobro. A myslím, že žádná z obou stran nelituje.“

„Škoda. Je mi jí líto. Dejme tomu, že je to tak. Ale proč se chceš uvázat?“ dodala nesměle. „Proč odjíždíš?“

„Odjíždím proto, že to musí být,“ vážně a chladně odpověděl Něchljudov, jako by už o tom nechtěl mluvit.

Ale hned se zastyděl, že je k sestře odměřený. Proč by jí neřekl vše, co si myslí? A jen ať to uslyší i Agrafera Petrovna. Pohlédl na starou komornou. Přítomnost Agraferny Petrovny ho ještě víc podněcovala, aby před sestrou opakoval své rozhodnutí.

„Mluvíš o mém úmyslu oženit se s Kaťušou? Víš, předsevzal jsem si to, ale ona mě rozhodně a určitě odmítla,“ řekl a hlas se mu zachvěl jako vždy, kdykoli o tom mluvil. „Nechce mou oběť a sama v dané situaci obětuje velice mnoho, a já tu oběť nemohu přijmout, jestliže je to jen chvilkové. A tak jedu za ní a budu, kde bude ona, a ze všech sil jí budu pomáhat a ulehčovat jí její osud.“

Natalja Ivanovna nic neřekla. Agrafera Petrovna se tázavě dívala na Natalju Ivanovnu a vrtěla hlavou. V té chvíli z dámského pokoje vyšlo procesí. Hezký lokaj Filip a vrátný zase nesli kněžnu. Poručila nosičům, aby zůstali stát, zavolala si Něchljudova, a žalostně skomírajíc, podala mu bílou ruku zdobenou prsteny a s hrůzou očekávala pevný stisk.

„Epouvantable!⁵⁷“ vyjádřila se o vedru. „Nesnáším to. Ce climat me tue.⁵⁸“ Když pohovořila o hrůzách ruského podnebí a pozvala Něchljudova k nim, dala nosičům znamení. „Tedy jistě přijed'te,“ dodala, cestou obracejíc protáhlý obličej k Něchljudovovi.

Něchljudov vyšel na nástupiště. Kněžnina družina mířila doprava k první třídě. Něchljudov s nosičem, který mu nesl zavazadla, a Taras, který tu šel se svým uzlíkem, se dali vlevo.

---

57 Hrozné!

58 To podnebí mě zabíjí.

„To je můj společník,“ řekl Něchljudov sestře a ukázal na Tarase, jehož příběh jí vyprávěl už dříve.

„Snad nejedeš třetí třídou?“ zeptala se Natalja Ivanovna, když Něchljudov zůstal stát před vozem třetí třídy a nosič se zavazadly a Taras do něho vstoupili.

„Ale mně to líp vyhovuje. Pojedu s Tarasem,“ řekl Něchljudov. „Ještě něco,“ dodal. „V Kuzminském jsem dosud neodevzdal půdu rolníkům, takže v případě mého úmrtí ji zdědí tvoje děti.“

„Dmitriji, přestaň,“ řekla Natalja Ivanovna.

„A i kdybych ji rolníkům odevzdal, mohu tě ujistit, že všechno ostatní bude jejich, protože se sotva ožením, a kdybych se oženil, nebudu mít děti... takže...“

„Dmitriji, prosím tě, nemluv tak,“ odporovala Natalja Ivanovna, ale Něchljudov přitom viděl, že to ráda slyší.

Vpředu stál u vozů první třídy jen malý hlouček lidí, kteří se dosud dívali na vůz, do něhož byla odnesena kněžna Korčaginová. Ostatní už šli do vozu. Opozdlí cestující dupali ve spěchu o dlaždice nástupiště, průvodčí bouchali dvířky a vybízeli cestující, aby nastoupili, a ty, kdo se přišli rozloučit, aby opustili vlak.

Něchljudov vstoupil do horkého, rozpáleného, páchnoucího vagónu, a hned zase vyšel na plošinu.

Natalja Ivanovna ve svém moderním klobouku a pláštěnce stála vedle Agrafeny Petrovny proti vagónu a zřejmě hledala námět k rozmluvě, a nenalézala ho. Nemohla ani říci „écrivez⁵⁹“, protože se s bratrem už dávno smáli té omšelé frázi uplatňované při odjezdu. Kratinká rozmluva o peněžních otázkách a dědictví naráz rozbila něžný sourozenecký vztah. Cítili teď, že se navzájem odcizili. Natalja Ivanovna byla nakonec ráda, když se vlak dal do pohybu, takže stačilo kynout hlavou a říkat se smutným a přívětivým obličejem: „Sbohem, Dmitriji, sbohem!“ Ale sotvaže vůz zmizel, už přemýšlela,

jak by měla muži tlumočit svou rozmluvu s bratrem, a její obličej zvažněl a zneklidněl.

Přestože Něchljudov choval k sestře ty nejlepší city a nic před ní neskrýval, i on teď byl stísněný, byl nesvůj a toužil, aby už přišlo vysvobození. Cítil, že to už není Nataša, která mu kdysi byla tak blízká, nýbrž pouhá otrokyně černého zarostlého muže, který je mu cizí a nepříjemný. Viděl to jasně, neboť její tvář se oživila a rozjasnila, až když začal o tom, co zajímalo jejího muže – o postoupení půdy rolníkům a o dědictví. A z toho mu bylo smutno.

XL

Ve velkém voze třetí třídy, kam celý den pražilo slunce a kde sedělo plno lidí, bylo takové horko a dusno, že Něchljudov nešel dovnitř, nýbrž zůstal na plošině. Ale i zde bylo k zalknutí a Něchljudov vydechl z plných plic, až když vozy projely řadami domů a nastal průvan. Ano, zabili je, opakoval si Něchljudov slova, která řekl sestře. A ze všech dnešních dojmů se jeho obrazotvornosti navýsost barvitě zjevila krásná tvář druhého mrtvého trestance s úsměvem na rtech, s přísným čelem a malým silným uchem pod sinající vyholenou lebkou. A nejhorší ze všeho je, že ho zabili a nikdo neví, kdo ho zabil. Ale zabili. Vedli ho jako všechny trestance na Maslennikovův rozkaz. Maslennikov asi učinil obvyklé opatření, napsal svůj pitomý podpis s kudrlinkami na listinu s tištěnou hlavičkou a je víc než jisté, že on se za viníka považovat nebude. Ještě méně se může pokládat za viníka vězeňský lékař, který prohlížel trestance. Pečlivě vykonal svou povinnost, izoloval zesláblé a nemohl předvídat to hrozné vedro, ani že je povedou tak pozdě a v takové tlačnici. Inspektor? Ale inspektor jenom splnil nařízení, že dne toho a toho má být vypraveno tolik a tolik káránců, vypovězenců, mužů a žen. Stejně nemůže nést vinu ani důstojník z eskorty, jehož povinností bylo tolik a tolik osob převzít tam a tam a zase je tam a tam v plném počtu předat. Vedl skupinu jako vždy, vše bylo v pořádku a nikterak nemohl tušit, že by takoví silní lidé jako ti dva, které viděl Něchljudov, nevydrželi a zemřeli. Nikdo není vinen, avšak lidé byli zabiti, a přece je zabili právě tihle lidé, kteří na jejich smrti nenesou vinu.

Vše se stalo proto, uvažoval Něchljudov, že oni všichni – gubernátoři, vězeňští a policejní inspektoři, strážníci – se domnívají, že jsou v životě chvíle, kdy se s člověkem nemusí jednat lidsky. Vždyť každý z nich – ať Maslennikov, inspektor či důstojník –, kdyby nebyl gu-

bernátorem, inspektorem nebo důstojníkem, každý by si stokrát rozvážil, zda je možné posílat lidi do takového vedra a v takové tlačnici, každý by cestou zůstal stokrát stát, a kdyby viděl, že člověk umdlévá a dusí se, vyvedl by ho ze zástupu, zavedl by ho do stínu, dal by mu napít, nechal by ho odpočinout, a kdyby už došlo k neštěstí, projevil by soustrast. Oni to neučinili, dokonce v tom bránili druhým jen proto, že před sebou neviděli lidi ani povinnosti, které k nim mají, nýbrž úřad a jeho požadavky, které stavěli nad požadavky lidskosti. V tom všechno vězí. Kdybychom měli uznat, že cokoli jiného je nad lásku k lidem, byť na jedinou hodinu, byť v jednom jediném výjimečném případě, pak nebude zločinu, který by nebylo možné na lidech páchat a přitom necítit vinu.

Něchljudov se tak zamyslel, že ani neupozoroval, jak se počasí změnilo. Slunce se schovalo za nízký roztrhaný oblak vpředu, nad obzorem táhlo ze západu husté, světle šedé mračno a kdesi daleko nad poli a lesy už z něho padal šikmý déšť. Z mračna vanul vlhký, studený vzduch. Tu a tam protál mračno blesk a do rachotu vozů častěji a častěji vpadal rachot hromu. Mračno se blížilo a blížilo, dešťové kapky, letící šikmo, poháněné větrem, už zkrápěly plošinu a padaly Něchljudovovi na kabát. Přešel na druhou stranu. Vdechoval vlhký čerstvý vzduch a chlebovou vůni prsti, dávno žíznící po dešti, patřil na ubíhající zahrady, lesy, žlutnoucí žitná pole, na pásy ovsa, dosud zelené, na černé brázdy v tmavozeleném kvetoucím brambořišti. Vše bylo jako natřeno lakem: zeleň byla zelenější, žlut žlutější, čern černější.

Jen houšť, říkal si Něchljudov. Radostně pozoroval, jak pole, sady a zelinářské zahrady ožívají v blahodárném dešti.

Prudký liják netrval dlouho. Mrak se zčásti vypršel, zčásti se přehnal a na mokrou půdu už kolmo dopadaly poslední, občasně drobné kapky. Slunce opět vyhlédlo, vše se zatřpytilo a na východě se nad obzorem rozklenula nepřehledná velká, ale jasná duha s nápadnou fialovou barvou a jen na jednom konci se rozplývala.

„O čempak jsem to přemýšlel?“ otázal se Něchljudov sám sebe, když všechny změny v přírodě byly dokonány a vlak sjížděl do úžlabiny mezi vysokými svahy. Ano, přemýšlel o tom, že oni všichni, inspektor, vojáci z eskorty, všichni ti zaměstnanci byli vesměs mírní a hodní, a jenom jejich zaměstnání z nich udělalo zlé lidi.

Vzpomněl si, jak lhostejně poslouchal Maslennikov, když mu vyprávěl, co se děje ve věznici, vzpomněl si na přísnost inspektorovu i na krutost důstojníka z eskorty, který nechtěl pustit trestance na vůz a nedbal, že ve vlaku v bolestech rodí žena. Všichni ti lidé byli zatvrzelí, nepřístupní nejprostšímu soucitu asi jen proto, že byli ve službě. Ve službě vzdorovali milosrdenství jako dlážděná půda dešti. Tak rozjímal Něchljudov, když se díval na svah dlážděný barevnými kamínky, jimiž dešťová voda nevsakovala do země a řinula se v potůčcích. Snad úžlabina musí být vykládána kamením, ale je věru smutný pohled na zemi bez rostlinstva, na zemi, která by mohla rodit obilí, trávu, keře i stromy, jaké se rýsují tam nahoře. S lidmi je to stejné. Snad ti gubernátoři, inspektoři a strážníci opravdu musí být, avšak je hrozné vidět lidi postrádající základní lidskou vlastnost – vzájemnou lásku a soucit.

Podstata je v tom, že ti lidé uznávají za zákon něco, co zákonem není, a neuznávají zákon věčný, nezvratný a nezrušitelný, jež sám Bůh vepsal do lidských srdcí. A proto mezi těmi lidmi padala na Něchljudova tíseň. Prostě se jich bál. Jsou to vskutku strašní lidé. Strašnější než lupiči. Lupič se přece jen dovede smilovat, kdežto oni neznají slitování. Jsou před slitováním chráněni jako kamení před rostlinstvem. A právě tím jsou hrozní. Prý jsou hrozní Pugačovové a Razinové. Tihle lidé jsou tisíckrát hroznější. Kdyby byla dána psychologická úloha, jak to zařídit, aby dnešní lidé, křesťané, humánní, zkrátka dobří lidé, páchali nejhroznější zločiny a necítili svou vinu, pak je možné jediné řešení: muselo by se díť, co už se děje. Ti lidé musí být gubernátory, inspektory, důstojníky, policisty, tedy za prvé musí být přesvědčeni, že máme jistou oblast, zvanou státní služba,

kde lze zacházet s lidmi jako s věcmi, bez lidského a bratrského vztahu, a za druhé musí ti lidé být ke státní službě v takovém poměru, aby odpovědnost za následky jejich činů proti lidskosti nepadala na žádného jednotlivce. Jinak by se v naší době nemohly dít takové hrůzy, jaké viděl dnes. Podstata je v tom, že se lidé domnívají, že v jistých situacích mohou s člověkem jednat bez lásky, jenže takové situace nejsou. S věcmi můžeme nakládat bez lásky, můžeme bez lásky kácet stromy, dělat cihly, kout železo. Ale s lidmi nemůžeme jednat bez lásky, jako nemůžeme nešetrně zacházet s včelami. To už je včelí vlastnost. Budete-li s nimi zacházet nešetrně, uškodíte jim i sobě. S lidmi je to stejné. A nemůže být jinak, poněvadž vzájemná láska mezi lidmi je základní zákon života lidského. Člověk se arci nemůže přimět k lásce, jako se nemůže přimět k práci, z toho však neplyne, že můžeme s lidmi jednat bez lásky, zvláště když od nich něco požadujeme. Necítíš-li lásku k lidem, obrátil se Něchljudov přímo k sobě, tedy buď hezky zticha, věnuj se vlastní osobě, věcem, čemu chceš, jen ne lidem. Jako můžeme jíst bez újmy a s užitkem jen tenkrát, když máme chuť, tak s lidmi můžeme jednat s užitkem a neškodně jen tenkrát, když je máme rádi. Stačí, když se člověk opovází jednat s lidmi bez lásky, jako on jednal včera se švagrem, a krutost a surovost vůči jiným lidem pak nezná mezí, jak to viděl dnes, a také osobní utrpení nemá konce, jak poznal z celého svého života. Ano, je tomu tak. Něchljudov si opakoval, jak je to správné, a pociťoval přitom dvojí rozkoš – z ochlazení po trýznivém vedru i z vědomí, že začíná mít jasno v otázce, kterou se už dlouho obíral.

XLI

Vagón, v kterém seděl Něchljudov, byl z poloviny obsazen. Bylo tu služebnictvo, řemeslníci, dělníci, řezníci, židé, obchodní příruční, několik žen, ženy dělníků, byl tu voják, byly tu dvě paničky, jedna mladá, druhá starší, s náramky na nahé ruce, a konečně tu byl přísně vypadající pán s kokardou na černé čepici. Všichni se už rozsadili, upokojili se a teď seděli klidně, louskali slunečnicová jádérka, kouřili nebo se živě bavili se sousedy.

Taras seděl celý šťastný po pravé straně chodbičky, kde držel Něchljudovovi místo, a živě rozprávěl se svalnatým mužem v rozepjatém soukenném kabátě. Seděli proti sobě. Jak se potom Něchljudov dověděl, byl to zahradník, a jel do místa. Něchljudov nedošel až k Tarasovi a zůstal stát v chodbičce vedle úctyhodného starce v nankinovém kabátě, rozmlouvajícího s mladou ženou ve venkovském šatě. Vedle ženy sedělo sedmileté děvčátko v nové zástěrce a s copánkem z vlasů skoro bílých. Děvčátko sedělo, nohama ani nedosahovalo k podlaze a ustavičně louskalo jádérka ze slunečnice. Starý se ohlédl po Něchljudovovi, odhrnul si šos kabátu z leštěné lavice, na které seděl sám, a přívětivě pobízel:

„Posad'te se, prosím.“

Něchljudov poděkoval a sedl si k němu. Jakmile se usadil, pokračovala žena v přerušném vyprávění. Vyprávěla, jak se měla v městě u muže, od kterého zrovna jela.

„Byla jsem za ním o masopustě a teď s pomocí boží zase. A když dá pánbůh, podívám se tam o Vánocích.“

„To je dobře,“ pravil starý a pohlédl na Něchljudova. „Musí se na ně občas dohlídnout, nebo se mladý člověk ve městě zkazí.“

„Ba ne, dědečku. Můj není takový. Ten nevyvádí žádné hlouposti. On je jako panenka. Všecky peníze do poslední kopejky posílá domů.“

A z holky měl takovou radost, to vám ani nevypovím," pravila žena s úsměvem.

Děvčátko vyplivovalo slupky, poslouchalo, co říká matka, a teď jako na potvrzení jejích slov pohlédlo klidnýma, moudrýma očima starci i Něchljudovovi do obličejů.

„Když má rozum, tím líp," řekl starý. „A tohle nepěstuje?" dodal a ukázal očima na manželskou, nejspíš dělnickou dvojici na druhé straně chodbičky.

Dělník si přiložil k ústům láhev s vodkou a se zvrácenou hlavou z ní táhl, zatímco žena držela ranec, z něhož láhev vybalili, a upřeně se dívala na muže.

„Ne, můj nepije ani nekouří." Žena rozmlouvajíc se starcem využila příležitosti, aby mohla ještě jednou pochválit svého muže. „Takového aby pohledal, dědečku. Vidíte to," obrátila se k Něchljudovovi.

„Tím líp," opakoval starý a díval se na popíjejícího dělníka.

Dělník upil z láhve a podal ji ženě. Žena si vzala láhev, pohodila hlavou a se smíchem si přihnula. Když dělník zpozoroval, že Něchljudov a starý se na něho dívají, obrátil se k nim:

„Copak, pane? Že pijem? Když pracujem, to žádný nevidí, ale když se napijem, hned to vidí každý. Já si vydělám, tak piju a dám zavdat i ženě. A basta."

„Ano, ano," řekl Něchljudov, nevěda co odpovědět.

„Není to tak, milostpane? Moje stará je od rány. Jsem s ní spokojený a ona na mě může být přísná. Nemám pravdu, Mavro?"

„Tu máš, jen si to vem. Já už nechci," pravila žena a dala mu láhev. „Co zas plácáš," dodala.

„Tak to vidíte," pokračoval dělník. „Pořád je hodná, a najednou začne bručet jako medvěd. Mavro, nemám pravdu?"

Mavra se smála a ohnala se opilý gestem.

„Brebto..."

„Tak to vidíte. Ona je dobrák, ale odtud až potud. Jak jí něco přelítne přes nos, tak je zle, to byste nevěřil... Namouduši. Nezlobte se na mě, milostpane. Napil jsem se, no bože, co má člověk dělat?“ řekl dělník, dal si hlavu rozesmáté ženě do klína a chystal se ke spánku.

Něchljudov seděl nějakou chvíli se starochem a ten mu o sobě pověděl, že je kamnář, pracuje třiapadesát roků a za svůj život postavil kamen, že by je nespočítal, a teď by si rád odpočinul, ale pořád se k tomu ne a nedostat. Zrovna byl ve městě, obstaral hochům práci a teď jede na venkov za rodinou. Něchljudov starého vyslechl a pak vstal a šel na místo, které mu držel Taras.

„Jen se posad'te, milostpane. Ten ranec dáme semhle,“ přívětivě řekl zahradník, sedící proti Tarasovi, a vzhlédl vzhůru Něchljudovovi do obličeje.

„Však my se srovnáme,“ zpěvavě se ozval usměvavý Taras, silnými rukama zdvihl dvoupudový ranec jako pírko a přenesl jej k oknu. „Tady je místa! Však tady můžem stát anebo si sednout pod lavici. Takové pohodlí! Kdo by se hádal!“ říkal a vyzařovala z něho dobromyslnost a vlídnost.

Taras o sobě říkával, že když se nenapije, těžko shledává slova, ale po vodce má plno hezkých slov a všecko umí vyložit. A opravdu, když byl střízlivý, většinou mlčel. Ale když se napil, což se mu stávalo zřídka a jen výjimečně, byl hovorný a přitom zvlášť roztomilý. Mluvil pak mnoho a přitom hezky, velmi prostě, upřímně a především s velkou vlídností, která mu zrovna zářila z milých modrých očí i z nemizejícího přívětivého úsměvu.

Takovou náladu měl i dnes. Příchodem Něchljudovovým byla jeho řeč na chvíli přerušena. Ale když uložil ranec, sedl si jako předtím, dal si upracované silné ruce do klína, hleděl zahradníkovi zpřímá do očí a vyprávěl dál. Vykládal novému známému do všech podrobností příběh své ženy, zač ji vypověděli a proč teď jede za ní na Sibiř.

Něchljudov nikdy neslyšel celý příběh podrobně, a proto se zájmem poslouchal. Přišel zrovna k tomu místu ve vyprávění, když už došlo k travičství a v rodině se dověděli, že to udělala Fedosja.

„Já tady vypravuju o svém trápení,“ obrátil se Taras důvěrně a přátelsky k Něchljudovovi. „Je to takový upřímný člověk, dali jsme se do řeči, a tak mu to všechno vykládám.“

„Ano, ano,“ řekl Něchljudov.

„Tak tedy, chlapče, takhle se na to přišlo. Máma sebrala tu nešťastnou placku a že prý s ní půjde k panu strážmistrovi. Náš tatík je správný člověk. Povídal jí: ‚Počkej, stará, vždyť nevěsta je ještě dítě, ani nevěděla, co dělá, musíme s ní mít soucit. Třeba se umoudří.‘ Ale kdepak, ani slyšet. Že prý si ji necháme doma a ona nás všechny otráví jak myši. A šla ti, milý hochu, k strážmistrovi. Ten udělal rámus a honem k nám... Hned zavolal svědky.“

„A co ty?“ zeptal se zahradník.

„A já, hochu milý, ležím jak lazar, mám bolení a zvracím. Všechny vnitřnosti se ve mně obracely, že jsem ze sebe nedostal ani slovo. Tatík zapřáh, posadil Fedosju na vůz a jeli na komisařství a odtamtud k panu soudci. A ona, jak se přiznala hned na začátku, tak soudci taky vyložila všechno po pořádku. Kde vzala utrejch a jak uválela placky. Soudce se jí ptal, proč to udělala. A ona povídá: ‚Protože je mi protivný. Radši na Sibiř než žít s ním.‘ To jako se mnou,“ s úsměvem řekl Taras. „Tak se teda ke všemu přiznala. To se ví, dali ji do vězení. Tatík se vrátil sám. Bylo zrovna přede žněma a v chalupě jsme měli jedinou ženskou – maminku, a ta už je na tom špatně. Mysleli jsme si, co teď, jestli by ji nepustili na záruku. Tatík jel k jednomu pánovi do ouřadu, nepovedlo se, jel k druhému. Sjezdil těch pánů nejmíň pět. Už jsme toho chtěli nechat, až se nám přinatrefil jeden človíček, byl to kancelista. Chlapík k pohledání, všemi mastmi mazaný. Povídá: ‚Dej mi pětku, já ji z toho dostanu.‘ Usmloovali jsme to na tři ruble. Co jsem měl dělat, hochu zlatý, zastavil jsem její vlastní plátýnka a dal mu peníze. Sesumíroval mi to

lejštro,“ protáhl Taras, jako by mluvil o ráně z pistole, „a hned to byla trefa. Já už jsem se tenkrát vystonal a sám jsem pro ni jel do města. Tak ti tam, hochu zlatý, přijedu. Kobylu jsem nechal v hospodě, vzal jsem listinu a jdu do trestnice. Co prý chci. Tak a tak, povídám, vy tu máte zavřenou moji starou. Jestli prý mám papír. Hned jsem mu ho dal, on se koukl a povídá, ať prý počkám. Sed jsem si na lavičku. Slunce už bylo za polednem. Přišel velitel. ,Ty jsi Vargušov?‘ ,Prosím ano.‘ ,Tak tady ji máš.‘ Hned otevřeli bránu. Vyvedli ji, měla svoje šaty, všechno v pořádku. ,Tak půjdem,‘ povídám. ,Copak jsi přišel pěšky?‘ ,Ne, přijel jsem vozem.‘ Přišli jsme do hospody, zaplatil jsem za stáj a zapřáhl kobylu, seno, co zbylo, jsem shrabal pod plachtu. Ona se posadila, zabalila se do šátku a jeli jsme. Ona mlčí a já taky. Až když jsme byli skoro doma, najednou řekla: ,Co maminka? Jak se jí vede?‘ ,Dobře,‘ povídám. ,A tatínkovi?‘ ,Taky dobře.‘ Povídá mi: ,Tarasi, odpusť mi, byla jsem hloupá. Nevěděla jsem, co dělám.‘ A já na to: ,Zbytečné řeči škodí a mrzutost plodí. Už jsem ti dávno odpustil.‘ A víc jsem nemluvil. Jen jsme přijeli domů, klekla si před mámou a ta jí řekla: ,Pánbůh ti odpustí.‘ A táta se s ní přivítal a řekl: ,Odpusťme si, co jsme si. Ať už děláš dobrotu. Ted’ musíš všechno pustit z hlavy. Musíme sklidit z pole. Na té pohnojené osmince za úhorem se nám z milosti boží urodilo takové pěkné žitko, že hrabice ho ani nezabere. Zchumlalo se a lehlo. Musí se na ně se srpem. Tak tam zítra s Taraskou jdi a požni to.‘ A ona se ti, hochu zlatý, pustila do práce. Práce jí v rukou jen hrála. Měli jsme tenkrát v pachtu tři děsjatiny a pánbůh nám přál, že se nám urodilo žito i oves jako květ. Já seču, ona váže, anebo oba žnem. Já dělat umím, práce mi jde od ruky, ale ona je ještě fortelnější, ať se dá, do čeho chce. Ženská šikovná a mladá, má mízu. A do práce ti byla, hochu zlatý, jako kat, až jsem ji musel krotit. Přijdem domů, prsty máme oteklé, ruce bolí, člověk by si potřeboval odpočinout, ale ona se ani nenají a už běží do stodoly vázat povřísla na zítra. Vidíš, co se s ní stalo!“

„A byla na tebe hodnější?“ zeptal se zahradník.

„Ani mi nemluv, měla mě tak ráda, že jsme spolu byli jako sto květů. Dělal, co mi na očích viděla. Máma, ta se přece pořád jenom zlobí, ale taky říkala: ‚Ta naše Fedosja je jako vyměněná. Je z ní docela jiná ženská.‘ Jednou jsme ti takhle spolu svázeli. Měli jsme dva vozy a jeli jsme na tom prvním. Ptám se jí, co ji to tenkrát napadlo. ‚Ale tak, nechtěla jsem s tebou žít. Myslela jsem, že radši umřu, ale tohle nebudu.‘ ‚No, a teď?‘ povídám. A teď že mě nosí v srdci.“ Taras se odmlčel a s radostným úsměvem, v údivu zavrtěl hlavou. „Jen co jsme svezli, jel jsem močit konopí, přijedu domů,“ na chvíli se zarazil, „a tu máš, obsílka k soudu. A my už na to vůbec zapomněli, že by měla jít před soud.“

„To jí musel zlý duch našeptat,“ řekl zahradník. „Copak by člověka samotného napadlo nechat si zatratit duši? To u nás jeden člověk,“ zahradník už chtěl vyprávět, ale vtom vlak zastavoval.

„Ted’ asi přijde stanice,“ řekl. „Že bych se šel napít.“

Rozmluva byla přerušena a Něchljudov vystoupil se zahradníkem z vagónu na mokré dlaždice nástupiště.

XLII

Ještě než Něchljudov vystoupil z vlaku, zpozoroval na stanici několik přepychových kočárů, tažených čtyřspřežími a trojspřežími dobře živených koní s cinkajícími rolničkami. Když potom vyšel na mokré nástupiště, ztmavělé po dešti, zahlédl před první třídou hlouček, v kterém nápadně vynikala velká tlustá dáma v klobouku s drahými pery a v letním plášti a vyčouhlý mladík s tenkýma nohama. Měl cyklistický úbor a vedl obrovského vykrmeného psa s přepychovým obojkem. Za nimi stáli lokajové s plášti a slunečníky a kočí, kteří přišli k vlaku. Z celého toho hloučku, od tlusté paní až po kočího, který si přidržoval šosy dlouhého kabátu, dýchalo klidné sebevědomí a blahobyt. Kolem hloučku se hned utvořil kruh zvědavců, kořících se bohatství. Byl tu přednosta stanice v červené čepici, četník, pohublá dívka v ruském kroji s korály, každé léto účinkující při příjezdu vlaků, telegrafista a cestující, muži i ženy.

V mladíkovi se psem poznal Něchljudov gymnazistu Korčagina mladšího. Tlustá dáma byla kněžnina sestra, k níž jeli Korčaginovi na statek. Vlakvedoucí s lesklými prýmky i botami otevřel dvířka vozu a na znamení úcty je přidržel, zatímco Filip a nosič opatrně vynášeli na rozkládacím křesle kněžnu s protáhlým obličejem. Sestry se navzájem pozdravily, zazněly francouzské věty, zda kněžna pojede v kočáře či v kolesce, a průvod uzavíraný kudrnatou panskou se slunečníkem se hnul k východu.

Něchljudov se s Korčaginovými nechtěl setkat a zas se s nimi loučit, proto nešel až k východu, zůstal stát a čekal, až celé procesí přejde. Kněžna se synem, Missi, doktor a panská šli napřed, kdežto starý kníže zůstal se švagrovou vzadu, a protože Něchljudov k nim nešel blíž, zaslechl z jejich rozmluvy jen útržkovité francouzské věty. Jak už se to stává, utkvěla jedna z těch vět, knížetem vyslo-

vených, Něchljudovovi v paměti i s celým přízvukem a hlasovým zabarvením.

„Oh! Il est du vrai grand monde, du vrai grand monde,⁶⁰“ řekl o někom kníže svým silným sebevědomým hlasem a spolu se švagrovou, provázen uctivými průvodčími a nosiči, prošel staniční bránou.

V té chvíli se přihrnul zezadu hlouček dělníků v lýčených střevících a s krátkými kožíšky a ranci na zádech. Dělníci přistoupili rázně a svižně k prvnímu vozu a chtěli nastoupit, ale průvodčí je hned zahnal. Nemeškali, rychle, ve spěchu, divže si vzájemně nešlapali na paty, šli dál k vedlejšímu vozu, vráželi ranci do rohů a do dveří a už nastupovali, když je spatřil jiný průvodčí u východu a přísně je okřikl. Dělníci, kteří už nastoupili, ihned pospíšili ven a zase tak svižně a rázně zamířili ještě dál, k vozu, v kterém jel Něchljudov. Průvodčí je opět zadržel. Zůstali stát a už chtěli jít zase dál, ale Něchljudov jim řekl, že ve voze je místo a aby sem šli. Poslechli a Něchljudov vstoupil za nimi. Dělníci už si chtěli sednout, avšak pán s kokardou i obě dámy, považující jejich pokus o umístění v tomto vagóně za urážku, se rozhodně vzepřeli a začali je vyhánět. Dělníci, jichž bylo asi dvacet, starých i docela mladých, všichni s vyčerpanými, osmahlými hubenými obličejí, zřejmě plně uznávali své provinění a šli vozem dál, vráželi ranci do lavic a zřejmě byli ochotni jít kraj světa a sednout si, kam jim bude poručeno, třeba na hřebíky.

„Sakra, kam lezete! Sedněte si tady!“ okřikl je jiný průvodčí, který šel proti nim.

„Voilà encore des nouvelles!⁶¹“ prohodila mladší dáma, plně přesvědčena, že svou správnou franštinou na sebe upozorní Něchljudova. Dáma s náramky jenom pořád čenichala, mračila se a podotkla něco o tom, jaké je to potěšení sedět vedle smradlavé sprosté chásky.

---

60 Och, ten patří k pravému velkému světu, k pravému velkému světu.

61 Tohle je zas novinka!

Dělníci, plni radosti a uspokojení jako lidé, kteří přestáli velké nebezpečí, zůstali, trhnutím ramenou si shazovali těžké rance ze zad a strkali je pod lavice.

Zahradník, který rozprávěl s Tarasem, neseděl na svém místě a teď odešel na své místo původní, takže vedle Tarase a naproti byla tři volná místa. Zasedli je tři dělníci, ale když k nim přistoupil Něchljudov, jeho panský šat je tak zarazil, že vstali a chtěli odejít, avšak Něchljudov je vyzval, aby zůstali sedět, a usedl na opěradlo lavice vedle chodbičky.

Jeden z dělníků, muž asi padesátiletý, rozpačitě a polekaně mrkl na mladšího druha. To, že Něchljudov, místo aby jim vynadal a vyhodil je, jak je to panstvu vlastní, je pustil sednout, všechny velmi překvapilo a přivedlo do rozpaků. Skoro se báli, aby z toho něco nebylo. Ale když viděli, že to není žádný podfuk a Něchljudov si jenom povídá s Tarasem, uklidnili se, řekli nejmladšímu, ať si sedne na ranec a chtěli, aby se Něchljudov posadil na své místo. Postarší dělník, sedící proti Něchljudovovi, se nejdříve celý choulil a horlivě krčil nohy v lýčených stěrvicích pod sebe, aby do pána nevrazil, ale pak se s Něchljudovem a s Tarasem rozhovořil tak přátelsky, že dokonce plácal Něchljudova hřbetem ruky přes koleno, když vyprávěl něco, co chtěl zvláště zdůraznit. Pověděl, jak žije a jak pracoval na rašeliništi, odkud se teď vraceli domů. Pracovali tam dva a půl měsíce a vezli si každý deset rublů, jelikož si část mzdy vybrali předem, když nastoupili do práce. Vyprávěl, že pracovali po kolena ve vodě a práce trvala od slunka do slunka s dvouhodinovou polední přestávkou.

„Kdo není zvyklý, ten to těžko snáší, to dá rozum,“ vykládal. „Ale když si potom zvyknete, tak to jde. Jen když aspoň to jídlo je k něčemu. Nejdříve nestálo za nic. No, ale pak si to lidi nedali líbit a jídlo se zlepšilo, a hned se líp dělalo.“

Potom vyprávěl, jak osmadvacet let chodil za výdělkem a celý ho dával domů, nejdříve otci, pak staršímu bratrovi a teď synovci, který

u nich hospodaří, a sám z vydělaných padesáti šedesáti rublů ročně utrácí dva tři ruble za přepych: za tabák a sirky.

„Abych se přiznal, když jsem moc unavený, taky se napiju,“ dodal s provinilým úsměvem.

Pověděl ještě, jak ženské za ně doma hospodaří, jak je teď šéf pozval před odjezdem na půl vědra vodky, jak jeden z nich umřel a jiný se rozstonal. Nemocný, o kterém mluvil, seděl v koutě v jednom voze s nimi. Byl to mladý, popelavě bledý hoch se sinalými rty. Zřejmě ho sužovala zimnice. Něchljudov šel k němu, ale chlapec na něho pohlédl tak přísně a trpitelsky, že ho Něchljudov neobtěžoval dotazy, poradil nejstaršímu dělníkovi, aby mu koupil chinin, a napsal mu název léku na papírek. Chtěl jim dát peníze, ale starý dělník je nevzal a řekl, že koupí ze svého.

„Už jsem se něco najezdil, ale takové panstvo jsem ještě nezažil. Ten člověka nevyhodí a ještě ho pustí sednout, inu, asi není pán jako pán,“ uzavřel, obraceje se k Tarasovi.

Ano, zcela nový, jiný, nový svět, myslel si Něchljudov při pohledu na hubené svalnaté nohy a ruce, na hrubé šaty, podomácku zhotovené, na snědé, vlídné unavené tváře, a cítil, jak je ze všech stran obklopen zcela novými lidmi, kteří mají své vážné zájmy, radosti i strasti pravého dělného a lidského života.

Toť on, le vrai grand monde, vzpomněl si Něchljudov na větu, kterou vyslovil kníže Korčagin, a vzpomněl si i na celý ten planý, okázalý svět Korčaginů s jejich malichernými, nicotnými zájmy.

A měl radost jako cestovatel, který objevil nový, neznámý, nádherný svět.

DÍL TŘETÍ

I

Skupina, ve které byla Maslovová, urazila kolem pěti tisíc verst.

Až do Permu jela Maslovová vlakem a parníkem mezi obyčejnými trestanci a teprve tam se Něchljudovovi podařilo vymoci, aby byla zařazena mezi politické vězně, jak mu radila Bogoduchovská, která byla rovněž v této skupině.

Cesta do Permu Maslovovou velice sužovala fyzicky i morálně. Fyzicky pro nedostatek místa, nečistotu a odporný hmyz, který nedal pokoje, a morálně proto, že zde byli neméně odporní muži, kteří se sice střídali na každé stanici, ale byli všude stejně dotěrní a neodbytní jako ten hmyz a nedali jí pokoj. Mezi trestankyněmi a trestanci, dozorci a vojáky z eskorty se tak rozmohl cynický nemrav, že každá, zejména mladá žena, pokud nechtěla těžit ze svého ženství, musela být neustále ve střehu. A ten věčný strach a boj byl velmi tíživý. Maslovová byla zvlášť vystavena těm útokům jak pro svůj přitažlivý zjev, tak pro svou minulost, o které se všude vědělo. Rozhodný odpor, který teď kladla všem dolezlům, považovali muži za urážku a měli na ni zlost. Situaci usnadňovalo, že měla vedle sebe Fedosju a Tarase, který se dověděl, jakým útokům je vydána jeho žena, a aby ji mohl chránit, požádal o zařazení mezi trestance, takže od Nižního jel jako trestanec s ostatními vězni.

Přeřazením mezi politické Maslovová všestranně získala. Nehledě k tomu, že političtí vězňové měli lepší ubytování, lepší stravu a nezacházelo se s nimi tak hrubě, získala Maslovová i tím, že už ji muži nepronásledovali a mohla žít, aniž jí kdo připomínal každou chvíli její minulost, na kterou by teď tak ráda zapomněla. Ale hlavní předností té změny bylo, že Maslovová poznala některé lidi, kteří na ni měli rozhodný a blahodárný vliv.

Měla dovoleno bydlet na zastávkách s politickými, ale poněvadž byla zdravá, musela jít pěšky s obyčejnými trestanci. Šla takto celou cestu už od Tomska. Zároveň s ní šli rovněž pěšky dva političtí vězňové: Marja Pavlovna Ščetininová, hezká dívka s beránčíma očima, ta, co upoutala Něchljudova při jeho schůzce s Bogoduchovskou, a jistý Simonson, vypovězený do jakutské oblasti, onen rozježený černý muž se zapadlýma očima, kterého si Něchljudov všiml také při tehdejší návštěvě. Marja Pavlovna šla pěšky, protože pustila na své místo ve voze těhotnou trestankyni. Simonson proto, že pokládal za nesprávné využívat stavovských výsad. Ti tři na rozdíl od ostatních politických vězňů, kteří odjížděli na vozech později, vycházeli s obyčejnými trestanci časně ráno. Tak tomu bylo i při poslední zastávce před velkým městem, kde skupinu převzal nový důstojník z eskorty.

Bylo časně, nevlídné zářijové jitro. Chvillemi sněžilo, chvillemi přšelo a studený vítr dul v prudkých nárazech. Všichni trestanci, asi čtyři sta mužů a nějakých padesát žen, už byli na dvoře stanice, tlačili se kolem poddůstojníka, který rozdělával důvěrníkům peníze na jídlo na dva dny, anebo kupovali potraviny od trhovkyň, vpuštěných na dvůr. Trestanci nakupující jídlo počítali peníze a do hukotu hlasů vřískaly trhovkyně.

Kaťuša a Marja Pavlovna, obě v holínkách, v krátkém kožíšku a s šátkem na hlavě, vyšly ze staniční místnosti na dvůr a zamířily k trhovkyním, které seděly za větrem u severní zdi a jedna přes druhou nabízely zboží: čerstvý bílý chléb, koláče, ryby, nudle, kaši, játra, hovězí, vajíčka i mléko. Jedna dokonce měla pečené sele. Simonson v gutaperčové haleně a v gumových galoších, uvázaných přes vlněné punčochy provázkem (Simonson byl vegetarián a nepoužíval kůže ze zabitých zvířat), byl také venku. Čekal, až skupina vyrazí. Stál u vchodu a zapisoval si do notýsku myšlenku, která ho v té chvíli napadla. Psal si:

„Kdyby bakterie pozorovala a zkoumala lidský nehet, uznala by jej za neživou hmotu. My zas jsme z pozorování zemské kůry usoudili, že zeměkoule je neživá hmota. To je nesprávné.“

Maslovová koupila vejce, věneček preclíků, ryby, čerstvý pšeničný chléb a ukládala nákup do rance, zatímco Marja Pavlovna platila trhovkyním, když pojednou nastal mezi trestanci rozruch. Všichni ztichli a začali se řadit. Přišel důstojník a udělil poslední rozkazy před odchodem.

Vše probíhalo jako jindy. Přepočítávali trestance, prohlíželi, zda mají v pořádku okovy, a spoutávali za ruce vždy dva a dva trestance. Ale vtom se ozval panovačný, zlostný křik důstojníka, rány a dětský pláč. Vše na okamžik utichlo a pak celým zástupem proběhlo tlumené reptání. Maslovová a Marja Pavlovna zamířily k místu, odkud se ozýval hluk.

II

Když Marja Pavlovna a Kaťuša došly k místu, odkud se ozýval hluk, spatřily, jak si zamračený tělnatý důstojník s velkými plavými kníry mne svrbící dlaně. Vyťal trestanci políček a teď chrлил sprosté, hrubé nadávky. Před ním stál dlouhý, hubený trestanec s hlavou do poloviny vyholenou, v krátkém plášti a ještě kratších kalhotách, jednou rukou si utíral obličej rozbitý do krve a druhou držel děvčátko zabalené v šátku, které pronikavě vrískalo.

„Já tě (sprostá nadávka) naučím odmlouvat (zase nadávka). Dáš ji k ženským!“ křičel důstojník. „Spoutat!“

Důstojník chtěl, aby trestanci dali pouta na ruce. Trestanec, člen zemědělské obcíny, šel do vyhnanství a celou cestu nesl v náručí děvčátko, které mu zanechala žena; zemřela v Tomsku na tyfus. Trestancovy výmluvy, že by nemohl nést dítě, nakvašeného důstojníka tak podráždily, že nepoddajného trestance zbil.⁶²

Proti zbitému trestanci stál voják a s pouty na jedné ruce trestanec s černým vousem. Díval se úkosem, pochmurně na důstojníka i na zbitého trestance s děvčátkem. Důstojník opakoval vojákovi rozkaz, aby dítě odnesl. Mezi trestanci se žehralo stále hlasitěji.

„Jdem už od Tomska a nedali mu pouta,“ ozvalo se chraptivě v zadních řadách.

„Vždyť to není štěně, ale děcko.“

„Kam by tu holku dal?“

„To se nesmí,“ řekl ještě kdosi.

„Kdopak to byl?“ zařval důstojník, jako by ho uštkl a vrhl se k zastupu. „Já ti ukážu, nesmí! Kdo to řekl? Ty? Ty?“

„Říkají to všichni. Protože...“ začal sporý trestanec širokých lící.

---

62 Skutečná událost vyličená v knize D. A. Liňova S eskortou. *Pozn. autora.*

Nedomluvil. Důstojník ho začal bít oběma rukama přes tvář. „Budete dělat rebelii? Já vám ukážu rebelii! Nechám vás postřílet jak psy. Nahoře mi ještě poděkují. Vem mu tu holku!“

V zástupu ztichli. Voják vytrhl trestanci dítě, zoufale křičící, trestanec poslušně nastavil ruku a jiný voják mu připjal pouta.

Důstojník si narovnal řemen u šavle. „Odnes ji k ženským!“ zavolal na vojáka.

Děvčátko, celé zrudlé, si chtělo vyprostit ručky z šátku a pořád plakalo. Marja Pavlovna vystoupila ze zástupu a šla k důstojníkovi.

„Pane důstojníku, dovolil byste, já to dítě ponesu.“

Voják zůstal s dítětem stát.

„Co jsi zač?“ otázal se důstojník.

„Jsem politická.“

Hezký obličej Marji Pavlovny s krásnými výraznými očima (viděl ji už, když přejímali vězně) nejspíš na důstojníka zapůsobil. Mlčky na ni pohlédl, jako by o něčem uvažoval.

„Mně je to jedno, když chcete, můžete ji nést. Vám se to snadno lituje, ale kdyby utekl, kdo si to zodpoví?“

„Jak by mohl utéct s dítětem?“ řekla Marja Pavlovna.

„Nemám čas se s vámi bavit. Jestli chcete, vemte si ji.“

„Mám dítě odevzdat?“ zeptal se voják.

„Ano.“

„Pojď ke mně,“ lákala Marja Pavlovna děvčátko k sobě.

Ale dítě vztahovalo ruce jen po otci, neustále křičelo a k Marje Pavlovně nechtělo.

„Počkejte, Marjo Pavlovno, ke mně půjde,“ řekla Maslovová a vytáhla z ranečku preclík.

Děvčátko Maslovovou znalo, a když uvidělo její obličej a preclík, šlo k ní.

Vše utichlo. Otevřeli bránu, trestanci vyšli ven a seřadili se. Vojáci z eskorty je zase přepočítali. Uložili a přivázali rance, naložili nemocné. Maslovová s děvčátkem v náručí si stoupla k ženám vedle

Fedosji. Simonson celou dobu pozoroval, co se děje, a pak přistoupil dlouhým, rázným krokem k důstojníkovi, který udělil poslední rozkazy a už nastupoval do kryté čtyřkolky.

„Zachoval jste se nepěkně, pane důstojníku,“ řekl Simonson.

„Táhněte na svoje místo, co je vám do toho?“

„Musel jsem vám říci a také jsem vám řekl, že jste se zachoval nepěkně,“ odpověděl Simonson a upřeně se díval zpod hustého obočí důstojníkovi do obličeje.

„Hotovo? Pochodem v chod!“ zavelel důstojník a Simonsona už si nevšímal, chytil se vojenského kočího za rameno a vlezl do čtyřkolky.

Skupina vykročila, roztáhla se a vyšla na blátivou rozježděnou cestu s příkopem po obou stranách, vedoucí samými lesy.

III

Po zhýralém životě v přepychu a pohodlí, jaký Katuša vedla posledních šest roků v městě, a po dvou měsících strávených ve věznicích mezi trestanci, zdál se jí nynější život mezi politickými i přes všechny obtíže, které měli, velice pěkný. Dvacetiverstové až třicetiverstové pěší pochody při dobré stravě a celodenním odpočinku po dvou dnech cesty ji otužily. Stykem s novými druhy se jí otevřely životní zájmy, o kterých nemívala ani potuchy. Takové *náramné lidi*, jak říkala, jako byli ti, s nimiž teď šla, do té doby neznala a neuměla si je ani představit.

„Tak jsem plakala, že mě odsoudili,“ říkala. „Ale vždyť já bych měla děkovat pánubohu až do smrti. Poznala jsem, co bych jaktěživo nepoznala.“

Velmi snadno a hravě pochopila, jakými motivy se ti lidé řídí, a jako žena z lidu s nimi cele souhlasila. Pochopila, že šli pro lid do boje proti pánům. A že sami byli panského původu a obětovali pro lid všechny výhody, svobodu i život, proto si jich zvláště vážila a byla jimi nadšena.

Byla nadšena všemi novými kamarády. Ale ze všech nejvíce ji nadchla Marja Pavlovna, a nejen to, Maslovová si ji zamilovala zvláštní, uctivou a horoucí láskou. Ohromovalo ji, že ta hezká dívka z bohaté generálské rodiny, mluvící třemi jazyky, si vede jako docela prostá dělnice, rozdává ostatním vše, co jí posílá bohatý bratr, a chodí oblečena i obuta nejen prostě, ale chudě a pranic se nestará o svůj zevnějšek. Ten rys, že totiž byla prosta jakékoli koketérie, Maslovovou zvlášť udivoval, a proto ji okouzloval. Maslovová viděla, že Marja Pavlovna ví o své kráse a že ji to vědomí dokonce těší, že však nemá radost, když působí svým zjevem na muže, ba dokonce se toho bojí a má odpor i strach ze zamilovanosti. Její kamarádi,

muži, to věděli, a i když je přitahovala, neodvážili se to dát najevo a jednali s ní jako s kamarádem. Ale neznámí lidé ji často obtěžovali, a jak vyprávěla, chránila ji před nimi velká fyzická síla, na které si velice zakládala. „Jednou,“ vyprávěla se smíchem, „mě na ulici obtěžoval nějaký pán a za živý svět nechtěl jít pryč, až jsem jím tak zacloumala, že dostal strach a utekl.“

Vyprávěla, že revolucionářkou se stala proto, že už od dětství měla odpor k panskému životu a milovala život prostých lidí, takže ji doma vždycky hubovali, že vysedává v čeledníku, v kuchyni nebo v konírně, ale do salónu nechce.

„Ale mně bylo s kuchařkami a s kočími veselo a s našimi pány a dámami jsem se nudila,“ vyprávěla. „Když jsem pak začínala leccos chápat, poznala jsem, že žijeme naprosto špatně. Matku jsem neměla a otce jsem nemilovala. Když mi bylo devatenáct, odešla jsem s kamarádkou z domova a šla jsem dělat do továrny.“

Po odchodu z továrny žila na venkově, pak jela do města a v bytě, kde měli tajnou tiskárnu, byla zatčena a později odsouzena k nuceným pracím. Marja Pavlovna o tom nikdy nemluvila, ale Kaťuša se dověděla od ostatních, že byla k nuceným pracím odsouzena za to, že vzala na sebe ránu z pistole, kterou při policejní prohlídce vypálil potmě jeden z revolucionářů.

Kaťuša už od začátku pozorovala, že Marja Pavlovna nikdy, nikde, ať se s ní dělo cokoli, nemyslí na sebe a jen se vždycky stará, jak by někomu prospěla a tak či onak pomohla. Jeden z jejích nynějších kamarádů, Novodvorov, o ní žertem říkal, že se věnuje dobrodiní ze sportu. Byla to pravda. Jako lovec pátrá po zvěři, tak se její životní zájem upínal k hledání příležitosti, kdy by mohla prokázat službu druhým. Ten sport se jí stal zvykem, životní náplní. Činila to natolik přirozeně, že známí už si toho nevážili, ale přímo to vyžadovali.

Když přišla Maslovová mezi ně, cítila k ní Marja Pavlovna odpor, štítla se jí. Kaťuša to postřehla, ale později postřehla i to, jak se Marja Pavlovna přemohla a je k ní zvláště vlídná a hodná. Vlídnost

a dobrota takové neobyčejné bytosti Maslovovou tak dojala, že k ní přilnula z celého srdce, mimoděk přejímala její názory a bezděčně ji ve všem napodobovala. Kaťušina oddaná láska Marju Pavlovnu dojala, až i ona si Kaťušu zamilovala.

Obě ženy sbližoval i odpor, který chovaly k pohlavní lásce. Jedna tu lásku nenáviděla proto, že ji zakusila v celé hrůze. Druhá proto, že ji nepoznala a pohlížela na ni jako na něco nepochopitelného a přitom ohavného, co uráží lidskou důstojnost.

IV

Maslovová podléhala vlivu Marji Pavlovny. Bylo to tím, že Maslovová si Marju Pavlovnu oblíbila. Ale ještě tu byl vliv Simonsonův. Ten vliv byl způsoben tím, že Simonson se do Maslovové zamiloval.

Všichni lidé žijí a jednají dílem podle vlastních názorů, dílem podle názorů jiných lidí. V tom, do jaké míry žijí lidé podle svých názorů a nakolik podle názorů druhých, záleží jeden z hlavních rozdílů mezi lidmi. Jedni mají své názory většinou za hříčku důvtipu, zacházejí se svým rozumem jako s nějakým setrvačnickem, z kterého byl sňat převodový řemen, a ve svých činech se podřizují názorům cizím – zvyku, tradici, zákonu. Jiní naopak považují vlastní názor za hybnou páku celé své činnosti, vždy se tážou, co žádá rozum, podřizují se mu a jen zřídka, a to až po kritické úvaze, jednají podle toho, k čemu dospěli druzí. Takový člověk byl Simonson. Vše si ověřoval a rozhodoval rozumem, a na čem se rozhodl, to také činil.

Už jako gymnazista usoudil, že jeho otec, bývalý intendantní úředník, nabyt svého jmění nepoctivě, a prohlásil mu, že tento majetek musí být odevzdán lidu. Když ho otec neposlechl, a ještě mu vyčínil, odešel Simonson z domova a vzdal se otcových peněz. Nakonec usoudil, že všechno existující zlo pochází z nevzdělanosti lidu, po studiích na univerzitě se sblížil s narodniky, odešel na venkov jako učitel a směle hlásal dětem i rolníkům vše, co považoval za správné, a potíral, co považoval za lež.

Byl zatčen a postaven před soud.

U soudu dospěl k názoru, že soudcové nemají právo ho soudit, a řekl jim to. Když s ním nesouhlasili a soudili ho dále, rozhodl se, že nebude odpovídat, a na všechny otázky mlčel. Byl vypovězen do Archangelské gubernie. Tam si vytvořil náboženské učení, které určovalo všechnu jeho činnost. Obsahem toho náboženského učení

bylo, že vše na světě je živé, že nic mrtvého neexistuje, že všechny předměty, jež považujeme za mrtvé, neorganické, jsou pouhými částmi obrovského organického tělesa, které nemůžeme obsáhnout, že tedy člověk jakožto částice velkého organismu má za úkol chránit život tohoto organismu i všech jeho živých částic. Proto pokládal za zločin ničit cokoli živého. Byl proti válce a trestu smrti, proti každému zabíjení nejen lidí, ale i zvířat. I o manželství měl vlastní teorii, podle níž je rozmnožování lidí pouze nejnižší funkcí člověka, kdežto vyšší funkcí je služba všemu živému, co už existuje. Tento názor mu potvrdila jsoucnost fagocytů v krvi. Svobodní lidé mu byli rovněž takovými fagocyty, jejichž úkolem je pomáhat slabým, nemocným částem organismu. Od té doby, co dospěl k tomu názoru, opravdu tak žil, ačkoli dříve jako jinoch holdoval prostopášností. Nyní považoval sebe a Marju Pavlovnu za světové fagocyty.

Jeho láska ke Kaťuše tuto teorii nevyvracela, ježto miloval platonicky a soudil, že taková láska nebrání ve fagocytové činnosti, totiž v pomoci slabým, naopak k ní ještě víc podněcuje.

Ale kromě toho, že si po svém řešil mravní otázky, řešil si po svém i otázky praktické. Měl na všechny praktické záležitosti vlastní teorie. Měl pravidla, kolik hodin denně se má pracovat, kolik hodin odpočívat, jak se stravovat, jak se oblékat, jak topit, jak svítit.

Přitom byl Simonson vůči lidem nesmírně plachý a skromný. Ale když se k něčemu rozhodl, nic už ho nemohlo zviklat.

A tento člověk měl na Maslovovou vliv, protože se do ní zamiloval. Maslovová to ženským pudem velice brzo vycítila a vědomí, že mohla vzbudit lásku v takovém znamenitém člověku, ji povznese-lo v jejích vlastních očích. Něchljudov jí nabízel sňatek z velkomy-slnosti a pro to, co bylo kdysi. Ale Simonson ji miloval takovou, jaká byla nyní, a miloval ji jen za to, že ji miloval. Nadto tušila, že ji Simonson pokládá za nevšední ženu, jinou než ostatní, za ženu mimořádných, vysokých mravních hodnot. Nevěděla dost dobře, jaké vlastnosti jí přisuzuje, ale pro jistotu, aby ho nezklamala, usi-

lovně se snažila probudit v sobě ty nejlepší vlastnosti, jaké si vůbec dovedla představit. A to ji mělo k tomu, aby se snažila být tak dobrá, jak jen vůbec mohla.

Začalo to už ve vězení, když při společné návštěvě politických ucítila na sobě vytrvalý pohled jeho nevinných, milých tmavomodrých očí pod klenutým čelem a mohutným obočím. Už tehdy si všimla, že je to člověk zvláštní a že se na ni dívá zvláštním způsobem. Postřehla i ono spojení, které mimoděk překvapuje, spojení tvrdosti, jejíž dojem budily zježené vlasy a nasupené obočí, s dětinskou dobrotou a nevinným výrazem, to vše v jednom obličejí. Když ji později přeřadili v Tomsku mezi politické, uviděla ho zase. A přestože mezi nimi nepadlo ani slovo, bylo ve vzájemných pohledech doznání, že se na sebe pamatují a že jim na sobě záleží. K nějaké významnější rozmluvě nedošlo mezi nimi ani potom, ale kdykoli mluvil před Maslovovou, cítila, že jeho slova platí jí, že mluví k ní a hledí se vyjadřovat co nejsrozumitelněji. Zvláště se sblížili od té doby, co se přidal k trestancům a šel nadále pěšky.

V

Mezi Nižním Novgorodem a Permí se Něchljudovovi podařilo vidět Kaťušu jen dvakrát: jednou v Nižním, než byli trestanci naloděni na vlečnou loď, opatřenou drátěnou sítí, a podruhé v Permí ve vězeňské kanceláři. Při obou těch schůzkách se mu zdála uzavřená a nějak mrzutá. Na jeho otázky, jak se jí vede a zda něco nepotřebuje, odpovídala vyhýbavě, rozpačitě a snad se neubránila ani nevraživému pocitu výčitky, který se u ní projevoval už dříve. A nad její ponurou náladou, plynoucí jen z toho, že ji zrovna v té době obtěžovali muži, se Něchljudov tuze trápil. Obával se, aby snad v těžkých a mravně složitých podmínkách, které měli cestou, neupadla znovu do někdejšího duševního sváru a zoufalství nad životem, kdy na něho bývala popuzena a zvýšenou měrou kouřila a pila, aby zapomněla. Ale nemohl jí nijak pomoci, poněvadž celou tu první dobu na cestě neměl možnost se s ní setkat. Teprve když přišla mezi politické vězně, přesvědčil se, jak liché byly jeho obavy, a naopak na ní při každém setkání pozoroval vzrůstající vnitřní proměnu, kterou si u ní tak toužebně přával. Už při prvním setkání v Tomsku byla zase taková jako před odjezdem. Nezamračila se ani neupadla do rozpaků, když ho spatřila, ale naopak ho uvítala radostně, prostě a děkovala mu za vše, co pro ni udělal, zejména za to, že ji dostal mezi lidi, s kterými teď šla.

Po dvouměsíčním pochodu s eskortou se u ní nastalá duševní změna projevila i v zevnějšku. Zhubla, opálila se a trochu zestárla. Na skráních a kolem úst se jí rýsovaly vrásky, vlasy si nenechávala padat do čela, ale nosila na hlavě šátek, a jak v oděvu, tak ani v účesu, ani v chování už nebylo někdejších známek koketérie. A ta nastalá prohlubující se změna stále budila v Něchljudovovi nesmírně radostný pocit.

Nyní k ní choval cit, jaký nikdy dříve nepoznal. Ten cit neměl nic společného s prvním romantickým okouzlením, tím méně s oním smyslným vzplanutím, jež zažil později, ani s vědomím vykonané povinnosti, k němuž se družila ješitnost, jak tomu bylo, když se po přelíčení rozhodl, že se s ní ožení. Byl to ten nejprostší soucit a něha, jak to zažil, když se poprvé setkali ve vězení a pak ještě mocněji po událostech v nemocnici, když přemohl svůj odpor a odpustil jí domnělou epizodu s felčarem (později se vysvětlilo, že to nebylo pravda). Byl to stejný cit, jen s tím rozdílem, že tenkrát byl chvilkový, kdežto nyní trvalý. Ať dnes přemýšlel o čemkoli, ať cokoli dělal, převládal v jeho náladě soucit a zjihlá něha nejen k ní, ale ke všem lidem.

Ten pocit uvolnil v Něchljudovově srdci příval lásky, který dříve neměl kudy uniknout a nyní zaplavoval všechny lidi, s nimiž se Něchljudov setkával.

Něchljudov byl po celou cestu jako v opojení a bezděky se choval čestně a pozorně ke všem, od vozky a vojáka z eskorty až po velitele věznice a gubernátora, s nimiž musel jednat.

Když byla Maslovová přeřazena mezi politické vězně, seznámil se za tu dobu s mnohými z nich i Něchljudov, a to nejprve v Jekatěrinburgu, kde měli na společné velké cele značnou volnost, a pak cestou poznal pět mužů a čtyři ženy, k nimž byla Maslovová přidělena. Po tomto sblížení s politickými vyhnanci změnil Něchljudov o nich úplně své názory.

Už od počátku revolučního hnutí v Rusku a zejména po prvním březnu se Něchljudov díval na revolucionáře nevraživě a pohrdavě. Především ho odpuzovalo, že bojují proti vládě krutými a tajemnými prostředky, hlavně ho odpuzovaly spáchané kruté vraždy a ošklivil si i velké sebevědomí, které bylo jejich společným rysem. Ale když je poznal blíž a dověděl se, co všechno, a to často nevinně od vlády vytrpěli, shledal, že nemohou být jiní, než jací jsou.

At' byly útrapy, jimiž byli vystaveni takzvaní zločinci, sebehroznější a nesmyslnější, přece jen se vůči nim zachovávalo před odsouzením i po něm jakési zdání zákonitosti. Ale v případech politických chyběl i tento náznak, jak to viděl Něchljudov u Šustovové a potom u mnoha a mnoha svých nových známých. S těmito lidmi se jednalo jako při lovu ryb do sítě. Při rybolovu se vytáhne na břeh všecko, co se do té sítě chytilo, potom se vybírají velké ryby, které mají být ponechány, ale o drobné rybky se nikdo nestará, až nakonec uhynou, leknou na břehu. Tak bývaly schytány celé stovky takových lidí, kteří byli zřejmě nevinní, ba ani nemohli vládě uškodit, a byli pak celá léta drženi ve vězeních, kde se nakazili souchotinami, šíleli nebo páchali sebevraždy; byli tam drženi jen proto, že se nenašel důvod, proč by měli být propuštěni, zatímco takto ve vězení byli po ruce a mohli se někdy hodit, kdyby se při vyšetřování potřebovalo něco osvětlit. Osud všech těch lidí, často i z vládního hlediska nevinných, závisel na zvůli, dlouhé chvíli a náladě četnického či policejního důstojníka, policejního agenta, státního zástupce, vyšetřujícího soudce, gubernátora, ministra. Má-li takový úředník dlouhou chvíli anebo se chce vyznamenat, začne zatýkat a podle nálady své nebo představenstva drží zatčené ve vězení nebo je propouští. A nadřízený rovněž podle toho, zda se potřebuje vyznamenat anebo jak je zapsán u ministra, buď vypovídá vězně na konec světa, nebo ho nechává v samovazbě, odsuzuje ho do vyhnanství, k nuceným pracím, k smrti, anebo ho dá třeba i propustit, když ho o to požádá nějaká dáma.

Jednalo se s nimi jako ve válce, a tak samo sebou užívali stejných prostředků, jakých se užívalo proti nim. A tak jako vojáci žijí vždy v ovzduší veřejného mínění, které jim tají zločinnost jejich skutků, ba ještě jim je líčí jako hrdinství – byli i revolucionáři vždy obklopeni ovzduším veřejného mínění ve svém prostředí a kruté činy, při nichž se vydávali v nebezpečí, že přijdou o svobodu, o život a o vše, co je člověku drahé, ty činy rovněž nepovažovali za špatnost,

nýbrž za chabrost. Tím si Něchljudov vyložil pozoruhodný jev, že i ti nejmírnější lidé, kteří nedokázali způsobit trýzeň živému tvorů, ba nemohli se na něco takového dívat, se klidně připravovali k vraždění lidí a téměř všichni uznávali vraždu v jistých případech za zákonnou a spravedlivou jakožto prostředek k sebeobraně a k dosažení nejvyššího cíle, obecného blaha. Svě práci a tedy i sobě přisuzovali velkou důležitost, což plynulo z toho, že vláda jim přikládala takový význam a tak krutě je trestala. Museli být přesvědčeni o své důležitosti, aby mohli snášet vše, co zakoušeli.

Když je Něchljudov poznal blíž, přesvědčil se, že to nejsou samí lotři, jak si je představovali jedni lidé, ani samí hrdinové, za něž je pokládali druzí, ale že jsou to obyčejní lidé, mezi nimiž se jako všude jinde najdou lidé dobří, špatní i průměrní. Byli mezi nimi i takoví, kteří se stali revolucionáři proto, že upřímně pokládali za svou povinnost boj proti zlu. Avšak vyskytli se i takoví, kteří si tu činnost zvolili ze sobeckých a ctižádostivých pohnutek. Ale většinu jich přivedla k revolučnímu hnutí touha po nebezpečí a riziku, rozkoš ze hry s životem a smrtí. Něchljudov to poznal za války a byly to nálady, kterými se vesměs vyznačuje energická mládež. Od lidí obyčejných se lišili k svému prospěchu tím, že měli vyšší mravní požadavky, než jaké si kladou obyčejní lidé. Považovali za svou povinnost nejen zdrženlivost, přísný život, poctivost a nezištnost, ale také odhodlání obětovat vše, i vlastní život, pro společnou věc. A proto ti z nich, kdo vynikali nad průměr, převyšovali jej o mnoho, byli vzorem vzácné mravní výše. Ale ti, kdo stáli pod průměrem, byli mnohem níž, byli to často lidé neupřímní, falešní a přitom sebevědomí a pyšní. Proto si Něchljudov některých svých nových známých nejen vážil, ale z té duše si je zamiloval, kdežto jiní mu byli víc než lhostejní.

VI

Něchljudov si zvláště oblíbil souchotinářského mladíka Krylcova, odsouzeného k nuceným pracím, který šel se skupinou, v níž byla Maslovová. Seznámil se s ním už v Jekatěrinburgu a potom ho na cestě několikrát viděl a mluvil s ním. Jednou v létě s ním strávil na zastávce skoro celý den. Krylcov se rozhovořil a vyprávěl mu svůj příběh a jak se z něho stal revolucionář. Než se dostal do vězení, byla jeho životní historie krátká. Otec, bohatý statkář z jižních gubernií, zemřel, když Krylcov byl ještě malý. Byl jedináček a vychovávala ho matka. Učil se dobře na gymnáziu i na univerzitě a vystudoval jako první kandidát matematické fakulty. Nabízeli mu místo na fakultě a cestu do ciziny. Ale Krylcov váhal. Měl dívku, miloval ji a pomýšlel na ženění a na činnost ve venkovské samosprávě. Měl do všeho chuť, ale k ničemu se nemohl odhodlat. V té době ho kolegové z fakulty požádali o peníze na společnou věc. Věděl, že ta společná věc je revoluce, o kterou se tehdy ani dost málo nezajímal, avšak ze solidarity a z ješitnosti, aby si neřekli, že se bojí, jim peníze dal. Kolegové byli dopadeni. Z nalezeného psaníčka se zjistilo, že peníze poskytl Krylcov. Byl zatčen a zavřeli ho nejprve na policii a potom do vězení.

„Ve vězení, kam mě zavřeli,“ vykládal Krylcov Něchljudovovi (seděl tu se svou vpadlou hrudí na vysoké pryčně, lokty opřen o kolena, a jen tu a tam pohlédl blýskavýma, horečnatýma, krásnýma, inteligentníma a milýma očima na Něchljudova), „v tom vězení se to nebralo nějak zvlášť přísně. Mohli jsme si vytukávat na zed' různé vzkazy, a dokonce jsme chodili po chodbě, mluvili jsme spolu, dělili se o jídlo a o tabák, večer jsme dokonce sborově zpívali. Měl jsem pěkný hlas. Ano. Nebýt matky (ta byla hrozně zdrcena), byl bych se ve vězení cítil dobře, docela příjemně, bylo tam mnoho zajímavého.

Seznámil jsem se mimo jiné se slavným Petrovem (ten se pak na pevnosti podřezal sklem) a ještě s dalšími. Ale revolucionářem jsem nebyl. Také jsem se seznámil s dvěma sousedy z vedlejších cel. Byli zatčeni oba najednou v aféře s polskými letáky a souzeni za to, že se pokusili o útěk, když je vedli s eskortou na dráhu. Jeden byl Polák Loziński, druhý Žid, jmenoval se Rozovskij. Tak. Rozovskij byl ještě úplný hošík. Říkal, že je mu sedmnáct, ale vypadal na patnáct. Hubený, maličký, s jiskrnýma černýma očima, čiperný, a měl velké hudební nadání jako všichni Židé. Ještě mutoval, ale zpíval krásně. Ano. Viděl jsem, jak je oba vedou k soudu. Odvedli je ráno. Večer se vrátili a řekli nám, že byli odsouzeni k smrti. Nikdo to nečekal. Jejich případ byl tak bezvýznamný, jenom se pokusili uniknout eskortě a nikoho ani nezranili. A pak, vždyť je to něco tak nepřirozeného, že by někdo mohl popravit takové dítě, jako byl Rozovskij. A všichni jsme si ve vězení řekli, že je snad chtěli jenom postrašit a že rozsudek nebude potvrzen. Nejdříve nás to rozčililo, ale pak jsme se uklidnili a život šel dál svou cestou. Tak. Až jednou večer přijde k mým dveřím dozorce a tajuplně mi sděluje, že jsou tu tesaři a stavějí šibenici. Nejdřív jsem nechápal, co je. Jaká šibenice? Ale starý dozorce byl tak rozčilený, že jen jsem se na něho podíval, už jsem pochopil, že je to pro ty naše dva. Chtěl jsem zatukat a domluvit se s kamarády, ale bál jsem se, aby to ti dva neslyšeli. Kamarádi se taky neozývali. Asi to všichni věděli. Na chodbě a na celách bylo celý večer hrobové ticho. Neťukali jsme na sebe ani jsme nezpívali. Asi v deset ke mně zas přišel dozorce a oznámil, že je tu kat z Moskvy. Řekl mi to a šel pryč. Volal jsem na něho, aby se vrátil. Najednou slyším, jak na mne Rozovskij volá ze své cely přes chodbu: „Copak? Proč ho voláte?“ Řekl jsem něco, že mi donesl tabák, ale on jako by tušil a začal se mě vyptávat, proč jsme nezpívali a proč jsme si nic nevyťukávali. Už si nepamatuju, co jsem mu řekl, a honem jsem zmizel, abych s ním nemusel mluvit. Ano. Byla to hrozná noc. Celou noc jsem poslouchal, kde se ozve jaký zvuk. K ránu najednou slyším,

jak se otvírají dveře na chodbu a že někdo jde, mnoho lidí. Stoupl jsem si k okénku. Na chodbě svítila lampa. První šel inspektor. Byl to tlustý muž, vypadal sebejistě a rázně. Ale teď byl k nepoznání, bledý, zasmušilý, jako vyděšený. Za ním šel zástupce, mračil se a tvářil se odhodlaně. Vzadu stráž. Přešli kolem mých dveří a zůstali stát u vedlejší cely. A najednou slyším, jak zástupce takovým divným hlasem volá: „Loziński, vstávejte a vezměte si čisté prádlo.“ Tak. Potom slyším, jak vrzly dveře, oni vešli k němu, potom slyším kroky Lozińského. Šel na opačnou stranu chodby. Viděl jsem jenom na inspektora. Stál tam celý bledý, rozepínal si knoflík a zas ho zapínal a krčil rameny. Tak. Najednou jako když se něčeho lekl, ustoupil stranou. To šel kolem něho Loziński a přistoupil k mým dveřím. Byl to hezký hoch, víte, takový pěkný polský typ: široké rovné čelo, husté, jemné kadeřavé bělavé vlasy, krásné modré oči. Takový kvetoucí, svěží, zdravý hoch. Zastavil se před mým okénkem, takže jsem mu dobře viděl do obličeje. Strašný, přepadlý, popelavý obličej. „Krylcove, nemáte cigaretu?“ Chtěl jsem mu je podat, ale zástupce, jako kdyby měl strach, že ho předejdu, popadl svoje pouzdro a podal mu je. On si vzal cigaretu a zástupce mu připálil. Loziński kouřil a nějak se zamyslel. Pak jako když si vzpomněl a začal: „Je to krutost a nespravedlivost. Žádný zločin jsem nespáchal. Já...“ Na mladistvé bílé šíji, z které jsem oka nespustil, se mu něco škublo a zarazil se. Tak. Najednou slyším, jak z chodby něco křičí Rozovskij tím svým tenkým hláskem. Loziński odhodil zbytek cigarety a ustoupil od dveří. A v okénku se objevil Rozovskij. Dětský obličej se zamženými černými očima měl rudý a zpocený. Měl také čisté prádlo, kalhoty mu byly příliš volné a pořád si je popotahoval oběma rukama a celý se trásl. Přitiskl ten svůj žalostný obličej k mému okénku. „Anatoliji Petroviči, že je to pravda, že mi doktor předepsal prsní čaj? Není mi dobře, ještě si vypiju prsní čaj.“ Nikdo na to neodpovídal a on se tázavě díval na mne a zase na inspektora. Co tím chtěl říci, to jsem vůbec nepochopil. Ano. Najednou se zástupce přísně zatvářil a zase

tak vřeštivě vykřikl: „Co je to za vtipy? Jdem!“ Rozovskij asi nemohl pochopit, co ho čeká, a šel, jako by měl naspěch, skoro se rozběhl po chodbě napřed. Ale potom se vzepřel. Slyšel jsem, jak pronikavě křičí a pláče. Strhl se rámus a dupot. Rozovskij pronikavě vřískal a plakal. Pořád dál a dál, až bouchly dveře na chodbě a všechno ztichlo... Ano. Pověsili je. Oba uškrtili provazem. Jiný dozorce to viděl a vyprávěl mi, že Loziński se nevzpouzel, ale Rozovskij se prý dlouho bránil, takže ho vtáhli na popraviště a dali mu hlavu do oprátky násilím. Ano. Ten dozorce byl přihlouplý hoch. „Slyšel jsem, milostpane, že prý je to hrůza. Kdepak, žádná hrůza. Když zůstali viset, jenom takhle dvakrát udělali rameny.“ Ukázal, jak se ramena křečovitě zvedla a zase klesla. „Potom kat trhl, aby se provaz líp zatáhl, a bylo po všem. Už se ani nehnuli.“ Kdepak, žádná hrůza,“ opakoval Krylcov dozorcova slova a chtěl se usmát, ale místo úsměvu vypukl v pláč.

Potom dlouho mlčel, jen těžce oddychoval a polykal vzlyky, které mu stoupaly k hrdlu.

„A od té doby je ze mne revolucionář. Ano,“ řekl, když se uklidnil, a stručně dopověděl svůj příběh.

Náležel k narodovolcům, a dokonce byl v čele podvratné skupiny, která měla za úkol terorizovat vládu tak, aby se sama vzdala moci a povolala lid. Proto jezdil do Petrohradu i do ciziny, do Kyjeva i do Oděsy, a všude měl úspěch. Člověk, kterému plně důvěřoval, ho zradil. Byl zatčen a souzen, dva roky vězněn a odsouzen k trestu smrti, který mu byl změněn v doživotní nucené práce.

Ve vězení dostal souchotiny a za nynějších podmínek mu patrně zbývalo sotva několik měsíců života, věděl to a svých skutků nelitoval, naopak říkal, kdyby měl ještě jeden život, že by ho zase věnoval stejné věci: bořil by rád, v kterém se mohlo dít vše, co viděl.

Příběh toho člověka a sblížení s ním vysvětlily Něchljudovovi mnohé, co dřív nechápal.

VII

Onoho dne, kdy při odchodu ze stanice došlo mezi důstojníkem a trestanci ke srážce kvůli dítěti, vzbudil se Něchljudov v zájezdním hostinci pozdě a ještě se notně zdržel s dopisy, které si chystal do gubernského města, takže vyjel z hostince později než jindy a nepředjel trestaneckou skupinu cestou, jak tomu bývalo dříve, ale dorazil do vsi, u níž byla mezistanice, už za šera. V zájezdním hostinci, jehož majitelkou byla obstarožná tlustá vdova s bílým, nevidaně tlustým krkem, se Něchljudov upravil, napil se čaje v čisté světnici, hojně vyzdobené ikonami a obrazy, a pospíšil na etapní stanici za důstojníkem, aby ho požádal o povolení k návštěvě.

Žádný z důstojníků na šesti předešlých stanicích, třeba se střídali, nepustil Něchljudova do trestanecké místnosti, takže neviděl Katušu už přes týden. Důstojníci byli přísní, protože všude měla projíždět významná vězeňská vrchnost. Teď už odjela, aniž na stanici zavítala, a Něchljudov doufal, že důstojník z eskorty, který skupinu ráno převzal, mu stejně jako důstojníci předtím povolí návštěvu vězňů.

Hostinská Něchljudovovi nabídla krytou čtyřkolku, aby mohl jet na mezistanici, umístěnou na konci vsi, ale Něchljudov šel raději pěšky. Mladý čeledín, statný jonák v obrovských holínkách čerstvě namazaných voňavým dehtem se uvolil, že Něchljudova doprovodí. Padala mlha a byla taková tma, že kdykoli chasník poodešel na tři kroky v místech, kam nedopadalo světlo z oken, Něchljudov už ho neviděl, jenom slyšel, jak mu čvachtají boty v hlubokém mazlavém blátě.

Prošli návsí s kostelem a dlouhou ulicí se zářícími okny chalup, až se Něchljudov v patách za průvodcem octl na konci vsi v naprosté tmě. Ale záhy se z temnot vynořily u stanice paprsky svítilen,

rozplizlé v mlze. Narudlé skvrny světel byly stále větší a jasnější; už bylo vidět kůly ohrady, černou postavu přecházejícího strážného, pruhovaný sloup a budku. Strážný zavolal na příchozí obvyklé: „Kdo tam?“ Když zjistil, že jde o cizí lidi, byl najednou tak přísný, že jim ani nechtěl dovolit, aby počkali u ohrady. Ale Něchljudovova průvodce ta přísnost nepřivedla z míry.

„Jejda, kmotře, nebud' takový pes!“ řekl mu. „Houkni tam na starého a my tu počkáme.“

Strážný neodpověděl, zavolal něco do branky, zůstal stát a upřeně se díval, jak ramenatý chasník čistí Něchljudovovi při světle lucerny dřívkem boty od nalepeného bláta. Za ohradou bylo slyšet hukot mužských i ženských hlasů. Za nějaké tři minuty zařinčelo železo, ze tmy vešel do světla lucerny poddůstojník s pláštěm přes ramena a otázel se, co je libo. Něchljudov mu dal svou připravenou navštívenku s dopisem, v němž prosil o přijetí v osobní věci, a žádal poddůstojníka, aby obojí odevzdal důstojníkovi. Poddůstojník nebyl tak přísný jako strážný, ale zato nemožně zvědavý. Chtěl stůj co stůj vědět, proč Něchljudov musí mluvit s důstojníkem a kdo je, neboť zřejmě věřil kořist a nerad by si ji dal ujít. Něchljudov řekl, že jde o zvláštní případ a že se odvděčí, a prosil, aby byl dopis odevzdán. Poddůstojník si dopis vzal, pokynul hlavou a odešel. Za nějakou chvíli po jeho odchodu znovu zarachotila branka a vyrojily se z ní ženy s košíky, krabicemi z březové kůry, krajáči a ranci. Nebyly oblečeny po venkovsku, ale po městsku, měly kabáty a kožíšky. Sukně vysoko podkasané a na hlavách šátky. Při světle lucerny si zvědavě prohlížely Něchljudova i jeho průvodce. Jedna z nich, zjevně potěšená shledáním s ramenatým chasníkem, mu hned lichotně uštěďřila sibiřskou nadávku.

„Hrom tě rozraz, co ty tady, racochejle?“ obrátila se k němu.

„Ale, tady jsem byl doprovodit pána,“ odvětil chasník. „A co tys jim tam nesla?“

„Mlíko. Ráno mám přijít zas.“

„A nechtěli si tě tam nechat přes noc?“ ptal se chasník.

„Že tě huba nebolí, kecale!“ zvolala se smíchem. „Hybaj s náma do vsi, pojd' nás doprovodit.“

Průvodce jí řekl ještě něco, až se zasmály nejen ženy, ale i strážný. Pak se obrátil k Něchljudovovi:

„Trefíte sám? Nezabloudíte?“

„Trefím, trefím.“

„Půjdete kolem kostela, pak přijde jednopatrový dům a je to od něho druhý vpravo. Tu máte hůlku.“ Dal Něchljudovovi dlouhou, až nad hlavu sahající hůl, s kterou sem přišel, a zmizel s ženami ve tmě, jen mu obrovské boty pleskaly.

Jeho hlas, přerušován hlasy žen, se ještě ozýval z mlhy, když opět bouchla branka, přišel poddůstojník a vybídl Něchljudova, aby šel za ním k důstojníkovi.

VIII

Mezistanice byla umístěna jako všechny stanice a mezistanice na sibiřské cestě. Na dvoře ohrazeném špičatými kůly byla tři obytná stavení. V největším, se zamřížovanými okny, byli umístěni trestanci, v druhém eskorta, ve třetím důstojník a kancelář. Ve třech domech se svítilo a to světlo (jako vždy a zejména zde) klamalo, neboť slibovalo v ozářených zdech nějakou dobrou pohodu. U vchodů svítily lucerny a ještě asi pět luceren svítilo podle zdí a ozařovalo dvůr. Poddůstojník zavedl Něchljudova po prkně ke vchodu do nejmenšího stavení. Vystoupil po třech schodech a pustil ho napřed do předsíně, osvětlené lampičkou a načichlé čoudem. U pece stál voják v košili z rezného plátna, s nákrčníkem, v černých kalhotách a v jedné žluté holínce, nahýbal se nad samovarem a druhou holínkou jej rozdmýčával. Když uviděl Něchljudova, nechal samovaru, pomohl Něchljudovovi z koženého pláště a šel do světnice.

„Už je tady, Vaše Blahorodí.“

„Ať jde sem,“ ozvalo se zlostně.

„Pojďte dál,“ řekl voják a už se zase vrátil k samovaru.

V druhé místnosti, ozářené visací lampou, za stolem se zbytky od oběda a s dvěma lahvemi seděl důstojník s velkými plavými kníry a nápadně červeným obličejem. Rakouská kazajka mu obepínala širokou hrud' a ramena. V teplé světnici bylo cítit tabák a nějakou špatnou silnou voňavku. Jakmile důstojník spatřil Něchljudova, nadzvedl se a nějak výsměšně a podezíravě upřel zrak na příchozího.

„Co si přejete?“ řekl, a nečekaje na odpověď, zařval do dveří: „Bernove! Co je s tím samovarem? Bude to?“

„Hnedlinko.“

„Já ti dám hnedlinko, že na to budeš pamatovat!“ křikl důstojník a blýskl očima.

„Už ho nesu!“ zavolal voják a přišel se samovarem.

Něchljudov počkal, dokud voják nepostavil samovar (důstojník ho sledoval malýma zlostnýma očima, jako by mířil, kam by ho udeřil). Když byl samovar umístěn, důstojník spařil čaj. Potom vyndal z dřevěného kufříku čtyřhrannou láhev koňaku a piškoty značky Albert. Rozložil všecko po ubruse a znovu se obrátil k Něchljudovovi.

„Tak co si přejete?“

„Prosil bych o schůzku s jednou trestankyní,“ řekl Něchljudov. Ani si nesedl.

„Je to politická? To je zakázáno,“ řekl důstojník.

„Ta žena nepatří mezi politické vězně,“ pravil Něchljudov.

„Ale posad'te se, prosím,“ vyzval ho důstojník.

Něchljudov usedl.

„Nepatří mezi politické vězně,“ opakoval, „ale na mou žádost jí bylo nejvyššími úřady povoleno, aby šla s politickými...“

„Á, už vím,“ přerušil ho důstojník. „Taková maličká, černá? Proč ne, to by šlo. Neračte cigaretu?“

Přistrčil k Něchljudovovi krabičku s cigaretami, pečlivě nalil čaj do dvou sklenic a jednu z nich přistrčil k Něchljudovovi. „Poslužte si,“ řekl.

„Děkuji vám, chtěl bych mluvit s...“

„Noc je dlouhá. Času dost. Dám vám ji zavolat.“

„A nešlo by to nevolat ji, ale pustit mě dovnitř?“ řekl Něchljudov.

„K politickým? To není dovoleno.“

„Už mi to dovolili několikrát. Vždyť kdyby byla obava, že bych jim něco poslal, mohu to poslat i po ní.“

„To zas ne, bude prohledána,“ řekl důstojník a nehezky se zasmál.

„Tak dejte prohledat mne.“

„No, třeba se obejdem i bez toho,“ řekl důstojník a přiblížil otevřenou lahvičku k Něchljudovově sklenici. „Dovolíte? No, jak si

přejete. Když tak našinec žije na téhle Sibiři, má ukrutnou radost, když potká vzdělaného člověka. Vždyť naše povolání, víte sám, je to nejsmutnější. A když je člověk zvyklý na něco jiného, je to těžké. Vždyť o našinci si každý myslí, že důstojník z eskorty musí být hrubý a nevzdělaný, ale žádného nenapadne, že ten člověk je možná stvořen k něčemu docela jinému.“

Důstojníkův červený obličej, jeho voňavka, prsten a zejména nepříjemný smích, vše bylo Něchljudovovi odporné, ale jako po celou cestu, i nyní byl vážný a vnímavý, nedovolil si s nikým jednat lehkomyšlně a pohrdavě a považoval za nezbytné mluvit s každým od srdce, jak tomu říkal. Vyslechl důstojníka, a jelikož pochopil jeho duševní stav v tom smyslu, že ho skličuje účast v týrání lidí, kteří jsou na něm závislí, řekl vážně:

„Domnívám se, že ve vašem povolání lze najít útěchu v tom, že zmírníte lidem jejich utrpení...“

„Jaképak utrpení? Vždyť jsou to takoví lidé!“

„Co je na nich tak zvláštního?“ řekl Něchljudov. „Jsou stejní jako všichni. A jsou mezi nimi i nevinní.“

„Ovšem, najdou se všelijací. Ovšem, člověku je jich líto. Jiní jim nesleví nic, ale já se jim to snažím ulehčit, kde mohu. Ať to radši odnesu já než oni. Jiní pro každou maličkost hned vyrukují se zákonem, taky do nich dávají střílet, ale já s nimi mám slitování. Je libo? Račte,“ řekl a znovu nalil Něchljudovovi čaj. „Kdopak je vlastně ta žena, kterou chcete vidět?“ zeptal se.

„Je to nešťastná žena, která se dostala do nevěstince a pak ji křivě obvinili z travičství, ale je to velmi hodná žena.“

Důstojník potřásl hlavou.

„Ano, to se stává. Jářku, v Kazani byla jedna, říkali jí Ema. Rodem Maďarka, ale oči jako pravá Peršanka,“ pokračoval a nemohl se při té vzpomínce ubránit úsměvu. „Ta elegance, leccaká hraběnka by se...“

Něchljudov důstojníka přerušil a vrátil se k dřívější rozmluvě.

„Myslím, že těm lidem můžete ulehčit jejich postavení, dokud vám podléhají. Jsem přesvědčen, že byste v tom našli mnoho radosti.“

Něchljudov hleděl vyslovovat co nejzřetelněji, jako se mluví s cizinci nebo s dětmi.

Důstojník se na Něchljudova díval jiskřivýma očima a zřejmě netrpělivě čekal, kdy domluví, aby mohl pokračovat o Maďarce s očima Peršanky, která zřejmě vyvstala živě v jeho představách a cele upoutávala jeho mysl.

„Ano, je to tak, řekněme, je to pravda,“ ozval se. „Však je lituju. Ale chtěl jsem vám vyprávět o té Emě. Víte, co dělala...“

„Nezajímá mě to,“ odtušil Něchljudov. „A řeknu vám rovnou, že jsem sice dříve také býval jiný, ale dnes takový poměr k ženám nenávidím.“

Důstojník zděšeně pohlédl na Něchljudova.

„Nepřejete si ještě čaj?“ řekl.

„Ne, díky.“

„Bernove!“ zavolal důstojník. „Doved' pána k Vakulovovi. Řekni, ať ho pustí na zvláštní celu k politickým. Může tam být, než bude nástup.“

IX

Něchljudov opět vyšel v doprovodu ordonance na tmavý dvůr, matně osvětlený lucernami, rudě svítícími.

„Kam?“ zeptal se voják, jehož potkali, Něchljudovova průvodce.

„Na zvláštní celu, číslo pět.“

„Tudy se nedá projít, je zamčeno, musíte druhým vchodem.“

„A proč je zamčeno?“

„Pan poddůstojník zamkl a šel do vsi.“

„No, tak půjdeme tudy.“

Voják vedl Něchljudova k jinému vchodu a přešel po prknech ke dveřím. Už venku bylo zevnitř slyšet hukot hlasů a ruch jako v dobrém úle, který se hotoví k rojení, ale když Něchljudov přišel blíž a dveře se otevřely, hukot zmohutněl a už to byla směsice hlasů, které se překřikovaly, nadávaly a smály se. Ozvalo se měnlivé řinčení řetězů a zavanul známý těžký pach výkalů a dehtu.

Oba ty dojmy – hukot hlasů s řinčením řetězů a ten děsný zápach – Něchljudovovi vždy splývaly v jediný mučivý pocit mravní nevolnosti, přecházející v nevolnost fyzickou. A oba dojmy se mísily a navzájem se posilovaly.

Když teď Něchljudov vešel do síně mezistanice, kde stála obrovská páchnoucí kád', rázem mu padla do očí žena, sedící na okraji kádě. Proti ní muž, na vyholené hlavě placatou čepici, posunutou na stranu. Něco si povídali. Když trestanec zahlédl Něchljudova, mrkl a řekl:

„I Jeho Veličenstvo tam chodí pěšky.“

Žena si stáhla podolek pláště a sklopila oči.

Ze síně vedla chodba, na kterou se otvíraly dveře cel. První byla cela pro rodiny, potom velká cela pro svobodné a na konci chodby dvě malé cely, přidělené politickým vězňům. Na stanici, určené pro

sto padesát osob, jich bylo vměstnáno čtyři sta padesát a bylo zde tak málo místa, že trestanci, kteří se nevešli na celý, přeplnili chodbu. Jedni seděli nebo leželi na zemi, jiní chodili sem a tam s konvicemi, prázdnými či naplněnými vařící vodou. Mezi nimi byl Taras. Dohonil Něchljudova a přívětivě ho pozdravil. Dobráckou tvář měl zohyzděnou modrými a krvavými podlitinami na nose a pod okem.

„Co se ti stalo?“ zeptal se Něchljudov.

„Stala se taková věc,“ pravil Taras s úsměvem.

„Ale, věčně se perou,“ opovržlivě řekl poddůstojník.

„To kvůli ženské,“ dodal trestanec, jdoucí za nimi. „Chytili se se slepým Fed'kou.“

„A co Fedosja?“ otázal se Něchljudov.

„Děkuju za optání, je živa a zdravá, tuhle jí nesu vodu na čaj,“ řekl Taras a šel do rodinné cely.

Něchljudov nahlédl do dveří. Na cele bylo plno žen a mužů na pryčnách i pod nimi. Ze schnoucího mokrého šatstva stoupala pára a ženy křičely a neutichly ani na okamžik. Další dveře vedly na celu pro svobodné. Bylo tam nabito ještě víc, i ve dveřích, ba i na chodbě stál hlouček povykujících trestanců v mokrých šatech, kteří se o něco dělili nebo se o něčem dohadovali. Poddůstojník Něchljudovovi vysvětlil, že důvěrník vydává trestanci, půjčujícímu peníze, podle lístků z hracích karet peníze na stravování, předem vybrané či prohrané. Jakmile ti nejbližší uviděli poddůstojníka a pána, ztichli a nevraživě se na ně dívali. Mezi trestanci zahlédl Něchljudov známého kárance Fjodorova, který měl vždy vedle sebe bědného, bílého, jako oteklého mladíka s vytaženým obočím a odporného, poďobaného beznosého tuláka pověstného tím, že prý na útěku zabil v tajze kamaráda a živil se jeho masem. Tulák stál na chodbě, mokrý plášť přes jedno rameno, a výsměšně a drze se díval na Něchljudova, aniž mu ustoupil z cesty. Něchljudov se mu vyhnul.

Ačkoli Něchljudov tu podívanou tak dobře znal, ačkoli za tři měsíce tolikrát viděl těch čtyři sta trestanců v nejrozmanitějších

situacích, v horku, v mračnech prachu, který vířili na zastávkách po cestě i na stanicích, za teplého počasí venku, kdy se veřejně daly příšerné nemravné výjevy, přesto pokaždé, kdykoli přišel mezi ně a cítil jako teď, že ho pozorují, zakoušel mučivý stud a vědomí, že se na nich provinil. Nejvíce ho tížilo, že k tomu pocitu studu a viny se družil nepřekonatelný odpor a děs. Věděl, že v situaci, v které se octli, nemohou být jiní, ale přesto nemohl ten odpor přemoci.

„Těm darmožroutům je hej,“ zaslechl Něchljudov, když už se blížil ke dveřím politických vězňů. „Co se jim může stát, neřádům. Však je břicho bolet nebude,“ řekl kdosi chraptivě a ještě připojil neslušnou nadávku.

Zahlaholil nepřátelský, uštěpačný smích.

X

Když minuli celu pro svobodné, oznámil poddůstojník doprovázející Něchljudova, že pro něho před nástupem přijde, a vrátil se zpět. Sotva poddůstojník odešel, už k Něchljudovovi spěchal bosý trestanec, přidržující si okovy, šel k němu docela blízko, až ho ovanul těžkým, kyselým pachem potu, a tajemně mu šeptal:

„Zastaňte se, milostpane. Tomu chlapci to pěkně zavařili. Docela ho popletli, dneska už se hlásil jako Karmanov. Zastaňte se ho, já nemůžu, mě by zabili,“ řekl trestanec, neklidně se ohlížeje, a hned zase odešel.

Šlo o to, že káranec Karmanov přemluvil mladíka, který mu byl podobný a měl jít do vyhnanství, aby si to vyměnili, takže káranec by šel do vyhnanství a mladík na nucené práce místo něho.

Něchljudov už o tom věděl, poněvadž týž trestanec mu před týdnem o té záměně říkal. Přikývl na znamení, že rozuměl a že udělá, co bude v jeho moci, už se neohlédl a šel dál.

Znal toho trestance už z Jekatěrinburgu, kde ho prosil o přímluvu, aby jeho ženě bylo dovoleno jít za ním. Jeho čin ho překvapil. Byl to asi třicetiletý muž střední postavy, docela nenápadný venkovan, vypovězený na Sibiř pro pokus loupežné vraždy. Jmenoval se Makar Děvkin. Jeho zločin byl prapodivný. Ten zločin, jak sám Něchljudovovi vykládal, nebyl dílem jeho, Makarovým, nýbrž dílem jeho, zlého ducha. K Makarovu otci přijel cestující a najal si od něho za dva ruble povoz. Chtěl do vsi vzdálené čtyřicet verst. Otec kázal Makarovi, aby tam cestujícího dovezl. Makar zapráhl, ustrojil se a pil s cestujícím čaj. U čaje cestující vyprávěl, že má před svatbou, jede za nevěstou a veze si pět set rublů, které si zahospodařil v Moskvě. Sotva to Makar uslyšel, šel ven a schoval do saní pod slámu sekýru.

„Ani nevím, nač jsem si tu sekyru vzal,“ vyprávěl. „*On* mi říkal, ať si vezmu sekyru, tak jsem si ji vzal. Nasedli jsme a vyjeli. Jedem, pořád nic. Už jsem na tu sekyru málem zapomněl. Pak už jsme byli skoro u vesnice, zbývalo nějakých šest verst. Z úvozu na silnici to bylo do kopce. Slezl jsem a jdu za saněmi – a *on* mi šeptá: ‚Co se rozmýšlíš? Vyjedeš nahoru, na silnici jsou lidi a pak už přijde vesnice. Odveze si peníze. Když už, tak hned, nesmíš čekat.‘ Shýbnul jsem se nad saněma, jako když rovnám slámu, a topůrko mi zrovna samo skočilo do ruky. Tamten se ohlíd. ‚Co je?‘ povídá. Rozehnal jsem se s tou sekyrou, chtěl jsem ho praštit, ale on měl kuráž, skočil dolů a popad mě za ruce. Povídá: ‚Co to děláš, lumpe?‘ Povalil mě do sněhu a já se ani nebránil, nechal jsem ho. Svázel mi ruce opaskem a hodil mě do saní. Odvez mě rovnou na policii. Zavřeli mě. Pak mě soudili. Obec mi napsala vysvědčení, že jsem pořádný člověk a že se na mne neví nic špatného. Hospodáři, co jsem byl u nich, mě taky chválili. Jenomže jsem neměl peníze na advokáta,“ říkal Makar, „a tak jsem dostal čtyři roky.“

A nyní chtěl tento člověk zachránit krajana, a třebaže věděl, že těmi slovy riskuje život, přece jen prozradil Něchljudovovi vězeňské tajemství – však kdyby vyšlo najevo, že to udělal on, dojista by ho uškrtili.

XI

Politici vězňové byli umístěni na dvou malých celách, jejichž dveře vedly do přepažené části chodby. Když Něchljudov vešel do této oddělené části, spatřil nejprve Simonsona v haleně, jak sedí na bobku u roztopených kamen a drží sosnové poleno. Dvířka u kamen se třásla a prohýbala se žářem.

Když ho Simonson uviděl, ani nevstal, jen vzhlédl zpod hustého obočí a podal mu ruku.

„To jsem rád, že jste přišel. Musím s vámi mluvit,“ řekl a významně pohlédl Něchljudovovi přímo do očí.

„Oč jde?“ tázal se Něchljudov.

„Až potom. Ted' nemám kdy.“

A Simonson si opět hleděl kamen, v kterých topil podle své zvláštní teorie o nejmenší ztrátě tepelné energie.

Něchljudov už chtěl vstoupit do prvních dveří, když z druhých vyšla Maslovová, shýbnutá, v ruce koště, a metla ke kamnům velkou hromadu smetí a prachu. Měla bílou blůzu, podkasanou sukni a punčochy. Hlavu až po obočí ovázanou proti prachu bílým šátkem. Jakmile spatřila Něchljudova, narovнала se a všeka červená a rozjařená odložila koště, utřela si ruce o sukni a rovnou stanula před ním.

„Uklízíte?“ Něchljudov jí podal ruku.

„To víte, moje staré zaměstnání,“ usmála se. „Ale té špíny, to si neumíte představit. Čistily jsme to tady celou věčnost. Je už ten pléd suchý?“ obrátila se k Simonsonovi.

„Skoro,“ řekl Simonson. Upíral na ni pohled tak zvláštní, že to Něchljudova zarazilo.

„Tak já si pro něj přijdu a dám sem sušit kožichy. Naši jsou všichni tady,“ řekla Něchljudovovi, ukázala na nejbližší dveře a sama šla do dalších.

Něchljudov otevřel a vstoupil do menší místnosti, spoře osvětlené malou kovovou lampičkou nízko na pryčně. V místnosti bylo chladno a čpěl tu zvířený prach, vlhko a tabák. Plechová lampa jasně ozařovala lidi kolem, ale pryčna byla ve stínu a také po zdech se chvěly stíny.

V malé místnosti byli všichni kromě dvou mužů, kteří měli na starosti stravování a teď šli pro horkou vodu a pro jídlo. Byla tady Něchljudovova stará známá Věra Jefremovna se svýma obrovskýmá polekanýmá očima a naběhlou žilou na čele, v šedivé blůze a s krátkými vlasy, ještě hubenější a zežloutlejší. Měla před sebou na kousku novin rozsypaný tabák a křečovitými pohyby nACPávala cigaretové dutinky.

Byla zde i jedna z žen, které byly Něchljudovovi nejsympatičtější – Emilie Rancevová, která tu hospodařila a přitom i za nejtěžších podmínek vytvářela ovzduší ženské péče a domácí pohody. Seděla u lampy, měla na opálených, hezkých obratných rukou vyhrnuté rukávy, utírala hrnky a šálky a stavěla je na prostřenou utěrku na pryčně. Rancevová byla nehezká mladá žena s moudrým a mírným výrazem v obličeji, který se při úsměvu náhle proměňoval a byl pak veselý, radostný i okouzlující. Takovým úsměvem teď přivítala Něchljudova.

„Mysleli jsme, že jste už nadobro odjel do Ruska,“ řekla.

Ve vzdáleném koutě ve stínu seděla Marja Pavlovna. Měla u sebe malé světlovlasé děvčátko, jež neustále cosi žvatlalo.

„To je hezké, že jste přišel. Už jste viděl Kátu?“ otázala se Něchljudova. „Vidíte, koho tu máme.“ Ukázala na děvčátko.

Byl zde i Anatolij Krylcov, vyhublý a bledý. Choulil se v koutě na pryčně, krčil nohy ve válenkách pod sebe, schovával ruce do rukávů kožíšku, trásl se a díval se horečnatýmá očima na Něchljudova. Něchljudov chtěl jít k němu, avšak vpravo ode dveří seděl kudrnatý nazrzlý muž s brýlemi a v gutaperčové haleně, probíral se v batohu a přitom rozmlouval s hezkou, usměvavou Grabecovou.

Byl to slavný revolucionář Novodvorov a Něchljudov si pospíšil s pozdravem. Výjimečně si pospíšil, protože ze všech politických vězňů v této skupině mu byl jedině tento člověk nepříjemný. Novodvorov blýskl obrýlenýma modrýma očima po Něchljudovovi, zachmuřil se a podal mu úzkou ruku.

„Cestuje se vám příjemně, prosím?“ řekl s patrnou ironií.

„Ó ano, člověk tu vidí hodně zajímavého.“ Něchljudov se tvářil, že nepozoruje ironii, ale pokládá to za zdvořilost. Potom šel ke Krylcovovi.

Něchljudov navenek předstíral lhostejnost, ale ve skutečnosti mu to zdaleka nebylo lhostejné. Novodvorovova slova, jeho zřejmá snaha říci mu něco nemilého a nepříjemného zkalila Něchljudovovi slunnou náladu. Bylo mu teď smutno a teskno.

„Copak dělá zdraví?“ řekl a stiskl Krylcovovi studenou, třesoucí se ruku.

„Ujde to, jenom se nemohu zahřát. Zmohl jsem,“ řekl Krylcov a honem si schovával ruku do rukávu kožíšku. „Je tu psí zima. Tamhle jsou rozbitá okna.“ Ukázal na okenní tabulky za železnými mřížemi, na dvou místech rozbité. „Proč jste u nás tak dlouho nebyl?“

„Nechtěli mě pustit. Byli moc přísní. Až tenhle důstojník je slušný.“

„No, pěkně slušný!“ ozval se Krylcov. „Ať vám Máša řekne, co dělal ráno.“

Marja Pavlovna zůstala sedět na svém místě a vyprávěla, co se zrána při odchodu ze stanice přihodilo s děvčátkem.

„Podle mého názoru musíme podat kolektivní protest,“ rozhodným tónem pravila Věra Jefremovna, přičemž se nejistě a polekaně dívala z jednoho na druhého. „Vladimír to hlásil, ale to nestačí.“

„Jaký protest?“ řekl Krylcov a mrzutě se mračil. Strojený, nepřírozený tón Věry Jefremovny a její nervozita ho patrně už dávno rozčilovaly. „Hledáte Kátu?“ obrátil se k Něchljudovovi. „Ta pořád pracuje, uklízí. Nám mužům už tady uklidila a teď uklízí vedle.“

Jenom ty blechy nevyhubí. Štípou o sto šest. A co to tam dělá Máša?“ zeptal se a pokynul hlavou do kouta, kde seděla Marja Pavlovna.

„Vyčesává svou adoptivní dceru,“ řekla Rancevová.

„A nenasadí nám tu hmyz?“ ozval se Krylcov.

„Ba ne, dávám pozor. Ted' už je čistounká,“ pravila Marja Pavlovna. „Vezměte si ji k sobě,“ obrátila se k Rancevové, „a já půjdu pomoci Kátě. A přinesu mu pléd.“

Rancevová si vzala děvčátko na klín, s mateřskou něhou přitiskla k sobě nahé buclaté ručky a dala dítěti kousek cukru.

Marja Pavlovna odešla a hned za ní vstoupili dva muži s horkou vodou a jídlem.

XII

Jeden z příchozích byl menší, hubený mladý muž v potaženém kožíšku a v holínkách. Krácel svižně a rychle. Nesl dvě velké kouřící konvice s horkou vodou a pod paží držel chléb zabalený v šátku.

„Vida, náš kníže se zase objevil,“ řekl. Postavil konvici k šálkům a dal chléb Maslovové. „Nakoupili jsme báječných věcí,“ pokračoval. Odložil si kožíšek a mrštil jím přes hlavy všech do kouta na pryčnu. „Markel koupil mléko a vajíčka. Teď se pomějeme. A Kirilovna pořád pěstuje svou estetickou čistotu,“ řekl s úsměvem, hledě na Rancevovou. „Tak, teď vař čaj,“ obrátil se k ní.

Z celého zevnějšku toho člověka, z jeho pohybů, hlasu i pohledu vanula svěžest a veselí. Druhý příchozí, rovněž menší, vyzáblý, popelavého obličeje a hubených tváří, s lícními kostmi nápadně vysedlými, s krásnými zelenavými očima posazenými daleko od sebe a s jemnými rty, byl naopak člověk ponurého a smutného vzhledu. Měl starý vatovaný kabát, vysoké boty a galoše. Nesl dva hrnce a dva košíky z březové kůry. Složil svůj náklad před Rancevovou a uklonil se Něchljudovovi krkem, takže se na něho i při úkloně neustále díval. Váhavě mu podal zpocenou ruku, potom vyndal z košíku potraviny a zvolna je rozkládal.

Oba ti političtí vězňové byli muži z lidu. První byl venkovan Nabatov, druhý dělník Markel Kondratjev. Markel se dostal k revolučnímu hnutí už jako starší člověk, v pětáctýřiceti letech. Nabatov v osmnácti. Pro své vynikající schopnosti se dostal z vesnické školy na gymnázium, po celou dobu se živil kondicemi, u maturity získal zlatou medaili, ale na univerzitu nešel, poněvadž si už v septimě řekl, že půjde mezi lid, z něhož vyšel, a bude šířit osvětu mezi svými opomíjenými bratry. To také udělal. Nejprve šel do velké vesnice za písaře, ale brzo byl zatčen za to, že rolníkům četl knížky a zřídil

mezi nimi konzumní a výrobní družstvo. Poprvé ho věznili osm měsíců a po svém propuštění byl pod tajným policejním dozorem. Jakmile se octl na svobodě, odjel do jiné gubernie, do jiné vsi, stal se tam učitelem a zase dělal to, co předtím. Znovu ho zatkli a tentokrát ho věznili rok a dva měsíce. Ve vězení se ve svých názorech ještě více utvrdil.

Po druhém věznění byl vypovězen do Permské gubernie. Odtamtud uprchl. Opět ho zatkli, sedm měsíců ho věznili, až byl nakonec vypovězen do Archangelské gubernie. Když odmítl přísahat novému carovi, byl odsouzen k vyhnanství do jakutské oblasti. Strávil takto polovinu dospělých let ve vězení a ve vyhnanství. Ty zážitky ho nijak neroztrpčily ani neoslabily jeho energii, spíše ji podnítily. Byl to čilý člověk s výtečným trávením, vždy stejně činorodý, veselý a svěží. Nikdy ničeho nelitoval ani nezabíhal do budoucna, ale všemi silami svého rozumu, dovednosti a praktického smyslu jednal v přítomnosti. Na svobodě pracoval pro vytčený cíl, pro osvětu a sjednocení dělného lidu, zejména rolnictva. Ve vězení pracoval stejně energicky a prakticky pro spojení s vnějším světem a pro to, aby za daných podmínek co nejlépe zařídil život jak sobě, tak všem ostatním. Byl především člověk společenský. Zdálo se, že pro sebe nic nepotřebuje a umí se spokojit s ničím, ale pro společenství soudruhů žádal mnoho a dovedl konat každou, duševní i fyzickou práci bez oddechu, nespát ani nejíst. Jako člověk z vesnice byl pracovitý, důvtipný, zručný v práci, přirozeně zdrženlivý a nenásilně zdvořilý a šetrný nejen k citům jiných lidí, ale i k jejich názorům. Jeho stará matka, venkovská vdova neznalá písma a velmi pověřčivá, dosud žila a Nabatov ji podporoval, a pokud byl na svobodě, navštěvoval ji. Kdykoli byl doma, zajímal se do všech podrobností, jak žije, pomáhal jí v práci a i nadále se stýkal s bývalými spolužáky, vesnickými synky. Kouřil s nimi hrubý tabák z ubalených cigaret, pořádal pěstní zápasy a vykládal jim, jak byli všichni oklamáni a jak se musí vyprostit z toho klamu, v kterém jsou udržováni. Kdykoli

přemýšlel a mluvil o tom, co revoluce dá lidu, vždy si představoval, že lid, z něhož vyšel, bude žít téměř stejně, jen bude mít půdu a už tu nebudou páni ani úřednictvo. Podle jeho představ neměla revoluce změnit základní formy života lidu – v tom se neshodoval s Novodvorovem a jeho stoupencem Kondratěvem – podle jeho názoru neměla revoluce bořit celou budovu, jen měla jinak rozdělit vnitřek nádherné, pevné, obrovské staré stavby, kterou vroucně miloval.

Pokud šlo o náboženství, byl rovněž typickým příslušníkem rolnického stavu. Nikdy nerozjímal o metafyzických otázkách, o prapříčině všech příčin, o posmrtném životě. Bůh byl pro něho stejně jako pro Araga hypotézou, kterou dosud nikdy nepotřeboval. Ani dost málo ho nezajímalo, jak povstal svět, zda podle Mojžíše či podle Darwina, a darwinismus, kterému ostatní přikládali takovou důležitost, byl mu hříčkou myšlení jako stvoření světa v šesti dnech.

Otázka, jak vznikl svět, ho nezajímala právě proto, že vždy měl před sebou problém, jak na tomto světě lépe žít. O budoucím životě také nikdy nepřemýšlel, neboť si nesl v hloubi duše pevné, klidné přesvědčení, zděděné po předcích a všem rolníkům společné, přesvědčení, že jako ve světě zvířat a rostlin nic neskonává, nýbrž bez ustání přechází z jedné formy do druhé, kdy mrva se proměňuje v zrno, zrno v slepici, pulec v žábu, housenka v motýla, žalud v dub, tak ani člověk nepřichází vniveč, ale jen se proměňuje. Věřil tomu, a proto vždy pevně, ba vesele hleděl smrti do tváře a statečně snášel utrpení, jež k ní vedou, ale nerad o tom mluvil ani mluvit neuměl. Rád pracoval, vždy byl zaměstnán něčím praktickým a k takovým praktickým úkolům vedl i kamarády.

Druhý politický vězeň z lidu v této skupině, Markel Kondratěv, byl člověk jiného ražení. V patnácti letech šel do práce a začal kouřit a pít, aby přehlušil nejasné vědomí, že se mu ubližuje. Poprvé měl ten pocit křivdy, když ho s ostatními chlapci zavedli na vánoční besídku, kterou uspořádala paní továrníková, a on a jeho kamarádi dostali každý kopejkovou píšťalku, jablko, pozlacený ořech a fík,

kdežto děti továrníkovy dostaly hračky, které mu připadaly jako dar od nějaké víly a stály, jak se později dověděl, přes padesát rublů. Bylo mu dvacet roků, když do továrny přišla jako dělnice věhlasná revolucionářka, a protože si všimla Kondratjevových vynikajících schopností, půjčovala mu knihy a brožury, rozmlouvala s ním a vysvětlovala mu, proč je v takovém postavení, jaké jsou toho příčiny a jakými prostředky lze dosáhnout zlepšení. Když jasně uzřel možnost, jak osvobodit sebe i ostatní z útluaku, v kterém žili, jevila se mu celá ta nespravedlnost ještě krutější a děsnější než dříve a vášnivě zatoužil nejen po osvobození, ale byl by chtěl i potrestat všecky, kdo tu ukrutnou nespravedlnost zavedli a podporovali. Možnost k tomu, jak mu bylo vysvětleno, skýtalo vědění, a Kondratjev se náruživě pustil do studia. Bylo mu nejasné, jak se ideál socialismu uskuteční věděním, věřil však, že jako mu vědomosti odhalily nespravedlnost jeho postavení, tak tyto vědomosti i všechnu nespravedlnost napraví. Nadto ho vědomosti povznášely v jeho vlastním mínění nad ostatní lidi. Proto přestal pít a kouřit a všechen volný čas, jehož měl víc od té doby, co se stal skladníkem, věnoval studiu.

Revolucionářka ho učila a žasla, s jakou pozoruhodnou schopností nenasytně hltá všechny předměty. Za dva roky se naučil algebře, geometrii a historii, kterou měl obzvláště rád, a přečetl veškerou krásnou, kritickou a hlavně však socialistickou literaturu.

Revolucionářka byla zatčena a zároveň byl zatčen i Kondratjev, jelikož u něho byly nalezeny zakázané knihy, byl uvězněn a potom vypovězen do Vologedské gubernie. Tam se seznámil s Novodvorovem, ještě si přečetl mnoho revolučních knih, všecko si zapamatoval a ještě víc se utvrdil v socialistických názorech. Po návratu z vyhnanství vedl velkou dělnickou stávkou, která skončila zpusťšením továrny a zavražděním ředitele. Byl zatčen a odsouzen ke ztrátě práv a do vyhnanství.

K náboženství měl stejně záporný postoj jako k dosavadnímu společenskému zřízení. Když si uvědomil, jak neapná je víra, v které vyrostl, když se z ní s námahou, zpočátku i se strachem a později pln nadšení vymanil, pak jako na oplátku za klam, v kterém byl udržován on i jeho předkové, neustále se jedovatě a zlobně vysmíval popům a náboženským dogmatům.

Byl odříkavý ze zvyku, spokojil se s málem, a jako každý člověk vyvinutých svalů, odmalička zvyklý práci, dovedl snadno, dlouho a obratně konat jakoukoli práci tělesnou, ale nade vše si vážil volných chvil, jež ve vězeních i na stanicích věnoval dalšímu studiu. Studoval teď první díl Marxe a choval tu knihu velmi pečlivě, jako velkou vzácnost ve svém batohu. Ke všem druhům se choval zdrženlivě a lhostejně kromě Novodvorova, jemuž byl nadmíru oddán a jehož úsudek o čemkoli měl za nezvratnou pravdu.

V ženách spatřoval jen přítěž v každém závažném počínání a neubráníl se pohrdání vůči nim. Avšak Maslovové mu bylo líto a jednal s ní vlídně, protože v ní viděl příklad vykořisťování nižší třídy třídou vyšší. Z téhož důvodu neměl rád Něchljudova, nemluvil s ním ani mu netiskl ruku a jen trpěl, aby Něchljudov stiskl ruku jemu, když se zdravili.

XIII

Kamna se rozpálila, zahřála se, čaj byl uvařen, nalit do sklenic a hrnků, přidali do něho mléko, rozložili preclíky, čerstvý výražkový a pšeničný chléb, vejce natvrdo, máslo a telecí hlavu a nožičky. Všichni si sedli kolem místa na prýčně, které nahrazovalo stůl, a pili, jedli a rozprávěli. Rancevová seděla na bedničce a nalévala čaj. Kolem ní se shlukli všichni ostatní kromě Krylcova, který si svlékl mokrý kožíšek, zabalil se do suchého plédu a ležel na svém místě a hovořil s Něchljudovem.

Po chladnu a vlhku za pochodu, po špíně a nepořádku, do kterého sem přišli, po námaze vynaložené na to, aby dali všechno do pořádku, po jídle a horkém čaji byli všichni v tom nejlepším, radostném rozmaru.

Za stěnou se mezi trestanci ozýval dupot, křik a nadávky, bylo to jako připomínka politickým vězňům, co mají kolem sebe, ale dojem pohody to jen zvyšovalo. Lidé cítili jako na ostrůvku uprostřed moře, že aspoň načas zmizela záplava pokoření a utrpení, které měli kolem sebe, a proto byli v povznesené náladě. Mluvili o všem možném, jen ne o své situaci a o tom, co je čeká. Kromě toho, jak tomu vždy bývá mezi mladými muži a ženami, zvláště jsou-li násilně sdruženi, jako byli spojeni všichni ti lidé zde, zrodily se mezi nimi opětované i neopětované, různě se prolínající vzájemné city. Téměř všichni byli zamilováni. Novodvorov byl zamilován do hezké, usměvavé Grabecové. Grabecová byla mladinká vysokoškolačka, pramálo myslící a zcela lhostejná k otázkám revoluce. Ale podlehla vlivu doby, něčím se kompromitovala a musela do vyhnanství. Na svobodě byly jejím hlavním životním zájmem úspěchy u mužů a stejně tomu bylo i u výslechů, ve vězení i ve vyhnanství. Nyní za pochodu se utěšovala tím, že Novodvorov se v ní zhlédl, a také se

do něho zamilovala. Věra Jefremovna, tuze chytlavá, ač sama lásku nevzbuzovala, ale přesto vždy doufala, že její láska bude opětována, byla zamilována střídavě do Nabatova a do Novodvorova. Così podobného zamilování poutalo Krylcova k Marje Pavlovně. Miloval ji, jako muži milují ženy, ale poněvadž znal její názor na lásku, mistrně halil svůj cit pod roušku přátelství a vděčnosti za to, že ho tak něžně ošetřuje. Nabatov a Rancevová byli spoutáni velice složitými milostnými vztahy. Jako byla Marja Pavlovna dokonale ctnostná panna, tak byla Rancevová dokonale ctnostná manželka.

Jako šestnáctileté děvče se ještě na gymnáziu zamilovala do Ranceva, posluchače petrohradske univerzity, a v devatenácti se za něho provdala, ještě dokud byl na fakultě. Když její muž studoval ve čtvrtém ročníku, zapletl se do univerzitní aféry, byl vypovězen z Petrohradu a stal se revolucionářem. Rancevová odešla z lékařské fakulty, na které studovala, jela za ním a rovněž se stala revolucionářkou. Kdyby její muž nebyl býval člověkem, kterého považovala za nejlepšího, nejmoudřejšího ze všech lidí na světě, nebyla by si ho zamilovala, a kdyby si ho nebyla zamilovala, nebyla by se za něho provdala. Ale když si jednou zamilovala člověka, o němž byla přesvědčena, že je ten nejlepší a nejmoudřejší na světě, pak ovšem chápala život a jeho účel stejně, jako jej chápal nejlepší a nejmoudřejší člověk na světě. Zprvu viděl smysl života ve studiu a ona jej viděla zrovna tak. Stal se revolucionářem a ona se stala revolucionářkou. Uměla velice dobře dokazovat, že nynější zřízení je nemožné a že je povinností každého člověka bojovat proti tomuto zřízení a usilovat o nastolení politického a hospodářského řádu, v kterém by se osobnost mohla svobodně rozvíjet, a podobně. Domnívala se, že opravdu takto smýšlí a cítí, ale ve skutečnosti jenom myslela, že vše, co si myslí muž, je skutečná pravda, a hledala jedno jediné – naprostou shodu, duševní splynutí s mužem, a jen to jí poskytovalo mravní uspokojení.

Odloučení od muže a od dítěte, které si k sobě vzala její matka, ji skličovalo. Ale snášela to odloučení statečně a klidně, s vědomím, že je to pro muže a pro věc, která je najisto spravedlivá, protože on jí slouží. V duchu vždy dlela u muže, a jako nemilovala nikoho před ním, tak ani teď nemohla milovat nikoho než svého muže. Nicméně ji oddaná a čistá láska Nabatovova dojímal. Nabatov, člověk pevných mravních zásad, přítel jejího muže, snažil se k ní chovat jako k sestře, ale v jeho vztahu prokmitávalo cosi více, a toto cosi je oba děsilo a zároveň jim krásnilo nynější trudný život.

A tak v celém kroužku byli prosti všech milostných citů jen Marja Pavlovna a Kondratjev.

XIV

Něchljudov doufal, že si s Katušou promluví mezi čtyřma očima, jak to obvykle činil po společném čaji a večeři, a zatím seděl u Krylcova a rozmlouval s ním. Vyprávěl mu mimo jiné, jak se k němu obrátil Makar, a vylíčil mu celou historii jeho zločinu.

Krylcov upřel blýskavý zrak Něchljudovovi do obličeje a pozorně naslouchal.

„Ano,“ řekl pojednou. „Často mě napadá, že tady jdeme společně s nimi, vedle nich. S kým, s nimi? S lidmi, za které bojujeme. A přitom je neznáme, ba ani je nechceme znát. A co je ještě horší, oni nás nenávidí a považují nás za nepřátele. To je hrozné.“

„Na tom není nic hrozného,“ vložil se Novodvorov, který poslouchal, o čem se mluví. „Masy odjakživa zbožňují jen moc,“ pravil svým křaplavým hlasem. „Když je u moci vláda, zbožňují ji a nás nenávidí. Kdybychom zítra byli u moci my, budou zbožňovat nás...“

Vtom se za zdí ozval příval nadávek, údery o zed', jak do ní kdosi vrážel, řinčení okovů, vrískot a křik. Někoho tam bili, kdosi křičel: „Pomóc!“

„Vidíte tu zvěř? Co s ní můžeme mít společného?“ klidně poznamenal Novodvorov.

„Ty říkáš zvěř. Ale Něchljudov teď zrovna líčil takový čin,“ podrážděně řekl Krylcov a vyprávěl, jak Makar dává v sázku život, aby zachránil krajana. „To už není nic zvířeckého, to je hrdinství.“

„Sentimentalita!“ prohodil Novodvorov ironicky. „Těžko chápeme emoce těch lidí a motivy jejich činů. Ty v tom vidíš projev šlechetnosti, ale možná že je to závist vůči tomu trestanci.“

„A že nechceš v druhém člověku vidět nic dobrého?“ náhle se rozhorlila Marja Pavlovna. (Tykala všem.)

„Nemohu vidět, co není.“

„Jak to že ne, když se člověk vydává nebezpečí strašlivé smrti?“

„Myslím,“ řekl Novodvorov, „že chceme-li dělat svou věc, pak je první podmínkou (Kondratějev odložil knihu, kterou u lampy četl, a bedlivě poslouchal svého učitele), abychom nechali fantazii a viděli věci, jaké jsou. Abychom dělali vše pro lidové masy a nic od nich neočekávali. Masy jsou objektem naší činnosti, ale nemohou s námi spolupracovat, dokud jsou indiferentní jako teď,“ přednášel. „A je tedy zcela iluzorní očekávat od nich pomoc, dokud nenastal vývojový proces, ten vývojový proces, k němuž je připravujeme.“

„Jakýpak vývojový proces,“ začal Krylcov celý zrudlý. „Říkáme, že jsme proti zvůli a despotismu, a není tohle ten nejhroznější despotismus?“

„Žádný despotismus,“ klidně odvětil Novodvorov. „Jenom říkám, že znám cestu, kterou se má lid ubírat, a že ji mohu ukazovat.“

„Ale proč jsi přesvědčen, že cesta, kterou ukazuješ, je správná? Není to snad despotismus, z kterého vzešly inkvizice a popravy za Velké revoluce? Oni také znali cestu, vědecky jedine správnou.“

„Jestliže se mýlili, není to důkazem, že se mýlím já. A pak je velký rozdíl mezi blouzněním teoretiků a poznatky pozitivní hospodářské vědy.“

Novodvorovův hlas se rozléhal celou místností. Mluvil jen on, všichni ostatní mlčeli.

„Pořád se hádají,“ ozvala se Marja Pavlovna, když na okamžik ztichl.

„A co vy o tom soudíte?“ zeptal se jí Něchljudov.

„Myslím, že Anatolij má pravdu, že nesmíme vnucovat lidu svoje názory.“

„No, a co vy, Kaťušo?“ s úsměvem se tázal Něchljudov a očekával její odpověď s bázní, aby snad neřekla něco nesprávně.

„Já myslím, že se prostému lidu ubližuje,“ řekla a zapálila se. „Moc se mu ubližuje.“

„Správně, Michajlovno, správně!“ zvolal Nabatov. „Lidu se tuze ukřivdilo. Nesmí se mu křivdit. V tom je celá naše práce.“

„Podivné představy o úkolech revoluce,“ řekl Novodvorov a už mlčky, vztekle si zapálil.

„Nemohu s ním mluvit,“ zašeptal Krylcov a ztichl.

„Radši ani nemluvte,“ řekl Něchljudov.

XV

Přestože se Novodvorov těšil u všech revolucionářů velké vážnosti, přestože byl velmi vzdělaný a byl pokládán za velmi chytrého, počítal ho Něchljudov k oněm revolucionářům, kteří byli mravně pod průměrem, a to hluboko pod průměrem. Rozumové schopnosti tohoto muže – jeho čitatele – byly značné; avšak jeho mínění o sobě – jeho jmenovatele – bylo nepoměrně vysoké a už dávno jeho rozumové schopnosti přerostlo.

Byl to člověk zcela protichůdného duševního zaměření než Simonson. Simonson patřil k lidem převážně mužského typu, jejichž činy vyplývají z myšlenkové činnosti a jsou jí určovány. Avšak Novodvorov náležel do kategorie lidí převážně ženského typu, jejichž myšlení je zaměřeno zčásti na dosažení cílů vytčených citem, zčásti na obhájení činů citem vyvolaných.

Přestože Novodvorov uměl tak výmluvně dokládat svou revoluční činnost velice přesvědčivými důvody, zdálo se Něchljudovovi, že je založena jen na ctižádosti a touze po prvenství. Protože měl schopnost osvojovat si cizí myšlenky a přesně je tlumočit, zaujímal zpočátku na studiích, mezi profesory a studujícími, kde je tato schopnost velmi oceňována (gymnázium, univerzita, hodnost magistra), první místo a byl spokojen. Ale když dostal diplom, když přestal studovat a měl po prvenství, pak najednou, jak to Něchljudovovi líčil Krylcov (neměl Novodvorova rád), chtěl získat prvenství v nové sféře, a proto úplně změnil své názory a ze stoupence mírného pokroku, z liberála, se stal rudý, narodovojec. Neměl povahové rysy mravní a estetické, jež budívají pochybnosti a váhání, a tak brzo získal v revolučním světě postavení stranického vůdce, které uspokojovalo jeho samolibost. Když si jednou zvolil směr, nikdy už nepochyboval a nekolísal, a proto byl přesvědčen,

že se nikdy nemýlí. Vše mu připadalo nesmírně prosté, jasné a nepochybné. A při jeho omezeném a jednostranném nazírání bylo vskutku všechno velmi jednoduché a jasné, jen musel být člověk logický, jak říkal. Jeho sebedůvěra byla tak velká, že mohla lidi jen odpuzovat nebo si je podrobovat. A poněvadž byl činný mezi velmi mladými lidmi, kteří jeho bezmeznou sebedůvěru považovali za hlubokomyslnost a moudrost, většina se mu podřizovala a měl v revolučních kruzích velký úspěch. Jeho činnost záležela v přípravách k povstání, při kterém měl uchvátit moc a svolat zemský sněm. Na zemském sněmu měl být navržen program, který vypracoval. Byl si úplně jist, že tento program vyčerpává všechny otázky a že musí být uskutečněn.

Soudruzi si ho vážili pro jeho odvahu a rozhodnost, ale rádi ho neměli. Ani on neměl nikoho rád a ke všem význačným lidem se choval jako k soupeřům, a byl by s nimi rád naložil tak, jako nakládají staří opičí samci s mladými, kdyby mohl. Byl by jiným lidem urval všechn rozum, všechny schopnosti, jen aby mu nepřekáželi, aby sám mohl své schopnosti projevovat. Choval se pěkně jen k lidem, kteří se mu kořili. Takto se nyní na cestě choval k dělníkovi Kondratějevovi, kterého zagitoval, k Věře Jefremovně a k hezké Grabecové, jež do něho byly obě zamilovány. I když zásadně byl pro řešení ženské otázky, pokládal v hloubi duše všechny ženy za hloupé a nicotné kromě těch, do nichž často býval sentimentálně zamilován, jako byl nyní zamilován do Grabecové, a pak je považoval za nevšední ženy, jejichž klady mohl postřehnout jen on.

Pohlavní otázka mu stejně jako všechny otázky připadala velmi jednoduchá a jasná a zcela vyřešená uznáním volné lásky.

Měl jednu manželku fiktivní a druhou skutečnou, s tou se rozešel, nabyv přesvědčení, že mezi nimi není pravá láska, a nyní hodlal uzavřít další volné manželství s Grabecovou.

Něchljudovem pohrdal za to, že „dělá komedie“ s Maslovovou, jak říkal, a zejména proto, že Něchljudov byl tak smělý a nesmyslný o nedostacích současného zřízení a prostředcích k nápravě navlas stejně jako on, Novodvorov, ale dokonce jaksi po svém, jako kníže, to jest hloupě. Něchljudov věděl, jaký postoj k němu Novodvorov zaujímá, a k své lítosti cítil, že přes svou dobromyslnou náladu mu splácí stejnou mincí a nemůže překonat hlubokou antipatii k tomu člověku.

XVI

Ve vedlejší místnosti se ozvaly hlasy představených. Vše ztichlo a hned nato vstoupil poddůstojník s dvěma vojáky. Byla to kontrola. Poddůstojník všecky přepočítal, přičemž si na každého ukazoval prstem. Když přišla řada na Něchljudova, řekl mu bodře a familiárně:

„Ted' po kontrole už tu nemůžete zůstat, Jasnosti. Musíte jít pryč.“

Něchljudov věda, co to znamená, šel k němu a strčil mu připravené tři ruble.

„No, co mám s vámi dělat! Tak tu ještě posed'te.“

Chtěl odejít, když vešel další poddůstojník a za ním velký hubený trestanec s podlitým okem a řídkým vousem.

„Jdu se kouknout na děvče,“ řekl trestanec.

„Hele, táta!“ ozval se náhle zvonivý dětský hlásek a světlolasá hlavička se vynořila za Rancevovou, která společně s Marjou Pavlovnou a Katušou šila děvčátku nové šaty ze sukne, Rancevovou věnované.

„Ano, to jsem já, dceruško,“ řekl Buzovkin něžně.

„Je jí tady dobře,“ pravila Marja Pavlovna, útrpně hledíc Buzovkinovi do rozbitého obličejce. „Nechte ji u nás.“

„Paní mi šijou nové šatičky,“ řeklo děvčátko, ukazujíc otci na práci Rancevové. „Ty budou hezké. Červené,“ žvatlala.

„Chceš u nás spát?“ řekla Rancevová a pohladila dítě.

„Chci. A táta taky.“

Rancevová se rozzářila v úsměvu.

„Třeba. Nechte ji tady,“ řekl poddůstojník, na chvíli stanuv ve dveřích, a pak s kolegou odešel.

„Táta tu nemůže zůstat,“ pravila Rancevová. „Tak nám ji tu nechte,“ obrátila se k otci.

Když eskorta odešla, přistoupil Nabatov k Buzovkinovi, poklepal mu na rameno a řekl:

„Je to pravda, hochu, že si to váš Karmanov chce s někým prohodit?“

Dobromyslná, vlídná tvář Buzovkinova najednou zesmutněla a oči se mu zamžily.

„Nic jsem neslyšel. Asi ne,“ řekl a s pohledem stále zastřeným dodal: „No, Aksjutko, tak se tu měj s paničkami hezky.“ A pospíšil odtud.

„Všecko ví a je to pravda s tou záměnou,“ řekl Nabatov. „Co s tím uděláte?“

„Řeknu to v městě na úřadě. Znáám oba osobně,“ pravil Něchljudov.

Všichni mlčeli. Nejspíš se báli, aby zase nedošlo k hádce.

Simonson, který ležel s rukama za hlavou v koutě na pryčně a celou dobu mlčel, najednou rázně povstal, opatrně obešel sedící a přistoupil k Něchljudovovi.

„Mohl byste mě teď vyslechnout?“

„Jistě,“ řekl Něchljudov, vstal a šel za ním.

Kaťuša na něho pohlédla, a když se jejich zraky setkaly, zarděla se a jako v údivu zavrtěla hlavou.

„Chtěl bych vám říci toto,“ začal Simonson, když vyšli na chodbu. Na chodbě bylo zvlášť slyšet hukot hlasů a křik mezi trestanci. Něchljudov se zaškaredil, ale Simonsona to asi nepřivedlo z míry. „Vím, jaký vztah máte ke Katěrině Michajlovně,“ začal a pozorně, zpřímá hleděl svými milými očima Něchljudovovi do obličeje, „a proto pokládám za svou povinnost,“ pokračoval, avšak musel ustát, poněvadž zrovna u dveří řvaly přes sebe dva hádavé hlasy.

„Povídám ti, blbče, že nejsou moje!“ křičel jeden hlas.

„Zacpí si krk, neřáde!“ chrčel druhý.

Vtom přišla na chodbu Marja Pavlovna.

„Vždyť tady se nedá mluvit,“ řekla. „Pojďte sem, je tu jenom Věročka.“ Šla napřed do vedlejších dveří maličké cely, nejspíš určené pro samovazbu a nyní přidělené politickým vězeňkyním. Na tvrdé pryčně ležela s pokrývkou přes hlavu Věra Jefremovna.

„Má migrénu, spí a neví o světě, a já půjdu pryč!“ prohlásila Marja Pavlovna.

„Naopak, jen zůstaň,“ řekl Simonson. „Nemám před nikým žádné tajnosti, nejméně před tebou.“

„Tak dobře,“ pravila Marja Pavlovna, nějak dětsky kroutila celým tělem sem a tam, až se uvelebila v koutku a přichystala se, že bude poslouchat, zírajíc hezkýma beránčíma očima kamsi do dáli.

„Chci vám říci,“ opakoval Simonson, „že vím, jaký vztah máte ke Katěrině Michajlovně, a proto pokládám za svou povinnost sdělit vám, jaký vztah k ní mám já.“

„A oč jde?“ zeptal se Něchljudov. S bezděčným zalíbením pozoroval, jak prostě a bezelstně s ním Simonson mluví.

„O to, že bych se chtěl s Katěrinou Michajlovnou oženit...“

„Úžasné!“ řekla Marja Pavlovna a upřela zrak na Simonsona.

„... a rozhodl jsem se, že ji požádám, aby se stala mou ženou,“ pokračoval Simonson.

„Ale co já mohu dělat? Záleží to na ní,“ řekl Něchljudov.

„Ano, jenže ona se nerozhodne bez vás.“

„Proč?“

„Protože dokud není váš vztah definitivně vyřešen, nemůže volit.“

„Pokud jde o mne, je ta věc definitivně vyřešena. Chtěl jsem udělat, co považuji za svou povinnost, a kromě toho jsem jí chtěl usnadnit její situaci, ale rozhodně ji nechci omezovat.“

„Ano, jenže ona nechce vaši obět.“

„O žádnou obět nejde.“

„A vím, že její rozhodnutí je nezvratné.“

„Ale proč tedy o tom mluvíte se mnou?“ řekl Něchljudov.

„Ona potřebuje, abyste to nahlédl také.“

„Ale jak mohu uznat, že nemám udělat, co považuji za svou povinnost? Mohu jen říci, že já jsem vázán, ale ona je volná.“ Simonson chvíli mlčel a přemýšlel.

„Dobře, takhle jí to řeknu. Nemyslete si, že jsem do ní zamilován,“ pokračoval. „Mám ji rád jako skvělého, vzácného člověka, který hodně zkusil. Nic od ní nechci, ale hrozně rád bych jí pomohl, ulehčil jí v jejím posta...“

Něchljudov byl překvapen, když slyšel, jak se Simonsonovi chvěje hlas.

„...ulehčil jí v jejím postavení,“ pokračoval Simonson. „Nechce-li přijmout pomoc od vás, ať ji přijme ode mne. Kdyby svolila, budu žádat, abych byl vypovězen tam, kde má být vězněna. Čtyři roky nejsou věčnost. Žil bych v její blízkosti a snad bych jí zmírnil její úděl...“ Opět se zarazil, vzrušením nemohl mluvit.

„Co vám mám říci?“ pravil Něchljudov. „Jsem rád, že našla takového ochránce, jako jste vy...“

„To jsem chtěl vědět,“ pokračoval Simonson. „Rád bych věděl, když ji milujete a chcete její štěstí, zda byste považoval za její štěstí sňatek se mnou?“

„Ó ano,“ řekl Něchljudov rozhodně.

„Všecko záleží na ní, vždyť já jenom chci, aby ta duše, která tolik trpěla, konečně okřála,“ pravil Simonson. Díval se na Něchljudova s takovou dětskou něhou, jakou by od toho zasmušilého člověka nikdo nečekal.

Simonson vstal, vzal Něchljudova za ruku, přiblížil k němu obličej, plaše se usmál a políbil ho.

„Tak já jí to takhle řeknu,“ pravil a odešel.

XVII

„Co tomu říkáte?“ ozvala se Marja Pavlovna. „Zamiloval se, dočista se zamiloval. Toho jsem se nenadála, že by se Vladimír Simonson mohl zamilovat tak docela hloupě jako kluk. Je to úžasné, ale abych pravdu řekla, mrzí mě to,“ uzavřela s povzdechem.

„Ale co ona, Káťa? Nevíte, co si o tom myslí?“ otázal se Něchljudov.

„Káťa?“ Marja Pavlovna se zarazila. Zřejmě chtěla odpovědět co nejpřesněji. „Káťa? Jak bych vám to řekla... Ona je přes svou minulost ta nejmrvnější povaha... a je tak citlivá... Má vás ráda, upřímně ráda a je šťastná, že vám může prokázat aspoň to negativní dobro, když vás nespoutá. Manželství s vámi by pro ni znamenalo hrozný pád, horší než všechno předtím, a proto k němu nikdy nesvolí. Ale přitom ji vaše přítomnost zneklidňuje.“

„Měl bych tedy zmizet?“ řekl Něchljudov.

Marja Pavlovna se usmála svým milým dětským úsměvem.

„Ano, částečně.“

„Jak bych měl zmizet částečně?“

„Špatně jsem se vyjádřila. Ale o ní jsem vám chtěla říci, že vidí jeho bláhouvanou zanícenou lásku (on jí nic neřekl), že jí to lichotí a přitom se toho bojí. Víte, nejsem v těch věcech kompetentní, ale zdá se mi, že u něho je to praobyčejný mužský cit, třebaže maskovaný. On říká, že v něm ta láska zvyšuje energii a že je to láska platonická. Ale já vím, že i když je to výjimečná láska, stejně je to v jádře špína... Jako mezi Novodvorovem a Ljubočkou.“

Marja Pavlovna odbočila, jakmile se dostala na oblíbené téma.

„Ale co mám dělat?“ zeptal se Něchljudov.

„Myslím, že byste jí to měl říci. Vždyť je lepší, když lidé mají jasno. Promluvte si s ní. Zavolám ji, chcete?“

„Bud'te tak laskava,“ řekl Něchljudov a Marja Pavlovna odešla.

Něchljudova se zmocnil zvláštní pocit, když osaměl v malé cele a poslouchal, jak Věra Jefremovna tiše oddechuje a tu a tam zasténá, jak trestanci za dvojími dveřmi neustále hlučí.

Simonsonovo sdělení ho zbavovalo povinnosti, kterou si uložil a která mu ve chvílích slabosti připadala těžká a divná, ale zároveň mu to bylo nejen nemilé, ale bolelo ho to. Cítil také, že Simonsonova nabídka ruší výjimečnost jeho činu, snižuje v jeho očích i před jinými lidmi cenu oběti, kterou přinášel. Vždyť chtěl-li člověk, který k ní nebyl vázán, přitom člověk tak dobrý, spojit s ní svůj osud, pak už Něchljudovova oběť nebyla tak významná. Snad zde byla i prostá žárlivost. Něchljudov si zvykl, že ho Kaťuša miluje, a proto nemohl připustit, že by si mohla zamilovat jiného. Bylo tu i zhroucení plánu, který si zosnoval, že totiž bude žít v její blízkosti, dokud si neodpyká trest. Kdyby se provdala za Simonsona, byla by Něchljudovova přítomnost zbytečná a musel by si udělat nový životní plán. Než se trochu orientoval ve svých pocitech, vtrhl otevřenými dveřmi zesílený hluk (trestanci teď povykovali ještě víc) a vstoupila Kaťuša. Rychle došla až k němu.

„Marja Pavlovna mě sem poslala,“ řekla a stoupla si blízko k němu.

„Ano, musím s vámi mluvit. Jen se posad'te. Mluvil se mnou Vladimír Ivanovič.“

Usedla, dala ruce do klína a vypadala klidně, ale sotvaže Něchljudov vyslovil Simonsonovo jméno, temně se zarděla.

„Copak vám říkal?“ tázala se.

„Řekl mi, že si vás chce vzít.“

Pojednou stáhla obličej. Zračilo se v něm utrpení. Neřekla nic a jen sklopila oči.

„Chce ode mne souhlas nebo radu. Řekl jsem, že všechno záleží na vás, že to musíte rozhodnout vy.“

„Ach, co zas? Proč?“ vypravila ze sebe a podívala se Něchljudovovi do očí tím zvláštním šilhavým pohledem, který na něho vždy

tak mocně působil. Několik vteřin se mlčky dívali jeden druhému do očí. A ten pohled řekl oběma mnoho.

„Musíte se rozhodnout,“ opakoval Něchljudov.

„Co bych se ještě rozhodovala?“ řekla Kaťuša. „Všecko už je dávno rozhodnuto.“

„Ne, musíte se rozhodnout, zda přijmete nabídku Vladimíra Ivanoviče,“ pravil Něchljudov.

„Jaká bych já mohla být žena? Jsem kriminálnice. Proč bych měla zničit ještě Vladimíra Ivanoviče?“ řekla zamračená.

„Ano, ale kdybyste dostala milost?“

„Ach, nechte mě. Jaképak ještě řeči!“ Vstala a odešla z cely.

XVIII

Když se Něchljudov vrátil v patách za Kaťušou do cely pro muže, bylo tam pozdvižení. Nabatov, který všude chodil, se všemi se stýkal a všechno pozoroval, přišel s ohromující zprávou. Šlo o to, že objevil na zdi zápis, jež provedl revolucionář Petlin, odsouzený k nuceným pracím. Všichni se domnívali, že Petlin je už dávno na Kaře, a teď náhle vycházelo najevo, že se teprve nedávno ubíral touž cestou sám mezi obyčejnými trestanci.

„17. srpna,“ bylo v zápisu, „jsem byl vypraven sám s obyčejnými trestanci. Byl se mnou Něverov. Oběsil se v Kazani v blázinci. Já jsem zdravý a dobré mysli a doufám v to nejlepší.“ Všichni rokovali o Petlinově osudu a o příčinách Něverovovy sebevraždy. Jen Krylcov se soustředěným výrazem mlčel a strnule se díval blýskavými očima před sebe.

„Muž mi říkal, že Něverov trpěl halucinacemi už v Petropavlovce,“ poznamenala Rancevová.

„Ano, básník, fantasta, takoví lidé v samovazbě neobstojí,“ pravil Novodvorov. „To já, kdykoli mě dali do samovazby, nikdy jsem nepopouštěl uzdu obraznosti, ale rozdělával jsem si čas docela systematicky. Proto jsem to vždycky dobře snášel.“

„Proč ne? Já jsem byl kolikrát přímo rád, když mě zavřeli,“ pravil Nabatov zvesela, nejspíš aby rozptýlil chmurnou náladu. „Takhle se člověk všeho bojí: že ho chytanou, že do toho přivede ostatní a že něco zkazí. Ale když vás zavřou, už nemáte odpovědnost a můžete si odpočinout. Můžete si klidně sedět a pokuřovat.“

„Tys ho dobře znal?“ zeptala se Marja Pavlovna Krylcova a nepokojně se mu dívala do přepadlé tváře, náhle změněné.

„Něverov že byl fantasta?“ znenadání začal Krylcov. Sotva dechu popadal, jako by byl dlouho křičel, nebo zpíval. „Něverov, to

byl takový člověk, jakých *země rodí málo*, jak říkával náš vrátný... Ano... Byl to člověk zrovna křišťálový, bylo mu vidět až do duše. Ano... Vůbec neuměl lhát, ba co víc, ani přetvařovat se neuměl. To ne že by byl zhýčkaný, ale byl celý jako rozleptaný a každý nerv se v něm chvěl. Ano... Složitá, překypující povaha, ne jako... Ale škoda řeči!“ Na chvíli se odmlčel. „Přeme se, co je lepší,“ pokračoval zlostně zachmuřen, „zda nejdřív vzdělat lid a pak změnit životní formy, či nejprve změnit životní formy, a potom – jak bojovat, zda pokojnou propagandou či terorem. Hádáme se, ano. Ale oni se nehádají, oni znají svou věc, je jim úplně jedno, zda zahynou či nezahynou desítky a stovky lidí, a jakých lidí! Naopak, oni právě potřebují, aby zahynuli ti nejlepší. Ano, Gercen říkal, že když byli děkabristé vyřízeni, klesla všeobecná úroveň. Bodejt' by nebyla klesla! Pak vyřídili i Gercena a jeho vrstevníky. Ted' zase Něverovy...”

„Všechny nevyhubí,“ řekl Nabatov optimisticky. „Pořád tu zůstanou lidé, kteří budou myšlenku šířit dál.“

„Ne, nezůstanou, jestli budeme šetřit *tamty*.“ Krylcov zvýšil hlas a nedal se přerušit. „Dej mi cigaretu.“

„Ale vždyť ti není dobře, Anatoliji,“ řekla Marja Pavlovna. „Nekuř, prosím tě.“

„Ale nech mě,“ odbyl ji mrzutě a zapálil si, ale vzápětí se rozkašlal. Bylo mu jako na zvracení. Odchrchlal si a pokračoval: „Dělali jsme to špatně, ano, špatně. Musíme nechat úvah a všichni se sjednotit... a ničit je. Tak.“

„Ale vždyť to jsou taky lidé,“ namítl Něchljudov.

„Ne, to nejsou lidé, když mohou dělat, co dělají... Ne, prý byly vynalezeny pumy a balóny. Ano, vznést se v balónu a zasypat je pumami jako štěnice, až by pošli... Tak. Protože...”

Najednou zrudl, prudce se rozkašlal a z úst se mu chrlila krev.

Nabatov utíkal pro sních. Marja Pavlovna přinesla valeriánské kapky a dávala je Krylcovovi, ale ten ji odstrkoval bílou hubenou rukou, zavřel oči a těžce, přerývaně dýchal.

Když ho sněhem a studenou vodou jakžtakž uklidnili a uložili ho ke spánku, Něchljudov se rozloučil a zamířil s poddůstojníkem k východu. Poddůstojník pro něho přišel a už dlouho na něho čekal.

Trestanci teď ztichli a většinou spali. Přestože leželi v místnostech na pryčnách, pod nimi i mezi nimi, nevešli se všichni dovnitř a leželi na zemi na chodbě, rance pod hlavou a přes sebe vlhké pláště.

Ze dveří cel i na chodbě se ozývalo chrápání, steny a ospalý hovor. Všude se rýsovaly sevřené hromady lidských těl přikrytých pláští. Jen v místnosti pro svobodné nespalo několik lidí, seděli v koutě kolem oharku svíce a hned zhasili, jakmile spatřili vojáka. A pak ještě na chodbě seděl pod lampou nahý děda a vybíral si z košile hmyz. Zkažený vzduch v místnosti politických vězňů se zdál čistý proti páchnoucímu dusnu zde. Čadivou lampu bylo vidět jako v mlhách a nedalo se tu dýchat. Aby člověk přešel chodbou a přitom nešlápl na nikoho ze spáčů anebo o něho nezakopl, musel si napřed vyhlédnout volné místo, kam by dal nohu, a pak hledat místo pro další krok. Tři lidé, kteří se asi nevešli ani na chodbu, ulehli v síni rovnou pod páchnoucí, tekoucí kád'. Jeden z nich byl přiblblý dědeček, jehož Něchljudov za pochodu často vídal. Druhý byl chlapec asi desetiletý. Ležel mezi dvěma trestanci, ruku si dal pod tvář a spal jednomu z nich na noze.

Když Něchljudov vyšel z brány, zůstal stát a z plných plic, zhluboka se nadechl mrazivého vzduchu.

XIX

Na nebi se vyrojily hvězdy. Něchljudov se vrátil zmrzlým, jen tu a tam prosakujícím blátem do zájezdní hospody, zatukal na temné okno a bosý ramenatý čeledín mu otevřel a vpustil ho do síně. Vpravo bylo ze síně slyšet hlasité chrápání vozků v čeledníku; vpředu za dveřmi bylo zvenčí slyšet, jak spousta koní křupe oves. Nalevo vedly dveře do parádní světnice. V parádní světnici čpěl pelyněk a pot, za přepážkou se ozývalo pravidelné chrčivé chrápání jakýchsi mohutných plic a před svatými obrazy svítilo červené věčné světlo. Něchljudov se odstrojil, dal si na voskovanou pohovku pléd a svůj kožený polštář a ulehl, probíraje si v duchu vše, co viděl a slyšel za ten den. Ze všeho, co dnes viděl, mu nejhroznější připadal chlapec, který spal v břečce vytékající z kádě a hlavu měl na noze jednoho z trestanců.

Ačkoli rozmluva se Simonsonem a s Kaťušou dnešního večera byla tak nenadálá a závažná, nijak u té události neprodléval. Měl k tomu postoj příliš složitý a zároveň neurčitý, a proto odháněl všechny myšlenky. Ale tím živěji si vybavoval pohled na ubožáky, zalykající se v dusném ovzduší a válející se v tekutině, která vytékala ze smrduté kádě, a zejména mu nešel z hlavy hošík s nevinným obličejem, spící na noze trestancově.

Vědět, že kdesi daleko jedni lidé týrají druhé, ženou je do všemožné mravní zkázy, nelidsky je ponižují a trýzní, anebo po tři měsíce bez přestání vidět tu mravní zkázu a utrpení – je velký rozdíl. A Něchljudov to poznal. Za ty tři měsíce se nejednou tázal sám sebe: „Jsem snad šílený já, když vidím, co jiní nevidí, anebo jsou šílení ti, kteří způsobují, co vidím?“ Avšak lidé (a bylo jich tolik) činili vše, co ho tak udivovalo a děsilo, s nesmírným klidem a jistotou, že to musí být, a že dokonce konají důležitou a užitečnou práci – takže

bylo těžké považovat je všechny za šílence. A sebe považovat za šílence nemohl, protože si byl vědom, že jeho mysl je jasná. A proto byl ustavičně na pochybách.

Vše, co Něchljudov viděl za ty tři měsíce, jevílo se mu takto: ze všech lidí žijících na svobodě byli soudně a administrativně vybírání ti nejnervnější, nejvášnivější, nejvznětlivější, nejschopnější a nejsilnější, méně vychytralí a opatrní než jiní a tito lidé, kteří se o nic více neprovinili ani nebyli společnosti nebezpečnější než ti, kdo zůstávali na svobodě, byli za prvé zavíráni do vězení, na etapní stanice a do káznic, kde byli drženi měsíce a roky v naprosté zahálce, hmotně zajištění a vzdálení od přírody, rodiny a práce, jinými slovy byli vytrženi z přirozeného a mravného života lidského. To za prvé. Za druhé byli v těch institucích vystaveni všemožnému zbytečnému ponižování, spoutávali je řetězy, holili jim hlavy, dávali jim potupný šat, to jest připravovali je o hybnou páku, kterou slabí lidé potřebují k dobrému životu – chyběla jim starost o lidské mínění, stud, vědomí lidské důstojnosti. Za třetí byli ve stálém nebezpečí života (nemluvíme-li o výjimečných případech slunečních úpalů, utopení a uhoření), neboť ve věznicích ustavičně řádily nakažlivé choroby a trestanci trpěli vyčerpáním a bitím, a proto byli neustále v situaci, kdy se i nejlepší, nejmravnější člověk dopouští v pudu sebezáchovy nejděsnějších krutostí a promíjí je i druhým. Za čtvrté byli ti lidé násilně sdružováni s lidmi nekonečně zkaženými životem (a zejména každým tím zařízením), se zpustlíky, vrahy a ničemy, kteří jako kvásek v těstě působili na všechny, koho učiněná opatření ještě docela nezkazila. A konečně za páté: všem lidem, kteří byli vydáni takovým vlivům, vštěpovalo se co nejdůtklivěji, totiž nelidským zacházením, týráním dětí, žen a starců, bitím, mrskáním pruty a karabáčem, rozdáváním odměn těm, kdo dodali uprchlíka živého či mrtvého, odloučením mužů od žen a soužitím cizích žen s cizími muži, střílením, věšením, – co nejdůtklivěji se jim vštěpovalo, že jakékoli násilí, ukrutnosti a zvěrstva nejen nejsou zakázána,

ale jsou vládou povolena, když jí to prospívá, a proto jsou tím spíš dovolena lidem, kteří žijí v nesvobodě, nouzi a strádání.

Všechna ta zařízení byla jako schválně vynalezena pro neřesti a nepravosti, zhuštěné na nejvyšší míru, neřesti a nepravosti, k nimž by nemohlo dojít za žádných jiných podmínek. Vystupňované nepravosti a neřesti pak měly být v nejširším měřítku rozšířeny mezi všechen lid. Jako by bylo dáno za úkol, jak nejlépe a nejjistěji zkazit co nejvíc lidí, přemýšlel Něchljudov, když poznával, co se děje ve vězeních a na stanicích. Statisíce lidí bylo každým rokem přiváděno k hlubokému mravnímu úpadku, a když byli mravně rozloženi, byli propouštěni na svobodu, aby zvrhlost nabytou ve vězení roznesli mezi všechen lid.

Ve věznicích v Ťumeni, v Jekatěrinburgu, v Tomsku i na stanicích Něchljudov viděl, jak bylo tohoto cíle, který si patrně společnost vytkla, úspěšně dosahováno. Lidé prostí, obyčejní, s požadavky ruské společenské, rolnické, křesťanské mravnosti, upouštěli od těchto názorů a přejímali názory nové, trestanecké, záležející hlavně v tom, že každé její zmaření je dovoleno, pokud přináší výhody. Lidé ve vězení si podle toho, jak se s nimi jednalo, bytostně uvědomovali, že všechny mravní zákony o soucitu a úctě k člověku, hlásané církevními učiteli i světskými moralisty, byly ve skutečnosti zrušeny, a že proto je ani oni nemusí zachovávat. Něchljudov to pozoroval na všech svých známých trestancích: na Fjodorovi, na Makarovi, ba i na Tarasovi, který ho po dvou měsících na stanici ohromil svými nemravnými názory. Cestou se Něchljudov dověděl, jak tuláci na útěku do tajgy lákají s sebou kamarády a potom je zabíjejí a živí se jejich masem. Viděl na vlastní oči člověka, který byl z toho obžalován a přiznal se. A nejstrašnější bylo, že případy lidojedství nebyly ojedinelé, nýbrž neustále se opakovaly.

Pouze zvláštním pěstováním nemravnosti, které se děje v těchto zařízeních, mohl být ruský člověk dohnán k takovému stavu, k jakému došli tuláci, kteří předjali nejnovější učení Nietzschovo,

považují vše za možné, nic za nedovolené a šíří toto učení nejdříve mezi trestanci a pak všude mezi lidmi.

Pro vše, co se dělo, bylo jediné vysvětlení, údajně mělo jít o přítrž, výstrahu, nápravu a zákonitou odplatu, jak se psalo v knihách. Ale ve skutečnosti nebylo nejmenší stopy ani po prvním, ani po tom druhém, třetím ani čtvrtém. Místo přítrže se zločiny jen šířily. Místo výstrahy byli zločinci povzbuzováni a mnozí z nich, jako například tuláci, šli dobrovolně do vězení. Místo nápravy tu byla systematická náказа všemi neřestmi. A potřebu odplaty vládní tresty nejen nemírnily, ale ještě ji pěstovaly mezi lidem, kde jí nebylo.

Proč to vlastně dělají? Něchljudov nenalézal odpověď.

A nejvíce se divil, že se to všechno neděje neúmyslně, nedopatřením a pouze jednou, nýbrž ustavičně, po staletí, jen s tím rozdílem, že dříve mívali trestanci roztržené nosy a uřezané uši, pak jim bylo vypalováno znamení, byli voděni na tyčích, kdežto nyní mají pouta na ruku a jsou dopravováni parostroji, a nikoli na vozech.

Když úředníci Něchljudovovi říkali, že vše, co ho pobuřuje, plyne z nedokonalého zařízení věznic i míst nuceného pobytu a že to všechno lze napravit zřízením moderních vězení, nijak ho ty úvahy neuspokojily, neboť tušil, že co ho pobuřuje, neplyne z více či méně dokonalého zařízení věznic. Četl o zdokonalených věznicích s elektrickými zvonky, o popravách elektřinou, doporučených Tardem, a zdokonalené násilí ho ještě více rozhořčovalo.

Něchljudova zejména rozhořčovalo, že u soudů a na ministerstvech seděli lidé pobírající vysoký, na lidu vydřený plat za to, že se řídili knížkami, které napsali ze stejných pohnutek zrovna takoví úředníci, přizpůsobovali skutky lidí porušujících zákony jimi napsané k určitým paragrafům a podle těch paragrafů posílali lidi někam daleko, kde už je neviděli a kde ti lidé, vydáni na milost a nemilost krutým, obhroublým inspektorům, dozorcům a vojákům, hynuli v celých miliónech tělesně i duševně.

Když Něchljudov poznal vězení a stanice zblízka, viděl, že všechny neřesti, bující mezi trestanci, jako opilství, karban, krutost a všechny ty strašné zločiny trestanci páchané až po samo lidojedství – nejsou náhodné ani nejsou projevy degenerace, zločineckého typu či zvrhlosti, jak to vládám po chuti vykládají tupí vědci, ale že je to nezbytný následek nepochopitelného bludu, že prý lidé smějí trestat jiné lidi. Něchljudov viděl, že lidojedství nepočíná v tajze, nýbrž na ministerstvech, v komitéttech a departmentech, kdežto v tajze jenom končí; že například jeho švagrovi a konečně i všem těm soudcům a úředníkům od vykonavatele až po ministra ani dost málo neleží na srdci spravedlnost či blaho lidu, o kterém mluví, ale že všichni baží jen po rublech, které dostávají za svou činnost, z níž pochází mravní zhoubu a utrpení. To bylo docela jasné.

Je možné, že i tohle všechno bylo pouhé nedorozumění? Jak to udělat, aby všichni úředníci měli zajištěný plat a ještě aby dostávali odměnu, jen aby nedělali nic z toho, co dělají? uvažoval Něchljudov. A když už kohouti kokrhali podruhé, s těmi myšlenkami pevně usnul, třebaže při každém hnutí sršela kolem něho bleší fontána.

XX

Když Něchljudov procitl, byli vozkové už dávno pryč, hostinská posnídala, a utírajíc si šátkem zpocený tlustý krk, přišla mu sdělit, že voják ze stanice donesl psaní. Dopis byl od Marji Pavlovny. Psala, že Krylcovův záchvat je vážnější, než si mysleli. „Jednu chvíli jsme ho tu chtěli nechat a zůstat u něho, ale nebylo nám to dovoleno, takže ho povežeme, ale obáváme se nejhoršího. Snažte se to v městě zařídit tak, aby u něho mohl někdo z nás zůstat, kdyby ho tu nechali. Kdyby k tomu bylo nutno, abych se za něho provdala, ovšemže to udělám.“

Něchljudov poslal chasníka na poštu pro povoz a narychlo balil. Ještě nedopil druhou sklenici čaje, a poštovní trojka s cinkajícími rolničkami už rachotila na umrzlém blátě jako po dlažbě a předjela ke vchodu. Něchljudov zaplatil hostinské s tlustým krkem, pospíšil ven, nasedl do vozu a kázal, aby jeli co nejrychleji, protože chtěl dohonit trestaneckou skupinu. Poblíž ohrazeného pastviska skutečně dohonili vozy naložené ranci a nemocnými. Drkotaly po umrzlém, téměř uježděném blátě. Důstojník tu nebyl, jel napřed. Vojáci, zřejmě podnapilí, šli vzadu a po obou stranách cesty a vesele se bavili. Vozů bylo hodně. V předních byli vždy po šesti namačkání zesláblí trestanci, ve třech vozech vzadu – po třech na voze – jeli političtí vězňové. V posledním seděl Novodvorov, Grabecová a Kondratjev, ve druhém Rancevová, Nabatov a revmatická žena, jíž Marja Pavlovna postoupila své místo. Na třetím voze ležel na seně a polštářích Krylcov. Něchljudov dal zastavit vedle Krylcova a šel k němu. Podnapilý voják na Něchljudova zamával, ale Něchljudov si ho nevšímal, šel blíž, chytil se žebřiny a kráčel podle vozu. Krylcov měl dlouhý kožich a beranici, ústa zavázaná šátkem a vypadal ještě hubenější a bledší. Krásné oči se zdály nesmírně velké a lesklé. Pohupoval se při každém

nárazu, ale oka z Něchljudova nespustil a na otázku, co dělá zdraví, jenom zavřel oči a zlostně zavrtěl hlavou. Patrně vynakládal všechnu energii na to, aby vydržel nárazy vozu. Marja Pavlovna seděla na druhé straně. Podívala se významně na Něchljudova a v tom pohledu se zračila všechna její starost o Krylcova. Ale vzápětí začala vesele.

„Panu důstojníkovi asi bylo hanba,“ volala, aby ji Něchljudov v rachotu kol slyšel. „Buzovkinovi sundali pouta. Nese děvčátko sám a jde s nimi Káťa a Simonson a místo mne Věročka.“

Krylcov ukázal na Marju Pavlovnu a cosi řekl, ale nebylo mu rozumět. Zamračil se, patrně přemáhal kašel, a zavrtěl hlavou. Něchljudov se naklonil blíž, aby ho slyšel. Krylcov si odhrnul z úst šátek a zašeptal:

„Už je mi mnohem lépe. Jenom abych nenastydil.“

Něchljudov souhlasně přikývl a pohlédli s Marjou Pavlovnou na sebe.

„A co problém tří těles?“ zašeptal ještě Krylcov a stěží, namáhavě se usmál. „Obtížné řešení?“

Něchljudov nerozuměl, avšak Marja Pavlovna mu vysvětlila, že jde o proslulý matematický problém, o stanovení poměru tří těles, Slunce, Měsíce a Země, a že Krylcov jej žertem srovnává s poměrem mezi Něchljudovem, Kaťušou a Simonsonem. Krylcov přikývl na znamení, že Marja Pavlovna jeho vtip docela správně vyložila.

„Řešení nezáleží na mně!“ řekl Něchljudov.

„Dostal jste můj dopis? A uděláte to?“ zeptala se Marja Pavlovna.

„Zajisté,“ řekl Něchljudov, a jelikož na Krylcovovi zpozoroval nevoli, odešel k svému vozu. Usedl na prohnuté sedátko, chytil se postranic, protože vůz jím házel po hrbolaté neujeté cestě, a pomalu předjížděl trestance v šedých pláštích i v kožíšcích, s okovy na nohou i dvojice spoutané za ruce, celý ten průvod, který se táhl na verstu. Na druhé straně cesty poznal Něchljudov modrý šátek Kaťušin, černý kabát Věry Jefremovny i Simonsonovu halenu, pletenou čepici a bílé vlněné punčochy, ovázané řemínky na způsob sandálů. Simonson šel vedle žen a cosi horlivě vykládal.

Když ženy zahlédly Něchljudova, uklonily se mu, Simonson obřadně smekl. Něchljudov neměl, co by řekl, nedal proto zastavit a předjel je. Když se zase octli na ujeté cestě, rozjeli se ještě rychleji, avšak museli co chvíli uhýbat a objíždět řady vozů, táhnoucí se po obou stranách.

Cesta, křížem krážem rozrytá kolejem, vedla temným jehličnatým lesem. Po obou stranách se pestřila písková žlut' modřínů a březového listí, dosud nespadaného. V půli cesty les končil, po stranách se vynořila pole, objevily se zlaté kříže a báně kláštera. Docela se vyčasil, mračna se přehnala, slunce se vyhouplo nad les a mokré listí i kaluže, báně i kostelní kříže se jasně zatřpytily v jeho svitu. Vpředu napravo se v sivé dálce zabělaly vzdálené hory. Trojspřeží vjelo do velké předměstské vesnice. Na návsi bylo plno lidu, Rusů i cizorodců v roztodivných čapkách a chalátech. Opilí i střízliví muži a ženy se hemžili a hulákali před krámky, hospodami, kořalnami a kolem vozů. Bylo znát, že město je nablízku.

Vozka práskl do pravého podsedního, přitáhl mu uzdu, poposedl na kozlíku tak, aby měl opratě napravo, furiantsky se přehnal návsí a pořád tryskem dojel k řece, kde byl přívoz. Prám byl uprostřed bystré řeky a plul z druhé strany. Na tomto břehu čekalo dobrých dvacet vozů. Něchljudov dlouho nečekal. Prám zajel vysoko proti proudu, a hnán bystrou vodou, brzo přirazil k prknům přístaviště.

Velcí, ramenatí, svalnatí, mlčenliví převozníci v kožíšcích a válenkách zručně vyhodili navykým pohybem lano, upevnili je ke kůlům, odstranili závory, nechali vyjet na břeh vozy, které stály na prámu, a pak začali nalodovat, až byl prám plný povozů a koní, kteří ustrašeně couvali před vodou. Široká bystrá řeka mrskala boky loděk a napínala lana. Když už byl prám plný a Něchljudovův vůz s vypřáhnutými koňmi, ze všech stran sevřený vozy, stál na jednom konci, uzavřeli převozníci závory, a nedbajíce protestů těch, pro něž nezbylo místo, shodili lana a odrazili. Na prámu bylo ticho, jen bylo slyšet, jak dupou převozníci a jak přešlapují koně a dusají kopyty o prkna.

XXI

Něchljudov stál na kraji prámu a díval se na široou, bystrou řeku. V jeho obraznosti se střídala dvojí vzpomínka. Hlava zatrpklého umírajícího Krylcova, třesoucí se v drkotavém voze, a postava Kaťuši, čile kráčející po okraji cesty vedle Simonsona. První dojem, umírající Krylcov, který nepomýšlel na smrt, byl tíživý a smutný. A druhý dojem, veselá Kaťuša, která nalezla lásku u takového člověka, jako byl Simonson, a nyní se neúchylně dala jistou cestou dobra, by měl být radostný, avšak Něchljudova též skličoval a nemohl tu tíhu překonat. Z města sem po vodě dolehl hlahol a kovové záchvěvy velkého zvonu. Vozka, stojící vedle Něchljudova, i všichni povozníci jeden po druhém smekli a pokřičovali se. Jen malý, rozježený děda docela blízko zábradlí, kterého si Něchljudov zpočátku nevšiml, se nepokřičoval, ale zvedl hlavu a upřel zrak na Něchljudova. Starý měl na sobě záplatovaný kabát, soukenné kalhoty a rozšmat'hané, spravované válenky. Na zádech mošinku, na hlavě odřenou vysokou kožešinovou čepici.

„Co se nemodlíš, dědku?“ řekl Něchljudovův vozka, když si nasadil čepici a narovnal si ji. „Copak nejsi křesťan?“

„A ke komu se mám modlit?“ rázně, vyzývavě odsekl rozježený staroch. Chrlil jednu slabiku za druhou.

„Jasně že k pánubohu,“ ironicky prohodil vozka.

„Tak mi ho ukaž, kde je, ten tvůj pámbu?“

Starý měl ve výrazu cosi tak vážného a neoblomného, že vozka vytušil, že má před sebou silného člověka, a trochu přišel do rozpaků, ale nedal to najevo, a aby nemlčel a neutřžil si ostudu před naslouchajícím obecnstvem, rychle odpověděl:

„Kde? Jasně, v nebi.“

„A tys tam byl?“

„Byl nebyl, to máš jedno, ale každý ví, že se máme modlit k pánu-bohu.“

„Vždyť pánaboha žádný nikdy neviděl. Jednorozený syn, přebývající v nitru otcově, nám to zjevil,“ zase drmolil starý a přísně se mračil.

„Tos teda pěkný neznaboh, hadrníku. Pohane,“ řekl vozka. Strčil si bičístě za pás a narovnával podsednímu řemen u postroje.

Kdosi se zasmál.

„A jaké jsi víry, dědečku?“ zeptal se letitý muž, stojící s vozem na kraji prámu.

„Já žádnou víru nemám. Protože nikomu, ale nikomu nevěřím, jenom sobě,“ stejně rychle a rozhodně odvětil starý.

„Ale cožpak můžeme věřit sobě?“ vložil se do rozmluvy Něchljudov. „Člověk se snadno zmýlí.“

„Jaktěživo ne,“ rozhodně odpověděl starý a pohodil hlavou.

„Ale proč tedy máme různá vyznání?“ zeptal se Něchljudov.

„Inu proto, že lidi věří druhým, ale sobě ne. Já jsem taky věřil lidem a bloudil jsem jak v tajze. Tak jsem zabloudil, až už jsem ani nedoufal, že se z toho dostanu. Starověrci a novověrci, sobotníci a chlystové, popovci i bezpopovci, řeckokatolíci, molokáni a skopci. Každá víra vynáší jenom sebe. Takhle se všichni rozlezli jak slepá štěňata. Vyznání je moc, ale duch jenom jeden. V tobě i ve mně i v něm. To znamená, že každý má věřit svému duchu, a tak se všichni sjednotí. Ať je každý sám pro sebe, a pak budou všichni zajedno.“

Starý mluvil hlasitě a stále se ohlížel, patrně si přál, aby ho slyšelo co nejvíce lidí.

„A dlouho už tohle vyznáváte?“ zeptal se ho Něchljudov.

„Já? Už dávno. Oni mě pronásledují už hnedle třiadvacet roků.“

„Jak to?“

„Jako pronásledovali Pána Ježíše, tak mě pronásledují taky. Vždycky mě seberou a vodí mě po soudech, k popům, k zákoníkům a farizejům. I do blázince mě už dali. Ale nic se mnou nepořídí,

protože já jsem svobodný. Jak prý se jmenuju. To si myslí, že si dám nějaké jméno. Ale já žádné nepřijmu. Já jsem se všeho odřekl. Nemám jméno, nemám domov ani vlast, nic. Jsem sám pro sebe. Jakže se jmenuju? Člověk. A kolik je mi roků? Já to nepočítám a ono se to ani spočítat nedá, protože jsem vždycky byl a vždycky budu. Kdo prý byl můj otec a matka. Žádného otce, povídám, ani matku nemám – než pánaboha a zemi. Bůh je otec, země matka. A jestli prý uznávám cara? Co by ne? On je car pro sebe a já jsem taky sám sobě car. Že prý je se mnou těžká řeč. A já na to: „Však se taky neprosím, abys se mnou mluvil.“ Takhle mě trápí.“

„A kam teď máte namířeno?“ zeptal se Něchljudov.

„Jak pánbůh dá. Pracuju, a když nemám práci, žebrám,“ uzavřel děda, když zpozoroval, že prám se blíží k břehu, a vítězoslavně se rozhlédl po všech posluchačích.

Prám přirazil k břehu. Něchljudov vyňal tobolku a nabízel starci peníze. Stařec odmítl.

„Tohle neberu. Beru chleba,“ řekl.

„Tak buď zdrav.“

„To se ví, že budu. Bodejt' bych nebyl. Mně žádný nic neudělá,“ řekl starý a hodil si na záda mošnu, kterou si předtím sundal. Mezi tím byl poštovní vůz vytažen na břeh a zapřáhli koně.

„Že se s ním bavíte, milostpane,“ řekl vozka, když Něchljudov dal statným převozníkům spropitné a nasedl do vozu. „Takový vandrák nanicovatý.“

XXII

Když vyjeli na kopec, vozka se otočil.

„Do kterého hotelu račte?“

„Který je nejlepší?“

„Sibiř. Nebo u Ďuků je to taky dobré.“

„Jed', kam chceš.“

Vozka se zase pootočil a práskl do koní. Město bylo jako kterékoli jiné město. Tytéž domy s nástavbami a zelenými střechami, kostel, krámky, obchody na hlavní třídě, dokonce stejní strážníci. Jen domy byly skoro všechny dřevěné a ulice nebyly dlážděné. V jedné z nejrušnějších ulic zastavil vozka před hotelem. Ale neměli tam volné pokoje, takže nezbylo než jet jinam. V druhém hotelu pokoj měli a Něchljudov se po dvou měsících zase jednou octl v poměrné čistotě a pohodlí. Ačkoli pokoj, do něhož byl uveden, nikterak nevynikal přepychem, nicméně se mu po cestování poštovními vozy, po všech zájezdních hospodách a stanicích velmi ulevilo. Hlavně se musel zbavit vši, které po návštěvě stanic nikdy nemohl zcela odstranit. Jakmile se ubytoval, jel do lázní, pak se upravil po městsku – vzal si naškrobenou košili, vyžehlené kalhoty, kabát a svrchník – a jel ke krajskému hejtmanovi. Hotelový vrátný zavolal drožkáře s velkým, dobře živeným kirgizským koněm, zapřaženým do kodrcavé bryčky, a ten Něchljudova dovezl k hezké velké budově, u které stáli vojáci a strážník. Kolem domu byla zahrada, mezi opadanými břízami a osikami, které vzpínaly holé větve, se temně a sytě zelenaly smrky, borovice a jedle.

Generál byl churav a nepřijímal. Něchljudov přesto požádal lokaje, aby odevzdal jeho navštívenku, a lokaj se vrátil s příznivou odpovědí.

„Pan generál nechá prosit.“

Předsíň, lokaj, ordonance, schodiště, sál s naleštěnými parketami, vše připomínalo Petrohrad, jen bylo o něco špinavější a majestátnější. Něchljudov byl uveden do pánského pokoje.

Generál, otlý sangvinik s nosem jako brambora, s nápadnými boulemi na čele i na holé lebce, s váčky pod očima, měl na sobě hedvábný župan, kouřil cigaretu a popíjel čaj ze sklenice ve stříbrném podstavci.

„Vítám vás, příteli. Promiňte, že vás přijímám v županu. Ale je to pořád lepší, než kdybych vás nepřijal vůbec,“ řekl a přitáhl si župan na tlustý krk se záhyby vzadu. „Není mi dost dobře a nechodím ven. Jaký osud vás zavál do naší Tramtárie?“

„Provázel jsem skupinu trestanců, v které je osoba mně blízká,“ pravil Něchljudov, „a teď bych se chtěl u Vaší Excelence přimluvit jednak za tuto osobu a pak ještě v jiné věci.“

Generál do sebe vtáhl kouř, usrkl čaje, udusil cigaretu v malachitovém popelníku, upřel na Něchljudova úzké, lesklé oči zarostlé tukem a vážně poslouchal. Přerušil ho jen, aby se zeptal, zda si nechce zapálit.

Generál náležel k typu vzdělaných vojáků, kteří se domnívají, že lze sloučit liberálnost a humánnost s jejich povoláním. Ale jako člověk od přírody rozumný a dobrý záhy poznal, že takové sloučení je nemožné, a aby v sobě neviděl neustálý vnitřní rozpor, stále víc a víc propadal nemírnému pití, mezi vojáky tolik zakořeněnému, a tak se oddal tomu zvyku, že se z něho po pětatřicetileté službě stal – jak tomu říkají lékaři – alkoholik. Byl prosáklý alkoholem skrz naskrz. Stačilo mu, aby se napil jakékoli tekutiny, a už byl opilý. Kořalka se mu stala nutností, bez které nemohl žít, a denně byl kvečeru úplně opilý, i když se přizpůsobil natolik, že nevrávoral ani nemluvil zvláštní hlouposti. Pokud je přece mluvil, zaujímal tak významné vedoucí postavení, že mohl říci sebevětší hloupost, a byla považována za moudrost. Jen dopoledne, právě v době, kdy ho zastihl Něchljudov, vypadal jako rozumný člověk a dovedl chápat,

co se mu říká, a víceméně činit zadost přísloví, jež rád opakoval: „Opilý a s rozumem, toť dvojí síla v něm.“ Mezi představenstvem se vědělo, že pije, ale byl přece jen vzdělanější než ostatní – byť ustrnul ve svém vzdělání, když se dal na pití –, byl odvážný, obratný, reprezentativní, dovedl se i v opilosti chovat taktně, a proto byl jmenován na význačné, odpovědné místo, jež zastával, a byl v něm ponechán.

Něchljudov mu pověděl, že osoba, o kterou se zajímá, je žena, že byla nevinně odsouzena a že podal žádost k Jeho Veličenstvu.

„Tak, tak. A co dále, prosím?“ řekl generál.

„V Petrohradě mi slíbili, že dostanu zprávu o osudu té ženy nejpozději tento měsíc a že ji pošlou sem...“

Generál se upřeně díval na Něchljudova. Natáhl ruku s krátkými prsty ke stolu, zazvonil a mlčky naslouchal dále, jen bafal z cigarety a hlasitě si odkašlával.

„Tedy bych prosil, aby ta žena byla podle možnosti ponechána zde do té doby, než přijde odpověď na podanou žádost.“

Vstoupil lokaj, důstojnický sluha ve vojenském.

„Zeptej se, jestli je Anna Vasiljevna vzhůru,“ řekl generál. „A přines ještě čaj. Co ještě máte, prosím?“ obrátil se k Něchljudovovi.

„Má druhá prosba,“ pokračoval Něchljudov, „se týká politického vězně, který je rovněž v této skupině.“

„Ale!“ pravil generál a významně pokývl hlavou.

„Je těžce nemocen, umírá. Nejspíš ho tu nechají v nemocnici. A jedna z politických vězeňkyň by u něho ráda zůstala.“

„Není jeho příbuzná?“

„Ne, ale je ochotna se za něho provdat, kdyby tu s ním mohla zůstat.“

Generál upřeně zíral svítivýma očima, mlčky poslouchal, neboť zřejmě chtěl svého společníka zmást pohledem, a nepřetržitě kouřil.

Když Něchljudov domluvil, vzal generál ze stolu knihu, rychle si slinil prsty, jimiž obracel stránky, až konečně našel odstavec o sňatcích, a přečetl jej.

„Jaký dostala trest?“

„Nucené práce.“

„No, v tom případě se postavení odsouzeného nemůže sňatkem zlepšit.“

„Ale vždyť...“

„Dovolte mi. Kdyby se s ní oženil člověk na svobodě, ona si stejně musí odpykat trest. Tady je otázka, komu byl vyměřen vyšší trest, zda jemu či jí.“

„Oba byli odsouzeni k nuceným pracím.“

„Takže jsou si kvit,“ se smíchem pravil generál. „Oba jsou na tom stejně. On tu může být ponechán pro nemoc,“ pokračoval, „a ovšem-že bude učiněno podle možnosti vše, aby jeho úděl byl zmírněn. Ale ona, i kdyby se za něho provdala, tady zůstat nemůže...“

„Paní generálová ráčí snídat,“ hlásil lokaj.

Generál přikývl a pokračoval:

„Já si to konečně ještě rozmyslím. Jak se jmenují? Napište mi to semhle.“

„To také nejde,“ řekl generál Něchljudovovi na jeho prosbu, aby se mohl s nemocným setkat. „Já vás ovšem nijak nepodezírám, ale zajímáte se o něho i o jiné, a přitom máte peníze. A tady u nás je všechno prodejné. Říká se mi, že prý úplatkářství má být vymýceno. Ale jak je vymýtit, když všichni jsou úplatkáři? A čím nižší hodnost, tím je to horší. Jak se člověk může na pěti tisících verst dohlídat? On si tam každý hraje na pána zrovna jako já tady.“ Generál se zasmál. „Vy jste se jistě stýkal s politickými, dával jste peníze a pak vás k nim pouštěli,“ řekl s úsměvem. „Že mám pravdu?“

„Ano, to je pravda.“

„Chápu, že musíte takto jednat. Chcete se setkat s politickým vězněm. Je vám ho líto. A inspektor nebo voják z eskorty vezme úplatek, protože má pár kopejek platu a má rodinu a musí ten úplatek vzít. Já bych na vašem nebo na jeho místě jednal stejně jako vy a on. Ale na svém místě si nedovolím ustoupit od nejpřísnější litery

zákona právě proto, že jsem člověk a mohl bych podlehnout soucitu. Ale jsem svědomitý, byl jsem pověřen určitými úkoly a nesmím tu důvěru zklamat. Takže je tato otázka vyřízena. No, a teď mi, prosím vás, povídejte, co se děje u vás v metropoli.“

A generál se jal vyptávat a vykládat, neboť by se byl zřejmě rád dověděl novinky, a zároveň chtěl poukázat na veškerý svůj význam a svou humánnost.

XXIII

„No, a prosím pěkně, kde jste se ubytoval? U Ďuků? Tam je to taky špatné. Ale přijďte k nám na oběd,“ řekl generál, když Něchljudova propouštěl. „Mluvíte anglicky?“

„Ano, mluvím.“

„Výborně. Víte, přijel sem jeden anglický cestovatel. Studuje poměry ve vyhnanství a vězení na Sibiři. Bude u nás na oběd a vy přijďte taky. Obědváme v pět a má žena si potrpí na přesnost. Zároveň vám dám odpověď, jak to uděláme s tou ženou a co s nemocným. Snad by s ním přece jenom mohl někdo zůstat.“

Něchljudov se odporoučel a v náladě nadmíru povznesené a pln energie jel na poštu.

Poštovní úřad byl v nízké klenuté místnosti. Za pultem seděli úředníci a vydávali tísnicím se lidem poštu. Jeden úředník, hlavu skloněnou na stranu, neustále bouchal razítkem do obálek, které si obratně přistrkoval. Něchljudova nenechali dlouho čekat, a když si zjistili jeho jméno, hned mu vydali dost hojnou korespondenci. Byly tu peníze, několik dopisů i knih, i poslední číslo časopisu Otěčestvennyje zapiski. Jakmile Něchljudov dostal dopisy, šel k dřevěné lavici, na které čekal voják s knížkou, usedl vedle něho a prohlížel došlá psaní. Bylo mezi nimi jedno doporučené, přepychová obálka s výraznou pečeti z jasně červeného vosku. Otevřel obálku, a když spatřil dopis od Selenina a jakousi úřední listinu, cítil, jak se mu krev nahrnula do tváře a píchlo ho u srdce. Bylo to rozhodnutí o Kaťušině případu. Jaké bude to rozhodnutí? Snad ne zamítnutí? Něchljudov si nakvap proběhl dopis, psaný drobným, těžko čitelným, pevným hranatým písmem, a radostně vydechl. Rozhodnutí bylo příznivé.

„Milý příteli!“ psal Selenin. „Naše poslední rozmluva ve mně zanechala hluboký dojem. Měl jsi pravdu stran Maslovové. Prostudoval jsem si celý případ a zjistil jsem, že byla na ní spáchána do nebe volající nespravedlnost. Mohla být napravena jen v apelační komisi, kam jsi také podal žádost. Podařilo se mi tam zapůsobit na vyřízení záležitosti a přiloženě Ti zasílám opis listiny o udělení milosti na adresu, kterou mi dala Její hraběcí Milost Jekatěrina Ivanovna. Originál byl odeslán na místo, kde byla Maslovová ve vazbě, a jistě bude neprodleně doručen sibiřské vrchní správě. Spěchám, abych Ti sdělil tuto potěšitelnou zprávu. S přátelským stiskem ruky Tvůj Selenin.“

V úřední listině bylo: „Kancelář Jeho císařského Veličenstva, oddělení pro žádosti k Jeho Veličenstvu. Věc ta a ta, vyřízeno tam a tam, dne a roku toho a toho. Z nařízení vrchního ředitele kanceláře Jeho císařského Veličenstva, oddělení pro žádosti, oznamuje se tímto měšťance Jekatěrině Maslovové, že Jeho císařské Veličenstvo, vyslechnuvši nejponížejší hlášení, ráčilo nejmilostivěji vyslyšeti prosbu Maslovové a přikázati, aby jí byly nucené práce změněny ve vyhnanství na Sibiř.“

Zpráva byla radostná a důležitá. Stalo se vše, co si Něchljudov mohl přát pro Kaťušu i pro sebe. Ta změna v jejím osudu ovšem znamenala pro jeho vztah k ní další komplikaci. Dokud zůstávala Kaťuša trestankyní odsouzenou k nuceným pracím, byl sňatek, který jí nabízel, fiktivní a měl pouze ten význam, že jí mohl usnadnit její postavení. Ale nyní už jejich soužití nic nebránilo. A na to nebyl Něchljudov připraven. Kromě toho: co její vztah k Simonsonovi? Co znamenala její včerejší slova? A kdyby svolila, že se vdá za Simonsona, bude to správné, či špatné? Nevyznal se v těch myšlenkách, ani teď na to raději nemyslel. To všecko se uvidí potom, řekl si. Teď se s ní musí co nejdříve setkat, oznámit jí radostnou zprávu a zařídit, aby byla propuštěna. Domníval se, že k tomu stačí opis, který měl v ruce. Vyšel z poštovního úřadu a dal se zavést k věznici.

Generál sice Něchljudovovi nepovolil dopolední návštěvu věznice, avšak Něchljudov věděl ze zkušenosti, že čeho nelze dosáhnout u vyšších představených, můžeme velmi snadno dosáhnout u těch nižších, a proto se rozhodl, že se přece jen pokusí dostat do věznice nyní, aby mohl Kaťuše sdělit radostnou novinu, snad se i postarat, aby ji pustili, a zároveň se přeptat na Krylcova a vyřídit jemu i Marje Pavlovně, co řekl generál.

Vězeňský inspektor byl tuze velký a tlustý, vznešený muž s kníry a licousy, ohnutými ke koutkům úst. Přijal Něchljudova velice stroze a rovnou prohlásil, že bez svolení představenstva nemůže cizím osobám návštěvu povolit. Na Něchljudovovu poznámku, že ho pouštěli do věznice i v hlavních městech, inspektor odtušil:

„To je docela možné, ale já to nepovoluji.“ Jeho tón přitom pravil: „Vy, pánové hlavních měst, si myslíte, že nás omráčíte a přivedete do úzkých. Ale my tady ve východní Sibiři se taky vyznáme v předpisech a ještě vás poučíme.“

Ani opis listiny z osobní kanceláře Jeho Veličenstva na inspektora nezapůsobil. Rozhodně odmítl vpustit Něchljudova do věznice. Něchljudovově naivní domněnce, že Maslovová může být propuštěna na předložení tohoto opisu, se jenom pohrdavě usmál a prohlásil, ať jde o kohokoli, že může být propuštěn jen na rozkaz jeho bezprostředního nadřízeného. Slíbil pouze, že Maslovové oznámí, že jí byla udělena milost a že ji nezdrží ani o hodinu, jakmile dostane rozkaz od představenstva.

Rovněž odepřel podat jakoukoli zprávu o zdravotním stavu Krylcovově. Prohlásil, že ani nemůže říci, zda toho trestance tady vůbec mají. Něchljudov nasedl do drožky a s nepořízenou jel do hotelu.

Inspektor byl tak přísný zejména proto, že ve věznici, dvojnásob přeplněné, řádila v té době tyfová epidemie. Drožkář Něchljudovovi po cestě vyprávěl, že ve věznici spousta lidu odchází na věčnost. Mají tam nějakou zlou nemoc. Každý den jich zakopou takových dvacet.

XXIV

Přestože Něchljudov ve věznici nepořídil, zachoval si svěží, povznesenou náladu a překypoval energií. Jel se zeptat do gubernátorovy kanceláře, zda tam nedošla zpráva o udělení milosti Maslovové. Listina tam nebyla, a proto Něchljudov hned po návratu do hotelu psal Seleninovi a advokátovi. Když měl dopisy napsány, pohlédl na hodinky. Musel už na oběd ke generálovi.

Cestou ho opět napadlo, jak asi Katuša přijme zprávu, že jí byla udělena milost. Kam bude poslána do vyhnanství? Jak s ní bude žít? Co Simonson? Jaký má k němu Katuša vztah? Vzpomněl si, jak se změnila. Vzpomněl přitom i na její minulost.

Chtěl zapomenout, vymazat všechno z paměti, zase hleděl rychle zapudit myšlenky na ni. Potom se uvidí, řekl si a začal uvažovat, co má říci generálovi.

Oběd u generála, provázený veškerým přepychem bohatých lidí a vysokých úředníků, jak byl na to Něchljudov zvyklý, byl mu zvláště milý po dlouhé době, kdy postrádal nejen přepych, ale i nejprimitivnější pohodlí.

Paní domu byla starosvětská grande dame⁶³, bývalá dvorní dáma, mluvící přirozeně francouzsky a nepřirozeně rusky. Nesla se velice zpříma, a když pohybovala rukama, tiskla lokty k tělu. Chovala se s klidnou a poněkud smutnou uctivostí k muži a nesmírně laskavě k hostům, i když laskavost měla rozličné odstíny podle toho, o koho šlo. Něchljudova přijala jako svého, s oním zvláštním, jemným, nenápadným lichocením, takže se znovu dověděl o všech svých přednostech a cítil příjemné uspokojení. Dala mu na srozuměnou, že ví o jeho sice svérázném, ale čestném skutku, který ho přivedl

---

63 Velká dáma.

na Sibiř, a že ho považuje za člověka výjimečného. Jemné lichocení a celý ten vybraně přepychový život v generálově domě způsobil, že se Něchljudov plně oddal požitku z krásného prostředí, chutného jídla i snadného, příjemného styku s uhlazenými lidmi svých kruhů, jako by vše, uprostřed čeho žil poslední dobu, bylo pouhým snem, z něhož se probudil k pravé skutečnosti.

Kromě členů domácnosti – generálovy dcery s mužem a pobočníka – byl u oběda ještě Angličan, dále podnikatel, majitel zlatých dolů, a gubernátor ze vzdáleného sibiřského města, který sem přijel. Všichni ti lidé byli Něchljudovovi sympatičtí.

Angličan, ruměný zdravý muž, velmi špatně mluvící francouzsky, ale zato výborně a působivě řečník anglicky, mnoho viděl a teď zajímavě vyprávěl o Americe, Indii, Japonsku i Sibiři.

Mladý podnikatel, majitel zlatých dolů, syn prostého rolníka, v kompletním, v Londýně ušitém fraku s brilantovými knoflíčky, měl velikou knihovnu, věnoval značné částky na dobročinné účely a přidržel se evropských liberálních názorů. Něchljudovovi byl sympatický a zajímal ho jako zcela nový a pěkný typ ušlechtilého roubu evropské kultury na zdravém selském pláňi.

Gubernátor ze vzdáleného města byl onen bývalý ředitel departmentu, o němž se tolik mluvilo, když byl Něchljudov v Petrohradě. Byl to kyprý, velmi tlustý muž s řídkými nakadeřenými vlasy a s něžnými modrými očima, s bílými pěstěnými rukama, zdobenými prsteny, a s líbezným úsměvem. Pán domu si tohoto gubernátora vážil, protože mezi samými úplatkáři jediný nebral úplatky. Paní domu, velká milovnice hudby a velmi dobrá klavíristka, si ho vážila proto, že byl dobrý hudebník a hrával s ní na čtyři ruce. Něchljudov byl naladěn tak snášenlivě, že mu teď ani tento člověk nevadil.

Veselý, energický pobočník s modrošedou bradou, který neustále nabízel své služby, byl sympatický svou dobromyslností.

Ale nejsympatičtější byla Něchljudovovi milá mladá dvojice, generálova dcera a její muž. Generálova dcera byla nehezká, naivní mladá žena, žijící jen pro své děti. Její muž, za kterého se po dlouhém boji s rodiči vdala z lásky, liberální absolvent moskevské univerzity, skromný a inteligentní, byl ve státní službě a zabýval se statistikou, především cizorodci, jež studoval, miloval a snažil se zachránit před vymřením.

Všichni byli k Něchljudovovi přívětiví a vlídní, a nejen to, zřejmě ho rádi viděli jako nového a zajímavého člověka. Generál, který přišel k obědu ve vojenském kabátě a s bílým křížem na krku, přivítal Něchljudova jako starého známého a ihned hosty pobídl, aby si vzali předkrm a vodku. Na generálovu otázku, co dělal po návštěvě u něho, vyprávěl Něchljudov, že byl na poště, kde se dověděl, že byla udělena milost osobě, o níž se zmínil ráno, a že teď znovu prosí o povolení k návštěvě věznice.

Generál byl patrně nerad, že se u stolu mluví o úředních věcech, jen se zakabonil a nic neřekl.

„Přejete si vodku?“ obrátil se francouzsky k Angličanovi, který k němu přistoupil. Angličan se napil vodky a vykládal, že se dnes byl podívat v kostele a v továrně, ale že by ještě rád viděl etapové vězení.

„To se skvěle hodí,“ obrátil se generál k Něchljudovovi. „Můžete tam jít spolu. Napište jim propustku,“ řekl pobočníkovi.

„Kdy byste tam chtěl jet?“ otázal se Něchljudov Angličana.

„Nejraději navštěvuji věznice večer,“ řekl Angličan. „Všichni jsou doma, nedělají se žádné zvláštní přípravy, ale všechno je tak, jak je to doopravdy.“

„Ale, on to chce vidět v celé nádheře? At'si. Psal jsem nahoru, ale nikdo na mne nedá. Tak ať se to dovědí ze zahraničního tisku,“ řekl generál a zamířil k jídelnímu stolu, u něhož paní domu vykázala hostům místa.

Něchljudov seděl mezi hostitelkou a Angličanem. Proti němu seděla generálova dcera a bývalý ředitel departmentu.

Při obědě se mluvilo kuse, jednou o Indii, o které vyprávěl Angličan, o tonkinské výpravě, kterou generál ostře odsuzoval, pak zase o všeobecné prohnání a úplatkářství na Sibiři. Všechny ty řeči Něchljudova málo zajímaly.

Ale po obědě se v salóne při kávě rozpřel mezi ním, Angličanem a hostitelkou velice poutavý rozhovor o Gladstonovi a Něchljudovovi se zdálo, že v něm vyslovil mnoho chytrého a že si toho všimli i jeho společníci. Po dobrém obědě, po víně a při kávě, v polštářovaném křesle, mezi vlídnými a uhlazenými lidmi mu bylo stále a stále příjemněji. Když potom hostitelka na prosbu Angličanovu usedla s bývalým ředitelem departmentu k pianu a přehráli Pátou symfonii Beethovenovu, dobře nacvičenou, cítil Něchljudov, co už dávno nepoznal, naprostou spokojenost se sebou samým, jako by byl teprve před chvílí zjistil, jaký je dobrý člověk.

Klavír byl znamenitý a přednes dobrý. Alespoň se tak zdálo Něchljudovovi, který symfonii znal a měl ji rád. Když poslouchal krásné andante, ucítil šimrání v nose, tak byl dojat sám sebou a všemi svými ctnostmi.

Poděkoval hostitelce za požitek, jaký už dávno neměl, a už se chtěl rozloučit a odjet, ale vtom k němu odhodlaně přistoupila hostitelčina dcera.

„Ptal jste se mě na děti. Nechcete se na ně podívat?“ řekla s uzarděním.

„Ona si myslí, že její děti musí každého zajímat,“ řekla matka a usmála se roztomilě dceřině beztaktnosti. „Jeho Jasnosti o to vůbec nestojí.“

„Ó naopak, velmi,“ pravil Něchljudov, pohnut tou překypující, šťastnou mateřskou láskou.

„Jde předvést Jeho Jasnosti svoje caparty,“ se smíchem zvolal generál od karetního stolu, u něhož seděl se svým zetěm, majitelem zlatých dolů a pobočníkem. „Nic naplat, musíte si tu povinnost odbýt.“

Mladá žena v patrném rozčilení, že teď budou posuzovány její děti, šla zatím rychle napřed a vedla Něchljudova do vzdálenějších pokojů. Ve třetí místnosti s vysokým stropem a s bílými tapetami, osvětlené lampičkou s tmavým stínidlem, stály vedle sebe dvě postýlky a mezi nimi seděla chůvička v bílé pelerínce, s vysedlými lícními kostmi v dobrácké sibiřské tváři. Chůvička vstala a uklonila se. Matka se shýbla nad první postýlkou, v které tiše spalo s otevřenou pusinkou dvouleté děvčátko s dlouhými kadeřavými vlasy, rozházenými po polštáři.

„Tohle je Káťa,“ řekla matka, narovnávajíc bledě modře pruhovanou háčkovanou přikrývku, z které vykukovala malá bílá nožka. „Co jí říkáte? Vždyť jí jsou teprve dva roky.“

„Roztomilá!“

„A tohle je Vasjuk, tak mu říká dědeček. Docela jiný typ. Pravý Sibiřan. Vidíte?“

„Moc hezký chlapeček,“ řekl Něchljudov a prohlížel si cvalíka, spícího na bříšku.

„Ano?“ pravila matka s významným úsměvem.

Něchljudov si vzpomněl na okovy, na oholené hlavy, bití, na prostopášnosti, na umírajícího Krylcova, na Kaťušu s celou její minulostí. Zmocnila se ho závist a zatoužil po stejném štěstí, vyrovnaném a ryzím, jak se mu jevilo nyní.

Několikrát pochválil děti, čímž alespoň zčásti uspokojil matku, která dychtivě poslouchala všechnu chválu, a pak šel za ní do salónu, kde už ho očekával Angličan, aby podle úmluvy jeli spolu do věznice. Něchljudov se rozloučil se starými i s mladými hostiteli a vyšel s Angličanem před generálův dům.

Počasí se změnilo. Hustě padal sníh, velké vločky už zavály cestu i střechu, stromy v zahradě i krytý vchod, vršek bryčky i koňský hřbet. Angličan měl svůj kočár, proto kázal Něchljudov jeho kočímu, aby jel do věznice, nastoupil do své bryčky sám a s tísnivým pocitem, že koná nemilou povinnost, jel za ním v pérové bryčce, ztěžka ujíždějící sněhem.

Ponurá budova věznice se strážným a lucernou u brány působila teď svými okny, ozářenými po celé frontě, ještě tíživěji než ráno, třebaže bylo vše, krytý vchod, střecha i zdi, pod čistým bílým příkrovem.

Vznešený inspektor vyšel k bráně, přečetl si pod lucernou Angličanovu a Něchljudovovu propustku a nechápavě pokrčil rameny, avšak poslušen rozkazu vybídl návštěvníky, aby šli za ním. Zavedl je nejprve na dvůr, potom do dveří vpravo a na schody do kanceláře. Vybídl je, aby se posadili, otázel se, co si přejí, a když uslyšel, že Něchljudov chce ještě teď vidět Maslovovou, poslal pro ni dozorce a přichystal se k odpovědím na otázky, jimiž ho Angličan prostřednictvím Něchljudovovým rázem zahrnul.

„Pro kolik osob je zařízena trestnice?“ ptal se Angličan. „Kolik je tu vězňů? Kolik mužů, kolik žen a dětí? Kolik je káránců, kolik vyhnanců a lidí dobrovolně následujících vězně? Kolik nemocných?“

Něchljudov tlumočil slova Angličanova a inspektorova, aniž vnímal jejich smysl, neboť byl docela nenadále zmaten z nadcházejícího setkání. Když uprostřed věty, kterou překládal Angličanovi, zaslechl blížící se kroky, když se otevřely dveře kanceláře a – jako už tolikrát – vstoupil dozorce a za ním uviděl Kaťušu v trestanecké blůze a v šátku, padla na něho tíseň.

Chci žít, chci mít rodinu, chci žít jako člověk, blesklo mu hlavou, zatímco Kaťuša rychle vstupovala se sklopeným zrakem do místnosti.

Vstal a pokročil jí v ústřety a její obličej mu připadal drsný a nevlídný. Tvářila se jako tenkrát, když mu činila výčitky. Červenala se a bledla, její prsty křečovitě škrábaly cíp blůzy, chvílemi se na něho dívala a zase klopila oči.

„Víte, že vám byla udělena milost?“ zeptal se Něchljudov.

„Ano, dozorce mi to říkal.“

„Takže hned, jak dojde úřední listina, můžete odejít a usadit se, kde budete chtít. Dobře si to rozmyslíme...“

Rychle ho přerušila: „Co bych se rozmyšlela? Půjdu, kam půjde Vladimír Ivanovič.“

Přestože byla rozčilena, pohlédla na Něchljudova a řekla to rychle a výrazně, jako by měla odpověď připravenou předem.

„Ach tak!“ ozval se Něchljudov.

„Když on, Dmitriji Ivanoviči, chce, abych s ním žila...“ Ustrašeně se zarazila a opravila se: „Abych u něho byla. Co bych mohla chtít lepšího? Můžu být ráda. Co ještě?“

Jedno z dvojího: buď si zamilovala Simonsona a vůbec si ode mne nepřála obět, i když jsem se domníval, že jí obět přináším, anebo mě stále ještě miluje a pro mé štěstí se mě zříká a navždy za sebou spaluje všechny mosty tím, že spojuje svůj osud se Simonsonem, pomyslel si Něchljudov a přepadl ho stud. Cítil, že rudne.

„Když ho máte ráda...“

„Ráda nerada. To už je dávno za mnou a Vladimír Ivanovič je přece docela jiný.“

„Ano, ovšem,“ začal Něchljudov. „Je to skvělý člověk a myslím...“

Opět ho přerušila jako v obavě, že by řekl něco nežádoucího anebo že ona nepoví všecko.

„Ne, odpusťte mi, Dmitriji Ivanoviči, jestli nedělám, co byste chtěl,“ řekla a dívala se mu do očí svým šilhavým tajemným pohledem. „Ale už to tak asi musí být. Vy taky musíte žít.“

Řekla mu totéž, co ho před chvílí napadlo, ale teď už na to nemyslel, myslel na něco docela jiného a něco jiného cítil. Nebyl to jen stud, bylo mu také líto všeho, co s ní ztrácel.

„To jsem neočekával,“ řekl.

„Co byste tu žil a dělal si potíže. Už jste jich užil dost.“ A podivně se usmála.

„Neměl jsem žádné potíže, naopak, bylo mi dobře a rád bych vám ještě prospěl, kdybych směl.“

„My...“ Řekla „my“ a pohlédla na Něchljudova. „My nic nepotřebujem. Stejně už jste pro mě udělal dost. Nebýt vás...“ Chtěla cosi říci a hlas se jí zachvěl.

„Mně vůbec nemáte co děkovat,“ pravil Něchljudov.

„Jaképak účty? Pánbůh nás srovná,“ vypravila ze sebe a v černých očích se jí zaleskly slzy.

„Jste taková dobrá žena!“

„Já?“ řekla v slzách a bolestný úsměv jí rozjasnil tvář.

„Are you ready?⁶⁴“ zeptal se mezitím Angličan.

„Directly,⁶⁵“ odvětil Něchljudov a zeptal se Kaťuši na Krylcova.

Vzpamatovala se z rozčilení a klidně vyprávěla, co věděla. Krylcov cestou velmi zeslábl a dali ho hned do nemocnice. Marja Pavlovna měla velké obavy, chtěla do nemocnice za ošetřovatelku, ale nepustili ji.

„Mám už jít?“ řekla Kaťuša, když zpozorovala, že Angličan na Něchljudova čeká.

„Neloučím se. Ještě se uvidíme,“ řekl Něchljudov.

„Odpustte,“ hlesla sotva slyšitelně. Jejich zraky se setkaly a z podivného šilhavého pohledu i bolestného úsměvu, jímž provázela své „odpustte“ místo „sbohem“, poznal Něchljudov, že ze dvou domněnek o příčinách jejího rozhodnutí byla správná domněnka druhá. Kaťuša ho miluje a myslí, že by mu zničila život, kdyby ho k sobě připoutala, kdežto svým odchodem se Simonsonem mu dává volnost a nyní se těší, že vykonala, co chtěla, a zároveň trpí, že se s ním loučí.

Stiskla mu ruku, prudce se otočila a odešla.

Něchljudov se ohlížel po Angličanovi a chtěl s ním jít dále, avšak Angličan si cosi zapisoval do notýsku. Něchljudov ho nerušil. Usedl

---

64 Jste hotov?

65 Hned.

na dřevěnou lavici u zdi, a vtom na něho padla strašná únava. Ne-unavil se bezesnou nocí ani cestováním, ani vzrušením, ale cítil, že je strašně unaven celým životem. Opřel se zády o opěradlo lavice, na které seděl, zavřel oči a v mžiku usnul těžkým mrtvým spánkem.

„Bude teď libo projít celý?“ tázal se inspektor.

Něchljudov se probral a divil se, kde je. Angličan už dopsal a přál si prohlédnout celý. Něchljudov, unavený a netečný, šel za ním.

XXVI

Inspektor, Angličan a Něchljudov prošli síní a chodbou, kde byl puch, až se dělalo mdlo, a kde k svému údivu spatřili dva trestance, jak močí rovnou na zem, až konečně provázeni dozorci vstoupili do první káranické cely. V místnosti s pryčnami uprostřed už všichni trestanci leželi. Bylo jich asi sedmdesát. Leželi hlava na hlavě, těsně vedle sebe. Jakmile návštěvníci vstoupili, všichni trestanci vyskočili, až okovy zařinčely, a postavili se u pryčen. Hlavy, čerstvě oholené, se jim leskly. Jen dva zůstali ležet. Jeden byl mladý muž, zřejmě rozpálený horečkou, druhý byl stařec, který bez přestání naříkal.

Angličan se zeptal, jak dlouho mladý trestanec stůně. Inspektor sdělil, že onemocněl ráno, kdežto starý už dlouho trpí žaludeční chorobou, ale nemají ho kam dát, poněvadž lazaret je už dávno přeplněn. Angličan káravě zavrtěl hlavou a řekl, že by k těm lidem rád promluvil. Požádal Něchljudova, aby tlumočil, co řekne. Vyšlo najevo, že Angličan sice hodlá vylíčit věznic i vyhnanství na Sibiři, ale že má při svém cestování ještě jiný cíl – hlásat spásu, kterou viděl ve víře a vykoupení.

„Řekněte jim, že Kristus je litoval a miloval je,“ začal, „a že pro ně zemřel. Budou-li věřit, dojdou spásy.“ Zatímco mluvil, stáli všichni trestanci mlčky a v pozoru před pryčnami. „Řekněte jim,“ uzavřel, „že v této knize je všecko řečeno. Umí tu někdo číst?“

Zjistilo se, že umí číst přes dvacet osob. Angličan vyňal z příručního vaku několik vázaných Nových zákonů, a svalnaté ruce se silnými černými nehty se k němu vztáhly z konopných rukávů a odstrkovaly se navzájem. Angličan věnoval této cele dvě evangelia a šel do další.

V další cele to bylo stejné. Stejně dusno a puch. Vpředu mezi okny rovněž visel svatý obraz a vlevo u dveří stál kbelík, rovněž tu leželi namačkaní trestanci, všichni rovněž vyskočili a zaujali vojenský

postoj, a tentokrát tři muži nevstali. Dva se zvedli a posadili se, ale třetí zůstal ležet a ani se na příchozí nepodíval. Byli to nemocní. Angličan měl zase stejnou řeč a zase tu nechal dvě evangelia.

Z třetí cely se ozýval křik a rámus. Inspektor zabouchal a vykřikl: „Pozor!“ Když se dveře otevřely, všichni si opět stoupli před pryčny kromě několika nemocných a dvou trestanců, kteří se rvali a s obličejí znetvořenými vztekem se drželi za vlasy a za vous. Pustili se, až když k nim přiběhl dozorce. Jeden měl nos rozbitý do krve a tekly mu hleny, krev a sliny, které si utíral do rukávu kaftanu. Druhý si obíral vyrvané vousy.

„Kde je důvěrník?“ přísně křikl inspektor.

Hezký, statný muž postoupil kupředu.

„Nic na ně neplatí, Vaše Vysokoblahorodí,“ řekl důvěrník s veselými rozesmátými očima.

„Však já je zkrotím,“ pravil inspektor a zamračil se.

„What did they fight for?⁶⁶“ otázal se Angličan.

Něchljudov se zeptal důvěrníka, jak došlo k rvačce.

„Kvůli onucím, navlík si, co nebyly jeho,“ řekl důvěrník, stále se usmívaje. „Ten mu jednu vrazil a ten mu to zas oplatil.“

Něchljudov vyložil Angličanovi, oč jde.

„Rád bych jim řekl pár slov,“ pravil Angličan k inspektorovi.

Něchljudov to přeložil. Inspektor řekl: „Prosím.“ Angličan pak vyňal své evangelium v kožené vazbě.

„Přeložte to laskavě,“ řekl Něchljudovovi. „Vy jste se pohádali a poprali, ale Ježíš, který pro nás zemřel, nám ukázal jiný způsob, jak máme řešit své spory. Zeptejte se jich, zda vědí, jak máme podle zákona Kristova jednat s člověkem, který nám ubližuje.“

Něchljudov tlumočil Angličanova slova i jeho otázku.

„Stěžovat si nahoře, že oni by to rozsoudili?“ tázavě řekl jeden trestanec a zašilhal po vznešeném inspektorovi.

---

66 Proč se prali?

„Namlít mu a bude po ubližování!“ řekl druhý.

Tu a tam se ozval souhlasný smích. Něchljudov přeložil Angličanovi odpovědi.

„Řekněte jim, že podle zákona Kristova máme činit pravý opak. Udeřil-li tě někdo do tváře, nastav druhou,“ pravil Angličan a udělal posunek, jako by nastavoval tvář.

Něchljudov to přeložil.

„Měl by to sám zkusit,“ řekl kdosi.

„A když mě praští přes druhou, kterou mám ještě nastavit?“ ozval se jeden z nemocných.

„To by jednoho umlátíl.“

„Jen to pojď zkusit,“ řekl kdosi vzadu a vesele se zasmál. Všeobecný nezadržitelný smích propukl na celou místnost. I ztlučený trestanec se rozřehtal a vyplivoval hleny a krev. Smáli se i nemocní.

Angličan nepřišel do rozpaků a prosil Něchljudova, aby jim pověděl, že co se zdá nemožné, stává se pro lidi věřící možným a snadným.

„A zeptejte se, zda pijí.“

„Prosím ano,“ pravil jakýsi hlas a zároveň se ozvalo prskání a smích.

Na cele byli čtyři nemocní. Na Angličanův dotaz, proč nedávají nemocné na společnou celu, inspektor řekl, že si to sami nepřejí. Nejsou nemocní nakažlivě a felčar je ošetřuje a léčí.

„Už čtrnáct dní sem ani nepáchne,“ ozvalo se.

Inspektor neodpovídal a vedl návštěvníky do další cely. Zase odemkli dveře, zase všichni vstali a ztichli a Angličan zase rozdával evangelia. Totéž se dělo i v páté a v šesté, vpravo i vlevo a po obou stranách.

Od káránců šli k vyhnancům, od vyhnanců k vypovězeným členům zemědělských občin a k lidem dobrovolně následujícím vězně. Všude to bylo stejné. Všude byli vymrzlí, vyhladovělí, nečinní, nakažlivě nemocní, potupení, zavření lidé ukazováni jako divá zvěř.

Když Angličan rozdal obvyklou dávku evangelií, nerozdával už nic ani neřečnil. Skličující podívaná a zejména dusný vzduch, obojí patrně zlomilo i jeho energii, takže procházel cely a už jenom občas prohodil „all right“ na inspektorův výklad o trestancích v jednotlivých celách. Něchljudov kráčet jako ve snách, nebyl s to omluvit se a odejít, stále unaven a pln beznaděje.

XXVII

Na jedné cele pro vyhnance spatřil Něchljudov k svému úžasu onoho podivného starce, kterého viděl ráno na prámu. Rozježený stařík, obličej samou vráskou, měl na sobě špinavou košili popelavé barvy, na ramenou roztrhanou, zrovna takové kalhoty, seděl bosky na zemi u pryčny a přísně, tázavě hleděl na příchozího. Jeho zbědované tělo, prosvítající děrami ve špinavé košili, bylo ubohé a slabé, ale v obličejí se mu zračilo ještě větší soustředění, vážnost i živost než předtím na prámu. Jako v ostatních celách i zde všichni trestanci vyskočili a postavili se do pozoru, sotvaže vrchnost přišla. Ale starý zůstal sedět. Oči mu svítily a hněvivě nasupil obočí.

„Vstát!“ křikl na něho inspektor.

Starý se ani nepohnul a jen se opovržlivě usmál.

„Před tebou musí stát tvoji sluhové. Ale já nejsem žádný tvůj sluha. Máš na sobě znamení...“ začal starý a ukázal na inspektorovo čelo.

„Co-ó-že?“ hrozivě protáhl inspektor a vrhl se k němu.

„Já toho člověka znám,“ rychle sdělil Něchljudov inspektorovi. „Proč ho zavřeli?“

„Poslala ho policie, protože nemá doklady. Prosíme, aby nám je sem neposílali, ale je to marné,“ řekl inspektor a zlostně loulpl očima po starci.

„A tys, jak vidím, taky z vojska Antikristova?“ oslovil starý Něchljudova.

„Ne, jsem jenom návštěvník,“ řekl Něchljudov.

„Jdete se kouknout, jak Antikrist týrá lidi? No, jen se podívej. Sebral lidi a zavřel jich do klece celý pluk. Lidi si mají v potu tváře chléb svůj dobývat a on je zavřel. Nemají nic na práci, a on je krmí jako svině, aby z nich byla zvěř.“

„Co to říká?“ ptal se Angličan.

Něchljudov vysvětlil, že stařec má inspektorovi za zlé, že drží lidi v zajetí.

„A zeptejte se ho, co myslí – jak se má jednat s lidmi, kteří přestupují zákon?“ řekl Angličan.

Něchljudov přeložil otázku.

Starý se podivně zasmál, až vycenil husté zuby.

„Zákon!“ opakoval pohrdlivě. „Nejdřív všechny oloupil, vzal lidem všechnu půdu, všechno bohatství, všechno jim sebral, pobil všechny, co šli proti němu, a pak napsal zákon, že se nemá krást a zabíjet. Měl ten zákon napsat dřív.“

Něchljudov to přeložil. Angličan se usmál.

„No, ale stejně. Co se zloději a vrahy? Zeptejte se ho.“

Něchljudov opět přeložil otázku. Děda se přísně zachmuřil.

„Řekni mu, ať sejme ze sebe znamení Antikristovo, a pak tu nebude mít ani zloděje, ani vrahy. Jen mu to řekni.“

„He is crazy,⁶⁷“ prohlásil Angličan, když mu Něchljudov přetlumočil starcova slova. Pokrčil rameny a odešel z cely.

„Dělej si svoje a je nech být. Každý buď sám pro sebe. Hospodin ví, koho trestat a nad kým se smilovat, ale my to nevíme,“ pokračoval starý. „Poroučej sám sobě, a pak nebudem potřebovat žádnou vrchnost. Jdi už, jdi,“ dodal. Hněvivě se mračil a blýskal očima na Něchljudova, který se dosud neměl k odchodu. „Už jsi viděl dost, jak sluhové Antikristovi předhazují lidi vším. Jdi, jdi už!“

Když vyšel Něchljudov na chodbu, stál Angličan s inspektorem u otevřených dveří do prázdné místnosti a ptal se, co tam je. Inspektor vysvětlil, že je to márnice.

„Ó,“ řekl Angličan, když mu Něchljudov přeložil odpověď, a chtěl se podívat dovnitř.

Márnice byla obyčejná menší místnost. Na zdi svítila lampička a matně ozařovala naházené pytle a dříví v koutě i čtyři mrtvol

---

67 Je to blázen.

na pryčně vpravo. První mrtvola v konopné košili a ve spodkách byl vytáhlý muž s krátkou špičatou bradkou a s hlavou do poloviny vyholenou. Tělo už bylo ztuhlé. Zsinalé ruce měl asi předtím složené na prsou, ale spadly mu. Bosé nohy se také roztáhly a chodidla trčela každé jinam. Vedle muže ležela stará žena s krátkým řídkým cůpkem, se svraskalým žlutým obličejíkem a zašpičatělým nosem. Měla bílou sukni a blůzu a byla bosa a prostovlasá. Za stařenkou ležela ještě mrtvola muže v něčem fialovém. Ta barva Něchljudovovi cosi připomněla.

Přistoupil blíž a díval se.

Malá špičatá bradka, trčící vzhůru, hezký silný nos, vysoké bílé čelo, řídké vlnité vlasy. Poznával známé rysy a nevěřil svým zrakům. Včera viděl tu tvář vzrušenou, rozhorlenou, trpící. Nyní byla klidná, nehybná a děsivě krásná.

Ano, byl to Krylcov či alespoň stopa, kterou po sobě zanechala jeho hmotná existence.

Proč trpěl? Proč žil? Pochopil to nyní? Něchljudov si pomyslel, že na to není odpovědi, že není nic než smrt, a udělalo se mu zle.

Ani se nerozloučil s Angličanem, požádal inspektora, aby ho doprovodil ven, a jel do hotelu. Musel být sám, aby si mohl promyslet vše, co dnes večer zažil.

XXVIII

Něchljudov neulehl a dlouho přecházel hotelovým pokojem sem a tam. S Kaťušou byl konec. Nepotřebovala ho a bylo mu z toho smutno i hanba. Ale teď ho trápilo něco jiného. Jeho druhý úkol skončen nebyl, naopak ho trápil ještě víc než jindy a volal po činech.

Všechno strašlivé zlo, které viděl a poznal za tu dobu, a zvláště dnes v tom hrozném vězení, všechno zlo, jež zahubilo i milého Krylcova, triumfovalo, kralovalo a snad nikde nebylo možnosti nad ním zvítězit, ba nebylo možné ani pochopit, jak nad ním zvítězit.

V duchu před sebou viděl sta a tisíce potupených lidí, zavřených v zamořeném ovzduší, lidí, jež dávali zavírat lhostejní generálové, státní zástupci a inspektoři. Znovu před ním ožíval podivný nezávislý stařec, usvědčující vrchnost a pokládaný za blázna. Znovu před sebou viděl mrtvoly a mezi nimi krásnou, mrtvou voskovou tvář Krylcova, který zemřel pln zloby. A dávná otázka, zda je šílený on, Něchljudov, či jsou šílení lidé, kteří se považují za rozumné a dělají toto vše, ta otázka před ním vyvstala ještě naléhavěji a žádala odpověď.

Unaven chůzí i přemýšlením usedl na pohovku před lampou a bezděčně otevřel evangelium, které dostal od Angličana na památku. Když si předtím vyndával věci z kapes, hodil je na stůl. Tam prý je odpověď na vše, vzpomněl si, namátkou evangelium otevřel a začal číst. Byl to Matouš, kapitola XVIII.

1. *V ten čas přistoupili učedníci k Ježíšovi, řkouce: Kdo pak jest největší v království nebeském? – četl Něchljudov.*

2. *A zavolav Ježíš pacholátka, postavil je u prostřed nich.*

3. *A řekl: Amen pravím vám: Neobrátíte-li se a nebudete-li jako pacholátka, nikoliv nevezdete do království nebeského.*

4. *Protož, kdož by se koli ponížil jako pacholátko toto, tent' jest největší v království nebeském.*

Ano, ano, tak je to, pomyslel si, neboť si vzpomněl, jak poznal uspokojení a radost ze života jen v té míře, nakolik sám sebe ponižoval.

5. *A kdož by koli přijal pacholátko takové ve jménu mém, mnet' přijímá.*

6. *Kdo by pak pohoršil jednoho z maličkých těchto věřících ve mne, lépe by jemu bylo, aby zavěšen byl žernov osličí na hrdlo jeho a pohřížen byl do hlubokosti mořské.*

Proč je tu *kdož by koli přijal* a kam přijal? A co znamená *ve jménu mém*? tázal se Něchljudov v duchu. Cítil, že mu ta slova nic neříkají. A proč žernov na hrdlo a hlubokost mořská? Ne, to není nějak ono. Je to nepřesné a nejasné, pomyslel si a vzpomínal, jak několikrát v životě začínal číst evangelium a jak ho taková nejasná místa vždy odrazovala. Přečetl si ještě sedmý, osmý, devátý a desátý verš o pohoršeních, o tom, jak lépe jest do života vjíti, o potrestání ohněm pekelným, do něhož budou lidé uvrženi, i o maličkých a jakýchsi jejich andělech, kteří hledí na tvář Otce, kterýž jest v nebesích. Škoda že je to tak nesouvislé, myslel si. A přitom člověk cítí, že je v tom něco pěkného.

11. *Přišel zajisté Syn člověka, aby spasil to, což bylo zahynulo – četl dále.*

12. *Co se vám zdá? Kdyby některý člověk měl sto ovec, a zbloudila by jedna z nich, zdaliž nenechá těch devadesáti devíti, a jda na hory, nehledá té pobloudilé?*

13. *A nahodí-liť mu se nalézti ji, amen pravím vám, že se raduje nad ní více, než nad těmi devadesáti devíti nepobloudilými.*

14. *Takt' není vůle Otce vašeho, kterýž jest v nebesích, aby zhynul jeden z maličkých těchto.*

Ano, nebyla vůle Otce, aby zhynuli, a oni zatím hynou po stech a tisících. A není prostředku, jak je zachránit. A Něchljudov četl dále:

21. *Tedy přistoupiv k němu Petr, řekl: Pane, kolikrát zhřeší proti mně bratr můj, a odpustím jemu? Do sedmi-likrát?*

22. *I dí mu Ježíš: Nepravím tobě až do sedmikrát, ale až do sedmdesátikrát sedmkrát.*

23. *A protož podobno jest království nebeské člověku-králi, kterýž chtěl počet klásti s služebníky svými.*

24. *A když počal klásti, podán mu jeden, kterýž byl dlužen deset tisíců hřiven.*

25. *A když neměl čím zaplatiti, kázal jej pán jeho prodati, i ženu jeho i děti i všecko, což měl, a zaplatiti.*

26. *Tedy padna služebník ten, klaněl se jemu, řka: Pane, poshověj mi, a všecko zaplatím tobě.*

27. *I slitovav se pán nad služebníkem tím, propustil ho a dluh jemu odpustil.*

28. *Vyšed pak služebník ten, našel jednoho z spoluslužebníků svých, kterýž mu byl dlužen sto peněz, a chopiv se ho, hrdloval se s ním, řka: Zaplať mi, cos dlužen.*

29. *Tedy padna spoluslužebník ten k nohám jeho, prosil ho, řka: Poshověj mi, a všecko zaplatím tobě.*

30. *On pak nechtěl ale odšed, dal jej do žaláře, dokudž by nezaplatil dluhu.*

31. *Vidouce pak spoluslužebníci jeho, co se dalo, zarmoutili se velmi; a šedše, pověděli pánu svému všecko, co se bylo stalo.*

32. *Tedy povolav ho pán jeho, dí mu: Služebníče zlý, všecken ten dluh odpustil jsem tobě, nebs mne prosil.*

33. *Zdaližs i ty neměl se smilovati nad spoluslužebníkem svým, jako i já smiloval jsem se nad tebou?*

„Je to opravdu jen tohle?“ pojednou zvolal Něchljudov nahlas, když si přečetl tato slova. A vnitřní hlas celé jeho bytosti pravil:

„Ano, jen tohle.“

A Něchljudovovi se stalo, co se často stává lidem, kteří žijí bohatým duševním životem.

Stalo se, že myšlenku, která se mu zpočátku jevila jako něco podivného, jako paradox, dokonce jako nějaká hříčka, potvrzoval

život stále a stále častěji, až se mu náhle objevila jako ta nejprostší, nejjistější pravda. Tak se mu nyní rozbřesklo, že jediný a neklamný prostředek, jak zachránit lidi před děsným zlem, kterým trpí, záleží v tom, aby lidé vždy uznávali, že jsou vinni před Bohem a že proto nemohou trestat jiné lidi ani je napravovat. Bylo mu teď jasné, že všechno strašlivé zlo, jehož byl svědkem ve vězeních a žalářích, i klid a jistota těch, kteří to zlo konali, vše vzniklo tím, že lidé chtěli dělat něco, co nebylo možné: ač byli sami zlí, chtěli napravovat zlo. Špatní lidé chtěli napravovat špatné lidi a hodlali toho dosáhnout mechanicky. Ale dopadlo to tak, že lidé nuzní a ziskuchtiví, kteří si z domnělého trestání a napravování lidí udělali řemeslo, sami se úplně zkazili a bez ustání kazí i ty, jež týrají. Nyní mu bylo jasné, proč se dějí všechny hrůzy, které viděl, a co dělat, aby byly vymýceny. Odpověď, kterou nemohl nalézt, byla odpověď, kterou dal Ježíš Petrovi: abychom odpouštěli vždy a všem, odpouštěli bezpočtukrát, poněvadž nikdo není bez viny, a proto nikdo nemůže trestat ani napravovat.

Snad ani není možná, že by to bylo tak jednoduché, říkal si Něchljudov, ale i když mu to zpočátku bylo divné, protože zvykl opaku, viděl přitom určitě, že to je nepochybné a nejen teoretické, nýbrž i nejpraktičtější rozuzlení otázky. Obvyklá námitka, co se zločinci, zda snad mají být ponecháni bez trestu, už ho teď nemátla. Tato námitka by měla smysl, kdyby bylo dokázáno, že trest snižuje zločinnost a napravuje zločince. Ale když byl dokázán pravý opak a je zjevné, že není v moci jedněch lidí napravovat druhé, pak můžete udělat jedinou rozumnou věc – přestat s tím, co je nejen marné, ale i škodlivé a nadto nemravné a kruté. „Už po staletí trestáte lidi, které považujete za zločince. A vyhynuli snad? Nikoli, nevyhynuli, ale jejich počet jenom stoupl jak o zločince, kteří se mravně kazí tresty, tak o zločinné soudce, státní zástupce, soudní vykonavatele a žalářníky, kteří soudí a trestají lidi.“ Něchljudov si teď uvědomil, že společnost a vůbec řád neexistují proto, že jsou zde uzákonění zločinci, soudící a trestající jiné lidi, nýbrž proto, že lidé se přes veškerý mravní úpadek navzájem litují a milují se.

Doufal, že si ten názor opět potvrdí v evangeliu, a počal je číst od začátku. Když si teď přečetl Kázání na hoře, které ho vždy dojímalo, poprvé v něm nespátril krásné abstraktní myšlenky, většinou kladoucí přemrštěné a nesplnitelné požadavky, ale prostá, jasná a prakticky uskutečnitelná přikázání. Kdyby ta přikázání byla splněna (což bylo docela možné), nastolila by zcela jiné společenské zřízení, v němž by nejen samo sebou padlo násilí, které Něchljudova tak pobuřovalo, ale bylo by dosaženo i nejvyššího blaha, dostupného lidstvu – království božího na zemi. Těch přikázání bylo pět.

První přikázání (Matouš V, 21–26), pravidlo, nejenže nesmí zabíjet, ale nemá se ani hněvat na svého bratra, nemá nikoho považovat za nicotného, za „rácha“, a jestliže se s někým znesváří, má se nejprve usmířit a pak obětovat dar Bohu, to jest modlit se.

Druhé přikázání (Matouš V, 27–32) pravidlo, že člověk nejenže nesmí zcizoložit, ale má se vystříhat i rozkoše z pohledu na ženskou krásu, a má-li manželku, nikdy jí nesmí být nevěrný.

Třetí přikázání (Matouš V, 33–37) pravidlo, že člověk nemá při ničem přísahat.

Čtvrté přikázání (Matouš V, 38–42) pravidlo, že člověk nejenže nesmí splácet oko za oko, nýbrž má nastavit druhou tvář, byl-li udeřen do jedné, že má odpouštět křivdy, pokorně je snášet a neodpírat nic, oč ho lidé požádají.

Páté přikázání (Matouš V, 43–48) pravidlo, že člověk nejenže nemá své nepřátele nenávidět, nemá proti nim bojovat, ale že je má milovat, pomáhat jim a sloužit.

Něchljudov upřel zrak na světlo hořící lampy a zůstal bez hnutí. Vzpomněl si na všechny zlořády našeho života, jasně si představil, čím by ten život mohl být, kdyby se lidé vychovávali v těchto zásadách, a už dávno nepoznané nadšení zaplavilo jeho nitro, jako by po dlouhé trýzni a utrpení došel klidu a svobody.

Nespal celou noc, a jak se stává mnoha a mnoha lidem, kteří čtou evangelium, dnes poprvé chápal slova, tolikrát čtená a nepovšimnutá.

Jako houba vodu sál všechno to potřebné, důležité a radostné, co se mu zjevovalo v této knize. A vše, co četl, mu připadalo známé, viděl, že mu to potvrzuje a probouzí v jeho vědomí, co věděl už dávno předtím, ale co si plně neuvědomoval a čemu nevěřil. Nyní však si to uvědomoval a věřil.

A nejenže si uvědomoval a věřil, že lidé dojdou nejvyššího dostupného blaha, budou-li zachovávat tato přikázání, ale také si teď uvědomoval a věřil, že žádný člověk nemá dělat nic než plnit tato přikázání, že v tom je jediný rozumný smysl lidského života, že každá úchylka je chybou, kterou vzápětí stíhá trest. Vyplývalo to z celého učení a zvláště živě a působivě to bylo vyjádřeno v podobnosti o vinici. Vinaři si představovali, že vinice, na kterou byli posláni, aby pracovali pro pána, jest jejich vlastnictvím; že vše, co je na vinici, je pro ně a že nemají na starosti nic než užívat na té vinici svého života, když byli zapomněli na pána a zabíjeli každého, kdo jim pána a jejich povinnosti k němu připomínal.

Totéž činíme i my, přemýšlel Něchljudov, když žijeme v bláhovém přesvědčení, že jsme sami pány svého života, že nám byl dán pro rozkoš. Ale to je zřejmě bláhovost. Vždyť byli-li jsme vysláni sem, tedy z něčí vůle a pro něco. Ale my jsme si řekli, že žijeme jen pro své radosti, a ovšemže je s námi zle, jako bude zle s dělníkem, který nekoná vůli páně. Vůli páně vyslovují tato přikázání. Kdyby lidé ta přikázání plnili, nastane na zemi království boží a lidem se dostane nejvyššího dostupného blaha.

Hledejte nejprv království božího a spravedlnosti jeho, a toto vše bude vám přidáno. Ale my hledáme toto vše a patrně nenalzáme.

Tot' jeho životní úkol. Sotva skončil jeden, vyvstal druhý.

Od té noci nastal Něchljudovovi zcela nový život, ne proto, že se octl v nových životních podmínkách, ale proto, že vše, co se s ním událo od té doby, nabývalo pro něho zcela jiného významu než dříve. Jak skončí nové období v jeho životě, ukáže budoucnost.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Vzkříšení

Překlad Tatjana Hašková

Ilustrace na obálce Everett – Art (Edgar Degas)/Shutterstock.com

Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 22. 7. 2019

ISBN 978-80-7602-908-8 (epub)

ISBN 978-80-7602-909-5 (pdf)

ISBN 978-80-7602-910-1 (prc)